

วิวัฒนาการลวดลายประดับสถาปัตยกรรมร่วมแบบเขมรสู่แรงบันดาลใจในการประดับตกแต่ง
สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

น.ส.ทิพยาภรณ์ ทองเข้ม

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาทัศนศิลป์ ภาควิชาทัศนศิลป์
คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2562
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

DECORATIVE PATTERNS OF KHMER ART IN THAILAND : EVOLUTION AND INSPIRATION
FOR MODERN ART IN BURIRAM CITY

Miss Thippayaporn Thongcham

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Fine and Applied Arts in Visual Arts

Department of Visual Arts

FACULTY OF FINE AND APPLIED ARTS

Chulalongkorn University

Academic Year 2019

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	วิวัฒนาการลวดลายประดับสถาปัตยกรรมร่วมแบบเขมรสู่ แรงบันดาลใจในการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
โดย	น.ส.ทิพยาภรณ์ ทองแถม
สาขาวิชา	ทัศนศิลป์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ ดร.จีราวรรณ แสงเพ็ชร

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.บุษกร บิณฑสันต์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติรินทร์ กิตติสกล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.จีราวรรณ แสงเพ็ชร)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. ม.ร.ว.สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์)

ทิพยาภรณ์ ทองแถม : วิวัฒนาการลวดลายประดับสถาปัตยกรรมร่วมแบบเขมรสู่แรงบันดาลใจในการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์.
(DECORATIVE PATTERNS OF KHMER ART IN THAILAND : EVOLUTION AND INSPIRATION FOR MODERN ART IN BURIRAM CITY) อ.ที่ปรึกษาหลัก : รศ. ดร. จีรวรรณ แสงเพ็ชร

งานวิจัยเรื่อง วิวัฒนาการลวดลายประดับสถาปัตยกรรมร่วมแบบเขมรสู่แรงบันดาลใจในการตกแต่งสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิวัฒนาการคติความเชื่อ และรูปแบบลวดลายสลักตกแต่งสถาปัตยกรรมศิลปะร่วมแบบเขมรที่มีอิทธิพลต่อศาสนสถานและสถาปัตยกรรมร่วมสมัยในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ตลอดจนกระบวนการคิดภูมิปัญญาของช่างโบราณในอดีตที่ปรับเปลี่ยน มาสู่การสร้างสรรคในยุคนปัจจุบัน

จากการศึกษาพบว่า คติความเชื่อและรูปแบบในการสร้างสรรค์ลายจำหลักตกแต่งสถาปัตยกรรมสมัยใหม่มีการปรับเปลี่ยนจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมาเป็นพุทธศาสนา ตลอดจนนำไปสู่การพัฒนาลวดลายหลากหลายรูปแบบ ดังนั้นรูปแบบและวิวัฒนาการของลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมจึงเปลี่ยนแปลงไปตามคติความเชื่อของผู้สร้าง รวมทั้งกระบวนการคิดสร้างสรรค์ลวดลายของช่างสมัยใหม่ที่ได้มีความแตกต่างจากช่างเขมรโบราณ โดยลายสลักที่สามารถตรวจสอบหรือกำหนดรูปแบบได้ คือ ลวดลายสลักจากทับหลังและ เสาประดับกรอบประตู

สาขาวิชา ทัศนศิลป์
ปีการศึกษา 2562

ลายมือชื่อนิสิต .....
ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก .....

6086735535 : MAJOR VISUAL ARTS

KEYWORD: Decorative pattern, Door Lintel, Door Frame

Thippayaporn Thongcham : DECORATIVE PATTERNS OF KHMER ART IN THAILAND : EVOLUTION AND INSPIRATION FOR MODERN ART IN BURIRAM CITY. Advisor: Assoc. Prof. JEERAWAN SANGPETCH, Ph.D.

This research evolution through inspiration of Khmer decorative pattern for modern art in Buriram Province, Thailand. The purposes of this study was to evolve based on the philosophy of Khmer architectural decoration inspiration for Buddhist Temples and Contemporary Architecture in Buriram province. Furthermore, we investigate parallels between modern Buriram and Ancient Khmer Decorative patterns.

The results revealed that the philosophy of Hindu's Religious Architecture has influenced Modern Buddhist architecture. Through careful study of the decorative patterns to be found on historical door lintels and frames it can be shown the influence of the various changing Deities on the styles of Khmer decorative patterns.

Field of Study: Visual Arts

Academic Year: 2019

Student's Signature .....

Advisor's Signature .....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “วิวัฒนาการลวดลายประดับสถาปัตยกรรมร่วมแบบเขมรสู่แรงบันดาลใจในการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์” สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี โดยได้รับโอกาสและการสนับสนุนที่ดีมาโดยตลอด ผู้วิจัยขอกราบนมัสการและกราบขอบพระคุณทุกท่านไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณทุนอุดหนุนการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาฯ 72 พรรษา และทุนอุดหนุนวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่สนับสนุนค่าเล่าเรียนและค่าใช้จ่ายในการทำวิจัย ตลอดจนหลักสูตรการศึกษา

ขอกราบนมัสการ พระอาจารย์อธิการวินัย ชันติโร เจ้าอาวาสวัดบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ที่ให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับข้อมูลศิลปะเขมร

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.จิราวรรณ แสงเพชร ที่คอยดูแล เป็นห่วงเป็นใย และให้คำปรึกษาเกี่ยวกับวิจัยและการใช้ชีวิตแก่ศิษย์เสมอมา

ขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร. หม่อมราชวงศ์สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ ที่เป็นแรงบันดาลใจในการศึกษาศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทยและเป็นผู้แนะนำในการศึกษาในการทำวิจัยให้เกิดประโยชน์แก่สังคม

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร. กิตติ์สิรินทร์ กิตติสกล ที่คอยดูแล ให้คำปรึกษาและช่วยแก้ไขปัญหาให้ผ่านลุล่วงไปด้วยดีเสมอมา

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ภาควิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่คอยดูแลและให้ความรู้แก่ผู้วิจัย ตลอดจนเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา พินิต นวียา อ่อนทอง ที่ช่วยดูแล แก้ปัญหา และให้ปรึกษาทุกเรื่องเกี่ยวกับบัณฑิตศึกษา

ขอกราบขอบพระคุณ ลุงแพ เดชพร สมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัดบุรีรัมย์ ที่ให้ความช่วยเหลือติดต่อประสานงานกับหน่วยงานฝ่ายช่าง และคุณประวิทย์ สุขเกษม สถาปนิกประจำเทศบาลเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ที่ให้คำปรึกษาและข้อมูลเกี่ยวกับศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์สุรสิทธิ์ คุ้มพัฒนากุล และช่างสมศักดิ์ สรภูมิ ที่ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับลวดลายศิลปะท้องถิ่น และอาจารย์ทวีศักดิ์ ขาวรัมย์ ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการหล่อพิมพ์ต่างๆ

ขอกราบขอบพระคุณ นายทินภัทร เปี่ยมเจียก และครอบครัว ที่คอยให้ความช่วยเหลือ ดูแล และเป็นกำลังใจที่ดีเสมอมา

ขอกราบขอบพระคุณ Mr. Christian Hogue และ นางสาวคุณณปภัช เดชไพโรชลา ที่ให้การสนับสนุนและช่วยเหลือตลอดการเดินทางเก็บข้อมูลภาคสนามในจังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญสำหรับผู้วิจัยเป็นอย่างมาก

ท้ายที่สุดนี้การทำวิจัยสามารถสำเร็จได้หากขาดความรักและกำลังใจที่สำคัญจากคนในครอบครัว อย่างคุณพ่อผั้น และคุณแม่เสถียร ทองแถม พี่สาวทั้ง 2 คน นางสาวณิชฐา ศรีปิ่นแก้ว และ นางสาวเนรัญชลา เชื้อนิตย์ ที่คอยดูแล อบรมสั่งสอนให้เห็นถึงคุณค่าและประโยชน์ของการศึกษา ตลอดจนให้การสนับสนุนในด้านการศึกษาเป็นสำคัญ ผู้วิจัยจึงขอมอบประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาค้นคว้าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้เป็นประโยชน์แก่สังคมต่อไป

ทิพยาภรณ์ ทองแถม

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญรูปภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญ (Statements and significance of the problems)	1
ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา (goal and objective).....	3
ขอบเขตของการศึกษา (scope or delimitation of the study)	3
วิธีการศึกษา (process of the study)	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ (expected outcome)	4
บทที่ 2 อาณาจักรเขมรสู่การเผยแพร่ในประเทศไทย	5
กำเนิดอารยธรรมเขมรในประเทศกัมพูชาพอสังเขป	5
ลักษณะสถาปัตยกรรมเขมร.....	8
ลัทธิความเชื่อในอาณาจักรเขมร	24
อิทธิพลศาสนาพราหมณ์จากอินเดียสู่อาณาจักรเขมร.....	26
รูปแบบศิลปะเขมรจำแนกได้ 3 สมัย 16 รูปแบบ ดังต่อไปนี้.....	38
สถาปัตยกรรมและการประดับตกแต่งลวดลายบนปราสาทบันทายสรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศ กัมพูชา	57
จุดเด่นของลวดลายประดับตกแต่ง ณ ปราสาทบันทายสรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา....	64

สถาปัตยกรรมและการประดับตกแต่งลวดลายบนปราสาทนครวัด จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศ กัมพูชา	90
จุดเด่นของลวดลายประดับตกแต่ง ณ ปราสาทนครวัด จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา.....	93
สถาปัตยกรรมและการประดับตกแต่งลวดลายบนปราสาทบายน จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศ กัมพูชา	107
จุดเด่นของลวดลายประดับตกแต่ง ณ ปราสาทบายน จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา.....	109
กำเนิดอารยธรรมเขมรในประเทศไทย	117
สถาปัตยกรรมและการประดับตกแต่งลวดลายบนปราสาทหินเมืองต่ำ อำเภอประโคนชัย จังหวัด บุรีรัมย์.....	127
จุดเด่นของลวดลายประดับตกแต่ง ณ ปราสาทเมืองต่ำ อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์.....	129
สถาปัตยกรรมและการประดับตกแต่งลวดลายบนปราสาทหินพนมรุ้ง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์.....	144
สถาปัตยกรรมและการประดับตกแต่งลวดลายบนปราสาทพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา	173
จุดเด่นของลวดลายประดับตกแต่ง ณ ปราสาทพิมาย อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา.....	176
สถาปัตยกรรมและการประดับตกแต่งลวดลายบนปราสาทศรีขรภูมิ อำเภอศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์	194
จุดเด่นของลวดลายประดับตกแต่ง ณ ปราสาทศรีขรภูมิ อำเภอศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์.....	196
สถาปัตยกรรมและการประดับตกแต่งลวดลายบนปราสาทตาเมือนธม อำเภอกาบเชิง จังหวัด สุรินทร์	202
จุดเด่นของลวดลายประดับตกแต่ง ณ ปราสาทตาเมือนธม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์.....	204
สถาปัตยกรรมและการประดับตกแต่งลวดลายบนปราสาทสระกำแพงใหญ่ อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ.....	208
จุดเด่นของลวดลายประดับตกแต่ง ณ ปราสาทสระกำแพงใหญ่ อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเก ษ.....	209

บทที่ 3 สถาปัตยกรรมศิลปะสมัยใหม่จากแรงบันดาลใจศิลปะเขมรและศิลปะร่วมแบบเขมร ในประเทศไทย	223
ศาสนสถาน.....	224
อาคารและสถานที่.....	524
สิ่งก่อสร้างอื่นๆ.....	577
บทที่ 4 บทวิเคราะห์.....	633
เครื่องมือวิเคราะห์โครงสร้างหลักของลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม.....	634
1.ศาสนสถาน	665
1.1 ศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์	665
1.2 หอพระพุทธรูปโรคาบวรไตรรัตน์มงคล โรงพยาบาลบุรีรัมย์.....	673
1.3 พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงคุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย อำเภอเมือง.....	679
1.4 วังเวียนปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูป อำเภอลำปลายมาศ	685
2.อาคารและสถานที่.....	692
หอสมุดวัดจำปา อำเภอประโคนชัย	692
3.สิ่งก่อสร้างอื่นๆ.....	705
ซุ้มประตูวัดตาต่าน อำเภอประโคนชัย.....	705
บทที่ 5 สรุปผล.....	715
บรรณานุกรม.....	722
ประวัติผู้เขียน.....	724

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 ตารางแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์และลัทธิความเชื่อในการสร้าง สถาปัตยกรรม	33
ตารางที่ 2 ตารางการกำหนดอายุศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศกัมพูชา	38
ตารางที่ 3 ตารางหลักฐานทางจารึกแสดงความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์เขมรกับดินแดนประเทศไทย	118
ตารางที่ 4 ตารางแสดงความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์เขมรกับโบราณสถานที่ปรากฏในแถบดินแดน อีสานใต้.....	123

สารบัญรูปภาพ

หน้า

รูปภาพที่ 1	แผนผังปราสาทพนมบาแค็ง ประเทศกัมพูชา แสดงถึงแผนผังปราสาทแบบจุดศูนย์กลาง 9
รูปภาพที่ 2	แผนผังปราสาทเขาพระวิหาร แสดงถึงแผนผังปราสาทแบบใช้แกนเป็นหลัก..... 9
รูปภาพที่ 3	แผนผังปราสาทพระโค ซึ่งเริ่มพัฒนาสู่การสร้างปราสาทอย่างเป็นระเบียบ..... 10
รูปภาพที่ 4	แผนผังปราสาทตาแก้ว 11
รูปภาพที่ 5	ปราสาทสมโบรีไพรกุก หลังเหนือ..... 12
รูปภาพที่ 6	อาศรมมหาฤๅษี ศิลปะพุนัน 12
รูปภาพที่ 7	ปราสาทกำพงพระ..... 13
รูปภาพที่ 8	ปราสาทพระโค..... 13
รูปภาพที่ 9	แผนผังแสดงส่วนประกอบสถาปัตยกรรมเขมร แผนผังปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์ 15
รูปภาพที่ 10	ภาพสันนิษฐานกลุ่มปราสาทอิฐ ที่แสดงถึงองค์ประกอบเครื่องประดับตกแต่งของ สถาปัตยกรรม 17
รูปภาพที่ 11	ภาพสันนิษฐานกลุ่มปราสาทอิฐ ที่แสดงถึงองค์ประกอบเครื่องประดับตกแต่งของ สถาปัตยกรรม 18
รูปภาพที่ 12	ภาพแสดงถึงเครื่องประดับตกแต่งบริเวณหน้าบัน 19
รูปภาพที่ 13	ภาพแสดงถึงเครื่องประดับตกแต่งบริเวณทับหลัง..... 19
รูปภาพที่ 14	ภาพแสดงถึงเครื่องประดับตกแต่งบริเวณเสาประดับกรอบประตู 20
รูปภาพที่ 15	ภาพแสดงถึงเครื่องประดับตกแต่งบริเวณเสาดัดผนัง..... 21
รูปภาพที่ 16	ภาพสันนิษฐานกลุ่มปราสาทอิฐ ที่แสดงถึงองค์ประกอบเครื่องประดับตกแต่งของ สถาปัตยกรรม 21
รูปภาพที่ 17	ภาพแสดงถึงเครื่องประดับตกแต่งบริเวณกลีบบน 22
รูปภาพที่ 18	ยอดปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา มีลักษณะเป็นรูปกลศ 23
รูปภาพที่ 19	ยอดปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ มีลักษณะเป็นรูปดอกบัว 23

รูปภาพที่ 20 ประติมากรรมพระอาทิตย์ ศิลปะแบบพนมดา.....	38
รูปภาพที่ 21 ทับหลังที่ถาลาปริวัต ศิลปะแบบถาลาปริวัต.....	39
รูปภาพที่ 22 ทับหลังศิลปะแบบถาลาปริวัต จากวัดทองทั่ว อ.เมือง จ.จันทบุรี ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร.....	39
รูปภาพที่ 23 ภาพสลักบนปราสาทสมโบร์ไพรกุก แสดงถึงการตกแต่งภาพบุคคลในกรอบซุ้ม หรือการจำลองอาคาร.....	40
รูปภาพที่ 24 ทับหลังที่สมโบร์ไพรกุก แสดงถึงการตกแต่งรายละเอียดเพิ่มมากขึ้นกว่าแบบถาลาปริวัต และปรากฏลายหน้ากระดานบริเวณฐานตัวมกร เป็นลายประจํายามกามปুষลับดอกกลม.....	40
รูปภาพที่ 25 ทับหลังปราสาทบ้านน้อย อ.วัฒนานคร จ.สระแก้ว แสดงถึงการมาแทนที่ของพันธุ์พฤกษา และลดจำนวนความโค้งงอของท่อนมาลัย บริเวณส่วนปลายไม่ปรากฏรูปมกร.....	41
รูปภาพที่ 26 ทับหลังประตูด้านตะวันตกของปราสาทพนมบัสเสต แสดงถึงการให้ความสำคัญกับลายใบไม้.....	42
รูปภาพที่ 27 ทับหลังปราสาทภูมิปราสาท ปรากฏเพียงลวดลายใบไม้.....	42
รูปภาพที่ 28 ทับหลังปราสาทตำไรกราบ ศิลปะแบบกุกเลน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากศิลปะจาม ปลายท่อนมาลัยปรากฏภาพมกรหันหน้าออกจากกัน.....	44
รูปภาพที่ 29 ทับหลังปราสาทโกกกี ปรากฏภาพบุคคลประทับนั่งเหนือหน้ากาล ตลอดจนการแทรกภาพบุคคลบริเวณใบไม้สามเหลี่ยมด้านบน.....	45
รูปภาพที่ 30 ทับหลังปราสาทพระโค แสดงถึงลวดลายที่ค่อนข้างละเอียดมากขึ้น และการแทรกภาพบุคคลมากขึ้นเช่นกัน.....	45
รูปภาพที่ 31 ทับหลังปราสาทโลเลย มีการปรับเปลี่ยนใบหน้าสัตว์บริเวณกึ่งกลางทับหลัง และบริเวณส่วนปลายของท่อนมาลัยปรากฏเป็นใบไม้มีวน.....	46
รูปภาพที่ 32 ทับหลังปราสาทพนมบก.....	47
รูปภาพที่ 33 ทับหลังปราสาทกระวัน แสดงถึงรายละเอียดของลวดลายลดน้อยลง.....	47
รูปภาพที่ 34 ทับหลังปราสาทธม เริ่มมีการใช้ภาพจำหลักเล่าเรื่องบริเวณกึ่งกลางของทับหลัง.....	48
รูปภาพที่ 35 ทับหลังจากปราสาทแม่บุญตุวันออก.....	49

รูปภาพที่ 36 ทับหลังจากปราสาทแปรรูป ปรากฏภาพจำหลักพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณบริเวณ กึ่งกลางทับหลัง	49
รูปภาพที่ 37 ทับหลังจากปราสาทแม่บุญตะวันตก ที่แสดงถึงการพัฒนาลวดลายประดับไปสู่ศิลปะ แบบบันทายศรี	50
รูปภาพที่ 38 ทับหลังจากปราสาทบันทายศรี แสดงถึงการแทรกใบหน้าสัตว์คั่นระหว่างพวงมาลัย ..	50
รูปภาพที่ 39 หน้าบันเชื่อมทับหลังบริเวณทางเข้าทิศตะวันตก จากปราสาทบันทายศรี แสดงถึงการ ประดับตกแต่งที่อ่อนช้อยและรายละเอียดค่อนข้างมาก	51
รูปภาพที่ 40 ทับหลัง ประติมากรรมราชวงศ์หลวง แสดงการแบ่งเสี้ยวของพวงมาลัยได้อย่างชัดเจน	51
รูปภาพที่ 41 ทับหลังปราสาทอุโมงค์ ศิลปะเขมรแบบบาปวน แสดงถึงท่อนพวงมาลัยกลับมาเชื่อมต่อกัน เหมือนเดิม	52
รูปภาพที่ 42 ทับหลังวัดกระถัน ศิลปะเขมรแบบนครวัด เริ่มปรากฏภาพเล่าเรื่องเหนือหน้ากาล จนกระทั่งหน้ากาลหายไป เหลือเพียงภาพเล่าเรื่อง และใช้สัตว์อื่นค้ำท่อนพวงมาลัย	53
รูปภาพที่ 43 ทับหลังจากปราสาทนครวัด ท่อนมาลัยเริ่มไม่เชื่อมต่อกัน โดยม้วนเป็นไปไม้ม้วน ส่วนล่าง โดยขนานกับลายไปไม้สามเหลี่ยมด้านบน ศิลปะเขมรแบบนครวัด	53
รูปภาพที่ 44 ทับหลังจากปราสาทนครวัด ท่อนมาลัยหายไป มีเพียงไปไม้ม้วนและไปไม้สามเหลี่ยม ศิลปะเขมรแบบนครวัด	53
รูปภาพที่ 45 ภาพสลักบนผนังบางส่วนจากปราสาทนครวัด ที่แสดงถึงการเล่าเรื่องเป็นช่องและมีการ ซ้ำภาพบุคคล หรือการสลักภาพบุคคลขนาดใกล้เคียงกัน	54
รูปภาพที่ 46 ทับหลังปราสาทบายน ปรากฏลายไปไม้ม้วนค่อนข้างกลมและเชื่อมกันคล้ายเลขแปด รอบิก	55
รูปภาพที่ 47 ทับหลังปราสาทพระขรรค์ ศิลปะเขมรแบบบายน เป็นทับหลังสมัยที่ 2 ปรากฏท่อน พวงมาลัยแบ่งเป็นเสี้ยวเล็กๆ	55
รูปภาพที่ 48 ทับหลังปราสาทบายน ศิลปะเขมรแบบบายน เป็นทับหลังสมัยที่ 3 ซึ่งมีลักษณะ ค่อนข้างแคบและไม่มีท่อนมาลัย ปรากฏเพียงลายก้านขดเป็นวงกลมบริเวณด้านล่าง ภาพเล่าเรื่อง หรือภาพบุคคลหายไป เหลือเพียงลายหน้ากาล	55
รูปภาพที่ 49 เครื่องบนปราสาทบายน ศิลปะเขมรแบบบายน ปรากฏการแทรกใบหน้าบุคคลทั้ง 4 ทิศ บริเวณเครื่องบนหรือส่วนหลังคาของปราสาท	56

รูปภาพที่ 50 ลายประดับตกแต่งเสาติดผนัง ประตูทางเข้าทิศตะวันออก.....	59
รูปภาพที่ 51 ลายหน้าครุฑที่แทรกในลวดลายประดับ.....	59
รูปภาพที่ 52 ลวดลายก้านขดที่มีสายรัด บนทับหลังประตูทางเข้าชั้นกลางของปราสาทบันทายสรี ซึ่งแสดงถึงการรับอิทธิพลศิลปะแบบเก่า.....	60
รูปภาพที่ 53 ลวดลายก้านขดที่มีสายรัด ปรากฏบนหน้าบันประตูทางเข้าชั้นนอกทางทิศตะวันออกของปราสาทบันทายสรี ศิลปะเขมรแบบบันทายสรี	60
รูปภาพที่ 54 ภาพจำหลักเล่าเรื่องคชลักษณ์ บริเวณประตูทางเข้าชั้นในทางทิศตะวันออก	61
รูปภาพที่ 55 แผนผังปราสาทบันทายสรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา.....	62
รูปภาพที่ 56 ทวารบาลยักษ์ 1 คู่ ทิศตะวันออกและทิศตะวันตกของปราสาทประธาน.....	62
รูปภาพที่ 57 ทวารบาลวานร 1 คู่ ทิศใต้และทิศเหนือของปราสาทประธาน.....	63
รูปภาพที่ 58 ทวารบาลนรสิงห์ 1 คู่ ทางฝั่งทิศตะวันออก หน้าปราสาทบริวารหลังใต้	63
รูปภาพที่ 59 ทวารบาลพญาครุฑ 1 คู่ ทางฝั่งทิศตะวันออก หน้าปราสาทบริวารหลังเหนือ.....	64
รูปภาพที่ 60 ลายก้านต่อดอกประดับกรอบซุ้ม ปลายซุ้มประดับมกรคายพญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร บริเวณกรอบซุ้มประตูชั้นนอก	65
รูปภาพที่ 61 ลายก้านต่อดอกประดับกรอบซุ้ม ปลายซุ้มประดับมกรคายสิงห์ บริเวณกรอบซุ้มหน้าบันชั้นที่ 1 ของอาคารเก็บคัมภีร์ในกำแพงแก้ว ชั้นในสุด	65
รูปภาพที่ 62 ด้านมุมปลายซุ้มประดับมกรคายสิงห์ บริเวณกรอบซุ้มหน้าบันชั้นที่ 1 ของอาคารเก็บคัมภีร์ในกำแพงแก้วชั้นในสุด	66
รูปภาพที่ 63 ลายก้านต่อดอกประดับกรอบซุ้ม ปลายซุ้มประดับมกรคายครุฑ บริเวณกรอบซุ้มหน้าบันชั้นที่ 2 ของอาคารเก็บคัมภีร์ในกำแพงแก้ว ชั้นในสุด	66
รูปภาพที่ 64 ด้านมุมปลายซุ้มประดับมกรคายครุฑ บริเวณกรอบซุ้มหน้าบันชั้นที่ 2	67
รูปภาพที่ 65 ลายก้านต่อดอกคั่นด้วยดอกประจำยามประดับกรอบซุ้ม ปลายซุ้มประดับมกรคายพญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร บริเวณกรอบซุ้มหน้าบันชั้นที่ 1 และ 2 ของประตูทางเข้ากำแพงแก้วชั้นในสุด	67

รูปภาพที่ 66 ลายก้านต่อดอกคั่นด้วยดอกประจำยามประดับกรอบซุ้ม ปลายซุ้มประดับมกรคายน
 พญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร บริเวณกรอบซุ้มหน้าบันด้านข้างของประตูทางเข้ากำแพงแก้วชั้นในสุด
 68

รูปภาพที่ 67 ลายดอกชีกดอกซ้อน ปลายซุ้มประดับมกรคายนพญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร บริเวณ
 กรอบซุ้มทางเข้าบรรณาลัยภายในกำแพงแก้วชั้นใน 68

รูปภาพที่ 68 ลายดอกชีกดอกซ้อนคั่นด้วยดอกประจำยาม ปลายซุ้มประดับมกรคายนพญานาค
 ทรงเครื่อง 5 เศียร บริเวณกรอบซุ้มประตูทางเข้ามณฑปปราสาทประธาน ทางฝั่งทิศตะวันออก 69

รูปภาพที่ 69 ลายดอกชีกดอกซ้อนคั่นด้วยลายประจำยาม ปลายซุ้มม้วนเป็นก้นหอย ด้านบนประดับ
 ใบไม้สามเหลี่ยม บริเวณกรอบซุ้มประตูทางเข้าชั้นใน ฝั่งทิศตะวันออก..... 70

รูปภาพที่ 70 ปลายซุ้มม้วนเป็นก้นหอยซึ่งมีใบไม้สามเหลี่ยมประดับอยู่ด้านบน..... 70

รูปภาพที่ 71 ลายหน้าบันประกอบด้วยลายศูนย์กลางของหน้าบันคือภาพจำหลักเทพประจำทิศ ดัง
 ภาพปรากฏภาพจำหลักของพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ คือเทพประจำทิศตะวันออก บริเวณซุ้มประตู
 ทางเข้าชั้นนอกสุด 71

รูปภาพที่ 72 ภาพแสดงรายละเอียดภายในลวดลายก้านขดที่เป็นเอกลักษณ์ของปราสาทบันทายศรี
 72

รูปภาพที่ 73 หน้าบันเล่าเรื่องทศกัณฐ์เขย่าเขาไกรลาส บริเวณหน้าบันทางฝั่งทิศตะวันออกของหอ
 พระคัมภีร์หลังใต้ ภายในกำแพงแก้วชั้นในสุด..... 72

รูปภาพที่ 74 หน้าบันเล่าเรื่องพระอินทร์ทรงสร้างเอราวัณบันดาลให้เกิดฝน บริเวณหน้าบันทางฝั่งทิศ
 ตะวันออกของหอพระคัมภีร์หลังเหนือ ภายในกำแพงแก้วชั้นในสุด 73

รูปภาพที่ 75 ทับหลังประดับบนบรรณาลัย ปรากฏภาพเทพชั้นรองนั่งในซุ้มสามเหลี่ยมเหนือหน้ากาล
 คายท่อนมาลัย..... 73

รูปภาพที่ 76 ทับหลังประดับซุ้มประตูชั้นในฝั่งทิศตะวันตก ปรากฏภาพเทพชั้นรองนั่งในซุ้ม
 สามเหลี่ยมเหนือหน้ากาลคายนกคายนต่อดอก ปลายท่อนมาลัยประดับบุคคนยืนเหนือมกรหันหน้าเข้าหา
 กัน..... 74

รูปภาพที่ 77 ทับหลังประดับบนปราสาทบริวารหลังเหนือฝั่งทิศตะวันออก ปรากฏภาพพระอินทร์ทรง
 ช้างเอราวัณ..... 74

รูปภาพที่ 78 ภาพแสดงอัตราส่วนของเสาประดับกรอบประตู 75

รูปภาพที่ 79 ลวดลายประดับตกแต่ง 1/4 ของเสา	75
รูปภาพที่ 80 เสาประดับกรอบประตูทางเข้าชั้นกลาง.....	76
รูปภาพที่ 81 ลวดลายประดับตกแต่ง 1/4 ของเสา.....	76
รูปภาพที่ 82 เสาประดับกรอบประตูทางเข้าชั้นใน	77
รูปภาพที่ 83 ลวดลายประดับตกแต่ง 1/4 ของเสา	77
รูปภาพที่ 84 เสาประดับกรอบประตูทางเข้ามณฑปปราสาทประธาน	78
รูปภาพที่ 85 ลวดลายประดับตกแต่ง 1/4 ของเสา	78
รูปภาพที่ 86 เสาประดับกรอบประตูทางเข้าชั้นในสุด.....	79
รูปภาพที่ 87 ลวดลายประดับตกแต่ง 1/4 ของเสา	79
รูปภาพที่ 88 เสาประดับกรอบประตูทางเข้าปราสาทบริวาร	80
รูปภาพที่ 89 ลวดลายประดับตกแต่ง 1/4 ของเสา	80
รูปภาพที่ 90 เสาติดผนังประตูทางเข้าทางชั้นในสุดฝั่งทิศตะวันออก.....	81
รูปภาพที่ 91 รายละเอียดลายแทรกใบหน้าสัตว์มงคล	81
รูปภาพที่ 92 เสาติดผนังประดับตัวอาคารและบรรณาลัย.....	82
รูปภาพที่ 93 รายละเอียดของลายก้านขด	82
รูปภาพที่ 94 ลายก้านขดประดับบริเวณโคนเสาประตูทางเข้ากำแพงแก้วชั้นในสุด.....	83
รูปภาพที่ 95 ลายเฟืองอุบะประดับบัวรัดเกล้ามณฑปปราสาทประธาน.....	83
รูปภาพที่ 96 ลายประดับตกแต่งผนังมณฑปปราสาทประธาน.....	84
รูปภาพที่ 97 ซุ้มประดับทวารบาลบริเวณมณฑปปราสาทประธาน.....	85
รูปภาพที่ 98 ซุ้มประดับทวารบาลมณฑปปราสาทบริวาร	85
รูปภาพที่ 99 ลายประดับบันแถลง ชั้นที่ 2 ของปราสาทประธานและปราสาทบริวารมีลักษณะ เหมือนกัน.....	86
รูปภาพที่ 100 ลายประดับบันแถลง ชั้นที่ 3 ของปราสาทประธานและปราสาทบริวารมีลักษณะ เหมือนกัน.....	87

รูปภาพที่ 101 ลายประดับบันแถลง ชั้นที่ 4 ของปราสาทประธานและปราสาทบริวารมีลักษณะเหมือนกัน.....	87
รูปภาพที่ 102 ลายประดับบันแถลง ชั้นที่ 5 ของปราสาทประธานและปราสาทบริวารมีลักษณะเหมือนกัน.....	88
รูปภาพที่ 103 ส่วนยอดประดับกลศ ลักษณะคล้ายหม้อน้ำมนต์	88
รูปภาพที่ 104 กลีบขนุน บนเครื่องปราสาทบริวาร ฝั่งทิศตะวันตก	89
รูปภาพที่ 105 ภาพสลักรามเกียรติ์ นครวัด	91
รูปภาพที่ 106 ภาพการรบในมหาภารตะ	91
รูปภาพที่ 107 ภาพพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 นครวัด	92
รูปภาพที่ 108 ภาพสลักที่ไม่สมบูรณ์	92
รูปภาพที่ 109 ภาพสลักที่ยังไม่ได้แกะสลักให้มีมิติลึก.....	92
รูปภาพที่ 110 แผนผังปราสาทนครวัด ประเทศกัมพูชา	93
รูปภาพที่ 111 หน้าบันบางส่วนจากปราสาทนครวัด บริเวณระเบียงคดชั้นบนสุด แสดงถึงการจัดเรียงภาพและการซ้ำของขนาดบุคคล	94
รูปภาพที่ 112 หน้าบันบางส่วนจากปราสาทนครวัด บริเวณระเบียงคดชั้นบนสุด แสดงถึงการจัดเรียงภาพและการซ้ำของขนาดบุคคล	94
รูปภาพที่ 113 กรอบซุ้มหน้าบันส่วนด้านข้างของระเบียงคดชั้นกลางประดับด้วยลายรักร้อยและปลายซุ้มประดับมกรคายพญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร.....	95
รูปภาพที่ 114 กรอบซุ้มหน้าบันประตูทางเข้าบริเวณระเบียงคดชั้นนอกประดับด้วยลายรักร้อยและปลายซุ้มประดับมกรคายพญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร.....	95
รูปภาพที่ 115 ทับหลังบริเวณประตูทางขึ้นฝั่งทิศตะวันออกเฉียงเหนือบริเวณระเบียงคดชั้นบนสุดของปราสาทนครวัด	96
รูปภาพที่ 116 ทับหลังบริเวณประตูทางฝั่งทิศตะวันตกเฉียงเหนือบริเวณระเบียงคดชั้นบนสุดของปราสาทนครวัด ซึ่งปรากฏการเชื่อมกันของใบไม้ม้วน	96
รูปภาพที่ 117 ทับหลังบริเวณประตูทางฝั่งทิศตะวันตกเฉียงใต้บริเวณระเบียงคดชั้นบนสุดของปราสาทนครวัด	96

รูปภาพที่ 118 ลวดลายประดับเสากรอบประตูบริเวณประตูฝั่งทิศใต้ของระเบียงคดชั้นบนของนครวัด	97
รูปภาพที่ 119 รายละเอียดลวดลายประดับเสากรอบประตูบริเวณประตูฝั่งทิศตะวันตกระเบียงคดชั้นนอก	97
รูปภาพที่ 120 ลวดลายประดับเสาติดผนังบริเวณภายในระเบียงคดชั้นบนสุดของปราสาทนครวัด ..	98
รูปภาพที่ 121 ลวดลายประดับด้านหน้าเสาติดผนังบริเวณทางเดินภายในระเบียงคดชั้นบนสุดของปราสาทนครวัด	98
รูปภาพที่ 122 ลายประดับเสาติดผนังบริเวณด้านข้างทางเดินภายในระเบียงคดชั้นบนสุดของปราสาทนครวัด ปรากฏลายแก้วชิงดวงคั่นด้วยดอกประจํายาม	99
รูปภาพที่ 123 ลักษณะส่วนฐานสูงรองรับระเบียงคดชั้นบนสุดและปราสาทประธาน.....	99
รูปภาพที่ 124 ภาพจำหลักใบไม้สามเหลี่ยมแทรกเทพพนมเหนือหน้ากาลประดับลายหน้ากระดานส่วนฐาน	100
รูปภาพที่ 125 ลายใบไม้สามเหลี่ยมหรือกลีบบัวคว่ำแทรกสิ่งท้งตัวภายในกึ่งกลางของโคนใบประดับลวดบัวคว่ำส่วนฐาน.....	100
รูปภาพที่ 126 ลายใบไม้สามเหลี่ยมหรือกลีบบัวหงายแทรกภาพบุคคลภายในกึ่งกลางของใบประดับลวดบัวหงายส่วนฐาน	100
รูปภาพที่ 127 ลายมุมของใบไม้สามเหลี่ยมหรือกลีบบัวหงายแทรกภาพครุฑในกึ่งกลางของใบ	101
รูปภาพที่ 128 ลายหน้ากระดานบริเวณมุขข้างบันได ลายก้านขดแทรกภาพวานรกึ่งกลาง	101
รูปภาพที่ 129 ลายประดับผนังบริเวณระเบียงคดชั้นบนสุด ของปราสาทนครวัด	102
รูปภาพที่ 130 ลายประดับบริเวณย่อมุมเสาติดผนังประดับภาพจำหลักนางอัปสร.....	102
รูปภาพที่ 131 ลวดลายประดับบนลูกมะหวด บริเวณหน้าต่างของระเบียงคดชั้นนอกทางฝั่งทิศตะวันตกของปราสาท	103
รูปภาพที่ 132 ลายแก้วชิงดวงแทรกภาพสัตว์นานาชาติประดับบริเวณผนังระเบียงคด	103
รูปภาพที่ 133 ลายแก้วชิงดวงแทรกภาพนกต่อสู้กันประดับบริเวณผนังขอบหน้าต่างระเบียงคด..	104
รูปภาพที่ 134 ลายแก้วชิงดวงแทรกดอกประจํายามประดับบริเวณเสาติดผนังภายในระเบียงคด.	104

รูปภาพที่ 135 ภาพที่มองจากประตูฝั่งทิศตะวันตกบริเวณระเบียงคดชั้นบนสุดของปราสาทนครวัด	105
รูปภาพที่ 136 ลายก้านต่อดอกประดับหลังคาระเบียงคด.....	105
รูปภาพที่ 137 สะพานนาครทรงเครื่องฝั่งทิศตะวันตก บริเวณด้านหน้าประตูทางเข้าระเบียงคดชั้นนอก	106
รูปภาพที่ 138 ลายประจำยามก้ามปู บริเวณส่วนฐานรองรับปราสาทประธาน.....	108
รูปภาพที่ 139 แผนผังปราสาทบายน เมืองนครธม.....	108
รูปภาพที่ 140 ปราสาทบายน เมืองนครธม มหานครแห่งรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7.....	109
รูปภาพที่ 141 ยอดปราสาทประดับด้วยใบหน้าบุคคลทั้ง 4 ทิศ.....	109
รูปภาพที่ 142 ยอดปราสาทประดับด้วยใบหน้าบุคคลทั้ง 4 ทิศ และใบหน้าไม่เหมือนกัน.....	110
รูปภาพที่ 143 เหนือใบหน้ามีการจำลองอาคารเอนลาดเป็นทรงพุ่ม 2-3 ชั้น.....	110
รูปภาพที่ 144 ตัวอย่างหน้าบันและทับหลังบางส่วนจากปราสาทบายน.....	110
รูปภาพที่ 145 ทับหลังบางส่วนจากทางเดินขึ้นปราสาทบายน ปรากฏบุคคลในซุ้มสามเหลี่ยมเหนือหน้ากาล.....	111
รูปภาพที่ 146 ทับหลังบางส่วนจากทางเดินขึ้นปราสาทบายน ปรากฏก้านต่อดอกเหนือหน้ากาล.....	111
รูปภาพที่ 147 ทับหลังบางส่วนจากประตูทางขึ้นปราสาทประธาน ปรากฏการแบ่งเสี้ยวของ ท่อนมาลัย และปลายท่อนมาลัยปรากฏภาพหน้ากาลคายท่อนมาลัยทั้งสองข้าง.....	111
รูปภาพที่ 148 เสาประดับกรอบประตูทางเข้าปราสาทประธานด้านบน.....	112
รูปภาพที่ 149 รายละเอียดเสาประดับกรอบประตู.....	112
รูปภาพที่ 150 ส่วนฐานเสาประดับกรอบประตูประดับเทพพนมในกรอบซุ้มสามเหลี่ยม.....	113
รูปภาพที่ 151 ภาพจำหลักหงส์คู่ในวงกลมบริเวณกรอบประตู.....	113
รูปภาพที่ 152 ภาพจำหลักผนังเสาบริเวณทางเดินทิศตะวันออก.....	113
รูปภาพที่ 153 ภาพจำหลักผนังเสาบริเวณทางเดินทิศตะวันออก.....	114
รูปภาพที่ 154 รายละเอียดลวดลายที่ไม่ถูกสกัด.....	114
รูปภาพที่ 155 รายละเอียดลายก้านขด ต้นลายเป็นตัวสิงห์.....	114

รูปภาพที่ 156	ลายประดับเสาดัดผนังมูอาคาร ปรากฎลายก้านขด	114
รูปภาพที่ 157	ลายประดับมุขข้างฐานบันไดเข้าปราสาททิศตะวันออก	115
รูปภาพที่ 158	ลายประดับส่วนฐานและโคนเสาประตูทางเข้าปราสาทประธานทางฝั่งทิศใต้	115
รูปภาพที่ 159	ลายประดับโคนเสาบริเวณหน้าต่าง	116
รูปภาพที่ 160	ลายก้านขดที่พันกันเหมือนเลขแปดอารบิก (8)	116
รูปภาพที่ 161	แผนผังปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์	128
รูปภาพที่ 162	หน้าบันปรากฏภาพจำหลักหน้ากาลคายนก ก้านขด บริเวณประตูฝั่งซ้ายของระเบียงคด ชั้นนอกทางทิศตะวันออก	131
รูปภาพที่ 163	หน้าบันปรากฏภาพจำหลักพระอินทร์ในซุ้มสามเหลี่ยมเหนือหน้ากาล	131
รูปภาพที่ 164	หน้าบันปรากฏภาพจำหลักสิงห์ต่อสู้กับช้าง บริเวณประตูทางเข้าของระเบียงคดชั้น ในทางทิศเหนือ	132
รูปภาพที่ 165	หน้าบันปรากฏภาพจำหลักก้านต่อดอกเหนือหน้ากาล บริเวณประตูทางเข้าของ ระเบียงคดชั้นในทางทิศใต้	132
รูปภาพที่ 166	หน้าบันจำลองปรากฏภาพจำหลักพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณในซุ้มสามเหลี่ยมเหนือ หน้ากาล บริเวณประตูทางเข้าปราสาทประธานทางทิศตะวันออก	133
รูปภาพที่ 167	รายละเอียดลวดลายประดับหน้าบันและปลายซุ้มหน้าบัน	133
รูปภาพที่ 168	กรอบซุ้มภายในประดับลายก้านต่อดอกคั่นด้วยดอกประจายาม ปลายซุ้มประดับ พญานาค 5 เศียร คายอุบะบริเวณประตูฝั่งซ้ายของระเบียงคดชั้นนอกทางทิศตะวันออก	134
รูปภาพที่ 169	กรอบซุ้มภายในประดับลายก้านต่อดอกและช่อฟ้าประดับพญานาค 5 เศียร ปลายซุ้ม ประดับพญานาค 5 เศียร บริเวณประตูทางเข้าของระเบียงคดชั้นในทางทิศตะวันออก	134
รูปภาพที่ 170	กรอบซุ้มภายในประดับคล้ายกับลายก้านต่อดอก เนื่องจากลายคั่นข้างจางจึงสังเกตได้ ยากและช่อฟ้าประดับด้วยลายก้านต่อดอก ปลายซุ้มประดับพญานาค 5 เศียร บริเวณประตูทางเข้า ของระเบียงคดชั้นในทางทิศเหนือ	135
รูปภาพที่ 171	กรอบซุ้มภายในประดับลายก้านต่อดอก ช่อฟ้าประดับก้านขดและก้านต่อดอกปลาย ซุ้มประดับพญานาค 5 เศียร คายอุบะ บริเวณประตูทางเข้าปราสาทประธานทางทิศตะวันออก	135

รูปภาพที่ 172 ทับหลังพระอินทร์ประทับนั่งเหนือหน้ากาลคายท่อนมัลลย์ ปลายท่อนมัลลย์ประดับ ใบไม้ม้วนบริเวณประตูฝั่งซ้ายของระเบียงคคชั้นนอกทางทิศตะวันออก	136
รูปภาพที่ 173 ทับหลังเล่าเรื่องพระกฤษณะปราบนาคกาฬีเยะ บริเวณประตูทางเข้าของระเบียงคค ชั้นนอกทางทิศตะวันออก	136
รูปภาพที่ 174 ทับหลังปรากฏภาพจำหลักพระอินทร์ประทับนั่งในซุ้มสามเหลี่ยมเหนือหน้ากาลคาย ท่อนมัลลย์แบ่งเป็นเสี้ยว ด้วยลายก้านต่อดอกและอุบะ ปลายท่อนมัลลย์ประดับใบไม้ม้วน บริเวณ ประตูทางเข้าชั้นในของระเบียงคคชั้นนอกทางทิศตะวันออก	136
รูปภาพที่ 175 ทับหลังปรากฏภาพจำหลักลายก้านต่อดอกเหนือหน้ากาลคายท่อนมัลลย์แบ่งเป็นเสี้ยว ด้วยลายก้านพลอยเม็ดกลมและอุบะบัวขาบ ปลายท่อนมัลลย์ประดับใบไม้ม้วน บริเวณประตูทางเข้า ของระเบียงคคชั้นในทางทิศตะวันออก	137
รูปภาพที่ 176 ทับหลังปรากฏภาพจำหลักเทพชั้นรองบริเวณกึ่งกลางของทับหลัง สันนิษฐานว่าอาจ เป็นพระอินทร์ ทับหลังไม่ปรากฏหน้ากาลบริเวณกึ่งกลางแต่กลับแบ่งท่อนมัลลย์เป็นเสี้ยวเป็น 3 เสี้ยว ปลายท่อนมัลลย์ประดับใบไม้ม้วน บริเวณประตูทางเข้าทิศเหนือของระเบียงคคชั้นใน.....	137
รูปภาพที่ 177 ทับหลังปรากฏภาพจำหลักพระอินทร์ในซุ้มสามเหลี่ยมเหนือหน้ากาลคายท่อนมัลลย์ ปลายท่อนมัลลย์ประดับใบไม้ม้วน ด้านบนประดับเทพพนมในซุ้ม บริเวณประตูทางเข้าทางทิศ ตะวันออกของปราสาทบรีวารแถวหน้าหลังใต้	137
รูปภาพที่ 178 ทับหลังปรากฏภาพจำหลักพระวรุณในซุ้มสามเหลี่ยมทรงหงส์ 3 ตัว เหนือหน้ากาล คายท่อนมัลลย์ ปลายท่อนมัลลย์ประดับใบไม้ม้วน ด้านบนประดับเทพพนมตัดทอนในซุ้ม บริเวณ ประตูทางเข้าทางทิศตะวันออกของปราสาทบรีวารแถวหลังทางทิศใต้.....	138
รูปภาพที่ 179 ทับหลังปรากฏภาพจำหลักพระกฤษณะโควระณะเหนือหน้ากาลคายท่อนมัลลย์ ปลาย ท่อนมัลลย์ประดับใบไม้ม้วน ด้านบนประดับเทพพนมแบบตัดทอนในซุ้ม บริเวณประตูทางเข้าทิศ ตะวันออกของปราสาทบรีวารแถวหลังทิศเหนือ	138
รูปภาพที่ 180 ทับหลังปรากฏภาพจำหลักเล่าเรื่องอุ मामเหศวร ทรงโคนนทิเหนือหน้ากาลคายสิงห์ชู ท่อนมัลลย์ ปลายท่อนมัลลย์ประดับใบไม้ม้วนและก้านขดต้นลายลำตัวสิงห์ บริเวณประตูทางเข้าทิศ ตะวันออกของปราสาทบรีวารแถวหน้าทิศเหนือ	138
รูปภาพที่ 181 เสาประดับกรอบประตู	รูปภาพที่ 182 รายละเอียดลวดลายประดับเสา .....
139	139
รูปภาพที่ 183 เสาประดับกรอบประตู	รูปภาพที่ 184 รายละเอียดลวดลายประดับเสา .....
140	140

รูปภาพที่ 185 ลายก้านต่อดอกประดับ	รูปภาพที่ 186 รายละเอียดลวดลาย	141
รูปภาพที่ 187 ลายก้านขดประดับเสาดิฉันนั่ง	รูปภาพที่ 188 รายละเอียดลวดลาย	141
รูปภาพที่ 189 ลายก้านต่อดอกกำมปู	รูปภาพที่ 190 รายละเอียดลวดลาย	142
รูปภาพที่ 191 ลายก้านต่อดอกคั่นลายกำมปู	รูปภาพที่ 192 รายละเอียดลวดลาย	142
รูปภาพที่ 193 บริเวณส่วนฐานรองรับน้ำหนักปราสาทประธานและปราสาทบริวาร		143
รูปภาพที่ 194 ลวดลายประดับโคนเสา บริเวณมุขประตูทางเข้าทิศตะวันออกของระเบียงคดชั้นนอก		143
รูปภาพที่ 195 แผ่นผังปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์.....		145
รูปภาพที่ 196 หน้าบันเล่าเรื่องฤาษีผู้ดูแลปราสาทพนมรุ้งแห่งนี้ บริเวณประตูทางเข้าชั้นในทางฝั่งทิศตะวันออก ซึ่งมีลักษณะหน้าบันเป็น 2 ชั้น กล่าวคือ ชั้นที่ 1 เป็นหน้าบันมีภาพจำหลักและชั้นที่ 2 มีเพียงซุ้มเรียบไม่มีลวดลาย		148
รูปภาพที่ 197 หน้าบันเล่าเรื่องภาพจำหลักพระศิวนาฏราช ที่กำลังพ้อนรำอยู่บนแท่นฐานจำลอง		148
รูปภาพที่ 198 รายละเอียดส่วนฐานจำลองรองรับองค์พระศิวะและขอบล่างหน้าบัน.....		149
รูปภาพที่ 199 หน้าบันเล่าเรื่องรามเกียรติ์ฉากนางตรีชฎาพานางสีดาขึ้นมาในบุษบกแก้วเพื่อดูการรบและคิดว่าพระรามตายแล้วและนางตรีชฎากล่าวลอบใจว่าถ้าผู้ตายขึ้นบุษบกจะไม่ลอยแต่เนี่ยยังลอยอยู่แสดงว่าพระรามยังไม่ตาย และหนุมานกำลังเหาะไปเอาไอศถที่เกษียรสมุทรมารักษา.....		149
รูปภาพที่ 200 กรอบซุ้มหน้าบันประตูทางเข้าทางทิศตะวันออกภายในประดับลายก้านต่อดอกมีดอกประจำยามคั่น ปลายซุ้มประดับมกรคายนาคทรงเครื่อง 5 เศียร.....		150
รูปภาพที่ 201 กรอบซุ้มหน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทางทิศตะวันออกไม่มีการตกแต่งลวดลายภายในมีเพียงการกลัดดอกประจำยามและการตกแต่งขอบกระหนกเล็ก 2-3 ชั้น ปลายซุ้มประดับมกรคายนาคทรงเครื่อง 5 เศียร		151
รูปภาพที่ 202 กรอบซุ้มหน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทางทิศใต้ไม่มีการตกแต่งลวดลายภายในและการกลัดดอกประจำยาม ปลายซุ้มประดับมกรคายนาคทรงเครื่อง 5 เศียร		151
รูปภาพที่ 203 แทรกภาพฤาษีหรือนักบวชบนช่อฟ้าหน้าบันทิศใต้ของมณฑป ทั้ง 2 ชั้น.....		152
รูปภาพที่ 204 ทับหลังเล่าเรื่องนารายณ์บรรทมสินธุ์หรือวิษณุอนันตศายินปัทมะนาภา บริเวณประตูทางเข้ามณฑปทางทิศตะวันออกของปราสาทประธาน		152

รูปภาพที่ 205 ทับหลังเทพชั้นรอง คือพระอินทร์ทรงสิงหาสน์ บริเวณประตูทางเข้าทางทิศตะวันออก 153

รูปภาพที่ 206 ทับหลังเล่าเรื่องฉากสิงห์ต่อสู้กับสัตว์อื่น บริเวณประตูทางเข้าทางทิศใต้ของปราสาท
ประธาน 153

รูปภาพที่ 207 ทับหลังเล่าเรื่องฉากพระกฤษณะกำลังต่อสู้กับช้างข้างหนึ่งและอีกข้างหนึ่งเป็นสิงห์
บริเวณประตูทางเข้าอันตราละทางทิศเหนือ 154

รูปภาพที่ 208 ทับหลังเล่าเรื่องฉากพระวิษณุทรงครุฑ บริเวณประตูทางเข้าทางทิศเหนือของปราสาท
ประธาน 154

รูปภาพที่ 209 เสาประดับกรอบประตูไม้ปรากฏลวดลายประดับบริเวณประตูทางเข้าฝั่งทิศตะวันออก .
..... 154

รูปภาพที่ 210 รายละเอียดเสาประดับกรอบประตูส่วนฐานปรากฏภาพทาศีในกรอบซุ้มสามเหลี่ยม ....
..... 155

รูปภาพที่ 211 เสาประดับกรอบประตูไม้ปรากฏลวดลายประดับบริเวณประตูทางเข้ามณฑปทางฝั่ง
ทิศตะวันออก 155

รูปภาพที่ 212 รายละเอียดเสาประดับกรอบประตูส่วนฐานปรากฏภาพทาศีในกรอบซุ้มสามเหลี่ยม ....
..... 155

รูปภาพที่ 213 ลายก้านต่อดอกประดับเสาติดผนังบริเวณประตูทางเข้าฝั่งทิศใต้ของปราสาทประธาน .
..... 155

รูปภาพที่ 214 รายละเอียดลายประดับเสาติดผนังต้นลายปรากฏภาพสิงห์เอียงข้างชูก้านต่อดอก . 156

รูปภาพที่ 215 ลายก้านขดแทรกหงส์ประดับเสาติดผนังบริเวณประตูทางเข้าด้านซ้ายมณฑปฝั่งทิศ
ตะวันออก 156

รูปภาพที่ 216 รายละเอียดลายประดับเสาติดผนัง 157

รูปภาพที่ 217 ลายก้านขดประดับเสาติดผนังบริเวณประตูทางเข้าด้านความมณฑปฝั่งทิศตะวันออก. 157

รูปภาพที่ 218 รายละเอียดลายก้านขดและต้นลาย 158

รูปภาพที่ 219 ลายกรวยเชิงประดับบริเวณมุขทางเข้าของมณฑปทางทิศตะวันออก 159

รูปภาพที่ 220 ลายกรวยเชิงประดับบริเวณมุขประตูทางเข้ามณฑปทางทิศเหนือ 159

รูปภาพที่ 221	ลายเฟื่องอุบะประดับบริเวณมุขทางเข้าของมณฑปทางทิศตะวันออก	159
รูปภาพที่ 222	ลายเฟื่องอุบะมุขประตูทางเข้ามณฑปทางทิศเหนือ ปรากฏการแทรกหงส์ในก้านขด	159
รูปภาพที่ 223	ลายกรวยเชิงประดับบริเวณห้องครุฑคฤหะ แทรกหงส์หันหน้าเข้าหากันในลายก้านขด	160
รูปภาพที่ 224	ลายเฟื่องอุบะประดับบริเวณห้องครุฑคฤหะ แทรกทิวาชีบริเวณโคนลายก้านต่อดอก	160
รูปภาพที่ 225	ลวดลายประดับฐานบัวลูกแก้วอกไก่ รองรับน้ำหนักปราสาทประธาน	160
รูปภาพที่ 226	ลายประดับโคนเสาบริเวณมุขมณฑปทางทิศตะวันออก	161
รูปภาพที่ 227	ลายประดับโคนเสาบริเวณมุขปราสาทประธานทางทิศเหนือ	161
รูปภาพที่ 228	ลายประดับโคนเสาบริเวณมุขห้องครุฑคฤหะของปราสาทประธาน	162
รูปภาพที่ 229	ทิศตะวันออกประดับลาย พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ	163
รูปภาพที่ 230	ทิศใต้ประดับลาย พระยมทรงกระบือ	163
รูปภาพที่ 231	ทิศตะวันตกประดับลาย พระวรุณทรงหงส์	163
รูปภาพที่ 232	ทิศเหนือประดับ ท้าวฤเวทรทรงคชสีห์	164
รูปภาพที่ 233	กลีบขนุนบริเวณมุขของปราสาท ปรากฏเป็นภาพจำหลักทวารบาลทั้งหญิงและชายตลอดจนพญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร	164
รูปภาพที่ 234	กลีบขนุนเอนเอียงให้เกิดหลังคาทรงพุ่ม	164
รูปภาพที่ 235	ประติมากรรมกระบือซึ่งเป็นพาหนะของพระยม เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย จ.นครราชสีมา	165
รูปภาพที่ 236	ประติมากรรมระมาดซึ่งเป็นพาหนะของพระอัคนี เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย จ.นครราชสีมา	165
รูปภาพที่ 237	ประติมากรรมคชสีห์ซึ่งเป็นพาหนะของท้าวฤเวร เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย จ.นครราชสีมา	165
รูปภาพที่ 238	ประติมากรรมช้างเอราวัณซึ่งเป็นพาหนะของพระอินทร์ เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย	166

รูปภาพที่ 239 ประติมากรรมหงส์ซึ่งเป็นพาหนะของพระพรหม เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติพิมาย จ.นครราชสีมา..... 166

รูปภาพที่ 240 ทวารบาลแบบยืน บริเวณประตูทางเข้าทางทิศใต้ของปราสาทประธาน 167

รูปภาพที่ 241 ลายดอกบัวด้านบนของแท่นสี่เหลี่ยมจัตุรัส..... 167

รูปภาพที่ 242 พระอินทร์เทพประจำทิศตะวันออก ทรงช้างเอราวัณ เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติพิมาย จ.นครราชสีมา..... 168

รูปภาพที่ 243 พระอิศานเทพประจำทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ทรงโค เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติพิมาย จ.นครราชสีมา..... 168

รูปภาพที่ 244 พระวรุณเทพประจำทิศใต้ ทรงนาค เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย จ.
นครราชสีมา..... 168

รูปภาพที่ 245 พระอัคนีเทพประจำทิศตะวันออกเฉียงใต้ ทรงระมาด เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติพิมาย จ.นครราชสีมา..... 169

รูปภาพที่ 246 ท้าวกุมเวรเทพประจำทิศเหนือ ทรงคชสีห์ เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย
จ.นครราชสีมา..... 169

รูปภาพที่ 247 พระพรหมเทพประจำทิศเบื้องบน ทรงหงส์ เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย
จ.นครราชสีมา..... 169

รูปภาพที่ 248 พญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร บริเวณชานชาลาทางขึ้นปราสาททางทิศตะวันออก ... 170

รูปภาพที่ 249 พญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร บริเวณชานชาลาหน้าประตูทางเข้ากำแพงแก้วทางฝั่งทิศ
ตะวันออก 171

รูปภาพที่ 250 พญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร บริเวณชานชาลาหน้ามณฑปทางฝั่งทิศตะวันออก 172

รูปภาพที่ 251 มกรคายนาคบริเวณสะพานนาคร 172

รูปภาพที่ 252 แผนผังปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา 176

รูปภาพที่ 253 หน้าบันฝั่งทิศใต้ของปราสาท ปราบกฐภาพจำหลักเล่าเรื่องศิวนาฏราช 108 ท่าตาม
นาฏศาสตร์ของอินเดียซึ่งมีลักษณะหน้าบันเป็น 2 ชั้น กล่าวคือ ชั้นที่ 1 เป็นหน้าบันมีภาพจำหลักและ
ชั้นที่ 2 มีเพียงซุ้มเรียบไม่มีลวดลาย..... 177

รูปภาพที่ 254 หน้าบันฝั่งทิศตะวันตกของปราสาทประธาน ปรากฏภาพจำหลักเล่าเรื่องรามเกียรติ์
ฉากพระยาครุฑกำลังหะมาช่วยพระรามและพระลักษมณ์ถูกศรนาคบาศรัด 177

รูปภาพที่ 255 หน้าบันฝั่งทิศตะวันออกของปราสาทประธาน ปรากฏภาพจำหลักเล่าเรื่องรามเกียรติ์
ฉากท้าวมาลีวราชว่าความระหว่างพระรามกับท้าวราพณาสูร 178

รูปภาพที่ 256 กรอบซุ้มหน้าบันฝั่งทิศใต้ของปราสาทพิมาย ภายในซุ้มไม่มีลวดลายปรากฏเพียงสันคม
กึ่งกลางผิวเรียบ ปลายซุ้มประดับพญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร..... 178

รูปภาพที่ 257 ภาพรายละเอียดการประดับตกแต่งใบระกาประดับด้วยลายก้านต่อดอกลดหลั่นขนาด
จากโคนสู่ปลาย 180

รูปภาพที่ 258 ทับหลังที่แสดงการซ้ำของตัวบุคคลที่มีขนาดเท่ากัน ทับหลังบริเวณประตูทางเข้า
ด้านหน้าทางทิศใต้..... 180

รูปภาพที่ 259 ทับหลังฝั่งทิศตะวันตกของปราสาทประธาน ปรากฏภาพจำหลักเรื่องรามเกียรติ์ฉาก
พระลักษมณ์ถูกศรนาคบาศรัด มีบุคคลประคองและล้อมรอบด้วยฝูงวานร 181

รูปภาพที่ 260 ทับหลังฝั่งทิศตะวันออกของมณฑป ปรากฏภาพจำหลักเรื่องรามเกียรติ์สันนิษฐานว่า
เป็นฉากพระรามเสด็จกลับจากกรุงลงกาโดยเรือ..... 181

รูปภาพที่ 261 ตัวอย่างทับหลังภายในห้องครรภคฤหะฝั่งทิศตะวันตกของปราสาทประธาน ปรากฏ
ภาพจำหลักพระพุทธรูป 181

รูปภาพที่ 262 เสาประดับกรอบประตูบริเวณประตูทางเข้าด้านหน้าทางทิศใต้..... 180

รูปภาพที่ 263 รายละเอียดเสาประดับกรอบประตู 182

รูปภาพที่ 264 รายละเอียดเสาประดับกรอบประตูบริเวณประตูทางทิศใต้ของปราสาทประธาน.... 181

รูปภาพที่ 265 รายละเอียดโคนเสาประดับภาพคล้ายยักษ์หาริตีในซุ้มสามเหลี่ยม 183

รูปภาพที่ 266 เสาติดผนังบริเวณภายในอาคารปราสาททางทิศใต้..... 182

รูปภาพที่ 267 รายละเอียดลายประดับต้นลายประดับตัวสิงห์หันข้างสองมีอุ้งก้นต่อดอก 184

รูปภาพที่ 268 เสาติดผนังบริเวณประตูทางเข้าปราสาทประธานฝั่งทิศใต้ 183

รูปภาพที่ 269 รายละเอียดลายประดับเสาติดผนังต้นลายประดับภาพบุคคลมีอช.ยชูก้านต่อดอก . 185

รูปภาพที่ 270 เสาติดผนังบริเวณประตูทางเข้ามณฑปฝั่งทิศตะวันตกของปราสาท 183

รูปภาพที่ 271 รายละเอียดลายประดับเสา มณฑปฝั่งทิศตะวันตกของปราสาท ประดับคล้ายโยคีหรือฤาษี	185
รูปภาพที่ 272 เสาติดผนังบริเวณประตูทางเข้าปราสาทประธานฝั่งทิศตะวันตก	184
รูปภาพที่ 273 รายละเอียดลายประดับเสาติดผนังต้นลายประดับทวารวายนร.....	186
รูปภาพที่ 274 เสาติดผนังบริเวณประตูทางเข้าเสาติดผนังปราสาทประธานทางทิศเหนือและทิศ ตะวันออก	184
รูปภาพที่ 275 รายละเอียดลายประดับต้นลายประดับตัวสิงห์หันข้างหน้าตรง.....	186
รูปภาพที่ 276 เสาติดผนังบริเวณประตูทางเข้าฝั่งทิศตะวันออกของปราสาท	185
รูปภาพที่ 277 รายละเอียดลายประดับมณฑปเสาติดผนังต้นลายประดับลายตัวสิงห์หันข้าง.....	187
รูปภาพที่ 278 ลายตกแต่งบริเวณโคนเสาของห้องครรภคฤหะ	187
รูปภาพที่ 279 ลายกรวยเชิงประดับห้องครรภคฤหะปราสาทพิมาย	188
รูปภาพที่ 280 ลายตกแต่งบริเวณบัวรัดเกล้าของห้องครรภคฤหะ	188
รูปภาพที่ 281 ลายเฟืองอุบะประดับห้องครรภคฤหะปราสาทพิมาย	189
รูปภาพที่ 282 ลายเฟืองอุบะประดับมณฑปและอันตรายะ.....	189
รูปภาพที่ 283 รายละเอียดเฟืองอุบะประดับมณฑปและอันตรายะ	190
รูปภาพที่ 284 ลายประดับบริเวณฐานรองรับน้ำหนักปราสาทประธาน	191
รูปภาพที่ 285 รายละเอียดลายกลีบบัวและลายบัวตูมประดับฐาน	191
รูปภาพที่ 286 เครื่องบนหลังคาทรงพุ่ม.....	192
รูปภาพที่ 287 ครุฑชั้นเชิงบาตรหรือชั้นเชิงบาตรครุฑแบก.....	192
รูปภาพที่ 288 พญานาคราชทรงเครื่อง 7 เศียร บริเวณทางเข้าชานชาลาทิศใต้	193
รูปภาพที่ 289 สิ่งคู่ใส่กรองคอลักษณะสามเหลี่ยม บริเวณทางเข้าชานชาลาทิศใต้.....	193
รูปภาพที่ 290 สิ่งศิลปะแบบนครวัด พบที่ปราสาทพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมาเก็บ รักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย	194
รูปภาพที่ 291 แผนผังปราสาทศรีขรภูมิ อำเภอศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์	196
รูปภาพที่ 292 ทับหลังปราสาทประธาน ปราสาทศรีขรภูมิ อ.ศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์	197

รูปภาพที่ 293 รายละเอียดการแทรกนักดนตรีในก้านขดหรือใบไม้ม้วน บนทับหลังปราสาทประธาน	197
รูปภาพที่ 294 เสาประดับกรอบประตูปราสาทประธานทางฝั่งทิศตะวันออก	196
รูปภาพที่ 295 รายละเอียดลวดลายประดับเสากรอบประตู.....	198
รูปภาพที่ 296 ลวดลายประดับเสาติดผนังประตูปราสาทประธาน	197
รูปภาพที่ 297 รายละเอียดลายประดับเสาติดผนัง	199
รูปภาพที่ 298 ลวดลายประดับโคนเสาปราสาทประธานทางฝั่งทิศตะวันออก	198
รูปภาพที่ 299 ลวดลายประดับหัวเสาปราสาทประธานทางฝั่งทิศตะวันออก	200
รูปภาพที่ 300 รายละเอียดของลายใบไม้สามเหลี่ยมคว่ำบริเวณโคนเสาปราสาทประธาน	200
รูปภาพที่ 301 รายละเอียดของลายบัวหงาย บริเวณโคนเสาปราสาทประธาน	201
รูปภาพที่ 302 รายละเอียดของลายบัวหงาย บริเวณหัวเสาปราสาทประธาน	201
รูปภาพที่ 303 ลายช่อง บริเวณโคนเสาปราสาทประธาน	201
รูปภาพที่ 304 ลายช่อง บริเวณหัวเสาปราสาทประธาน	201
รูปภาพที่ 305 แผนผังปราสาทตาเมือนธม อ.กาบเชิง จ.สุรินทร์.....	203
รูปภาพที่ 306 แสดงถึงการประดับตกแต่งลวดลายบนเรือนธาตุ	204
รูปภาพที่ 307 ลวดลายประดับทวารบาลในซุ้มและลายหน้ากระดานอื่นๆ ระดับบริเวณเรือนธาตุ ปราสาทประธาน	205
รูปภาพที่ 308 รายละเอียดลายก้ามปู และลายดอกประจายาม ระดับบริเวณเรือนธาตุปราสาทประธาน	205
รูปภาพที่ 309 ลายก้านขดต้นลายเป็นตัวสิงห์ไม่มีเศียรประดับเสาติดผนัง.....	204
รูปภาพที่ 310 ลายก้านขดประดับต้นตัวสิงห์ห้ำข้างซุ้มก้านขด.....	206
รูปภาพที่ 311 ลายก้านต่อดอกต้นลายประดับหน้าสิงห์.....	204
รูปภาพที่ 312 ลายก้านต่อดอกไม่มีต้นลาย	206
รูปภาพที่ 313 ลวดลายประดับส่วนโคนเสาปราสาทประธาน ปราสาทตาเมือนธม	207
รูปภาพที่ 314 แผนผังปราสาทสระกำแพงใหญ่ อ.อุทุมพรพิสัย จ.ศรีสะเกษ	208

รูปภาพที่ 315 หน้าบันศิวนาฏราชปราสาทประธาน ทางฝั่งทิศตะวันออก ปราสาทสระกำแพงใหญ่	210
รูปภาพที่ 316 หน้าบันอุمامเหศวรปราสาทประธาน ทางทิศใต้ ปราสาทสระกำแพงใหญ่	210
รูปภาพที่ 317 หน้าบันปราสาทประธาน ทางทิศเหนือ ปราสาทสระกำแพงใหญ่	211
รูปภาพที่ 318 กรอบซุ้มภายในประดับลายก้านต่อดอก ปลายซุ้มประดับมกรมีเขนคายนพพานาค ทรงเครื่อง 5 เศียร บริเวณหน้าบันทิศตะวันออกของปราสาทประธาน	211
รูปภาพที่ 319 กรอบซุ้มประดับลายก้านขดในใบระกา	212
รูปภาพที่ 320 ทับหลัง บริเวณซุ้มประตูทางเข้าทางทิศตะวันออก	212
รูปภาพที่ 321 ทับหลัง บริเวณซุ้มประตูทางเข้าอีกฝั่งของทิศตะวันออก	213
รูปภาพที่ 322 ทับหลังภาพเล่าเรื่องฉากหนุมาณถวายแหวนนางสีดาเหนือหน้ากาลค้ายท่อนมาลัย เชื่อมต่อกัน บริเวณประตูทิศใต้ของปราสาทประธาน	213
รูปภาพที่ 323 ทับหลังเล่าเรื่องฉากพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณเหนือหน้ากาลค้อยท่อนมาลัยแบ่งเป็น เสี้ยว บริเวณประตูทิศตะวันออกชั้นในของปราสาทประธาน	214
รูปภาพที่ 324 ทับหลังเล่าเรื่องอุمامเหศวร บริเวณประตูชั้นในบรรณาลัยหลังใต้	214
รูปภาพที่ 325 ทับหลังเล่าเรื่องนารายณ์บรรทมสินธุ์ บริเวณประตูชั้นในบรรณาลัยหลังเหนือ	214
รูปภาพที่ 326 เสาประดับกรอบประตูบริเวณประตูทางเข้าปราสาทประธาน	213
รูปภาพที่ 327 รายละเอียดลายประดับเสากรอบประตู	215
รูปภาพที่ 328 เสาประดับกรอบประตูบริเวณประตูชั้นในปราสาทประธาน	214
รูปภาพที่ 329 รายละเอียดลายประดับเสากรอบประตู	216
รูปภาพที่ 330 เสาประดับกรอบประตูบริเวณประตูทางเข้าบรรณาลัยหลังใต้	217
รูปภาพที่ 331 รายละเอียดลายประดับเสากรอบประตู	217
รูปภาพที่ 332 เสาประดับกรอบประตูบริเวณประตูทางเข้าชั้นในบรรณาลัยหลังใต้	218
รูปภาพที่ 333 รายละเอียดลายเสาประดับกรอบประตู	218
รูปภาพที่ 334 เสาติดผนังประตูทางเข้าปราสาทประธาน	219
รูปภาพที่ 335 รายละเอียดเสาติดผนังประตูทางเข้าปราสาทประธานฝั่งทิศตะวันออก	219

รูปภาพที่ 336	รายละเอียดเสาดัดผนังประตูหอคอกปราสาทประธานฝั่งทิศใต้	220
รูปภาพที่ 337	รายละเอียดเสาดัดผนังประตูหอคอกปราสาทประธานฝั่งทิศเหนือ	220
รูปภาพที่ 338	ฐานบัวลูกฟักเรียบไม่มีลายรองรับกลุ่มปราสาทประธาน และปราสาทบริวาร	221
รูปภาพที่ 339	ลวดลายประดับโคนเสาปราสาทประธาน	221
รูปภาพที่ 340	โครงสร้างศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์	225
รูปภาพที่ 341	รูปโครงสร้างศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์	225
รูปภาพที่ 342	ศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ทิศตะวันออก	225
รูปภาพที่ 343	ส่วนฐานบัวลูกแก้วอกไกรรองรับน้ำหนักปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์.....	226
รูปภาพที่ 344	ส่วนฐานรองรับปราสาทพิมายบริเวณห้องครรภคฤหะ จ.นครราชสีมา.....	227
รูปภาพที่ 345	ส่วนฐานรองรับปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์.....	227
รูปภาพที่ 346	แสดงการเปรียบเทียบส่วนฐาน ระหว่าง.....	228
รูปภาพที่ 347	ทวารบาลทิศตะวันออก : นรสิงห์ ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์	229
รูปภาพที่ 348	ทวารบาลทิศตะวันออก : นรสิงห์ ปราสาทบริวารหลังใต้ ปราสาทบันทายศรี ประเทศ กัมพูชา.....	230
รูปภาพที่ 349	แสดงการเปรียบเทียบทวารบาลนรสิงห์ ระหว่าง.....	230
รูปภาพที่ 350	รายละเอียดลวดลายบนใบหน้านรสิงห์.....	230
รูปภาพที่ 351	รายละเอียดลวดลายบนใบหน้านรสิงห์และสิ่งทพบที่ปราสาทพนมรุ้ง.....	231
รูปภาพที่ 352	รายละเอียดการนุ่งผ้าของนรสิงห์	231
รูปภาพที่ 353	แสดงการเปรียบเทียบทวารบาลประดับส่วนฐาน ระหว่าง.....	232
รูปภาพที่ 354	ทวารบาลทิศใต้ของมณฑป : มนุษย์วานร ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์	232
รูปภาพที่ 355	ทวารบาลทิศใต้และเหนือ : มนุษย์วานร ปราสาทประธาน ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา.....	233
รูปภาพที่ 356	แสดงการเปรียบเทียบทวารบาลมนุษย์วานร ระหว่าง	233
รูปภาพที่ 357	รายละเอียดลวดลายบนใบหน้ามนุษย์วานร	234

รูปภาพที่ 358 รายละเอียดการนุ่งผ้ามนุษย์วานร 234

รูปภาพที่ 359 ทวารบาลทิศใต้ของห้องครรรคฤหะ : พระคณศ ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
..... 235

รูปภาพที่ 360 ทวารบาลทิศเหนือของห้องครรรคฤหะ : พญาครุฑ ปราสาทศาลหลักเมือง จังหวัด
บุรีรัมย์ 236

รูปภาพที่ 361 ทวารบาลทิศตะวันออก : พญาครุฑ ปราสาทบริวารหลังเหนือ ปราสาทบันทายศรี
ประเทศกัมพูชา..... 237

รูปภาพที่ 362 แสดงการเปรียบเทียบทวารบาลพญาครุฑ 237

รูปภาพที่ 363 รายละเอียดลวดลายบนใบหน้าพญาครุฑ..... 238

รูปภาพที่ 364 รายละเอียดการนุ่งผ้าพญาครุฑ..... 238

รูปภาพที่ 365 ทวารบาลทิศเหนือของมณฑป : วาซีमुख ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์..... 239

รูปภาพที่ 366 ลวดลายประดับโคนเสาบริเวณมณฑปของปราสาทประธาน 240

รูปภาพที่ 367 ลายใบไม้สามเหลี่ยมคว่ำประดับโคนเสาบริเวณมณฑปของปราสาทประธาน..... 240

รูปภาพที่ 368 ลายมุมของใบไม้สามเหลี่ยมคว่ำประดับโคนเสาบริเวณมณฑปของปราสาทประธาน
..... 241

รูปภาพที่ 369 ลายใบไม้สามเหลี่ยมบริเวณโคนเสากำแพงแก้วชั้นในสุด ของปราสาทบันทายศรี
ประเทศกัมพูชา..... 241

รูปภาพที่ 370 ลายใบไม้สามเหลี่ยมบริเวณโคนเสากระเปียงคดชั้นนอก ของปราสาทเมืองต่ำ อ.ประ
โคนชัย จ.บุรีรัมย์..... 242

รูปภาพที่ 371 ลายใบไม้สามเหลี่ยมบริเวณโคนเสาของปราสาทประธาน ปราสาทสระกำแพงใหญ่ อ.
อุทุมพรพิสัย จ.ศรีสะเกษ..... 242

รูปภาพที่ 372 ลายใบไม้สามเหลี่ยมบริเวณโคนเสาของปราสาทประธาน ปราสาทตาเมือนธม อ.กาบ
เชิง จ.สุรินทร์ 243

รูปภาพที่ 373 แสดงการเปรียบเทียบลายใบไม้สามเหลี่ยมคว่ำประดับโคนเสา ระหว่าง 243

รูปภาพที่ 374 ลายบัวหงายประดับโคนเสาบริเวณมณฑปของปราสาทประธาน 244

รูปภาพที่ 375 ลายบัวหงาย ประดับโคนเสาปราสาทประธาน ปราสาทศรีขรภูมิ อ.ศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์	244
รูปภาพที่ 376 ลายบัวหงาย ประดับโคนเสาณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์	245
รูปภาพที่ 377 ลายบัวหงาย ประดับโคนเสาณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา	245
รูปภาพที่ 378 แสดงการเปรียบเทียบลายบัวหงายประดับโคนเสา ระหว่าง	246
รูปภาพที่ 379 ลายใบไม้สามเหลี่ยมหงาย ประดับโคนเสาบริเวณมณฑปของปราสาทประธาน ศาลหลักเมือง	246
รูปภาพที่ 380 ลายมุมใบไม้สามเหลี่ยมหงาย ประดับโคนเสาบริเวณมณฑปของปราสาทประธาน ศาลหลักเมือง	247
รูปภาพที่ 381 ลายใบไม้สามเหลี่ยมหงาย ประดับโคนเสาบริเวณมณฑปของปราสาทประธานปราสาทสระกำแพงใหญ่	247
รูปภาพที่ 382 ลายใบไม้สามเหลี่ยมหงาย ประดับโคนเสาบริเวณระเบียงคดชั้นนอกทางทิศตะวันออกของปราสาทพนมรุ้ง	248
รูปภาพที่ 383 ลายใบไม้สามเหลี่ยมหงาย ประดับโคนเสาบริเวณมณฑปทางทิศใต้ของปราสาทพิมาย	248
รูปภาพที่ 384 แสดงการเปรียบเทียบลายใบไม้สามเหลี่ยมหงายประดับโคนเสา ระหว่าง	249
รูปภาพที่ 385 ลายบัวตูม ประดับโคนเสาบริเวณมณฑปของปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์	250
รูปภาพที่ 386 ลายบัวตูม ประดับโคนเสาบริเวณระเบียงคดชั้นนอกของปราสาทเมืองต่ำ	250
รูปภาพที่ 387 ลายดอกบัวตูม ประดับโคนเสาบริเวณปราสาทประธานปราสาทสระกำแพงใหญ่	251
รูปภาพที่ 388 ลายดอกบัวตูม ประดับโคนเสาบริเวณปราสาทประธานปราสาทตาเมือนธม	251
รูปภาพที่ 389 ลายดอกบัวตูม ประดับโคนเสาบริเวณปราสาทบริวารปราสาทศรีขรภูมิ	252
รูปภาพที่ 390 ลายดอกบัวตูม ประดับโคนเสาบริเวณมณฑปของปราสาทประธานปราสาทพนมรุ้ง	252
รูปภาพที่ 391 ลายดอกบัวตูม ประดับโคนเสาบริเวณมณฑปของปราสาทประธานปราสาทพิมาย	252

รูปภาพที่ 392 แสดงการเปรียบเทียบลายใบไม้สามเหลี่ยมหายประดับโคนเสา ระหว่าง	253
รูปภาพที่ 393 ลายกรวยเชิงประดับโคนเสาบริเวณมณฑปของปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์	254
รูปภาพที่ 394 ลายกรวยเชิงประดับโคนเสาบริเวณมณฑปของปราสาทพนมรุ้ง.....	254
รูปภาพที่ 395 แสดงการเปรียบเทียบลายกรวยเชิงประดับโคนเสา ระหว่าง	255
รูปภาพที่ 396 ลวดลายประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทประธาน	256
รูปภาพที่ 397 ลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทประธาน	256
รูปภาพที่ 398 ลายมุมใบไม้สามเหลี่ยมประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทประธาน	257
รูปภาพที่ 399 ลายบัวหายประดับประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทประธาน ..	257
รูปภาพที่ 400 ลายบัวหายประดับประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทพนมรุ้ง	258
รูปภาพที่ 401 ลายบัวหายประดับประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทพิมาย	259
รูปภาพที่ 402 แสดงการเปรียบเทียบลายบัวหายประดับโคนเสา ระหว่าง	259
รูปภาพที่ 403 ลายใบไม้สามเหลี่ยมหายประดับประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของ ปราสาทประธาน	260
รูปภาพที่ 404 ลายมุมใบไม้สามเหลี่ยมประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทประธาน	260
รูปภาพที่ 405 ลายใบไม้สามเหลี่ยมหายประดับประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของ ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์	261
รูปภาพที่ 406 ลายใบไม้สามเหลี่ยมหายประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา.....	261
รูปภาพที่ 407 แสดงการเปรียบเทียบลายใบไม้สามเหลี่ยมหายประดับโคนเสา ระหว่าง	262
รูปภาพที่ 408 ลายดอกบัวตูมประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทศาลหลักเมือง จ.บุรีรัมย์	262

รูปภาพที่ 409 ลายดอกบัวตูมประดับโคนเสาบริเวณห้องครมคฤหะของปราสาทประธาน ปราสาท ตาเมื่อนม จ.สุรินทร์	263
รูปภาพที่ 410 ลายดอกบัวตูมประดับโคนเสาบริเวณห้องครมคฤหะของปราสาทประธาน ปราสาท พนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์	263
รูปภาพที่ 411 ลายดอกบัวตูมหรือดอกบัวผุดประดับโคนเสาบริเวณห้องครมคฤหะของ ปราสาท ประธาน ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา	264
รูปภาพที่ 412 แสดงการเปรียบเทียบลายดอกบัวตูมหรือลายดอกบัวผุดประดับโคนเสา ระหว่าง..	264
รูปภาพที่ 413 ลายกรวยเชิงประดับโคนเสาบริเวณห้องครมคฤหะของปราสาทศาลหลักเมือง จังหวัดบุรีรัมย์	265
รูปภาพที่ 414 ลายกรวยเชิงประดับโคนเสาบริเวณห้องครมคฤหะของปราสาทประธาน ปราสาท พนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์.....	266
รูปภาพที่ 415 ลายกรวยเชิงประดับโคนเสาบริเวณห้องครมคฤหะของปราสาทประธาน ปราสาทพิ มาย จ.นครราชสีมา.....	266
รูปภาพที่ 416 แสดงการเปรียบเทียบลายกรวยเชิงประดับโคนเสา	267
รูปภาพที่ 417 ลายก้านขดประดับเสาติดผนังบริเวณมณฑปทางทิศตะวันออกและห้องครมคฤหะ ทางทิศตะวันตกของปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์.....	267
รูปภาพที่ 418 รายละเอียดของลายก้านขด	268
รูปภาพที่ 419 ลายก้านขดประดับเสาติดผนังบริเวณมณฑปทางทิศตะวันออกของปราสาทบันทายศรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา	268
รูปภาพที่ 420 รายละเอียดของลายก้านขด	269
รูปภาพที่ 421 ลายก้านขดประดับเสาติดผนังบริเวณซุ้มประตูชั้นในสุด ทางทิศตะวันออกของ ปราสาทบันทายศรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา	269
รูปภาพที่ 422 รายละเอียดของลายก้านขด	270
รูปภาพที่ 423 ลายก้านขดประดับเสาติดผนังห้องครมคฤหะ ของปราสาทประธาน ปราสาทบัน ทายศรีจังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา	270
รูปภาพที่ 424 รายละเอียดของลายก้านขด	271

รูปภาพที่ 425 ลายก้านขด ประดับเสาดัดผนังบริเวณซุ้มประตูทางเข้าชั้นที่ 2 ทางทิศตะวันออกของ ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์	272
รูปภาพที่ 426 รายละเอียดของลายก้านขด	272
รูปภาพที่ 427 แสดงการเปรียบเทียบลายก้านขดประดับเสาดัดผนัง	273
รูปภาพที่ 428 ลายกำมปู ประดับเสาดัดผนัง บริเวณมณฑปทิศใต้และทิศเหนือของปราสาท ศาลหลักเมือง จังหวัดบุรีรัมย์	273
รูปภาพที่ 429 รายละเอียดของลายกำมปูก้านต่อดอก	274
รูปภาพที่ 430 ลายกำมปู ประดับเสาดัดผนังมณฑป ปราสาทประธาน ฝั่งทิศเหนือและใต้ ปราสาท บันทายสรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา	275
รูปภาพที่ 431 รายละเอียดของลายกำมปูก้านต่อดอก	275
รูปภาพที่ 432 ลายกำมปู ประดับเสาดัดผนัง ปราสาทประธานปราสาทศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์.....	276
รูปภาพที่ 433 รายละเอียดของลายกำมปูก้านต่อดอก	276
รูปภาพที่ 434 แสดงการเปรียบเทียบ ลายกำมปู ประดับเสาดัดผนัง.....	277
รูปภาพที่ 435 ลายหน้ากาลสลับน้าครุฑคายไปไม้ม้วนประดับเสาดัดผนังประตูทางเข้า ห้อง ครรภคฤหะทิศเหนือและใต้ ปราสาทศาลปลักเมือง จังหวัดบุรีรัมย์.....	277
รูปภาพที่ 436 ลายหน้ากาลสลับน้าครุฑคายไปไม้ม้วน	278
รูปภาพที่ 437 ลายหน้ากาลสลับน้าครุฑคายไปไม้ม้วนประดับเสาดัดผนัง ประตูทางเข้าทิศ ตะวันออก ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา	278
รูปภาพที่ 438 หน้ากาลสลับน้าครุฑคายไปไม้ม้วน	279
รูปภาพที่ 439 แสดงการเปรียบเทียบลายหน้ากาลสลับน้าครุฑคายไปไม้ม้วนประดับเสาดัดผนัง	279
รูปภาพที่ 440 ลวดลายประดับเสากรอบประตูทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ปราสาทศาลหลักเมือง จังหวัดบุรีรัมย์	281
รูปภาพที่ 441 ภาพสลักส่วนฐานของเสาประดับกรอบประตู.....	281
รูปภาพที่ 442 เสาประดับกรอบประตูทางเข้า ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา	282
รูปภาพที่ 443 เสาประดับกรอบประตูปราสาทอิฐหลังเหนือ ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์.....	283

รูปภาพที่ 444 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับเสากรอบประตู	284
รูปภาพที่ 445 ภาพสลักส่วนฐานของเสาประดับกรอบประตู.....	286
รูปภาพที่ 446 ลวดลายประดับเสากรอบประตูมณฑปทางทิศเหนือและทิศใต้ ปราสาทศาลหลักเมือง จังหวัดบุรีรัมย์	287
รูปภาพที่ 447 เสาประดับกรอบประตูทางเข้ามณฑป ทางทิศเหนือและใต้ ปราสาทประธาน	288
รูปภาพที่ 448 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับเสากรอบประตู.....	289
รูปภาพที่ 449 ภาพสลักส่วนฐานของเสาประดับกรอบประตู.....	290
รูปภาพที่ 450 ลวดลายประดับเสากรอบประตูห้องครรภคฤหะทางทิศเหนือและทิศใต้ ปราสาท ศาลหลักเมือง จังหวัดบุรีรัมย์	291
รูปภาพที่ 451 เสาประดับกรอบประตูทางทิศตะวันออก ปราสาทบริวารหลังเหนือและใต้ ปราสาท บันทายสรี ประเทศกัมพูชา	292
รูปภาพที่ 452 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับเสากรอบประตู.....	293
รูปภาพที่ 453 หน้าต่างประดับลูกมะหวดที่ทำด้วยไม้	294
รูปภาพที่ 454 ลวดลายประดับทับหลังทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ของปราสาทศาลหลักเมือง จ. บุรีรัมย์	295
รูปภาพที่ 455 ทับหลังหอคัมภีร์ ทั้งสี่ทิศ ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา	295
รูปภาพที่ 456 ทับหลังประตูทางเข้าทิศตะวันออกกระเบื้องคดชั้นนอก ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์ .	296
รูปภาพที่ 457 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับทับหลัง.....	297
รูปภาพที่ 458 ลวดลายประดับทับหลัง ทิศใต้และทิศเหนือของมณฑป ปราสาทศาลหลักเมือง จ. บุรีรัมย์	298
รูปภาพที่ 459 ลวดลายประดับทับหลังนางอัปสราร่ายรำ บริเวณโถงระหว่างกระเบื้องคดชั้นที่ 2 และ 3 ปราสาทพระขรรค์ ประเทศกัมพูชา	298
รูปภาพที่ 460 ลวดลายประดับทับหลังบริเวณทางเดินเข้าปราสาททางทิศใต้ ปราสาทพิมาย อ.พิมาย	299
รูปภาพที่ 461 แสดงการเปรียบเทียบลายอัปสราร่ายรำ	300

รูปภาพที่ 462 ลวดลายประดับทับหลัง ทิศใต้และทิศเหนือของห้องครรภคฤหะ ปราสาท ศาลหลักเมือง จ.บุรีรัมย์	301
รูปภาพที่ 463 ทับหลังประตูทิศตะวันออกปราสาทบิรวารหลังเหนือ ปราสาทบันทายสรี ประเทศ กัมพูชา.....	302
รูปภาพที่ 464 ทับหลังประตูทางเข้าทิศตะวันออกกระเบื้องคดชั้นใน ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์	303
รูปภาพที่ 465 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับทับหลัง.....	304
รูปภาพที่ 466 กรอบซุ้มหน้าบันชั้นที่ 1 ภาพจำหลักพระศิวนาฏราช ประตูทางเข้าทิศตะวันออก บริเวณมณฑป ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์.....	305
รูปภาพที่ 467 ลายประดับหน้าบันเล่าเรื่องศิวนาฏราช ประตูทางเข้าทิศตะวันออกบริเวณมณฑป ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์.....	306
รูปภาพที่ 468 กรอบซุ้มหน้าบันจำหลักภาพศิวนาฏราช ประตูทางเข้ามณฑป ทางทิศตะวันออกของ ปราสาทประธานปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์.....	307
รูปภาพที่ 469 กรอบซุ้มหน้าบันเล่าเรื่องศิวนาฏราช ประตูทางเข้ามณฑป ทางทิศใต้ของปราสาท ประธานปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา.....	308
รูปภาพที่ 470 ทับหลังปราสาทประธาน ปราสาทศรีขรภูมิ อ.ศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์	309
รูปภาพที่ 471 แสดงการเปรียบเทียบลายเล่าเรื่องศิวนาฏราช	309
รูปภาพที่ 472 หน้าบันชั้นที่ 2 และ 3 ไม่ปรากฏภาพจำหลัก มีเพียงลวดลายประดับกรอบซุ้ม ซ่อฟ้า และใบระกา	310
รูปภาพที่ 473 หน้าบันเล่าเรื่อง ประตูทางเข้ามณฑป ทางทิศใต้และทิศเหนือของปราสาท ศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์.....	311
รูปภาพที่ 474 หน้าบันประตูทางเข้าชั้นนอก ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา	312
รูปภาพที่ 475 หน้าบันประตูระเบียงชั้นนอก ทางทิศใต้ ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา.....	312
รูปภาพที่ 476 หน้าบันประตูระเบียงชั้นนอก ทางทิศเหนือ ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา... 313	
รูปภาพที่ 477 หน้าบันประตูทางเข้าชั้นใน ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันสรี ประเทศกัมพูชา.....	314
รูปภาพที่ 478 กรอบซุ้มหน้าบันปราสาทประธาน ปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์.....	315

รูปภาพที่ 479 หน้าบันเล่าเรื่องพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ปราสาทประธาน ปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์.....	315
รูปภาพที่ 480 ทับหลัง ปราสาทประธาน ปราสาทศรีขรภูมิ อ.ศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์.....	316
รูปภาพที่ 481 แสดงการเปรียบเทียบลวดลายประดับหน้าบัน.....	318
รูปภาพที่ 482 หน้าบันเล่าเรื่อง ประตูทางเข้าห้องครรภคฤหะ ทางทิศใต้ ทิศเหนือ และทิศตะวันตกของปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์	319
รูปภาพที่ 483 ลวดลประดับหัวเสาบริเวณมณฑปของปราสาทประธาน	320
รูปภาพที่ 484 ลายเพ็องอุบะประดับหัวเสา บริเวณมณฑปของปราสาทศาลหลักเมือง จังหวัดบุรีรัมย์	320
รูปภาพที่ 485 ลายเพ็องอุบะประดับมุขมณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์.....	321
รูปภาพที่ 486 ลายเพ็องอุบะประดับผนังอันตราละหรือทางเชื่อมระหว่างมณฑปและห้องครรภคฤหะ ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์.....	321
รูปภาพที่ 487 ลายเพ็องอุบะประดับมณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา	322
รูปภาพที่ 488 แสดงการเปรียบเทียบลายเพ็องอุบะประดับมณฑป	322
รูปภาพที่ 489 ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาบริเวณมณฑป ปราสาทศาลหลักเมือง จังหวัดบุรีรัมย์.....	323
รูปภาพที่ 490 ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาบริเวณระเบียงคดชั้นนอก ปราสาทเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์	323
รูปภาพที่ 491 ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาบริเวณมณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์	324
รูปภาพที่ 492 ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาบริเวณมณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา.....	324
รูปภาพที่ 493 แสดงการเปรียบเทียบลายดอกบัวตูมประดับหัวเสา ระหว่าง	325
รูปภาพที่ 494 ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสา มณฑป ปราสาทศาลหลักเมือง จังหวัดบุรีรัมย์	325

รูปภาพที่ 495 ลายมุมของลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาณฑป ปราสาท ศาลหลักเมือง จังหวัดบุรีรัมย์	326
รูปภาพที่ 496 ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาปราสาทประธาน ปราสาทสระกำแพง ใหญ่ จ.ศรีสะเกษ.....	326
รูปภาพที่ 497 ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์	327
รูปภาพที่ 498 ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา.....	327
รูปภาพที่ 499 แสดงการเปรียบเทียบลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงาย ระหว่าง	328
รูปภาพที่ 500 ลวดลายบัวหงายประดับหัวเสาณฑป ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์	329
รูปภาพที่ 501 ลวดลายบัวหงายประดับหัวเสาปราสาทประธาน ปราสาทศรีขรภูมิ อ.ศรีขรภูมิ จ. สุรินทร์	329
รูปภาพที่ 502 ลวดลายบัวหงายประดับหัวเสาณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระ เกียรติ จ.บุรีรัมย์.....	330
รูปภาพที่ 503 ลวดลายบัวหงายประดับหัวเสาณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ. นครราชสีมา.....	330
รูปภาพที่ 504 แสดงการเปรียบเทียบลายบัวหงายประดับหัวเสา ระหว่าง.....	331
รูปภาพที่ 505 ลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาณฑป ปราสาทศาลหลักเมือง จังหวัดบุรีรัมย์	332
รูปภาพที่ 506 ลายมุมของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาณฑปปราสาท ศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์.....	332
รูปภาพที่ 507 ลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาประตูทางเข้าชั้นใน ปราสาทบัน ทายศรี ประเทศกัมพูชา.....	333
รูปภาพที่ 508 ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาประตูระเบียงคดชั้นใน ทางทิศตะวันออก ปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์	333
รูปภาพที่ 509 ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาปราสาทประธาน ปราสาทสระกำแพง ใหญ่ จ.ศรีสะเกษ.....	334

รูปภาพที่ 510 แสดงการเปรียบเทียบลายสามเหลี่ยมหายประดับหัวเสา..... 335

รูปภาพที่ 511 ลวดลายประดับหัวเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทประธาน 336

รูปภาพที่ 512 ลายเฟืองอุบะประดับหัวเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทศาลหลักเมือง
จังหวัดบุรีรัมย์ 336

รูปภาพที่ 513 ลายเฟืองอุบะประดับหัวเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทประธาน ปราสาท
พนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์..... 337

รูปภาพที่ 514 ลายเฟืองอุบะประดับหัวเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทประธาน ปราสาทพิ
มาย จ.นครราชสีมา..... 338

รูปภาพที่ 515 แสดงการเปรียบเทียบลายเฟืองอุบะประดับหัวเสา 338

รูปภาพที่ 516 ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาห้องครรภคฤหะ ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
..... 339

รูปภาพที่ 517 ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทประธาน ปราสาท
พนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์ 339

รูปภาพที่ 518 ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทประธาน ปราสาทพิ
มาย จ.นครราชสีมา..... 340

รูปภาพที่ 519 แสดงการเปรียบเทียบลายดอกบัวตูมประดับหัวเสา..... 340

รูปภาพที่ 520 ลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหายประดับหัวเสาห้องครรภคฤหะ ปราสาท
ศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์..... 341

รูปภาพที่ 521 ลายมุมของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหายประดับหัวเสาห้องครรภคฤหะ
ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์..... 341

รูปภาพที่ 522 ลายใบไม้สามเหลี่ยมหายประดับประดับหัวเสาบริเวณห้องครรภคฤหะ ของปราสาท
พนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์ 342

รูปภาพที่ 523 ลายใบไม้สามเหลี่ยมหายประดับหัวเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทประธาน
ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา..... 342

รูปภาพที่ 524 แสดงการเปรียบเทียบลายใบไม้สามเหลี่ยมหายประดับโคนเสา..... 343

รูปภาพที่ 525 ลายบัวหายประดับหัวเสาห้องครรภคฤหะ ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์. 343

รูปภาพที่ 526 ลายบัวหงายประดับประดับหัวเสาบริเวณห้องครมคฤหะของปราสาทพนมรุ้ง จ. บุรีรัมย์	344
รูปภาพที่ 527 ลายบัวหงายประดับหัวเสาบริเวณห้องครมคฤหะของปราสาทประธาน ปราสาทพิ มาย จ.นครราชสีมา.....	345
รูปภาพที่ 528 แสดงการเปรียบเทียบลายบัวหงายประดับโคนเสา.....	345
รูปภาพที่ 529 ลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมประดับหัวเสาห้องครมคฤหะ ปราสาทศาลหลักเมือง จังหวัดบุรีรัมย์	346
รูปภาพที่ 530 ลายมุมของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมประดับหัวเสาห้องครมคฤหะ ปราสาท ศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์.....	346
รูปภาพที่ 531 ลวดลายประดับบันแถลงชั้นที่ 1 ถึง 4 ทางทิศตะวันออก.....	347
รูปภาพที่ 532 กลีบขนุนสลักเทพประจำทิศ	348
รูปภาพที่ 533 ลวดลายประดับบันแถลงชั้นที่ 5 ทางทิศตะวันออก.....	348
รูปภาพที่ 534 กลีบขนุนสลักเทพประจำทิศ	349
รูปภาพที่ 535 ลวดลายประดับกลีบขนุนชั้นที่ 6 ทางทิศตะวันออก	349
รูปภาพที่ 536 กลีบขนุนสลักภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ เทพประจำทิศของทิศตะวันออก ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์	350
รูปภาพที่ 537 ลายสลักเทพประจำทิศตะวันออก พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ เก็บรักษาที่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมาย จ.นครราชสีมา.....	351
รูปภาพที่ 538 ลายดอกบัวด้านบนของแท่นสี่เหลี่ยมจัตุรัส.....	351
รูปภาพที่ 539 แสดงการเปรียบเทียบลายเทพประจำทิศประดับกลีบขนุน.....	352
รูปภาพที่ 540 ลวดลายประดับบันแถลงและกลีบขนุนชั้นที่ 1 ถึง 4 ทางทิศใต้.....	353
รูปภาพที่ 541 กลีบขนุนสลักเทพประจำทิศ	353
รูปภาพที่ 542 กลีบขนุนสลักภาพพระยมทรงกระบือ เทพประจำทิศของทิศใต้ ปราสาทพนมรุ้งอ. เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์.....	354
รูปภาพที่ 543 แสดงการเปรียบเทียบลายเทพประจำทิศประดับกลีบขนุน.....	355
รูปภาพที่ 544 ลวดลายประดับบันแถลงและกลีบขนุนชั้นที่ 1 ถึง 4 ทางทิศตะวันตก.....	356

รูปภาพที่ 545 กลีบขนุนสลักเทพประจำทิศ	356
รูปภาพที่ 546 กลีบขนุนสลักภาพพระวรุณทรงหงส์ เทพประจำทิศของทิศตะวันตก ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์	357
รูปภาพที่ 547 ลายสลักเทพประจำทิศตะวันตก พระวรุณทรงนาค เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติพิมาย จ.นครราชสีมา.....	358
รูปภาพที่ 548 ลายดอกบัวด้านบนของแท่นสี่เหลี่ยมจัตุรัส.....	358
รูปภาพที่ 549 แสดงการเปรียบเทียบลายเทพประจำทิศระดับกลีบขนุน.....	359
รูปภาพที่ 550 ลวดลายประดับบันแถลงและกลีบขนุนชั้นที่ 1 ถึง 4 ทางทิศเหนือ	360
รูปภาพที่ 551 กลีบขนุนสลักเทพประจำทิศ	360
รูปภาพที่ 552 กลีบขนุนสลักภาพท้าวภูเวรทรงคชสีห์ เทพประจำทิศของทิศเหนือ	361
รูปภาพที่ 553 ลายสลักเทพประจำทิศเหนือ ท้าวภูเวรทรงคชสีห์ เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมายจ.นครราชสีมา	362
รูปภาพที่ 554 ลายดอกบัวด้านบนของแท่นสี่เหลี่ยมจัตุรัส.....	362
รูปภาพที่ 555 แสดงการเปรียบเทียบลายเทพประจำทิศระดับกลีบขนุน.....	363
รูปภาพที่ 556 กลีบขนุนเศียรพญานาคทรงห้ำเคี้ยว ระดับมุม ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์	364
รูปภาพที่ 557 กลีบขนุนพญานาคทรงเครื่องห้ำเคี้ยว ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระ เกียรติ จ.บุรีรัมย์.....	365
รูปภาพที่ 558 กลีบขนุนพญานาคทรงเครื่องห้ำเคี้ยว ปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ. นครราชสีมา.....	365
รูปภาพที่ 559 แสดงการเปรียบเทียบลายสลักพญานาคทรงเครื่องห้ำเคี้ยวระดับกลีบขนุน	366
รูปภาพที่ 560 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์.....	367
รูปภาพที่ 561 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระ เกียรติ จ.บุรีรัมย์.....	367
รูปภาพที่ 562 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ. นครราชสีมา.....	368

รูปภาพที่ 563 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทนครวัด จ.เสียมเรียบ
ประเทศกัมพูชา..... 368

รูปภาพที่ 564 แสดงการเปรียบเทียบประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาท..... 369

รูปภาพที่ 565 รูปตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดบุรีรัมย์ 370

รูปภาพที่ 566 การแทรกภาพบุคคลภายในก้านขด..... 370

รูปภาพที่ 567 การแทรกบุคคลและสัตว์พาหนะในก้านขด..... 371

รูปภาพที่ 568 รายละเอียดของลาย 371

รูปภาพที่ 569 รายละเอียดของลาย 372

รูปภาพที่ 570 หอพระพุทธรูปวิโรคาบวรไตรรัตน์มงคล โรงพยาบาลบุรีรัมย์ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
..... 372

รูปภาพที่ 571 โคนเสาแบบเรียบไม่ปรากฏลวดลายประดับใดๆ 373

รูปภาพที่ 572 ลายหน้ากาลสลักรูขาคายใบไม้มีวนประดับเสาดัดผนัง.....374

รูปภาพที่ 573 รายละเอียดของลาย 374

รูปภาพที่ 574 ลายหน้ากาลสลักรูขาคายใบไม้มีวนของลายประตูทางเข้าทิศตะวันออก ปราสาทบัน
ทายศรี ประเทศกัมพูชา 3743

รูปภาพที่ 575 รายละเอียดประดับเสาดัดผนัง 375

รูปภาพที่ 576 แสดงการเปรียบเทียบลายหน้ากาลสลักรูขาคายใบไม้มีวนประดับเสาดัดผนัง ระหว่าง
..... 376

รูปภาพที่ 577 ลวดลายประดับเสาประดับกรอบประตู ทิศตะวันออก หอพระพุทธรูป วิโรคาบวรไตรรัต
นมงคล 379

รูปภาพที่ 578 ภาพสลักส่วนฐานของเสาประดับกรอบประตู..... 379

รูปภาพที่ 579 เสาประดับกรอบประตูมณฑป ทางทิศเหนือและใต้ ปราสาทประธาน ปราสาทบัน
ทายศรีประเทศกัมพูชา..... 381

รูปภาพที่ 580 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับเสากรอบประตู ระหว่าง..... 382

รูปภาพที่ 581 ภาพสลักส่วนฐานของเสาประดับกรอบประตู..... 383

รูปภาพที่ 582 ลวดลายประดับเสาดัดผนัง ทิศใต้และทิศเหนือ หอพระพุทธรูปวิโรคาบวรไตรรัตนมงคล	385
รูปภาพที่ 583 เสาประดับกรอบประตูทางเข้า ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา	386
รูปภาพที่ 584 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับเสากรอบประตู ระหว่าง.....	387
รูปภาพที่ 585 ภาพสลักส่วนฐานของเสาประดับกรอบประตู.....	388
รูปภาพที่ 586 ลวดลายประดับเสาดัดผนัง ทิศตะวันตก หอพระพุทธรูปวิโรคาบวรไตรรัตนมงคล	390
รูปภาพที่ 587 เสาประดับกรอบประตูทางเข้า ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา	391
รูปภาพที่ 588 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับเสากรอบประตู ระหว่าง.....	392
รูปภาพที่ 589 ลูกมะหวดตกแต่งหน้าต่าง ไม่ประดับลวดลายใดๆ	393
รูปภาพที่ 590 ลายประดับทับหลังทั้ง 4 ทิศ.....	394
รูปภาพที่ 591 ทับหลังประตูทางเข้าทิศใต้ของปราสาทบิรวารหลังใต้ ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา.....	394
รูปภาพที่ 592 ทับหลังประตูทางเข้าหอคัมภีร์ ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา	395
รูปภาพที่ 593 ทับหลังประตูทางเข้าซุ้มประตูทิศตะวันออก ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์.....	395
รูปภาพที่ 594 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับหน้าบัน ระหว่าง.....	396
รูปภาพที่ 595 ลวดบัวประดับหัวเสาไม่ปรากฏการประดับลวดลายใดๆ	397
รูปภาพที่ 596 หน้าบันทิศตะวันออกและทิศตะวันตก	398
รูปภาพที่ 597 รายละเอียดหน้าบัน	398
รูปภาพที่ 598 รายละเอียดหน้าบัน	399
รูปภาพที่ 599 หลังคาที่ประดับด้วยบราลีรูปทรงคล้ายดอกบัวตูม	399
รูปภาพที่ 600 หน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทิศตะวันออกของปราสาทประธาน ปราสาทบันทายสรี	401

รูปภาพที่ 601 รายละเอียดหน้าบ้าน	401
รูปภาพที่ 602 แสดงการเปรียบเทียบสถาปัตยกรรมระดับหน้าบ้าน ระหว่าง.....	402
รูปภาพที่ 603 หน้าบ้านทิศใต้และทิศเหนือ.....	403
รูปภาพที่ 604 รายละเอียดหน้าบ้าน	404
รูปภาพที่ 605 รายละเอียดหน้าบ้าน	404
รูปภาพที่ 606 หน้าบ้านซุ้มประตูทางเข้ากำแพงแก้วชั้นใน ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสีรี ประเทศกัมพูชา.....	405
รูปภาพที่ 607 รายละเอียดหน้าบ้าน	406
รูปภาพที่ 608 แสดงการเปรียบเทียบสถาปัตยกรรมระดับหน้าบ้าน ระหว่าง.....	407
รูปภาพที่ 609 ส่วนหลังคาหอพระพุทธรูปวิโรคาบวรไตรรัตนมงคล โรงพยาบาลจังหวัดบุรีรัมย์.....	408
รูปภาพที่ 610 รายละเอียดสถาปัตยกรรม ก้านขด ทิศตะวันออกและทิศตะวันตก	409
รูปภาพที่ 611 รายละเอียดสถาปัตยกรรม ก้านขด ทิศเหนือและทิศใต้.....	409
รูปภาพที่ 612 รายละเอียดสถาปัตยกรรม ก้านดอก	410
รูปภาพที่ 613 พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงค์คุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ...	410
รูปภาพที่ 614 สะพานนาคราชทรงเครื่องห้าเศียร ทั้งสี่ทิศ ทางขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงค์คุณ านุสรณ์วัดป่าเขาน้อย จังหวัดบุรีรัมย์.....	412
รูปภาพที่ 615 สะพานนาคราชทรงเครื่องห้าเศียรด้านข้าง	412
รูปภาพที่ 616 ประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องบริเวณก่อนทางขึ้นบันไดด้านบน ทางทิศ ตะวันออก ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์.....	413
รูปภาพที่ 617 ประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องหน้าประตูทางเข้าระเปียงคด ทางทิศ ตะวันออก ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์.....	414
รูปภาพที่ 618 ประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องหน้าประตูทางเข้ามณฑป ทางทิศตะวันออก ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์	414
รูปภาพที่ 619 แสดงการเปรียบเทียบประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่อง ระหว่าง	415

รูปภาพที่ 620 ทวารบาลสิงห์ทรงเครื่อง 1 คู่ ประดับบันไดทางขึ้นฝั่งทิศเหนือ พระบรมธาตุเจดีย์ ศรี สุวคคุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย จังหวัดบุรีรัมย์.....	417
รูปภาพที่ 621 ทวารบาลสิงห์ทรงเครื่อง ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์ เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา.....	418
รูปภาพที่ 622 ทวารบาลสิงห์ทรงเครื่อง บริเวณบันไดทางเข้าปราสาททางทิศใต้ ปราสาทพิมาย จ. นครราชสีมา อ.พิมาย จ.นครราชสีมา.....	419
รูปภาพที่ 623 แสดงการเปรียบเทียบทวารบาลสิงห์ ประดับฐานบันได ระหว่าง.....	420
รูปภาพที่ 624 โคนเสา ทั้งสี่ทิศ มิได้มีการประดับตกแต่งลวดลายใดๆ.....	421
รูปภาพที่ 625 เสาประดับกรอบประตูไม่ปรากฏลายประดับใดๆ.....	422
รูปภาพที่ 626 ฐานเสาประดับลายใบไม้คล้ายใบโพธิ์.....	422
รูปภาพที่ 627 เสาประดับกรอบประตูทางเข้าทิศตะวันออกปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา ..	423
รูปภาพที่ 628 เสาประดับกรอบประตูมิได้มีลวดลายประดับใดๆ ประตูทางเข้าปราสาทพนมรุ้ง จ. บุรีรัมย์	424
รูปภาพที่ 629 แสดงการเปรียบเทียบเสาประดับกรอบประตูมิได้มีลวดลายประดับ ระหว่าง.....	425
รูปภาพที่ 630 หน้าต่างประดับลูกมะหวด.....	426
รูปภาพที่ 631 ทับหลังเล่าเรื่อง ทางฝั่งทิศเหนือ พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวคคุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์.....	427
รูปภาพที่ 632 ทับหลังเล่าเรื่อง ทางฝั่งทิศตะวันออก พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวคคุณานุสรณ์ วัดป่าเขา น้อย อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์	427
รูปภาพที่ 633 ทับหลังเล่าเรื่อง ทางฝั่งทิศใต้ พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวคคุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์.....	428
รูปภาพที่ 634 ทับหลังเล่าเรื่อง ทางฝั่งทิศตะวันตก พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวคคุณานุสรณ์ วัดป่าเขา น้อย จังหวัดบุรีรัมย์.....	428
รูปภาพที่ 635 ภาพถ่ายพระสุวัจน์ สุวโจ กับหลวงปู่ชอบ ฐานสโม ณ วัดภูริทัตตวนาราม ประเทศ สหรัฐอเมริกา	429

รูปภาพที่ 636 ลายประดับหน้าบันชั้นที่ 1 ทั้งสี่ทิศ พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวาคุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย จังหวัดบุรีรัมย์.....	430
รูปภาพที่ 637 ลายประดับหน้าบันชั้นที่ 2 ทั้งสี่ทิศ พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวาคุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย จังหวัดบุรีรัมย์.....	431
รูปภาพที่ 638 ลายประดับหน้าบันชั้นที่ 3 ทั้งสี่ทิศ พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวาคุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย จังหวัดบุรีรัมย์.....	431
รูปภาพที่ 639 ลายประดับกรอบซุ้มหน้าบันประตูทางเข้ามณฑป ทิศตะวันออก ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์	432
รูปภาพที่ 640 ลายประดับกรอบซุ้มหน้าบันประตูทางเข้ามณฑป ทิศตะวันออก ปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา.....	433
รูปภาพที่ 641 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับกรอบซุ้ม ระหว่าง.....	434
รูปภาพที่ 642 ซ่อฟ้าประดับลายก้านต่อดอกแทรกใบหน้ากาล บนหน้าบันชั้นที่ 2 และ 3.....	435
รูปภาพที่ 643 ซ่อฟ้าประดับทาศี หน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทิศใต้ ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์	435
รูปภาพที่ 644 แสดงการเปรียบเทียบลายซ่อฟ้าแทรกใบหน้ากาล ระหว่าง.....	436
รูปภาพที่ 645 พระพุทธรูปนาคปรก ประดิษฐานบริเวณบันแถลงชั้นที่ 1 เครื่องบนพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวาคุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย	437
รูปภาพที่ 646 พระพุทธรูปปางสมาธิฐานบัว ประดิษฐานบริเวณบันแถลงชั้นที่ 2 เครื่องบนพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวาคุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย.....	438
รูปภาพที่ 647 พระพุทธรูปปางมารวิชัย ประดิษฐานบริเวณบันแถลงชั้นที่ 3 เครื่องบนพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวาคุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย	438
รูปภาพที่ 648 พระพุทธรูปปางวิตรรกะ ประดิษฐานบริเวณบันแถลงชั้นที่ 4 เครื่องบนพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวาคุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย	439
รูปภาพที่ 649 พระพุทธรูปปางมารวิชัย ประดิษฐานบริเวณบันแถลงชั้นที่ 5 เครื่องบนพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวาคุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย	439
รูปภาพที่ 650 พระพุทธรูปปางวิตรรกะ ประดิษฐานบริเวณบันแถลงชั้นที่ 6 เครื่องบนพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวาคุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย	440

รูปภาพที่ 651 หลังคาทรงฟุ่มปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์.....	441
รูปภาพที่ 652 หลังคาทรงฟุ่มปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา.....	441
รูปภาพที่ 653 แสดงการเปรียบเทียบลายกลีบบน.....	442
รูปภาพที่ 654 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาท พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงคุณานุสรณ์ วัด ป่าเขาน้อย อ.เมือง จ.บุรีรัมย์	443
รูปภาพที่ 655 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระ เกียรติ จ.บุรีรัมย์.....	444
รูปภาพที่ 656 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ. นครราชสีมา.....	444
รูปภาพที่ 657 แสดงการเปรียบเทียบประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาท ระหว่าง	445
รูปภาพที่ 658 ทับหลังเล่าเรื่องชีวิตประวัติของพระสุวัจน์ สุวโจ พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงคุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย จ.บุรีรัมย์	446
รูปภาพที่ 659 ภายในเรือนธาตุซ้อนชั้นประดับพระพุทธรูปแต่ละชั้น	446
รูปภาพที่ 660 วงเวียนปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูปลำปลายมาศ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัด บุรีรัมย์	447
รูปภาพที่ 661 ประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องบริเวณก่อนทางขึ้นบันไดทั้งสี่ทิศ วงเวียน ปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูปลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์.....	448
รูปภาพที่ 662 ประติมากรรมเศียรพญานาคด้านข้าง.....	449
รูปภาพที่ 663 ประติมากรรมเศียรพญานาคด้านหลัง	449
รูปภาพที่ 664 ประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องบริเวณหน้าประตูทางเข้า ทั้งสี่ทิศ หอ พระพุทธรูปลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์	450
รูปภาพที่ 665 ประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องบริเวณก่อนทางขึ้นบันไดด้านบน ทางทิศ ตะวันออก ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์.....	451
รูปภาพที่ 666 ประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องหน้าประตูทางเข้าระเปียงคด ทางทิศ ตะวันออก ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์.....	451

รูปภาพที่ 667 ประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องหน้าประตูทางเข้ามณฑป ทางทิศตะวันออก ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์	452
รูปภาพที่ 668 แสดงการเปรียบเทียบประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่อง ระหว่าง	453
รูปภาพที่ 669 ลายหน้ากาลคายใบไม้มีวนอาคารหอพระพุทธรูปลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์	455
รูปภาพที่ 670 รายละเอียดของลาย ประดับเสาดัดผนัง	455
รูปภาพที่ 671 ลายกำมปู ประดับเสาดัดผนัง ประตูทางเข้าทิศตะวันออก ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา	453
รูปภาพที่ 672 รายละเอียดลายกำมปู	456
รูปภาพที่ 673 แสดงการเปรียบเทียบลายกำมปูประดับเสาดัดผนัง.....	456
รูปภาพที่ 674 เสาประดับกรอบประตูไม่ปรากฏลายประดับใดๆ	457
รูปภาพที่ 675 ฐานเสาประดับคายใบไม้คล้ายใบโพธิ์.....	458
รูปภาพที่ 676 เสาประดับกรอบประตูทางเข้าทิศตะวันออกปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา ..	459
รูปภาพที่ 677 รายละเอียดเสาประดับกรอบประตูทางเข้าทิศตะวันออกปราสาทบันทายศรี ประเทศ กัมพูชา.....	460
รูปภาพที่ 678 เสาประดับกรอบประตูมีได้มีลวดลายประดับใดๆ ประตูทางเข้าปราสาทพนมรุ้ง จ. บุรีรัมย์	462
รูปภาพที่ 679 แสดงการเปรียบเทียบเสาประดับกรอบประตูมีได้มีลวดลายประดับ ระหว่าง	463
รูปภาพที่ 680 ลวดลายประดับทับหลังทิศเหนือและทิศใต้ ปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูป ลำปลาย มาศ.....	465
รูปภาพที่ 681 ทับหลังประตูทิศตะวันออกปราสาทบิรวารหลังเหนือ ปราสาทบันทายศรี ประเทศ กัมพูชา.....	466
รูปภาพที่ 682 ทับหลังประตูทางเข้าทิศตะวันออกกระเบื้องคดชั้นใน ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์	466
รูปภาพที่ 683 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับทับหลัง ระหว่าง	467
รูปภาพที่ 684 ลวดลายประดับทับหลังทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ปราสาทประดิษฐาน พระพุทธรูปลำปลายมาศ.....	468
รูปภาพที่ 685 ทับหลังหอคัมภีร์ ทั้งสี่ทิศ ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา	469

รูปภาพที่ 686 ทับหลังประตูทางเข้าทิศตะวันออกกระเบื้องคดชั้นนอก ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์ .469	
รูปภาพที่ 687 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับทับหลัง ระหว่าง.....	470
รูปภาพที่ 688 หน้าบันเล่าเรื่องพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ประดับทั้งสี่ทิศ ปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูปลำปลายมาศ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์	471
รูปภาพที่ 689 หน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทิศตะวันออกของปราสาทประธาน ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา.....	473
รูปภาพที่ 690 รายละเอียดหน้าบัน	473
รูปภาพที่ 691 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับหน้าบัน	474
รูปภาพที่ 692 หลังคาประดับบราลีที่มีลักษณะคล้ายดอกบัวตูม.....	475
รูปภาพที่ 693 หัวเสาประดับด้วยบัวลูกแก้วอกไก่เรียบมิได้ประดับตกแต่งลวดลายใดๆ.....	476
รูปภาพที่ 694 ใบหน้าประดับเครื่องบนหรือส่วนหลังคา ของปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูป อำเภอลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์.....	477
รูปภาพที่ 695 ใบหน้าประดับเครื่องบนหรือส่วนหลังคา ของปราสาทบายน ประเทศกัมพูชา	477
รูปภาพที่ 696 แสดงการเปรียบเทียบใบหน้าประดับเครื่องบน	478
รูปภาพที่ 697 บริเวณส่วนยอดของหลังคา ปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูป อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์	479
รูปภาพที่ 698 บริเวณส่วนยอดของหลังคา ปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูป อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์	480
รูปภาพที่ 699 รายละเอียดบริเวณส่วนยอดของหลังคา ปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูป อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์	480
รูปภาพที่ 700 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์.....	481
รูปภาพที่ 701 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา.....	482
รูปภาพที่ 702 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทนครวัด จ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา.....	482

รูปภาพที่ 703 แสดงการเปรียบเทียบประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาท ระหว่าง	483
รูปภาพที่ 704 ลวดลายก้านต่อดอกและลวดลายก้ามปูที่ใช้โครงสร้างแกนหลักด้วยลายก้านต่อดอก	484
รูปภาพที่ 705 รายละเอียดลายก้านขด	484
รูปภาพที่ 706 หอประดิษฐานพระพุทธรูปประตูกกลาง โรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์.....	485
รูปภาพที่ 707 โคนเสาประดับบัวลูกแก้วอกไก่มีได้ประดับตกแต่งลวดลายใดๆ.....	486
รูปภาพที่ 708 ลวดลายประดับเสาดัดผนังหอประดิษฐานพระพุทธรูปประตูกกลาง โรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม จ.บุรีรัมย์.....	487
รูปภาพที่ 709 รายละเอียดลายก้ามปู	487
รูปภาพที่ 710 ลายก้ามปูประดับเสาดัดผนังประตูทางเข้าทิศตะวันออกปราสาทบันทายสีรี ประเทศกัมพูชา	4875
รูปภาพที่ 711 รายละเอียดลายก้ามปู	488
รูปภาพที่ 712 แสดงการเปรียบเทียบลายก้ามปูประดับเสาดัดผนัง ระหว่าง.....	489
รูปภาพที่ 713 เสาประดับกรอบประตูมีได้ประดับตกแต่งลวดลายใดๆ หอประดิษฐานพระพุทธรูปประตูกกลางโรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม จ.บุรีรัมย์	490
รูปภาพที่ 714 ฐานเสาประดับลายใบไม้คล้ายใบโพธิ์.....	490
รูปภาพที่ 715 เสาประดับกรอบประตูทางเข้าทิศตะวันออกปราสาทบันทายสีรี ประเทศกัมพูชา ..	491
รูปภาพที่ 716 เสาประดับกรอบประตูมีได้มีลวดลายประดับใดๆ ประตูทางเข้าปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์	492
รูปภาพที่ 717 แสดงการเปรียบเทียบเสาประดับกรอบประตูมีได้มีลวดลายประดับ.....	493
รูปภาพที่ 718 ลวดลายประดับทับหลัง หอประดิษฐานพระพุทธรูป ประตูกกลางโรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม จ.บุรีรัมย์.....	494
รูปภาพที่ 719 ลวดลายกึ่งกลางทับหลังประดับภาพบุคคลประทับนั่งในกรอบซุ้มสามเหลี่ยมเหนือหน้ากาล	494
รูปภาพที่ 720 ทับหลังประตูทางเข้าทิศใต้ของปราสาทบรีวารหลังใต้.....	495

รูปภาพที่ 721 ทับหลังประตูทางเข้าหอคัมภีร์ ทางทิศตะวันออก	495
รูปภาพที่ 722 ทับหลังประตูทางเข้าซุ้มประตูทิศตะวันออก ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์	496
รูปภาพที่ 723 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับหน้าบัน	497
รูปภาพที่ 724 ลวดลายประดับหน้าบัน หอประดิษฐานพระพุทธรูป ประตูกกลาง โรงเรียนประโคนชัย พิทยาคม จ.บุรีรัมย์.....	498
รูปภาพที่ 725 หน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทิศตะวันออกของปราสาทประธาน ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา.....	499
รูปภาพที่ 726 รายละเอียดหน้าบัน	500
รูปภาพที่ 727 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับหน้าบัน	500
รูปภาพที่ 728 ลายกำนด	502
รูปภาพที่ 729 ลายกำมปูแทรกใบหน้ากาลคายใบไม้ม่วง	502
รูปภาพที่ 730 หอประดิษฐานพระพุทธรูป โรงเรียนไพศาลพิทยาคม อำเภอประโคนชัย จังหวัด บุรีรัมย์	503
รูปภาพที่ 731 โคนเสาประดับบัวลูกแก้วอกไก่เรียบมีได้ประดับตกแต่งลวดลายประดับใดๆ.....	504
รูปภาพที่ 732 ลวดลายประดับเสาดัดผนังหอประดิษฐานพระพุทธรูป โรงเรียนไพศาลพิทยาคม จ. บุรีรัมย์	505
รูปภาพที่ 733 รายละเอียดของลาย	505
รูปภาพที่ 734 ลายกำมปูประดับเสาดัดผนัง ประตูทางเข้าทิศตะวันออก ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา	5053
รูปภาพที่ 735 รายละเอียดลายกำมปู	506
รูปภาพที่ 736 แสดงการเปรียบเทียบลายกำมปูประดับเสาดัดผนัง ระหว่าง.....	506
รูปภาพที่ 737 เสาประดับกรอบประตูมีได้ประดับตกแต่งลวดลายใดๆ หอประดิษฐานพระพุทธรูป โรงเรียนไพศาลพิทยาคม จ.บุรีรัมย์.....	507
รูปภาพที่ 738 ฐานเสาประดับลายใบไม้คล้ายใบโพธิ์.....	508
รูปภาพที่ 739 เสาประดับกรอบประตูทางเข้าทิศตะวันออกปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา ..	509

รูปภาพที่ 740 เสาประดับกรอบประตูไม้ที่มีลวดลายประดับใดๆ ประตูทางเข้าปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์	510
รูปภาพที่ 741 แสดงการเปรียบเทียบเสาประดับกรอบประตูไม้ที่มีลวดลายประดับ.....	511
รูปภาพที่ 742 ลวดลายประดับทับหลัง หอประดิษฐานพระพุทธรูป โรงเรียนไพศาลพิทยาคม จ.บุรีรัมย์	512
รูปภาพที่ 743 ทับหลังประตูทางเข้าทิศใต้ของปราสาทบรีวารหลังใต้.....	513
รูปภาพที่ 744 ทับหลังประตูทางเข้าหอคัมภีร์ ทางทิศตะวันออก	513
รูปภาพที่ 745 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับหน้าบัน ระหว่าง.....	515
รูปภาพที่ 746 หัวเสาประดับลวดบัวซ้อนชั้นไม้ได้ประดับตกแต่งลวดลายใดๆ	515
รูปภาพที่ 747 ใบหน้าประดับเครื่องบนหรือส่วนหลังคา ของหอประดิษฐานพระพุทธรูป โรงเรียนไพศาลพิทยาคม จ.บุรีรัมย์.....	516
รูปภาพที่ 748 ใบหน้าประดับเครื่องบนหรือส่วนหลังคา ของปราสาทบายน ประเทศกัมพูชา	517
รูปภาพที่ 749 แสดงการเปรียบเทียบใบหน้าประดับเครื่องบน	518
รูปภาพที่ 750 บริเวณส่วนยอดของหลังคา หอประดิษฐานพระพุทธรูป โรงเรียนไพศาลพิทยาคม จ.บุรีรัมย์	519
รูปภาพที่ 751 รายละเอียดบริเวณส่วนยอดของหลังคา หอประดิษฐานพระพุทธรูป โรงเรียนไพศาล จ.บุรีรัมย์	520
รูปภาพที่ 752 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์.....	520
รูปภาพที่ 753 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา.....	521
รูปภาพที่ 754 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทนครวัด จ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา.....	522
รูปภาพที่ 755 แสดงการเปรียบเทียบประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาท	522
รูปภาพที่ 756 ลายก้านขดประดับ	523
รูปภาพที่ 757 ลายก้านต่อดอกแทรกใบหน้ากาลคายไปไม้ม้วน.....	524

รูปภาพที่ 758 อาคารอนุสรณ์สถานการเสด็จพระราชดำเนิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ วัดอินทบูรพา อำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์	524
รูปภาพที่ 759 โคนเสาประดับลวดบัวซ้อนชั้น มีได้ประดับตกแต่งลวดลายใดๆ	525
รูปภาพที่ 760 เสาประดับกรอบประตูไม่ปรากฏลายประดับใดๆ	526
รูปภาพที่ 761 ฐานเสาประดับลายใบไม้คล้ายใบโพธิ์	527
รูปภาพที่ 762 เสาประดับกรอบประตูทางเข้าทิศตะวันออกปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา ..	528
รูปภาพที่ 763 เสาประดับกรอบประตูไม้ได้มีลวดลายประดับใดๆ ประตูทางเข้าปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์	529
รูปภาพที่ 764 แสดงการเปรียบเทียบเสาประดับกรอบประตูไม้ได้มีลวดลายประดับ	530
รูปภาพที่ 765 หน้าต่างประดับลูกมะหวด	531
รูปภาพที่ 766 ทับหลังพระบรมฉายาลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบพิตร และ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี	532
รูปภาพที่ 767 พระบรมฉายาลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบพิตร และ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี	532
รูปภาพที่ 768 หน้าบันชั้นที่ 1 ทางฝั่งทิศเหนือ อาคารอนุสรณ์สถานการเสด็จราชดำเนิน วัดอินทบูรพา จ.บุรีรัมย์	534
รูปภาพที่ 769 ตราสัญลักษณ์พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา ประจำปีรัชกาลที่ 9	535
รูปภาพที่ 770 แสดงการเปรียบเทียบตราสัญลักษณ์พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา	536
รูปภาพที่ 771 ซ่อฟ้าประดับหน้ากาลบนหน้าบันชั้นที่ 2 ทางฝั่งทิศเหนือ	536
รูปภาพที่ 772 ซ่อฟ้าประดับถาชี หน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทิศใต้ ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์	538
รูปภาพที่ 773 แสดงการเปรียบเทียบลายซ่อฟ้าแทรกใบหน้ากาล	538

รูปภาพที่ 774 หน้าบันชั้นที่ 1 ทางฝั่งทิศตะวันออก ทิศใต้ และทิศตะวันตก อาคารอนุสรณ์สถานการเสด็จราชดำเนิน วัดอินทบูรพา จ.บุรีรัมย์.....	540
รูปภาพที่ 775 หน้าบันชั้นที่ 1 ทางฝั่งทิศเหนือ ปราสาทพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงคุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย จ.บุรีรัมย์	540
รูปภาพที่ 776 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับหน้าบัน	541
รูปภาพที่ 777 ลวดบัวซ้อนชั้นหัวเสาไม้ได้มีการประดับตกแต่งลวดลายใดๆ	542
รูปภาพที่ 778 หลังคาประดับบราลีลักษณะคล้ายดอกบัวตูม.....	543
รูปภาพที่ 779 ทับหลังพระบรมฉายาลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชูปิตร และ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.....	543
รูปภาพที่ 780 หอสมุดวัดจำปา อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์	544
รูปภาพที่ 781 โคนเสาประดับบัวลูกแก้วอกไก่เรียบไม้ได้ประดับตกแต่งลวดลายใดๆ.....	545
รูปภาพที่ 782 ลายก้ามปูประดับเสาดัดผนัง หอสมุดวัดจำปา อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์.....	546
รูปภาพที่ 783 รายละเอียดลายก้ามปู	546
รูปภาพที่ 784 ลายก้ามปูประดับเสาดัดผนัง ประตูทางเข้าทิศตะวันออก ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา	547
รูปภาพที่ 785 รายละเอียดลายก้ามปู	547
รูปภาพที่ 786 แสดงการเปรียบเทียบลายก้ามปูประดับเสาดัดผนัง.....	548
รูปภาพที่ 787 เสาประดับกรอบประตูไม้ปรากฏลายประดับใดๆ.....	549
รูปภาพที่ 788 ฐานเสาประดับลายใบไม้คล้ายใบโพธิ์.....	549
รูปภาพที่ 789 เสาประดับกรอบประตูทางเข้าทิศตะวันออกปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา ..	550
รูปภาพที่ 790 เสาประดับกรอบประตูไม้ได้มีลวดลายประดับใดๆ ประตูทางเข้าปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์	551
รูปภาพที่ 791 แสดงการเปรียบเทียบเสาประดับกรอบประตูไม้ได้มีลวดลายประดับ.....	552
รูปภาพที่ 792 ลวดลายประดับภาพจำหลักทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ อาคารหอสมุดวัดจำปา..	553

รูปภาพที่ 793 ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์หรือวิษณุอนันตศायินปัทมะนาภา บริเวณประตูทางเข้า มณฑปทางทิศตะวันออกของปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์	554
รูปภาพที่ 794 ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์หรือวิษณุอนันตศायินปัทมะนาภา ปราสาทกุ່สวนแดง อ. บ้านใหม่ไชยพจน์ จ.บุรีรัมย์ เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร จ.กรุงเทพมหานคร.....	555
รูปภาพที่ 795 แสดงการเปรียบเทียบลายทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์	555
รูปภาพที่ 796 หน้าบันพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณสามเศียร หน้าบันทางทิศใต้ อาคารหอสมุดวัดจำปา อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์.....	557
รูปภาพที่ 797 ใบระกาประดับด้วยลายก้านต่อดอก	557
รูปภาพที่ 798 หน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทิศตะวันออกของปราสาทประธาน ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา.....	559
รูปภาพที่ 799 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับหน้าบัน	559
รูปภาพที่ 800 หน้าบันศิวนาฏราช หน้าบันทางทิศตะวันตกและทิศตะวันออกของอาคารหลัก อาคาร หอสมุดวัดจำปา อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์.....	561
รูปภาพที่ 801 ซ่อฟ้าประดับด้วยลายก้านต่อดอกและแทรกพระพุทธรูปปางสมาธิ.....	561
รูปภาพที่ 802 ใบระกาประดับด้วยลายก้านต่อดอกและแทรกภาพพระพุทธรูปปางสมาธิ	562
รูปภาพที่ 803 ซ่อฟ้าประดับถาชี หน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทิศใต้ ปราสาทประธาน ปราสาทพนม รุ้งอ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์.....	562
รูปภาพที่ 804 แสดงการเปรียบเทียบลายซ่อฟ้าแทรกใบหน้ากาล	563
รูปภาพที่ 805 ปลายซุ้มประดับด้วยพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร.....	564
รูปภาพที่ 806 หน้าบันเล่าเรื่องภาพจำหลักศิวนาฏราช ประตูทางเข้ามณฑป ทางทิศตะวันออกของ ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์	565
รูปภาพที่ 807 หน้าบันเล่าเรื่องภาพจำหลักศิวนาฏราช ประตูทางเข้ามณฑป ทางทิศใต้ของ ปราสาท ประธาน ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา	566
รูปภาพที่ 808 แสดงการเปรียบเทียบลายเล่าเรื่องศิวนาฏราช	567
รูปภาพที่ 809 แสดงการเปรียบเทียบลายหน้ากาลคายท่อนมาลัยประดับหน้าบัน	568

รูปภาพที่ 810 ทับหลังประตูทิศตะวันออกปราสาทบิรวารหลังเหนือ ปราสาทบันทายสรี ประเทศ
กัมพูชา..... 569

รูปภาพที่ 811 ทับหลังประตูทางเข้าทิศตะวันออกกระเบื้องคดชั้นใน ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์ 569

รูปภาพที่ 812 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับทับหลัง..... 570

รูปภาพที่ 813 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับทับหลัง..... 571

รูปภาพที่ 814 หน้าบันพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณสามเศียร หน้าบันทางทิศตะวันตกและตะวันออก
ของอาคารย่อย อาคารหอสมุดวัดจำปา อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์..... 572

รูปภาพที่ 815 หน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทิศตะวันออกของปราสาทประธาน ปราสาทบันทายสรี
ประเทศกัมพูชา..... 573

รูปภาพที่ 816 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับหน้าบัน 574

รูปภาพที่ 817 หัวเสาประดับบัวลูกแก้วอกไก่แบบเรียบมิได้ประดับตกแต่งลวดลายใดๆ..... 575

รูปภาพที่ 818 หลังคาประดับบราลีลักษณะคล้ายดอกบัวตูม..... 575

รูปภาพที่ 819 การผสมระหว่างลายก้านขดกับลายก้านต่อดอกและการแทรกภาพพระพุทธรูป ปาง
สมาธิในก้านขด 576

รูปภาพที่ 820 ซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์..... 577

รูปภาพที่ 821 ทวารบาลยักษ์คู่ ซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์ 578

รูปภาพที่ 822 ลายก้ามปู หน้ากาลคายใบไม้มีวนประดับเสาดัดผนัง ซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส อ.เมือง
จ.บุรีรัมย์ 579

รูปภาพที่ 823 รายละเอียดลายก้ามปู 579

รูปภาพที่ 824 ลายก้ามปู ประดับเสาดัดผนังประตูทางเข้าทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี ประเทศ
กัมพูชา..... 580

รูปภาพที่ 825 รายละเอียดลายก้ามปู 580

รูปภาพที่ 826 แสดงการเปรียบเทียบลายก้ามปูประดับเสาดัดผนัง..... 580

รูปภาพที่ 827 ภาพพระเวสสันดร ตอนพราหมณ์ขอรถและม้า ประดับผนังทิศตะวันออก ซุ้มประตูวัด
ทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์ 582

รูปภาพที่ 828 มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 3 ทานกัณฑ์ พระเวสสันดรพระราชทานม้าและราชรถ แก่ พรหมณ์ที่ตามมาขออนอกเมือง	583
รูปภาพที่ 829 ภาพพระเวสสันดร ตอนหกกษัตริย์เสด็จกลับเมือง ประดับผนังทิศตะวันตก ชุ่มประตู่ วัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์	584
รูปภาพที่ 830 มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 13 นครกัณฑ์ หกกษัตริย์นำพยุหโยธาเสด็จกลับสู่พระ นครแล้วขึ้นครองนครเชตุครแทนพระราชบิดา	585
รูปภาพที่ 831 หน้าบันทิศใต้ประดับภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนผจญมาร ชุ่มประตู่วัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์	586
รูปภาพที่ 832 ภาพพุทธประวัติ ตอน ผจญมาร.....	587
รูปภาพที่ 833 หน้าบันทิศตะวันตกประดับภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอน ทรงบรรลุปฐมฌานตั้งแต่ ทรงพระเยาว์ ขณะประทับใต้ร่มหว่านในพิธิแรกนาขวัญ ชุ่มประตู่วัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์	588
รูปภาพที่ 834 ภาพพุทธประวัติ ตอน ทรงบรรลุปฐมฌานตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ขณะประทับใต้ร่มหว่า นในพิธิแรกนาขวัญ	589
รูปภาพที่ 835 หน้าบันทิศเหนือประดับภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอน พระพุทธเจ้าโปรดช้างนาฬาคีรี ชุ่มประตู่วัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์	590
รูปภาพที่ 836 ภาพพุทธประวัติ ตอน โปรดช้างนาฬาคีรี.....	590
รูปภาพที่ 837 หน้าบันทิศตะวันออกประดับภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอน เจ้าชายสิทธัตถะประสูติ ชุ่ม ประตู่วัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์	591
รูปภาพที่ 838 ภาพพุทธประวัติ ตอน ประสูติ	592
รูปภาพที่ 839 กรอบชุ่มประดับด้วยใบไม้สามเหลี่ยมจากก้านขดขนาดเล็ก ชุ่มประตู่วัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์	593
รูปภาพที่ 840 ำประดับด้วยก้านขดและใบไม้คล้ายใบโพธิ์ ชุ่มประตู่วัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์	593
รูปภาพที่ 841 ปลายชุ่มประดับพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร ชุ่มประตู่วัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ. บุรีรัมย์	594
รูปภาพที่ 842 ลายประดับปลายกรอบชุ่มหน้าบันประตูทางเข้ามณฑป ทิศตะวันออก ปราสาท ประธานปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์	595

รูปภาพที่ 843 ลายประดับปลายกรอบซุ้มหน้าบันประตูทางเข้ามณฑป ทิศตะวันออก ปราสาท
 ประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา 596

รูปภาพที่ 844 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับปลายกรอบซุ้ม ระหว่าง..... 597

รูปภาพที่ 845 ลายประดับตกแต่งหัวเสา ซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์..... 598

รูปภาพที่ 846 ลายบัวตูมประดับหัวเสา ซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์..... 598

รูปภาพที่ 847 ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาบริเวณระเบียงคดชั้นนอก ปราสาทเมืองต่ำ จังหวัด
 บุรีรัมย์ 598

รูปภาพที่ 848 ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาบริเวณมณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง จังหวัด
 บุรีรัมย์ 599

รูปภาพที่ 849 ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาบริเวณมณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย จ.
 นครราชสีมา..... 599

รูปภาพที่ 850 แสดงการเปรียบเทียบลายดอกบัวตูมประดับหัวเสา 600

รูปภาพที่ 851 ลายกลีบบัวหงายและใบไม้สามเหลี่ยม ซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
 600

รูปภาพที่ 852 ลายดอกประจํายามก้ามปู ซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์ 601

รูปภาพที่ 853 ลักษณะหลังคา ซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์..... 602

รูปภาพที่ 854 ประติมากรรมดอกบัวตูมประดับยอด ซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์ .. 602

รูปภาพที่ 855 แสดงการเปรียบเทียบดอกบัวประดับส่วนยอดของเครื่องบน 603

รูปภาพที่ 856 ภาพพระเวสสันดร ตอนพราหมณ์ขอรถและม้า ประดับผนังทิศตะวันออก ซุ้มประตูวัด
 ทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์ 604

รูปภาพที่ 857 ภาพพระเวสสันดร ตอนหกษัตริย์เสด็จกลับเมือง ประดับผนังทิศตะวันตก ซุ้มประตู
 วัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์ 604

รูปภาพที่ 858 หน้าบันทิศใต้ประดับภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนผจญมาร ซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส
 605

รูปภาพที่ 859 หน้าบันทิศตะวันตกประดับภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอน ทรงบรรลุปฐมฌานตั้งแต่
 ทรงพระเยาว์ขณะประทับใต้ร่มหว่านในพิธิแรกนาขวัญ ซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์. 605

รูปภาพที่ 860 หน้าบันทิศเหนือประดับภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอน พระพุทธเจ้าโปรดช้างนาฬาคีรี ซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์	606
รูปภาพที่ 861 หน้าบันทิศตะวันออกประดับภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอน เจ้าชายสิทธัตถะประสูติ ซุ้ม ประตูวัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์	606
รูปภาพที่ 862 ซุ้มประตูวัดตาदान อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์	607
รูปภาพที่ 863 ตัวหระา บนฐานบัวลูกฟัก ทางทิศตะวันออก	607
รูปภาพที่ 864 ตัวสิงห์ บนฐานบัวลูกฟัก ทางทิศตะวันตก	608
รูปภาพที่ 865 ลายกำมปูประดับเสาดิถผนังซุ้มประตูวัดตาदान อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์	609
รูปภาพที่ 866 รายละเอียดลายกำมปู	609
รูปภาพที่ 867 ลายกำมปูประดับเสาดิถผนังประตูทางเข้า ทิศตะวันออกปราสาทบันทายสรี ประเทศ กัมพูชา	609
รูปภาพที่ 868 รายละเอียดลายกำมปู ทิศตะวันออกปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา	610
รูปภาพที่ 869 แสดงการเปรียบเทียบลายกำมปูประดับเสาดิถผนัง ระหว่าง	611
รูปภาพที่ 870 ซุ้มทวารบาล	612
รูปภาพที่ 871 ลวดลายประดับฐานและหัวเสากรอบซุ้ม	612
รูปภาพที่ 872 ลวดลายดอกซีกดอกซ้อนประดับเสาดิถผนัง	613
รูปภาพที่ 873 ลายกระหนกประดับกรอบซุ้ม	613
รูปภาพที่ 874 ปลายซุ้มประดับใบไม้ม้วน	614
รูปภาพที่ 875 ลายกำมต่อดอกประดับช่อฟ้า	614
รูปภาพที่ 876 ซุ้มทวารบาลประดับเรือนธาตุปราสาทประธาน ปราสาทบันทายสรี จ.เสียมเรียม ประเทศกัมพูชา	615
รูปภาพที่ 877 แสดงการเปรียบเทียบลายซุ้มทวารบาลประดับเรือนธาตุ	616
รูปภาพที่ 878 ลายเทวดาร่ายรำบนพื้นหลังลายกำมขด ประตูวัดตาदान อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์	617
รูปภาพที่ 879 หน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทิศตะวันออกของปราสาทประธาน ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา	618

รูปภาพที่ 880 แสดงการเปรียบเทียบลายเทวดาร่ายรำ	618
รูปภาพที่ 881 ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ประตูดาดาด่าน อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์	619
รูปภาพที่ 882 ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์หรือวิษณุอนันตศायินปีทมะนาภา บริเวณประตูทางเข้า มณฑปทางทิศตะวันออกของปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์	620
รูปภาพที่ 883 ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์หรือวิษณุอนันตศायินปีทมะนาภา ปราสาทกุ່สวนแตง อ. บ้านใหม่ไชยพจน์ จ.บุรีรัมย์ เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร จ.กรุงเทพมหานคร	621
รูปภาพที่ 884 แสดงการเปรียบเทียบลายทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์	622
รูปภาพที่ 885 หน้าบันพระพุทธรูปทรงเครื่องเขมร ปางสมาธิ ประตูดาดาด่าน อ.ประโคนชัย จ. บุรีรัมย์	623
รูปภาพที่ 886 ซ่อฟ้าประดับลายก้านต่อดอกแทรกใบหน้ากาล	624
รูปภาพที่ 887 ใบระกาประดับด้วยลายก้านต่อดอก	624
รูปภาพที่ 888 ปลายซุ้มประดับพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร	624
รูปภาพที่ 889 ซ่อฟ้าประดับถาศี หน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทิศใต้ ปราสาทประธาน ปราสาทพนม รุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์	625
รูปภาพที่ 890 แสดงการเปรียบเทียบลายซ่อฟ้าแทรกใบหน้ากาล ระหว่าง	625
รูปภาพที่ 891 แสดงการเปรียบเทียบลายก้านต่อดอกประดับใบระกา ระหว่าง	627
รูปภาพที่ 892 แสดงการเปรียบเทียบลายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรประดับปลายซุ้ม ระหว่าง ...	628
รูปภาพที่ 893 หน้าบันประตูทางเข้าชั้นนอก ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา	629
รูปภาพที่ 894 หน้าบันประตูทางเข้าชั้นใน ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันสรี ประเทศกัมพูชา.....	630
รูปภาพที่ 895 หน้าบันปราสาทประธาน ปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์	631
รูปภาพที่ 896 แสดงการเปรียบเทียบลวดลายประดับหน้าบัน	633
รูปภาพที่ 897 หลังคาประดับบราลีรูปทรงดอกบัวตูม	634
รูปภาพที่ 898 ลายก้านขดประดับหน้าบัน	635
รูปภาพที่ 899 ลายหน้ากาลคายใบไม้มีวน	635

รูปภาพที่ 900 ทวารบาลในกรอบซุ้ม.....	636
รูปภาพที่ 901 ลายประดับดอกชีกดอกซ้อน บริเวณฐานห้องพระคฤหาสน์ ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์.....	634
รูปภาพที่ 902 ลายเส้นลายประดับดอกชีกดอกซ้อน	635
รูปภาพที่ 903 ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบคว่ำ บริเวณฐานห้องพระคฤหาสน์ ปราสาทประธานปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์.....	635
รูปภาพที่ 904 ลายเส้นลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบคว่ำ.....	635
รูปภาพที่ 905 ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงาย บริเวณฐานห้องพระคฤหาสน์ ปราสาทประธานปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์	635
รูปภาพที่ 906 ลายเส้นลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงาย.....	635
รูปภาพที่ 907 ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบคว่ำ บริเวณฐานซุ้มประตูทางเข้าชั้นในสุด ปราสาทบันทายศรีจังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา	636
รูปภาพที่ 908 โครงสร้างภายในขดม้วนหันหัวเข้า เข้าหากัน.....	636
รูปภาพที่ 909 ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงาย บริเวณฐานห้องพระคฤหาสน์ ปราสาทประธาน	636
รูปภาพที่ 910 โครงสร้างภายในขดม้วนหันหัวออก เข้าหากัน	636
รูปภาพที่ 911 ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบคว่ำ บริเวณฐานรองรับน้ำหนักปราสาททั้งสามหลัง ปราสาทบันทายศรี	637
รูปภาพที่ 912 โครงสร้างภายในขดม้วนหันหัวออกเข้าหากัน.....	637
รูปภาพที่ 913 ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบคว่ำ บริเวณฐานห้องพระคฤหาสน์ ปราสาทประธานปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์	637
รูปภาพที่ 914 โครงสร้างภายในขดม้วนหันหัวเข้าและออก ต่างทิศทางกัน.....	637
รูปภาพที่ 915 ลายบัวหงายประดับโคนเสาปราสาทบริวาร ปราสาทบันทายศรี จ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา.....	638
รูปภาพที่ 916 โครงสร้างลายกลีบบัวไม่ประดับเกสรและลายพริ้วบริเวณขอบกลีบ	638
รูปภาพที่ 917 ลายบัวหงายประดับโคนเสา บริเวณห้องพระคฤหาสน์ ปราสาทประธาน ปราสาทบันทายศรี จ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา.....	639

รูปภาพที่ 918 โครงสร้างลายกลีบบัวประดับเกสรและลายพริ้วบริเวณขอบกลีบ	640
รูปภาพที่ 919 ลายบัวหางประดับโคนเสา บริเวณห้องครรภคฤหะ ปราสาทประธาน ปราสาทพนม รุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์.....	640
รูปภาพที่ 920 โครงสร้างลายกลีบบัวประดับเกสรและลายพริ้วบริเวณขอบกลีบ	640
รูปภาพที่ 921 ลายดอกบัวตูมสามกลีบ บริเวณฐานรองรับน้ำหนักปราสาททั้งสามหลัง ปราสาทบัน ทายศรี จ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา.....	640
รูปภาพที่ 922 โครงสร้างลายกลีบบัวตูมทั้งหมดสามกลีบ มีขอบกลีบเรียบสองชั้น	641
รูปภาพที่ 923 ลายบัวตูมสี่กลีบและเกสร บริเวณฐานโคนเสากระเบื้องคดชั้นนอกทิศตะวันออก ปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์	641
รูปภาพที่ 924 โครงสร้างลายกลีบบัวตูมทั้งหมดสี่กลีบและเกสร มีขอบกลีบเรียบสองชั้น	641
รูปภาพที่ 925 ลายบัวตูมสี่กลีบและเกสร บริเวณฐานห้องครรภคฤหะ ปราสาทประธาน ปราสาท พนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์.....	641
รูปภาพที่ 926 โครงสร้างลายกลีบบัวตูมทั้งหมดสี่กลีบและเกสร มีขอบกลีบเรียบสองชั้น	641
รูปภาพที่ 927 ลายกรวยเชิงซ้อน บริเวณฐานโคนเสาหอคัมภีร์ด้านในสุด ปราสาทบันทายศรี จ.เสียม เรียบ ประเทศกัมพูชา.....	642
รูปภาพที่ 928 โครงสร้างลายกรวยเชิงแบบซ้อนกัน.....	642
รูปภาพที่ 929 ลายกรวยเชิงคั่นด้วยแกนอุบะหาง บริเวณฐานโคนเสาสามนทป ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์	642
รูปภาพที่ 930 โครงสร้างลายกรวยเชิงแบบแบ่งสัดส่วนชัดเจน.....	642
รูปภาพที่ 931 ลายกรวยเชิงคั่นด้วยอุบะแกนอุบะหาง บริเวณฐานห้องครรภคฤหะ ปราสาท ประธานปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา.....	643
รูปภาพที่ 932 โครงสร้างลายกรวยเชิงแบบแบ่งสัดส่วนชัดเจน.....	643
รูปภาพที่ 933 ลายกรวยเชิงคั่นด้วยแกนอุบะหาง บริเวณฐานห้องครรภคฤหะ ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์	643
รูปภาพที่ 934 โครงสร้างลายกรวยเชิงแบบแบ่งสัดส่วนชัดเจน.....	643

รูปภาพที่ 935 ลายก้านต่อดอก บริเวณด้านข้าง เสาดัดผนังประตูทางเข้าชั้นนอก ทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรีประเทศกัมพูชา	644
รูปภาพที่ 936 โครงสร้างลายก้านต่อดอก	644
รูปภาพที่ 937 ลายก้านต่อดอก บริเวณเสาดัดผนังหอคัมภีร์ ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา.	644
รูปภาพที่ 938 โครงสร้างลายก้านต่อดอก	644
รูปภาพที่ 939 ลายก้านต่อดอก บริเวณมณฑป ทิศตะวันออก ปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย จ. นครราชสีมา	645
รูปภาพที่ 940 โครงสร้างลายก้านต่อดอก	645
รูปภาพที่ 941 ลายก้านต่อดอก บริเวณห้อง ครรภะคฤหะ ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง จ. บุรีรัมย์	645
รูปภาพที่ 942 โครงสร้างลายก้านต่อดอก	645
รูปภาพที่ 943 ลายก้ามปู บริเวณมณฑป ทิศเหนือและใต้ปราสาทประธาน ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา.....	646
รูปภาพที่ 944 โครงสร้างลายก้ามปู.....	646
รูปภาพที่ 945 ลายก้ามปู บริเวณมณฑปทิศตะวันออก ปราสาทประธาน ปราสาทบันทายสรี ประเทศ กัมพูชา	647
รูปภาพที่ 946 โครงสร้างลายก้ามปู	647
รูปภาพที่ 947 ลายก้ามปู บริเวณประตูทางเข้าชั้นใน ทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี ประเทศ กัมพูชา.....	648
รูปภาพที่ 948 โครงสร้างลายก้ามปู.....	648
รูปภาพที่ 949 โครงสร้างก้านขดประดับขอบด้วยกระหนกขนาดเล็ก บริเวณประตูระเบียงคด ชั้นนอก ทิศตะวันออก ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์	648
รูปภาพที่ 950 โครงสร้างภายในก้านขด	648
รูปภาพที่ 951 โครงสร้างก้านขดประดับกระหนกเฉพาะช่องว่างบริเวณเสาดัดผนัง หอคัมภีร์ด้านใน ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา	649
รูปภาพที่ 952 โครงสร้างภายในก้านขด	649

รูปภาพที่ 953 ทับหลังทับหลังที่ถ้ำลาปริวัต ศิลปะแบบถ้ำลาปริวัต.....	650
รูปภาพที่ 954 โครงสร้างหลักของทับหลังศิลปะรูปแบบถ้ำลาปริวัตและศิลปะรูปแบบสมโพรไพรกุก	650
รูปภาพที่ 955 ทับหลังทับหลังปราสาทบ้านน้อย อ.วัฒนานคร จ.สระแก้ว แสดงถึงการมาแทนที่ของ พันธุ์พฤษชา และลดจำนวนความโค้งงอของท่อนมาลัย บริเวณส่วนปลายไม่ปรากฏรูปมกร	651
รูปภาพที่ 956 โครงสร้างหลักของทับหลังศิลปะรูปแบบไพรกเมง.....	651
รูปภาพที่ 957 ทับหลัง ทับหลังปราสาทภูมิปราสาท ปรากฏเพียงลวดลายใบไม้.....	652
รูปภาพที่ 958 โครงสร้างหลักของทับหลังศิลปะรูปแบบกำพงพระ	652
รูปภาพที่ 959 ทับหลังปราสาทโกกี้ ปรากฏภาพบุคคลประทับนั่งเหนือหน้ากาล ตลอดจนการแทรก ภาพบุคคลบริเวณใบไม้สามเหลี่ยมด้านบน	653
รูปภาพที่ 960 โครงสร้างหลักของทับหลังทั้งห้ารูปแบบศิลปะ.....	653
รูปภาพที่ 961 ทับหลังทิศตะวันออกปราสาทบิรวารหลังเหนือ ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา	654
รูปภาพที่ 962 โครงสร้างหลักของทับหลังศิลปะรูปแบบบันทายสรี	654
รูปภาพที่ 963 ทับหลัง ประติมากรรมราชวังหลวง แสดงการแบ่งเสี้ยวของพวงมาลัยได้อย่างชัดเจน.....	655
รูปภาพที่ 964 รูปโครงสร้างหลักของทับหลังศิลปะรูปแบบประติมากรรมราชวังหลวง	655
รูปภาพที่ 965 ทับหลังปราสาทอดุรงค์ ศิลปะขอมแบบบาปวน แสดงถึงท่อนพวงมาลัยกลับมาเชื่อมต่อ กันเหมือนเดิม.....	656
รูปภาพที่ 966 รูปโครงสร้างหลักของทับหลังศิลปะรูปแบบบาปวน	656
รูปภาพที่ 967 ทับหลังบริเวณซุ้มประตูทางเข้าทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ปราสาทประธาน ปราสาท นครวัต ประเทศกัมพูชา	656
รูปภาพที่ 968 รูปโครงสร้างหลักของทับหลังศิลปะรูปแบบนครวัต.....	657
รูปภาพที่ 969 ทับหลังปราสาทบายน ศิลปะขอมแบบบายน เป็นทับหลังสมัยที่ 3 ซึ่งมีลักษณะ ค่อนข้างแคบและไม่มีท่อนมาลัย ปรากฏเพียงลายก้านขดเป็นวงกลมบริเวณด้านล่าง.....	657
รูปภาพที่ 970 รูปโครงสร้างหลักของทับหลังศิลปะรูปแบบบายน.....	658

รูปภาพที่ 971 รูปโครงสร้างหลักของหน้าบ้านกลุ่มที่หนึ่ง หน้าบ้านปราสาทคำไรกราบ ศิลปะแบบกุลเลน	659
รูปภาพที่ 972 รูปโครงสร้างหลักของหน้าบ้านกลุ่มที่สอง หน้าบ้านปราสาทตระกัป ศิลปะแบบเกาะแกร์	660
รูปภาพที่ 973 รูปโครงสร้างหลักของหน้าบ้านกลุ่มที่สาม หน้าบ้านปราสาทบันทายสรี ศิลปะแบบบัน ทายสรี.....	661
รูปภาพที่ 974 รูปโครงสร้างหลักของหน้าบ้านกลุ่มที่สาม หน้าบ้านปราสาทตาแก้ว ศิลปะแบบคลัง .	661
รูปภาพที่ 975 รูปโครงสร้างหลักของหน้าบ้านกลุ่มที่สี่ หน้าบ้านปราสาทธมมานนท์ ศิลปะแบบนครวัด	662
รูปภาพที่ 976 รูปโครงสร้างหลักของหน้าบ้านกลุ่มที่สี่ หน้าบ้านปราสาทบายน ศิลปะแบบบายน.....	662
รูปภาพที่ 977 กลีบขนุนพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระ เกียรติ จ.บุรีรัมย์.....	663
รูปภาพที่ 978 กลีบขนุนสลักภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ เทพประจำทิศของทิศตะวันออก ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์	663
รูปภาพที่ 979 กลีบขนุนสลักภาพพระยมทรงกระบือ เทพประจำทิศของทิศใต้ ปราสาทพนมรุ้ง อ. เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์.....	664
รูปภาพที่ 980 กลีบขนุนสลักภาพพระวรุณทรงหงส์ เทพประจำทิศของทิศตะวันตก ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์	664
รูปภาพที่ 981 กลีบขนุนสลักภาพท้าวภูเวรทรงคชสีห์ เทพประจำทิศของทิศเหนือ ปราสาทพนมรุ้ง อ. เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์.....	665
รูปภาพที่ 982 ใบหน้าประดับเครื่องบนหรือส่วนหลังคา ของปราสาทบายน ประเทศกัมพูชา	666
รูปภาพที่ 983 ส่วนยอดประดับกลศ ลักษณะคล้ายหม้อน้ำมนต์ ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา	666
รูปภาพที่ 984 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระ เกียรติ จ.บุรีรัมย์.....	666
รูปภาพที่ 985 วิเคราะห์เปรียบเทียบลายกรวยเชิงประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะ ปราสาท ศาลหลักเมือง จ.บุรีรัมย์	667

รูปภาพที่ 986 วิเคราะห์เปรียบเทียบลายหน้ากาลสลักรูชคายุไปไม้ม้วน ปราสาทศาลหลักเมือง จ.บุรีรัมย์	668
รูปภาพที่ 987 วิเคราะห์เปรียบเทียบลายกำมปูต่อดอกประดับเสาดิถผนัง ปราสาทศาลหลักเมือง จ.บุรีรัมย์	669
รูปภาพที่ 988 วิเคราะห์เปรียบเทียบลายทับหลังก่อนมาลัยเสี้ยว ทิศเหนือและใต้ห้องครรภคฤหะ ปราสาทศาลหลักเมือง จ.บุรีรัมย์	670
รูปภาพที่ 989 วิเคราะห์เปรียบเทียบหน้าบันศิวนาฏราช ปราสาทศาลหลักเมือง จ.บุรีรัมย์	671
รูปภาพที่ 990 วิเคราะห์เปรียบเทียบลายทับหลัง ประตูทางเข้ามณฑปทิศตะวันออกและ ห้องครรภคฤหะทิศตะวันตก ปราสาทศาลหลักเมือง จ.บุรีรัมย์	673
รูปภาพที่ 991 วิเคราะห์เปรียบเทียบลายประดับหน้าบันห้องมณฑป ทิศเหนือและทิศใต้ ปราสาทศาลหลักเมือง จ.บุรีรัมย์	674
รูปภาพที่ 992 วิเคราะห์เปรียบเทียบลายหน้ากาลสลักรูชคายุไปไม้ม้วน หอพระวิโรคาบวรไตรรัตนมงคล โรงพยาบาลบุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์	675
รูปภาพที่ 993 วิเคราะห์เปรียบเทียบหน้าบันจำหลักเล่าเรื่องพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ หอพระวิโรคาบวรไตรรัตนมงคล โรงพยาบาลบุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์	676
รูปภาพที่ 994 วิเคราะห์เปรียบเทียบหน้าบันจำหลักเล่าเรื่องคชลักษณ์ หอพระวิโรคาบวรไตรรัตนมงคล โรงพยาบาลบุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์	678
รูปภาพที่ 995 วิเคราะห์เปรียบเทียบลายทับหลังบุคลลประทับนั่งในซุ้มสามเหลี่ยมเหนือหน้ากาล หอพระวิโรคาบวรไตรรัตนมงคล โรงพยาบาลบุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์	679
รูปภาพที่ 996 วิเคราะห์เปรียบเทียบสะพานนาคราช พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงค์มานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย จ.บุรีรัมย์	681
รูปภาพที่ 997 วิเคราะห์เปรียบเทียบสิ่งคู่ประดับทางเข้า พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงค์มานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย จ.บุรีรัมย์	682
รูปภาพที่ 998 วิเคราะห์เปรียบเทียบกليبขนุน พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงค์มานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย จ.บุรีรัมย์	683
รูปภาพที่ 999 วิเคราะห์เปรียบเทียบกليبขนุน พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงค์มานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย จ.บุรีรัมย์	684

รูปภาพที่ 1000 วิเคราะห์เปรียบเทียบดอกบัวประดับยอดปราสาท พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงคณา นุสรณ์วัดป่าเขาน้อย จ.บุรีรัมย์	685
รูปภาพที่ 1001 กรอบซุ้มหน้าบันชั้นที่1 พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงคณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย จ. บุรีรัมย์	686
รูปภาพที่ 1002 วิเคราะห์เปรียบเทียบลายหน้ากาลคายใบไม้ม้วนประดับเสาดัดผนัง วงเวียนปราสาท ประดิษฐานพระพุทธรูป อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์	687
รูปภาพที่ 1003 วิเคราะห์เปรียบเทียบหน้าบันเล่าเรื่องพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ วงเวียนปราสาท ประดิษฐานพระพุทธรูป อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์	688
รูปภาพที่ 1004 วิเคราะห์เปรียบเทียบทับหลังจำหลักภาพบุคคลนั่งสมาธิในซุ้มเหนือหน้ากาล วงเวียน ปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูป อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์	690
รูปภาพที่ 1005 วิเคราะห์เปรียบเทียบพรหมพักตร์ประดับยอดปราสาททั้งสี่ทิศ วงเวียนปราสาท ประดิษฐานพระพุทธรูป อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์	691
รูปภาพที่ 1006 วิเคราะห์เปรียบเทียบทับหลังจำหลักภาพบุคคลนั่งสมาธิในซุ้มเหนือหน้ากาล วงเวียน ปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูป อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์	693
รูปภาพที่ 1007 วิเคราะห์เปรียบเทียบลายทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ หอสมุดวัดจำปา อ.ประโคน ชัย จ.บุรีรัมย์	695
รูปภาพที่ 1008 วิเคราะห์เปรียบเทียบลายหน้าบันเล่าเรื่องพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ประตูทางเข้า ทิศใต้ หอสมุดวัดจำปา อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์	696
รูปภาพที่ 1009 หน้าบันเล่าเรื่องคิวนาฏราช ทิศตะวันออกและทิศตะวันตก หอสมุดวัดจำปา อ.ประ โคนชัย จ.บุรีรัมย์	698
รูปภาพที่ 1010 การแบ่งสัดส่วนในการวิเคราะห์ลวดลายประดับหน้าบัน	699
รูปภาพที่ 1011 วิเคราะห์เปรียบเทียบหน้าบันคิวนาฏราช ส่วนที่ 1 หอสมุดวัดจำปา อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์	700
รูปภาพที่ 1012 วิเคราะห์เปรียบเทียบหน้าบันคิวนาฏราช ส่วนที่ 2 หอสมุดวัดจำปา อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์	701
รูปภาพที่ 1013 วิเคราะห์เปรียบเทียบหน้าบันคิวนาฏราช ส่วนที่ 3 หอสมุดวัดจำปา อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์	703

รูปภาพที่ 1014 วิเคราะห์เปรียบเทียบหน้าบันศิวนาฏราช ส่วนที่ 4 หอสมุดวัดจำปา อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์	705
รูปภาพที่ 1015 วิเคราะห์เปรียบเทียบลายทวารบาลประดับผนัง ซุ้มประตูทางเข้าวัดตาต่าน อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์.....	707
รูปภาพที่ 1016 วิเคราะห์เปรียบเทียบลายทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ซุ้มประตูทางเข้าวัดตาต่าน อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์	709
รูปภาพที่ 1017 วิเคราะห์เปรียบเทียบลายกรอบซุ้มทวารบาลประดับผนัง ซุ้มประตูทางเข้าวัดตาต่าน อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์.....	711
รูปภาพที่ 1018 ทับหลังประดับลายบุคคลร้ายรำ ซุ้มประตูทางเข้า วัดตาต่าน อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์	712
รูปภาพที่ 1019 กรอบหน้าบัน ซุ้มประตูทางเข้า วัดตาต่าน อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์.....	714
รูปภาพที่ 1020 หน้าบันประตูทางเข้ากำแพงแก้ว ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา	719
รูปภาพที่ 1021 หน้าบันประตูทางเข้าทิศใต้	719
รูปภาพที่ 1022 วิเคราะห์เปรียบเทียบหน้าบันเล่าเรื่องคชลักษณ์แบบเก่า จากปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา และแบบสมัยใหม่ จากจังหวัดบุรีรัมย์	720
รูปภาพที่ 1023 ทับหลังทิศตะวันออกปราสาท รูปภาพที่ 1024ทับหลังทิศใต้และเหนือห้อง .	721
รูปภาพที่ 1025 วิเคราะห์เปรียบเทียบทับหลังแบบเก่าจากปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา และแบบใหม่ จากจังหวัดบุรีรัมย์.....	721
รูปภาพที่ 1026 วิเคราะห์เปรียบเทียบทับหลังแบบเก่าซึ่งมีอิทธิพลต่อทับหลังศิลปะแบบใหม่	723

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ (Statements and significance of the problems)

ดินแดนแห่งอารยธรรมเขมรที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางศิลปวัฒนธรรม ดังปรากฏรูปแบบสถาปัตยกรรมที่นิยมสร้างด้วยวัสดุที่มีความคงทนถาวร คือ อิฐ ศิลา และการใช้วัสดุไม้ แต่ด้วยไม้เป็นวัสดุที่ไม่คงทนถาวร จึงเกิดการผุพังไปตามกาลเวลา ปัจจุบันจึงพบหลักฐานทางโบราณสถานที่เป็นอิฐและศิลาอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งวัตถุแบบอิฐและศิลายังคงสภาพลวดลายที่ถูกแกะสลักอย่างประณีตของช่างเขมรก่อนข้างสมบูรณ¹

ศิลปะเขมรในประเทศ ปรากฏหลักฐานกระจายทั่วพื้นที่ ภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากหลักฐานทางด้าน โบราณคดี และการแบ่งยุคสมัยผ่านลวดลายทับหลังและลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะคล้ายศิลปกรรมเขมรในประเทศกัมพูชา โบราณวัตถุนิยมสร้างในคติความเชื่อพระพุทธศาสนาหายานเป็นจำนวนมาก แต่สร้างคติความเชื่อพระพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์บางส่วน² และการสร้างศาสนสถานตามคติความเชื่อของศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย บูชาองค์ศิวลึงค์ ดังปรากฏหลักฐานแผนผังการสร้างอาคารและรูปแบบศิลปกรรมของรูปเคารพ จึงเป็นแหล่งยึดเหนี่ยวและประกอบพิธีกรรมสืบเนื่องกันมา

ศิลปะเขมรได้เริ่มเข้ามาเผยแพร่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างที่ติดชายแดนประเทศกัมพูชา จากหลักฐานโบราณสถาน ปราสาทภูมิโพน (พุมโพน) ซึ่งเป็นศิลปกรรมสมัยสมโบร์ไพรกุก ที่หมู่บ้านภูมิโพน อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์³ และได้เข้าสู่เขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ จากหลักฐานทางประติมากรรมที่สำคัญ คือประติมากรรมหล่อสัมฤทธิ์รูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรและพระโพธิสัตว์พระศรีอารยเมตไตรย ที่อำเภอประโคนชัย และมีแหล่งโบราณคดีที่สำคัญ คือ เตาเผาภาชนะดินเผา และภาชนะดินเผาแบบที่เรียกว่า “ เครื่องถ้วยเขมร ” ⁴ โบราณสถาน ปราสาทในจังหวัดบุรีรัมย์ที่มีความสำคัญ คือ ปราสาทหินเมืองต่ำ สร้างในพุทธศตวรรษที่ 15-16 เป็นปราสาทที่สร้างตามคติความเชื่อของฮินดู ไศวนิกาย ตัวปราสาทปราสาทหินเมืองต่ำได้รับอิทธิพลช่วงสมัยหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างศิลปะร่วมแบบประตู่พระราชวังหลวงกับศิลปะร่วมแบบบาปวน หลักฐานจาก

¹ สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., ศิลปะขอม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว), 2539, หน้า 28.

² สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., ศิลปะในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2550, หน้า 96-101.

³ พลาดิศจัย สิริธัญญนิจ, ตามรอยอารยธรรมขอม, (กรุงเทพมหานคร: สยามความรู้), 2555, หน้า 70.

⁴ สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., ศิลปะในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2550, หน้า 98-100.

การศึกษาลวดลายบนทับหลัง ตัวปราสาทมีปราสาทอิฐ 5 องค์เป็นประธาน โดยปราสาทประธานหลักจะ ถูกเรียงให้อยู่ตรงกลาง ล้อมรอบด้วยปราสาทอิฐ 4 องค์ ซึ่งการออกแบบให้มีปราสาทอิฐเป็นประธานยัง ปรากฏในปราสาทหนองหงส์อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์ สร้างในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 16 สร้างในคติความเชื่อฮินดู ตัวปราสาทใช้ปราสาทอิฐ 3 องค์⁵ เป็นประธานของผัง คล้ายกับปราสาทกุ สวันแดง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ สร้างในคติความเชื่อฮินดูเช่นกัน และมีปราสาทอิฐ 3 องค์เป็นประธานของผัง และปราสาทหินพนมรุ้ง ได้รับอิทธิพลช่วงต่อศิลปะแบบบาปวนกับแบบนคร วัต เป็นการจำลองสร้างภูเขาไกรลาส โดยสร้างบนภูเขาพนมรุ้ง เป็นเทวสถานเพื่อประกอบพิธีกรรม ศาสนาฮินดู ไศวนิกาย นับถือพระศิวะ และบูชาศิวลึงค์⁶ ช่วงยุคสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงนับถือ พุทธมหายาน ได้ทรงสร้าง อโรคยาศาล และ ธรรมศาลาภายใต้การปกครองของพระองค์ ในจังหวัด บุรีรัมย์ คือ กู่ฤาษี อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ ปราสาทบ้านโคกจิว อำเภอบัวชุม กู่ฤาษีบ้านโคกเมือง ปราสาททมอ ธรรมศาลาทมอ อำเภอบ้านกรวด และกู่ฤาษีหนองบัวราย และธรรมศาลาบ้านบุ อำเภอบัวชุม⁷

การปรากฏการสร้างปราสาทหินที่พบในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์จึงเป็นแรงบันดาลใจในการตั้งคำ ขวัญประจำจังหวัดว่า “เมืองปราสาทหิน ถิ่นภูเขาไฟ ผ้าไหมสวย รวยวัฒนธรรม” และความ เจริญรุ่งเรืองของอารยธรรมเขมรในบุรีรัมย์ในครั้งอดีตจึงกลับมามีอิทธิพลต่อสังคมในปัจจุบัน สุนทรียศาสตร์ ความงาม จากลวดลายตกแต่งสถาปัตยกรรมที่ยังปรากฏมาถึงยุคสมัยปัจจุบัน จึงเป็น แรงผลักดันให้เกิดการนำความคิด หรือ ประเพณี ความนิยมแบบโบราณกลับมาใช้อีกครั้งโดย ปรับเปลี่ยนจากศาสนสถานและความเชื่อ พัฒนามาถึงประโยชน์ใช้สอยในรูปแบบศิลปะของ อาคาร สำนักงาน เทวสถาน ตลอดจนซุ้มประตูทางเข้า เป็นต้น

ซึ่งกระบวนการก่อสร้างและประดับตกแต่ง มีวิธีหล่อแกะพิมพ์หินทราย วิธีปูนปั้น และวิธีการ แกะสลักไม้ ซึ่งโครงสร้างของลวดลายแบบเดิม อาจมีการเปลี่ยนแปลง หรือปรับตามโครงสร้างของ สถาปัตยกรรม และวิธีการทางเชิงช่าง กระบวนการนี้ส่งผลให้ เกิดการพัฒนาลวดลายและเกิดลาย ใหม่ในที่สุด

⁵ อนุวิทย์ เจริญศุกกุล, ปราสาทหินเมืองต่ำ การศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2550, หน้า 11-12.

⁶ สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว., ปราสาทเขาพนมรุ้ง ศาสนบรรพตที่งดงามที่สุดในประเทศไทย, (สมุทรปราการ: สำนักพิมพ์เรือนบุญ), 2549, หน้า 10.

⁷ ธาดา สุทธิธรรม, “ภูมิที่ตั้งอโรคยาศาลา: ความสัมพันธ์กับบริบททางผังเมือง”, วารสารเมืองโบราณ 30, 3(2547).

จากที่กล่าวมาข้างต้น การศึกษาลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมในอดีต อันแสดงถึงความรุ่งเรืองของอารยธรรมในจังหวัดบุรีรัมย์ในอดีต โดยศึกษาจากลวดลายตกแต่งสถาปัตยกรรมแบบเก่าพัฒนาสู่สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ และวิธีการสร้างตามแนวความคิดคติการสร้างแบบเก่า และการสร้างแบบสมัยใหม่ มีความเป็นมาอย่างไรจึงเป็นที่น่าสนใจ ศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม ซึ่งปัจจัยอื่นนอกจากการปรับวิธีการเชิงช่างแล้ว การรับอิทธิพลจากภายนอก และค่านิยมของแต่ละท้องถิ่น ย่อมส่งผลต่อการพัฒนาลวดลายได้เช่นกัน

ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา (goal and objective)

1. เพื่อศึกษาคติและรูปแบบลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมแบบศิลปะเขมรที่มีอิทธิพลต่อศาสนสถานและสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ในพื้นที่เขตจังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อศึกษาวิวัฒนาการลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมแบบศิลปะเขมรที่มีอิทธิพลต่อศาสนสถานและสถาปัตยกรรมสมัยใหม่จนถึงยุคปัจจุบัน ในพื้นที่เขตจังหวัดบุรีรัมย์
3. เพื่อเรียนรู้และเข้าใจกระบวนการคิดภูมิปัญญาของช่างในยุคเขมรที่ปรับเปลี่ยนมาสู่การสร้างงานประดับตกแต่งในยุคปัจจุบัน ในพื้นที่เขตจังหวัดบุรีรัมย์

ขอบเขตของการศึกษา (scope or delimitation of the study)

1. ศึกษาลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมศิลปะร่วมแบบเขมรที่สำคัญในจังหวัดบุรีรัมย์ และสถาปัตยกรรมเขมรที่เกี่ยวข้อง ในแถบพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างที่ติดกับประเทศกัมพูชา
2. ศึกษาลวดลายตกแต่งสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะเขมรและศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทย

วิธีการศึกษา (process of the study)

1. รวบรวมศึกษาข้อมูลจากเอกสาร หนังสือที่เกี่ยวข้อง
2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม แหล่งโบราณสถาน สถาปัตยกรรมเขมรที่สำคัญ ในจังหวัดบุรีรัมย์ และรวมไปถึงการเก็บสถาปัตยกรรมเขมรที่เกี่ยวข้อง ในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างที่ติดกับประเทศกัมพูชา คือ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
3. วิเคราะห์และนำลวดลายแบบเก่าของแต่ละโบราณสถานที่สำคัญ มาเปรียบเทียบและตีความกับลวดลายจากสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ในเขตพื้นที่ที่กำหนด
4. สรุปผลการศึกษา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ (expected outcome)

1. รู้และเข้าใจคติและรูปแบบการตกแต่งลวดลายประดับสถาปัตยกรรมในศิลปะเขมร ที่มีอิทธิพลต่อการออกแบบตกแต่งลวดลายประดับสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ เพื่อสอดคล้องกับการปรับใช้ให้เหมาะสมกับคติความเชื่อในการสร้างและการตกแต่ง
2. เข้าใจวิวัฒนาการลวดลายของแต่ละยุคสมัย ซึ่งปรากฏบนสถาปัตยกรรมนั้นแสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของยุคสมัย ซึ่งก่อให้เกิดความตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมที่เป็นดั่งมรดกทางวัฒนธรรมของทุกคน ที่ควรเชิดชูดูแลเป็นอย่างดี
3. เข้าใจกระบวนการคิดในการออกแบบของช่างยุคปัจจุบัน เพื่อการนำไปสู่การพัฒนาลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม

บทที่ 2

อาณาจักรเขมรสู่การเผยแพร่ในประเทศไทย

กำเนิดอารยธรรมเขมรในประเทศกัมพูชาพอสังเขป

จุดกำเนิดของอาณาจักรเขมรนั้น ซึ่งศาสตราจารย์เซเดส ได้กล่าวไว้ว่ามีแคว้นเจนละที่เจริญรุ่งเรืองและมีอำนาจมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11 เป็นต้นมา ปกครองโดยพระเจ้าอวรมันที่ 1 กลางพุทธศตวรรษที่ 11 พระเจ้ามเหศวรมัน (จิตรเสน) ในช่วงปี พ.ศ.1143-1158 และพระเจ้าอิศานวรมัน ในช่วงปี พ.ศ.1159-1178 ได้ขยายเขตแคว้นเจนละและรุกรานอาณาจักรพูนันตามลำดับ พระอิศานวรมันได้ยึดเมืองหลวงของพูนันและได้ตั้งเมืองหลวงใหม่ซึ่งปรากฏชื่อในศิลาจารึกว่า” อิศานปุระ” สันนิษฐานว่าเมืองหลวงแห่งใหม่นี้คือกลุ่มโบราณสถานสมโบร์ไพรกุก ที่ตั้งอยู่ใกล้เมืองกำพงธมในปัจจุบันนี้

ในช่วงปี พ. ศ.1189-1228 ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 1 อาณาจักรเจนละแบ่งแยกออกเป็น 2 แคว้นคือเจนละบกซึ่งครอบครองเขตภาคกลางและภาคใต้ เจนละน้ำซึ่งครอบครองอาณาจักรแหลมโคชินไชน่าและลุ่มแม่น้ำโขงตอนใต้ แต่สองอาณาจักรนี้ได้รวมกันเป็นปึกแผ่นในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 14 โดยมีพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ทรงรวบรวมและศิลาจารึกได้บันทึกไว้ว่าพระองค์ทรงนำพิธีเคารพบูชาตลอดจนสถาปัตยกรรมแบบใหม่เข้ามาและทรงมีเมืองหลวงอยู่หลายเมืองและเมืองหนึ่งที่ยังค้นไม่พบก็คือเมือง “อมเรนทรปุระ” สันนิษฐานว่าอยู่ทางทิศตะวันตกของเมืองพระนคร (Angkor Thom) แถบปราสาทออกยม ปัจจุบัน 2 เมืองนี้ได้แก่เมืองมเหศวรบรรพต คือ เทวสถานบนเขาพนมกุเลนและเมืองหริหราลัย ได้แก่เทวสถาน ตำบลล่อรวาย คือปราสาทไพรประสาท และส่วนเก่าที่สุดของปราสาทตะพังพง ยังเป็นที่ประทับแห่งสุดท้ายของพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ต่อมาเป็นเมืองหลวงของพระราชวงศ์ต่อไปคือ พระเจ้าชัยวรมันที่ 3 ในช่วงปี พ.ศ. 1393-1420 พระเจ้าอินทวรมันที่ 1 ในช่วงปีพ.ศ 1420-1432 และพระเจ้ายโศวรมันที่ 1 ในช่วงปี พ.ศ 1432 ถึง 1443 กษัตริย์ทั้ง 3 องค์นี้ได้ทรงสร้างเทวสถานขนาดใหญ่คือ ปราสาทพระโค ปราสาทบากอง และปราสาทโลเลย ในเวลาต่อมาพระเจ้ายโศวรมันที่ 1 ย้ายเมืองหลวงใหม่คือเมืองยโสธรปุระหรือเมืองพระนคร (Angkor) โดยมีปราสาทพนมบาเค็งเป็นศูนย์กลางของเมืองและเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรเขมรนานถึง 400 ปี

ช่วงปี พ.ศ. 1464 หรือ 1471 กษัตริย์แห่งเขมรได้ย้ายเมืองหลวงอีกครั้ง ณ ตำบลโฉกครครยาร์ (Chok Gargyar) ซึ่งเมืองหลวงแห่งใหม่นี้ได้ปรากฏหลักฐานทางโบราณสถานใกล้บริเวณหมู่บ้านเกาะแกร์ในปัจจุบัน แต่กษัตริย์องค์ใหม่นามว่าราชนทรวรมันในช่วงปี พ.ศ. 1487 -1511 ทรงได้ย้ายเมืองหลวงไปที่เมืองพระนครอีกครั้ง และทรงสร้างเทวสถานแห่งใหม่ขึ้น 2 แห่งคือ ปราสาทแม่บุญตะวันออกและปราสาทแปรรูป

ช่วงปี พ.ศ. 1511-1544 ในรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 5 ได้ทรงสร้างปราสาทเพิ่มมากขึ้นคือ ปราสาทตาแก้ว ปราสาทพิมานอากาศ และพระราชนวังหลวง ต่อมาช่วงปี พ.ศ. 1544-1592 ได้มีการปกครองจากราชวงศ์ใหม่ ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์นี้คือ พระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 และทรงขยายอาณาเขตของอาณาจักรเขมรเข้าสู่อาณาจักรทวารวดีทางภาคกลางของประเทศไทย เมื่อพระเจ้าอู่ทัยทิตยวรมันที่ 2 ได้ขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 1593-1609 พระองค์ได้ทรงสร้างปราสาทบาปวน และได้ทำศึกกับอาณาจักรจำปาอีกครั้งโดยพระเจ้าทรรชวรมันที่ 3 แต่เมื่อถึงรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 17 ซึ่งมีสัมพันธไมตรีกับอาณาจักรจำปาเพื่อทำการรบกับชนชาติญวน แต่ต่อมาพระองค์ได้ยกทัพไปรุกรานอาณาจักรจำปาอีกครั้ง นอกจากการทำศึกสงครามพระองค์ทรงสร้างปราสาทนครวัดที่ยิ่งใหญ่และงดงาม จึงทำให้พระองค์มีพระนามโด่งดังเป็นที่รู้จักของอาณาจักรอื่นๆ ภายหลังการสิ้นพระชนม์ของพระองค์จึงส่งผลให้อาณาจักรเขมรเกิดศึกสงครามแย่งชิงราชบัลลังก์ บ้านเมืองเกิดความวุ่นวาย⁸

เมื่อพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 1724-1762 อาณาจักรเขมรจึงกลับมาสงบอีกครั้ง พระองค์ทรงสร้างศาสนสถานหลายแห่งคือ ปราสาทพระขรรค์ในบริเวณเมืองพระนคร ปราสาทตาพรหมและปราสาทบันทายคูฎฐีหรือบันทายกเดีย เป็นต้น มีปราสาทบายนเป็นศูนย์กลางและมีกำแพงยาวล้อมรอบกับมีประตูทางเข้าทั้งหมด 5 ประตู จากหลักฐานศิลาจารึกพระองค์ทรงแผ่ขยายอาณาจักรออกไปได้อย่างกว้างไกลที่สุด เพราะพระองค์ทรงสร้างศาสนสถานขึ้นเป็นจำนวนมากและยังทรงให้ความสำคัญกับสาธารณสุขการ เช่น ชุดบารายสระน้ำ ชลประทาน ถนน สะพาน ตลอดจนที่พักนักเดินทางและอโรคยาศาลา จากพระราชกรณียกิจเหล่านี้จึงถือได้ว่าพระองค์คือมหาราชองค์สุดท้ายของอาณาจักรเขมร

ในปี พ.ศ. 1974 ตัวเมืองพระนครจึงตกอยู่ภายใต้การปกครองของไทยจากหลักฐานศิลาจารึกด้านหลังที่ปราสาทนครวัดกล่าวได้ว่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2106-2281 ศาสนสถานแห่งนี้ได้เปลี่ยนจาก

⁸ สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., ศิลปะขอม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)), 2547, หน้า 8-10

ศาสนาพราหมณ์ลัทธิไวษณพนิกายมาเป็นพุทธเถรวาทแต่ก็ยังคงความเป็นศาสนสถานที่สำคัญของชาติ จากการถูกโจมตีจากไทย อาณาจักรเขมรจึงย้ายเมืองหลวงไปอยู่แห่งใหม่คือ เมืองศรีสัชนาลัย กรุงพนมเปญ เมืองละแวกและกลับมาตั้งที่กรุงพนมเปญอีกครั้งเป็นที่สุดท้ายและเป็นเมืองหลวงจนถึงยุคปัจจุบัน

ด้วยความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรเขมรในอดีตส่งผลให้ความเจริญรุ่งเรืองแผ่ขยายอำนาจออกไปสู่บริเวณโดยรอบและเข้าสู่บริเวณประเทศไทยกระจายไปทั่วทุกภาค คือ ภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากหลักฐานทางศิลาจารึกจึงทำให้ทราบว่าอาณาจักรเขมรในประเทศกัมพูชามีความเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับอาณาจักรเขมรในประเทศไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 จารึกที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 12 พบที่เมืองศรีเทพ คือ จารึกบ้านไผ่ กล่าวถึงพระเจ้าศรีภวรวรมันผู้เป็นพระราชนัดดาของพระเจ้าจักรพรรดิและเป็นราชโอรสของพระเจ้าปฤถิวินทรวรมันสร้างศิลาจารึกไว้ ซึ่งศาสตราจารย์เซเดส สันนิษฐานว่าเป็นองค์เดียวกับพระเจ้าภวรวรมันที่ 1 ผู้ครองอาณาจักรเขมรในช่วงปี พ.ศ. 1141 และยังปรากฏชื่อของเจ้าชายจิตรเสนหรือพระเจ้ามเหศวรมัน ซึ่งเป็นพระเชษฐาของพระเจ้าศรีภวรวรมัน บนจารึกถ้ำเปิดทอง (เปิดทอง) ที่ อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ได้รับการอภิเษกหลังจากชนะสงครามประเทศกัมพูชา จากพระนาม เจ้าชายจิตรเสน เป็นพระนาม พระเจ้าศรีมเหศวรมัน

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 พบหลักฐานศิลาจารึกที่กล่าวถึงพระเจ้าอินทรวรมันที่ 1 ซึ่งเรียกจารึกนี้ว่า “จารึกโนนสัง” บ้านบึงแก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร จารึกนี้เป็นจารึกพุทธศาสนา เพราะเนื้อหาวินิจฉัยถึงการสถาปนาและถวายสิ่งของแก่พระไตรโลกนาถเพื่อหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งตรงกับปี พ.ศ. 1432 โดยกล่าวถึงพระนามของพระเจ้าอินทรวรมันกำลังครองราชย์ในขณะนั้น การพบศิลาจารึกนี้จึงแสดงให้เห็นว่าทางแคบปากแม่น้ำโขงได้มีความสัมพันธ์กับอาณาจักรเขมรอีกครั้ง ตลอดจนการแผ่อำนาจมาถึงจังหวัดนครราชสีมาในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 15 ที่กล่าวถึงพระเจ้ายโศวรมันที่ 1 จากหลักฐานศิลาจารึกปราสาทพนมวัน อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา⁹

⁹ สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., ศิลปะขอม (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)), 2547, หน้า 10
 สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว., ศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทย: ภูมิหลังทางปัญญา - รูปแบบทางศิลปกรรม (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน), 2537, หน้า 10-14

ลักษณะสถาปัตยกรรมเขมร

สถาปัตยกรรมของศิลปะเขมรซึ่งได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดีย การก่อสร้างจึงนิยมใช้ไม้ และวัตถุขงทนถาวร คือ อิฐและศิลา ตลอดจนการแกะสลักไม้แต่เดิม และแกะสลักบนศิลา สถาปัตยกรรมที่สร้างจากไม้ย่อมไม่หลงเหลือจนถึงปัจจุบันนี้ มีเพียงสถาปัตยกรรมที่สร้างจากศิลา และอิฐ ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ ซึ่งส่วนมาก ได้แก่ ศิลาทราย และ ศิลาแลง สถาปัตยกรรมเหล่านี้มักเป็น ปราสาทหลังเดียวหรือหลายหลัง และล้วนเป็นศาสนสถานทั้งสิ้น

นายปาร์มิงติเออร์ได้แสดงความเห็นว่า สถาปัตยกรรมซึ่งสร้างด้วยวัสดุขงทนถาวรในศิลปะเขมรคือการรับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมที่ทำจากไม้ สู่การถ่ายทอดลงบนวัตถุทนทานจำพวกศิลา และอิฐ การประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมและรายละเอียดต่างๆ เป็นการสร้างล้อกับการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมไม้ เช่น ทับหลังหินที่ได้เลียนแบบวงโค้งที่ทำด้วยไม้ และพวงมาลัยห้อยประดับ ลวดลายประดับผนังและเสา ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 14 จนถึงปราสาทบันทายสรี มีการสลักลือพวงมาลัยที่แขวนอยู่กับไม้ลูกกรงหน้าต่างด้วยวัสดุศิลา และเมื่อถึงสมัยเกาะแกร์จึงเลียนแบบลูกกรงที่มีลักษณะแบบไม้ไฟ¹⁰

สถาปัตยกรรมเขมรส่วนใหญ่มีการสร้างอาคารที่มีลักษณะยอดหลังคาแบบลดหลั่นซ้อนขึ้น อาคารลักษณะดังกล่าวนี้จึงอาจมีวิวัฒนาการมาจากเรือนไม้จากประเทศอินเดียที่เรียกว่า “PRASADA” หรือ ปราสาท จึงกล่าวได้ว่าคำว่าปราสาทนี้จึงใช้เรียกสถาปัตยกรรมที่มียอดลดหลั่นซ้อนขึ้นตลอดจนกลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมในศิลปะเขมรอีกด้วย¹¹

1.แผนผังของสถาปัตยกรรมเขมร

ปราสาทเขมรส่วนใหญ่จะหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเสมอ แต่จะไม่เข้มงวดในการสร้างปราสาทหันหน้าไปทางทิศตะวันออกในสมัยก่อนเมืองพระนครและเข้มงวดในสมัยเมืองพระนคร บางครั้งก็ขึ้นอยู่กับลักษณะภูมิศาสตร์และความเหมาะสม แต่ในบางครั้งก็จะปรากฏเห็นปราสาทที่หันหน้าไปทางทิศตะวันตก ซึ่งอาจจะเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องความตาย

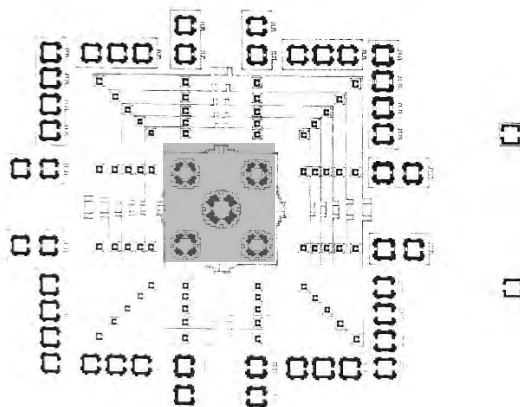
สมัยเริ่มแรกจนถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 15 จะนิยมสร้างปราสาทเขมรบนพื้นที่สูงหรือภูเขา ส่วนการสร้างปราสาทบนพื้นราบก็จะนิยมสร้างฐานสูงเป็นชั้น แผนผังของปราสาทสมัยก่อนเมืองพระ

¹⁰ สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., ศิลปะขอม (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)), 2547, หน้า 28

¹¹ สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว., ปราสาทหินและทับหลัง (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สตราปรีนท์ จำกัด), 2542, หน้า 100

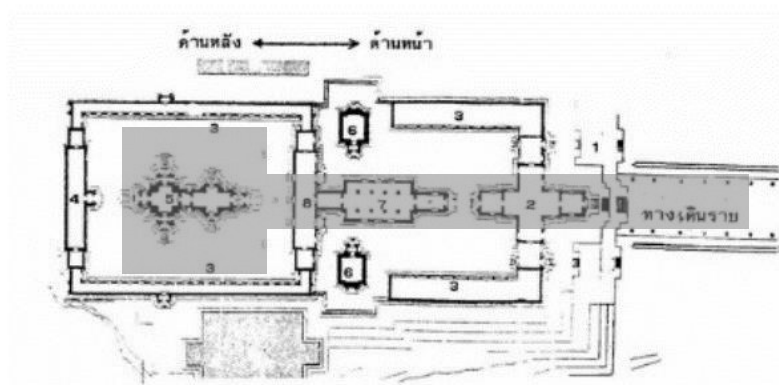
นครค่อนข้างไม่เป็นรูปทรงเรขาคณิต แต่เริ่มมีความเข้มงวดและแผนผังเป็นรูปทรงเรขาคณิตในสมัยเมืองพระนคร ซึ่งอาจแบ่งแผนผังออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1). แผนผังมีปราสาทเป็นจุดศูนย์กลาง โดยเริ่มมีมาตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 15 ซึ่งมีระเบียบมาประกอบ เช่น ปราสาทที่นิยมสร้างฐานแบบซ้อนชั้น เป็นต้น

รูปภาพที่ 1 แผนผังปราสาทพนมบาแค็ง ประเทศกัมพูชา แสดงถึงแผนผังปราสาทแบบจุดศูนย์กลาง
(ที่มา: สุภัทรทิศ ดิศกุล, ม.จ., ศิลปะขอม (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)), 2547, หน้า 33)

2). แผนผังใช้แกนเป็นหลัก ซึ่งเป็นปราสาทที่จะต้องมิต่างเดินหรือลาน เช่น ปราสาทที่สร้างบนภูเขา เป็นต้น

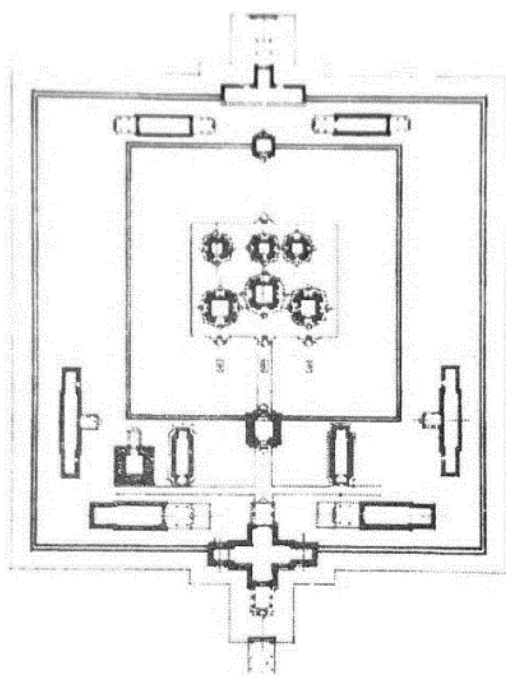

รูปภาพที่ 2 แผนผังปราสาทเขาพระวิหาร แสดงถึงแผนผังปราสาทแบบใช้แกนเป็นหลัก
(ที่มา: สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว., ปราสาทเขาพระวิหาร ศาสนบรรพตที่โดดเด่นที่สุดในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ), 2536, หน้า 208)

และการสร้างทางเดินก็เริ่มมีผลต่อแผนผังทั้ง 2 แบบ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา¹²

วิวัฒนาการแผนผังของปราสาทเขมร

ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12-13 แผนผังของปราสาทค่อนข้างไม่เป็นระเบียบ ยกเว้นกลุ่มปราสาทสมโบร์ไพรกุก สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 12 เป็นกลุ่มปราสาท 5 หลังรวมกัน และพัฒนาไปสู่การสร้างปราสาทเป็นกลุ่มอย่างมีระเบียบแบบแผนขึ้นกลางพุทธศตวรรษที่ 14 โดยการสร้างกลุ่มปราสาทตั้งอยู่บนฐานรองรับน้ำหนักเดียวกัน เช่น ปราสาทพะโค ปราสาทบากอง เป็นต้น

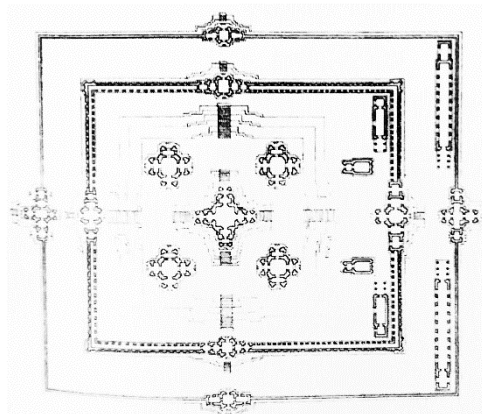
รูปภาพที่ 3 แผนผังปราสาทพระโค ซึ่งเริ่มพัฒนาสู่การสร้างปราสาทอย่างเป็นระเบียบ (ที่มา: สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., ศิลปะขอม (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)), 2547, หน้า 32)

กลางพุทธศตวรรษที่ 15 คือสร้างกลุ่มปราสาทบนฐานซ้อนชั้น ตลอดจนการดัดแปลงภูเขารธรรมชาติให้เป็นฐานซ้อนเป็นชั้น เช่น ปราสาทพนมบาเค็ง เป็นต้น และกลางพุทธศตวรรษที่ 16 เกิดแผนผังแบบใหม่ขึ้น โดยเพิ่มระเบียงบนชั้นฐานแต่ละฐาน เช่น ปราสาทตาแก้ว เป็นต้น¹³

¹² สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว., ปราสาทหินและทับหลัง (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สดาร์ปริ้นท์ จำกัด), 2542, หน้า 103-104

¹³ สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., ศิลปะขอม (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)), 2547, หน้า 31-34

รูปภาพที่ 4 แผนผังปราสาทตาแก้ว

(ที่มา: สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., ศิลปะขอม (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)), 2547, หน้า 35)

2.รูปร่างของสถาปัตยกรรมเขมร

ปราสาทเขมรสมัยก่อนเมืองพระนคร ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 ซึ่งจำแนกตามแผนผังได้ 2 ประเภท คือ

- 1). ปราสาทที่มีขนาดเล็ก มีเสาดัดผนังประดับด้านหน้าและส่วนที่ยื่นออกมาเล็กน้อยจากตัวมูมปราสาท เครื่องบนมีลักษณะเป็นชั้นเตี้ยๆซ้อนกัน ไม่มีการประดับส่วนจำลองของอาคาร

รูปภาพที่ 5 ปราสาทสมโบร์ไพรกุก หลังเหนือ

(ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ปราสาทสมโบร์ไพรกุก” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
<http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ปราสาทสมโบร์ไพรกุก>
 [ม.ป.ป]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)

รูปภาพที่ 6 อาศรมมหาฤๅษี ศิลปะพูนัน

(ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “อาศรมมหาฤๅษี” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
<http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=อาศรมมหาฤๅษี> [ม.ป.ป].
 สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)

2). ปราสาท ที่มีแผนผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสและสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีเสาดัดผนังมากขึ้น และมีประตูหลอกทั้ง 3 ด้าน ชั้นเครื่องบนจำนวนน้อย ซึ่งแต่ละชั้นประกอบด้วยฐานชั้นล่าง ฐานชั้นบน เรือนธาตุ และชั้นเชิงบาตรประกอบด้วยส่วนจำลองปราสาท¹⁴

¹⁴ สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว., ปราสาทหินและทับหลัง (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สตาปรินท์ จำกัด), 2542, หน้า 105

รูปภาพที่ 7 ปราสาทกำพงพระ

(ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “อาศรมมหาฤๅษี” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

<http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ปราสาทกำพงพระ>

[ม.ป.ป.]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)

รูปภาพที่ 8 ปราสาทพระโค

(ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ปราสาทสมโบร์ไพรกุก” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

<http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ปราสาทพระโค&Page=2>

[ม.ป.ป.]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)

ในสมัยเมืองพระนครได้พัฒนาแผนผังจากประเภทที่ 2 ของสมัยก่อนเมืองพระนคร คือ แผนผังออกมุม แต่ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 14 ยังคงมีแผนผังปราสาทที่ลักษณะเหมือนกับสมัยก่อนเมืองพระนคร จนถึงต้นปีพุทธศตวรรษที่ 15 ยังคงมีเสาดิฉนังบริเวณมุมและประตูหลอกที่ยื่นออกมาจากตัวเรือนธาตุ และเสาดิฉนังก็เริ่มหายไปตั้งแต่ศิลปะแบบบาแค็ง และไม่ปรากฏอีกตั้งแต่ศิลปะแบบเกาะแกร์ ยกเว้น ปราสาทบันทายสีรี ที่มีการประดับตกแต่งลวดลายค่อนข้างมาก

ปลายพุทธศตวรรษที่ 15 แผนผังปราสาทเป็นทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสออกมุมและมีเสาดัดผนัง ขนาบกรอบประตูหลอกและประตูทางเข้าทั้งสองข้าง ตลอดจนการแกะสลักประตูหลอกเล็กเข้าไปในตัวปราสาท และมีการเปลี่ยนแปลงและให้ความสำคัญกับทางเข้า คือมีมุขยื่นออกมาทั้ง 3 ทิศ มีมณฑปและเชื่อมด้วยอันตราละเข้ากับห้องครรภคฤหะ ซึ่งได้เริ่มปรากฏที่กลุ่มปราสาทบางแห่งที่ เกาะแก้ว¹⁵

ปลายพุทธศตวรรษที่ 16 ยังคงมีมุขยื่นออกมาทั้ง 3 ทิศ แต่ให้ความสำคัญกับมณฑป ซึ่งจะมีขนาดใหญ่ขึ้นพร้อมประตูทางเข้า 3 ทาง เมื่อถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 17 ปราสาทเริ่มมีขนาดใหญ่มีระเบียงล้อมรอบ มีปราสาทอยู่บริเวณมุมของระเบียงทุกมุม เช่น ปราสาทบาปวน เป็นต้น ตลอดจนปลายพุทธศตวรรษที่ 17 ที่ยังใช้แผนผังปราสาทแบบปราสาทบาปวน ประกอบด้วย ฐานสามชั้น มีระเบียงล้อมรอบทุกชั้น มีปราสาทอยู่มุมระเบียงชั้นที่ 2 และ 3 มีโคปุระทางเข้ากึ่งกลางระเบียงทุกด้าน ส่วนผังปราสาท 5 หลัง ด้านบน มีหนึ่งหลังอยู่กึ่งกลางและล้อมรอบด้วยปราสาทอีก 4 หลัง อยู่ 4 ทิศ

ในศิลปะแบบบายนมีการก่อสร้างปราสาทหลายรูปแบบ ดังนี้

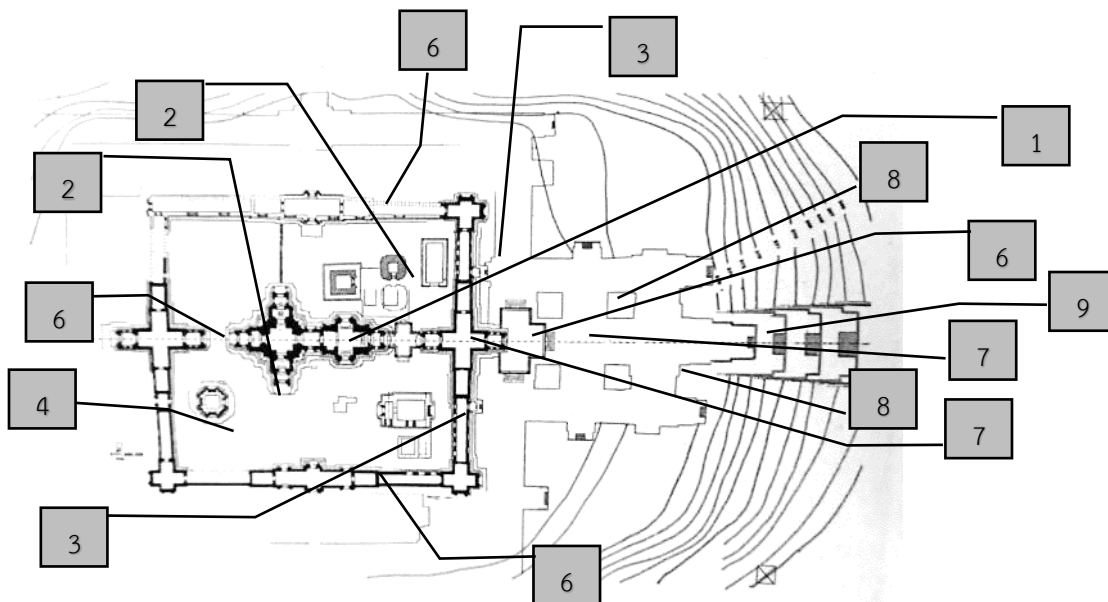
- 1). ปราสาทที่มีประตูทางเข้าทั้ง 4 ทิศ และมีซุ้มมุขขนาดเล็ก
- 2). ปราสาทแบบสมบูรณ มีมณฑป และมีการประสมระหว่างมณฑปขนาดใหญ่บนเสาเรียงสามแถว
- 3). ปราสาทที่มีห้องอยู่บริเวณมุม

ตลอดจนการพัฒนาส่วนหลังคาให้มีการคลุมเชื่อมต่อกันตลอดระยะระเบียง¹⁶

¹⁵ สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว., ปราสาทหินและทับหลัง (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สดาร์ปริ้นท์ จำกัด), 2542, หน้า 106-107

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 108

3. ส่วนประกอบสถาปัตยกรรมเขมร

รูปภาพที่ 9 แผนผังแสดงส่วนประกอบสถาปัตยกรรมเขมร แผนผังปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ศิลปากร, กรม., ปราสาทพนมรุ้ง (กรุงเทพมหานคร: กองโบราณคดี), 2531, หน้า 42)

1.ปราสาทประธาน หมายถึง อาคารที่สำคัญของศาสนสถานสร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานรูปเคารพซึ่งอยู่กึ่งกลางของศาสนสถาน อาจปรากฏเป็นปราสาทเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มปราสาท ที่ประดิษฐานรูปเคารพหลายองค์ ปราสาทประธานประกอบด้วยส่วนต่างๆดังนี้

2. ปราสาทบริวาร หมายถึง ปราสาทที่ประดิษฐานรูปเคารพแต่ไม่ใช้รูปเคารพประธาน จะสร้างขึ้นส่วนใดก็ได้ในบริเวณของศาสนสถาน¹⁷

3. บรรณาลัย คือ อาคารทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ใช้เก็บหนังสือหรือคัมภีร์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม จะปรากฏ 1 หรือ 2 หลัง¹⁸

¹⁷ ผศ.รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, ปราสาทขอมในดินแดนไทยความเป็นมาและข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: มติชน), 2551, หน้า 33

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41

4. ระเบียงคด คือ อาคารที่ใช้ล้อมรอบปราสาทประธานและบริเวณโดยรอบ โดยมีโคปุระหรือซุ้มประตูอยู่บริเวณกึ่งกลางของทั้ง 4 ด้าน ซึ่งขนาดของระเบียงคดและความทึบโปร่งนั้นจะขึ้นอยู่กับกิจพิธีของศาสนสถานหลังนั้นๆ¹⁹

5. กำแพงแก้ว หมายถึง กำแพงที่ล้อมรอบปราสาทประธานและบริเวณโดยรอบศาสนสถานขนาดเล็ก ใช้แนวกำแพงแก้วแทนระเบียงคด แต่ถ้าเป็นศาสนสถานขนาดใหญ่อาจมีกำแพงแก้วล้อมรอบระเบียงคดอีกที

6. โคปุระ หมายถึงซุ้มประตูเข้าออก จะอยู่ด้านทั้งสี่ของระเบียงคดหรือกำแพงแก้ว โดยทั่วไปมีแผนผังรูปกากบาทโคปุระ ในบางครั้งก็มีประดิษฐานรูปเคารพด้วย

7. สะพานนาคราชหรือชาลานนาคราช คือ ชาลายกพื้นผังกากบาทที่อยู่บริเวณด้านหน้าโคปุระ เชื่อมทางดำเนิน และประดับส่วนราวเป็นนาค

8. คูน้ำหรือสระน้ำ บางแห่งมีคูน้ำ บางแห่งมีสระน้ำโดยรอบ ยกเว้นบริเวณทางเดินเข้าออกในเชิงความหมายนั้น คูน้ำหรือสระน้ำหมายถึงมหาสมุทรที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ

9. ทางดำเนิน หมายถึง ทางเดินเข้าสู่ศาสนสถานที่อยู่ทางด้านหน้า ซึ่งส่วนมากจะเป็นทางดำเนินทางทิศตะวันออก สองข้างทางประดับเสานางเรียงเพื่อเป็นการกำหนดขอบเขตทางเดิน และนอกจากเสานางเรียงแล้วอาจปรากฏเห็นการประดับตกแต่งด้วยพญานาคเช่นกัน²⁰

4.ลักษณะของเครื่องประดับตกแต่งของสถาปัตยกรรม

องค์ประกอบที่สำคัญ คือ ฐาน เรือนธาตุ และเครื่องบน ซึ่งประกอบด้วยเครื่องประดับตกแต่งดังต่อไปนี้

¹⁹ ผศ.รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, ปราสาทขอมในดินแดนไทยความเป็นมาและข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: มติชน), 2551, หน้า 41

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45

รูปภาพที่ 10 ภาพลัคนิขฐานกลุ่มปราสาทอิฐ ที่แสดงถึงองค์ประกอบเครื่องประดับตกแต่งของ
สถาปัตยกรรม

(ที่มา: ศิลปากร, กรม., ปราสาทเมืองต่ำ (กรุงเทพมหานคร: กองโบราณคดี), 2540, หน้า 40)

ฐาน ซึ่งมีลวดลายประดับตกแต่งที่ไม่ได้มีรูปแบบที่แน่นอน ในศิลปะแบบพระโคจะมี
ฐานสูงแต่ฐานปราสาทลดลงตั้งแต่ศิลปะแบบบาแค็ง การศึกษาของลวดลายประดับชั้นลวด
บัวสามารถทราบวิวัฒนาการได้²¹

²¹ สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว., ปราสาทหินและทับหลัง (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สตาปรินท์ จำกัด), 2542, หน้า 113-115

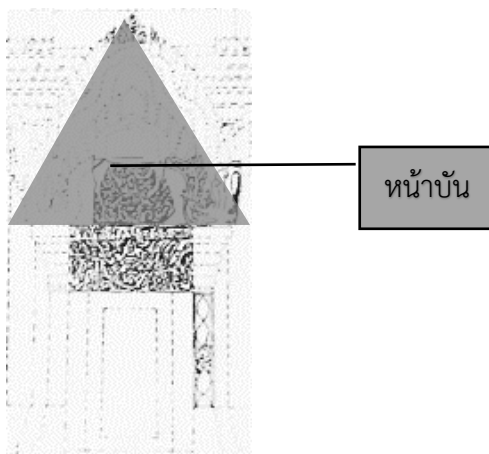
รูปภาพที่ 11 ภาพลัคนิขฐานกลุ่มปราสาทอิฐ ที่แสดงถึงองค์ประกอบเครื่องประดับตกแต่งของ
สถาปัตยกรรม

(ที่มา: ศิลปากร, กรม., ปราสาทเมืองต่ำ (กรุงเทพมหานคร: กองโบราณคดี), 2540, หน้า 40)

เรือนธาตุ ลวดลายประดับตกแต่งส่วนเรือนธาตุประกอบด้วยลวดลายที่สำคัญหลาย
ประเภท ซึ่งจำแนกออกได้ดังนี้

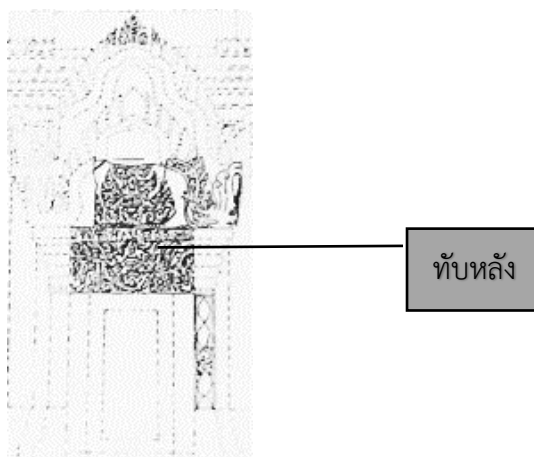
- 1). หน้าบัน คือส่วนที่เป็นสามเหลี่ยม หรือประดับวงโค้ง ตั้งอยู่บนเสาติดผนังทั้ง 2
ข้างของประตู

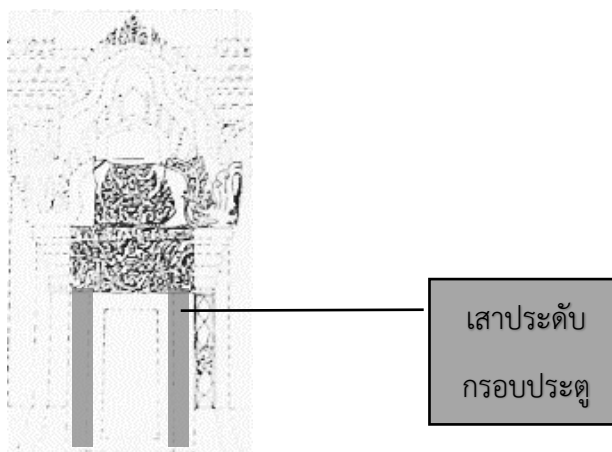
รูปภาพที่ 12 ภาพแสดงถึงเครื่องประดับตกแต่งบริเวณหน้าบ้าน
(ที่มา: ศิลปากร, กรม., **ปราสาทเมืองต่ำ** (กรุงเทพมหานคร: กองโบราณคดี), 2540, หน้า 40)

2). ทับหลัง คือส่วนที่เป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า วางบนเสาประดับกรอบประตูทั้ง 2 ข้าง ซึ่งทับหลังมีความสำคัญมากในการศึกษาวิวัฒนาการและการกำหนดอายุรูปแบบศิลปะเขมรแต่ละรูปแบบ

รูปภาพที่ 13 ภาพแสดงถึงเครื่องประดับตกแต่งบริเวณทับหลัง
(ที่มา : ศิลปากร, กรม., **ปราสาทเมืองต่ำ**, กรุงเทพมหานคร, กองโบราณคดี, 2540, หน้า 40.)

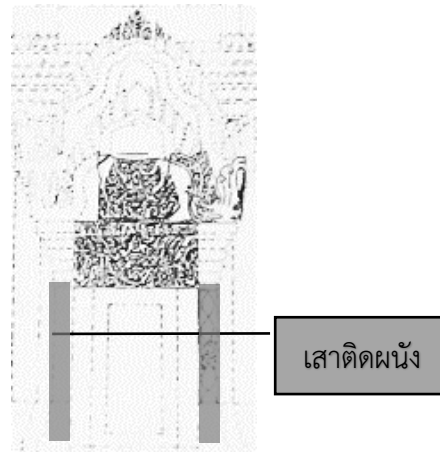
3). เสาประดับกรอบประตู คือเสาสองต้นที่ประดับข้างกรอบประตู รองรับแผ่นทับหลังด้านบน และเสาประดับกรอบประตูนี้ มีความสำคัญคล้ายกับทับหลัง คือสามารถศึกษาวิวัฒนาการและรูปแบบศิลปะแต่ละรูปแบบได้

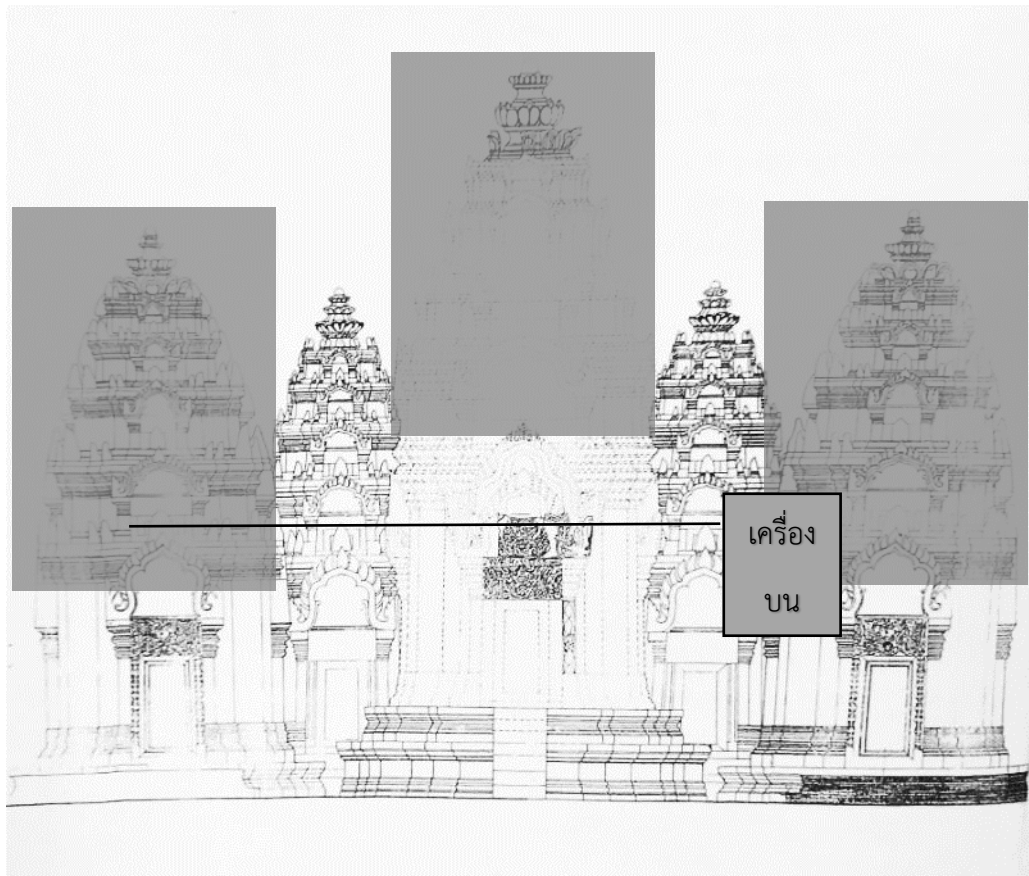
รูปภาพที่ 14 ภาพแสดงถึงเครื่องประดับตกแต่งบริเวณเสาประดับกรอบประตู
(ที่มา : ศิลปากร, กรม., **ปราสาทเมืองต่ำ**, (กรุงเทพมหานคร, กองโบราณคดี), 2540, หน้า 40.)

4). เสาติดผนัง คือ เสาที่ประดับมุมของสถาปัตยกรรม เป็นเสารองรับหน้าบันของปราสาทอยู่ข้างเสาประดับกรอบประตูทั้ง 2 ข้าง ซึ่งมีลวดลายประดับเสาติดผนังที่มีความนิยมคือลายก้านขดและลายก้ามปู ต่อมาเริ่มมีความนิยมลายก้านต่อดอกหรือลายช่อดอกไม้ และลายที่ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกคือลายกระหนกเคล้าภาพ รวมทั้งลายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เป็นต้น²²

²² สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว., **ปราสาทหินและทับหลัง** (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สตาปรินท์ จำกัด), 2542, หน้า 115-125

รูปภาพที่ 15 ภาพแสดงถึงเครื่องประดับตกแต่งบริเวณเสาติดผนัง
(ที่มา : ศิลปากร, กรม., **ปราสาทเมืองต่ำ**, (กรุงเทพมหานคร, กองโบราณคดี), 2540, หน้า 40.)

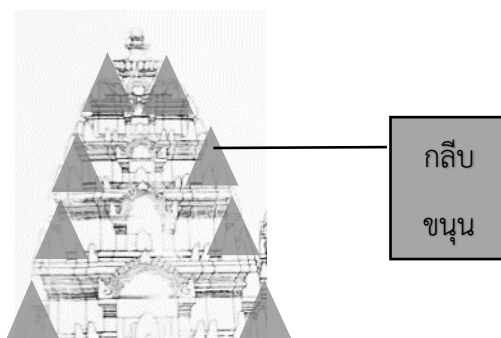
รูปภาพที่ 16 ภาพลัคนิษฐานกลุ่มปราสาทอิฐ ที่แสดงถึงองค์ประกอบเครื่องประดับตกแต่งของ
สถาปัตยกรรม

(ที่มา : ศิลปากร, กรม., **ปราสาทเมืองต่ำ**, (กรุงเทพมหานคร, กองโบราณคดี), 2540, หน้า 40.)

เครื่องบน

1). เครื่องประดับมุขเครื่องบน เริ่มปรากฏการประดับรูปจำลองอาคารที่มุมปราสาทที่ปราสาทโอพง (O Paong) และปราสาทตำไรกราบ ปราสาททั้ง 2 นี้สร้างด้วยอิฐ ในศิลปะแบบพระโคและบาแค้งมีการประดับรูปจำลองอาคารแต่สร้างด้วยศิลาทราย ในศิลปะบันทายศรีและศิลปะแบบประตูพระราชวังหลวง สร้างรูปจำลองอาคารที่มุมปราสาทที่มีความสัมพันธ์กับขนาดและจำนวนชั้นของหลังคา ส่วนศิลปะแบบนครวัด รูปจำลองอาคารได้เปลี่ยนเป็นกลีบขนุนที่มุมปราสาท

2). กลีบขนุนปราสาท คือ การเปลี่ยนแปลงรูปกุกุเป็นกลีบขนุนปราสาท ตำแหน่งของกลีบขนุนปราสาทประดับที่มุมรองแต่ละมุม ตลอดจนตรงกลางของแต่ละด้านซึ่งมักปรากฏภาพเทพประจำทิศ

รูปภาพที่ 17 ภาพแสดงถึงเครื่องประดับตกแต่งบริเวณกลีบขนุน

(ที่มา : ศิลปากร, กรม., ปราสาทเมืองต่ำ, (กรุงเทพมหานคร, กองโบราณคดี), 2540, หน้า 40.)

3). ยอดปราสาท ในสมัยก่อนเมืองพระนคร ระยะแรกปรากฏรูปพุ่มยอดแหลม ในสมัยเมืองพระนคร สามารถจำแนกได้ 2 รูปแบบ ดังนี้

แบบที่หนึ่ง เป็นรูปกลศ (Kalasa)

รูปภาพที่ 18 ยอดปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา มีลักษณะเป็นรูปกลศ

แบบที่สอง เป็นรูปดอกบัว

รูปภาพที่ 19 ยอดปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ มีลักษณะเป็นรูปดอกบัว

ซึ่งทั้งสองแบบนี้ยังประดับตกแต่งด้วยโลหะรูปตรีศูล แต่ศิลปะบายन्दูเหมือนว่าจะประดับยอดปราสาทด้วยรูปวัชร (Vajra) รูปไตรรัตน (Triratna) และรูปสถูปจำลอง²³

²³ สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว., ปราสาทหินและทับหลัง (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สตาปรินท์ จำกัด), 2542, หน้า 131-135

ลัทธิความเชื่อในอาณาจักรเขมร

สิ่งสำคัญหรือคติการสร้างศาสนสถานนั้นเริ่มต้นจากลัทธิความเชื่อที่ส่งผลให้เกิดสถาปัตยกรรมที่งดงามตลอดจนลวดลายประดับตกแต่งที่วิจิตร การสร้างศาสนสถานเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรือลัทธิความเชื่อนั้น ผู้ถือกำเนิดการสร้างคือ กษัตริย์ผู้ปกครองแผ่นดินหรือผู้ที่มีเชื้อสายราชวงศ์ เพื่อเป็นศูนย์กลางของประชาชน พระมหากษัตริย์จึงมีความสัมพันธ์กับระบบความเชื่อแบบสมมติเทพ ปกปักษ์รักษาดูแลประชาชน จากหลักฐานการสถาปนาชื่อของกษัตริย์ที่มีความเกี่ยวข้องกับเทพเจ้าที่ตนนับถือ²⁴ รูปแบบศาสนสถานจึงถูกสร้างบนภูเขาสูงตลอดจนการจำลองภูเขาและศูนย์กลางจักรวาล โดยการสร้างเป็นชั้นสูงลดหลั่นขึ้นไปคล้ายลักษณะพีระมิต และประทับสัญลักษณ์เทพเจ้าอยู่สูงสุด เช่น พระเจ้าอินทรวรมันที่ 1 ทรงสร้างปราสาทพระโค บูชาบรรพบุรุษของพระองค์ และสร้างพีระมิตแห่งบากอง เพื่อประดิษฐานศิวิลิ่งชื่อ “อินทเรศวร” เป็นต้น²⁵

ซึ่งการนับถือลัทธิความเชื่อศูนย์กลางจักรวาลตลอดจนความเชื่อแบบโบราณ นับถือภูเขานั้นทำให้เกิดการผนวกกับความเชื่อเขาพระสุเมรุที่ศาสนาพระเวท ฮินดูและพุทธศาสนาก็ให้ความสำคัญกับลัทธิความเชื่อจนถึงปัจจุบัน และมีอิทธิพลต่อการสร้างศาสนสถานเป็นอย่างมาก การจำลองศูนย์กลางจักรวาลหรือการจำลองภูเขา ผ่านการสร้างงานสถาปัตยกรรมและการตกแต่งลวดลาย และภาพเล่าเรื่อง หรือแม้กระทั่งประติมากรรมนูนต่ำ นูนสูง และลอยตัว ที่มีความสัมพันธ์กันกับลัทธิความเชื่อเหล่านี้ นำไปสู่ความเป็นสากลของแต่ละศาสนา

ชนชาติเขมรเป็นชนชาติที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านลัทธิความเชื่อและประเพณีที่ถือกันมาตั้งแต่โบราณ ศาสนาที่ชนชาติเขมรนับถือกันมา คือ ศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธ ศาสนาฮินดูนั้นจะนับถือเทพเจ้าหลายองค์แต่จะมีเทพองค์เดียวที่เป็นเทพสูงสุดที่ปรากฏในวัฒนธรรมเขมร คือ ฮินดูไศวนิกายโดยมีพระศิวะเป็นเทพสูงสุด และไวษณพนิกายมีพระวิษณุเป็นเทพสูงสุด แต่การสร้างศาสนสถานมีการประดับตกแต่งลวดลายสถาปัตยกรรมตลอดจนภาพเล่าเรื่องมักปรากฏทั้ง 2 นิกาย แต่สามารถแยกได้ว่า ศาสนสถานนั้นเป็นลัทธิใดเป็นหลักสังเกตจากรูปเคารพที่ประดิษฐาน ณ ศูนย์กลางของศาสนสถานหรือห้องครรภคฤหะ ซึ่งฮินดูไศวนิกายจะบูชาศิวิลิ่งเป็นตัวแทนเทพเจ้าสูงสุดเพื่อประกอบพิธีกรรมเป็นสิริมงคลในการดำเนินชีวิต

เมื่อกษัตริย์เขมรได้นำลัทธิความเชื่อเทวราชาเข้ามาสู่อาณาจักรของชาติเขมรส่งผลให้ความเชื่อนี้นำไปสู่การนับถือคติการสร้างเทวสถานขึ้นมากมาย ลัทธิเทวราชา คือกษัตริย์หรือพระเจ้า

²⁴ สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว., **ปราสาทหินและทับหลัง** (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สดาร์ปรีนท์ จำกัด), 2542, หน้า 131-135

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30

แผ่นดินได้สมมติตนเองเปรียบเสมือนเทพเจ้าที่ตนนับถือและเชื่อว่าหากตนสวรรคตไปแล้วดวงวิญญาณก็จะสิงสถิตรวมกับเทพเจ้า นอกเหนือจากการสร้างเทวสถานแล้วยังมีการสร้างรูปเคารพหรือสัญลักษณ์ของเทพแทนพระมหากษัตริย์

แต่เดิมก่อนมีการนับถือศาสนาต่างๆ ในสมัยโบราณได้นับถือผีของบรรพบุรุษซึ่งมีความเชื่อว่าจะปกป้องดูแลลูกหลาน และการนับถืออำนาจเหนือธรรมชาติ การนับถือ ป่า ต้นไม้ แม่น้ำ หรือภูเขา ดังนั้นสิ่งเหล่านี้ยังคงปรากฏในลัทธิความเชื่อหรือศาสนาใหม่ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการเป็นอยู่ของประชาชนและพระมหากษัตริย์ จนถึงทุกวันนี้ นอกจากการนับถือพราหมณ์-ฮินดู ในวัฒนธรรมเขมรแล้ว ยังมีศาสนาพุทธที่มีการนับถือควบคู่กันมา ดังจดหมายเหตุจีนชื่อ “นานซีจู” ได้กล่าวถึงภิกษุชาวอินเดียชื่อนาคเสนกับพระจักรพรรดิแห่งจีน ใน พ.ศ. 1027 ซึ่งพระนาคเสนได้กล่าวถึงอาณาจักรฟูนันว่า

“ประเพณีของประเทศนี้ก็คือการเคารพบูชาพระมหาศิวร คือ พระอิศวร พระผู้เป็นเจ้าของฉันได้เสด็จลงมาบนภูเขาชื่อ โมตัน บ่อยๆ เพื่อประทานเทวอำนาจของพระองค์”

และอีกตอนหนึ่งกล่าวว่า

“พระโพธิสัตว์ก็ได้แสดงความเมตตากรุณาของพระองค์พุทธานุภาพของพระองค์ก็ได้แผ่ไปทั่วทั้ง 10 แคว้น ไม่มีผู้ใดเลยที่จะไม่ได้รับความช่วยเหลือจากพระองค์”

พระจักรพรรดิจีนจึงได้รับสั่งตอบว่า

“ถูกแล้วพระมหาศิวรได้ทรงแสดงถึง เทวอำนาจอันมหัศจรรย์ของพระองค์ และได้ประทานเทวอำนาจของพระองค์แก่ประเทศนั้น แม้ว่าสิ่งเหล่านี้จะเป็นประเพณีของต่างประเทศที่อยู่ห่างไกล แต่ข้าพเจ้าก็ยินดีชื่นชมในประเพณีเหล่านั้น”²⁶

และนอกจากนี้ยังมีหลักฐานที่แสดงถึงศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในอาณาจักรฟูนัน คือ ศิลปจารึกหลักหนึ่งอายุราวก่อน พ.ศ. 1100 ได้กล่าวถึง การสรรเสริญพุทธคุณ 2 บรรทัด เป็นต้น

พุทธศาสนาที่มีการนับถือมา ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 นิกาย คือ พุทธมหายานและพุทธเถรวาทอย่างชนชาติฟูนันที่เชื่อกันว่าเป็นต้นกำเนิดของชนชาติเขมรนั้นแต่เดิมนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทด้วยเช่นกัน แต่ชนชั้นปกครองหรือกษัตริย์ยังคงนับถือศาสนาฮินดูลัทธิไสวอนิกายอยู่

²⁶ สุภัทรทิศ ดิศกุล, ม.จ., ศิลปะขอม (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)), 2547, หน้า 17

ราวพุทธศตวรรษที่ 6 เมื่ออาณาจักรฟูนันได้พัฒนามาสู่ อาณาจักรเจนละ จึงเปลี่ยนการนับถือพุทธศาสนาเป็นพราหมณ์ฮินดู ซึ่งได้รับอิทธิพลจากการค้าขายของชาวอินเดีย²⁷ แต่เมื่อราว กลางพุทธศตวรรษที่ 13 พระพุทธศาสนาจึงมีความรุ่งเรืองอีกครั้งหนึ่งและลัทธิมหายานได้เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศกัมพูชา

กษัตริย์แห่งอาณาจักรเขมร นามว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ได้นำประเพณีแบบใหม่จากเกาะอินโดนีเซีย คือการนับถือลัทธิแบบเทวราชาเข้ามาอาณาจักรเขมร หมายถึง การยกย่องพระเจ้าแผ่นดินเสมือนเทพเดินดิน มีคติความเชื่อศูนย์กลางจักรวาล จำลองสร้างเขาพระสุเมรุ โดยมีลักษณะเป็นชั้นลดหลั่นขึ้นไปคล้ายทรงพีระมิด หรือการสร้างศาสนสถานบนภูเขาสูง เป็นต้น พระองค์ได้ประดิษฐานลัทธิเทวราชาแบบพราหมณ์ไว้ที่เขาพนมกุเลนซึ่งเป็นการสร้างรากฐานให้มั่นคงเกี่ยวกับลัทธิศาสนาแก่อาณาจักรเขมรสืบมา²⁸

นอกจากสร้างยกย่องพระเจ้าแผ่นดินแล้ว บางครั้งพระเจ้าแผ่นดินก็สร้างเทวสถานเพื่ออุทิศแก่บรรพบุรุษ ซึ่งเป็นความเชื่อนับถือผีแต่เดิม (Spirit Worship) ที่ให้ความสำคัญในเรื่องของวิญญานบรรพบุรุษที่คอยปกป้องดูแลรักษาบ้านเมือง²⁹

อิทธิพลศาสนาพราหมณ์จากอินเดียสู่อาณาจักรเขมร

อาณาจักรฟูนันนั้นมีการนับถือ “พราหมณ์ไศวนิกาย ไวษณพนิกาย และพุทธศาสนา” ควบคู่กันมาตั้งแต่ในประเทศอินเดีย แต่พุทธศาสนาในฟูนันนั้นยังไม่สามารถระบุได้แน่ชัดว่า เริ่มนับถือนิกายมหายานหรือเถรวาทก่อน แต่พบหลักฐานจารึกว่ามีการนับถือมหายานตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 10-11 แต่ศาสนาพราหมณ์ไศวนิกายเป็นศาสนาทางราชการและได้ผสมกับลัทธิความเชื่อดั้งเดิมของชนพื้นเมือง แต่การให้พระสงฆ์เป็นราชทูตเข้าเฝ้าจักรพรรดิจีน ตลอดจนการถวายพระพุทธรูปและบริโภคเจดีย์อื่นๆ เป็นเพียงเรื่องของการเมืองเท่านั้น³⁰

พุทธศาสนาในเจนละนี้ได้ปรากฏจารึกภาษาบาลีว่า “เถร” ซึ่งอาจแสดงให้เห็นว่ามีพุทธศาสนานิกายเถรวาทอยู่ในอาณาจักรเจนละ ราวพุทธศตวรรษที่ 12 แต่ไม่สามารถยืนยันได้ว่าเป็น

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17

²⁸ ธิดา สารยา, ปราสาท (เขา) พระวิหาร (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ), 2552, หน้า 28-31

สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., ศิลปะขอม (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)), 2547, หน้า 19

ราเชนทรวรมัน, ย้อนรอยเทวราชา ผ่านกษัตริย์แห่งนครธม (กรุงเทพมหานคร: ประชาสัมพันธ์), 2548, หน้า 80

²⁹ ธิดา สารยา, ปราสาท (เขา) พระวิหาร (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ), 2552, หน้า 24-25

³⁰ สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม (กรุงเทพมหานคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2547, หน้า

ลัทธิเถรวาท ดังปรากฏในจารึก ณ ปราสาทกอก (Kok) ในรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 5 มีคำว่า “ภิกษุ สลววิร” ซึ่งคำว่า “สลววิร” ใช้ได้ทั้งพุทธนิกายเถรวาทและนิกายมหายาน และหมายถึงแต่เพียงพระภิกษุรุ่นเก่าแก่เท่านั้น³¹ แต่ก็มีจารึกอื่นๆ ที่แสดงให้เห็นว่ามีพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทอยู่ในอาณาจักรเจนละ คือ จารึกคาถา “เย ธมมา” ด้านหลังพระพุทธรูปจากตวลพระธาตุเป็นภาษาบาลี ผสมสันสกฤต คำว่า “เหตุปรภวา” โดยจารึกมีดังนี้

“เย ธมมา เหตุปรภวา เตสํ เหตุ ตถคโต อวจ เตสญ จโย นิโรโธ เอวํวาทิ มหาสมโน”

ซึ่งจารึกนี้ถูกสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 12-13

การกล่าวถึงพุทธศาสนานิกายมหายานในอาณาจักรเจนละในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-13 มีอยู่ค่อนข้างน้อย แต่ก็มีจารึกที่ปราสาทอัมมิลโรลมซึ่งไม่มีศักราชกล่าวถึงพระพุทธเจ้า (ศาสดา) พระโพธิสัตว์ไมเตรยะ และพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และมีการสร้างประติมากรรมพุทธศาสนานิกายมหายานในศิลปะเขมรแบบไพรกเมง (Prei Kmen) เป็นรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรจากรัชเคีย (Rach-gia) ในแหลมโคชินไชนา แต่จากหลักฐานเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูประฆังเวง และพระพุทธรูปจากตวลพระธาตุที่มีจารึกภาษาบาลี ศาสตราจารย์ดูปองต์กล่าวไว้ว่า อาจมีความสัมพันธ์กับศิลปะทวารวดี เพราะพุทธศาสนานิกายเถรวาทใช้ภาษาบาลี จากจารึกและการสร้างประติมากรรมจึงแสดงให้เห็นว่านิกายเถรวาทได้มีบทบาทในอาณาจักรเจนละก่อนนิกายมหายาน³²

พระเจ้ากาวรมันที่ 1 และพระเจ้าจิตรเสน (มเหศวรมัน) นับถือไศวนิกายและเป็นผู้ที่ปราบอาณาจักรพุนันได้บางส่วน แต่ยังคงมีปรากฏไวยณพนิกายจากหลักฐานจารึกด้านหลังพิโรพังโรเมียส ได้กล่าวในช่วง พ.ศ. 1141 ในรัชสมัยของพระเจ้าศรีกาวรมันนรสิงหคุปต์ที่ได้สร้าง “พระกปิลवासเทพ”³³

พระเจ้าอีสานวรมันที่ 1 ผู้เป็นโอรสสืบราชสมบัติต่อจากพระเจ้ามเหศวรมัน ได้ปราบพุนันได้ทั้งหมดและได้ตั้งเป็นอาณาจักรอีสานปุระ (สมโบร์ไพรกุก) เป็นราชธานี พบศิลาจารึกที่แสดงถึงหลักฐานเกี่ยวกับไศวนิกายได้อย่างแน่ชัดในอาณาจักรเขมร และยังมีถือนับถือไวยณพนิกายเช่นกัน จากจารึกที่ปราสาททุกพระโกต กล่าวถึง ของถวายของผู้รับใช้ ของพระราชาก่งกัฟและเทวรูปพระนารายณ์ ซึ่งมีนามว่า จักรติธสวามิน เทวาลัยในศาสนาพราหมณ์ไวยณพนิกายได้ก่อตั้ง

³¹ สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., *ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม* (กรุงเทพมหานคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2547, หน้า 5

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 9

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10

ขึ้นภายใต้การนับถือศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย เพราะเหตุนี้จึงส่งผลให้เกิดการผสมผสานกันระหว่าง 2 นิกาย

พระเจ้าอวรมันที่ 2 พบจารึกส่วนใหญ่อยู่ในศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย แต่ยังคงมีปรากฏลัทธิไวษณพนิกายอยู่ในจารึกที่พญาโหรกล่าวถึงการสร้าง “พระวิษณุไตรโลกยสาระ” และการแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานโดยการสร้างศิวลึงค์ รูปนางทศุคา และพระหริหระ³⁴

ชัยวรมันที่ 1 พระองค์ทรงสร้างเทวาลัยที่เขบาพนมและลึงคบรรพต (ภูเขาแห่งศิวลึงค์) แต่ยังคงมีลัทธิไวษณพนิกายอยู่ จากหลักฐานจารึกปราสาทบาแสดที่กล่าวถึงนิกายภาคตะ-ปาญจราตระ และจารึกปราสาทภูมิจเรยซึ่งได้กล่าวถึง การสร้างรูปพระกปิลवासุเทพ

การเคารพบูชาพระหริหระยังคงมีปรากฏอยู่เช่นกัน จากหลักฐานจารึกที่วัดไพรवाल และในช่วง พ.ศ. 1236-1334 ปรากฏจารึกที่แสดงถึงพุทธมหายาน ต่อมาจึงกลายเป็นศาสนาที่มีความมั่นคงในเมืองพระนคร

ปฐมกษัตริย์แห่งเมืองพระนครคือ พระเจ้าชัยวรมันที่ 2 และได้ถือกำเนิดลัทธิเทวราชาขึ้นเป็นครั้งแรกในอาณาจักรเขมรเพื่อประกาศอิสรภาพต่ออาณาจักรชวาและรวบรวมอาณาจักรเจนละให้เป็นปึกแผ่น และอาณาจักรเขมรไม่ต้องขึ้นกับชวาอีกต่อไป และจะมีพระราชาเพียงพระองค์เดียวคือ “พระจักรพรรดิ” ซึ่งได้กระทำตามคัมภีร์ลัทธิตันตระ 4 คัมภีร์ ซึ่งจารึกศักดิ์กัฏกรมเรียกว่า “พักตร์หิ้งสี่ของพระตุ้มพुरु” หมายถึง ผู้ทรงมีอำนาจครอบคลุมทิศทั้งสี่³⁵ กล่าวคือ “ลัทธิเทวราชา” คือการทำให้พระราชากลายเป็นสมมติเทพและกลายเป็นส่วนหนึ่งของเทพที่ตนนับถือ อาทิ การนับถือพระศิวะ พระราชาจะบูชาศิวลึงค์โดยมีพราหมณ์เป็นผู้รักษาและประกอบพิธี ด้วยเหตุประการนี้ลัทธิเทวราชาจึงไม่ใช่แค่การสนับสนุนพระราชอำนาจของกษัตริย์เท่านั้น แต่ยังเป็นการสนับสนุนอำนาจของพราหมณ์อีกด้วย

พระเจ้าชัยวรมันที่ 3 (พ.ศ. 1393-1420) ทรงนับถือศาสนาพราหมณ์ลัทธิไวษณพนิกาย จากจารึกปราสาทโทกโปที่กล่าวถึงพระองค์ได้ทรงถวายพื้นที่ในการสร้างปราสาทของลัทธิไวษณพนิกาย และพระองค์ก็ทรงนับถือลัทธิเทวราชาด้วยเช่นกัน

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11

พระเจ้าอินทรวรมันที่ 1 (พ.ศ. 1420-1432) พระองค์ทรงนับถือศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย แต่ยังคงมีการนับถือลัทธิไวษณพนิกายอยู่ จารึกจากปราสาทบากอง (Bakon) หลังที่ 17 ที่กล่าวถึงศรีนิवासกวีได้สร้างเทวรูปพระนารายณ์ขึ้น ท่านศรีนิवासกวีได้เป็นราชบุโรหิตของพระเจ้าชัยวรมันที่ 3 และพระเจ้าอินทรวรมันที่ 1 นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการสร้างเทวรูปหรือพระจึงแสดงถึงการผสมผสานระหว่างพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายและไวษณพนิกาย³⁶

พระเจ้ายโศวรมันที่ 1 (พ.ศ. 1432-1443) ทรงนับถือศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย ได้ทรงสร้างอาคารมถวายแต่เทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ และหนึ่งในนั้นมีพระนารายณ์ จากจารึกปราสาทโลเลย (Lolei) แสดงให้เห็นว่าผู้นับถือลัทธิไวษณพนิกายสามารถเข้าไปในเขตศาสนสถานของลัทธิไศวนิกายได้ นอกจากนี้ยังปรากฏการสร้างอาคาร สำหรับ 3 ศาสนา คือ ศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย (นิกายไศวะและปาศุปตะ) ศาสนาพราหมณ์ลัทธิไวษณพนิกาย (ปาณูจราตระภาควตะ และ สัตวตะ) และศาสนาพุทธ เป็นต้น

พระเจ้าหรรษวรมันที่ 1 และ พระเจ้าอีสานวรมันที่ 2 ทั้งสองพระองค์ทรงครองราชย์ ณ เมืองพระนคร จนถึง พ.ศ. 1471 และพระเจ้าชัยวรมันที่ 4 ได้ขึ้นครองราชสมบัติใน พ.ศ. 1471 เมื่อพระเจ้าอีสานวรมันที่ 2 สิ้นพระชนม์³⁷

พระเจ้าชัยวรมันที่ 4 ทรงนับถือศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายและยังทรงอุปถัมภ์ลัทธิไวษณพนิกายอีกด้วย จากหลักฐานจารึกโจงอัญญ (Co'n An) ซึ่งกล่าวถึงพระราชโองการของพระองค์เกี่ยวกับการสร้างเทวาลัยในลัทธิไวษณพนิกาย 2 แห่ง

ในสมัยพระเจ้าหรรษวรมันที่ 2 พบจารึก 2 หลัก ที่แสดงถึงการนับถือ ลัทธิไศวนิกายและลัทธิไวษณพนิกาย คือ จารึกจากปราสาทบายัง และปราสาทอันโลงจาร์นอกจากนี้ข้าราชการในรัชสมัยของพระองค์ยังมีการนับถือพุทธศาสนา จากหลักฐานจารึกวัดกเตยจาร์ (Kdei Car)

พระเจ้าราเชนทรวรมัน (พ.ศ. 1487-1511) ทรงนับถือศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายอย่างแรงกล้า แต่ก็ทรงอุปถัมภ์ลัทธิไวษณพนิกายด้วย ซึ่งข้าราชการในพระองค์ก็ยังมี การนับถือลัทธิไวษณพนิกายด้วยเช่นกัน จากหลักฐานจารึกกุกสลาเกต (Kuk Sla ket) นอกจากนี้พุทธศาสนาก็เป็นที่นับถืออย่างแพร่หลายของข้าราชการอีกด้วย และยังมี การสร้างพุทธสถานขึ้นหลายแห่งเป็นต้น

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12

³⁷ สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม (กรุงเทพมหานคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2547, หน้า 13

พระเจ้าชัยวรมันที่ 5 (พ.ศ. 1511-1544) ทรงนับถือลัทธิไศวนิกาย ซึ่งมหाराชครูชัยวราหะก็นับถือศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีการนับถือศาสนาแบบผสมผสาน ในช่วงต้นรัชกาลพระองค์ มีขุนพลท่านหนึ่งได้สร้างศาสนสถานลัทธิไวษณพนิกายขึ้นที่เมืองกบิลปุระ ณ ปราสาทบันทายสรี ซึ่งพราหมณ์ชัยวราหะและวิชฌกุมารได้สร้างขึ้น ตัวปราสาทบันทายสรีมีลวดลายประดับตกแต่งที่ผสมผสานระหว่างลัทธิไศวนิกายและลัทธิไวษณพนิกายอาทิเช่น หอสมุดทางทิศเหนืออยู่ตรงข้ามกับเทวาลัยพระวิชฌจะมีภาพสลักเกี่ยวกับเรื่องราวของพระกฤษณะ และทิศใต้อยู่ตรงข้ามกับเทวาลัยของพระอิศวรจะมีลวดลายประดับลัทธิไศวนิกาย เป็นต้น³⁸

นอกจากนี้ยังมีการนับถือพุทธศาสนาเช่นกัน จากหลักฐานจารึกวัดศิธร เกี่ยวกับกิจพิธีในพระพุทธศาสนาของพระเจ้าชัยวรมันที่ 5

ในรัชสมัยพระเจ้าอุทัยทิตยวรมันที่ 1 ได้ปรากฏศิลาจารึกที่ระบุถึงศาสนาพราหมณ์ลัทธิไวษณพนิกาย ซึ่งกล่าวถึงการสร้างเทวาลัยไวษณพนิกาย แต่พระองค์ทรงครองราชย์ได้เพียงระยะสั้นๆ เท่านั้น หลังจากพระองค์สิ้นพระชนม์จึงเข้าสู่รัชสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1

พระเจ้าชัยวรมัน ครองราชย์ (พ.ศ. 1546-1549) ทรงนับถือผสมผสานระหว่างศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายและไวษณพนิกาย จากหลักฐานจารึกปราสาทพระโค ปราสาททวลปราสาท ปราสาทโกกโดง ปราสาทตุงจรัป ปราสาทตระพังสนอร์ และปราสาทตระพังรุน นอกจากนี้ยังมีจารึกปราสาททวลปราสาทที่แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนาผสมผสานกับพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย โดยการกล่าวสรรเสริญพระศิวะก่อนและจึงกล่าวสรรเสริญพระพุทธเจ้า การผสมผสานของพุทธศาสนาและไศวนิกายนี้ยังปรากฏในรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 อีกด้วย

พระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 อาจกล่าวได้ว่าเป็นกษัตริย์ที่ทรงนับถือพุทธศาสนาจากหลักฐาน สมญานามว่า “นिरवानบพ” นอกจากนี้ยังค้นพบศิลาจารึกปราสาทเขาพระวิหารที่แสดงให้เห็นว่าพระองค์ก็ทรงนับถือพราหมณ์ไศวนิกาย แต่อย่างไรก็ตาม การนับถือศาสนาพราหมณ์ไศวนิกาย ไวษณพนิกาย และพุทธศาสนา ก็ยังคงปรากฏในรัชสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 อยู่³⁹ เมื่อพระองค์สวรรคต ก็เข้าสู่รัชสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 กษัตริย์ผู้ทรงสร้างปราสาทนครวัด ในยุคนี

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13-14

³⁹ สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม (กรุงเทพมหานคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2547, หน้า 15-17

มีความเจริญรุ่งเรืองและมีความโดดเด่นของพราหมณ์ลัทธิไวษณพนิกายแต่ก็ยังมีการนับถือพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายอยู่

พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ทรงได้รับสมญานามว่า “บรมวิษณุโลก” แต่พระองค์ก็ทรงเคารพบูชาลัทธิไศวนิกายด้วยเช่นกัน จากหลักฐานจารึกที่พนมสันต์กัมพูชาและปราสาทเขาพระวิหารด้วยภาษาเขมรและภาษาสันสกฤต ที่มีข้อความว่า

“...ท่านศรีทิวากรผู้มีเท้าวางอยู่เหนือมงกุฎประดับพระเศียรของศรีสุริยวรมันผู้เป็นเจ้าโลก ดุจดั่งจะทำให้ดอกบัวแห่งอัญชูลีบาน ได้ถวายวัตถุสิ่งนี้แต่ปศุปติในปีที่แสดงโดยดวงจันทร์ (1) ท้องฟ้า (2) ไฟ (3) และวสุ (8) ซึ่งตัวเลขเหล่านี้หมายถึง

มหาศักราช 1038 เท่ากับ พุทธศักราช 1659

จะเห็นว่า “ปศุปติ” คือ “พระศิวะ” จึงแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงได้นับถือพระศิวะเช่นกัน

นอกจากนี้ยังคงมีการผสมผสานระหว่างศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ จารึกจากตระพังโตนอนในปี พ.ศ. 1672 กล่าวถึงพระพุทธรูปแห่งวังศารามที่อุทิศถวายแด่พระศิวะ พระนารายณ์ และพระพุทธรูปเจ้า

พระเจ้าธรณินทรวรมันที่ 2 ทรงนับถือพุทธศาสนา มีการสร้างปราสาทพระปาลเลไลยก์ ปราสาทบันทายสำเหร่ และบึงมาลา⁴⁰

พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงนับถือพุทธศาสนา แต่การนับถือศาสนาพราหมณ์ก็ยังมีอยู่สืบมา ลัทธิพุทธราชได้เข้ามาแทนที่ลัทธิเทวราช แต่ยังคงประเพณีหรือกิจพิธีของศาสนาพราหมณ์ ศูนย์กลางของการทำกิจพิธีทั้งหมดนี้อยู่ที่ปราสาทบายน แต่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้ทรงสร้างประติมากรรมศาสนาพราหมณ์ไว้ด้วยเช่นกันที่ปราสาทพระขรรค์แห่งเมืองพระนคร และปราสาทบันทายฉมาร์

หลังจากพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 สิ้นพระชนม์ จึงเกิดการนิยมนับถือศาสนาพราหมณ์กันมากขึ้น โดยไปนับถือพราหมณ์ไศวนิกายอย่างเคร่งครัด จึงส่งผลให้เกิดการทำลายรูปประติมากรรม ภาพ

⁴⁰ สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม (กรุงเทพมหานคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2547, หน้า

สลักที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา หรือแกะสลักแก้วภาพเป็นศิวลึงค์มาแทนที่ หรือ ภาพฤาษীগำลังสวดมนต์

ต่อมาเมื่อศาสนาใหม่เกิดขึ้น เริ่มเข้ามาจากการรุกรานของชนชาติไทย คือ พุทธศาสนาเถรวาท นิกายลังกาวงศ์ในปี พ.ศ. 1839 ส่งผลให้พระเจ้าศรีนทรธรรมันประกาศตนเป็นพุทธมามกะ

พระเจ้าศรีนทรธรรมัน ทรงนับถือพุทธศาสนาเถรวาทแต่ต้องสละราชสมบัติ เนื่องจากการขัดขวางของพราหมณ์

พระเจ้าชัยวรมันปรเมศวร พระองค์ทรงนับถือศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย จากหลักฐานจารึก รวบรวมปี พ.ศ. 1870 ที่มีข้อความกล่าวถึงลัทธิไศวนิกาย และยังคงเป็นที่นิยมในการนับถืออยู่ เนื่องจากการทำกิจพิธีต่างๆยังคงยึดถือหลักตามพราหมณ์⁴¹

---

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 19-20

ตารางที่ 1 ตารางแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์และลัทธิความเชื่อในการสร้างสถาปัตยกรรม

พระนาม	ระยะรัชกาล (พ.ศ.)	ศาสนสถานที่สร้าง (ลัทธิความเชื่อ)	แบบศิลปะ
อาณาจักรฟูนัน (ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 6 จนถึงราว พ.ศ. 1100)			
โกณฑินยะชัยวรมัน	-1057	ค้นพบประติมากรรม แต่ไม่	
รุทรวรมัน	1057-ราว1100	พบสถาปัตยกรรม*	แบบพนมดา(1100-1150)
การต่อสู้อันหว่างอาณาจักรฟูนันและอาณาจักรเจนละ (ราว 1100-1170)			
ภววรมันที่ 1	1141	(ศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกาย)	
มเหศวรวรมัน	1150-1159	(ศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกาย)	
อิสานวรมันที่ 1	1159-ราว1180	ปราสาทสมโบร์ไพรกุก, ปราสาทพนมธม, ปราสาท ดำบองเต็ก (ศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย,ไวษณพ นิกาย)	แบบสมโบร์ไพรกุก (1150-1200)
อาณาจักรเจนละ (พ.ศ. 1170-ราว พ.ศ. 1250)			
ภววรมันที่ 2	1182	ปราสาทไพรกเมง, ปราสาท สวายเพรียม, ปราสาทหลัง ใต้ของปราสาทไพร, ปราสาทอันเดต (ศาสนา ฮินดูลัทธิไศวนิกาย,ไวษณพ นิกาย)	แบบไพรกเมง (1180-1250)
ชัยวรมันที่ 1	1200-1224	(ศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกาย, ไวษณพนิกาย,พุทธนิกาย มหายาน)	แบบกำพงพระ (1250-1350)
อาณาจักรเจนละน้ำและเจนละบก (ราว พ.ศ. 1250-1350)			
สมัยเมืองพระนคร Angkor (พุทธศตวรรษที่ 14-20)			

ชัยวรมันที่ 2	1345-1393	เทวสถานบนเขาพนมกุเลน, ปราสาทไพโรปราสาท, ปราสาทตะพังพง (ศาสนา ฮินดูลัทธิไศวนิกาย)	แบบกุเลน(1370- 1420)
ชัยวรมันที่ 3	1393-1420	ปราสาทกอกโป(ศาสนาฮินดู ไวษณพนิกาย)	
อินทรวรมันที่ 1	1420-1432	ปราสาทพะโค, ปราสาทบา กอง(ศาสนาฮินดูไศวนิกาย, ไวษณพนิกาย)	แบบพระโค(1420- 1440)
ยโสธรมันที่ 1	1432-1443	ปราสาทโลเลย, ปราสาท พนมบาเค็ง (ศาสนาฮินดู ไศวนิกาย)	แบบบาเค็ง(1440- 1470)
หรรษวรมันที่ 1	1443-หลัง1456	ปราสาทปักษีจำกรง, ปราสาทกระวัน (ศาสนา ฮินดูไศวนิกาย)	
อีสานวรมันที่ 2	1468	(ศาสนาฮินดูไศวนิกาย)	
ชัยวรมันที่ 4	1471-1485	ปราสาทธมที่เกาะแกร์ (ศาสนาฮินดูไศวนิกาย)	แบบเกาะแกร์ (1465-1490)
หรรษวรมันที่ 2	1485-1487	ปราสาทพนมบายัง, ปราสาทอันโลงจารย์ (ศาสนา ฮินดูไศวนิกาย,ไวษณพ นิกาย)	
ราเชนทรวรมัน	1487-1511	ปราสาทแม่บุญตะวันตก, ปราสาทแปรรูป,ปราสาท พิมานอากาศ, ปราสาทบัน ทายสรี (ศาสนาฮินดูลัทธิ ไศวนิกาย,ไวษณพนิกาย, พุทธนิกายมหายาน)	แบบแปรรูป(1490- 1510)
ชัยวรมันที่ 5	1511-1544	ปราสาทพิมานอากาศ, ปราสาทตาแก้ว, ปราสาท	แบบบันทายสรี (1510-1550)

		บันทายศรี(ศาสนาฮินดูไศว นิกาย,ไวษณพนิกาย, พุทธ ศาสนามหายาน)	
อุทัยทิตยวรมันที่ 1	1544	(ศาสนาฮินดูไวษณพนิกาย)	แบบคลัง(1510- 1560)
ชัยวীরวรมัน	1545-1553	ปราสาทเกรียงหรือคลัง, ปราสาทตาแก้ว (ศาสนา ฮินดูลัทธิไศวนิกาย,ไวษณพ นิกาย,พุทธนิกายมหายาน)	
สุริยวรมันที่ 1	1545-1593	ปราสาทเขาพระวิหาร, ปราสาทพิมานอากาศ, ปราสาทเกรียงหลังทิศใต้, ปราสาทพระขรรค์แห่งกำปาง สวาย (ศาสนาฮินดูลัทธิไศว นิกาย,ไวษณพนิกาย,พุทธ นิกายมหายาน)	แบบบาปวน(1560- 1630)
อุทัยทิตยวรมันที่ 2	1593-1609	ปราสาทบาปวน, ปราสาท แม่บุญตะวันตก, ปราสาท สตักก้อกรม (ศาสนาฮินดู ไศวนิกาย)	
หรรษวรมันที่ 3	1609-1623	(ศาสนาฮินดูไศวนิกาย)	
ชัยวรมันที่ 6	1620-1650	(ศาสนาฮินดูไวษณพนิกาย)	
ธรมินทรวรมันที่ 1	1650-1656	*	
สุริยวรมันที่ 2	1656-หลัง1688	ปราสาทบันทายสำเหร่, ปราสาทนครวัด (ศาสนา ฮินดูไวษณพนิกาย)	แบบนครวัด(1650- 1720)
ธรมินทรวรมันที่ 2	ราว 1703	(ศาสนาพุทธนิกายมหายาน)	
ยโศวรมันที่ 2	ราว 1703	*	
ตรีภูวนาทิตยวรมัน	1708-1720	*	

กองทัพจามเข้า ครอบครอง	1720-1724	*	
ชัยวรมันที่ 7	1724-ราว1763	ปราสาทพระขรรค์เมืองพระ นคร, ปราสาทตาพรหม ,ปราสาทบันทายกฐี, ปราสาทบันทายกเดีย, ปราสาทบายน,ปราสาทจรุง, ปราสาทบันทายฉมาร์, (ศาสนาพุทธนิกายมหายาน)	แบบบายน(1720- 1780)
อินทรวรมันที่ 2	หลัง1763-1786	(ศาสนาฮินดูไศวนิกาย)	
ชัยวรมันที่ 8	1786-1838	(ศาสนาฮินดูตันตระนิกาย)	แบบหลังสมัยเมือง พระนคร(1780- 1974)
ศรีนทรวรมัน	1838-1850	(พุทธนิกายเถรวาท)	
ศรีนทรชัยวรมัน	1850-1870	(พุทธนิกายเถรวาท)	
ชัยวรมันปรเมศวร ละทิ้งเมืองพระนครในปี พ.ศ. 1975	1870	(ศาสนาฮินดูไศวนิกาย)	

ดัดแปลงตารางมาจาก : สุกัทรติศ ดิศกุล, ม.จ., **ศิลปะขอม** (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิช
ซิง จำกัด (มหาชน)), 2547, หน้า 219-220

ข้อมูลอ้างอิงจาก : นิคม มูลิกะคามะ, **ประวัติศาสตร์ โบราณคดี - กัมพูชา CAMBODGE**, พิมพ์ครั้งที่ 1
(กรุงเทพมหานคร: กองโบราณคดี กรมศิลปากร (บริษัทประชาชน จำกัด)), 2536, หน้า 71-274

สุกัทรติศ ดิศกุล, ม.จ., **ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม** (กรุงเทพมหานคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัย
ศิลปากร), 2547, หน้า 1-20

สุกัทรติศ ดิศกุล, ม.จ., **ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศไทยใกล้เคียง**, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: มติชน), 2549,
หน้า 219-234

สุกัทรติศ ดิศกุล, ม.จ., **ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ. 2000**, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร: สมาคม
ประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี), 2560, หน้า 121-222

(*) **หมายเหตุ:** ข้อมูลไม่เป็นที่แน่ชัดในการสรุปข้อเท็จจริง

จากตารางจะเห็นว่าการนับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ไศวนิกาย ไวษณพนิกาย และ พระพุทธศาสนา ควบคู่กันมาแต่ช้านาน หากเพียงแต่ละยุคสมัยมีความแตกต่างในความนิยมชมชอบ ในการนับถือศาสนาที่ไม่เหมือนกัน และบุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อจิตใจของประชาชนนั้นคือ กษัตริย์ ผู้ยิ่งใหญ่ ที่ได้นำชนบประเพณี ความเชื่อ มาพัฒนาต่อยอดกับความเชื่อแบบท้องถิ่น ส่งผลให้ศาสนา พราหมณ์-ฮินดู ไศวนิกาย มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างขีดสุด และเป็นที่ยอมรับมาหลายสมัย ลัทธิความเชื่อ เหล่านี้เองจึงเป็นแรงบันดาลใจให้แก่ผู้ที่ศรัทธา หรือมีกำลังในการทำนุบำรุงศาสนา โดยการสร้างศาสนสถานเพื่อบูชาแก่องค์ศาสดา หรือตลอดจนการสร้างเพื่อถวายแก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

การกำหนดชื่อรูปแบบของศิลปะเขมรมักกำหนดชื่อของโบราณสถานหรือศาสนสถานที่สำคัญ เป็นหลัก อายุสมัยของศิลปะเขมรในประเทศกัมพูชาจึงมีความสัมพันธ์และการแผ่อิทธิพลสู่ประเทศไทย ซึ่งอายุสมัยของศิลปะเขมรในประเทศกัมพูชาซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในปัจจุบัน สามารถจำแนก ออกเป็น 3 สมัยใหญ่ และ 16 รูปแบบ ย่อยดังต่อไปนี้ ซึ่งกำหนดสมัยได้โดยพิจารณาหลายประดับ ทั้หลังและเสาประดับกรอบประตูโดยแนวความคิดของสแตร์นและนางจิลแบร์ต เดอโคราลเรมสาด์

รูปแบบศิลปะเขมรจำแนกได้ 3 สมัย 16 รูปแบบ ดังต่อไปนี้⁴²

ตารางที่ 2 ตารางการกำหนดอายุศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทย

1. สมัยก่อนเมืองพระนคร (Pre-Angkorian Period)		
สมัย	โบราณสถาน	รูปแบบและจุดเด่น
ศิลปะแบบ พนมดง	พบเฉพาะประติมากรรม	ประติมากรรมรูปเคารพ รูปภาพที่ 20 ประติมากรรมพระอาทิตย์ ศิลปะแบบพนมดง (ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “พนมดง” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=พนมดง [ม.ป.ป.]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)
ศิลปะแบบ ถาเลาบริวัตติ	พบเฉพาะทับหลังบริเวณ ริมแม่น้ำโขงทางตอนใต้ ของของประเทศลาว	-เน้นประดับตัวบุคคล ลวดลายใบไม้และอุษะดอกไม้ นิยมรูปทรงเรขาคณิต รายละเอียดมีไม่มาก มกรที่ ปรากฏส่วนปลายแสดงออกเต็มตัวหันหน้าเข้าหากัน

⁴² สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว., ศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทย: ภูมิหลังทางปัญญา-รูปแบบทางศิลปกรรม (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน), 2537, หน้า 44-46

		 <p>รูปภาพที่ 21 ทับหลังที่ถาลาปริวัต ศิลปะแบบถาลาปริวัต (ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล อล. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ถาลาปริวัต” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ถาลาปริวัต [ม.ป.ป.]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)</p> <p>รูปภาพที่ 22 ทับหลังศิลปะแบบถาลาปริวัต จากวัดทองทั่ว อ. เมือง จ.จันทบุรี ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร</p>
ศิลปะแบบ สมโบร์ไพร กุก	ปราสาทสมโบร์ไพรกุก ปราสาทพนมธม (Phnom Thom) และ ปราสาทด่าบองเด็ก (Dambang Dek)	-ลวดลายประดับของศิลปะแบบสมโบร์ไพรกุก จะเน้น ภาพตัวบุคคล หรือใบหน้าที่บรรจุในกรอบหรือซุ้มวงโค้ง พันธุ์พฤกษาเป็นรูปแบบง่ายๆ และเพิ่มจำนวนการโค้ง ของท่อนมาลัย ประดับไปไม้ที่มีลักษณะคล้ายใบ กระหนกผักกูดที่ออกมาเป็นช่อๆคล้ายผักกาดซึ่งมี ลักษณะคล้ายคลึงกับลวดลายในศิลปะคุปตะในประเทศ อินเดีย ส่วนลวดลายดอกไม้ค่อนข้างดูสมจริงเช่น การ แกะแบบดอกบัวตูมและบาน ลายหน้ากระดานที่ปรากฏ ประดับแท่นฐานโยนี ทำให้นึกถึงลวดลายประจำยาม ก้ามปูสลัสดอกกลมในสมัยศิลปะทวารวดีในประเทศ

ไทย ตลอดจนรูปใบหน้าบุคคลในซุ้มก็ยังมีลักษณะคล้ายคลึงกับศิลปะทวารวดีอีกด้วย

รูปภาพที่ 23 ภาพสลักบนปราสาทสมโบร์ไพรงุก แสดงถึงการตกแต่งภาพบุคคลในกรอบซุ้ม หรือการจำลองอาคาร (ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “สมโบร์ไพรงุก” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=สมโบร์ไพรงุก> [ม.ป.ป.]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)

รูปภาพที่ 24 ทับหลังที่สมโบร์ไพรงุก แสดงถึงการตกแต่งรายละเอียดเพิ่มมากขึ้นกว่าแบบถาลาบริวัต และปรากฏลายหน้ากระดานบริเวณฐานตัวมกร เป็นลายประจายามกามปুষลับดอกกลม

		<p>(ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “สมโบร์ไพรกุก” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=สมโบร์ไพรกุก [ม.ป.ป.]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)</p> <p>-การแกะสลาดลายช่างเขมรยุคสมัยนี้ค่อนข้างแกะเป็นรูปแบบนูนสูงเล็กน้อย แต่ยังไม่มีการแกะให้เกิดเป็นมิติที่ซับซ้อน รายละเอียดยังไม่เกิดเป็นเส้นลวดลายที่ชัดเจนและมีสมมาตร</p>
<p>ศิลปะแบบไพรกเมง</p>	<p>ปราสาทไพรกเมง ส่วนที่เก่าที่สุดของปราสาทสวายเปรียม (Svay Pream) ประติมากรรมวันออกของปราสาทพนมบัสเสต (Phnom Basset) ปราสาทหลังใต้ของปราสาทไพร (Prasart Prei) ปราสาทอันเดต (Prasat Andet)</p>	<p>-ลวดลายประดับลดความสำคัญของตัวหรือใบหน้าบุคคลและสัตว์ แต่ช่างเขมรได้ให้ความสำคัญกับลายใบไม้ ใบไม้สามเหลี่ยมและใบไม้มีขนาดเล็กๆ ตลอดจนดอกไม้ที่อยู่ในลายหน้ากระดานก็มีลักษณะเป็นดอกไม้เล็ก ลักษณะทับหลังเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมต่อจากยุคศิลปะแบบสมโบร์ไพรกุก คือท่อนพวงมาลัยลดจำนวนโค้งเว้าลงและเริ่มตรงมากขึ้น ปลายท่อนมาลัยตัวมกรอาจมีหายไปและปรากฏภาพบุคคลนั่งสัตว์พาหนะ และช่ออุษะหรือดอกไม้จะเพิ่มขนาดให้ใหญ่ขึ้นกว่าเดิม</p> <p>รูปภาพที่ 25 ทับหลังปราสาทบ้านน้อย อ.วัฒนานคร จ.สระแก้ว แสดงถึงการมาแทนที่ของพันธุ์พฤกษา และลดจำนวนความโค้งของท่อนมาลัย บริเวณส่วนปลายไม่ปรากฏรูปมกร</p> <p>(ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ไพรกเมง” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ไพรกเมง [ม.ป.ป.]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)</p>

		<p>-การแกะสลักลอยเริ่มมีความลึกและรายละเอียดมากขึ้น และมีสมมาตรจุดกึ่งกลาง อาทิเช่น กึ่งกลางของทับหลัง เป็นต้น</p>
<p>ศิลปะแบบ กำพงพระ</p>	<p>ปราสาทกำพงพระ ส่วน เก่าแก่ที่สุดของปราสาท ออกยม (Ak Yom) ส่วน ที่เก่าที่สุดของปราสาท ตระพังพง (Trapeang- Phong) ประติมากรรม ตะวันตกของปราสาท พนมบัสเสต (Phnom Basset) ปราสาทภูมิต ปราสาท (Phum Prasat) ช่วงปี พ.ศ. 1249 และโบราณสถาน บริเวณหมู่บ้านรอลัว (Roluoh)</p>	<p>-ลวดลายที่ปรากฏเป็นลวดลายพันธุ์พฤกษาโดยเฉพาะ ลายใบไม้หรือกระหนกก้านขดที่เป็นกลุ่มช่อ คล้าย ผักกาด ลักษณะทับหลังเปลี่ยนไปจากเดิม คือ ไม่มี วงกลม หรือลวดลายที่แบ่งกึ่งกลางทับหลัง ลักษณะ ท่อนพวงมาลัยตรงขึ้น มกรหันหน้าออกจากกัน มีพื้นที่ ตกแต่งลวดลายพวงอุบะ เพิ่มมากขึ้นส่งผลให้ลวดลาย อุบะยาวขึ้น</p> <p>รูปภาพที่ 26 ทับหลังประติมากรรมตะวันตกของปราสาทพนมบัส เสต แสดงถึงการให้ความสำคัญกับลายใบไม้ (ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทธรติศ ดิศกุล. “พนมบัส เสต” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?c heck=word&keyword=พนมบัสเสต [ม.ป.ป.]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)</p> <p>รูปภาพที่ 27 ทับหลังปราสาทภูมิตปราสาท ปรากฏเพียงลวดลาย ใบไม้</p>

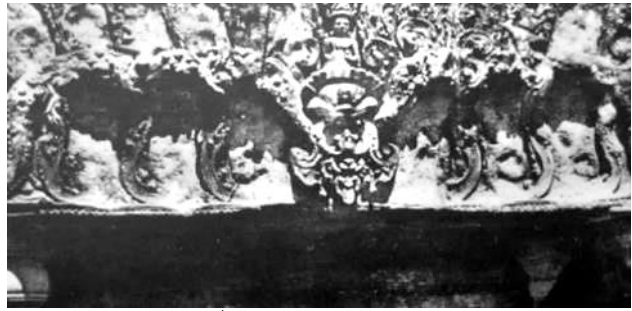
		<p>(ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ปราสาทภูมิปราสาท” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ปราสาทภูมิปราสาท [ม.ป.ป.]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)</p> <p>-ลักษณะลวดลายเริ่มมีการแกะเข้าด้านข้างคือการเซาะหินให้เกิดมิติลึกขึ้นเพื่อง่ายแก่การสร้างมิติลวงตาเป็นชั้นๆลอยตัวขึ้นมา ลวดลายศิลปะแบบกำแพงพริ้งพัฒนาไปสู่ลวดลายประดับแบบกุเลนซึ่งมีการรับอิทธิพลจากภายนอก เช่น ที่ปราสาทตระพังพงปรากฏลวดลายหน้ากาลคายท่อนมาลัย แต่เน้นรายละเอียดพันธุ์พฤกษา ใบไม้สามเหลี่ยม และกระหนก เป็นต้น</p>
--	--	---

2. สมัยเมืองพระนคร (Angkorian Period)

<p>ศิลปะแบบกุกุเลน</p>	<p>ปราสาทหลังเหนือของปราสาทไพร (Prasat Prei) ปราสาทสมโบร์หมู่กลางหลังที่ 1 ปราสาทดำไรกราบ (Damrei Krap) ปราสาทโอพอง (O Pong) ปราสาททกทิงสลับ (Khting Slap) ปราสาทรูปอาร์กซ์ (Rup Arak) ปราสาททมอดอป (Thma Dap) ปราสาทโกกี (Koki) ปราสาทกระหิม (Kraham) ปราสาทเนียกตา (Neak Ta) และปราสาทหลังกลางของปราสาทตระพังพง (Trepeang Phong)</p>	<p>- ลวดลายไปไม่มีลักษณะคล้ายกับศิลปะแบบกำพงพระทับหลังปรากฏภาพบุคคลประทับเหนือหน้ากาลบ้างประดับหน้ากาลบ้าง แต่มีการปรากฏรูปมกรหันออกจากกันแบบเต็มตัว และเฉพาะใบหน้า ศิลปะแบบกุกุเลนเป็นศิลปะที่รับอิทธิพลจากศิลปะจามเนื่องจากบริเวณผนังนั้นมีลายลักษณะคล้ายร่องแบบศิลปะจามด้วย เช่น ปราสาทดำไรกราบ หรือแม้กระทั่งการปรากฏลวดลายหน้ากาลและมกรหันหน้าออกจากกันก็ถือได้ว่าเป็นการได้รับอิทธิพลจากศิลปะชวาด้วยอีกเช่นกัน</p> <div style="text-align: center;"> </div> <p>รูปภาพที่ 28 ทับหลังปราสาทดำไรกราบ ศิลปะแบบกุกุเลน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากศิลปะจาม ปลายท่อนมาลัยปรากฏภาพมกรหันหน้าออกจากกัน</p> <p>(ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “กุกุเลน” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=กุกุเลน [ม.ป.ป.]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)</p> <p>และบางส่วนมีปรากฏลวดลายท่อนมาลัยแบ่งเป็นสี่ส่วนเนื่องจากผลของการแทรกใบหน้าสัตว์เข้าไป</p> <p>- ลวดลายบางส่วนเริ่มพัฒนาจากใบผักกาดหรือใบไม้สามเหลี่ยม ลักษณะปลายใบเริ่มม้วนเข้าหากันเป็นกันหอย และใบตรงกลางมีขนาดใบใหญ่</p> <p>- ในพื้นที่ใบพันธุ์พฤษามีปรากฏภาพบุคคลที่เห็นทั้งตัว</p>
------------------------	--	---

		<p>-ลักษณะของลวดลายค่อนข้างละเอียด</p> <p>รูปภาพที่ 29 ทับหลังปราสาทโกกึ ปราสาทภูพานบุคคลประทับนั่ง เหนือหน้ากาล ตลอดจนการแทรกภาพบุคคลบริเวณใบไม้ สามเหลี่ยมด้านบน (ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ปราสาท โกกึ” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ปราสาทโกกึ [ม.ป.ป.] สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)</p>
<p>ศิลปะแบบ พระโค</p>	<p>ปราสาทกอกโป A และ B (Kok Po) ปราสาท พระโค (Preah Ko) (พ.ศ. 1422) ปราสาทบา กอง (Bakong) (พ.ศ. 1424) ปราสาทโลเลย (Lolei) (พ.ศ. 1436)</p>	<p>-ลวดลายประดับมีความละเอียดมากขึ้น มีความพลิ้ว ของลายกระหนกที่ร้อยเรียงเป็นพันธุ์พฤกษา มีหน้ากาล และปลายท่อนมาลัยปรากฏเป็นมกรหันหน้าออกจาก กัน ภายในช่องว่างของลวดลายจะถูกประดับด้วย รายละเอียด จนไม่เหลือพื้นที่ว่าง</p> <p>รูปภาพที่ 30 ทับหลังปราสาทพระโค แสดงถึงลวดลายที่ ค่อนข้างละเอียดมากขึ้น และการแทรกภาพบุคคลมากขึ้น เช่นกัน (ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ปราสาท พระโค” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:</p>

		<p>http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ปราสาทพระโค [ม.ป.ป.]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)</p> <p>-ลักษณะการแกะปูนปั้นหรือแม่การแกะสลักหินทรายของช่างค่อนข้างจะละเอียดและลึก จึงแลดูมีมิติสวยงาม เส้นขอบชัดเจน</p> <p>รูปภาพที่ 31 ทั้บหลังปราสาทโลเลย มีการปรับเปลี่ยนใบหน้าสัตว์บริเวณกึ่งกลางทั้บหลัง และบริเวณส่วนปลายของท่อนมาลัยปรากฏเป็นใบไม้ม้วน</p> <p>(ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล อ. ม.จ.สุภัทธรติศ ดิศกุล. “ปราสาทโลเลย” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ปราสาทโลเลย [ม.ป.ป.]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)</p>
<p>ศิลปะแบบ บาแคว็ง</p>	<p>ปราสาทพนมบาแคว็ง ปราสาทพนมกรม (Phnom Krom) ปราสาทพนมบก (Phnom Bok) ปราสาท กระวัน (Prasat Kravan) (พ.ศ. 1464)</p>	<p>-เริ่มนิยมใช้หินทรายในการสร้างสถาปัตยกรรมมากขึ้น และเน้นให้มีขนาดใหญ่เพื่อแสดงถึงความยิ่งใหญ่ และนิยมสร้างอยู่บนยอดเขาธรรมชาติ ลักษณะของทั้บหลังนิยมสร้างเป็นภาพบุคคลประทับนั่งเหนือหน้ากาล</p> <p>ปลายท่อนมาลัยมีลักษณะเป็นใบไม้ม้วน ส่วนลวดลายประดับเสานั้นปรากฏแต่ละด้านของเหลี่ยมเสามีใบไม้เพียงด้านละใบ</p>

รูปภาพที่ 32 ทับหลังปราสาทพนมบก

(ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ปราสาทพนมบก” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

<http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ปราสาทพนมบก> [ม.ป.ป.]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)

รูปภาพที่ 33 ทับหลังปราสาทกระวัน แสดงถึงรายละเอียดของ
ลวดลายลดน้อยลง

(ที่มา : ดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ปราสาทกระวัน” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

<http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ปราสาทกระวัน> [ม.ป.ป.]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)

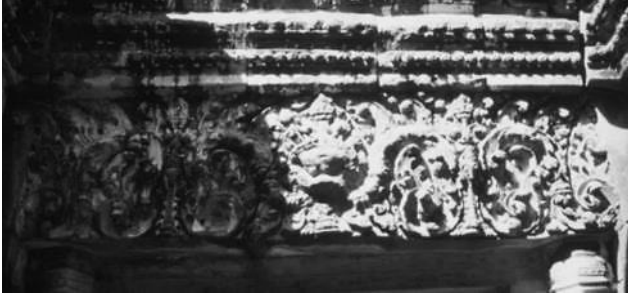
-ลวดลายก้านขดนิยมหุ้มวนเข้าออกชนกันพร้อมมีสายรัด แต่การตกแต่งใบไม้สามเหลี่ยมหรือ ใบไม้ม้วนกลับลดลงจากแต่เดิม

<p>ศิลปะแบบ เกาะแกร์</p>	<p>ปราสาทธมที่เกาะแกร์ และปราสาทขี้จำรุง (Baksei Chamkrong) พ.ศ. 1465 โบราณสถาน กลุ่มเกาะแกร์ เช่น ปราสาทตำไร (Damrei) ปราสาทจรัป (Chrap) ปราสาทเจน (Chen)</p>	<p>-การประดับตกแต่งคล้ายกับศิลปะแบบบาแค็ง แต่การ ตกแต่งของทับหลัง เริ่มมีการใช้ลายจำหลักเล่าเรื่องตรง กลางเล็กน้อย อาทิเช่น ภาพบุคคลทรงสัตว์เป็นพาหนะ สัมพันธ์กับทิศ เป็นต้น ปลายท่อนมาลัยม้วนออก ซึ่ง ลวดลายในสมัยนี้ค่อนข้างนิยมลายขดม้วน หรือปลาย พันธุ์พฤกษาขดม้วน</p> <p>รูปภาพที่ 34 ทับหลังปราสาทธม เริ่มมีการใช้ภาพจำหลักเล่า เรื่องบริเวณกึ่งกลางของทับหลัง</p> <p>(ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ปราสาทธม” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ปราสาทธม [ม.ป.ป.]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)</p> <p>-ลักษณะลวดลายไม่ค่อยนูนมากนัก แต่รายละเอียดลาย ยังคงชัดเจน แต่ยังไม่งดงามหรือละเอียดเท่าศิลปะแบบ พระโค</p>
<p>ศิลปะแบบ แปรรูป</p>	<p>ปราสาทแม่บุญ ตะวันออก (Mebon oriental) พ.ศ.1495 ปราสาทแปรรูป (Pre Rup) พ.ศ.1504 ปราสาทเบงเวียน (Being Vien) พ.ศ.1489</p>	<p>-เริ่มมีการย้อนกลับไปใช้ลวดลายประดับตกแต่งแบบเดิม คือตั้งแต่สมัยศิลปะแบบพระโคจนถึงบาแค็ง และเกาะ แกร์ แต่รายละเอียดยิ่งลดลง แต่กลับมีการนำลวดลาย</p>

<p>ปราสาทบัทชุม (Bat Chum) พ.ศ.1496</p>	<p>ด้านบนและด้านล่างสุดของทับหลังมาใช้อีก ที่เคยปรากฏมาตั้งแต่ศิลปะแบบสมโบร์ไพรกุก ภาพกึ่งกลางทับหลังยังคงปรากฏภาพเล่าเรื่องอยู่</p>
	<p>รูปภาพที่ 35 ทับหลังจากปราสาทแม่บุญตะวันตก (ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ปราสาทแม่บุญตะวันตก” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ปราสาทแม่บุญตะวันตก [ม.ป.ป.]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)</p>
	<p>รูปภาพที่ 36 ทับหลังจากปราสาทแปรรูป ปรากฏภาพจำหลักพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณบริเวณกึ่งกลางทับหลัง (ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ปราสาทแปรรูป” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ปราสาทแปรรูป [ม.ป.ป.]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)</p>

		 <p>รูปภาพที่ 37 ทับหลังจากปราสาทแม่บุญตะวันออก ที่แสดงถึงการพัฒนาลดลวดลายประดับไปสู่ศิลปะแบบบันทายศรี (ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ปราสาทแม่บุญตะวันออก” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ปราสาทแม่บุญตะวันออก [ม.ป.ป.]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)</p>
<p>ศิลปะแบบบันทายศรี</p>	<p>ปราสาทบันทายศรี เริ่มสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 1510 ปราสาทเสลา (Prasat Sralao) ปราสาทหลังเล็กของปราสาทเกลียงหลังเหนือ (Kleang)</p>	<p>-เริ่มเน้นลดลวดลายพันธุ์พฤกษา และการพัฒนาต่อยอดลดลวดลายประดับตกแต่งตั้งสมัยศิลปะแบบกุเลน พระโคและบาแค็ง ลดลวดลายเริ่มมีความละเอียดและความเป็นอัตลักษณ์ของช่าง การแทรกภาพบุคคลได้แยบยล และการพัฒนาการแต่งตัวของเหล่าเทพเทวดาหรือภาพบุคคลให้งดงามยิ่งขึ้น และการแทรกภาพหน้าสัตว์คั่นระหว่างพวงมาลัย ที่ได้รับอิทธิพลจากปราสาทกอกโป</p> <p>รูปภาพที่ 38 ทับหลังจากปราสาทบันทายศรี แสดงถึงการแทรกใบหน้าสัตว์คั่นระหว่างพวงมาลัย</p>

		<p>-ลักษณะการแกะสลาดลายค่อนข้างลึกและมีมิติมาก รายละเอียดชัดเจนมีการแทรกสลาดลายพริ้วและกระหนกเพิ่มเติม ตลอดจนเพิ่มเส้นโค้งเพื่อให้เกิดความอ่อนช้อยและงดงามที่สุด ลวดลายประดับสถาปัตยกรรมในปราสาทบันทายศรีจึงเป็นอิทธิพลอย่างมากกับกลุ่มงานช่างตั้งแต่ยุคนั้นเป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน</p> <p>รูปภาพที่ 39 หน้าบันเชื่อมทับหลังบริเวณทางเข้าทิศตะวันออกจากปราสาทบันทายศรี แสดงถึงการประดับตกแต่งที่อ่อนช้อยและรายละเอียดค่อนข้างมาก</p>
<p>ศิลปะแบบ ประตู พระราชวัง หลวง</p>	<p>ปราสาทตาแก้ว ปราสาท พิมานอากาศ (Phimeanakas) ประตู พระราชวังหลวง ปราสาทพนมสรอก (Phnom Srok) และ ปราสาทเขาพระวิหาร (Preah Vihear)</p>	<p>-หรือศิลปะแบบคลัง จุดเด่นและเป็นที่ยอมรับของศิลปะแบบคลัง คือ ท่อนมาลัยแบ่งเป็นเส้นชัดเจนนึ่ง ซึ่งได้พัฒนามาจากศิลปะแบบบันทายศรี ภาพกึ่งกลางทับหลังนิยมสร้างหน้ากาลประดับก้านต่อดอก ท่อนอุบะที่เป็นเส้นยาวปรากฏลายก้านต่อดอกปลายอุบะเป็นบัวขาบ และลวดลายประดับส่วนใหญ่เป็นก้านต่อดอก</p> <p>รูปภาพที่ 40 ทับหลัง ประตูพระราชวังหลวง แสดงการแบ่งเส้นของพวงมาลัยได้อย่างชัดเจน</p> <p>(ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ประตูพระราชวังหลวง” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?c</p>

		heck=word&keyword=ประตูประราชวังหลวง [ม.ป.ป.]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)
ศิลปะแบบ บาปวน	ปราสาทพนมจิสอร์ (Phnom Chisor) ปราสาทเขาพระวิหารที่ สร้างต่อจากเดิม ปราสาทเจ้าสรีวิบล (Chau Srei Vibol) ปราสาทบาปวน ปราสาทแม่บุญตะวันตก ปราสาทวัดขนา (Wat Khna) ปราสาทวัดเอก (Wat Ek) วัดบาเสท (Wat Baset) และ ปราสาทขนาแสนแก้ว (Khna Sen Kev) ปราสาทคลังหลังเหนือ และปราสาทคลังหลังใต้	-ทับหลังนิยมสร้างภาพบุคคลประทับนั่งในซุ้มเหนือหน้า กาล คายท่อนมาลัยที่เชื่อมต่อกัน ส่งผลให้ลายหน้ากาล และภาพบุคคลประทับเหนือหน้ากาลนั้นมีขนาดที่ใหญ่ บริเวณกึ่งกลาง รูปทรงหรือโครงสร้างค่อนข้างเห็นได้ชัด สวดลายตัวพริ้วหรือลายเส้นค่อนข้างมีน้อยลง ปลาย ท่อนมาลัยเป็นใบไม้ม้วนและใบไม้สามเหลี่ยมหันหน้า ออกจากกัน รูปภาพที่ 41 ทับหลังปราสาทอุดงค์ ศิลปะเขมรแบบบาปวน แสดงถึงท่อนพวงมาลัยกลับมาเชื่อมต่อกันเหมือนเดิม (ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ปราสาท อุดงค์” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?c heck=word&keyword=ปราสาทอุดงค์ [ม.ป.ป.]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)
ศิลปะแบบ นครวัด	ปราสาทนครวัด พ.ศ. 1656-1700 ปราสาท เบงเมียเลีย (Beng Meala) ปราสาทพระป่า เลไลย์ (Prah-Pililay) ปราสาทยอดของ ปราสาทบากอง ปราสาทพระปิฎุ (Prah	-ทับหลังเน้นภาพจำหลักเล่าเรื่องเหนือหน้ากาล ตลอดจนภาพเล่าเรื่องเข้ามาแทนที่หน้ากาล ภาพบุคคล ซ้ำกันและมีขนาดใกล้เคียงกัน

	<p>Pithu) ปราสาทเจ้าสาย เทวดา (Chao Say Tevoda) ปราสาทธมมา นนท์ (Thommanon) ปราสาทบันทายสำหรับ (Banteay Samre) ปราสาทเสภาพ (Sau Pheap) ปราสาทวัดอัถ วา (Wat Athava) และ ส่วนกลางของปราสาท พระขรรค์ ฦ กำปงสวาย (Prah Khan- Kompong Svay)</p>	 <p>รูปภาพที่ 42 ทับหลังวัดกระถัน ศิลปะเขมรแบบนครวัด เริ่ม ปรากฏภาพเล่าเรื่องเหนือหน้ากาล จนกระทั่งหน้ากาลหายไป เหลือเพียงภาพเล่าเรื่อง และใช้สัตว์อื่นคายท่อนพวงมาลัย (ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “วัดกระถัน” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?c heck=word&keyword=วัดกระถัน [ม.ป.ป.]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)</p> <p>รูปภาพที่ 43 ทับหลังจากปราสาทนครวัด ท่อนมาลัยเริ่มไม่ เชื่อมต่อกัน โดยมีวนเป็นไปไม้มีวนส่วนล่าง โดยขนานกับลาย ไปไม้สามเหลี่ยมด้านบน ศิลปะเขมรแบบนครวัด</p> <p>รูปภาพที่ 44 ทับหลังจากปราสาทนครวัด ท่อนมาลัยหายไป มี เพียงไปไม้มีวนและไปไม้สามเหลี่ยม ศิลปะเขมรแบบนครวัด</p>
--	---	---

		 <p>รูปภาพที่ 45 ภาพสลักบนผนังบางส่วนจากปราสาทนครวัด ที่แสดงถึงการเล่าเรื่องเป็นช่องและมีการซ้ำภาพบุคคล หรือการสลักภาพบุคคลขนาดใกล้เคียงกัน</p> <p>-ลายเสาดัดผนังค่อนข้างมีมิติ แต่ลวดลายส่วนอื่นๆ ค่อนข้างแบนต่ำไม่ลึก</p>
ศิลปะแบบ บายน	ปราสาทบายน พ.ศ. 1724-1780	-ลายก้านขดม้วนทิศทางเดียวกัน หรือลายวงกลมแบบเกลียวคล้ายเลขแปด ลวดลายหลากหลาย แต่ลายค่อนข้างตื้น จะมีเพียงลายประดับเสาดัดผนังจะมีมิติ ความลึก ศิลปะแบบบายนนี้สร้างปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ คือการแทรกใบหน้าพรหมพักตร์บนเครื่องบน

รูปภาพที่ 46 ทับหลังปราสาทบายน ปรากฏลายใบไม้มีวน
ค่อนข้างกลมและเชื่อมกันคล้ายเลขแปดอารบิก (8)
(ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ปราสาท
บายน” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

<http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ปราสาทบายน> [ม.ป.ป.]. สืบค้น 28
ธันวาคม 2562.)

รูปภาพที่ 47 ทับหลังปราสาทพระขรรค์ ศิลปะเขมรแบบบายน
เป็นทับหลังสมัยที่ 2 ปรากฏท่อนพวงมาลัยแบ่งเป็นเสี้ยวเล็กๆ
(ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ปราสาทพระ
ขรรค์” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

<http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ปราสาทพระขรรค์> [ม.ป.ป.]. สืบค้น
28 ธันวาคม 2562.)

รูปภาพที่ 48 ทับหลังปราสาทบายน ศิลปะเขมรแบบบายน เป็น
ทับหลังสมัยที่ 3 ซึ่งมีลักษณะค่อนข้างแคบและไม่มีท่อนมาลัย
ปรากฏเพียงลายก้านขดเป็นวงกลมบริเวณด้านล่าง ภาพเล่า
เรื่องหรือภาพบุคคลหายไป เหลือเพียงลายหน้ากาล

		<p>(ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ปราสาทบายน” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ปราสาทบายน [ม.ป.ป.]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)</p> <p>รูปภาพที่ 49 เครื่องบนปราสาทบายน ศิลปะเขมรแบบบายน ปรากฏการแทรกใบหน้าบุคคลทั้ง 4 ทิศ บริเวณเครื่องบนหรือส่วนหลังคาของปราสาท</p>
3. สมัยหลังเมืองพระนคร (Post Angkorian Period)		
ศิลปะแบบศรีสันธอร์	หลังจากเสียดิเรกราชให้กับกรุงศรีอยุธยา จึงได้รับอิทธิพลศิลปะไทย ศิลปะสมัยนี้ได้เริ่มขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ 20	-รับอิทธิพลศิลปะแบบอยุธยา

ดัดแปลงตารางมาจาก : สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว., ศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทย: ภูมิหลังทางปัญญา-รูปแบบทางศิลปกรรม (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน), 2537, หน้า 46-58

ปราสาทต่างๆที่ถูกสร้างขึ้นโดยกษัตริย์ก็ล้วนมีคติความเชื่อไม่ได้แตกต่างกันมาก การสร้างเทวสถานเพื่อเป็นที่สถิตดวงวิญญาณของกษัตริย์และเหล่าเทพสูงสุดที่ตนนับถือ หรือแม้การสร้างถวายเป็นพรบุรุษของตนเอง การตกแต่งลวดลายสถาปัตยกรรมนั้นได้แลกเปลี่ยนอิทธิพลซึ่งกันและกันระหว่างยุคสมัย แต่ก็สามารถจัดลำดับยุคสมัยได้โดยการจำแนกลวดลายทับหลังและเสาประดับกรอบประตู ลวดลายปราสาทที่ถือว่ามีความงดงามมากที่สุดในอารยธรรมเขมรในประเทศกัมพูชา คือปราสาทบันทายศรี จังหวัดเสียมเรียบ ที่มีลวดลายแกะสลักหินประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมอย่างอ่อนช้อย ลวดลายค่อนข้างสมบูรณ์ จึงเป็นที่นิยมในการพัฒนาลวดลายสูงงานศิลปะสมัยใหม่⁴³

จากการศึกษาข้างต้นพบว่ารูปแบบและลักษณะของงานสมัยใหม่ ตลอดจนลวดลายของกลุ่มปราสาทที่มีความงดงามและมีลักษณะเด่นของแต่ละยุค ตั้งแต่ยุคศิลปะกุกเลน ศิลปะพระโค ศิลปะเกาะแกร์ และศิลปะแปรรูป สู่การนำลวดลายแบบเก่าที่กล่าวมาข้างต้นนี้ มาปรับใช้ในยุคศิลปะแบบบันทายศรีจนเกิดรูปแบบใหม่ขึ้น อย่างไรก็ตาม การประดับตกแต่งลวดลายแบบเก่านี้ยังคงส่งผลต่อการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในปัจจุบัน จากการสำรวจผู้วิจัยพบว่ามีช่างสมัยปัจจุบันนิยมนำลวดลายที่มีความคล้ายกับลวดลายประดับตกแต่งจากปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา มาประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมจากปราสาทบันทายศรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา ตลอดจนปราสาทหินในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ และศรีสะเกษ เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบอิทธิพลลวดลายประดับจากศิลปะเขมรแบบเก่าพัฒนาสู่ความเป็นสมัยใหม่ ดังนี้

สถาปัตยกรรมและการประดับตกแต่งลวดลายบนปราสาทบันทายศรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ปราสาทบันทายศรี (บอนเตียสเรย) ในภาษาเขมร ปราสาทบันทายศรีถูกสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 5 ลวดลายเครื่องประดับทั้งหมดนี้เป็นลวดลายที่ลอกเลียนแบบมาจากศาสนสถานในพุทธศตวรรษที่ 14-15 คือ ศิลปะแบบกุกเลน และแบบพระโค ซึ่งปราสาทบันทายศรีนี้ถูกเรียกว่าเป็น “เมืองป้อมของสตรี” โดยมีพราหมณ์ยัชญวราหะที่มีเชื้อสายกษัตริย์และเป็นอาจารย์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ 5 เป็นผู้ทูลขอก่อสร้างเพื่ออุทิศถวายพระศิวะ⁴⁴

⁴³ ราชนทรวรมัน, ย้อนรอยเทวราชา ผ่านกษัตราแห่งนครธม (กรุงเทพมหานคร: ปรากฏสยาม), 2548, หน้า 111

⁴⁴ ราชนทรวรมัน, ย้อนรอยเทวราชา ผ่านกษัตราแห่งนครธม (กรุงเทพมหานคร: ปรากฏสยาม), 2548, หน้า 110-111

สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., ศิลปะขอม (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)), 2547, หน้า 54-55

ปราสาทบันทายสรี ซึ่งถูกสร้างขึ้น ราวปี พ.ศ. 1510 ก่อนพระเจ้าราเชนทรวรมันจะ สิ้นพระชนม์และสร้างแล้วเสร็จในรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 5 ปราสาทที่ตั้งงามแห่งนี้เป็น ปราสาทที่สร้างด้วยวัสดุ หินทรายสีชมพู ตั้งอยู่ที่อำเภอบันทายสรี ทางทิศเหนือของเมืองเสียมเรียบ หรือเมืองพระนคร ประมาณ 30 กว่ากิโลเมตร ซึ่งเป็นปราสาทที่มีขนาดเล็กเมื่อเดินทางเดินจากที่ มีขนาดทั่วไป เมื่อเข้าไปบริเวณถัดไปขนาดก็จะเล็กลงเรื่อยๆ จนใกล้ปราสาทหลังกลาง ปราสาทแห่งนี้ จึงเปรียบเสมือนเครื่องอัญมณี แขนงของตัวปราสาทสร้างขึ้นตามแกนกลาง กล่าวคือ มีทางเดินเข้าไป ตั้งแต่ซุ้มประตูชั้นนอกฝั่งทิศตะวันออกจนถึงซุ้มประตูชั้นนอกทางฝั่งทิศตะวันตก

ปราสาทประธานมีปราสาทบริวารทั้งสองข้างพร้อมทั้งมีฐานไพทีรองรับตัวปราสาททั้งหมด และมีอาคารทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า หรือเรียกว่าห้องสมุดเก็บคัมภีร์ด้านหน้าทางฝั่งทิศตะวันออกทั้งสอง ข้าง ⁴⁵

ปราสาทบันทายสรีได้รับอิทธิพลลวดลายประดับตกแต่งตั้งแต่สมัยศิลปะแบบกุกเลน ซึ่งศิลปะแบบกุกเลนเป็นศิลปะที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะจาม เช่นลักษณะของตัวมกร หน้ากาล หรือการเลือกใช้ ใบหน้าของสัตว์ เป็นต้น แต่ศิลปะที่เห็นได้ว่าค่อนข้างมีอิทธิพลต่อปราสาทบันทายสรีเป็นอย่างมากคือ ศิลปะแบบพระโค ศิลปะแบบพระโคนี้ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะชวา การใช้ภาพจำหลักหน้ากาล ท่อนพวงมาลัยพญานาคหรือตัวมกรที่หันหน้าออกจากกัน ลักษณะของการแกะลวดลายค่อนข้างลึก และละเอียด เน้นลายพันธุ์พฤกษา ตกแต่งรายละเอียดโดยการแทรกภาพบุคคล

⁴⁵ สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., ประวัติเมืองพระนคร (Angkor) ของขอม, กรุงเทพมหานคร, บริษัท จันวารินชัย จำกัด (โรงพิมพ์จันทว่า เดิม), 2526, หน้า 20-21

รูปภาพที่ 50 ลายประดับตกแต่งเสาติดผนัง ประตูทางเข้าทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 51 ลายหน้าครุฑที่แทรกในลวดลายประดับ

ตลอดจนเสาประดับกรอบประตูที่มีการตกแต่งแทรกภาพบุคคล ตัวเสาดอกแต่งวงแหวนและชั้นวงแหวนเป็นลักษณะโค้งมนคล้ายหมอนน้ำมนต์ซึ่งจะพัฒนาเป็นวงแหวนหลายๆชั้นในเสาประดับกรอบประตู ส่วนศิลปะแบบบาแค็งและศิลปะแบบเกาะแกร์ ลักษณะรูปแบบลวดลายการประดับตกแต่งได้มีการลดทอนให้มีความเรียบง่ายตลอดจนการปรากฏลวดลายก้านขดที่มีสายรัดที่นิยมประดับตกแต่งตั้งแต่ศิลปะแบบบาแค็ง จนถึงศิลปะแบบบันทายสรี

รูปภาพที่ 52 ลวดลายก้านขดที่มีสายรัด บนทับหลังประตูทางเข้าชั้นกลางของปราสาทบันทายสรี
ซึ่งแสดงถึงการรับอิทธิพลศิลปะแบบเก่า

รูปภาพที่ 53 ลวดลายก้านขดที่มีสายรัด ปรากฏบนหน้าบันประตูทางเข้าชั้นนอกทางทิศตะวันออก
ของปราสาทบันทายสรี ศิลปะเขมรแบบบันทายสรี

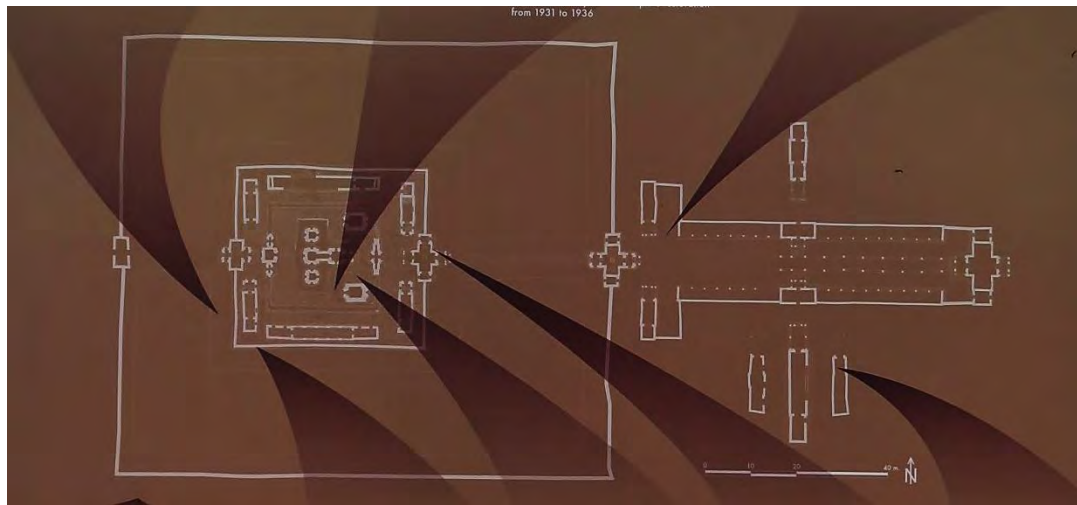
และได้ให้ความสำคัญกับรูปแบบแผนผังสถาปัตยกรรมตลอดจนขนาดของปราสาทซึ่งแสดงถึงอำนาจได้ชัดเจน เมื่อเข้าสู่ยุคสมัยศิลปะแบบแปรรูปจึงเริ่มมีการเลียนแบบลวดลายประดับแบบเก่า แต่รายละเอียดมีไม่มากนักจนมีการพัฒนาสู่ยุคศิลปะแบบบันทายสรี ที่มีความละเอียดและอ่อนช้อยมาก ศิลปะแบบบันทายสรีมีการประดับตกแต่งที่เน้นไปทางลวดลายก้านขดและลายก้านต่อดอก ลวดลายเหล่านี้มักถูกแทรกด้วยภาพบุคคลและใบหน้าสัตว์ ตลอดจนรูปแบบของหน้าบันที่เชื่อมติดกับทับหลัง โดยมีภาพจำหลักเป็นเรื่องเดียวกัน

รูปภาพที่ 54 ภาพจำหลักเล่าเรื่องคชลักษณ์ บริเวณประตูทางเข้าชั้นในทางทิศตะวันออก

ปราสาทบันทายสรีเป็นปราสาทที่หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ประกอบด้วย ดังนี้

1. โคปุระชั้นนอก
2. ทางดำเนิน
3. พลับพลา
4. กำแพงแก้วและโคปุระ
5. สระน้ำ
6. ระเบียงคดและโคปุระ
7. บรรณาลัย
8. โคปุระชั้นใน
9. ปราสาท 3 องค์

รูปภาพที่ 55 แผนผังปราสาทบันทายศรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

และมีทวารบาลประดับเหนือฐาน บริเวณปราสาทประธาน และปราสาทบริวาร

รูปภาพที่ 56 ทวารบาลยักษ์ 1 คู่ ทิศตะวันออกและทิศตะวันตกของปราสาทประธาน

รูปภาพที่ 57 ทวารบาลวานร 1 คู่ ทิศใต้และทิศเหนือของปราสาทประธาน

รูปภาพที่ 58 ทวารบาลนรสิงห์ 1 คู่ ทางฝั่งทิศตะวันออก หน้าปราสาทบริวารหลังใต้

รูปภาพที่ 59 ทวารบาลพญาครุฑ 1 คู่ ทางฝั่งทิศตะวันออก หน้าปราสาทบริวารหลังเหนือ

จุดเด่นของลวดลายประดับตกแต่ง ณ ปราสาทบันทายสรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมสามารถแบ่งประเภทในการสำรวจดังต่อไปนี้

1. ลวดลายประดับเกล้าภาพเล่าเรื่องบริเวณหน้าบัน/ทับหลัง

กรอบซุ้มหน้าบัน ซึ่งประกอบด้วยสามส่วนคือ หนึ่งซ่อฟ้าที่อยู่ปลายยอดบนสุด สองส่วนของกรอบสามเหลี่ยมกับใบระกา สามส่วนหางหงส์หรือปลายซุ้ม จากการสำรวจพบว่าลวดลายประดับกรอบซุ้มในปราสาทบันทายสรีผู้วิจัยสามารถจัดกลุ่มได้ 3 กลุ่ม ตามลวดลายประดับภายในซุ้ม และการประดับปลายซุ้มที่แตกต่างกัน ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ลวดลายก้านต่อดอก

ลวดลายก้านต่อดอกประดับปลายซุ้มมกรคายนาคห้ำเศียรที่กำลังคาย
อุบะก้านต่อดอก ปรากฏบริเวณกรอบซุ้มประตูชั้นนอก

รูปภาพที่ 60 ลายก้านต่อดอกประดับกรอบซุ้ม ปลายซุ้มประดับมกรคายพญานาคทรงเครื่อง 5 ศตวรรษ
บริเวณกรอบซุ้มประตูชั้นนอก

ลวดลายก้านต่อดอกประดับปลายซุ้มมกรคายสิงห์ที่กำลังคายอุบะก้านต่อดอก ปรางค์บริเวณกรอบซุ้มหน้าบันชั้นที่ 1 ของอาคารเก็บคัมภีร์ภายในกำแพงแก้วชั้นในสุด

รูปภาพที่ 61 ลายก้านต่อดอกประดับกรอบซุ้ม ปลายซุ้มประดับมกรคายสิงห์ บริเวณกรอบซุ้มหน้าบัน
ชั้นที่ 1 ของอาคารเก็บคัมภีร์ในกำแพงแก้ว ชั้นในสุด

รูปภาพที่ 62 ด้านมุมปลายซุ้มประดับมกรคายสิงห์ บริเวณกรอบซุ้มหน้าบันชั้นที่ 1 ของอาคารเก็บ
คัมภีร์ในกำแพงแก้วชั้นในสุด

ลวดลายก้านต่อดอกประดับปลายซุ้มมกรคายครุฑที่กำลังคายอุบะก้านต่อ
ดอก ปรางภูบริเวณกรอบซุ้มหน้าบันชั้นที่ 2 ของอาคารเก็บคัมภีร์ภายในกำแพงแก้วชั้นในสุด

รูปภาพที่ 63 ลายก้านต่อดอกประดับกรอบซุ้ม ปลายซุ้มประดับมกรคายครุฑ บริเวณกรอบซุ้มหน้า
บันชั้นที่ 2 ของอาคารเก็บคัมภีร์ในกำแพงแก้ว ชั้นในสุด

รูปภาพที่ 64 ด้านมุมปลายซุ้มประดับมกรคายนครุฑ บริเวณกรอบซุ้มหน้าบันชั้นที่ 2
ของอาคารเก็บคัมภีร์ในกำแพงแก้ว ชั้นในสุด

ลวดลายก้านต่อดอกคั่นด้วยดอกประจำยามประดับปลายซุ้มมกรคายน
พญานาคห้าเศียรที่กำลังคายอุบะก้านต่อดอก ปรากฏบริเวณกรอบซุ้มหน้าบันด้านข้างของซุ้มประตู

รูปภาพที่ 65 ลายก้านต่อดอกคั่นด้วยดอกประจำยามประดับกรอบซุ้ม ปลายซุ้มประดับมกรคายน
พญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร บริเวณกรอบซุ้มหน้าบันชั้นที่ 1 และ 2 ของประตูทางเข้ากำแพงแก้ว
ชั้นในสุด

รูปภาพที่ 66 ลายก้านต่อดอกคั่นด้วยดอกประจำยามประดับกรอบซุ้ม ปลายซุ้มประดับมกรคายนพพานาคทรงเครื่อง 5 เศียร บริเวณกรอบซุ้มหน้าบันด้านข้างของประตูทางเข้ากำแพงแก้วชั้นในสุด

กลุ่มที่ 2 ลวดลายดอกชีกดอกซ้อน

ลวดลายดอกชีกดอกซ้อนประดับปลายซุ้มมกรคายนพพานาคห้าเศียรที่กำลังคายอุบะก้านต่อดอก ปรางภูมิบริเวณกรอบซุ้มประตูทางเข้าบรรณาลัย

รูปภาพที่ 67 ลายดอกชีกดอกซ้อน ปลายซุ้มประดับมกรคายนพพานาคทรงเครื่อง 5 เศียร บริเวณกรอบซุ้มทางเข้าบรรณาลัยภายในกำแพงแก้วชั้นใน

ลวดลายดอกชีกดอกซ้อนคั่นด้วยดอกประจายามประดับปลายชุ้มมกรคาย
พญานาคห้าเศียรที่กำลังคายอุบะก้านต่อดอก ปรางภูบริเวณกรอบชุ้มประตูทางเข้ามณฑปปราสาท
ประธาน

รูปภาพที่ 68 ลายดอกชีกดอกซ้อนคั่นด้วยดอกประจายาม ปลายชุ้มประดับมกรคายพญานาค
ทรงเครื่อง 5 เศียร บริเวณกรอบชุ้มประตูทางเข้ามณฑปปราสาทประธาน ทางฝั่งทิศตะวันออก

กลุ่มที่ 3 กรอบอื่นๆ

ลวดลายดอกชีกดอกซ้อนส่วนกลางมีกรอบหน้าทั้งสองข้างคั่นด้วยดอก
ประจายามทรงขนมเปียกปูน ดอกประจายามส่วนปลายจะโค้งตามปลายชุ้ม ปลายชุ้มประดับด้วยขด
ม้วนเข้าเป็นกันหอยประดับใบไม้สามเหลี่ยมด้านบน ปรางภูบริเวณกรอบชุ้มประตูทางเข้าชั้นในทาง
ทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 69 ลายดอกชีกดอกซ้อนซ้อนด้วยลายประจำยาม ปลายซุ้มม้วนเป็นก้นหอย ด้านบนประดับ
ใบไม้สามเหลี่ยม บริเวณกรอบซุ้มประตูทางเข้าชั้นใน ฝั่งทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 70 ปลายซุ้มม้วนเป็นก้นหอยซึ่งมีใบไม้สามเหลี่ยมประดับอยู่ด้านบน

หน้าบัน

ซึ่งผู้วิจัยได้จัดกลุ่มลวดลายประดับหน้าบันเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 เทพประจำทิศและลายก้านขด

ปรากฏลวดลายบนหน้าบันที่มีลายศูนย์กลางหรือลายหลักประกอบด้วย ลายเทพประจำทิศ และตกแต่งพื้นหลังด้วยลายก้านขด ซึ่งภายในของลายก้านขดก็ประกอบด้วยลาย กระหนกผักกูดขนาดใหญ่ (บริเวณขดม้วน) และขดเล็กที่ประดับโดยรอบ ตลอดจนลายยอดใบไม้ หรือ ใบผักกูดแนวด้านข้าง และใบลักษณะหุบ รายละเอียดของลายนี้ค่อนข้างเป็นลายที่มีเอกลักษณ์ของ ปราสาทบันทายสรี

รูปภาพที่ 71 ลายหน้าบันประกอบด้วยลายศูนย์กลางของหน้าบันคือภาพจำหลักเทพประจำทิศ ดัง ภาพปรากฏภาพจำหลักของพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ คือเทพประจำทิศตะวันออก บริเวณซุ้มประตู ทางเข้าชั้นนอกสุด

รูปภาพที่ 72 ภาพแสดงรายละเอียดภายในลวดลายก้านขดที่เป็นเอกลักษณ์ของปราสาทบันทายสรี

กลุ่มที่ 2 ภาพเล่าเรื่องเกี่ยวกับเทพเจ้า

ปรากฏภาพเล่าเรื่องเกี่ยวกับเทพเจ้าแต่ละลัทธิ โดยเน้นใจความสำคัญด้วยการเพิ่มขนาดที่ใหญ่เห็นชัดเจน อาทิ ภาพเล่าเรื่อง ตอนทศกัณฐ์เขย่าเขาไกรลาส ที่มีรูปร่างค่อนข้างใหญ่และอยู่ตรงกลางของภาพ ปรากฏภาพนี้บนหน้าบันทิศตะวันออกของอาคารเก็บคัมภีร์ฝั่งทิศใต้ เป็นต้น หรือภาพเล่าเรื่องจากลัทธิไศวนิกายปรากฏภาพของพระศิวะ และลัทธิไวษณพนิกายปรากฏภาพของพระวิษณุตลอดจนร่างอวตาร นอกจากนี้ ยังปรากฏเทพชั้นรองคือพระอินทร์ในฐานะขอเทพประจำทิศ และในฐานะเทพผู้ดูแลรักษาความอุดมสมบูรณ์อีกด้วย

รูปภาพที่ 73 หน้าบันเล่าเรื่องทศกัณฐ์เขย่าเขาไกรลาส บริเวณหน้าบันทางฝั่งทิศตะวันออกของหอพระคัมภีร์หลังใต้ ภายในกำแพงแก้วชั้นในสุด

รูปภาพที่ 74 หน้าบันเล่าเรื่องพระอินทร์ทรงสร้างเอราวัณบันดาลให้เกิดฝน บริเวณหน้าบันทางฝั่งทิศ
ตะวันออกของหอพระคัมภีร์หลังเหนือ ภายในกำแพงแก้วชั้นในสุด

ทับหลัง

ทับหลังของบรรณาลัย จะปรากฏลวดลายที่มีลักษณะทั่วไปคือ ภาพบุคคลในซุ้ม
ประทับนั่งมหาราชลีลาพระหัตถ์ขวาค้ำยถือวัชระทรงกระบอซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นพระอินทร์
เนื่องจากเขตภูมิภาคนี้ค่อนข้างแห้งแล้งจึงให้ความสำคัญกับน้ำจึงปรากฏภาพพระอินทร์ซึ่งเป็น
เทพผู้ประทานสายฝนอยู่บ่อยครั้ง⁴⁶ หน้ากาลคายนอนมาลัย ปลายมาลัยปรากฏใบไม้ฉนวนออก

รูปภาพที่ 75 ทับหลังประดับบนบรรณาลัย ปรากฏภาพเทพชั้นรองนั่งในซุ้มสามเหลี่ยม
เหนือหน้ากาลคายนอนมาลัย

⁴⁶ สุริยาภูมิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว., กัมพูชาราชลักษณ์มีถึงศรีขยวรมัน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน), 2543, หน้า 18-20

ทับหลังบริเวณโคปุระชั้นในทิศตะวันตก ที่ปรากฏลายหน้ากาลค7ายก้านต่อดอก

รูปภาพที่ 76 ทับหลังประดับซุ้มประตูชั้นในฝั่งทิศตะวันตก ปรากฏภาพเทพชั้นรองนั่ง
ในซุ้มสามเหลี่ยมเหนือหน้ากาลคายก้านต่อดอก ปลายท่อนมาลัยประดับบุคคนยืน
เหนือมกรหันหน้าเข้าหากัน

ตลอดจนทับหลังบนปราสาทบริเวณที่ปรากฏทับหลังแบ่งท่อนมาลัยเป็นสี่แฉกภาพใบหน้าสัตว์
คายไบไม้ม้วนและก้านต่อดอก

รูปภาพที่ 77 ทับหลังประดับบนปราสาทบริวารหลังเหนือฝั่งทิศตะวันออก
ปรากฏภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ

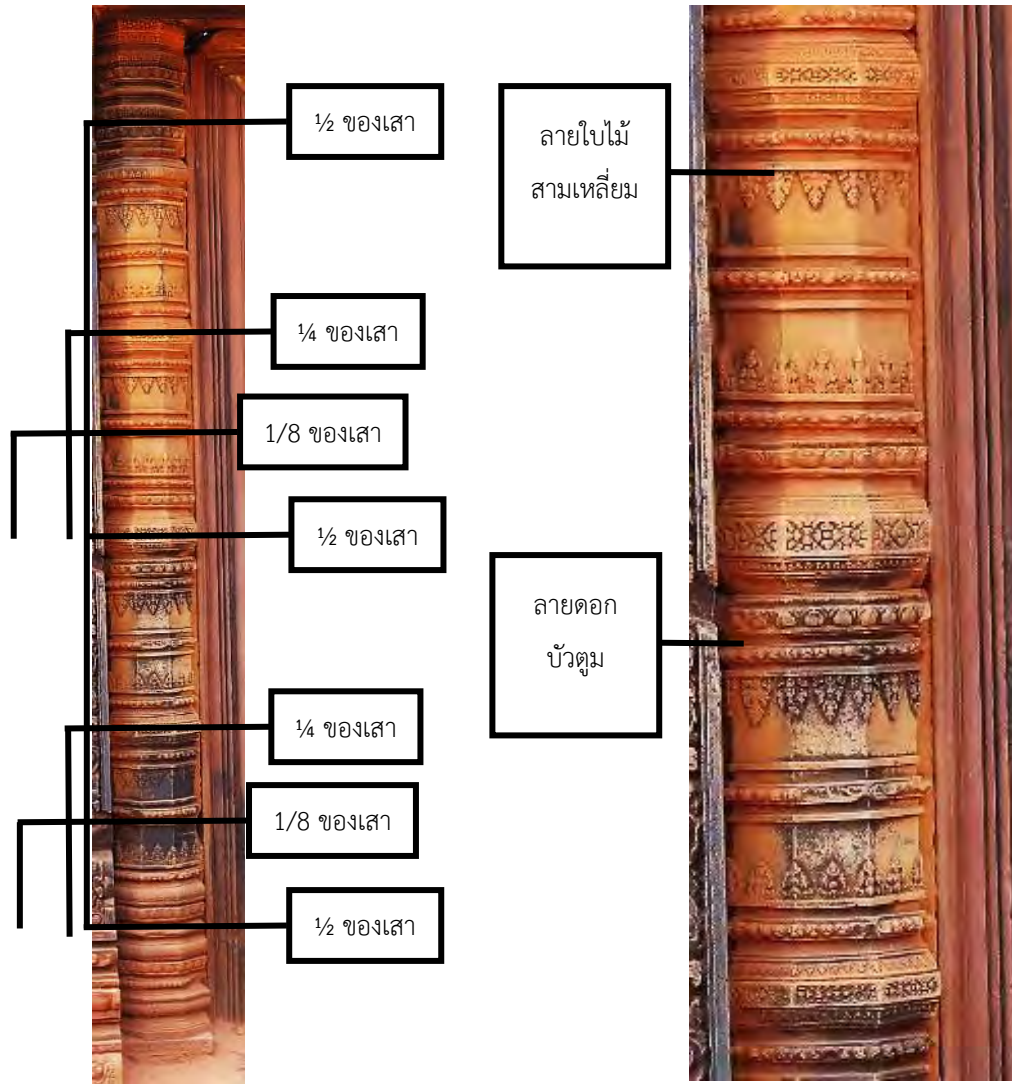
2. ลวดลายประดับเสากรอบประตู

นิยมตกแต่งด้วยเสาแปดเหลี่ยม และยังมีคานิยมแบบเก่าอยู่บ้าง คือ ปรากฏเสาวงกลมบริเวณซุ้มประตูทางเข้าบรรณาลัยด้านนอก และกำแพงแก้วด้านใน ซึ่งผู้วิจัยได้จัดกลุ่มออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเสาแปดเหลี่ยม และกลุ่มเสาวงกลม ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวเพียงกลุ่มเดียว คือกลุ่มเสาแปดเหลี่ยมซึ่งมีลวดลายที่น่าสนใจและเป็นลวดลายเฉพาะของศิลปะแบบบันทายศรี ดังนี้

กลุ่มเสาประดับกรอบประตูแบบแปดเหลี่ยม

ลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมที่ระดับส่วน $\frac{1}{4}$ ของเสา คือชุดลายสามเหลี่ยมที่เริ่มมีขนาดเล็กลงจนเห็นพื้นที่ว่างได้อย่างชัดเจนราวๆประมาณ 1 ถึง 2 เท่าของลายใบไม้ โดยปรากฏทั้งลายชุดคู่ และลายชุดเดี่ยว ดังนี้

รูปภาพที่ 78 ภาพแสดงอัตราส่วนนของ
เสาประดับกรอบประตู

รูปภาพที่ 79 ลวดลายประดับ
ตกแต่ง $\frac{1}{4}$ ของเสา

ชุดที่ 1 ชุดลายสามเหลี่ยมคู่หงายและคว่ำที่มีขนาดแตกต่างกันเล็กน้อย คั่นกลางด้วยลายดอกบัวตูม รายละเอียดของลายค่อนข้างไม่เหมือนกันโดยฝั่งใดฝั่งหนึ่งมีขนาดเรียวยาวมากกว่า ซึ่งประดับใบไม้ด้านเหลี่ยมเสาละหนึ่งใบกับอีกครึ่งใบทั้งสองด้าน พบบริเวณเสาประดับกรอบประตูทางเข้าชั้นนอก

ชุดที่ 2 ชุดลายสามเหลี่ยมสลับบูบะบัวตูมคู่หงายและคว่ำ คั่นกลางด้วยลายดอกบัวตูม รายละเอียดของลายเหมือนกันทั้งสองฝั่ง ใบไม้มีขนาดเรียวยาว ซึ่งประดับใบไม้ด้านเหลี่ยมเสาละสองใบกับอีกครึ่งใบทั้งสองด้าน พบบริเวณเสาประดับกรอบประตูทางเข้าชั้นกลาง

รูปภาพที่ 80 เสาประดับกรอบประตู
ทางเข้าชั้นกลาง

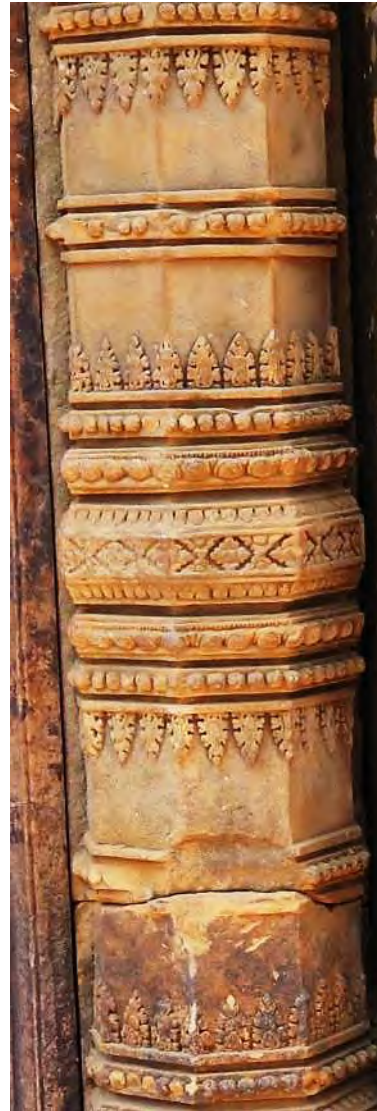

รูปภาพที่ 81 ลวดลายประดับตกแต่ง
¼ ของเสา

ชุดที่ 3 มีลักษณะคล้ายกับลายชุดที่ 1 ที่ได้กล่าวมาในข้างต้นแล้ว แต่มีความแตกต่างในการประดับจำนวนใบไม้สามเหลี่ยมในแต่ละด้าน โดยชุดลายนี้ประดับใบไม้ด้านเหลี่ยมเสาละสองใบกับอีกครึ่งใบทั้งสองด้าน พบบริเวณเสาประดับกรอบประตูทางเข้าชั้นใน

รูปภาพที่ 82 เสาประดับกรอบประตู
ทางเข้าชั้นใน

รูปภาพที่ 83 ลวดลายประดับตกแต่ง ¼ ของเสา

ชุดที่ 4 ชุดลายสามเหลี่ยมคู่หงายและคว่ำ คั่นกลางด้วยลายดอกบัวตูมขนาดเล็ก
 รายละเอียดของลายเหมือนกันทั้งสองฝั่ง ใบไม้ลักษณะเหมือนฟินปลาขนาดเล็ก จึงทำให้เหลือพื้นที่
 ว่างค่อนข้างมาก ซึ่งประดับใบไม้ด้านเหลี่ยมเสาละสี่ใบกับอีกครั้งใบทั้งสองด้าน พบบริเวณเสาประดับ
 กรอบประตูทางเข้ามณฑปทางทิศตะวันออกปราสาทประธาน

รูปภาพที่ 84 เสาประดับกรอบประตูทางเข้า
 มณฑปปราสาทประธาน

รูปภาพที่ 85 ลวดลายประดับตกแต่ง
 $\frac{1}{4}$ ของเสา

ชุดที่ 5 ชุดลายสามเหลี่ยมเดี่ยวหงายและคว่ำ ไม่มีลายคั่นจึงเหลือพื้นที่ว่างค่อนข้างมาก ปรากฏแค่ลายใบไม้หงายหรือคว่ำเท่านั้น ขนาดใบไม้สลับบนขนาดเล็กใหญ่ไม่เท่ากัน ซึ่งประดับใบไม้ด้านเหลี่ยมเสาละหนึ่งใบซึ่งเป็นใบเล็กกับอีกครั้งใบทั้งสองด้านที่เป็นลายใหญ่ พบบริเวณเสาประดับกรอบประตูทางเข้าชั้นในสุด

รูปภาพที่ 86 เสาประดับกรอบประตู
ทางเข้าชั้นในสุด

รูปภาพที่ 87 ลวดลายประดับ
ตกแต่ง 1/4 ของเสา

ชุดที่ 6 ชุดลายสามเหลี่ยมสลับบัวตูมเดี่ยวหงายและคว่ำ ไม่มีลายคั่นจึงเหลือพื้นที่ว่างค่อนข้างมาก ปรากฏแค่ลายใบไม้หงายหรือคว่ำเท่านั้น รายละเอียดของใบไม้มีขนาดเรียวยาว ซึ่งประดับใบไม้ด้านเหลี่ยมเสาละหนึ่งใบกับอีกครึ่งใบทั้งสองด้าน พบบริเวณเสาประดับกรอบประตูทางเข้าปราสาทบรีวาร

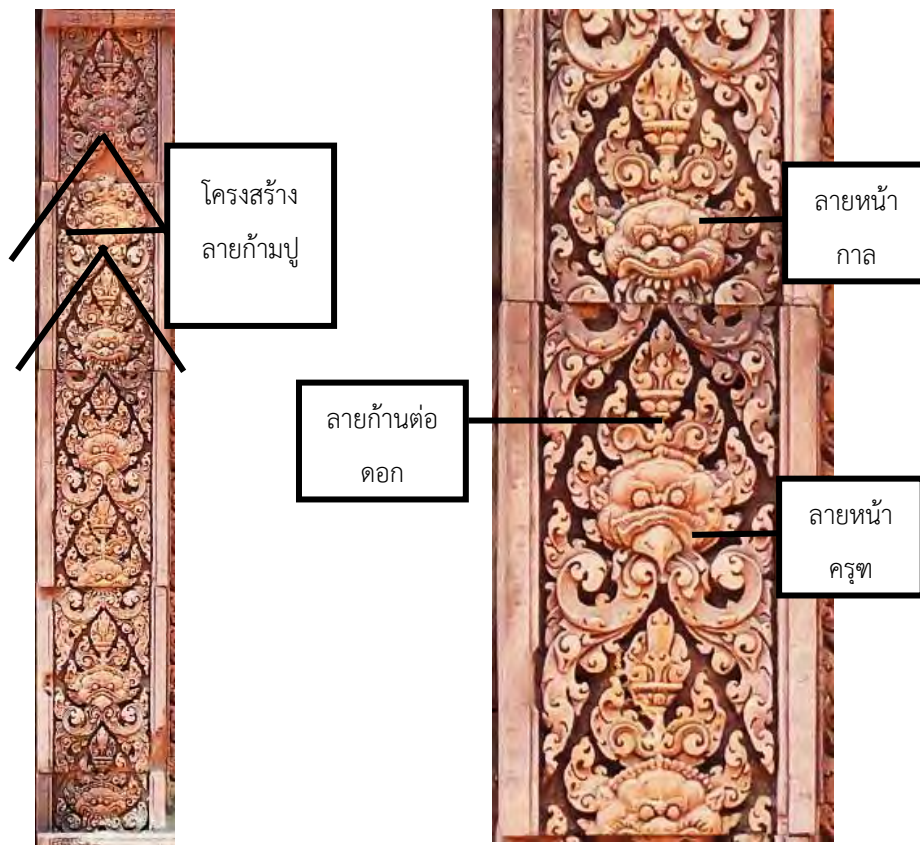
รูปภาพที่ 88 เสาประดับกรอบประตู
ทางเข้าปราสาทบรีวาร

รูปภาพที่ 89 ลวดลายประดับ
ตกแต่ง ¼ ของเสา

3. ลวดลายประดับเสาดัดผนัง

ลวดลายเสาดัดผนังที่มีความโดดเด่นคือ ลายกำมปูเกล้าภาพหรือแทรกใบหน้าสัตว์ บริเวณซุ้มประตูทางเข้าที่รองรับหน้าบัน กล่าวคือ มีการแทรกภาพใบหน้ากาล สลับ ใบหน้าครุฑ โดยใช้โครงสร้างแกนหลักของลายกำมปูเกล้าต่อดอก ซึ่งใบหน้าสัตว์เหล่านี้มีอากัปกริยาคล้ายกับการกลืนหรือคายใบไม้ ซึ่งแสดงถึงความเป็นสิริมงคลอย่างไม่สิ้นสุด

รูปภาพที่ 90 เสาดัดผนังประตูทางเข้า
ทางชั้นในสุดฝั่งทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 91 รายละเอียดลายแทรก
ใบหน้าสัตว์มงคล

ลายเสาดัดผนังที่นิยมประดับตัวผนังอาคาร หรือบรรณาลัย คือ ลายกำมปูเกล้าที่ลายกำเนิดจากตัวสิงห์ ซึ่งมีโครงสร้างลายเกิดจากการสลับตำแหน่งการขดเข้า-ออก ภายในประกอบด้วยลายกระหนกผักกูด ขดม้วนขนาดเล็ก และใบไม้มุมด้านข้าง

รูปภาพที่ 92 เสาดัดผนังประดับตัว
อาคารและบรรณาลัย

รูปภาพที่ 93 รายละเอียดของลาย
ก้านขด

4. ลวดลายประดับตกแต่งส่วนฐาน

ปรากฏลายดอกซีกดอกซ้อน ลายก้านขด ลายใบไม้สามเหลี่ยม ลายบัวหงาย ลายบัวตูม ลายกรวยเชิง และลายเฟืองอุบะ ซึ่งลวดลายที่น่าสนใจ คือ ลายก้านขดที่ประดับส่วนโคนเสาปราสาท และลายเฟืองอุบะที่ประดับบัวรัดเกล้าบนปราสาท

รูปภาพที่ 94 ลายก้านขดประดับบริเวณโคนเสาประตูทางเข้ากำแพงแก้วชั้นในสุด

รูปภาพที่ 95 ลายเฟืองอุบะประดับบัวรัดเกล้ามณฑปปราสาทประธาน

5. ลวดลายประดับผนังอาคาร

ผนังปราสาทประดับตกแต่งด้วยลายขดม้วนสีสดประกอบด้วยลายสี่เหลี่ยมจัตุรัส ผนังส่วนที่เป็นมุขยื่นออกมามักประดับทวารบาลในกรอบซุ้มพร้อมส่วนฐานประดับลายสิงห์แบกที่รองรับทวารบาลชาย และหงส์ที่รองรับทวารบาลหญิง

รูปภาพที่ 96 ลายประดับตกแต่งผนังมณฑปปราสาทประธาน

รูปภาพที่ 97 ชุ่มประดับทวารบาล
บริเวณมุมผนังปราสาทประธาน

รูปภาพที่ 98 ชุ่มประดับทวารบาลมุม
ผนังปราสาทบริวาร

6. ลวดลายประดับตกแต่งส่วนเครื่องบน (หลังคาทรงจำลองปราสาทซ้อนชั้น)

ลายบันแถลง/กรอบซุ้มบันแถลงปราสาทประธานและปราสาทบริวาร

โดยนับชั้นบันแถลงถัดจากหน้าบันชั้นที่ 1 โดยประดับทั้ง 4 ทิศ ลักษณะเหมือนกัน คือ

ชั้นที่ 2 ลายประดับบันแถลงเป็นภาพจำหลักหงส์อยู่ในซุ้มเหนือสิ่งหนึ่งเหนือเศียรข้างพื้นหลังเป็นลายก้านขด ส่วนจำลองทับหลังปรากฏภาพจำหลักครุฑคู่ก้านต่อดอกปลายขดม้วนที่มีลักษณะห่างกันเล็กน้อย ส่วนกรอบซุ้มประดับลายก้านต่อดอกคั่นด้วยดอกประจายามปลายซุ้มประดับมกรคายพญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร

รูปภาพที่ 99 ลายประดับบันแถลง ชั้นที่ 2 ของปราสาทประธานและปราสาทบริวารมีลักษณะเหมือนกัน

ชั้นที่ 3 ลายประดับบันแถลงเป็นภาพจำหลักหน้ากาลคายอุบะพื้นหลังเป็นลายก้านขด ส่วนจำลองทับหลังปรากฏภาพจำหลักหน้ากาลคายก้านต่อดอกชิดกัน ส่วนกรอบซุ้มประดับลายก้านต่อดอกคั่นด้วยดอกประจายามปลายซุ้มประดับมกรคายพญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร

รูปภาพที่ 100 ลายประดับบันแถลง ชั้นที่ 3 ของปราสาทประธานและ
ปราสาทบริวารมีลักษณะเหมือนกัน

ชั้นที่ 4 ลายประดับบันแถลงเป็นภาพจำหลักครุฑยุคทอนมาลัยพื้นหลังเป็น
ลายก้านขด ส่วนจำลองทับหลังปรากฏภาพจำหลักหน้ากาลกายทอนมาลัย ส่วนกรอบซุ้มประดับลาย
ก้านต่อดอกคั่นด้วยดอกประจายามปลายซุ้มประดับมกรคายพญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร

รูปภาพที่ 101 ลายประดับบันแถลง ชั้นที่ 4 ของปราสาทประธานและ
ปราสาทบริวารมีลักษณะเหมือนกัน

ชั้นที่ 5 ลายประดับบันแถลงเป็นภาพจำหลักก้านขดหัวม้วนเข้าหากัน ส่วน
จำลองทับหลังประดับลายใบไม้สามเหลี่ยม ส่วนกรอบซุ้มมีลักษณะโค้งคล้ายครึ่งวงกลมประดับลาย
ก้านต่อดอกคั่นด้วยดอกประจายามปลายซุ้มประดับมกรคายพญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร

รูปภาพที่ 102 ลายประดับบันแถลง ชั้นที่ 5 ของปราสาทประธานและ
ปราสาทบริวารมีลักษณะเหมือนกัน

และส่วนยอดประดับ ประดับทรงกลศรองรับด้วยกลีบบัวด้านล่าง

รูปภาพที่ 103 ส่วนยอดประดับกลศ ลักษณะคล้ายหม้อน้ำมนต์

ลายกليبขนุน

กليبขนุนที่ปรากฏคือ แบบจำลองอาคารขนาดเล็กตกแต่งบริเวณมุมแต่ละชั้นของปราสาท และกليبขนุนที่มีลักษณะรูปร่างเหมือนใบสามเหลี่ยมสลักภาพทวารบาลในทำยืน ทำตรีภังค์(อาคารหย่อนขาข้างใดข้างหนึ่ง) ทามหาราชลีลา และ ทำสมาธิหลวมคล้ายท่าของโยคี

รูปภาพที่ 104 กليبขนุน บนเครื่องปราสาทปวิวาร ฝั่งทิศตะวันตก

สถาปัตยกรรมและการประดับตกแต่งลวดลายบนปราสาทนครวัด จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศ กัมพูชา

ปราสาทนครวัดเป็นปราสาทที่อาจกล่าวได้ว่า อาจสร้างขึ้นโดยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองยโสธรปุระเมืองแรก โดยปราสาทหันหน้าไปทางทิศตะวันตก และมีซุ้มประตูทางเข้าขนาดใหญ่ทางฝั่งทิศตะวันตก ซึ่งเรียกว่า “ประตูช้าง” หลังประตูทางเข้า มีทางเดินขนาดใหญ่ระยะทาง 350 เมตร จากซุ้มประตูจนถึงลานรูปกากบาท มีระเบียงล้อมรอบทั้งหมด 3 ชั้น ซึ่งระเบียงชั้นนอกมีความยาวไม่น้อยกว่า 800 เมตร รอบปราสาทหลังกลาง ยังมีปราสาทสี่มุมเชื่อมระเบียงชั้นในสุด นอกจากนี้แต่ละทิศก็มีระเบียงอีกสี่ชุดเชื่อมกับระเบียงชั้นในสุดเข้ากับปราสาทหลังกลาง และทางฝั่งทิศตะวันตกมีระเบียงรูปกากบาทระหว่างระเบียงชั้นกลางและชั้นนอกอีกชั้นหนึ่งด้วย⁴⁷ ตลอดจนมีสระน้ำขนาดใหญ่ล้อมรอบพื้นที่รอบนอกก่อนถึงซุ้มประตูทางเข้า

ปราสาทนครวัดเป็นปราสาท 5 หลัง ที่สร้างบนยอดฐานซ้อนชั้นที่มีความงดงามที่สุด เพื่อจำลองเขาพระสุเมรุ รูปแบบสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจในเรื่องของเครื่องบนที่มีลักษณะเป็นทรงพุ่ม ตลอดจนการวางแผนผังปราสาทที่พัฒนามาจากปราสาทบิงมาลา ใกล้เคียงเขาพนมกุเลน ซึ่งเป็นปราสาทที่มีระเบียงใหญ่ล้อมรอบ 3 ชั้น และมีการเชื่อมของระเบียงเป็นรูปกากบาท แต่มีขนาดใหญ่กว่า ปราสาทนครวัดนอกจากมีระเบียง 3 ชั้นแล้ว ยังมีปราสาทอยู่ทุกมุมและประตูทางเข้าทุกทิศ⁴⁸

ลวดลายที่เป็นจุดเด่นของปราสาทแห่งนี้ คือลายเล่าเรื่องบนผนังระเบียง เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับมหากาพย์อินเดีย 2 เรื่องที่มีชื่อเสียง คือ เรื่องรามายณะ (รามเกียรติ์) และ มหาภารตะ ตลอดจนภาพสลักพระนารายณ์ ทั้งภาพอวตารของพระองค์ในร่างของมนุษย์และสัตว์⁴⁹

⁴⁷ สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., **ประวัติเมืองพระนคร (Angkor) ของขอม** (กรุงเทพมหานคร: บริษัท จันวณิชย์ จำกัด (โรงพิมพ์จันทน์หวาดิม)), 2526, หน้า 40

⁴⁸ สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., **ศิลปะขอม** (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)), 2547, หน้า 37

⁴⁹ สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., **ประวัติเมืองพระนคร (Angkor) ของขอม** (กรุงเทพมหานคร: บริษัท จันวณิชย์ จำกัด (โรงพิมพ์จันทน์หวาดิม)), 2526, หน้า 40

ตัวอย่าง

รูปภาพที่ 105 ภาพสลักรามเกียรติ์ นครวัด

รูปภาพที่ 106 ภาพการรบในมหาภารตะ

(ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “นครวัด” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

<http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=นครวัด> [ม.ป.ป.]. สืบค้น
28 ธันวาคม 2562.)

นอกจากภาพที่เกี่ยวกับพระนารายณ์แล้ว ยังมีภาพสลักทางประวัติศาสตร์ คือปรากฏภาพ
พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ท่ามกลางข้าราชการสำนัก⁵⁰

⁵⁰ สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., ประวัติเมืองพระนคร (Angkor) ของขอม (กรุงเทพมหานคร: บริษัท จันวาณิชย์ จำกัด (โรงพิมพ์จันทวา
เดิม)), 2526, หน้า 45

รูปภาพที่ 107 ภาพพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 นครวัด

(ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “นครวัด” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

<http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=นครวัด> [ม.ป.ป.]. สืบค้น
28 ธันวาคม 2562.)

ซึ่งเป็นลวดลายที่มีความงดงามและมีเอกลักษณ์ ณ ปราสาทนครวัด แต่เนื่องด้วยปราสาทมี
อาณาบริเวณใหญ่กว้าง จึงมีบางพื้นที่ช่างแกะสลักลวดลายไม่เสร็จ

ตัวอย่าง

รูปภาพที่ 108 ภาพสลักที่ไม่สมบูรณ์

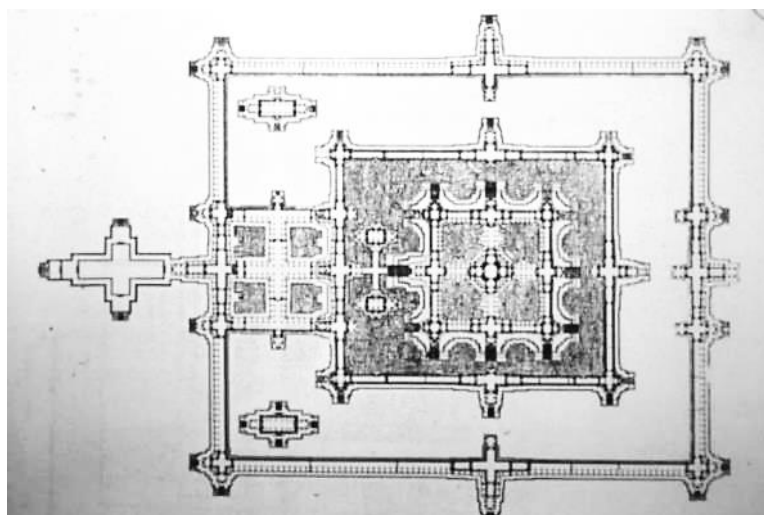

รูปภาพที่ 109 ภาพสลักที่ยังไม่ได้แกะสลักให้มีมิติลึก

จึงทำให้สามารถเข้าใจกระบวนการขึ้นลายของช่างเขมร ที่ได้คำนวณการแบ่งสัดส่วนสมมาตร
เพื่อขึ้นโครงลวดลายเป็นเส้น จึงใช้เครื่องมือแกะให้เป็นเส้นรอบนอก ก่อนที่จะสลักลวดลายให้เกิดมิติ

ปราสาทนครวัดเป็นปราสาทที่หันหน้าไปทางทิศตะวันตก ประกอบด้วย ดังนี้

1. โคปุระชั้นนอก
2. ทางดำเนิน
3. พลับพลา
4. กำแพงแก้วและโคปุระ
5. สระน้ำ
6. ระเบียงคดและโคปุระ
7. บรรณาลัย
8. โคปุระชั้นใน
9. ปราสาท

รูปภาพที่ 110 แผนผังปราสาทนครวัด ประเทศกัมพูชา

(ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “แผนผังปราสาทนครวัด” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

<http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=แผนผังปราสาทนครวัด>

[ม.ป.ป.]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)

จุดเด่นของลวดลายประดับตกแต่ง ณ ปราสาทนครวัด จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมสามารถแบ่งประเภทในการสำรวจดังต่อไปนี้

1. ลวดลายประดับเคล้าภาพเล่าเรื่องบริเวณหน้าบัน/ทับหลัง

หน้าบัน มีลักษณะของภาพเล่าเรื่องจะมีตัวละครเป็นบุคคลและวานร ภาพค่อนข้างซ้ำกัน มีขนาดที่เท่ากัน เมื่อมองเป็นระยะไกล จะเห็นว่าค่อนข้างไม่มีจุดเด่น แต่ถ้าหากต้องการให้มีจุดเด่นช่างจะแกะสลักตัวละครเหล่านั้นให้มีขนาดใหญ่บริเวณมุมใดมุมหนึ่งของภาพ จึงทำให้องค์ประกอบภาพเป็นการซ้ำภาพเป็นส่วนมาก ลวดลายจึงดูแน่นไม่มีพื้นที่ว่าง

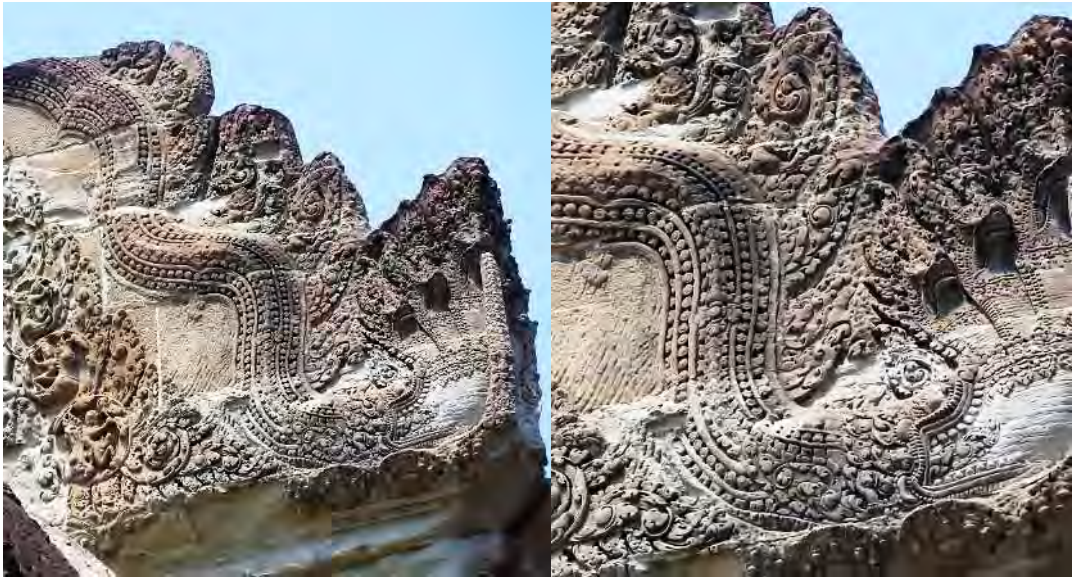

รูปภาพที่ 111 หน้าบันบางส่วนจากปราสาทนครวัด บริเวณระเบียงคดชั้นบนสุด แสดงถึงการจัดเรียงภาพและการซ้ำของขนาดบุคคล

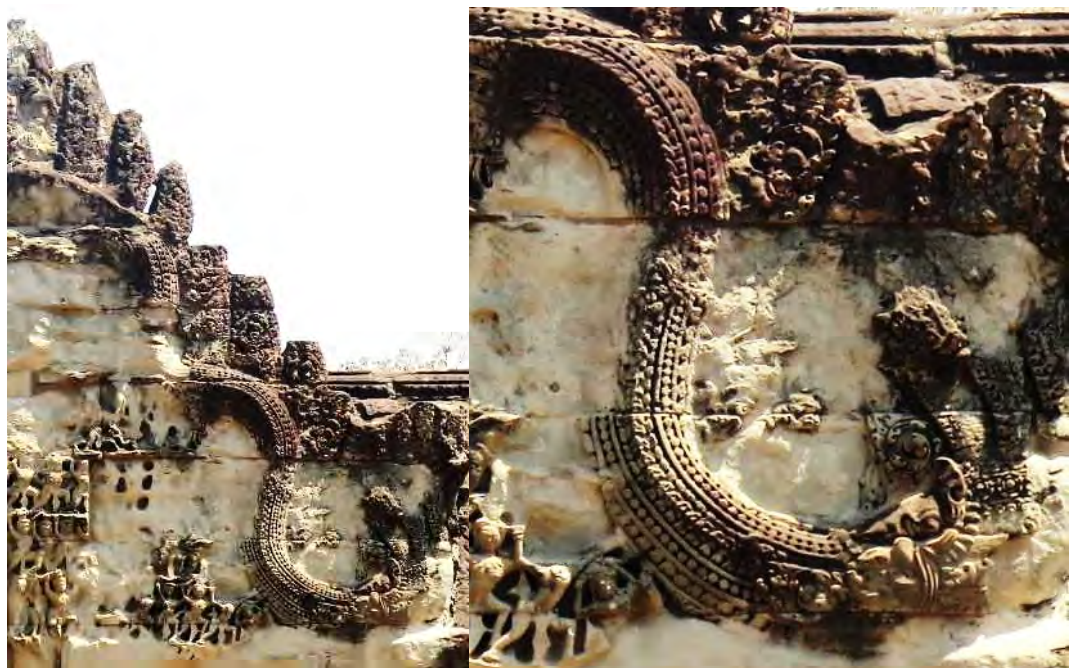

รูปภาพที่ 112 หน้าบันบางส่วนจากปราสาทนครวัด บริเวณระเบียงคดชั้นบนสุด แสดงถึงการจัดเรียงภาพและการซ้ำของขนาดบุคคล

กรอบซุ้มหน้าบัน ประดับปลายกรอบซุ้มด้วยมกรคายพญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร และภายในซุ้มประดับด้วยลายรักร้อยคั่นด้วยดอกประจำยามพร้อมทั้งประดับลวดลายพลอยเม็ดกลมประมาณ 1-2 ชั้น

รูปภาพที่ 113 กรอบซุ้มหน้าบันส่วนด้านข้างของระเบียงคดชั้นกลาง ประดับด้วยลายรักร้อยและ
ปลายซุ้มประดับมกรคายพญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร

รูปภาพที่ 114 กรอบซุ้มหน้าบันประตูทางเข้าบริเวณระเบียงคดชั้นนอก ประดับด้วยลายรักร้อยและ
ปลายซุ้มประดับมกรคายพญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร

ทับหลัง มักมีความกว้างที่ค่อนข้างแคบดูเรียวยาว ลวดลายที่ปรากฏตรงกลางของทับหลังจะปรากฏภาพจำหลักเทพชั้นรอง อาทิ พระอินทร์ พระนารายณ์ในร่างอวตาร ตลอดจนนางอัปสร เป็นต้น ซึ่งเทพเหล่านี้จะประทับหน้ากาลบ้าง หรือสิงห์คู่พร้อมหน้ากาลที่อยู่บริเวณองค์ประกอบล่างของทับหลัง การตกแต่งทับหลังไม่ปรากฏท่อนมาลัย แต่จะมีการซ้ำของใบไม้สามเหลี่ยมหางยาวและโคนใบเป็นใบไม้มีวุ้นจนเกือบเป็นทรงกลม และในบางครั้งมีการสลักก้านขดทำให้เกิดการเชื่อมของลายทำให้เกิดความพริ้วไหวของลวดลายมากกว่าการเป็นจังหวะซ้ำของใบไม้

รูปภาพที่ 115 ทับหลังบริเวณประตูทางขึ้นฝั่งทิศตะวันออกเฉียงเหนือบริเวณระเบียงคดชั้นบนสุดของปราสาทนครวัด

รูปภาพที่ 116 ทับหลังบริเวณประตูทางฝั่งทิศตะวันตกเฉียงเหนือบริเวณระเบียงคดชั้นบนสุดของปราสาทนครวัด ซึ่งปรากฏการเชื่อมกันของใบไม้มีวุ้น

รูปภาพที่ 117 ทับหลังบริเวณประตูทางฝั่งทิศตะวันตกเฉียงใต้บริเวณระเบียงคดชั้นบนสุดของปราสาทนครวัด

2. ลวดลายประดับเสากรอบประตู ชั้นวงแหวนเพิ่มมากขึ้น ทำให้ลวดลายประดับมีขนาดเล็กตาม อาทิ ลายใบไม้สามเหลี่ยมที่มีลักษณะเป็นฟันปลา และเสาที่เพิ่มเหลี่ยมมากขึ้น จึงทำให้เสาคล้ายเป็นเสากลมไม่มีเหลี่ยม

รูปภาพที่ 118 ลวดลายประดับเสากรอบประตู
บริเวณประตูฝั่งทิศใต้ของระเบียงคค
ชั้นบนของนครวัดนครวัด

รูปภาพที่ 119 รายละเอียดลวดลายประดับเสา
กรอบประตูบริเวณประตูฝั่งทิศ
ตะวันตกระเบียงคคชั้นนอกของ

3. ลวดลายประดับเสาดัดผนัง

ลวดลายมีลักษณะเป็นโครงสร้างลายกำมูเป็นส่วนใหญ่ โดยศูนย์กลางของลายมักนิยมแทรกภาพเทพและลายก้านต่อดอก ลวดลายทั้งสองข้างประกอบด้วยก้านขดสลับไปมา ตลอดจนการปรับโครงสร้างลายก้านขดให้เชื่อมต่อกันขึ้นไปเป็นเครือลายพันธุ์พฤกษา และแทรกภาพบุคคลหรือลายเทพพนมตรงกลาง ส่วนกรอบลายประดับด้วยลายพลอยเม็ดกลมหรือลายดอกไม้กลม เป็นต้น

รูปภาพที่ 120 ลวดลายประดับเสาดัดผนังบริเวณภายในระเบียงคดชั้นบนสุดของปราสาทนครวัด

รูปภาพที่ 121 ลวดลายประดับด้านหน้าเสาดัดผนังบริเวณทางเดินภายในระเบียงคดชั้นบนสุดของปราสาทนครวัด

และนอกจากการประดับตกแต่งลวดลายด้านหน้าของเสาแล้ว ยังปรากฏการตกแต่งลวดลายประดับแบบนูนต่ำบริเวณด้านข้างของเสา ทั้งสองข้างด้วยลายแก้วชิงดวงคั่นด้วยดอกประจํายาม ภายในวงกลมประดับภาพคล้ายหงส์

รูปภาพที่ 122 ลายประดับเสาติดผนังบริเวณด้านข้างทางเดินภายในระเบียงคดชั้นบนสุดของปราสาทนครวัด ปรากฏลายแก้วชิงดวงคั่นด้วยดอกประจํายาม

4.ลวดลายประดับตกแต่งส่วนฐาน

รูปภาพที่ 123 ลักษณะส่วนฐานสูงรองรับระเบียงคดชั้นบนสุดและปราสาทประธาน

มักปรากฏลวดลายเทพพนมหรือตัวสิงห์แทรกอยู่บนลายใบไม้สามเหลี่ยม

รูปภาพที่ 124 ภาพจำหลักใบไม้สามเหลี่ยมแทรกเทพพนมเหนือหน้ากาลประดับลายหน้ากระดาน

ส่วนฐาน

รูปภาพที่ 125 ลายใบไม้สามเหลี่ยมหรือกลีบบัวคว่ำแทรกสิงห์ทั้งตัวภายในกึ่งกลางของโคนใบประดับ

ลวดบัวคว่ำส่วนฐาน

รูปภาพที่ 126 ลายใบไม้สามเหลี่ยมหรือกลีบบัวหงายแทรกภาพบุคคลภายในกึ่งกลางของใบประดับ

ลวดบัวหงายส่วนฐาน

และบริเวณมุมฐานปราสาทปรากฏภาพครุฑ

รูปภาพที่ 127 ลายมุมของใบไม้สามเหลี่ยมหรือกลีบบัวหงายแทรกภาพครุฑในกึ่งกลางของใบ

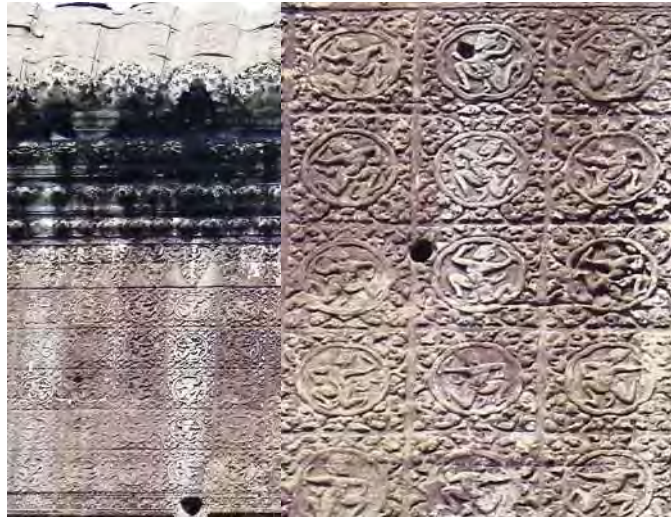
และภาพวานรที่แทรกภายในตัวก้านขด

รูปภาพที่ 128 ลายหน้ากระดานบริเวณมุขช้างบันได ลายก้านขดแทรกภาพวานรกึ่งกลาง

5. ลวดลายประดับผนังอาคาร

โครงสร้างคล้ายกับตารางสี่เหลี่ยมด้านเท่า ภายในมีลักษณะคล้ายกับดอกประจายามที่มี
 เกสรกลมขนาดใหญ่ กึ่งกลางแทรกภาพพลทหารถืออาวุธสลับหันหน้าเข้าออก ส่วนบริเวณย่อมุมติด
 กับเสาติดผนังประดับลวดลายนางอัปสราด้านล่าง

รูปภาพที่ 129 ลายประดับผนังบริเวณระเบียงคดชั้นบนสุด ของปราสาทนครวัด

รูปภาพที่ 130 ลายประดับบริเวณย่อมุมเสาติดผนัง ประดับภาพจำหลักนางอัปสร

นอกจากนี้ยังมีลวดลายประดับเล็ก ๆ บนลูกมะหวดอีกด้วย เช่น ลายใบไม้สามเหลี่ยม
คว่ำ-หงาย ขนาดเล็กคล้ายฟีนปลา ลายดอกไม้อกลม เป็นต้น

รูปภาพที่ 131 ลวดลายประดับบนลูกมะหวด บริเวณหน้าต่างของระเบียงคดชั้นนอกทางฝั่งทิศ
ตะวันตกของปราสาท

และผนังด้านในมีภาพสลักผนังเช่นกัน ซึ่งนิยมทำลายมาจากโครงสร้างวงกลม มีทั้งลวดลาย
สัตว์ ร่างอวตารของพระวิษณุ ลายนกต่อสู้อัน ลายดอกไม้อกลม เป็นต้น

รูปภาพที่ 132 ลายแก้วชิงดวงแทรกภาพสัตว์นานาชนิด ประดับบริเวณผนังระเบียงคด

รูปภาพที่ 133 ลายแก้วชิงดวงแทรกภาพนกต่อสู้อัน ประดับบริเวณผนังขอบหน้าต่างระเบียงคด

รูปภาพที่ 134 ลายแก้วชิงดวงแทรกดอกประจำยาม ประดับบริเวณเสาติดผนังภายในระเบียงคด

6. ลวดลายประดับตกแต่งส่วนเครื่องบนทรงพุ่ม

บริเวณหลังคาระเบียงคดมีลวดลายก้านต่อดอกประดับเป็นแถว

รูปภาพที่ 135 ภาพที่มองจากประตูฝั่งทิศตะวันตกบริเวณระเบียงคดชั้นบนสุดของปราสาทนครวัด

รูปภาพที่ 136 ลายก้านต่อดอกประดับหลังคาระเบียงคด

ลายบันแถลงและลายกลีบขนุน ค่อนข้างเลือนหายไปมากจึงไม่สามารถเห็นภาพได้ชัดเจนแต่บริเวณหน้าบันและกรอบซุ้มยังคงเห็นอยู่บ้าง ซึ่งหน้าบันนิยมภาพเล่าเรื่องมีการซ้ำภาพบุคคลหรือวาทเป็นจำนวนมากเรียงเท่าๆกัน และจุดเด่นมักมีขนาดใหญ่อยู่บริเวณกึ่งกลางของภาพ ส่วนบริเวณกรอบซุ้มปลายซุ้มเป็นรูปมกรคายนาคทรงเครื่อง 5 เศียร ภายในซุ้มประดับลายรักร้อยคั่นด้วยดอกประจํายามและมีกรอบหุ้มด้านข้างเป็นลายพลอยเม็ดกลมเสมอ

7. ประติมากรรมแบบลอยตัว

สะพานนาคทรงเครื่อง 7 เศียร

รูปภาพที่ 137 สะพานนาคทรงเครื่องฝั่งทิศตะวันตก บริเวณด้านหน้าประตูทางเข้าระเปียงคดชั้นนอก

สถาปัตยกรรมและการประดับตกแต่งลวดลายบนปราสาทบายน จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศ กัมพูชา

ปราสาทบายนคือปราสาทหลังกลางของเมืองพระนครหลวงที่สร้างขึ้นใหม่พร้อมกับการสร้างกำแพงล้อมรอบเมืองและสร้างบนฐานที่สูง สันนิษฐานว่าปราสาทแห่งนี้อาจสร้างขึ้นช่วงปลายรัชกาลและอาจแล้วเสร็จในสมัยหลังของรัชกาล⁵¹ แผนผังปราสาทมีลักษณะที่แปลกออกไปคือไม่มีกำแพงล้อมรอบปราสาท แต่ใช้กำแพงเมืองพระนครหลวงเป็นกำแพงล้อมรอบแทน จึงทำให้เมืองพระนครหลวงอยู่ในพื้นที่อันศักดิ์สิทธิ์

ปราสาทบายนสร้างอยู่บนฐานสูงล้อมรอบด้วยระเบียง 2 ชั้นพร้อมทั้งประดับภาพสลักเล่าเรื่อง ปราสาทกลางตั้งอยู่สูงเด่นล้อมรอบด้วยวิหาร 16 หลัง ส่วนยอดหลังคาประดับใบหน้าขนาดใหญ่ 4 หน้า 4 ทิศ รูปทรงแผนผังของปราสาทเป็นวงกลม ซึ่งสื่อถึงยันตร์หรือมณฑลอันศักดิ์สิทธิ์จากการค้นคว้าของศาสตราจารย์มุสจิงสันนิษฐานความหมายของใบหน้าที่ปรากฏบนยอดปราสาทบายนว่า อาจจะหมายถึงพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรสมันตมุข (พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรที่มีพระพักตร์อยู่ทุกทิศ) แต่ศาสตราจารย์บวสเชอเลียได้ให้ความเห็นว่าใบหน้าที่สวมเครื่องประดับกระบังหน้าเป็นลวดลายดอกใบไม้ซึ่งเป็นศิราภรณ์ของนักรบแต่ไม่ใช่ศิราภรณ์ของพระโพธิสัตว์โลกेश्वร⁵²

ลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมจึงไม่โดดเด่นเมื่อเทียบกับการตกแต่งใบหน้าที่ทับบนยอดปราสาทและแผนผังที่ค่อนข้างลึกลับซับซ้อน ลวดลายที่ปรากฏชัดเจน คือบริเวณส่วนของเสาดัดผนัง โคนเสา หัวเสา และทับหลัง ตลอดจน ชุ่มต่างๆ ที่ปรากฏบนผนังภายใน ที่มีจะถูกการทำลายให้เหลือแต่ชุ่มเท่านั้น เนื่องจากหลังรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 กษัตริย์ผู้ที่นับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดูอย่างเคร่งครัด จึงมีการทำลายรูปเคารพ หรือรูปสลัก ที่แสดงถึงพุทธศาสนamahayan เหลือเพียงแค่ลายสลักรูปชุ่ม แต่ยังคงหลงเหลือรูปบุคคลที่มีลักษณะคล้ายกับโยคิอยู่บางส่วน ภาพรวมลายเส้นของลายประดับค่อนข้างอิสระมีมุมแหลม และโค้งสะบัดลักษณะค่อนข้างคล้ายกับเปลวเพลิงหรือลายไทยของไทย อาทิ ลายหน้ากระดานอย่างลายประจำยามกัมพู เป็นต้น

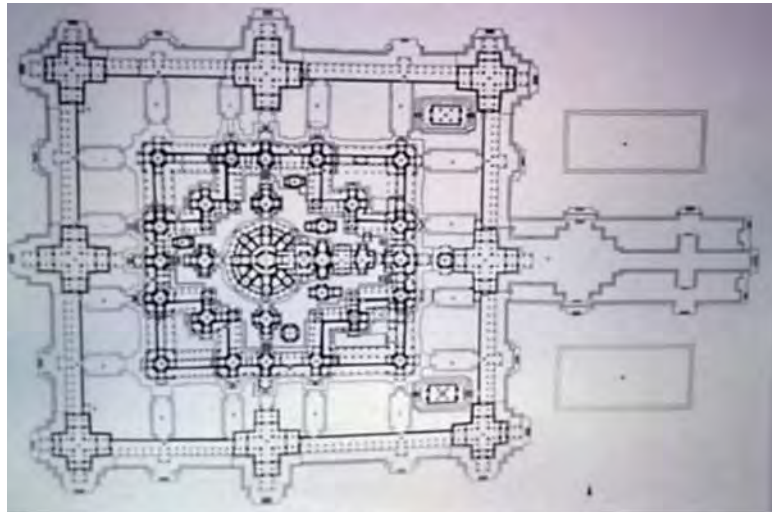
⁵¹ สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., **ประวัติเมืองพระนคร (Angkor) ของขอม** (กรุงเทพมหานคร: บริษัท จันฉวนฉิม จำกัด (โรงพิมพ์จันทว่าเดิม)), 2526, หน้า 59

⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 66-67

ตัวอย่าง

รูปภาพที่ 138 ลายประจํายามก้ามปู บริเวณส่วนฐานรองรับปราสาทประธาน

รูปภาพที่ 139 แผนผังปราสาทบายน เมืองนครธม

(ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “แผนผังปราสาทบายน” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
<http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=แผนผังปราสาทบายน> [ม.ป.ป.]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)

รูปภาพที่ 140 ปราสาทบายน เมืองนครธม มหานครแห่งรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7

จุดเด่นของลวดลายประดับตกแต่ง ณ ปราสาทบายน จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมที่มีจุดเด่นและมีอิทธิพลต่อศิลปกรรมสมัยใหม่คือ ลวดลายประดับตกแต่งส่วนเครื่องบนที่มีลักษณะคล้ายกับทรงพุ่มแต่ได้ปรับเปลี่ยนผิวของหินทรายให้กลายเป็นใบหน้าบุคคลรอบด้านทั้ง 4 ทิศ สวมมงกุฎมีกรอบหน้าประดับลวดลายดอกไม้และใบไม้ขนาดเล็ก มีร่องสลอลวดลายพวยเมื่อดกลม ด้านบนปรากฏใบไม้สามเหลี่ยม และการจำลองชั้นเตี้ยๆ ของหน้าบัน ทับหลังมีภาพจำหลักหน้ากาลส่วนด้านข้างเป็นลายก้านขดค่อนข้างเป็นวงกลมพร้อมกรอบซุ้ม มีการจำลองเรือนธาตุ 2-3 ชั้น และประดับดอกบัวบนปลายยอดสุด อีก 2 ชั้น

รูปภาพที่ 141 ยอดปราสาทประดับด้วยใบหน้าบุคคลทั้ง 4 ทิศ

รูปภาพที่ 142 ยอดปราสาทประดับด้วยใบหน้าบุคคลทั้ง 4 ทิศ และใบหน้าไม่เหมือนกัน

รูปภาพที่ 143 เหนือใบหน้ามีการจำลองอาคารเอนลาดเป็นทรงพุ่ม 2-3 ชั้น

รูปภาพที่ 144 ตัวอย่างหน้าบันและทับหลังบางส่วนจากปราสาทบายน

รูปภาพที่ 145 ทับหลังบางส่วนจากทางเดินขึ้นปราสาทบายน ปรากฏบุคคลในซุ้มสามเหลี่ยมเหนือหน้ากาล

รูปภาพที่ 146 ทับหลังบางส่วนจากทางเดินขึ้นปราสาทบายน ปรากฏก้านต่อดอกเหนือหน้ากาล

รูปภาพที่ 147 ทับหลังบางส่วนจากประตูทางขึ้นปราสาทประธาน ปรากฏการแบ่งเสี้ยวของท่อนมัลย์ และปลายท่อนมัลย์ปรากฏภาพหน้ากาลคายท่อนมัลย์ทั้งสองข้าง

เสาประดับกรอบประตูมีลักษณะ เป็นเสา 8 เหลี่ยม การประดับตกแต่งนิยมทำเป็นลายหน้ากระดาน มีลักษณะเหลี่ยมเป็นชั้น ค่อนข้างไม่เป็นวงแหวนหรือมีความโค้งมน ลายประดับนิยมลายดอกไม้ เช่น ดอกไม้กลม กลีบบัวหงาย พलयเม็ดกลม เป็นต้น รายละเอียดค่อนข้างไม่ปรากฏบนเสาประดับกรอบประตูที่ปราสาทแห่งนี้

และเสาดัดผนังผนัง ยังคงการตกแต่งลวดลายกำมปู มีแทรกภาพนางอัปสรและเทพชั้นรอง
อื่นๆ ตลอดจนการแทรกภาพบุคคลนั่งขัดสมาธิ แต่ถูกสกัดออกบางส่วนจากยุคหลังหรือหลังจากจบ
รัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7

ลวดลายค่อนข้างไม่มีพื้นที่ว่าง ขณะเดียวกันค่อนข้างไม่มีมิติลึก ขอบเสาดัดผนังนิยมประดับ
ด้วยลายพलयเม็ดกลม และการปรากฏลายก้านขดที่มีลักษณะเกือบเป็นวงกลมตกแต่งบริเวณเสาดัด
ผนังส่วนยอดมุมของอาคาร

รูปภาพที่ 148 เสาประดับกรอบ
ประตูทางเข้าปราสาทประธาน
ด้านบน

รูปภาพที่ 149 รายละเอียดเสา
ประดับกรอบประตู

รูปภาพที่ 150 ส่วนฐานเสาประดับกรอบประตูประดับเทพพนมในกรอบซุ้มสามเหลี่ยม

รูปภาพที่ 152 ภาพจำหลักผนังเสา บริเวณทางเดินทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 151 ภาพจำหลักหงส์คู่ใน วงกลมบริเวณกรอบประตูประดับ

รูปภาพที่ 153 ภาพจำหลักผนังเสา
บริเวณทางเดินทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 154 รายละเอียดลวดลาย
ที่ไม่ถูกสกัด

รูปภาพที่ 156 ลายประดับเสาติด
ผนังมุมอาคาร ปรากฏลายก้านขด

รูปภาพที่ 155 รายละเอียดลายก้าน
ขด ต้นลายเป็นตัวสิงห์

รูปภาพที่ 157 ลายประดับมุขข้างฐานบันไดเข้าปราสาททิศตะวันออก

รูปภาพที่ 158 ลายประดับส่วนฐานและโคนเสาประตูทางเข้าปราสาทประธานทางฝั่งทิศใต้

รูปภาพที่ 159 ลายประดับโคนเสาบริเวณหน้าต่าง

รูปภาพที่ 160 ลายก้านขดที่พันกันเหมือนเลขแปดอารบิก (8)

กำเนิดอารยธรรมเขมรในประเทศไทย

ด้วยความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรเขมรในอดีตส่งผลให้ความเจริญรุ่งเรืองแผ่ขยายอำนาจออกไปสู่บริเวณโดยรอบและเข้าสู่บริเวณประเทศไทยกระจายไปทั่วทุกภาค คือ ภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากหลักฐานทางศิลาจารึกจึงทำให้ทราบว่าอาณาจักรเขมรในประเทศไทยกัมพูชามีความเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับอาณาจักรเขมรในประเทศไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 จารึกที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 12 พบที่เมืองศรีเทพคือ จารึกบ้านไผ่ กล่าวถึงพระเจ้าศรีภวรวรมันผู้เป็นพระราชนัดดาของพระเจ้าจักรพรรดิและเป็นราชโอรสของพระเจ้าปฤถิวินทรวรมันสร้างศิลาจารึกไว้ ซึ่งศาสตราจารย์เชเดส สันนิษฐานว่าเป็นองค์เดียวกับพระเจ้าภวรวรมันที่ 1 ผู้ครองอาณาจักรเขมรในช่วงปี พ.ศ. 1141 และยังปรากฏชื่อของเจ้าชายจิตรเสนหรือพระเจ้ามเหศวรมัน ซึ่งเป็นพระเชษฐาของพระเจ้าศรีภวรวรมัน บนจารึกถ้ำเปิดทอง (เปิดทอง) ที่อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ได้รับการอภิเษกหลังจากชนะสงครามประเทศกัมพูชา จากพระนามเจ้าชายจิตรเสน เป็นพระนาม พระเจ้าศรีมเหศวรมัน

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 พบหลักฐานศิลาจารึกที่กล่าวถึงพระเจ้าอินทรวรมันที่ 1 ซึ่งเรียกจารึกนี้ว่า “จารึกโนนสัง” บ้านบึงแก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร จารึกนี้เป็นจารึกพุทธศาสนา เพราะเนื้อหาอธิบายถึงการสถาปนาและถวายสิ่งของแก่พระไตรโลกนาถเพื่อหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งตรงกับปี พ.ศ. 1432 โดยกล่าวถึงพระนามของพระเจ้าอินทรวรมันกำลังครองราชย์ในขณะนั้น การพบศิลาหลักนี้จึงแสดงให้เห็นว่าทางแคบปากแม่น้ำโขงได้มีความสัมพันธ์กับอาณาจักรเขมรอีกครั้ง ตลอดจนการแผ่อำนาจมาถึงจังหวัดนครราชสีมาในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 15 ที่กล่าวถึงพระเจ้ายโศวรมันที่ 1 จากหลักฐานศิลาจารึกปราสาทพนมวัน อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา⁵³

⁵³ สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., ศิลปะขอม (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)), 2547, หน้า 10
 สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว., ศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทย: ภูมิหลังทางปัญญา-รูปแบบทางศิลปกรรม (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน), 2537, หน้า 10-14

ตารางที่ 3 ตารางหลักฐานทางจารึกแสดงความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์เขมรกับดินแดนประเทศไทย

ต้นพุทธศตวรรษที่ 12			
พระนาม	สถานที่พบ	ข้อความที่ปรากฏ	หมายเหตุ
พระเจ้าภวรมัน	-จารึกหลักศิลาเมืองศรีเทพ -จารึกบ้านวังไผ่	-กล่าวถึงเป็นราชันดาของพระเจ้าจักรพรรดิ	
ราวพุทธศตวรรษที่ 12			
พระเจ้ามเหศวรมัน (เจ้าชายจิตรเสน)	-จารึกถ้ำเปิดทอง อ. นางรอง จ.บุรีรัมย์ -จารึกปากมูล, จารึกปากมูล 2, จารึกวัดสุปฏิณาราม, จารึกปากโดมน้อย จ. อุบลราชธานี -จารึกวัดศรีเมืองแอม จ.ขอนแก่น -จารึกช่องสระแจง อ. ตาพระยา จ.สระแก้ว	-กล่าวถึงการสร้างศิวิลิ่งค์หลังได้รับชัยชนะจากประเทศกัมพูชา -กล่าวถึงประวัติและการสร้างศิวิลิ่งค์หลังได้รับชัยชนะ -กล่าวถึงประวัติและการสร้างรูปโคอุสภะ -กล่าวถึงการยกย่องตั้งพระอินทร์ และได้ขุดสระ” ศังกรตฎากะ” หรือ “สระพระศิวะ” -จารึกภาษาเขมรและสันสกฤต	
พระเจ้าอีสานวรมัน	-จารึก 3 หลัก ใน จ. จันทบุรี -จารึกถ้ำเปิดทอง อ. นางรอง จ.บุรีรัมย์		

ราวพุทธศตวรรษที่ 15			
พระเจ้าอินทรวรมันที่ 1	-จารึกโนนสัง บ้านบึง แก อ.มหาชนะชัย จ. ยโสธร	-จารึกพุทธศาสนากล่าวถึง การถวายสิ่งของแด่พระไตร โลกนาถ	
พระเจ้ายโศวรมันที่ 1	-จารึกปราสาทพนมวัน อ.เมือง จ.นครราชสีมา	-เกี่ยวกับพระราชโองการ	
พระเจ้าธรรมวรมันที่ 1	-จารึกบ้านพุทรา อ. เมือง จ.นครราชสีมา	-กล่าวถึงพระนามของ พระองค์เมื่อสิ้นพระชนม์ว่า “รุทรโลก”	
พระเจ้าชัยวรมันที่ 4	-จารึกอัญชัยวรมัน จ. ลพบุรี	-กล่าวถึงพระราชโองการ ของพระองค์ในการถวาย สิ่งของให้แก่ทาสหญิงชาย	
ปลายพุทธศตวรรษที่ 15-ต้นพุทธศตวรรษที่ 16			
พระเจ้าราเชนทรวรมัน	-จารึกบ้านพังพวย อ. อรัญประเทศ จ. สระแก้ว -จารึกสุรินทร์ 1 -จารึกพนมรุ้ง 3 อ. เฉลิมพระเกียรติ จ. บุรีรัมย์ -จารึกวัดมะกอก อ.ตา พระยา จ.สระแก้ว	-ปรากฏชื่อของพระองค์ -ราชโองการสร้างศาสน สถาน -ปรากฏปีครองราชย์ -ปรากฏชื่อของพระองค์	
ราวพุทธศตวรรษที่ 16			
พระเจ้าชัยวรมันที่ 5	-จารึกเมืองเสมา อ.สูง เนิน จ.นครราชสีมา -จารึกอุบลมุง อ.วารินชำ ราบ จ.อุบลราชธานี	-กล่าวถึงการปฏิบัติพระราช กรณียกิจของพระองค์ ตลอดจน ข้าราชการชั้นสูง ได้สร้างเทวรูปและ พระพุทธรูปแต่ศาสนสถาน	

	-จารึกปราสาทภูมิโพน อ.สังขะ จ.สุรินทร์ -จารึกปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ. บุรีรัมย์	-กล่าวถึงการถวายอาศรม และที่ดินแก่พระผู้เป็นเจ้าของ -ปรากฏชื่อว่า “พระบาท บรมวีรโลก” -ปรากฏชื่อว่า “พระบาท บรมวีรโลก”	
กลางพุทธศตวรรษที่ 16			
พระเจ้าสุริยวรมันที่ 1	-จารึกที่ศาลสูง เมือง ลพบุรี จ.ลพบุรี -จารึกวังสวนผักกาด -จารึกปราสาทหินพิ มาย อ.พิมาย จ. นครราชสีมา -จารึกหลักที่ 1 -จารึกหลักที่ 2 -จารึกปราสาทพนมวัน อ.เมือง จ.นครราชสีมา	-กล่าวถึงราชโองการให้ นักบวชบำเพ็ญตนเพื่อถวาย แก่พระองค์ -กล่าวถึงชื่อพระองค์ -กล่าวถึงชื่อพระองค์ -กล่าวถึงนาม “ศรีเสว รายวรมัน” -กล่าวถึง “ศรีสุริยวรมะและ การถวายความเคารพแก่ พระพุทธเจ้า (นับถือพุทธ) -กล่าวถึงชื่อพระเจ้าสุริยว รมันที่ 1 และพระเจ้าอุทัย ทิตยวรมันที่ 2	
พระเจ้าอุทัยทิตยวรมัน ที่ 2	-จารึกสตักก้อกธม อ. ตาพระยา จ.สระแก้ว	-จารึกภาษาสันสกฤตที่ยาว ที่สุด	
พระเจ้าชัยวรมันที่ 6	-จารึกปราสาทพนมวัน อ.เมือง จ.นครราชสีมา -จารึกปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ. บุรีรัมย์	-ราชโองการให้ข้าราชการ ดูแลศาสนสถานอาจจะ หมายถึงปราสาทพนมวัน	
พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2			

	<p>-จารึกปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ. บุรีรัมย์ -จารึกหลักหนึ่ง</p> <p>-หนังสือภูมิศาสตร์ ราชวงศ์หมิง -จารึกจาม ของ อาณาจักรจำปาศักดิ์</p>	<p>-ปรากฏพระนามพระชนก และพระชนนี (ท้าวธรรม และท้าวลักษมี) -กล่าวถึงชื่อ “ศรีสุริย วร มัน”</p> <p>-กล่าวถึงพระราชโองการ สร้างศิวิลิ่งค์ตลอดจนเทวรูป และอาคาร -กล่าวถึงว่ามีอาณาเขตจรด แดนใต้ของเขนซิง -ปรากฏคำว่า “สยามกุก” กองทัพทหารที่ร่วมกับ กองทัพสุริยวรมันที่ 2 (ภาพ แกะสลักกระเบื้องชั้นนอก นครวัด)</p>	
ราวพุทธศตวรรษที่ 17			
พระเจ้าชัยวรมันที่ 7	<p>-จารึกในเขมรที่สำคัญ คือจารึกปราสาทพระ ขรรค์ ในเมืองพระนคร</p>	<p>-กล่าวถึงการสร้างพระชัย พุทธมหานาถ (พระพุทธรูป ทรงเครื่อง) และการกล่าวถึง การสร้างธรรมศาลา และอ โรคยาศาลา</p>	

ราวพุทธศตวรรษที่ 18			
พระเจ้าชัยวรมันที่ 7	-จารึกเมืองพิมาย อ.พิมาย จ. นครราชสีมา -จารึกด่านประคำ อ. ประคำ จ.บุรีรัมย์ -จารึกปราสาทตาเมือน โต้ง -จารึกปราสาท -จารึกสุรินทร์ 2 -จารึกวัดกู่บ้านหนอง บัว จ.ชัยภูมิ	-ประกาศการสร้างอโรคยา ศาลาในศิลาจารึกได้ระบุ พระนาม พระโฆษชक्रุไวหุ ระยะ -สรรเสริญพระองค์	

ข้อมูลอ้างอิงจาก : สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว., ศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทย: ภูมิหลังทางปัญญา-รูปแบบทางศิลปกรรม (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน), 2537, หน้า 11-29

แต่เดิมนักวิชาการเห็นว่าศิลปะเขมรในประเทศไทย คือ ศิลปะลพบุรี เนื่องจากมองเห็นว่าประเทศไทยได้รับอิทธิพลเขมรและมีศูนย์กลางความเจริญรุ่งเรืองที่จังหวัดลพบุรีตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 16 จากการศึกษาหลักฐานและข้อมูลเพิ่มเติม ต่อมาได้พบว่าประเทศไทยโดยเฉพาะเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งได้รับอิทธิพลเขมรมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่เกิดก่อนสมัยลพบุรี

ศาสตราจารย์ ดร. ม.ร.ว. สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ จึงมีความเห็นว่าควรเรียกชื่อว่า “ศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทย” และได้กำหนดอายุศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทยเป็น 2 สมัย คือ

1. สมัยก่อนราชวงศ์มหิธรปุระ (พุทธศตวรรษที่ 12-ครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 16)
2. สมัยราชวงศ์มหิธรปุระ (ครึ่งแรกพุทธศตวรรษที่ 17-ครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 18)

กล่าวคือ การใช้ราชวงศ์มหิธรปุระในการจำแนกกำหนดอายุในประเทศไทย เนื่องจากเป็นราชวงศ์ที่ถือกำเนิดและปกครองดินแดนไทยตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 17 โดยมีกษัตริย์พระองค์แรกคือ

พระเจ้าชัยวรมันที่ 6 (พ.ศ. 1623-1650)

พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 (พ.ศ. 1650-หลัง 1688)

พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1724-1762)

และราชวงศ์มหิธรปุระทรงได้สร้างโบราณสถานที่ความงดงามและสำคัญที่สุดในประเทศไทย ได้แก่

ปราสาทพนมวัน ปราสาทพิมาย ปราสาทพนมรุ้ง ซึ่งเอกลักษณ์ของปราสาททั้ง 3 นี้ ในทางรูปแบบศิลปกรรมทางสถาปัตยกรรมและคติความเชื่อทางศาสนา ซึ่งมีความแตกต่างในช่วงยุคตอนต้นทั้งในประเทศไทยและประเทศกัมพูชา อาทิเช่น

ปราสาทหินพิมาย อ.พิมาย จ. นครราชสีมา ซึ่งมีการประดับตกแต่งเรื่องบนโดยใช้รูปทรงที่เป็นทรงพุ่ม ตลอดจนภาพจำหลักพระพุทธรูปทรงเครื่องประทับยืนพระพุทธรูปทรงเครื่องนาคปรก พระพุทธรูปแสดงภูมิสถาปัตยกรรม และภาพสลักในพุทธศาสนานิกายวัชรยาน

ปราสาทพนมวัน มีลักษณะเสาอุกรณ์ทรง 8 เหลี่ยม ซึ่งไม่เคยปรากฏในศิลปะเขมรประเทศกัมพูชา

และปราสาทพนมรุ้ง นอกจากปรากฏเรื่องบนเป็นทรงพุ่มคล้ายพิมายแล้ว ยังปรากฏภาพจำหลักชีวิตประวัติของฤาษีเรนทราทิตย์ ซึ่งเล่าถึงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ส่งผลให้สามารถกำหนดอายุได้⁵⁴

เนื่องจากความเจริญรุ่งเรืองที่เกิดขึ้น อาณาจักรจึงได้แผ่ขยาย ณ บริเวณใกล้เคียง จึงส่งผลให้แถบพื้นที่อีสานใต้ได้รับอิทธิพลศิลปะเขมร ตามหลักฐานที่ปรากฏในจารึกข้างต้น

ตารางที่ 4 ตารางแสดงความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์เขมรกับโบราณสถานที่ปรากฏในแถบดินแดนอีสานใต้

สมัยการต่อสู้ระหว่างอาณาจักรฟูนันและเจนละ			
พระนาม	ช่วงเวลาในรัชกาล (พ.ศ.)	รูปแบบศิลปะ (พ.ศ.)	ปราสาทหินในอีสานใต้
ถาวรมันที่ 1	1141	ศิลปะแบบพนมดง (ราว 1100-1150)	
มเหศวรมัน	1150-1159	ศิลปะแบบสมโบร์ไพร กุก (ราว 1150-1200)	ปราสาทภูมิโพน จ. สุรินทร์
อีสานวรมันที่ 1	1159-1180		ปราสาทบ้านเบง จ. สุรินทร์

⁵⁴ สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว., ศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทย: ภูมิหลังทางปัญญา-รูปแบบทางศิลปกรรม (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน), 2537, หน้า 42-43

อาณาจักรเจนละ (พ.ศ. 1170-1250)			
ถาวรมันที่ 2	1182	ศิลปะแบบไพรกเมง (ราว 1180-1250)	
อาณาจักรเจนละบก เจนละน้ำ (ราว พ.ศ. 1250-1350)			
ชัยวรมันที่ 1	1200-1224	ศิลปะแบบกำพงพระ (ราว 1250-1350)	
สมัยเมืองพระนคร พุทธศตวรรษที่ 14-20			
ชัยวรมันที่ 2	1345-1393	ศิลปะแบบกุเลน (ราว 1370-1420)	
ชัยวรมันที่ 3	1393-1420		
อินทวรมันที่ 1	1420-1432	ศิลปะแบบพระโค (ราว 1440-1470)	<u>ปลายพุทธศตวรรษ ที่ 14-พุทธศตวรรษ ที่ 15</u> สิงห์ศิลา วัดโพธิ์ ย้อย จ.บุรีรัมย์/ ปราสาทพนมวัน/ เทวาลัยพินาย/ ปราสาทหินสระ เพลง/ ปราสาทโนน กู่/ ปราสาทเมือง แขก/ และปราสาท อิฐกลางเมืองเสมา จ.นครราชสีมา/ ปราสาทสังข์ศิลป์ ชัย จ.สุรินทร์/ ซาก ปราสาทอิฐ 2 หลัง ปราสาทพนมรุ้ง จ. บุรีรัมย์
ยโสวรมันที่ 1	1432-1443	ศิลปะแบบบาแค็ง (ราว 1432-1443)	
หรรษวรมันที่ 1	1443-1468		
อีสานวรมันที่ 2	1468-1472		
ชัยวรมันที่ 4	1471-1485	ศิลปะแบบเกาะแกร์ (ราว 1465-1490)	
หรรษวรมันที่ 2	1485-1487		
ราเชนทวรมัน	1487-1511	ศิลปะแบบแปรรูป (ราว 1490-1510)	
ชัยวรมันที่ 5	1511-1544	ศิลปะแบบบันทายสรี (ราว 1510-1560)	
อุทัยทิตยวรมันที่ 1	1544	ศิลปะแบบคลัง (ราว 1510-1560)	
ชัยวรมัน	1545-1553		
สุริยวรมันที่ 1	1553-1593	ศิลปะแบบบาปวน (ราว 1560 -1630)	<u>พุทธศตวรรษที่ 16-</u>
อุทัยทิตยวรมันที่ 2	1593-1609		<u>ปลายพุทธศตวรรษ ที่ 17</u>
หรรษวรมันที่ 3	1609-1623		

ชัยวรมันที่ 6	1623-1650		ทับหลังประตู
ธรณีทรรมันที่ 1	1650-1656		ปราสาทหิน วัดโพธิ์
สุริยวรมันที่ 2	1656-หลัง 1688	ศิลปะแบบนครวัด (ราว 1650-1720)	ย้อย/ ปราสาทบ้าน
ธรณีทรรมันที่ 2	ราว 1703		ใหม่ไทยเจริญ จ.
ยโสทรรมันที่ 2	ราว 1703-1708		บุรีรัมย์/ ทับหลัง
ตรีภูวนาทิตยวรมัน	1708-1720		ปราสาทอิฐ วัดปราสาท
ชัยวรมันที่ 7	1724-ราว 1763	ศิลปะแบบบายอน (ราว 1720-1780)	ทอง จ.
อินทรรมันที่ 2	หลัง 1763-1786		นครราชสีมา/ ทับ หลังจากภูฝ้าย จ.ศรี สะเกษ/ โรง ช้างเผือก ปราสาท พนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์/ ปราสาทสระหิน/ ปราสาทหินบ้าน ถนนหัก/ ภาพสลัก ถ้ำวัวแดง/ ปราสาท พนมวัน จ. นครราชสีมา/ ปราสาทหินหนอง หงส์/ ปราสาทพนม รุ้ง/ ปราสาทเมือง ต่ำ /ปราสาทปลาย บัด/ ปราสาทกุสุวัน แดง จ.บุรีรัมย์/ ปราสาทตาเมือนธม/ ปราสาทหินบ้าน ไพล/ ปราสาทบ้าน พลวง จ.สุรินทร์/ ปราสาทสระกำแพง ใหญ่/ ปราสาทเขา พระวิหาร/

			ปราสาทหินกำแพงน้อย/ ปราสาท ปราสาทจ.ศรีสะเกษ/ ปราสาทศรีขร ภูมิ/ ปราสาทยาย เหงา จ.สุรินทร์/ ปราสาทพิมาย/ ใบ เสมาทับหลังกำแพง เนินโคกพระ จ. นครราชสีมา/ ปราสาทบ้านโคกจิว จ.บุรีรัมย์
ชัวยรมันที่ 8	1786-1838	ศิลปะแบบหลังสมัย เมืองพระนคร (ราว 1780-1974)	ราวพุทธศตวรรษที่ 18 ปราสาทจอมพระ/ ปราสาทตาเมือน/ ปราสาทตาเมือน โต๊ด จ.สุรินทร์/ ปราสาทบ้านบุ จ. บุรีรัมย์/ กุฏิฤาษีพิ มาย/ ปราสาท นางรำ/ ปราสาทคูสี ตา/ ปราสาทศรีบุรี จ. นครราชสีมา
ศรีนครธรรมัน	1838-1850		
ศรีนครชัวยรมัน	1850-1870		
ชัวยรมันปรเมศวร	1870 -1889		
พระศรีราช	1889		
สมเด็จพระบรมลัพวงศ์ ราชา	(เป็นประเทศราชของ พระนครศรีอยุธยา)		

ตารางดัดแปลงมาจาก : สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., ศิลปะสมัยลพบุรี (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์
พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)), 2547, หน้า 1-31

อภิวันท์ อดุลยพิชญ์, *นำเที่ยว 7 ปราสาทหินแห่งอีสานใต้* (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ), 2550, หน้า 36-37

จากตารางจะเห็นว่าวัฒนธรรมเขมรในแผ่ขยายมายังพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างราวตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 12 จากหลักฐานการสร้างสถาปัตยกรรมที่เก่าแก่ที่สุด คือ ปราสาทภูมิโพน จ.สุรินทร์ ซึ่งตรงกับศิลปะร่วมแบบสมโบร์ไพรกุก

หลังจากผู้วิจัยได้ทำการหาข้อมูลเกี่ยวกับแรงบันดาลใจในการสร้างสถาปัตยกรรมและการตกแต่งลวดลายประดับในแต่ละยุคสมัยจึงทำให้เกิดข้อกำหนดขอบเขตในการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เนื่องจาก การสร้างลวดลายประดับตกแต่งซึ่งมาพร้อมกับการสร้างสถาปัตยกรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การมีต้นแบบที่ดีจึงเป็นทางเลือกสำหรับช่างที่จะนำมาเป็นแรงบันดาลใจ ปรับเปลี่ยน และพัฒนาต่อยอดให้เกิดเทคนิคใหม่ๆขึ้น หรือแม้กระทั่งการรับอิทธิพลจากภายนอก จึงเป็นเหตุผลนำไปสู่การย้อนกลับหรือพัฒนาองค์ความรู้จากเดิม ผู้วิจัยจึงออกสำรวจและศึกษาลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมของปราสาท 5 แห่ง ในดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ ที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเองในแต่ละท้องถิ่น นำไปสู่การพัฒนาผลงานและแรงบันดาลใจของกลุ่มช่างในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์

ขอบเขตการศึกษาและการสำรวจนี้ ผู้วิจัย ได้สำรวจ 6 ปราสาท หลักๆ คือ

- 1.ปราสาทหินเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
- 2.ปราสาทเขาพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์
- 3.ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา
- 4.ปราสาทศรีขรภูมิ อ.ศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์
- 5.ปราสาทตาเมือนธม อ.กาบเชิง จ.สุรินทร์
- 6.ปราสาทสระกำแพงใหญ่ อ.อุทุมพรพิสัย จ.ศรีสะเกษ

สถาปัตยกรรมและการประดับตกแต่งลวดลายบนปราสาทหินเมืองต่ำ อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

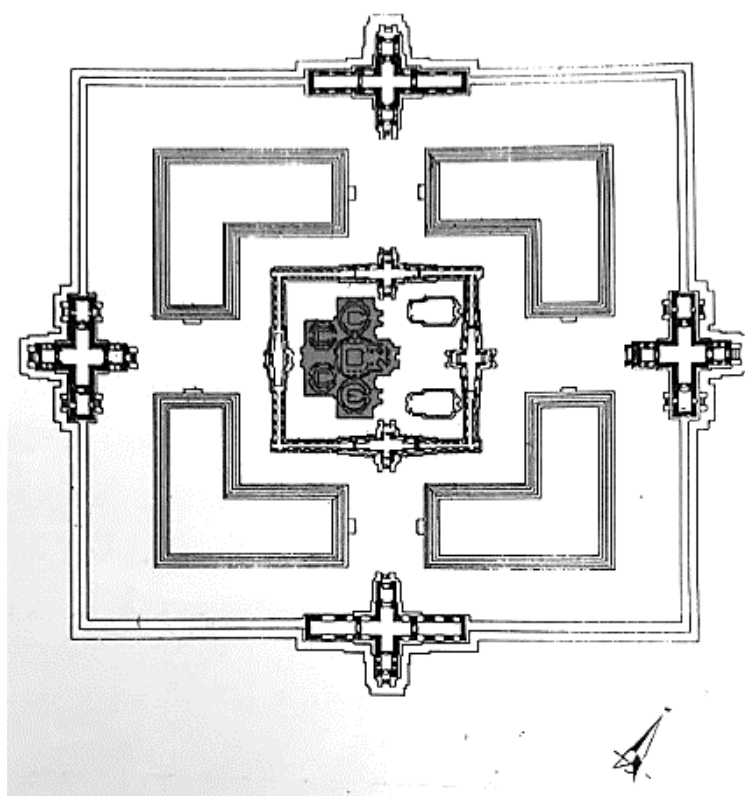
ปราสาทหินเมืองต่ำ ตั้งอยู่ที่บ้านโคกเมือง หมู่ 6 และหมู่ 9 ต.จรเข้มาก อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์ อยู่ห่างจากปราสาทเขาพนมรุ้งราว 8 กิโลเมตร ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีระบบชลประทานที่ดี โดยการสร้างสระน้ำหรือบารายขนาดใหญ่ บริเวณด้านข้างของผังปราสาทเพื่อกักเก็บน้ำสำหรับชุมชน การเรียกชื่อปราสาทนี้นักโบราณคดีก็ได้สันนิษฐานตามตำนานว่า เมื่อเทียบกับ

ปราสาทเขาพนมรุ้งที่อยู่สูงกว่า ปราสาทเมืองต่ำเป็นปราสาทที่ถูกสร้างขึ้นบนพื้นราบ โดยตัวปราสาทเป็นปราสาทอิฐ 5 หลัง ทิศตะวันออกติดกับวัดบูรพาราม ส่วนทิศใต้และทิศตะวันตกล้อมรอบด้วยบ้านเรือน⁵⁵

สันนิษฐานว่าอาจเริ่มสร้างราวพุทธศตวรรษที่ 16 สร้างเพื่อเป็นเทวสถาน ถวายแด่เทพเจ้าทั้งหลายของศาสนาฮินดู เช่น พระศิวะ และพระวิษณุ เป็นต้น และยังคงใช้เป็นศาสนสถานของชุมชนลักษณะที่โดดเด่น คือ มีสระน้ำล้อมรอบ⁵⁶

ปราสาทเมืองต่ำมีส่วนประกอบที่สำคัญ ดังนี้ คือ

- กลุ่มปราสาท
- ระเบียงคดชั้นใน
- สระน้ำภายใน
- กำแพงแก้วชั้นนอก

รูปภาพที่ 161 แผนผังปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

(ที่มา : กรมศิลปากร, ปราสาทเมืองต่ำ (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด อาร์ตโปรดักส์), 2540, หน้า 35)

⁵⁵ กรมศิลปากร, ปราสาทเมืองต่ำ (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร), 2540, หน้า 5-6

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 75

เมื่อเดินทางไปทางบริเวณประตูทางเข้าทิศตะวันออก พบกับอาคารรูปกากบาทเชื่อมกับกำแพงแก้วชั้นนอกก่อนจะเข้าไปสู่ส่วนภายในบริเวณสระน้ำ โดยมีการประดับตกแต่งลวดลายบริเวณส่วนโคนเสาและหัวเสา ซึ่งมีฐานเชิง 1 ชั้น รองรับน้ำหนักอาคาร ปรากฏลวดลายประดับบริเวณเสาติดผนังและหน้าบัน เสาประดับกรอบประตูและทับหลัง เมื่อเดินผ่านประตูชั้นแรก จะพบเสาติดผนัง เสาประดับกรอบประตู และทับหลังที่มีการผสมผสานระหว่างยุคศิลปะประตูประราชวังหลวงหรือศิลปะเกลี้ยงกับศิลปะแบบบาปวนตอนต้น เมื่อเดินผ่านซุ้มประตูอาคารกากบาทนี้จะพบกับบาราย หรือสระน้ำลักษณะคล้ายตัวภาษาอังกฤษ ตัวแอล (L) ทั้งหมด 4 ทิศ ประดับด้วยกำแพงนาค พร้อมซุ้มประตูหน้าบันขนาดเล็ก คล้ายทำทางลงเพื่อสักการะบูชาหรือทำพิธีที่สระน้ำ

เมื่อถัดไปก็จะพบกับกำแพงแก้วชั้นใน ที่มีช่องภายในแบบไม่เชื่อมต่อกัน มีซุ้มประตูอาคารรูปกากบาทเชื่อมระเบียงคดชั้นใน เมื่อเข้าไปจะพบบรรณาลัยทั้ง 2 ข้าง และเห็นส่วนฐานที่เอียงเล็กน้อยของปราสาทประธาน แผนผังประกอบด้วย กลุ่มปราสาท 5 หลัง ตั้งอยู่บนฐานบัวลูกฟักที่ทำจากหินศิลาแลงเดียวกัน องค์ปราสาทก่อด้วยอิฐเรียงกัน 2 แถว แถวหน้า 3 องค์ รวมกับปราสาทประธานที่อยู่ตรงกลางและ แถวหลัง 2 องค์⁵⁷

ตัวปราสาทยกความสูงอีกชั้น โดยมีฐานแต่ละปราสาท ด้วยฐานบัวลูกฟัก 1 ชั้น ลวดลายประดับแทบไม่หลงเหลืออยู่ ปรากฏเพียงเสาประดับกรอบประตูและทับหลัง ตลอดจนหน้าบันของปราสาทประธาน เรือนธาตุมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส และมีทรงหลังคาเป็นแบบเรือนธาตุซ้อนชั้นจำนวนน้อยชั้น ซึ่งมีการจำลองเรือนธาตุและหน้าบันลดหลั่นขึ้นไปและประดับส่วนยอดสุดด้วยดอกบัว

จุดเด่นของลวดลายประดับตกแต่ง ณ ปราสาทเมืองต่ำ อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

ลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมสามารถแบ่งประเภทในการสำรวจดังต่อไปนี้

1. ลวดลายประดับเคล้าภาพเล่าเรื่องบริเวณหน้าบัน กรอบซุ้ม/ทับหลัง

หน้าบัน ภาพรวมของลวดลายค่อนข้างละเอียด แต่มีช่องว่างอย่างเห็นได้ชัดระหว่างลวดลายหน้าบันและกรอบซุ้ม หน้าบันมีลักษณะโครงสร้างรอบนอกคล้ายกับใบไม้สามเหลี่ยม ภาพจำหลักที่เป็นจุดเด่นของภาพมักสลักหน้ากาลเสมอ นอกจากนี้ยังมีลายเทพชั้นรองหรือลายสัตว์อย่างสิงห์ อยู่

⁵⁷ กรมศิลปากร, ปราสาทเมืองต่ำ (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร), 2540, หน้า 35

เนื้อหาภาคอีกที พื้นหลังเป็นลายก้านขดและใบไม้สามเหลี่ยมประดับกระหนกผักกูด ส่วนด้านล่าง
ของหน้าบันประดับลายหน้ากระดานเหมือนเป็นการจำลองฐานซึ่งประดับด้วยลายดอกชี่กดอกซ้อน
และลายบัวหงาย เป็นต้น

รูปภาพที่ 162 หน้าบันปรากฏภาพจำหลักหน้ากาลคายนกขด บริเวณประตูฝั่งซ้ายของระเบียงคด
ชั้นนอกทางทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 163 หน้าบันปรากฏภาพจำหลักพระอินทร์ในซุ้มสามเหลี่ยมเหนือหน้ากาล
บริเวณประตูทางเข้าของระเบียงคดชั้นในทางทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 164 หน้าบันปรากฏภาพจำหลักสิงห์ต่อสู้กับช้าง บริเวณประตูทางเข้าของระเบียงคดชั้น
ในทางทิศเหนือ

รูปภาพที่ 165 หน้าบันปรากฏภาพจำหลักก้านต่อดอกเหนือหน้ากาล บริเวณประตูทางเข้าของ
ระเบียงคดชั้นในทางทิศใต้

รูปภาพที่ 166 หน้าบันจำลองปรากฏภาพจำหลักพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณในซุ้มสามเหลี่ยมเหนือหน้ากาล บริเวณประตูทางเข้าปราสาทประธานทางทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 167 รายละเอียดลวดลายประดับหน้าบันและปลายซุ้มหน้าบัน

กรอบซุ้ม ปลายซุ้มค่อนข้างมีมิติซึ่งตกแต่งปลายซุ้มด้วยพญานาคหัวโล้น 5 เศียรคายท่อนอุบะ ภายในกรอบซุ้มประดับด้วยลายก้านต่อดอกและมีดอกประจำยามคั่น กรอบข้างประดับด้วยกระหนกพริ้วขนาดเล็ก ส่วนใบระกาประดับด้วยลายก้านต่อดอกและเรียงค่อนข้างชิดกัน

รูปภาพที่ 168 กรอบซุ้มภายในประดับลายก้านต่อดอกคั่นด้วยดอกประจำยาม ปลายซุ้มประดับพญานาค 5 เศียร คายอุบะบริเวณประตูฝั่งซ้ายของระเบียงคดชั้นนอกทางทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 169 กรอบซุ้มภายในประดับลายก้านต่อดอกและช่อฟ้าประดับพญานาค 5 เศียร ปลายซุ้มประดับพญานาค 5 เศียร บริเวณประตูทางเข้าของระเบียงคดชั้นในทางทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 170 กรอบซุ้มภายในประดับคล้ายกับลายก้านต่อดอก เนื่องจากลายคนข้างจางจึงสังเกตได้ยากและข้อฟ้าประดับด้วยลายก้านต่อดอก ปลายซุ้มประดับพญานาค 5 เศียร บริเวณประตูทางเข้าของระเบียงคดชั้นในทางทิศเหนือ

รูปภาพที่ 171 กรอบซุ้มภายในประดับลายก้านต่อดอก ข้อฟ้าประดับก้านขดและก้านต่อดอกปลายซุ้มประดับพญานาค 5 เศียร คายอูบะ บริเวณประตูทางเข้าปราสาทประธานทางทิศตะวันออก

ทับหลัง ลักษณะทับหลังปรากฏ 2 แบบ ที่แสดงถึงรอยต่อระหว่างศิลปะสองรูปแบบ คือ ศิลปะร่วมแบบประตูประราชวังหลวงและศิลปะร่วมแบบบาปวน จุดเด่นทับหลังยังคงอยู่บริเวณ กึ่งกลางของภาพ ให้ความสำคัญกับเทพฮินดูทั้ง 2 นิกายและยังปรากฏภาพเทพชั้นรอง คือ พระอินทร์ที่จะปรากฏอยู่ในซุ้มเหนือหน้ากาล นอกจากนี้ยังประดับลวดลายท่อนมาลัย ใบไม้ม้วนและ ใบไม้สามเหลี่ยม ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงของยุคเก่า เนื่องจากแต่เดิมท่อนมาลัยยังไม่เชื่อมต่อกัน และมีการเชื่อมต่อกันในศิลปะร่วมแบบบาปวน

รูปภาพที่ 172 ทับหลังพระอินทร์ประทับนั่งเหนือหน้ากาลคายนท่อนมาลัย ปลายท่อนมาลัยประดับ ใบไม้ม้วนบริเวณประตูฝั่งซ้ายของระเบียงคดชั้นนอกทางทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 173 ทับหลังเล่าเรื่องพระกฤษณะปราบนาคกาพียะ บริเวณประตูทางเข้าของระเบียงคด ชั้นนอกทางทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 174 ทับหลังปรากฏภาพจำหลักพระอินทร์ประทับนั่งในซุ้มสามเหลี่ยมเหนือหน้ากาลคายนท่อนมาลัยแบ่งเป็นเลี้ยว ด้วยลายก้านต่อดอกและอุบะ ปลายท่อนมาลัยประดับใบไม้ม้วน บริเวณ ประตูทางเข้าชั้นในของระเบียงคดชั้นนอกทางทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 175 ทับหลังปรากฏภาพจำหลักลายก้านต่อดอกเหนือหน้ากาลคายนอนมาลัยแบ่งเป็นเลี้ยวด้วยลายก้านพลอยเม็ดกลมและอุบะบัวขาบ ปลายท่อนมาลัยประดับใบไม้มีวน บริเวณประตูทางเข้าของระเบียงคดชั้นในทางทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 176 ทับหลังปรากฏภาพจำหลักเทพชั้นรองบริเวณกึ่งกลางของทับหลัง สันนิษฐานว่าอาจเป็นพระอินทร์ ทับหลังไม่ปรากฏหน้ากาลบริเวณกึ่งกลางแต่กลับแบ่งท่อนมาลัยเป็นเลี้ยวเป็น 3 เลี้ยว ปลายท่อนมาลัยประดับใบไม้มีวน บริเวณประตูทางเข้าทิศเหนือของระเบียงคดชั้นใน

รูปภาพที่ 177 ทับหลังปรากฏภาพจำหลักพระอินทร์ในซุ้มสามเหลี่ยมเหนือหน้ากาลคายนอนมาลัย ปลายท่อนมาลัยประดับใบไม้มีวน ด้านบนประดับเทพนมในซุ้ม บริเวณประตูทางเข้าทางทิศตะวันออกของปราสาทบิรวารแถวหน้าหลังใต้

รูปภาพที่ 178 ทับหลังปรากฏภาพจำหลักพระวรุณในซุ้มสามเหลี่ยมทรงหงส์ 3 ตัว เนื้อหน้ากาลคายท่อนมาลัย ปลายท่อนมาลัยประดับใบไม้มีวน ด้านบนประดับเทพพนมตัดทอนในซุ้ม บริเวณประตูทางเข้าทางทิศตะวันออกของปราสาทบรีวารแถวหลังทางทิศใต้

รูปภาพที่ 179 ทับหลังปรากฏภาพจำหลักพระกฤษณะโควรรณะเนื้อหน้ากาลคายท่อนมาลัย ปลายท่อนมาลัยประดับใบไม้มีวน ด้านบนประดับเทพพนมแบบตัดทอนในซุ้ม บริเวณประตูทางเข้าทิศตะวันออกของปราสาทบรีวารแถวหลังทิศเหนือ

รูปภาพที่ 180 ทับหลังปรากฏภาพจำหลักเล่าเรื่องอุมาเมเหศวร ทรงโคนนทิเนื้อหน้ากาลคายสิงห์ชูท่อนมาลัย ปลายท่อนมาลัยประดับใบไม้มีวนและก้านขดต้นลายลำตัวสิงห์ บริเวณประตูทางเข้าทิศตะวันออกของปราสาทบรีวารแถวหน้าทิศเหนือ

2. ลวดลายประดับเสากรอบประตู

เป็นกรอบเสา 8 เหลี่ยม มีจำนวนวงแหวนขีดกันมากบริเวณโคนเสาและหัวเสา ส่วนที่กว้างหรือ $\frac{1}{2}$ ของเสาจะประดับด้วยลายใบไม้สามเหลี่ยม 1-2 ใบต่อ 1 เหลี่ยมเสา และเหลือพื้นที่ว่างตรงกลางเป็น 1 เท่าของลายใบไม้ หรือการประดับด้วยลายหน้ากระดานดอกประจายาม ซึ่งทำให้ไม่เกิดพื้นที่ว่าง

รูปภาพที่ 181 เสาประดับกรอบประตู
ปราสาทบรีวารแถวหลังทิศเหนือ

รูปภาพที่ 182 รายละเอียดลวดลายประดับเสา

บริเวณส่วนโคนเสาและหัวเสาจะมีชั้นวงแหวนหลายชั้นค่อนข้างชิดกัน และบริเวณกึ่งกลางเสามีลายหน้ากระดาน 3 แถวประดับด้วยลายดอกประจายาม ส่วนอื่นๆ ประดับด้วยลายใบไม้สามเหลี่ยม ลายกลีบบัว ลายดอกบัวตูม

รูปภาพที่ 183 เสาประดับกรอบประตูปราสาทบริวารแถวหน้าทางทิศเหนือ

รูปภาพที่ 184 รายละเอียดลวดลายประดับเสา

3. ลวดลายประดับเสาตีคณัง

ปรากฏลวดลาย 2 แบบ คือ ลายก้านต่อดอก และลายก้านขด ซึ่งลายก้านต่อดอกบริเวณโคนลายค่อนข้างไม่นิยมตกแต่งลายสัตว์แต่ด้านบนมีการจบลายด้วยลายก้านต่อดอกลักษณะใบเป็นสามเหลี่ยม ส่วนลายก้านขด โคนลายประดับด้วยตัวสิ่งที่ไม่ใช่รอก้านขดสลับไปมาประดับด้วยกระหนกผักกูดข้างใน และอีกลายที่มีการผสมระหว่างลายก้ามปูสลับกับลายก้านต่อดอก ซึ่งทุกลายจะมีกรอบตกแต่งด้านข้างด้วยลายพलयเม็ดกลม 2 ชั้นขนาดเล็ก

รูปภาพที่ 185 ลายก้านต่อดอกประดับ
เสาศิลาภรณ์

รูปภาพที่ 186 รายละเอียดลวดลาย
ประดับบริเวณต้นลายบริเวณประตู
ทางเข้าทิศตะวันออกของระเบียงคดชั้นใน

รูปภาพที่ 187 ลายก้านขดประดับเสาศิลาภรณ์
บริเวณประตูทางเข้าชั้นใน
ทางทิศตะวันออกของระเบียงคดชั้นนอก

รูปภาพที่ 188 รายละเอียดลวดลาย
ประดับบริเวณต้นลาย

รูปภาพที่ 189 ลายก้านต่อดอกก้ามปู
 ประดับเสาดิถผนัง บริเวณประตู
 ด้านข้างทางทิศตะวันออกของระเบียงคดชั้นนอก

รูปภาพที่ 190 รายละเอียดลวดลาย
 ประดับบริเวณต้นลาย

รูปภาพที่ 191 ลายก้านต่อดอกคั่นลายก้ามปู
 แทรกภาพบุคคลบริเวณประตูทางเข้าปราสาทประธาน
 เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 192 รายละเอียดลวดลาย
 ประดับเสาดิถผนัง

4. ลวดลายประดับส่วนฐาน/โคนเสาและหัวเสา

เนื่องจากการประดับตกแต่งส่วนฐานรองรับปราสาทนั้นชำรุดไปมาก เพราะทำจากปูนปั้น แต่สามารถศึกษาได้ว่าเป็นฐานบัวลูกฟัก

รูปภาพที่ 193 บริเวณส่วนฐานรองรับน้ำหนักปราสาทประธานและปราสาทบริวาร

ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาส่วนที่เป็นลวดลายประดับโคนเสาและหัวเสา ซึ่งประดับด้วย ลายดอกชอก ดอกซ้อน ลายใบไม้สามเหลี่ยม ลายกลีบบัวหงาย และลายดอกบัวตูม

รูปภาพที่ 194 ลวดลายประดับโคนเสา บริเวณมุขประตูทางเข้าทิศตะวันออกของระเบียงคดชั้นนอก

สถาปัตยกรรมและการประดับตกแต่งลวดลายบนปราสาทหินพนมรุ้ง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์

ปราสาทพนมรุ้งตั้งอยู่บนยอดเขาพนมรุ้ง บนเขตพื้นที่อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ใกล้กับชายแดนประเทศไทยกับประเทศกัมพูชา⁵⁸ ซึ่งมีการขุดพบศิลาจารึกที่เป็นภาษาสันสกฤตและภาษาเขมร โดยเป็นหลักฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่มีการกล่าวถึงราชวงศ์มหัศจรรย์ปุระ (Mahidharapura) ซึ่งศาสตราจารย์เซเดส ได้จัดลำดับกษัตริย์ดังนี้

1. พระเจ้าชัยวรมันที่ 6 (ราวพุทธศักราช 1633-1651)
2. พระเจ้าธรณินทรวรมันที่ 1 (ราวพุทธศักราช 1651-1655) ซึ่งเป็นยุคพระเจ้าชัยวรมันที่ 6
3. พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 (พุทธศักราช 1655-1695)
4. พระเจ้าธรณินทรวรมันที่ 2 (พุทธศักราช 1695-1724)
5. พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พุทธศักราช 1724-1744)

อย่างไรก็ดี ศาสตราจารย์ ดร. ม.ร.ว. สุริยวุฒิ ก็ได้คัดค้านหรือว่าสนับสนุนทฤษฎีนี้ เพราะข้อมูลยังไม่ทราบแน่ชัดเกี่ยวกับการสิ้นสุดของรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ด้วยเหตุนี้ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้าฯ ณ ขณะที่พระองค์ศึกษาปริญญามหาบัณฑิต พระองค์ทรงพยายามเสนอให้นเรนทราทิตย์ทรงเป็นกษัตริย์ขึ้นครองราชย์ก่อนพระเจ้าธรณินทรวรมันที่ 2 ซึ่งทฤษฎีนี้อาจเป็นไปได้จากการแปลบทสรรเสริญนเรนทราทิตย์ 5 ปลูกะ โดยเสนอคำแปลที่ว่า

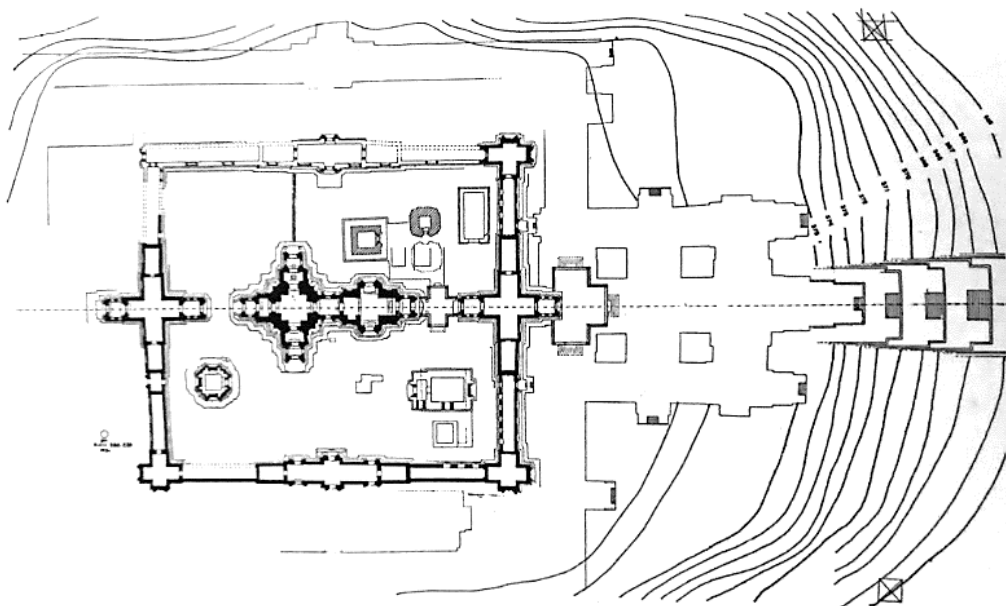
*“เนื่องจากพระองค์ทรงถือกำเนิดในตระกูลกษัตริย์จึงได้รุ่งเรืองด้วยเดชในสงคราม
หลังจากที่ทรงชนะแล้วซึ่งประเทศอื่นๆได้”*

แต่ได้มีการบันทึกในประวัติศาสตร์ไว้ว่า นเรนทราทิตย์นั้นทรงเป็นวีรบุรุษและอาจทรงเป็นพระญาติของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ภายหลังจากการบอจสละความเป็นราชตระกูลมาบำเพ็ญพรตเป็นโยคี ณ ปราสาทพนมรุ้ง ซึ่งในเวลาดังกล่าวอาจเป็นไปได้ว่ามีการขัดแย้งเรื่องการสืบราชสมบัติต่อจากพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 แต่ปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นนี้ก็ยัง คงไม่สามารถหาคำตอบได้⁵⁹

⁵⁸ สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว., ปราสาทเขาพนมรุ้ง: ศาสนบรรพตที่งดงามที่สุดในประเทศไทย (สมุทรปราการ: สำนักพิมพ์เรือนบุญ), 2549, หน้า 22

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 37-39

ปราสาทพนมรุ้ง ก่อสร้างด้วยแผนผังใช้แกนเป็นหลัก

รูปภาพที่ 195 แผนผังปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์
(ที่มา : กรมศิลปากร, ปราสาทพนมรุ้ง (กรุงเทพมหานคร: กองโบราณคดี), 2531, หน้า 42)

ซึ่งมีลักษณะ อาคารเป็นจุดศูนย์กลาง⁶⁰ ตัวปราสาทหันหน้าไปทางทิศตะวันออกล้อมรอบด้วยระเบียงคดมีประตูทางเข้าประกอบทั้ง 4 ด้าน มีอาคารที่อยู่บริเวณไหล่เขาก่อนทางขึ้นไปยังตัวปราสาท เรียกว่า “โรงช้างเผือก” ถัดมามีทางเดินยาวสองข้างทางซึ่งประดับด้วยเสานางเรียง ก่อนถึงบริเวณชานชาลารูปกากบาทประดับด้วยสะพานนาคราชทั้ง 4 ทิศ ถัดขึ้นไปเป็นชุดบันไดทางขึ้นไปยังบริเวณปราสาทด้านบนยอดภูเขา มีทั้งหมด 5 ชั้น ลดหลั่นขึ้นไป ด้านบนก่อนถึงประตูทางเข้าที่เชื่อมกับระเบียงคด ปรากฏสระน้ำขนาดเล็ก 4 ข้าง เมื่อเดินไปยังหน้าประตูจะพบกับหลังที่แสดงถึงนักบวช โดยสันนิษฐานว่าอาจเป็นภาพของฤาษีเรนทราทิตย์ ตัวอาคารรูปกากบาทนี้มีการประดับตกแต่งส่วนของเสาดัดผนัง เสาประดับกรอบประตู หน้าบัน และทับหลัง ตลอดจนการตกแต่งโคนเสาและหัวเสา ตัวอาคารรองรับด้วยฐานบัวลูกแก้วอกไก่ เมื่อเดินผ่านประตูทางทิศตะวันออกก็จะพบกับชานชาลารูป

⁶⁰ สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว., ปราสาทเขาพนมรุ้ง: ศาสนบรรพตที่งดงามที่สุดในประเทศไทย (สมุทรปราการ: สำนักพิมพ์เรือนบุญ), 2549, หน้า 52

กากบาทประดับสะพานนาคราช⁶¹ ซึ่งสะพานนี้เป็นสะพานด้านหน้าทางเข้าประตูมณฑปทางทิศ ตะวันออก ที่มีการประดับตกแต่งทับหลังที่มีชื่อเสียงของปราสาทพนมรุ้ง คือทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์หรือทับหลังวิฆณุอนันตศायินปัทมนาถะ ถัดขึ้นไป เป็นหน้าบันปรากฏภาพพระศิวนาฏราช ที่กำลังร่ายรำด้วยท่าทางที่รุนแรง ด้วยท่าทางที่พระองค์กำลังทรงยกส้นพระบาทซ้ายขึ้น⁶²

สถาปัตยกรรมหลักที่มีความสำคัญมากที่สุด คือปราสาทประธาน ที่ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

ส่วนฐาน รองรับน้ำหนักทั้งหมดของตัวอาคาร มีลวดลายประดับตกแต่งส่วนฐานตลอดจนลายเชื่อมตกแต่งบริเวณโคนเสา ทั้งส่วนบริเวณฐานมณฑป และฐานส่วนบริเวณห้องครรภคฤหะ

ส่วนเรือนธาตุ ภายในห้องครรภคฤหะ เป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพที่สำคัญที่สุดของศาสนสถาน นั่นคือ ศิวลึงค์ประดิษฐานบนฐานโยนิ และมีร่องรับน้ำสรงตเป็นท่อโสมสูตรที่เชื่อมออกไปทางทิศเหนือของตัวปราสาท

และส่วนยอด มีลักษณะเป็นชั้น ลดหลั่นขึ้นไป มีทั้งหมด 5 ชั้น ส่วนปลายยอดสุดประดับรูปดอกบัวรองรับนภศูลที่หายไป แต่ละชั้นประดับด้วยรูปสลักเทพประจำทิศ พญานาคห้าเศียร และเทพธิดา ส่วนกลีบขนุนจะมีลักษณะเอนเอียงไปด้านหลังซึ่งเป็นเทคนิคที่ทำให้ส่วนยอดของปราสาทมีลักษณะเป็นทรงพุ่ม⁶³

นอกจากปราสาทประธาน ที่อยู่ภายในบริเวณระเบียงคดชั้นใน ยังมีสถาปัตยกรรมอื่นๆ ที่ปรากฏอยู่ แต่ไม่สมบูรณ์ ซึ่งอาจเกิดจาก การสร้างที่ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ และพังทลายลงตามกาลเวลาหรือเกิดจากการรื้อถอนไม่สำเร็จ อาทิ ปรางค์น้อย เป็นปรางค์ขนาดเล็กตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของปราสาทประธาน เป็นปรางค์ที่ไม่มีส่วนยอด จากการสำรวจลวดลายทับหลังซึ่งประดับด้วยลวดลายศิลปะแบบบาปวนและศิลปะแบบประตูประราชวังหลวงหรือศิลปะแบบเกลี้ยงจึงทำให้ทราบว่า ปรางค์หลังนี้น่าจะถูกสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 16 ⁶⁴ และทางฝั่งทิศตะวันออกเฉียงเหนือปรากฏปรางค์อิฐ 2 องค์ และอาจถูกรื้อเสียเมื่อมีการสร้างปราสาทประธานขึ้น

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53

⁶² สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว., ปราสาทเขาพนมรุ้ง: ศาสนบรรพตที่งดงามที่สุดในประเทศไทย (สมุทรปราการ: สำนักพิมพ์เรือนบุญ), 2549, หน้า 247

⁶³ กรมศิลปากร, ปราสาทพนมรุ้ง (กรุงเทพมหานคร: กองโบราณคดี), 2531, หน้า 42-47

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 54

ซึ่งจากการตรวจสอบเสาประดับกรอบประตูจึงสามารถกำหนดอายุของปราสาทอิฐทั้ง 2 ได้ว่า น่าจะมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 15 ซึ่งถือได้ว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดที่ยังคงหลงเหลืออยู่⁶⁵

ทางฝั่งทิศตะวันออกเฉียงใต้ และทิศตะวันออกเฉียงเหนือของปราสาทประธาน ปรากฏสถาปัตยกรรม 2 หลัง คือ อาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหรือบรรณาลัยสร้างด้วยหินศิลาแลงซึ่งมีประตูทางเข้าออกเพียงด้านเดียว สร้างเพื่อเก็บรักษาคัมภีร์ทางศาสนา ลักษณะอาคารแบบนี้นิยมสร้างในศิลปะแบบบายน อายุราวพุทธศตวรรษที่ 18⁶⁶

จุดเด่นของลวดลายประดับตกแต่ง ณ ปราสาทพนมรุ้ง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์

ลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมสามารถแบ่งประเภทในการสำรวจดังต่อไปนี้

1. ลวดลายประดับเคล้าภาพเล่าเรื่องบริเวณหน้าบัน กรอบซุ้ม/ทับหลัง

หน้าบัน นิยมภาพเล่าเรื่องเกี่ยวกับเทพฮินดูทั้ง 2 นิยาย และเรื่องราวรามเกียรติ์ ตลอดจนภาพที่แสดงถึงผู้สร้างศาสนสถาน และหน้าบันที่มีความนิยมมากคือ ศิวนาฏราช ที่แสดงถึงท่ารำอันอ่อนช้อยและใบหน้าที่ยิ้มอย่างงดงาม และหน้าบันที่ปรากฏภาพจำหลักของฤาษีเนรานทราทิตย์ ที่อยู่บริเวณด้านทิศตะวันออกของทางเข้าผ่านระเบียงคดชั้นนอก ส่วนลักษณะหน้าบันอื่น ๆ นั้น จุดเด่นนิยมให้อยู่บริเวณกึ่งกลางของภาพทั้งบริเวณส่วนบน ส่วนกลาง และส่วนล่าง ขนาดของจุดเด่นจะใหญ่กว่าภาพตัวประกอบเล็กน้อยและนิยมทำภาพซ้ำของบุคคลแต่ปรับเปลี่ยนอิริยาบถ ซึ่งส่วนล่างของหน้าบันมักจะประดับลายหน้ากระดานคล้ายการจำลองส่วนฐานซึ่งประดับด้วยลายดอกชีกดอกซ้อนและลายกลีบบัวหงาย เป็นต้น

⁶⁵ กรมศิลปากร, ปราสาทพนมรุ้ง (กรุงเทพมหานคร: กองโบราณคดี), 2531, หน้า 57

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 59

รูปภาพที่ 196 หน้าบันเล่าเรื่องฤาษีผู้ดูแลปราสาทพนมรุ้งแห่งนี้ บริเวณประตูทางเข้าชั้นในทางฝั่งทิศ ตะวันออก ซึ่งมีลักษณะหน้าบันเป็น 2 ชั้น กล่าวคือ ชั้นที่ 1 เป็นหน้าบันมีภาพจำหลักและชั้นที่ 2 มี เพียงซุ้มเรียบไม่มีลวดลาย

รูปภาพที่ 197 หน้าบันเล่าเรื่องภาพจำหลักพระศิวนาฏราชที่กำลังพ้อนรำอยู่บนแท่นฐานจำลอง

รูปภาพที่ 198 รายละเอียดส่วนฐานจำลองรองรับองค์พระศิวะและขอบล่างหน้าบัน

นอกจากนี้ยังมีภาพจำลองปราสาทที่ปรากฏบนหน้าบันเล่าเรื่องรามเกียรติ์ คือหน้าบันบริเวณฝั่งทิศตะวันตกของปราสาทประธาน

รูปภาพที่ 199 หน้าบันเล่าเรื่องรามเกียรติ์จากนางตรีชฎาพานางสีดาขึ้นมาในบุษบกแก้วเพื่อดูการรบ และคิดว่าพระรามตายแล้วและนางตรีชฎากล่าวปลอบใจว่าถ้าผู้ตายขึ้นบุษบกจะไม่ลอยแต่ก็ยังลอยอยู่แสดงว่าพระรามยังไม่ตาย และหนุมานกำลังเหาะไปเอาโอสถที่เกษียรสมุทรมารักษา⁶⁷

⁶⁷ กรมศิลปากร, ปราสาทพนมรุ้ง (กรุงเทพมหานคร: กองโบราณคดี), 2531, หน้า 53

กรอบซุ้ม นิยมเน้นตกแต่งรายละเอียดทิศตะวันออกซึ่งเป็นทิศสำคัญของการนับถือหรือหลักของศาสนาฮินดู ปลายกรอบซุ้มตกแต่งด้วยมกรคายพญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร ภายในกรอบซุ้มไม่ปรากฏลวดลายมีเพียงสันคมกึ่งกลางพร้อมทั้งมีกัลลิตลายดอกประจำยาม ล้อมรอบกรอบด้วยลายกระหนกพริ้วขนาดเล็ก 2 ชั้น สลับกับลายพลอยเม็ดกลม ในส่วนของกรอบซุ้มทางเข้าประตูด้านหน้าฝั่งทิศตะวันออกมีกรอบซุ้มที่มีการประดับลวดลายภายในด้วยลายก้านต่อดอกซึ่งอาจเน้นความสำคัญของหน้าบันเล่าเรื่องฤาษินเรนทราทิตย์ก็เป็นได้ ส่วนใบระกาประดับด้วยลายก้านต่อดอก เมื่อซุ้มค่อนข้างโค้งเว้ามาก จึงเกิดเทคนิคเชิงช่างขึ้นคือ การปรับขนาดของใบระกาไม่เท่ากันในการปรับมุมให้เกิดความสมดุลของภาพรวมเป็นซุ้มที่สวยงาม และพญานาคยังอยู่สูงชันขนาดความสูงหรือเครื่องทรงยิ่งมากขึ้น และกรอบซุ้มในส่วนทิศอื่นๆ แตกต่างแต่ไม่มีกัลลิตดอกประจำยามและรายละเอียดของกรอบซุ้ม

รูปภาพที่ 200 กรอบซุ้มหน้าบันประตูทางเข้าทางทิศตะวันออกภายในประดับลายก้านต่อดอกมีดอกประจำยามคั่น ปลายซุ้มประดับมกรคายพญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร

รูปภาพที่ 201 กรอบซุ้มหน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทางทิศตะวันออกไม่มีการตกแต่งลวดลายภายใน มีเพียงการกลัดดอกประจำยามและการตกแต่งขอบกระหนกเล็ก 2-3 ชั้น ปลายซุ้มประดับมกรคาย พญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร

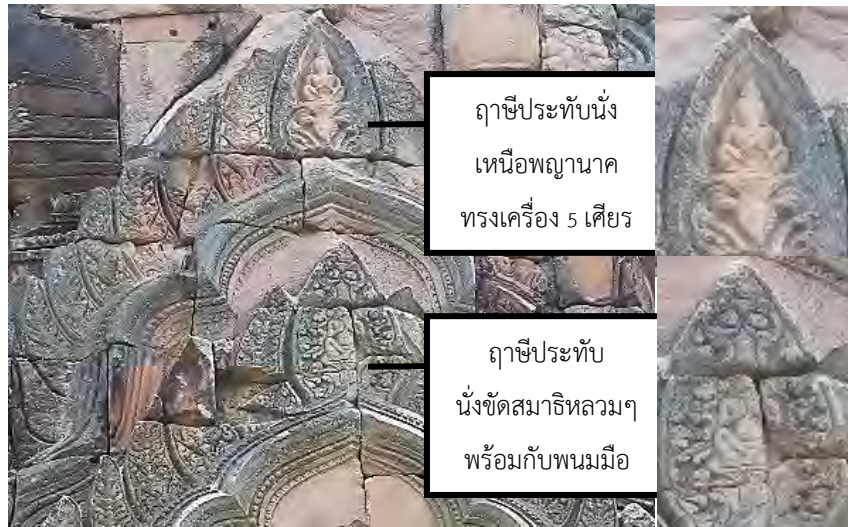
และกรอบซุ้มในส่วนทิศอื่นๆ แตกต่างแต่ไม่มีกลัดดอกประจำยามและรายละเอียดของกรอบ ซ่างซุ้ม

รูปภาพที่ 202 กรอบซุ้มหน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทางทิศใต้ไม่มีการตกแต่งลวดลายภายในและ การกลัดดอกประจำยาม ปลายซุ้มประดับมกรคายพญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร

นอกจากนี้ยังมีการแทรกภาพฤาษีหรือนักบวชนั่งสมาธิหลวม พนมมือ นั่งเหนือพญานาค ทรงเครื่อง 5 เศียรหันข้าง ทั้งสองข้าง บนช่อฟ้า ทางทิศใต้บนหน้าบันของมณฑป และอีกภาพช่อฟ้า

ด้านล่างก็มีการแทรกภาพซีหรือนักบวชนั่งขัดสมาธิหลวมๆพร้อมพนมมือเช่นกัน พื้นหลังประดับด้วย
 ก้านขดที่ค่อนข้างเป็นวงกลม

รูปภาพที่ 203 แทรกภาพภาพซีหรือนักบวชบนช่อฟ้าหน้าบันทิศใต้ของมณฑป ทั้ง 2 ชั้น

ทับหลัง ทับหลังที่มีความสำคัญมากที่สุดบนปราสาทแห่งนี้ คือ ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ หรือทับหลังพระวิฆณุอนันตศायินปัทมนาภา ซึ่งเป็นการดัดแปลงโครงสร้างทับหลังภาพเล่าเรื่องตรงกลางเชื่อมด้วยท่อนมาลัย จึงเป็นภาพเล่าเรื่องที่ยังมีจังหวะการวางภาพที่มีแบบแผนอยู่โดยโครงสร้างหลักยังคงทำให้ภาพมีความสมดุลเท่ากันทั้ง 2 ข้าง

รูปภาพที่ 204 ทับหลังเล่าเรื่องนารายณ์บรรทมสินธุ์หรือวิฆณุอนันตศायินปัทมนาภา บริเวณประตู
 ทางเข้ามณฑปทางทิศตะวันออกของปราสาทประธาน

ทับหลังหลังอื่นๆที่ปรากฏบนปราสาทประธานตลอดประตูทางเข้า หากไม่ใช่ภาพเล่าเรื่องเต็ม แผ่นทับหลัง จะมีลักษณะปลายท่อนมาลัย 2 แบบ คือ ประดับ พญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร และ ปลายสิงห์ยิ้ม ด้านบนและล่างยังคงตกแต่งด้วยใบไม้สามเหลี่ยมและใบไม้มีวันดั้งเดิม ส่วนบริเวณ ตรงกลางหรือภาพเล่าเรื่อง จะประดับหน้ากาล สิงห์ และยังปรากฏนกแก้วคู่อีกด้วย

รูปภาพที่ 205 ทับหลังเทพชั้นรอง คือพระอินทร์ทรงสิงหาลักษณ์⁶⁸บริเวณประตูทางเข้าทางทิศ ตะวันออก

รูปภาพที่ 206 ทับหลังเล่าเรื่องฉากสิงห์ต่อสู้กับสัตว์อื่น⁶⁹ บริเวณประตูทางเข้าทางทิศใต้ของปราสาท ประธาน

⁶⁸ สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว., ปราสาทเขาพนมรุ้ง: ศาสนบรรพตที่งดงามที่สุดในประเทศไทย (สมุทรปราการ: สำนักพิมพ์เรือนบุญ), 2549, หน้า 309

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 224

รูปภาพที่ 207 ทับหลังเล่าเรื่องฉากพระกฤษณะกำลังต่อสู้กับข้างข้างหนึ่งและอีกข้างหนึ่งเป็นสิงห์⁷⁰
บริเวณประตูทางเข้าอันตราละทางทิศเหนือ

รูปภาพที่ 208 ทับหลังเล่าเรื่องฉากพระวิษณุทรงครุฑ⁷¹ บริเวณประตูทางเข้าทางทิศเหนือของ
ปราสาทประธาน

⁷⁰ กรมศิลปากร, ปราสาทพนมรุ้ง (กรุงเทพมหานคร: กองโบราณคดี), 2531, หน้า 56

⁷¹ สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว., ปราสาทเขาพนมรุ้ง: ศาสนบรรพตที่งดงามที่สุดในประเทศไทย (สมุทรปราการ: สำนักพิมพ์เรือนบุญ), 2549, หน้า 257

2. ลวดลายประดับเสากรอบประตู

ไม่ปรากฏลวดลายประดับ ปรากฏเพียงรูปทรงวงแหวนเป็นชั้นๆ และบริเวณ $\frac{1}{2}$ ของเสาจะมี ลักษณะเรียบตันไม่มีวงแหวน ส่วนโคนเสาประดับภาพเซียนั่งสมาธิหลวมๆในซุ้มสามเหลี่ยม

รูปภาพที่ 209 เสาประดับกรอบประตู

ไม่ปรากฏลวดลายประดับ
บริเวณประตูทางเข้าทางฝั่งทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 210 รายละเอียดเสาประดับกรอบประตู

ส่วนฐานปรากฏภาพภาพเซียนั่งสมาธิในกรอบซุ้มสามเหลี่ยม

หน้ากระดานเรียบ
บริเวณ $\frac{1}{2}$ ของเสา

รูปภาพที่ 211 เสาประดับกรอบประตู

ไม่ปรากฏลวดลายประดับ
บริเวณประตูทางเข้ามณฑปทางฝั่งทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 212 รายละเอียดเสาประดับกรอบประตู

ส่วนฐานปรากฏภาพภาพเซียนั่งสมาธิในกรอบซุ้มสามเหลี่ยม

3. ลวดลายประดับเสาดัดผนัง

ลวดลายประดับเสาดัดผนังปรากฏ 2 แบบ คือ ลายก้านต่อดอก และลายก้านขด ซึ่งลายก้านขด มีประดับหงส์ภายใน และประดับเพียงลายกระหนกผักกูด โคนลายก้านต่อดอกนิยมตกแต่งด้วยลายสิงห์ในอิริยาบถต่างๆ เช่น หันหน้า หันข้าง และจบลายด้วยลายก้านต่อดอกโดยใบดอกลักษณะรูปร่างคล้ายกลีบบัว และลักษณะลายก้านต่อดอกจะมีการเน้นหรือการตัดเส้นภายในลายทำให้เกิดเป็นมิติที่ชัดเจนขึ้น เป็นต้น แต่หากเปรียบเทียบระหว่างลายก้านต่อดอกที่ประดับเสาดัดผนังจะทราบว่า มีลักษณะรายละเอียดของลายไม่เหมือนกัน เช่นการเพิ่มหรือเน้นย้ำเส้น การวางของขดม้วนตลอดจนกระหนกผักกูดขนาดเล็ก

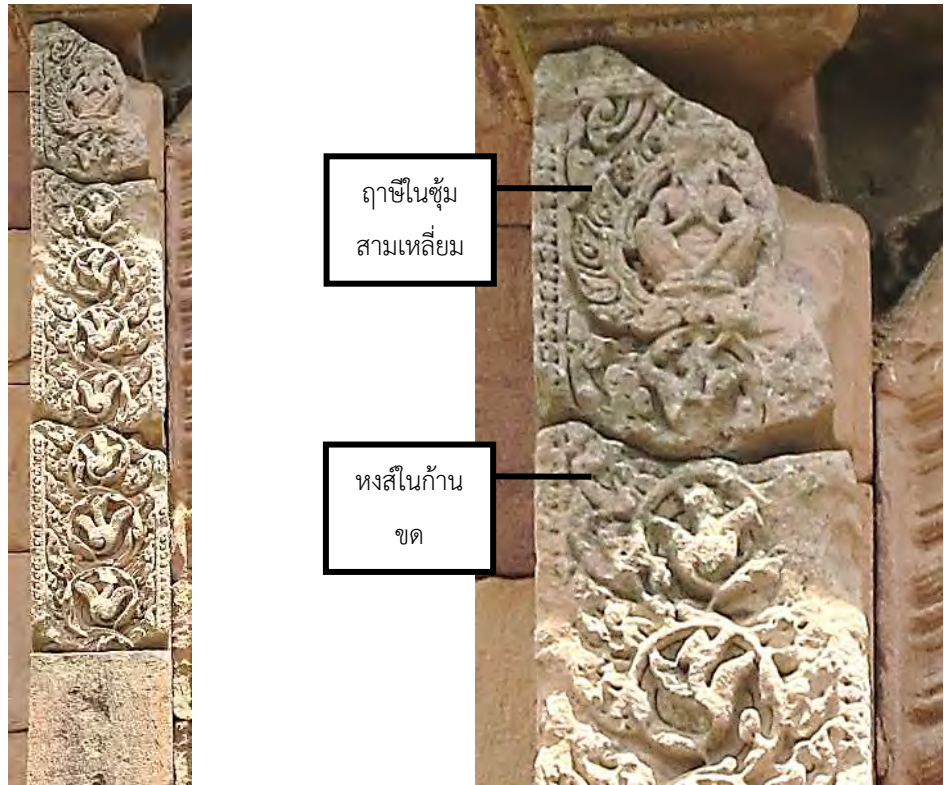
ตัวอย่าง ลายก้านต่อดอกประตูทางเข้าห้องครุฑหะทางฝั่งทิศใต้

รูปภาพที่ 213 ลายก้านต่อดอกประดับเสาดัดผนังบริเวณประตูทางเข้าฝั่งทิศใต้ของปราสาทประธาน

รูปภาพที่ 214 รายละเอียดลายประดับเสาดัดผนังต้นลายปรากฏภาพสิงห์เอียงข้างก้านต่อดอก

รูปภาพที่ 215 ลายก้านขดแทรกหงส์ประดับเสา รูปภาพที่ 216 รายละเอียดลายประดับเสาติดผนัง
ติดผนังบริเวณประตูทางเข้าด้านซ้าย
มณฑปฝั่งทิศตะวันออก

ส่วนลายก้านขดปรากฏทั้งลายแทรกหงส์บริเวณด้านทิศตะวันออกฝั่งซ้ายบนมณฑป มีลักษณะเกือบเป็นวงกลม ใบหน้าของหงส์หันหน้าสลับไปมา จบลายด้วยลายฤาษีอยู่ในซุ้มรูปใบไม้ นั่งขัดสมาธิหลวมพร้อมกับพนมมือ

ส่วนลายก้านขดอีกลายฝั่งขวามือเป็นเพียงก้านขดธรรมดา ต้นลายปรากฏภาพผู้หญิงจับราว ลายก้านขดและมืออีกข้างจับหม้อน้ำที่ชายผู้หนึ่งถือถาด

ซึ่งกรอบของลายเสาติดผนังจะนิยมประดับลายกระหนกพริ้วขนาดเล็ก

รูปภาพที่ 217 ลายก้านขดประดับเสาดิฉิมมัง
บริเวณประตูทางเข้าด้านขวามณฑป
ฝั่งทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 218 รายละเอียดลายก้านขด
และต้นลาย

4. ลวดลายประดับผนังอาคาร

ลายกรวยเชิง และลายเฟืองอุบะบริเวณมณฑป

ภายในลวดลายส่วนล่างประกอบด้วยใบไม้มีขนาดเล็กมีวนออกจากกันมี
แกนกลางประกอบด้วยลายก้านต่อดอกแต่ละกรวยเชิงจะคั่นด้วยลายอุบะส่วนปลายคล้ายดอกบัว
บานมุมมองด้านข้าง และตกแต่งด้วยลายพริ้วขนาดเล็กไปใหญ่ ส่วนบนสุดของลายมีลายพลอยเม็ด
กลมปิดด้านบนของลายกรวยเชิง

รูปภาพที่ 219 ลายกรวยเชิงประดับบริเวณมุขทางเข้าของมณฑปทางทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 220 ลายกรวยเชิงประดับบริเวณมุขประตูทางเข้ามณฑปทางทิศเหนือ

รูปภาพที่ 221 ลายเฟืองอุบะประดับบริเวณมุขทางเข้าของมณฑปทางทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 222 ลายเฟืองอุบะมุขประตูทางเข้ามณฑปทางทิศเหนือ ปรากฏการแทรกหงส์ในก้านขด

ลายกรวยเชิง และลายเฟืองอุษะบริเวณห้องพระประดิษฐาน

ซึ่งกรวยเชิงแทรกภาพหงส์บนขดม้วนด้านล่าง 1 คู่ และใบไม้ม้วนหัวเข้าและออก ส่วนปลายประกอบด้วยก้านต่อดอก พร้อมกับมีกรอบปิดหัวและท้าย ด้วยลายพloyเม็ดกลม มีลายอุษะคั่นกลางระหว่างลายกรวยเชิง มีช่อดอกไม้ด้านบนพริ้วเป็นเส้นเล็กๆซ้อนกัน คล้ายดอกบัวมุด ด้านข้าง ลายส่วนนี้ค่อนข้างมีความละเอียด

รูปภาพที่ 223 ลายกรวยเชิงประดับบริเวณห้องพระประดิษฐาน แทรกหงส์หันหน้าเข้าหากัน
ในลายก้านขด

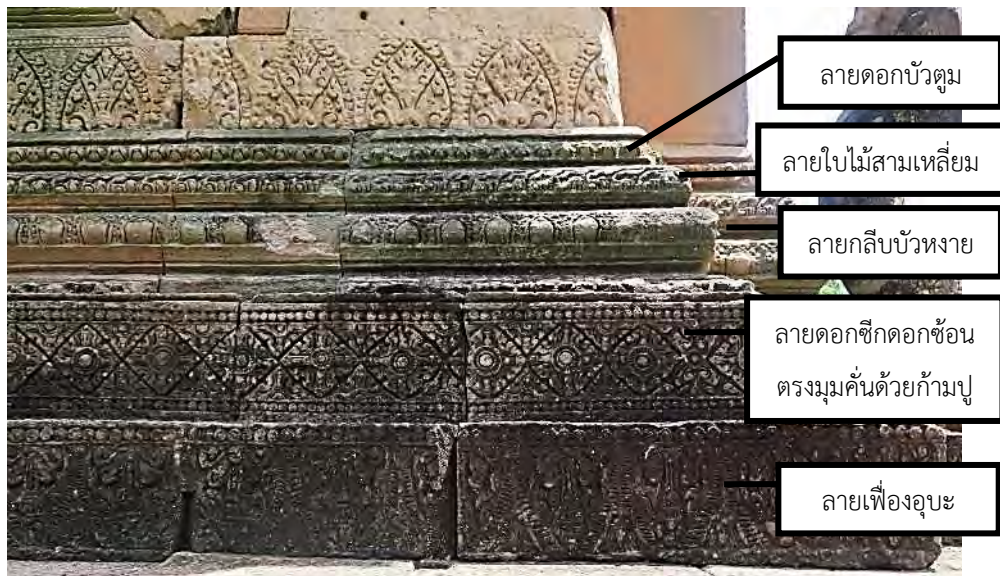
รูปภาพที่ 224 ลายเฟืองอุษะประดับบริเวณห้องพระประดิษฐาน แทรกทิวาชีบริเวณโคนลายก้านต่อดอก

5. ลวดลายประดับส่วนฐาน/โคนเสา

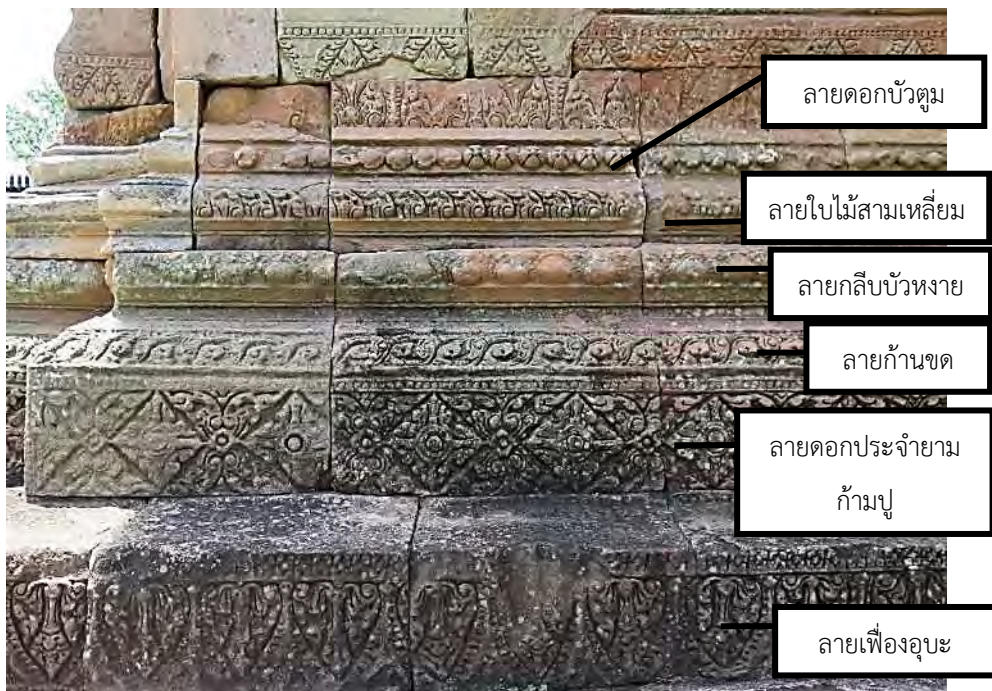
เป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ประดับด้วยลวดลายดังนี้ คือ ลายกลีบบัวหงาย ลายช่อง และลายประจายามก้ามปู

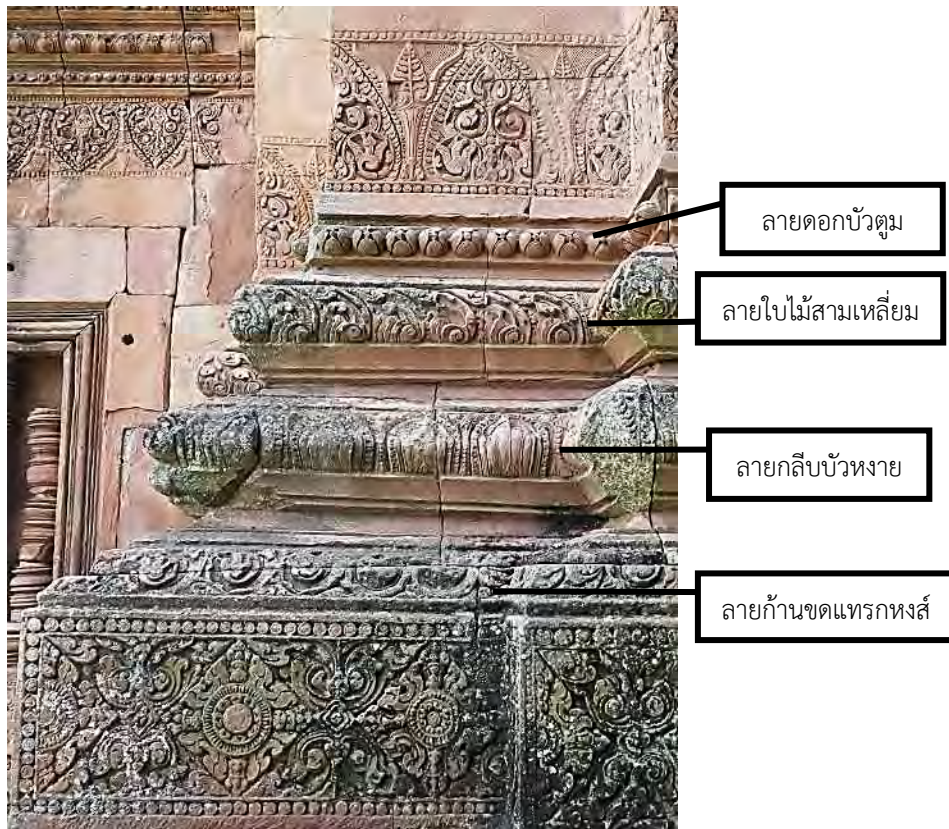
รูปภาพที่ 225 ลวดลายประดับฐานบัวลูกแก้วอกไก่ รองรับน้ำหนักปราสาทประธาน

รูปภาพที่ 226 ลายประดับโคนเสาบริเวณมุขมณฑปทางทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 227 ลายประดับโคนเสาบริเวณมุขปราสาทประธานทางทิศเหนือ

รูปภาพที่ 228 ลายประดับโคนเสาบริเวณมุมห้องพระภคฤหะของปราสาทประธาน

6. ลวดลายประดับตกแต่งส่วนเครื่องบนแบบเรือนธาตุซ้อนชั้น

มีการจำลองเรือนธาตุ หน้าบันและทับหลังจำลอง ซึ่งสลักเป็นภาพเล่าเรื่อง มีการซ้ำภาพขนาดบุคคลเท่ากัน ภาพเป็นมุมด้านข้าง

ลายกลีบขนุนบริเวณกึ่งกลาง ภาพจำหลักเทพประจำทิศในซุ้มสามเหลี่ยม และมีฐานบัวประดับลายดอกชี่กดอกซ้อนรองรับ

รูปภาพที่ 229 ทิศตะวันออกเฉียงใต้ ประดับลาย พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ

รูปภาพที่ 230 ทิศใต้ ประดับลาย พระยมทรงกระบือ

รูปภาพที่ 231 ทิศตะวันตก ประดับลาย พระวรุณทรงหงส์

รูปภาพที่ 232 ทิศเหนือ ประดับ ท้าวฤเวทรทรงคชสีห์

ลายกليبขนุนบริเวณมุมปราสาท ภาพจำหลักของทวารบาล และพญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร กليبขนุนบริเวณมุมของปราสาทจะมีความเอนเอียงเป็นพิเศษ เพื่อให้รูปทรงของหลังคา เป็นทรงพุ่ม

รูปภาพที่ 233 กليبขนุนบริเวณมุมของปราสาท ปรางค์เป็นภาพจำหลักทวารบาลทั้งหญิงและชาย ตลอดจนพญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร

รูปภาพที่ 234 กليبขนุนเอนเอียงให้เกิดหลังคาทรงพุ่ม

7. ประติมากรรมแบบลอยตัว

รูปภาพที่ 235 ประติมากรรมกระบือซึ่งเป็นพาหนะของพระยม เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติพิมาย จ.นครราชสีมา

รูปภาพที่ 236 ประติมากรรมระมาดซึ่งเป็นพาหนะของพระอัคนี เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติพิมาย จ.นครราชสีมา

รูปภาพที่ 237 ประติมากรรมคชสีห์ซึ่งเป็นพาหนะของท้าวฤเวระ เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติพิมาย จ.นครราชสีมา

รูปภาพที่ 238 ประติมากรรมช้างเอราวัณซึ่งเป็นพาหนะของพระอินทร์ เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติพิมาย
จ.นครราชสีมา

รูปภาพที่ 239 ประติมากรรมหงส์ซึ่งเป็นพาหนะของพระพรหม เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติพิมาย จ.นครราชสีมา

ทวารบาล แบบยืน

รูปภาพที่ 240 ทวารบาลแบบยืน บริเวณประตูทางเข้าทางทิศใต้ของปราสาทประธาน

แผ่นสี่เหลี่ยมจัตุรัสประดับเทพประจำทิศและลายดอกบัว

รูปภาพที่ 241 ลายดอกบัวด้านบนของแผ่นสี่เหลี่ยมจัตุรัส

รูปภาพที่ 242 พระอินทร์เทพประจำทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ทรงช้างเอราวัณ เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย จ.นครราชสีมา

รูปภาพที่ 243 พระอิศานเทพประจำทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ทรงโค เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย จ.นครราชสีมา

รูปภาพที่ 244 พระวรุณเทพประจำทิศใต้ ทรงนาค เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย จ.นครราชสีมา

รูปภาพที่ 245 พระอค์นี่เทพประจำทิศตะวันออกเฉียงใต้ ทรงระมาด เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย จ.นครราชสีมา

รูปภาพที่ 246 ท้าวกุมเวรเทพประจำทิศเหนือ ทรงคชสีห์ เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย จ.นครราชสีมา

รูปภาพที่ 247 พระพรหมเทพประจำทิศเบื้องบน ทรงหงส์ เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย จ.นครราชสีมา

ประติมากรรมพญานาค

ประติมากรรมพญานาคทรงเครื่องบริเวณสะพานนาคราช ที่มีเครื่องทรงและอายุต่างกัน ตามความสูงและบริเวณของปราสาทประธาน ซึ่งสังเกตจากความสูงของเทริดและหนดบนใบหน้าของพญานาค

รูปภาพที่ 248 พญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร บริเวณชานชาลาทางขึ้นปราสาททางทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 249 พญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร บริเวณซานซาลาหน้าประตูทางเข้ากำแพงแก้ว
ทางฝั่งทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 250 พญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร บริเวณชานชาลาหน้ามณฑปทางฝั่งทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 251 มกรคายนาคบริเวณสะพานนาค

สถาปัตยกรรมและการประดับตกแต่งลวดลายบนปราสาทพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

ปราสาทพิมายเป็นปราสาทหินศิลปะแบบบาปวนที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ตั้งอยู่กลางเมืองพิมาย สันนิษฐานว่าสร้างในรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 16 สร้างขึ้นเพื่อเป็นพุทธสถานและเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมเขมรอีสานตามหลักฐานจารึกบริเวณกรอบประตู และความเชื่อถูกหล่อรวมกับความเชื่อท้องถิ่นและพัฒนาสู่ความเชื่อของเทพเจ้าหรือผีบรรพบุรุษที่จะคอยปกป้องรักษาลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข⁷²

เมืองพิมายเป็นเมืองที่อยู่บริเวณแหล่งแม่น้ำสำคัญของอีสาน เช่น ลำน้ำมูล ลำน้ำตะคอง จึงทำให้เกิดการติดต่อเดินทาง มีประชากรอาศัยอยู่ใกล้บริเวณแหล่งน้ำเนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ เมืองพิมายเป็นศูนย์กลางของศาสนาพุทธมหายาน ตั้งแต่สมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 8 ในพุทธศตวรรษที่ 13-14 ก็มีการนับถือพุทธมหายานอย่างแพร่หลาย และได้รับการบูรณะต่อในรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7⁷³

ปราสาทหินพิมายเป็นปราสาทที่สร้างหันหน้าไปทางทิศใต้ ประกอบด้วยอาคาร 3 หลังที่สำคัญ อยู่บริเวณลานชั้นใน คือ ปราสาทใหญ่ ปราสาทพรหมทัต และปราสาทหินแดง

แผนผังของปราสาทเป็นรูปกากบาท ล้อมรอบด้วยกำแพงหรือระเบียงคด 2 ชั้น แต่ละชั้นมีทางเข้าออก 4 ทิศ และประตูตรงกัน ประตูทางเข้าที่ใหญ่ที่สุดและมีการประดับสะพานนาคอยู่ข้างหน้า คือประตูทางฝั่งทิศใต้ เมื่อเข้าไปในระเบียงคดชั้นใน จะพบปราสาทใหญ่อยู่กึ่งกลาง สร้างด้วยวัสดุหินทรายสีขาว ตัวปราสาทประกอบด้วยฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ซึ่งมีฐานที่สูงเนื่องจากปราสาทอยู่บนพื้นที่ราบ

ปราสาทใหญ่ คือ ปราสาทประธานที่มีขนาดใหญ่ที่สุด หันหน้าไปทางทิศใต้ ฐานรองรับสูง 2 ชั้น เนื่องจากเป็นปราสาทที่อยู่บนที่ราบ มีบันไดทางขึ้นทิศตะวันออกและทิศตะวันตก แต่ไม่มีบันไดทางทิศใต้ บริเวณมณฑป⁷⁴

เรือนธาตุตั้งอยู่เหนือฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ถัดขึ้นมาเป็นเสาดัดผนังที่รองรับหน้าบันและเสาประดับกรอบประตูที่รองรับทับหลัง บริเวณเรือนธาตุของมณฑปมีการเจาะหน้าต่างพร้อมทั้งมีลูก

⁷² ธิดา สาระยา, เมืองพิมาย (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ), 2535, หน้า 6-10

⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29

มะหวดที่ทำหน้าที่กรองแสง ส่วนยอดเป็นหลังคาทรงฟุ่ม มีครุฑแบกทั้ง 4 ทิศ ส่วนยอดบนสุดเป็นรูปดอกบัว⁷⁵

ปราสาทพิมายเป็นพุทธสถานมหายาน จากหลักฐาน ภาพจำหลักทับหลัง 4 ชิ้น ต่อเหนือประตูชั้นในด้านหน้ารอบห้องครรภคฤหะ ดังนี้

ภาพจำหลักด้านทิศใต้ ปรากฏภาพพระพุทธรูปปางนาคปรก ประทับอยู่ระหว่างกลางพระพุทธรูปทรงเครื่องปางสมาธิ 5 องค์

ภาพจำหลักด้านทิศตะวันตก ปรากฏภาพพระพุทธรูปองค์ทรงเทศนาแก่พญามาร

ภาพจำหลักด้านทิศเหนือ ปรากฏภาพพระวัชรสัตว์ (พระโพธิสัตว์) 5 พระองค์ เป็นประติมากรรม 3 พักตร์ 6 กร มุมบนด้านซ้ายเป็นรูปนางยักษ์หารตีอุ้มเด็ก 5 คน และยักษ์ปาณูจิกาสามีของนางอุ้มเด็ก 4 คน อยู่บนมุมขวา

ภาพจำหลักด้านทิศตะวันออก ปรากฏภาพพระพุทธรูปทรงเครื่องปางสมาธิ 10 องค์ มีเทพบุตรและเทพธิดากำลังพ้อนรำอยู่ด้านล่าง ตรงกลางภาพเป็นรูปสลัก 4 พักตร์ 8 กร เชื่อว่าเป็นรูปพระโพธิสัตว์ไตรโลกวิชัย กำลังพ้อนรำ⁷⁶

หน้าบันประตูมุขเรือนธาตุทิศตะวันออก ปรากฏภาพพระรามกำลังฆ่ายักษ์วิราช

หน้าบันมุขของมณฑปด้านทิศตะวันออก ปรากฏภาพพระศิวะและพระอุมาทรงโคนนที่อยู่แถวบน พระนารายณ์ทรงครุฑ พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ พระพรหมทรงหงส์ ฤาษีเทวดาอยู่เบื้องหลัง

ทับหลังด้านใต้ ปรากฏภาพรามเกียรติ์และพุทธประวัติปางมารวิชัย และพระแม่ธรณีบีบมวยผม

ปราสาทพรหมทัต เป็นปราสาทที่ก่อสร้างด้วยศิลาแลง สร้างขึ้นราว พุทธศักราช 1724-1763 ในรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7⁷⁷

ปราสาทหินแดง สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 17 ในรัชสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2

⁷⁵ ธิดา สาระยา, เมืองพิมาย (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ), 2535, หน้า 40

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 40

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 49

สิ่งก่อสร้างอื่นๆ

ประตูชัย อยู่ด้านทิศใต้พบโบราณวัตถุแบบนิยมสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7

คลังเงินหรือธรรมศาลา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกมีผู้พบเหรียญสัมฤทธิ์โบราณที่นี่

เสาประกอบพิธีบูชาไฟ เป็นเสาสี่เหลี่ยมมีเตี้ยปักอยู่ด้านบน

พลับพลา เป็นอาคารรูปกากบาทเชื่อมกับระเบียงคด

กุฏิฤาษี สร้างขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 สันนิษฐานว่าเป็นโรคยาศาล

สระน้ำ มี 4 สระ อยู่ 4 มุมของโบราณสถาน

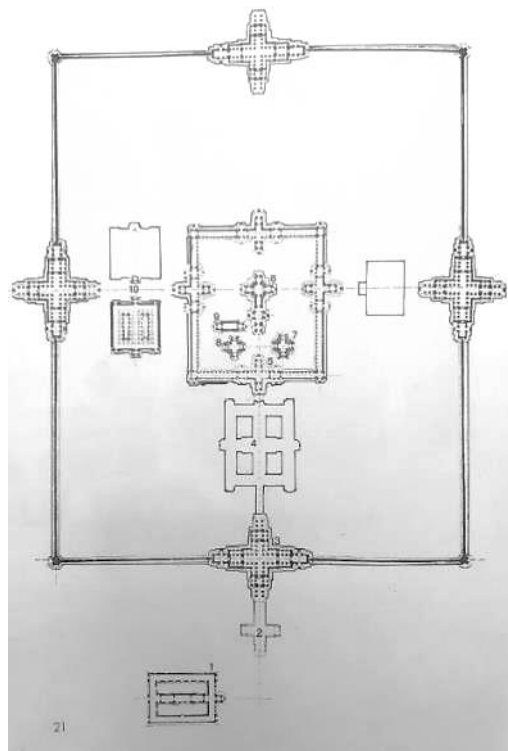
โบสถ์เจ้าพิมาย อยู่ใกล้บริเวณบรณาลัย เป็นอาคารสมัยอยุธยา

เมรุพรหมทัต เป็นซากเจดีย์อยู่บริเวณทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของปราสาทพิมาย⁷⁸

ส่วนประกอบของโบราณสถาน ปราสาทเมืองพิมาย มีดังนี้

- 1.พลับพลา
- 2.สะพานนาคร
- 3.โคปุระชั้นนอก
- 4.ทางดำเนิน
- 5.สระน้ำ
- 6.บรณาลัย
- 7.ระเบียงคดและโคปุระชั้นใน
- 8.ปราสาทบริวาร
- 9.ปราสาทประธาน

⁷⁸ ธิตา สาระยา, เมืองพิมาย (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ), 2535, หน้า 51

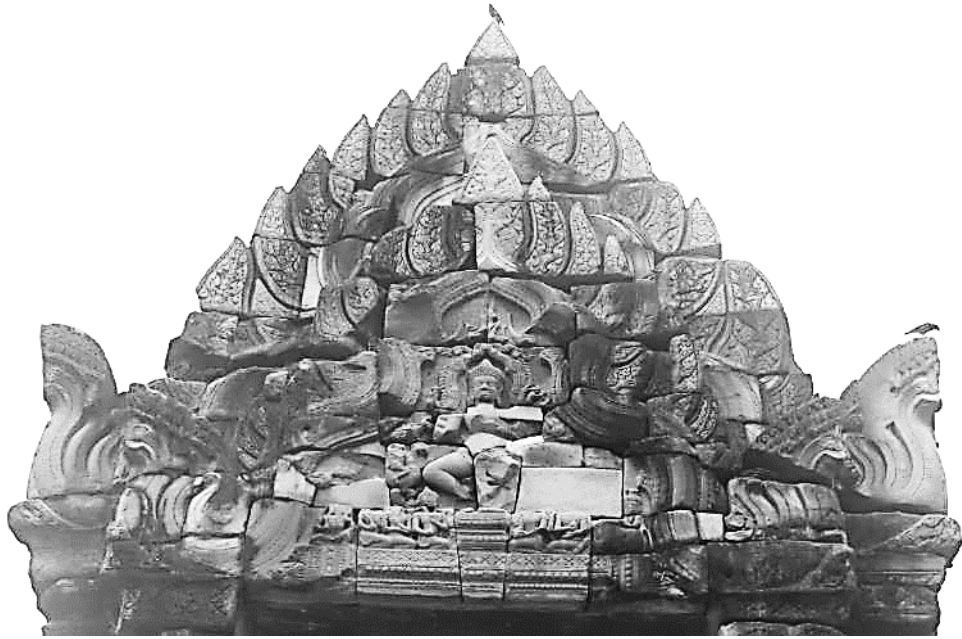
รูปภาพที่ 252 แผนผังปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา
(ที่มา : ธิดา สาระยา, เมืองพิมาย (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ), 2535, หน้า 21)

จุดเด่นของลวดลายประดับตกแต่ง ณ ปราสาทพิมาย อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

ลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมสามารถแบ่งประเภทในการสำรวจดังต่อไปนี้

1. ลวดลายประดับเคล้าภาพเล่าเรื่องบริเวณหน้าบัน กรอบซุ้ม และทับหลัง

หน้าบัน เป็นภาพเล่าเรื่องเกี่ยวศาสนาฮินดูกับเรื่องรามเกียรติ์ องค์ประกอบภาพค่อนข้างไม่มีจุดเด่น ตัวละครมีขนาดเท่ากัน มีอริยาบถที่แตกต่างกันชัดเจนและมีความพลิ้วไหวเกินจริง ทำให้ภาพไม่มีพื้นที่ช่องว่างระหว่างบุคคล บริเวณด้านล่างมักปรากฏลายหน้ากระดานคล้ายฐานซึ่งประกอบด้วยลายดอกชุกดอกซ้อนและลายกลีบบัว เป็นต้น

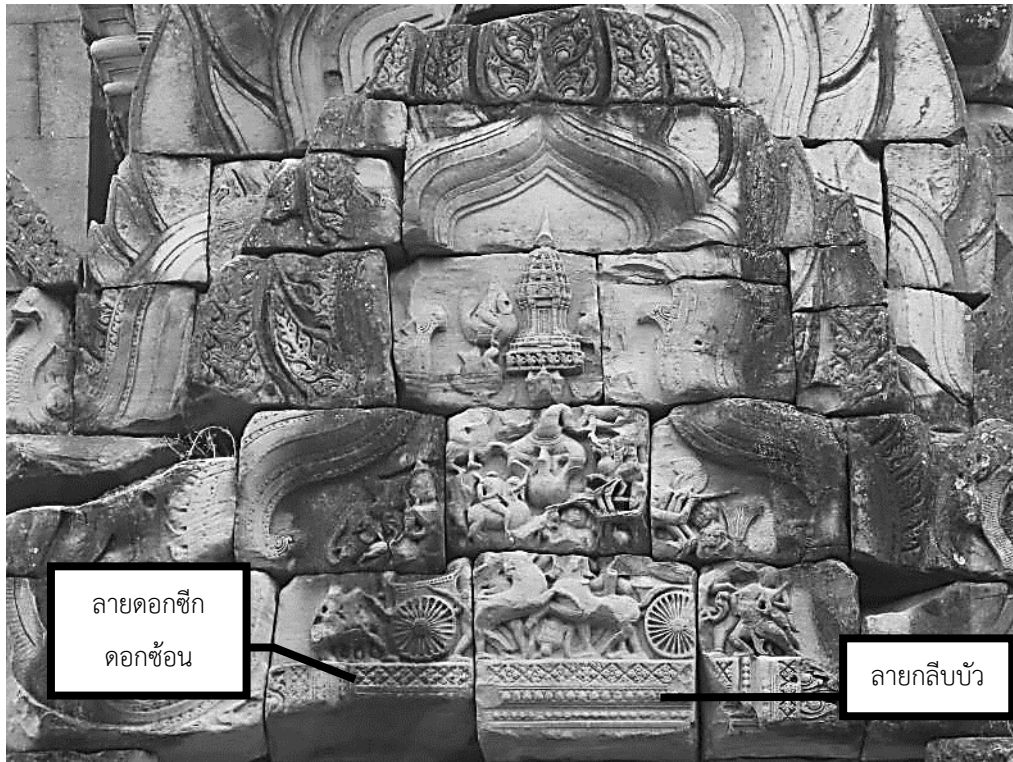
รูปภาพที่ 253 หน้าบันฝังทิศใต้ของปราสาท ปรางค์กู่ภาพจำหลักเล่าเรื่องคินนาราช 108 ทำตามนาฏ
ศาสตร์ของอินเดีย⁷⁹ซึ่งมีลักษณะหน้าบันเป็น 2 ชั้น กล่าวคือ ชั้นที่ 1 เป็นหน้าบันมีภาพจำหลักและชั้น
ที่ 2 มีเพียงซุ้มเรียบไม่มีลวดลาย

รูปภาพที่ 254 หน้าบันฝังทิศตะวันตกของปราสาทประธาน ปรางค์กู่ภาพจำหลักเล่าเรื่องรามเกียรติ์
ฉากพระยาครุฑกำลังเหาะมาช่วยพระรามและพระลักษมณ์ถูกครุฑนาคบาครัด⁸⁰

⁷⁹ ชิตา สารยา, เมืองพิมาย (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ), 2535, หน้า 46

⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 46

รูปภาพที่ 255 หน้าบันฝังทิศตะวันออกของปราสาทประจัน ปรากฏภาพจำหลักเล่าเรื่องรามเกียรติ์ ฉากทำวมาลีราชาว่าความระหว่างพระรามกับทำวราพณาลูร⁸¹

รูปภาพที่ 256 กรอบซุ้มหน้าบันฝังทิศใต้ของปราสาทพิมาย ภายในซุ้มไม่มีลวดลายปรากฏเพียงสันคม กึ่งกลางผิวเรียบ ปลายซุ้มประดับพญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร

⁸¹ ธิดา สาระยา, เมืองพิมาย (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ), 2535, หน้า 48

กรอบซุ้ม บริเวณปลายซุ้มประดับพญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร ภายในซุ้มไม่มีลวดลายมีแต่เพียงสันคมกึ่งกลางผิวเรียบส่วนด้านข้างประดับลายกระหนกพริ้วขนาดเล็ก 1-2 ชั้น ส่วนบริเวณใบระกาตกแต่งด้วยลายก้านต่อดอก ภายในลายมีเส้นโค้งให้เกิดมิติ หรือคล้ายกับการตัดเส้นให้คม

รูปภาพที่ 257 ภาพรายละเอียดการประดับตกแต่งใบระกา ประดับด้วยลายก้านต่อดอกลดหลั่นขนาดจากโคนสู่ปลาย

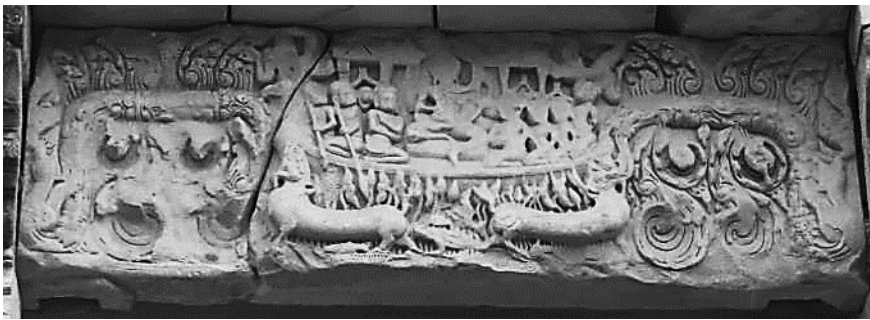
ทับหลัง เป็นภาพจำหลักเล่าเรื่องเกี่ยวกับพุทธมหายานและรามเกียรติ์ องค์ประกอบภาพนิยมจุดเด่นอยู่ตรงกลาง ขนาดของตัวบุคคลมีขนาดเท่ากัน ลักษณะเป็นภาพซ้ำ หรือแบ่งภาพออกเป็น 2 ส่วน คือส่วนบนและส่วนล่าง กรณีที่ยังคงเป็ทับหลังมีท่อนมาลัย ส่วนปลายประดับมกรคายนพญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร ด้านล่างตกแต่งใบไม้ม้วน ด้านบนตกแต่งใบไม้สามเหลี่ยมขนาดเล็ก หรือปลายท่อนมาลัยประดับมกรคายนังกร สันเกตจากเกล็ดบนตัว เป็นต้น

รูปภาพที่ 258 ทับหลังที่แสดงการซ้ำของตัวบุคคลที่มีขนาดเท่ากัน ทับหลังบริเวณประตูทางเข้าด้านหน้าทางทิศใต้

รูปภาพที่ 259 ทับหลังฝั่งทิศตะวันตกของปราสาทประธาน ปรากฏภาพจำหลักเรื่องรามเกียรติ์ฉาก
พระลักษมณ์ถูกอุกศรนาคบาครัด มีบุคคลประคองและล้อมรอบด้วยฝูงวานร⁸²

รูปภาพที่ 260 ทับหลังฝั่งทิศตะวันออกของมณฑป ปรากฏภาพจำหลักเรื่องรามเกียรติ์สันนิษฐานว่า
เป็นฉากพระรามเสด็จกลับจากกรุงลงกาโดยเรือ⁸³

รูปภาพที่ 261 ตัวอย่างทับหลังภายในห้องครรภคฤหะฝั่งทิศตะวันตกของปราสาทประธาน ปรากฏ
ภาพจำหลักพระพุทธรูป

⁸² อิศา สารทยา, เมืองทิมาย (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ), 2535, หน้า 46

⁸³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 49

2. ลวดลายประดับเสากรอบประตู

ลักษณะของเสาเป็นเสา 8 เหลี่ยม วงแหวนมีจำนวนเยอะขึ้น ซิดกัน และมีขนาดกว้างบริเวณ $\frac{1}{2}$ ของเสาประดับลายดอกชีกดอกซ้อน

รูปภาพที่ 262 เสาประดับกรอบประตู บริเวณประตูทางเข้าด้านหน้าทางทิศใต้

รูปภาพที่ 263 รายละเอียดเสาประดับกรอบประตู

เสาประดับกรอบประตูบริเวณประตูทางเข้าทิศใต้ นี้ มีการประดับตกแต่งด้วยวงแหวนเป็น ชั้นๆ ซิดกันในส่วนของหัวเสาและโคนเสา และมีการเว้นว่างเป็นลายหน้ากระดานในส่วนของการประดับลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมขนาดเล็กเป็นจำนวนมากคล้ายฟันปลา (VVV) หงายและคว่ำ มีลาย คั่นด้วยลายกลีบบัวหงาย ลายช่อง และส่วนที่เป็น $\frac{1}{2}$ ของเสา ประดับด้วยลวดลายดอกชีกดอกซ้อน ส่วนโคนเสาประดับภาพนักรบหรือฤาษีนั่งท่าโยคีในซุ้มสามเหลี่ยม

พบว่าลวดลายประดับค่อนข้างตื้นและไม่ชัดเจนอาจเป็นเพราะความกร่อนของหิน และการไม่ได้เน้นความสำคัญในการแกะสลักเท่ากับบริเวณส่วนปราสาทประธาน

รูปภาพที่ 264 รายละเอียดเสาประดับกรอบประตู
บริเวณประตูทางทิศใต้ของปราสาทประธาน

รูปภาพที่ 265 รายละเอียดโคนเสาประดับภาพ
คล้ายยักษ์หาริตีในซุ้มสามเหลี่ยม

ลวดลายประดับบนเสาประดับกรอบประตูนิยมประดับลวดลายที่มีขนาดเล็กและจำนวนมาก แต่ยังคงความมีรายละเอียดอยู่บ้างในบริเวณที่สำคัญอย่างปราสาทประธาน ตลอดจนการเพิ่มวงแหวนบริเวณส่วนโคนเสาและหัวเสา และการตกแต่งทวารบาลขนาดเล็กภายในซุ้มสามเหลี่ยมของโคนเสาไม่เหมือนกัน เช่น ประดับภาพฤาษี ยักษ์ เทพหรือเทวดา เป็นต้น

3. ลวดลายประดับเสาดัดผนัง

นิยมลายก้านต่อดอก ภายในเก็บรายละเอียดด้วยการตัดเส้นให้เป็นร่องจำนวนมากภายในลายก้านต่อดอกเพื่อให้เกิดมิติของลาย ต้นลายมักปรากฏภาพสิงห์หรือทวารบาล ส่วนปลายมักจะเป็น

ลายก้านต่อดอกที่มีรูปร่างคล้ายกลีบบัว และปรากฏลายกรอบด้านบนและด้านล่างเป็นลายใบไม้
สามเหลี่ยมซ้อนกันคล้ายเฟืองอุบะ ส่วนด้านข้างประดับลายกระหนกพริ้วขนาดเล็ก

รูปภาพที่ 266 เสาติดผนังบริเวณภายในอาคาร
ปราสาททางทิศใต้

รูปภาพที่ 267 รายละเอียดลายประดับ
ต้นลายประดับตัวสิงห์หันข้างสองมือ
ชูก้านต่อดอก

รูปภาพที่ 268 เสาคัตติผนังบริเวณประตูทางเข้า
ปราสาทประธานฝั่งทิศใต้

รูปภาพที่ 269 รายละเอียดลายประดับเสาคัตติ
ผนังต้นลายประดับภาพบุคคลมือซ้ายชูเท้าต่อดอก

รูปภาพที่ 270 เสาคัตติผนังบริเวณประตูทางเข้า
มณฑปฝั่งทิศตะวันตกของปราสาท

รูปภาพที่ 271 รายละเอียดลายประดับเสาคัตติ
ผนังต้นลายประดับคล้ายโยคีหรือฤาษี

รูปภาพที่ 272 เสาติดผนังบริเวณประตูทางเข้า
ปราสาทประธานฝั่งทิศตะวันตก

รูปภาพที่ 273 รายละเอียดลายประดับ
เสาติดผนังต้นลายประดับทวารวรนร

รูปภาพที่ 274 เสาติดผนังบริเวณประตูทางเข้า
เสาติดผนังปราสาทประธานทางทิศเหนือ
และทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 275 รายละเอียดลายประดับ
ต้นลายประดับตัวสิงห์หันข้างหน้าตรง

รูปภาพที่ 276 เสาติดผนังบริเวณประตูทางเข้า
ฝั่งทิศตะวันออกของปราสาท

รูปภาพที่ 277 รายละเอียดคล้ายประดับมณฑป
เสาติดผนังต้นลายประดับด้วยลึงห์หันข้าง

4. ลวดลายประดับผนังอาคารและโดดเด่น คือ ลายตกแต่งเรือนธาตุบริเวณห้องครรร
ภะคฤหะ หรือลายกรวยเชิง และลายเฟืองอุบะ

รูปภาพที่ 278 ลายตกแต่งบริเวณโคนเสาของห้องครรรภะคฤหะ

รูปภาพที่ 279 ลายกรวยเชิงประดับห้องครรภคฤหะปราสาทพิมาย

ลายกรวยเชิงประกอบด้วยลายก้านขดและลายก้านต่อดอกสลับกับอุบะบัวขาบกลับด้าน ตกแต่งด้วยกระหนกเล็กและการตัดเส้นที่ชัดเจน ด้านบนมีกรอบปิดลายด้วยดอกไม้สี่กลีบลักษณะดอกคล้ายกับสี่เหลี่ยมจัตุรัส

รูปภาพที่ 280 ลายตกแต่งบริเวณบัวรัดเกล้าของห้องครรภคฤหะ

รูปภาพที่ 281 ลายเฟืองอุเบประดับห้องครรภคฤหะปราสาทพิมาย

ลายเฟืองอุเบประกอบด้วยลายก้านขดที่มีลายหงส์แทรกอยู่ในกึ่งกลางของขดม้วน โดยหงส์สองตัวหันหน้าเข้าหากัน และลายก้านต่อดอกคั่นด้วยอุเบบัวขาบ ตกแต่งด้วยลายกระหนกเล็ก ขนาดลดหลั่นจากปลายสู่โคนลาย ด้านล่างมีกรอบปิดลายด้วยลายพลอยเม็ดกลม

รูปภาพที่ 282 ลายเฟืองอุเบประดับมณฑปและอันตราย

รูปภาพที่ 283 รายละเอียดเฟืองอุบะประดับมณฑปและอันตราย

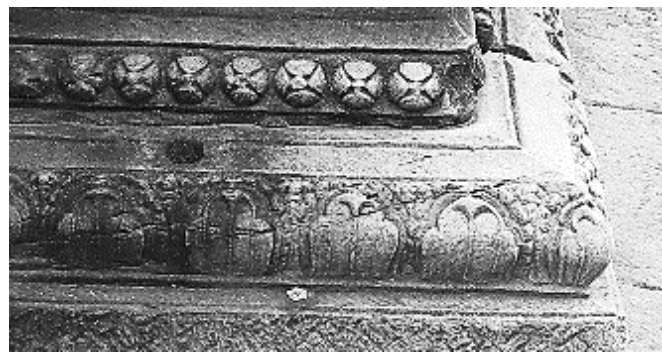
ตลอดจนลายเฟืองอุบะที่ประดับมณฑปและอันตรายถึงแม้ว่าในส่วนของบริษัทนี้จะไม่มีการประดับลายกรวยเชิง ซึ่งลายเฟืองอุบะนี้ประกอบด้วยลายก้านขดและลายก้านต่อดอกคั่นด้วยอุบะบัวขาบที่ตกแต่งด้วยลายกระหนกที่เชื่อมต่อกัน ไม่ได้ละเอียดเท่ากับลายบริเวณห้องพระภคฤหะแต่อย่างใด

5. ลวดลายประดับส่วนฐาน เนื่องจากตัวปราสาทพิมายตั้งอยู่บนพื้นที่ราบจึงถูกสร้างยกฐานให้สูงขึ้น ซึ่งตัวปราสาทประธานรวมทั้งมณฑปตั้งบนฐานบัวลูกแก้วอกไก่ และยังปรากฏลวดลาย

ประดับส่วนฐาน คือ ลายกลีบบัวหงาย ลายดอกบัวตูม ลายช่องบริเวณลูกแก้วอกไก่ และลายประจำยามก้ามปู

รูปภาพที่ 284 ลายประดับบริเวณฐานรองรับน้ำหนักปราสาทประธาน

รูปภาพที่ 285 รายละเอียดลายกลีบบัวและลายบัวตูมประดับฐาน

6. ลวดลายประดับตกแต่งส่วนเครื่องบน ซึ่งเป็นหลังคาทรงพุ่ม 5 ชั้น ประกอบด้วย ลายครุฑแบกบริเวณส่วนชั้นเชิงบาตรของหน้าบัน บันแถลง และกลีบขนุนที่เอนเอียงเข้าหากันเป็น ทรงพุ่ม กลีบขนุนมักปรากฏเป็นรูปทวารบาลและพญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร ส่วนยอดสุดประดับ ดอกบัว

รูปภาพที่ 286 เครื่องบนหลังคาทรงพุ่ม

รูปภาพที่ 287 ครุฑชั้นเชิงบาตรหรือชั้นเชิงบาตรครุฑแบก

7. ประติมากรรมแบบลอยตัว

รูปภาพที่ 288 พญานาคราชทรงเครื่อง 7 เศียร บริเวณทางเข้าชานชาลาทิศใต้

รูปภาพที่ 289 สิงห์คู่ใส่กรงศอลักษณะสามเหลี่ยม บริเวณทางเข้าชานชาลาทิศใต้

รูปภาพที่ 290 ลិងห์ศิลปะแบบนครวัด พบที่ปราสาทพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมาเก็บ
รักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย

สถาปัตยกรรมและการประดับตกแต่งลวดลายบนปราสาทศรีขรภูมิ อำเภอศรีขรภูมิ จังหวัด สุรินทร์

ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบ ณ บ้านปราสาท ตำบลระแงง อำเภอศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ห่างจาก
เมืองสุรินทร์ประมาณ 35 กิโลเมตร และห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 800 เมตร ทิศตะวันออก
และทิศใต้เป็นที่ราบลุ่ม ทิศเหนือและทิศตะวันตกเป็นชุมชนหมู่บ้านปราสาท

ปราสาทศรีขรภูมิ เป็นกลุ่มปราสาท 5 หลัง ที่ตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษ
ที่ 17 เพื่อเป็นศาสนสถานของศาสนาฮินดู ไศวนิกาย จากหลักฐานภาพจำหลักศิลาจารึกบนทับหลัง
ปราสาทประธาน และการประดับตกแต่งเสาประดับกรอบประตูทำให้ทราบว่า ปราสาทแห่งนี้ น่าจะ
จัดอยู่ในศิลปะแบบบาปวนและนครวัด

เมื่อเดินผ่านประตูทางเข้าจะมองเห็นกลุ่มปราสาท และปราสาทประธานที่มีขนาดความสูงประ
มาณ 32 เมตร ตัวอาคารสร้างด้วยวัสดุอิฐไม่สอปูน ส่วนหลังคามีลักษณะเป็นทรงเรือนธาตุซ้อนชั้น
โดยการจำลองเรือนธาตุซ้อนชั้น มีซุ้มประตูยื่นออกมาทั้ง 4 ด้าน แต่มีช่องทางเข้าเพียงทาง

ทิศตะวันออก ซึ่งตัวปราสาทหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเช่นกัน มีการประดับตกแต่งบริเวณ โคนเสา หัวเสา เสาติดผนัง เสาประดับกรอบประตู และหน้าบันที่มีขนาดกว้างกว่าปกติแต่เต็มไปด้วยลวดลาย สลัก

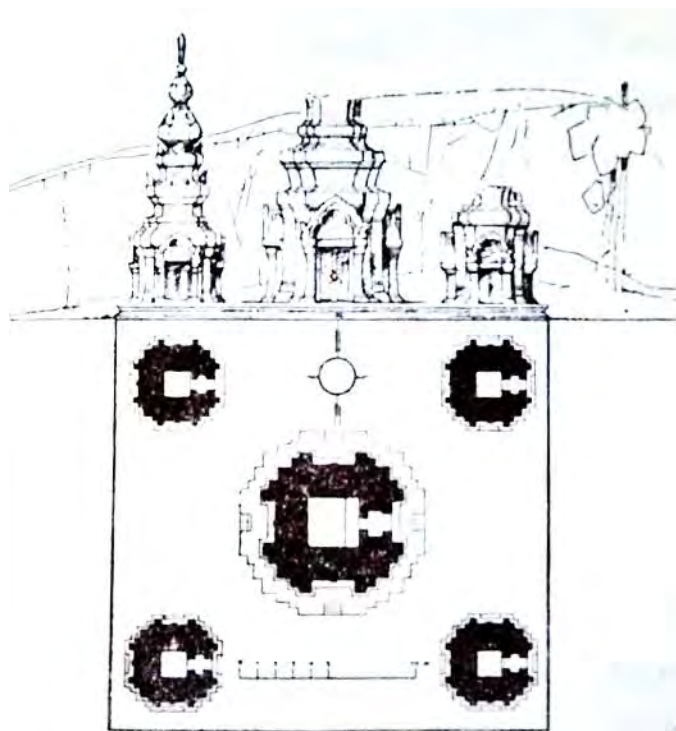
ปราสาทบิรวาร มีทั้งหมด 4 ปราสาท ลักษณะคล้ายกับปราสาทประธานแต่มีขนาดเล็กกว่า วัสดุ ทำจากอิฐเช่นกัน ซึ่งตั้งอยู่ทั้ง 4 มุมล้อมรอบปราสาทประธาน มีประตูหลอกทั้ง 3 ด้าน และมีประตู ทางเข้าทางทิศตะวันออกเพียงด้านเดียว ไม่ปรากฏทับหลัง เนื่องจากถูกเคลื่อนย้ายไปยัง พิพิธภัณฑ์ แห่งชาติพิมาย และลวดลายประดับหน้าบันที่ค่อนข้างชำรุดมาก เหลือเพียงแค่ซุ้มสลักรูปมกรคาย พญานาค นอกจากปราสาทแล้วยังมีบารายขนาดใหญ่ล้อมรอบปราสาท สระน้ำทางทิศเหนือมี ลักษณะยาวและโค้งหักมุมไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนสองบารายจะทอดยาวไปทางทิศใต้ และทิศตะวันตก⁸⁴

เนื่องด้วยหลังคาหรือเครื่องบนได้พังทลายลงมา จึงสันนิษฐานจากหลักฐานที่ยังคงหลงเหลือ อยู่ได้ว่า ลักษณะเครื่องบนของปราสาท 5 หลังนี้ มีลักษณะก่อเป็นรูปจำลองอาคารเรียงลดหลั่นขึ้นไป ในชั้นที่ 3 และ 4 มีความถี่ระหว่างชั้นค่อนข้างมาก จึงทำให้บันแถลงปรากฏเพียงประตูหลอกเป็นร่อง เล็กๆเท่านั้น ด้านบนส่วนยอดสุดประดับบัวกลุ่ม⁸⁵

⁸⁴ สมนึก พานิชกิจ, *ทองแดงปราสาทหินถิ่นอีสาน* (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาสน์), 2558, หน้า 147-151

อภิวัฒน์ อุดลยพิเชษฐ์, *นำเที่ยว 7 ปราสาทหินแห่งอีสานใต้*, กรุงเทพมหานคร, เมืองโบราณ, 2550, หน้า 58

⁸⁵ สมมาตร ผลเกิด, *การศึกษาปราสาทศรีขรภูมิ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร* (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชา -โบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2529, หน้า 32-46

รูปภาพที่ 291 แผนผังปราสาทศรีชุลลวงภูมิ อำเภอศรีชุลลวงภูมิ จังหวัดสุรินทร์

(ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “แผนผังปราสาทศรีชุลลวงภูมิ” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

<http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=แผนผังปราสาทศรีชุลลวงภูมิ>

[ม.ป.ป.]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)

จุดเด่นของลวดลายประดับตกแต่ง ณ ปราสาทศรีชุลลวงภูมิ อำเภอศรีชุลลวงภูมิ จังหวัดสุรินทร์

ลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมสามารถแบ่งประเภทในการสำรวจดังต่อไปนี้

1. ลวดลายประดับเคล้าภาพเล่าเรื่องบริเวณทับหลัง

ทับหลัง ทำจากปูนปั้น เป็นภาพจำหลักพระศิวนาฏราช 10 กร ร่ายรำบนฐานหงส์เหนือหน้ากาลคายนกทั้งตัว 2 ข้าง ใบไม้มีวนปรับเปลี่ยนเป็นสัตว์พาหนะเทวดากำลังขับซี้ มีการแทรกบุคคลที่มีอิริยาบถที่หลากหลายตลอดจนการแทรกนักดนตรีภายในทับหลังด้วย ลักษณะท่อนพวงมาลัยจะแบ่งเป็นเสี้ยวและกลายเป็นใบไม้มีวน มีเทพแทรกอยู่ตรงกลาง ด้านบนของหน้าบันมีลายขนาดเล็กประดับเป็นกรอบ คือลายใบไม้สามเหลี่ยมซ้อนขนาดเล็กจึงทำให้ทับหลังนี้เต็มไปด้วยรายละเอียดและความคิดสร้างสรรค์ของช่างในยุคสมัยนั้น

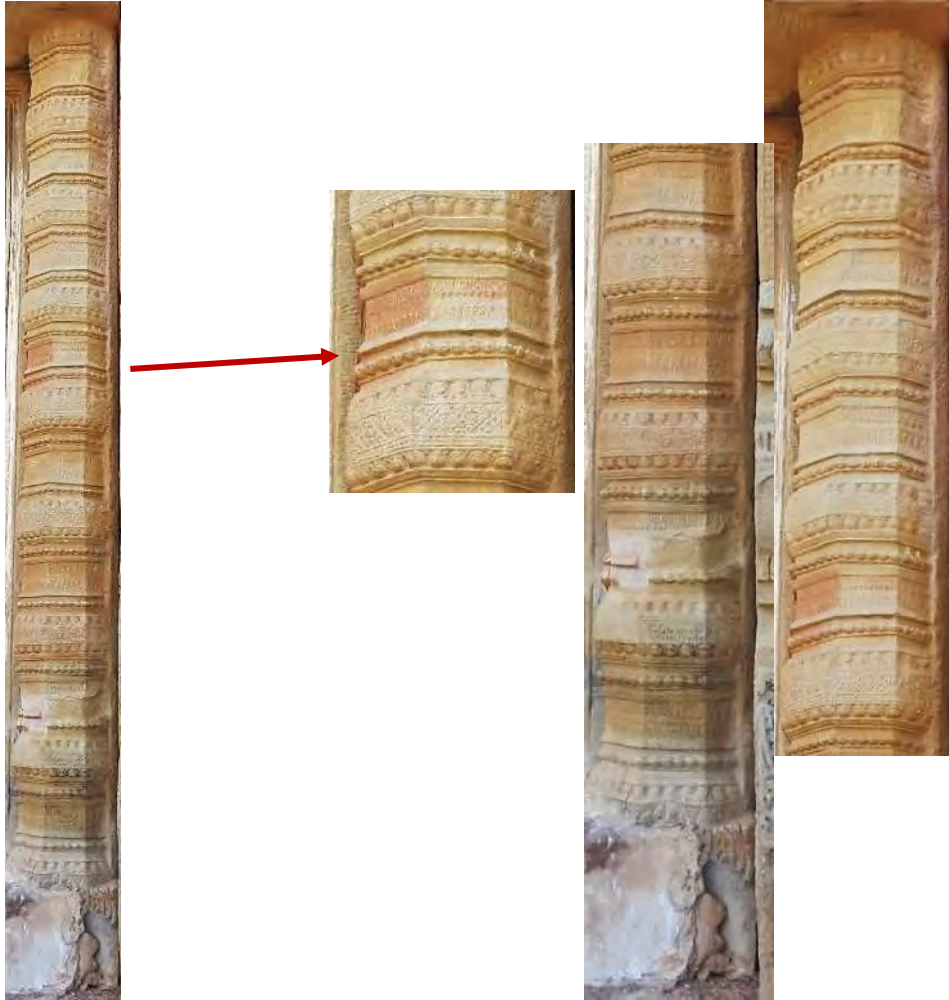
รูปภาพที่ 292 ทับหลังปราสาทประธาน ปราสาทศรีขรภูมิ อ.ศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์

รูปภาพที่ 293 รายละเอียดการแทรกนักษัตรในก้านขดหรือใบไม้ม้วน บนทับหลังปราสาทประธาน

2. ลวดลายประดับเสากรอบประตูเสามีลักษณะเป็นทรง 8 เหลี่ยม

การแบ่งของเสาพบว่ามีกรตกแต่งลวดลายเป็นชุด ไม่ปรากฏวงแหวนที่มีความโค้ง ระนาบเรียบคล้ายการจำลองส่วนฐานแบบบัวลูกฟัก และรายละเอียดค่อนข้างเล็ก อาทิ ใบไม้สามเหลี่ยมซ้อนที่มีขนาดเล็ก ทั้งหงายและคว่ำ เหลือพื้นที่ตรงกลางเพียงเล็กน้อย ส่วนที่นูนที่สุดเป็นส่วนที่ตกแต่งด้วยลวดลายดอกซีกดอกซ้อนปิดหัวท้ายด้วยลายบัวคว่ำและบัวหงาย

รูปภาพที่ 294 เสาประดับกรอบประตู
ปราสาทประธานทางฝั่งทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 295 รายละเอียดลวดลาย
ประดับเสากรอบประตู

3. ลวดลายประดับเสาดัดผนัง

โครงสร้างหลักคือลายก้ามปู ที่มีการซ้อนของโครงสร้างรูปร่างสามเหลี่ยม บริเวณส่วนล่างหรือต้นลายประดับด้วยภาพจำหลักนางอัปสรามือขวาถือดอกไม้คล้ายดอกบัวตูมหรือดอกตบชวาแบบตูม ปรากฏนกแก้วและพังพอนสัญลักษณ์มงคลและความอุดมสมบูรณ์ ถัดขึ้นไปเป็นลายก้ามปู ประกอบด้วยลายใบไม้มีวนและลายก้านต่อดอกจบลายด้วยใบไม้สามเหลี่ยมที่ประกอบด้วยใบไม้มีวนแทรกภาพบุคคลข้างใน ลายกรอบรอบนอกของเสาดัดผนังด้านข้างทั้งสองข้างประดับด้วยลวดลายพลอยเม็ดกลม ส่วนทั้งบนและด้านล่างประดับด้วยลายใบไม้สามเหลี่ยมซ้อนกัน

รูปภาพที่ 296 ลวดลายประดับเสาดัดผนัง
ประตูปราสาทประธาน

รูปภาพที่ 297 รายละเอียดลายประดับเสาดัดผนัง

4. ลวดลายประดับตกแต่งส่วนโคนเสาและหัวเสา

ลวดลายหน้ากระดานประจายามกำมปู ลักษณะโครงสร้างลวดลายคล้ายสี่เหลี่ยมมุมมน ดอกประจายามค่อนข้างเป็นสี่เหลี่ยมเปียกปูนมีความสูงยาวสัดส่วนไม่สมดุล แต่รายละเอียดของเส้นและลายมีความพริ้วมาก และกรอบลวดลายยังมีการประดับตกแต่งลายพลอยเม็ดกลมอีกด้วย

รูปภาพที่ 298 ลวดลายประดับโคนเสาปราสาท
ประธานทางฝั่งทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 299 ลวดลายประดับหัวเสาปราสาท
ประธานทางฝั่งทิศตะวันออก

ลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมคว่ำและหงาย ซึ่งประกอบด้วยลายใบไม้มันและลายกระหนก รายละเอียดภายในเยื่อ การเพิ่มกระหนกขนาดเล็กและตัวพริ้วทำให้พื้นที่ว่างเต็มไปด้วยลายพริ้ว

รูปภาพที่ 300 รายละเอียดของลายใบไม้สามเหลี่ยมคว่ำบริเวณโคนเสาปราสาทประธาน

ลายกลีบบัว ลักษณะเด่นคือมีเกสรบัวปรากฏทั้งบนและล่างของลายกลีบบัว ด้านบนมีลักษณะเป็นเส้นขนาดเล็กสลับปลายตกแต่งเม็ดกลม ส่วนด้านล่างมีลักษณะเป็นคู่ตรงปลายมีขดมัน

ออกหัวซิดกันคล้ายวงกลม ส่วนกลีบบัวมีลักษณะโค้งงอ แบ่งเป็นสามส่วน คือส่วนกลางและด้านข้าง ทั้งสองข้างตกแต่งขอบกลีบ 2 ชั้น คือเรียบ และตกแต่งด้วยกระหนกขนาดเล็ก มีกลีบบัวซ้อนกันอีก หนึ่งชั้นอีกด้วย

รูปภาพที่ 301 รายละเอียดของลายบัวหงาย บริเวณโคนเสาปราสาทประธาน

รูปภาพที่ 302 รายละเอียดของลายบัวหงาย บริเวณหัวเสาปราสาทประธาน

นอกจากนี้ยังปรากฏลายช่อง บริเวณชั้นด้านบนบนสุดหรือล่างสุดของลายโคนเสาหรือลายหัวเสา ที่ส่วนมากมักจะพบเห็นการประดับลายชั้นนี้เป็นลายดอกบัวตูม

รูปภาพที่ 303 ลายช่อง บริเวณโคนเสาปราสาทประธาน

รูปภาพที่ 304 ลายช่อง บริเวณหัวเสาปราสาทประธาน

สถาปัตยกรรมและการประดับตกแต่งลวดลายบนปราสาทตาเมือนธม อำเภอทาบเชิง จังหวัด สุรินทร์

กลุ่มปราสาทตาเมือน เป็นโบราณสถานที่ยังคงอยู่ ประกอบด้วย ปราสาทตาเมือนธม ปราสาทตาเมือน โดจ และปราสาทตาเมือน ซึ่งตั้งอยู่บริเวณบ้านหนองคันนา ตำบลตาเมียง อำเภอทาบเชิง จังหวัด สุรินทร์ ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา และจากหลักฐานจารึกอักษรภาษาสันสกฤตที่กล่าวถึง สถานพยาบาลของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ซึ่งครองราชย์ระหว่างพุทธศักราช 1720-1780) และ ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ได้พิจารณาจากลวดลายประดับตกแต่งจึงสันนิษฐานว่า ปราสาทตาเมือนธมอาจจะสร้างขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 1600-1650

เนื่องจากผู้วิจัยได้สำรวจกลุ่มปราสาทตาเมือนพบว่า ปราสาทตาเมือนธมมีหลักฐานเกี่ยวกับการประดับตกแต่งลวดลายที่ยังคงหลงเหลืออยู่บ้าง จึงได้สนใจและศึกษาลวดลายประดับตกแต่ง สถาปัตยกรรมบนปราสาทตาเมือนธม มากกว่า ปราสาทอื่นๆ

ปราสาทตาเมือนธมเป็นปราสาทขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ที่บ้านหนองคันนา ตำบลตาเมียง อำเภอ ทาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งปราสาทประกอบด้วย ปราสาทที่สร้างจากวัสดุศิลาทรายและศิลาแลง ทั้งหมด 5 หลัง เป็นศาสนสถานที่ตั้งอยู่บนเทือกเขาพนมดงรัก ที่สกัดหินเนินเขาให้เป็นพื้นที่ราบ เหมาะแก่การก่อสร้างปราสาท มีบันไดทางขึ้นจากฝั่งประเทศกัมพูชาทางทิศใต้ จึงทำให้ตัวปราสาท หันหน้าไปทางทิศใต้และมีปราสาทประธานเป็นจุดศูนย์กลางล้อมรอบด้วยระเบียงคดที่มีประตูทางเข้า ทั้ง 4 ด้าน ภายในระเบียงคดประกอบด้วย ปรารงค์ที่ตั้งอยู่บริเวณทิศตะวันตกและ ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และปรารงค์ทั้ง 2 องค์ หันหน้าไปทางทิศใต้ นอกจากนี้ยังมีบรรณาลัย 2 หลัง ตั้งอยู่ตรงข้ามกับมณฑปทางฝั่งทิศตะวันออกและทิศตะวันตกซึ่งหันหน้าไปทางทิศตะวันตก และ ระเบียงคดเหล่านี้มีกำแพงแก้วล้อมรอบอีกชั้นหนึ่ง

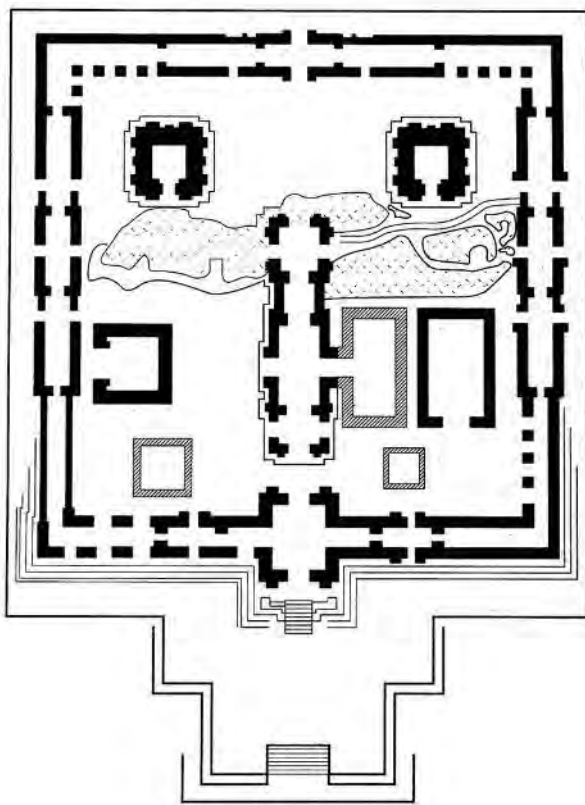
ปราสาทประธาน ซึ่งมีทางเข้าทั้ง 4 ทิศ และมีลักษณะทางเข้าเหมือนกับทางเข้าสู่ห้องครร ณะคฤหะ ปราสาทประธานประกอบด้วย ฐาน เรือนธาตุ และเครื่องบน ซึ่งส่วนฐานเป็นส่วนที่สกัดหิน ทรายธรรมชาติไม่มีลวดลายแต่ปรากฏลวดลายประดับบริเวณโคนเสาและหัวเสา ส่วนเรือนธาตุมีการ ย่อมุมแผนผังเป็นลักษณะสี่เหลี่ยมจัตุรัสและนอกจากนี้ยังปรากฏลวดลายประดับบริเวณมุม ของเรือนธาตุอีกด้วย

เครื่องบนของปราสาทตาเมือนธมแห่งนี้ได้พังลงมาค่อนข้างมากและกำลังอยู่ในช่วงระยะเวลา ของการบูรณะสถาปัตยกรรม จึงยากที่จะเห็นภาพได้ชัด เหลือเพียงกรอบหน้าบันมุมทิศตะวันตกเฉียง

ใต้ของปราสาทประธาน เป็นรูปพญานาค 5 เศียร ภายในซุ้มประดับลายก้านต่อดอก ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นศิลปะร่วมแบบประตูประราชวังหลวงผสมกับศิลปะร่วมแบบบาปวน

นอกจากปราสาทประธาน ยังมีปราสาทหินทราย 2 หลัง ที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือ และยังมีบรรณาลัยศิลาแลง 2 หลัง ตั้งอยู่บริเวณทิศตะวันออกเฉียงใต้และทิศตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งไม่ปรากฏลวดลายประดับใดๆ และยังมีร่องหรือท่อลำเลียงน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากการทำพิธีสงฆ์น้ำศิวลึงค์และไหลออกไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ⁸⁶

รูปภาพที่ 305 แผนผังปราสาทตาเมือนธม อ.กาบเชิง จ.สุรินทร์

(ที่มา : Smitthi Siribhadra and Elizabeth Moore, *Palaces of The Gods: Khmer Art and Architecture in Thailand, Bangkok* (River Books), 1992)

⁸⁶ อนงค์ หนูแป้น, การศึกษากลุ่มปราสาทตาเมือน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชา โบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2535, หน้า 15-20

จุดเด่นของลวดลายประดับตกแต่ง ณ ปราสาทตาเมือนธม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

ลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมสามารถแบ่งประเภทในการสำรวจดังต่อไปนี้

เนื่องจากปราสาทตาเมือนยังอยู่ระหว่างการปรับปรุงจะจึงไม่สามารถศึกษารายละเอียดลวดลายประดับทั้งหมดได้ ทั้งนี้ผู้วิจัยมีความสนใจเกี่ยวกับลวดลายประดับส่วนเรือนธาตุที่ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่เพียงเล็กน้อย ซึ่งได้ยกตัวอย่างจุดเด่นของลวดลายประดับ ณ ปราสาทตาเมือนธม ดังต่อไปนี้

1. ลวดลายประดับส่วนเรือนธาตุ

รูปภาพที่ 306 แสดงถึงการประดับตกแต่งลวดลายบนเรือนธาตุ

ลายทวารบาลที่อยู่ในซุ้มสี่เหลี่ยม ส่วนบนทวารบาลประดับด้วยลายก้านต่อดอกสลักลายกำมปูและถัดขึ้นไปเป็นลายดอกประจายามขนาดใหญ่ ทุกส่วนมีกรอบลายประดับด้วยลายกระหนกพริ้วขนาดเล็กและลายช่องทแยง

รูปภาพที่ 307 ลวดลายประดับทวารบาลในซุ้มและลายหน้ากระดานอื่นๆ ระดับบริเวณเรือนธาตุ
ปราสาทประธาน

รูปภาพที่ 308 รายละเอียดลายกำมปู และลายดอกประจำยาม ระดับบริเวณเรือนธาตุ
ปราสาทประธาน

ลายหน้ากระดานก้านต่อดอก และลายก้านขด ต้นลายก้านขดเป็นภาพจำหลักตัวสิงห์ไม่มีเศียร ซึ่งต้นลายจะมีลายประกอบด้านข้างทั้งสองคือ มีลายใบไม้สามเหลี่ยมเพื่อไม่ให้เกิดช่องว่างระหว่างตัวสิงห์และลายก้านขด

รูปภาพที่ 309 ลายก้านขดต้นลายเป็นตัวสิงห์ไม่มีเศียร
ระดับเสาดิพนั่ง

รูปภาพที่ 310 ลายก้านขดประดับต้น
ตัวสิงห์หันข้างชูก้านขด

รูปภาพที่ 311 ลายก้านต่อดอกต้นลาย
ระดับหน้าสิงห์

รูปภาพที่ 312 ลายก้านต่อดอกไม่มีต้นลาย

และลายก้านต่อดอกที่ปรากฏต้นลายด้วยใบหน้ากาลจะมีขนาดใหญ่และรายละเอียดค่อนข้างมากกว่าก้านต่อดอกขนาดเล็กและไม่ปรากฏภาพจำหลักหรือต้นลายก้านต่อดอก

2. ลวดลายประดับส่วนฐาน/โคนเสาและหัวเสา

ส่วนฐานไม่มีการประดับตกแต่งเนื่องจากเป็นฐานเขียง มีเพียงการประดับตกแต่งโคนเสาและหัวเสาซึ่งปรากฏลายกลีบบัวบริเวณลายประดับส่วนโคนเสา ที่มีการซ้ำของลาย กลีบบัวซึ่งเป็นการซ้ำของตำแหน่งบริเวณลูกแก้วอกไก่และบริเวณลวดบัวหงาย

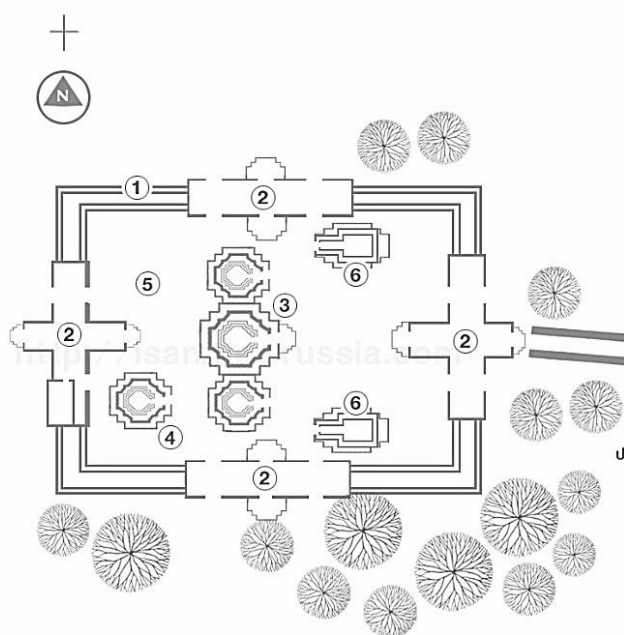

รูปภาพที่ 313 ลวดลายประดับส่วนโคนเสาปราสาทประธาน ปราสาทตาเมือนธม

สถาปัตยกรรมและการประดับตกแต่งลวดลายบนปราสาทสระกำแพงใหญ่ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดศรีสะเกษ

ปราสาทสระกำแพงใหญ่ ตั้งอยู่เขตพื้นที่ บ้านกำแพง หมู่ที่ 1 ตำบลกำแพง อำเภอบึงสามพัน จังหวัดศรีสะเกษ ห่างจากตัวจังหวัดศรีสะเกษประมาณ 26 กิโลเมตร และห่างจากตัวอำเภอบึงเพียง 2 กิโลเมตร ตัวปราสาทตั้งอยู่ใกล้บริเวณวัดสระกำแพงใหญ่ซึ่งสร้างขึ้นในภายหลัง⁸⁷

ปราสาทสระกำแพงใหญ่ประกอบด้วยปราสาท 6 องค์ ล้อมรอบด้วยระเบียงคดและประตูทางเข้าทั้งหมด 4 ทิศ โดยมี 3 ปราสาทตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน โดยมีปราสาทประธานอยู่บริเวณกึ่งกลางซึ่งมีขนาดค่อนข้างใหญ่และมีมุขด้านหน้ายื่นออกมาเล็กน้อยทางฝั่งทิศตะวันออก ขนาบข้างด้วยปราสาทบริวารทั้งทางฝั่งทิศเหนือ ทิศใต้ ตลอดจนทิศตะวันตกเฉียงใต้ที่ถูกสร้างแยกออกจากฐานเดียวกัน และกลุ่มปราสาทที่กล่าวมาข้างต้นนี้ หันหน้าไปทางทิศตะวันออก แต่มีปราสาท 2 องค์ รูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่สร้างหันหน้าเข้ากลุ่มปราสาทประธาน

รูปภาพที่ 314 แผนผังปราสาทสระกำแพงใหญ่ อ.บึงสามพัน จ.ศรีสะเกษ

(ที่มา : พุทธศิลป์อีสาน, “ปราสาทสระกำแพงใหญ่” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

http://isan.tiewrussia.com/khom_2/ปราสาทสระกำแพงใหญ่/ [ม.ป.ป.]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)

⁸⁷ สมนึก พานิชกิจ, *ท่องแดนปราสาทหินถิ่นอีสาน* (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาสน์), 2558, หน้า 226-227

จากลักษณะของแผนผัง ในบริเวณกลุ่มปราสาททั้ง 4 หลัง และยังเหลือพื้นที่ว่างอยู่ทางฝั่งทิศ ตะวันตกเฉียงเหนือ ถ้าหากเป็นไปได้ว่าพื้นที่ว่างเปล่านั้นอาจเป็นตำแหน่งของอีกหนึ่งปราสาทจึงทำให้ แผนผังของปราสาทมีความสมดุลตามหลักศาสนา หรืออาจเป็นไปได้ว่าปราสาทแห่งนี้ยังคงสร้างไม่ เสร็จสมบูรณ์เพราะมีหลักฐานการแกะสลักไม่เสร็จสมบูรณ์อยู่ทั่วปราสาท แต่พบได้น้อยบนปราสาท ประธาน⁸⁸

ศาสนสถานแห่งนี้สร้างขึ้นเพื่อสักการบูชาพระศิวะ จากหลักฐานจารึกภาษาเขมรบริเวณซุ้ม ประตูด้านหน้าเล่าถึงกมรเตงอัญศิวกาสาได้ซื้อที่ดินในมหาศักราช 964 หรือพุทธศักราช 1585 อุทิศถวายแก่พระวฤทเทศวรหรือพระอิศวร นอกจากนี้ยังกล่าวถึงเกี่ยวกับทาสที่ต้องทำงาน ณ ปราสาทแห่งนี้ อีกด้วย แต่ได้มีการพบพระพิมพ์พุทธรูปปางสมาธิที่ปราสาทประธานจึงสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นศาสนสถานที่นับถือศาสนาฮินดู ไศวนิกายก่อนที่จะถูกเปลี่ยนแปลงเป็นศาสนสถานพุทธ มหายานในสมัยหลังพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 จากหลักฐานศิลปกรรม ลวดลายสลักนูนทับหลังจึงทำให้ทราบได้ว่า ปราสาทแห่งนี้ เป็นศิลปะแบบบาปวน⁸⁹

จุดเด่นของลวดลายประดับตกแต่ง ณ ปราสาทสระกำแพงใหญ่ อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ

ลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมสามารถแบ่งประเภทในการสำรวจดังต่อไปนี้

1. ลวดลายประดับเคล้าภาพเล่าเรื่องบริเวณหน้าบัน/ทับหลัง

หน้าบัน ลักษณะเป็นภาพเล่าเรื่องและจัดองค์ประกอบโดยจุดเด่นให้มีขนาดใหญ่ แต่ภาพ ค่อนข้างมีพื้นที่ว่าง ตัวละครไม่มีการซ้ำหรือจำนวนมาก ส่วนพื้นที่หลังตกแต่งด้วยลายก้านขด

⁸⁸ อนันต์ พงศ์ภาค, ปราสาทสระกำแพงใหญ่ ตำบลกำแพง อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิต วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชา โบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2526, หน้า 18-28

⁸⁹ อภิวันท์ อดุลยพิเชษฐ, นำเที่ยว 7 ปราสาทหินแห่งอีสานใต้ (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ), 2550, หน้า 66-67

กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, อีสานใต้ (กรุงเทพมหานคร: จงเจริญการพิมพ์), 2533, หน้า 70พ

รูปภาพที่ 315 หน้าบันคิวนาฏราชปราสาทประธาน ทางฝั่งทิศตะวันออก ปราสาทสระกำแพงใหญ่

รูปภาพที่ 316 หน้าบันอุمامเหศวรปราสาทประธาน ทางทิศใต้ ปราสาทสระกำแพงใหญ่

รูปภาพที่ 317 หน้าบันปราสาทประธาน ทางทิศเหนือ ปราสาทสระกำแพงใหญ่

กรอบซุ้ม ปลายซุ้มตกแต่งด้วยมกรคายพญานาคทรงเครื่อง 5 เศียร ซึ่งตัวมกรนั้นมีแขนโผล่
ออกมาด้านข้างอีกด้วย

รูปภาพที่ 318 กรอบซุ้มภายในประดับลายก้านต่อดอก ปลายซุ้มประดับมกรมีแขนคายพญานาค
ทรงเครื่อง 5 เศียร บริเวณหน้าบันทิศตะวันออกของปราสาทประธาน

ภายในกรอบซุ้มประดับตกแต่งด้วยลายก้านต่อดอก ส่วนใบระกามีอยู่ 2 ลายคือ ลายบริเวณ
ที่ติดกับปลายซุมนั้นจะประกอบด้วยลายขดม้วนและลายกระหนกประกอบกันเป็นลายใบไม้

สามเหลี่ยม และอีกลายคือลายก้านต่อดอก ส่วนลายประกอบด้านข้างของซุ้มมี 2 ชั้น โดยประดับลายกระหนกพริ้วขนาดเล็กปานกลางและเล็กมากทั้งสองข้าง

รูปภาพที่ 319 กรอบซุ้มประดับลายก้านขดในใบระกา

ทับหลัง บริเวณซุ้มประตูทางเข้าฝั่งทิศตะวันออก ปรากฏลายทับหลังขนาดเล็ก ทั้งสองฝั่งทั้งฝั่งทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ของซุ้มประตูทางเข้าทางด้านทิศตะวันออก โดยกึ่งกลางปรากฏรูปคล้ายหน้ากาลแต่ยังแกะสลักไม่ทันเสร็จสมบูรณ์และมีลายประกอบด้วยลายขดม้วนสลัด้วยลายก้านต่อดอกที่ลักษณะใบคล้ายกับกลีบบัว

รูปภาพที่ 320 ทับหลัง บริเวณซุ้มประตูทางเข้าทางทิศตะวันออก

ส่วนทางฝั่งทิศตะวันตกเป็นลายหน้ากาลคายขดม้วนเป็นวงกลมสลัไปมาด้านบน ประกอบด้วยลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบสั้น

รูปภาพที่ 321 ทับหลัง บริเวณซุ้มประตูทางเข้าอีกฝั่งของทิศตะวันออก

และทับหลังที่ปรากฏบนปราสาท มี 3 ลักษณะคือ ภาพเล่าเรื่องเหนือหน้ากาลและท่อนมาลัย เชื่อมต่อกัน และอีกแบบหนึ่งคือ ภาพเล่าเรื่องการจัดองค์ประกอบตัวละครค่อนข้างกระจายและท่อนมาลัยแบ่งเป็นเส้นยาว และแบบสุดท้ายเป็นภาพเล่าเรื่องแบบเต็มแผ่นจุดเด่นยังคงอยู่ตรงกลางและมีขนาดใหญ่

รูปภาพที่ 322 ทับหลังภาพเล่าเรื่องฉากทรมานถวายแหวนนางสีดาเหนือหน้ากาลคายท่อนมาลัย เชื่อมต่อกัน บริเวณประตูทิศใต้ของปราสาทประธาน

รูปภาพที่ 323 ทับหลังเล่าเรื่องฉากพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณเหนือหน้ากาลค่อยท่อนมาลัยแบ่งเป็น
เสี้ยว บริเวณประตูทิศตะวันออกชั้นในของปราสาทประธาน

นอกจากนี้ยังปรากฏภาพพญาครุฑในซุ้มสามเหลี่ยมเหนือท่อนมาลัยเสี้ยว ลายท่อนมาลัย
ปรากฏภาพสิงห์ทั้งตัวหันหน้าเข้าหากันคายนและชูท่อนมาลัย ตลอดจนการแทรกภาพบุคคลในก้านขด
ของใบไม้สามเหลี่ยมอีกด้วย

รูปภาพที่ 324 ทับหลังเล่าเรื่องอุมาแควว บริเวณประตูชั้นในบรรณาลัยหลังใต้

รูปภาพที่ 325 ทับหลังเล่าเรื่องนารายณ์บรรทมสินธุ์ บริเวณประตูชั้นในบรรณาลัยหลังเหนือ

2. ลวดลายประดับเสากรอบประตู

ลักษณะเสา เป็นเสาทรง 8 เหลี่ยม รายละเอียดของลายค่อนข้างมาก วงแหวนเป็นชั้นมีจำนวนมาก และมักชิดกันบริเวณส่วนโคนเสาและหัวเสา แต่ไม่ปรากฏวงแหวนที่มีความโค้งงอ แต่นิยมทำเป็นระนาบและตกแต่งด้วยลายใบไม้ขนาดเล็กๆ ไม่มีพื้นที่ว่าง ภาพรวมจึงคล้ายกับการจำลองฐานบัวลูกฟูกที่นำมาต่อกันเป็นชั้นๆ

รูปภาพที่ 326 เสาประดับกรอบประตู บริเวณประตูทางเข้าปราสาทประธาน

รูปภาพที่ 327 รายละเอียดลายประดับเสากรอบประตู

ลวดลายเสาประดับกรอบประตูประกอบด้วย ลายบัวหงายบัวคว่ำ ลายดอกบัวตูม ลายใบไม้สามเหลี่ยมหงายและคว่ำ ลายดอกชีกดอกซ้อน โดยมีบริเวณ $\frac{1}{2}$ ของเสา จะปรากฏลายหน้ากระดานที่กว้างกว่าส่วนอื่น ซึ่งประดับด้วยดอกชีกดอกซ้อนและบัวคว่ำบัวหงาย

รูปภาพที่ 328 เสาประดับกรอบประตูบริเวณประตูชั้นในปราสาทประธาน

รูปภาพที่ 329 รายละเอียดลายประดับเสากรอบประตู

เสาประดับกรอบประตูที่มีจำนวนวงแหวนหลายชั้นเฉพาะบริเวณโคนเสาและหัวเสานิยมประดับลายกลีบบัวกับดอกบัวตูม ส่วนลายประดับ $\frac{1}{4}$ ของเสาโดยภาพรวมลายค่อนข้างเล็ก ซึ่งประดับด้วยลายใบไม้สามเหลี่ยม แต่มีพื้นที่ว่างเล็กน้อยหากเทียบกับประตูทางเข้าชั้นนอกที่ค่อนข้างชิดกัน ลายหน้ากระดานที่ปรากฏก็เป็นลายดอกซีกดอกซ้อนที่มีลักษณะเรียวยาว

รูปภาพที่ 330 เสาประดับกรอบประตูบริเวณประตูทางเข้าบรรณาลัยหลังใต้

รูปภาพที่ 331 รายละเอียดลายประดับชั้นเสากรอบประตู

เสาประดับกรอบประตูบรรณาลัยจะมีลักษณะแตกต่างจากเสาประดับกรอบประตูบนปราสาทประธาน บริเวณลายใบไม้สามเหลี่ยมค่อนข้างมีพื้นที่ว่างและลายหน้ากระดานมีความกว้างมากขึ้น และวงแหวนบริเวณส่วนโคนเสาและหัวเสามีลักษณะโค้งมนมากขึ้น บริเวณโคนเสาปรากฏลายภายในซุ้มสามเหลี่ยม

รูปภาพที่ 332 เสาประดับกรอบประตู
บริเวณประตูทางเข้าชั้นในของบรมนาลัยหลังใต้

รูปภาพที่ 333 รายละเอียดลายเสา
ประดับกรอบประตู

เสาประดับกรอบประตูชั้นในของบรมนาลัย มีลักษณะคล้ายกับชั้นนอก แต่ความสูงของวง
แหวนแต่ละชั้นจะสูงขึ้น จึงทำให้ลายประดับบนเสามีขนาดใหญ่หรือกว้างขึ้นเป็นลำดับ

3. ลวดลายประดับเสาดัดผนัง

ปรากฏเพียงลายก้านต่อดอก รายละเอียดไม่มาก ปรากฏต้นลายส่วนล่างเป็นตัวสิงห์ทั้งตัว แบบเงยหน้าขึ้น ส่วนด้านบนสุด ไม่มีการจบลายใดๆทั้งสิ้น ซึ่งลวดลายประดับตกแต่งจะมีรายละเอียด บางส่วนและบางส่วนก็คล้ายกับยังทำไม่เสร็จสมบูรณ์ ณ เวลานั้น

รูปภาพที่ 334 เสาดัดผนังประตูทางเข้าปราสาทประธาน

รูปภาพที่ 335 รายละเอียดเสาดัดผนังประตูทางเข้าปราสาทประธานฝั่งทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 336 รายละเอียดเสาดัดผนังประตูหลอกปราสาทประธานฝั้งทิศใต้

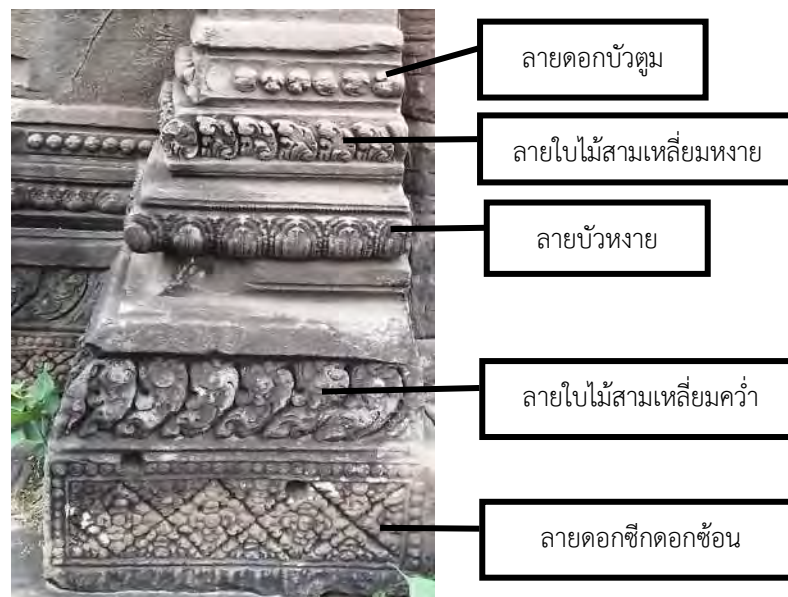
รูปภาพที่ 337 รายละเอียดเสาดัดผนังประตูหลอกปราสาทประธานฝั้งทิศเหนือ

เสาดัดผนังฝั้งทิศใต้ประดับด้วยลายดอกชี่กดอกซ้อนไม่ปรากฏต้นลาย ขอบลายประดับด้วย
 กระจหนกหรือตัวพริ้วขนาดเล็กทั้งสองข้าง ส่วนลายประดับเสาดัดผนังฝั้งทิศเหนือต้นลายประดับวานร
 คายก้านขดแทรกหงส์ ขอบลายประดับลสยไบไม้กลมทั้งสองข้าง

4. ลวดลายประดับส่วนฐาน/โคนเสาและหัวเสา

รูปภาพที่ 338 ฐานบัวลูกฟักเรียบไม่มีลายรองรับกลุ่มปราสาทประธาน และปราสาทบริวาร

รูปภาพที่ 339 ลวดลายประดับโคนเสาปราสาทประธาน

จากการสำรวจลวดลายสลักประดับสถาปัตยกรรมศิลปะเขมรในประเทศไทย และศิลปะร่วมแบบเขมรในเขตพื้นที่ตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างที่ติดกับชายแดนประเทศไทย-กัมพูชา จึงทำให้ทราบถึงกระบวนการคิดของกลุ่มช่างสมัยโบราณในการคิดสร้างสรรค์สู่วิวัฒนาการของลวดลายประดับสถาปัตยกรรม จุดเด่นของลวดลายสลักแบบเก่าเหล่านั้นยังสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของศาสนสถาน ลัทธิความเชื่อ ตลอดจนเป็นสถานที่ซึ่งรวบรวมความเป็นเอกภาพของชุมชนโบราณในครั้งอดีต

ศาสนสถานที่มีความงดงามเหล่านี้มีความโดดเด่นและเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นจึงเป็นแรงบันดาลใจให้กับช่างผู้สร้างสรรค์ในยุคปัจจุบันได้ออกแบบลวดลายประดับสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ขึ้นเพื่อเป็นแรงผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์และเห็นคุณค่าวัฒนธรรมของบรรพบุรุษที่เคยมีความเจริญรุ่งเรืองมาก่อนให้คงอยู่สืบไป

บทที่ 3

สถาปัตยกรรมศิลปะสมัยใหม่จากแรงบันดาลใจศิลปะเขมรและศิลปะร่วมแบบเขมร ในประเทศไทย

“เมืองปราสาทหิน ถิ่นภูเขาไฟ ผ้าไหมสวย รวยวัฒนธรรม”

คำขวัญประจำจังหวัดบุรีรัมย์

จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นจังหวัดที่อยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างของประเทศไทย ซึ่งเป็นหนึ่งในจังหวัดที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศกัมพูชา ซึ่งในอดีตศิลปะเขมรมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก จึงได้เผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีสู่พื้นที่ใกล้เคียง ส่งผลให้พื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ได้รับวัฒนธรรมแบบเขมรผสมผสานกับวัฒนธรรมพื้นถิ่น ก่อให้เกิดวัฒนธรรมร่วมแบบเขมรในประเทศไทย และมีพัฒนาการสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

การพบหลักฐานการสร้างงานศิลปกรรมประเภท ปราสาทหินเป็นจำนวนมาก ในจังหวัดบุรีรัมย์ ทำให้คนในพื้นที่และจังหวัดอื่นๆ รู้และเข้าใจว่า จังหวัดบุรีรัมย์ คือ เมืองปราสาทหิน ดังปรากฏเป็นคำขวัญประจำจังหวัดที่ว่า “เมืองปราสาทหิน ถิ่นภูเขาไฟ ผ้าไหมสวย รวยวัฒนธรรม” ตลอดจนการนำโครงสร้างลวดลายประดับจากปราสาทหินไปใช้ในการสร้างและประดับศาสนสถาน อาคารสำนักงานต่างๆ ของจังหวัดบุรีรัมย์ และสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ในปัจจุบัน กล่าวได้ว่า แรงบันดาลใจในการสร้างสถาปัตยกรรมศิลปะสมัยใหม่ในยุคปัจจุบันของจังหวัดบุรีรัมย์เกิดจากการรับอิทธิพลศิลปะร่วมแบบเขมรและการปรับเปลี่ยนคติความเชื่อทางด้านศาสนสถานในอดีตให้สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยในรูปแบบต่างๆ ในปัจจุบัน

สำหรับการศึกษาสถาปัตยกรรมศิลปะสมัยใหม่ที่ได้รับแรงบันดาลใจจากศิลปะร่วมแบบเขมร และมีความสำคัญในจังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยได้จัดแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. **ศาสนสถาน** : ศาสนสถานประจำเมือง หรือประจำสถานที่ ได้แก่ ศาลหลักเมือง หอพระอาจารย์ หอประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมา
2. **อาคารและสถานที่** : อาคารและสถานที่ที่มีการใช้สอย เพื่อระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญของจังหวัด ได้แก่ หอสมุดวัดจำปา หอนุสรณ์การเสด็จพระราชดำเนิน
3. **สิ่งก่อสร้างอื่นๆ** : สิ่งก่อสร้างที่ใช้ประกอบในพื้นที่หรือสถานที่ เช่น ชุมประตู่อาคาร ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ชุมประตู่วัดตาต่าน ชุมประตู่วัดทักษิณवास

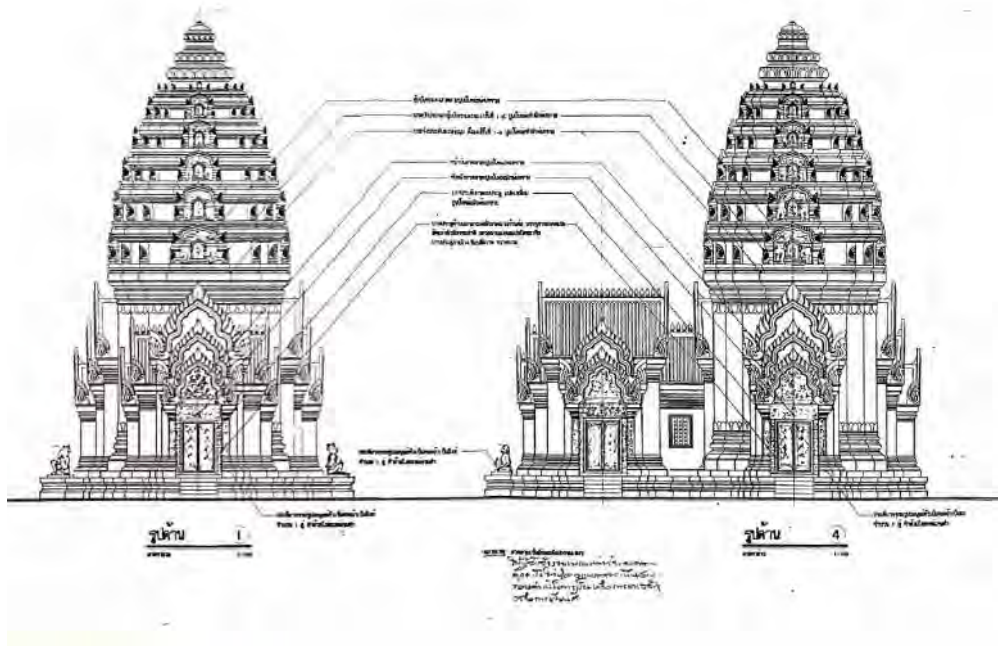
ศาสนสถาน

ศาลหลักเมือง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

ตั้งอยู่บริเวณระหว่างถนนหลักเมืองและถนนจิระ ทางฝั่งทิศตะวันออกติดกับพื้นที่สำนักงานอัยการจังหวัด ทางฝั่งทิศใต้ติดกับถนนจิระและฝั่งตรงข้ามเป็นพื้นที่ชุมชนตึกแถวโบราณ ทางฝั่งทิศตะวันตกติดกับถนนหลักเมืองและฝั่งตรงข้ามเป็นวัดกลางพระอารามหลวง ส่วนทางฝั่งทิศเหนือติดกับสำนักงานสวัสดิการและแรงงานจังหวัด อาคารศาลหลักเมืองถูกปรับปรุงเมื่อปีพุทธศักราช 2548 เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนปรับเปลี่ยนรูปแบบใหม่ที่มีลักษณะคล้ายกับปราสาทหินพนมรุ้ง จากการสัมภาษณ์ช่างสุรสิทธิ์ คุ้มณากุล เป็นผู้ออกแบบลวดลายประดับตกแต่งร่วมกับทีมช่าง ซึ่งได้ทำงานร่วมกับสถาปนิกผู้ผู้ออกแบบสถาปัตยกรรมโดย อาจารย์ก่อเกียรติ ทองผุด

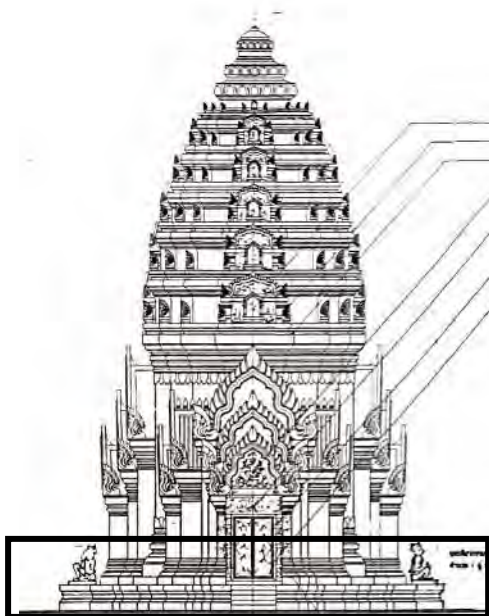
ศาลหลักเมืองถูกสร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานเสาหลักเมืองของจังหวัดพร้อมทั้งอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อดูแลรักษาบ้านเมืองให้สงบสุข ตลอดจนเป็นศูนย์กลางทางจิตใจของประชาชนชาวบุรีรัมย์

อาคารศาลหลักเมืองมีลักษณะเป็นรูปจำลองปราสาทมีมณฑปหันหน้าไปทางทิศตะวันออก และมีอันตรालะเชื่อมต่อกับปราสาทประธาน ซึ่งมีต้นแบบจากปราสาทประธานปราสาทหินเขาพนมรุ้ง เพื่อสอดคล้องความเป็นพื้นถิ่นและศาลหลักเมืองในความเชื่อศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ตัวอาคารมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองมีบันไดทางขึ้น 3 ทิศ ยกเว้นทิศตะวันตก รองรับตัวอาคารด้วยฐานบัวลูกแก้วอกไก่เรียบไม่มีการตกแต่งลวดลายประดับส่วนฐาน บริเวณเหนือส่วนฐาน ตกแต่งด้วยรูปหล่อสำริดทวารบาลกึ่งสัตว์กึ่งมนุษย์ทั้งหมด 3 ทิศ ยกเว้นทิศตะวันตก มีมุขประกอบสามชั้น ด้านทิศตะวันออก ทิศใต้ ทิศเหนือ และทางทิศตะวันตกประตูปิดตาย มีทางเชื่อมไปยังมณฑป ซึ่งส่วนประกอบของตัวเรือนธาตุคือ เสาประดับกรอบประตูที่เชื่อมต่อกับทับหลัง และเสาดิถผนัง รองรับส่วนหน้าบันที่ตกแต่งด้วยซุ้มโค้ง ซ่อฟ้า ใบระกา และ ปลายซุ้ม ถัดขึ้นไปเป็นส่วนยอดที่เป็นรูปทรงพุ่ม ซ้อนลดหลั่น 6 ชั้น แต่ละชั้นประดับด้วยบันแถลงและกลีบขนุน ยอดบนสุดเป็นดอกบัวบาน 3 ชั้น ส่วนปลายลักษณะคล้ายวัสดุผิวมันวาวสีทอง

รูปภาพที่ 340 โครงสร้างศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: กองช่างสถาปัตยกรรมเทศบาลเมืองจังหวัดบุรีรัมย์)

ลวดลายประดับส่วนฐาน

รูปภาพที่ 341 รูปโครงสร้างศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: กองช่างสถาปัตยกรรมเทศบาลเมืองจังหวัดบุรีรัมย์)

รูปภาพที่ 342 ศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 343 ส่วนฐานบัวลูกแก้วอกไก่รองรับน้ำหนักปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ชุดฐานไฟที่รองรับตัวอาคารทั้งหมด ทำด้วยฐานบัวลูกแก้วอกไก่เรียบทั้ง 4 ทิศ และไม่มี
การประดับตกแต่งลวดลายใดๆ

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของฐานบัวลูกแก้วอกไก่

รูปแบบฐานรองรับอาคารปราสาทพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

ลักษณะฐานค่อนข้างสูง ประกอบด้วยฐานเชิง 1 ชั้น และฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ซึ่งประดับด้วยลาย
ดังนี้

ลายกลีบบัวหงาย

ลายดอกบัวตูม

ลายช่องบริเวณลูกแก้วอกไก่

ลายหน้ากระดานด้านบน ปรางค์ 2 ลาย คือ ลายดอกซีกดอกซ้อนบริเวณ
หน้ากระดานด้านบนของฐานมณฑป และลายประจํายามก้ามปูบริเวณหน้ากระดานของฐานห้อง
ครรภะคฤหะ

รูปภาพที่ 344 ส่วนฐานรองรับปราสาททิมายบริเวณห้องครรภคฤหะ จ.นครราชสีมา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบฐานรองรับอาคารปราสาทพนมรุ้ง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะฐานค่อนข้างเตี้ย และดินสูงกว่าฐานเล็กน้อย ทำให้มองไม่เห็นส่วนฐานด้านล่างสุด ประกอบด้วยฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ซึ่งประดับด้วยลาย ดังนี้

ลายกลีบบัวหงาย

ลายช่องบริเวณลูกแก้วอกไก่

ลายหน้ากระดานด้านบน คือ ลายดอกซีกดอกซ้อน

รูปภาพที่ 345 ส่วนฐานรองรับปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

เนื่องด้วยส่วนฐานของศาลหลักเมืองไม่มีการประดับตกแต่งลวดลายในส่วนนี้ แต่ได้ดัดแปลงหรือนำเพียงโครงสร้างของฐานปราสาทพิมายและปราสาทพนมรุ้งมาปรับใช้ คือ จากการพิจารณารูปทรงของฐานอย่างปราสาทพิมายแล้ว พบว่าเกิดการตัดทอนส่วนของชั้นดอกบัวตูมออกเหลือเพียงแค่ส่วนของลายหน้ากระดานที่ประดับลายดอกซีกดอกซ้อน และลายบัวหงายที่ประดับลวดบัวหงาย และคว่ำ ตลอดจนลายช่องที่ประดับบนลูกแก้วอกไก่ หรือแม้กระทั่งการประดับส่วนฐานมณฑปของปราสาทพนมรุ้ง ซึ่งมีความใกล้เคียงจำนวนชั้นมากที่สุด ไม่ปรากฏบริเวณชั้นดอกบัวตูม ปรากฏเพียงลายหน้ากระดานประดับดอกซีกดอกซ้อน ลวดบัวหงายและคว่ำประดับลายบัวหงาย และลูกแก้วอกไก่ประดับลายช่อง เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าส่วนฐานของปราสาทศาลหลักเมืองมีความใกล้เคียงกับฐานของปราสาทพนมรุ้งมากกว่าเป็นปราสาทพิมายที่มีชั้นของฐานมากกว่า โดยตัดทอนส่วนของลวดลายประดับออกไป

รูปภาพที่ 346 แสดงการเปรียบเทียบส่วนฐาน ระหว่าง

ก.ศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์

ข.ปราสาทพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

ค.ปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

ทวารบาลระดับส่วนฐาน

ทวารบาลเหนือส่วนฐานรองรับตัวอาคาร เป็นประติมากรรมหล่อสัมฤทธิ์ ติดตั้งทั้งหมด 3 ทิศ ยกเว้นทิศตะวันตก มีดังนี้

ทิศตะวันออก : ประดับตกแต่งด้วยทวารบาลนรสิงห์ 1 คู่ วัสดุเป็นหล่อสัมฤทธิ์ ลักษณะตัวเป็นมนุษย์ มีศีรษะเป็นสิงห์สวมเทริด ลักษณะเหมือนผมยาว นุ่งโจงกระเบนสั้นแบบเขมร นั่งมหาราชลีลาและมือที่วางบนหัวเข่าจะถือผอบทรงกระบอก

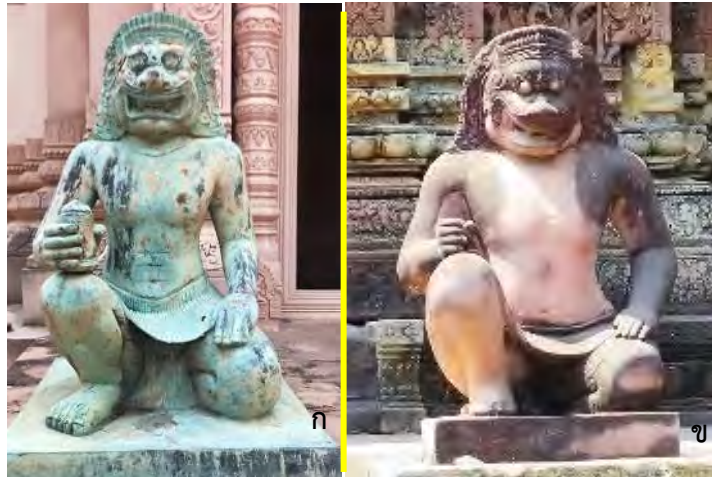
รูปภาพที่ 347 ทวารบาลทิศตะวันออก : นรสิงห์ ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของทวารบาลนรสิงห์ประทับนั่ง

ทวารบาลนรสิงห์ วัสดุหินทรายสีชมพู ปราสาทบันทายสีรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา ซึ่งประดับบริเวณส่วนฐานของปราสาทบิรวารหลังใต้ ทางทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 348 ทวารบาลทิศตะวันออกเฉียงใต้ : นรสิงห์ ปราสาทบรีวารหลังใต้ ปราสาทบันทายสรี
ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 349 แสดงการเปรียบเทียบทวารบาลนรสิงห์ ระหว่าง
ก.ศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
ข.ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 350 รายละเอียดดลวดลายบนใบหน้านรสิงห์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าใบหน้านรสิงห์ที่ตกแต่งบริเวณส่วนฐานของศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์มีความแตกต่างจากนรสิงห์ที่ประดับส่วนฐานของปราสาทบิรวารที่ปราสาทบันทายศรี แต่ผู้วิจัยมีความเห็นว่าใบหน้าคล้ายคลึงกับสิงห์ที่พบจากปราสาทพนมรุ้งและถูกเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย

รูปภาพที่ 351 รายละเอียดลวดลายใบหน้านรสิงห์และสิงห์พบที่ปราสาทพนมรุ้ง
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 352 รายละเอียดการนุ่งผ้าของนรสิงห์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างเครื่องประดับและใบหน้าจะพบว่าช่างสมัยปัจจุบันสร้างทวารบาลหล่อสัมฤทธิ์ประดับบริเวณศาลหลักเมืองนั้นหากมีการผสมผสานหรือการได้รับแรงบันดาลใจรูปแบบภาพรวมและเครื่องประดับจากทวารบาลปราสาทบันทายศรี แต่ใบหน้าของนรสิงห์กลับมีความคล้ายคลึงกับตัวสิงห์สมัยนครวัดพบที่ปราสาทพนมรุ้งมากกว่า

รูปภาพที่ 353 แสดงการเปรียบเทียบทวารบาลประดับส่วนฐาน ระหว่าง
 ก.ปราสาทศาลจังหวัดบุรีรัมย์
 ข.ปราสาทบิรวารหลังใต้ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
 ค.ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

ทิศใต้ของมณฑป : ประดับตกแต่งด้วยทวารบาลวานร 1 คู่ วัสดุเป็นหล่อสัมฤทธิ์ ศีรษะสวม
 เทริด และเกล้าผมใส่ที่ครอบทรงศีรษะแบบเขมรพร้อมใส่ต่างหูห่วงวงกลมขนาดใหญ่ทั้งสองข้าง นุ่ง
 โจงกระเบนสั้นแบบเขมร นั่งมหาราชลีลาและมือที่วางบนหัวเข่าจะถือผอบทรงกระบอก

รูปภาพที่ 354 ทวารบาลทิศใต้ของมณฑป : มนุษย์วานร ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของทวารบาลมนุษย์วานรประทับนั่ง

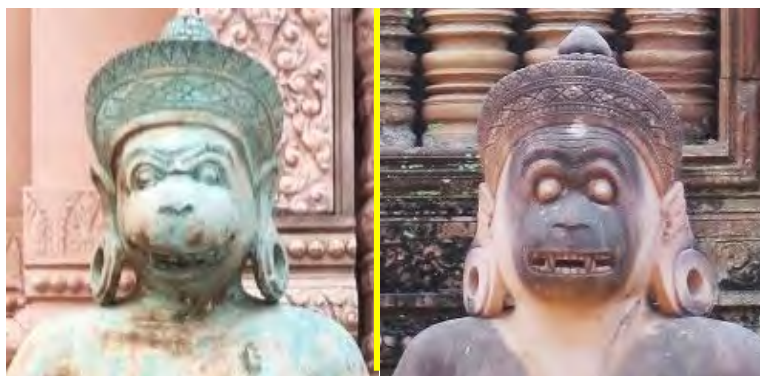
ทวารบาลมนุษย์วานร วัสดุหินทรายสีชมพู ปราสาทบันทายสรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา ซึ่งประดับบริเวณส่วนฐานของปราสาทประธาน ทางทิศใต้และทิศเหนือ

รูปภาพที่ 355 ทวารบาลทิศใต้และเหนือ : มนุษย์วานร ปราสาทประธาน ปราสาทบันทายสรี
ประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 356 แสดงการเปรียบเทียบทวารบาลมนุษย์วานร ระหว่าง
ก.ศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ และ
ข.ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 357 รายละเอียดลวดลายบนใบหน้ามนุษย์วานร
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 358 รายละเอียดการนุ่งผ้ามนุษย์วานร
(ที่มา: ผู้วิจัย)

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างใบหน้าและเครื่องแต่งกายของทวารบาลมนุษย์วานรทั้งสองแห่งนี้ มีความคล้ายกันหลายส่วน อาทิ ลวดลายบนเทริดที่ประดับด้วยลายดอกชีกดอกซ้อนและใบไม้สามเหลี่ยม แตกต่างกันแค่ขนาด และมงกุฎด้านหลังต่างกันแค่รายละเอียดการประดับเป็นชั้น เป็นต้น จึงสันนิษฐานว่ามีการคัดลอกแบบมนุษย์วานรจากปราสาทบันทายสีรี ประเทศกัมพูชา มาสร้างทวารบาลมนุษย์วานรประดับส่วนฐานมณฑปทางทิศใต้ของปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์

ทิศใต้ของครรภคฤหะ : ประดับตกแต่งด้วยทวารบาลพระคเณศ 1 คู่ วัสดุเป็นหล่อสัมฤทธิ์ ศีรษะสวมเทริด และเกล้าผมใส่ที่ครอบทรงศิขระแบบเขมร นุ่งโจงกระเบนสั้นแบบเขมร นั่งท่าวีราสนะและมือข้างขวาถืองาหัก มือข้างซ้ายถือเชือกบ่วง

รูปภาพที่ 359 ทวารบาลทิศใต้ของห้องครรภคฤหะ : พระคเณศ ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ (ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของทวารบาลมนุษย์พระคเณศประทับนั่ง

เนื่องจากปราสาทบันทายสรี มีการประดับทวารบาลซ้ำในทิศตรงกันข้าม จึงไม่ปรากฏการประดับทวารบาลพระคเณศ แต่ได้ประดับทวารบาลมนุษย์วานรทั้งทิศเหนือและทิศใต้

ทิศตะวันตก : ไม่ปรากฏทวารบาลเนื่องจากประตูถูกปิดตายและไม่สร้างบันไดทางขึ้นอีกด้วย

ทิศเหนือของครรภคฤหะ : ประดับตกแต่งด้วยทวารบาลพญาครุฑ 1 คู่ วัสดุเป็นหล่อสัมฤทธิ์ ศีรษะสวมเทริด และเกล้าผมใส่ที่ครอบทรงศิขระแบบเขมรพร้อมใส่ต่างหูห่วงวงกลมขนาดใหญ่ทั้งสองข้าง นุ่งโจงกระเบนยาวคลุมเข่า นั่งมหาราชลีลาและมือที่วางบนหัวเข่าจะถือผอบทรงกระบอก มีปีกสองข้าง

รูปภาพที่ 360 ทวารบาลทิศเหนือของห้องครรภคฤหะ : พญาครุฑ ปราสาทศาลหลักเมือง
จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของทวารบาลพญาครุฑประทับนั่ง

ทวารบาลพญาครุฑ วัสดุหินทรายสีชมพู ปราสาทบันทายสรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา ซึ่งประดับบริเวณส่วนฐานของปราสาทบรีวารหลังเหนือ ทางทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 361 ทวารบาลทิศตะวันออกเฉียงเหนือ : พญาครุฑ ปราสาทบิรวารหลังเหนือ ปราสาทบันทายสรี
ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 362 แสดงการเปรียบเทียบทวารบาลพญาครุฑ ระหว่าง
ก.ศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์และ
ข.ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 363 รายละเอียดลวดลายบนใบหน้าพญาครุฑ
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 364 รายละเอียดการนุ่งผ้าพญาครุฑ
(ที่มา: ผู้วิจัย)

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างใบหน้าและเครื่องแต่งกายของทวารบาลพญาครุฑทั้งสองแห่งนี้ มีความคล้ายกันหลายส่วน อาทิ ลวดลายบนเทริดที่ประดับด้วยลายดอกชีกดอกซ้อนและใบไม้สามเหลี่ยม แตกต่างกันแค่ขนาด และมงกุฎด้านหลังต่างกันแค่รายละเอียดการประดับเป็นชั้นตลอดจนต่างท่วงวงกลม ของปราสาทบันทายสรีได้ชำรุดเหลือให้เห็นเป็นบางส่วน การนุ่งผ้าและลวดลายประดับลายผ้าก็มีลักษณะคล้ายกันต่างแค่ขนาดและรายละเอียดซึ่งทางฝั่งศาลหลักเมืองค่อนข้างตัดทอนและไม่ละเอียดเท่ากับปราสาทบันทายสรี เป็นต้น จึงสันนิษฐานว่ามีการคัดลอกแบบพญาครุฑจากปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา มาสร้างทวารบาลพญาครุฑประดับส่วนฐานห้องครรภคฤหะทางทิศเหนือของปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์

ทิศเหนือของมณฑป : ประดับตกแต่งด้วยทวารบาลวาซีมุข 1 วัสดุเป็นหล่อสัมฤทธิ์ ศีรษะสวมเทริด และเกล้าผมใส่ที่ครอบทรงศิขระแบบเขมร นุ่งโจงกระเบนสั้นแบบเขมร นั่งมหาราชลีลา และมือที่วางบนหัวเข่าจะถือผอบทรงกระบอก

รูปภาพที่ 365 ทวารบาลทิศเหนือของมณฑป : วาซีมุข ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของทวารบาลวาซีมุขประทับนั่ง

เนื่องจากปราสาทบันทายสรี มีการประดับทวารบาลซ้ำในทิศตรงกันข้าม จึงไม่ปรากฏการประดับทวารบาลวาซีมุข แต่ได้ประดับทวารบาลมนุษย์วานรทั้งทิศเหนือและทิศใต้

ลวดลายประดับส่วนเรือนธาตุ

ลวดลายประดับโคนเสาของมณฑป ทั้ง 4 ทิศ มีดังนี้

รูปภาพที่ 366 ลวดลายประดับโคนเสาบริเวณมณฑปของปราสาทประธาน(ที่มา: ผู้วิจัย)
(ที่มา: ผู้วิจัย)

หมายเลข 1 เป็นฐานหน้ากระดานเกลี้ยงไม่มีลวดลายประดับ

หมายเลข 2 ประดับด้วยลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมคว่ำ ที่มีลักษณะ ขดม้วนบริเวณโคนใบไม้ และโค้งเป็นลายกระหนก

รูปภาพที่ 367 ลายใบไม้สามเหลี่ยมคว่ำ ประดับโคนเสาบริเวณมณฑปของปราสาทประธาน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลายมุ่ม ลักษณะคล้ายกับลายกลีบบัวคว่ำ ประกอบด้วยลายก้านขดหันหัวออกชนกันเป็นส่วนโคนกลีบ ต่อด้วยลายกลีบบัวสองชั้นโดยชั้นแรกมีลวดลายขดม้วนเล็กๆด้านใน ล้อมด้วยเส้นโค้งคล้ายซุ้ม ประดับของกลีบด้วยกระหนกสามเหลี่ยมเล็กๆ

รูปภาพที่ 368 ลายมุมของใบไม้สามเหลี่ยมคว่ำประดับโคนเสาบริเวณมณฑปของปราสาทประธาน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมคว่ำประดับโคนเสา

รูปแบบของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมคว่ำปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา

เนื่องจากช่วงสมัยปัจจุบันนิยมนำลวดลายจากปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชามาประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมศิลปะสมัยใหม่ ผู้วิจัยจึงใช้โครงสร้างลายจากปราสาทบันทายสรีในการตรวจสอบลวดลายเป็นหลัก

ลายใบไม้สามเหลี่ยมคว่ำมักปรากฏบนฐานหรือโคนเสาประมาณลายชั้นที่ 2 หรือ 3 หากนับจากชั้นล่างสุด ซึ่งลายใบไม้สามเหลี่ยมคว่ำนี้ปรากฏบนโคนเสาของซุ้มประตูและบนปราสาทซึ่งมีโครงสร้างที่แตกต่างกันออกไป รวมกระทั่งรายละเอียดของลวดลายด้วย

โครงสร้างใบไม้สามเหลี่ยมบริเวณโคนเสากำแพงแก้วชั้นในสุด จึงมีความใกล้เคียงกับลายใบไม้สามเหลี่ยมบริเวณโคนเสาของปราสาทศาลหลักเมือง

รูปภาพที่ 369 ลายใบไม้สามเหลี่ยมบริเวณโคนเสากำแพงแก้วชั้นในสุด ของปราสาทบันทายสรี
ประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมคว่ำปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

โครงสร้างใบไม้สามเหลี่ยมบริเวณโคนเสาของระเบียงคดชั้นนอกปราสาทเมืองต่ำ จึงมีความใกล้เคียงกับลายใบไม้สามเหลี่ยมบริเวณโคนเสาของศาลหลักเมือง

รูปภาพที่ 370 ลายใบไม้สามเหลี่ยมบริเวณโคนเสากระเบียงคดชั้นนอก ของปราสาทเมืองต่ำ
อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมคว่ำปราสาทสระกำแพงใหญ่ อ.อุทุมพรพิสัย

จ.ศรีสะเกษ

โครงสร้างใบไม้สามเหลี่ยมบริเวณโคนเสาของปราสาทประธานปราสาทสระกำแพงใหญ่ จึงมีความใกล้เคียงกับลายใบไม้สามเหลี่ยมบริเวณโคนเสาณฑปของศาลหลักเมือง

รูปภาพที่ 371 ลายใบไม้สามเหลี่ยมบริเวณโคนเสาของปราสาทประธาน ปราสาทสระกำแพงใหญ่
อ.อุทุมพรพิสัย จ.ศรีสะเกษ
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมคว่ำปราสาทตาเมือนธม อ.กาบเชิง จ.สุรินทร์

โครงสร้างใบไม้สามเหลี่ยมบริเวณโคนเสาของปราสาทประธานปราสาทตาเมือนธม จึงมีความใกล้เคียงกับลายใบไม้สามเหลี่ยมบริเวณโคนเสาณฑปของศาลหลักเมือง

รูปภาพที่ 372 ลายใบไม้สามเหลี่ยมบริเวณโคนเสาของปราสาทประธาน ปราสาทตาเมือนธม อ.กาบ

เชิง จ.สุรินทร์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างสมัยปัจจุบันยังคงใช้โครงสร้างแกนหลักและการปรับก้านขดภายในให้กึ่งกลางเล็กน้อยในการเขียนลายใหม่ตลอดจนการตัดทอนลายเส้นหรือรายละเอียดของเส้นรอบนอกลงจึงทำให้ลายสามเหลี่ยมกว่าระดับมณฑลของปราสาทศาลจังหวัดมีลักษณะใกล้เคียงกับปราสาทหินศิลปะร่วมเขมรทั้งจากประเทศกัมพูชาและภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ดังนี้ คือ ปราสาทบันทายสรีประเทศกัมพูชา ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์ ปราสาทสระกำแพงใหญ่ จ.ศรีสะเกษ และปราสาทตาเมือนธม จ.สุรินทร์

รูปภาพที่ 373 แสดงการเปรียบเทียบลายใบไม้สามเหลี่ยมกว่าระดับโคนเสา ระหว่าง

ก.ศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์

ข.ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา

ค.ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์

ง.ปราสาทสระกำแพงใหญ่ จ.ศรีสะเกษ

จ.ปราสาทตาเมือนธม จ.สุรินทร์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

หมายเลข 3 ประดับลวดลายบัวหงาย มีกลีบซ้อน ลายกลีบบัวด้านในมีสามส่วน ประดับด้วยกระหนกอย่างง่ายแบบตัดทอนล้อมรอบกลีบบัว แต่เส้นกลีบบัวทั้งสองข้างนั้นแทบจะไม่โค้งเข้าหากัน

รูปภาพที่ 374 ลายบัวหงาย ประดับโคนเสาบริเวณมณฑปของปราสาทประธาน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายบัวหงายประดับโคนเสา

รูปแบบของลวดลายบัวหงายปราสาทศรีขรภูมิ อ.ศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์

ลายบัวหงายมักปรากฏบนฐานหรือโคนเสาประมาณลายชั้นที่ 3 หรือ 4 หากนับจากชั้นล่างสุด โครงสร้างกลีบบัวหงายประดับโคนเสาปราสาทปะธาน ปราสาทศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์ มีลักษณะลายกลีบหนึ่งชั้นพร้อมขอบกลีบประดับตัวพริ้วหรือลายกระหนก รูปร่างเรียวยาวสับโคนกลีบเล็กน้อย จึงมีความใกล้เคียงกับลายกลีบบัวหงายบริเวณโคนเสามณฑปของปราสาทศาลหลักเมือง

รูปภาพที่ 375 ลายบัวหงาย ประดับโคนเสาปราสาทประธาน ปราสาทศรีขรภูมิ อ.ศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายบัวหงายปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

โครงสร้างกลีบบัวหงายประดับโคนเสาณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง มีลักษณะลายกลีบหนึ่งชั้นมีเส้นขอบกลีบและประดับขอบกลีบด้วยลายกระหนกขนาดเล็ก รูปร่างค่อนข้างสมส่วนไม่เรียวยาวหรือสั้นเกินไป จึงมีความใกล้เคียงกับลายกลีบบัวหงายบริเวณโคนเสาณฑปของปราสาทศาลหลักเมือง

รูปภาพที่ 376 ลายบัวหงายประดับโคนเสาณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายบัวหงายปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

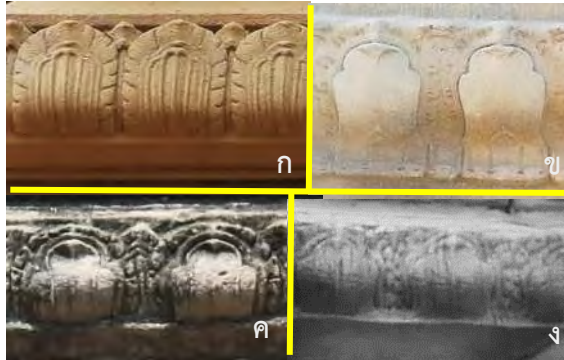
โครงสร้างกลีบบัวหงายประดับโคนเสาณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย มีลักษณะลายกลีบหนึ่งชั้นมีเส้นขอบกลีบและประดับขอบกลีบด้วยลวดพริ้วขนาดเล็ก ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับกลีบบัวหงายของปราสาทพนมรุ้ง แต่รายละเอียดที่ถูกลดลงด้วยกาลเวลาทำให้ลายไม่ชัดเจน ดังนั้นจึงมีความใกล้เคียงกับลายกลีบบัวหงายบริเวณโคนเสาณฑปของปราสาทศาลหลักเมือง

รูปภาพที่ 377 ลายบัวหงายประดับโคนเสาณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย
อ.พิมาย จ.นครราชสีมา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างสมัยปัจจุบันยังคงใช้โครงสร้างแกนหลักของลายกลีบบัวอยู่ ซึ่งส่วนประกอบของลายนั้นก็ยังคงครบถ้วน แต่หากมีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดภายในโครงสร้าง อาทิ

การเพิ่มหรือลดเส้นและพื้นที่ว่าง เป็นต้น เมื่อเปรียบเทียบแล้วจึงพบว่าลายกลีบบัวประดับโคนเสาของปราสาทศาลหลักเมืองจึงมีความใกล้เคียงกับลายกลีบบัวประดับโคนเสาของปราสาทพนมรุ้งมากที่สุด

รูปภาพที่ 378 แสดงการเปรียบเทียบลายบัวหงายประดับโคนเสา ระหว่าง

ก.ศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์

ข.ปราสาทศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์

ค.ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์

ง.ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

หมายเลข 4 ประดับลวดลายใบไม้สามเหลี่ยม มีลักษณะ ตรงโคนประกอบด้วยขดม้วนในลายกระหนกที่เอียงองศาไปทางขวาและซ้ายหรือทแยงไปทางขวาและซ้ายตามรูปทรงของชั้นและมุม

รูปภาพที่ 379 ลายใบไม้สามเหลี่ยมหงายประดับโคนเสาบริเวณมณฑปของปราสาทประธาน

ศาลหลักเมือง

(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลายมูม ลักษณะคล้ายกลีบบัวหงาย ประกอบด้วยก้านขดหันหัวออกจากกันประดับใบชั้นที่หนึ่งประดับด้วยลายขดม้วนพร้อมก็มีเส้นแถบใบอีกชั้น และประดับตกแต่งด้วยกระหนกสามเหลี่ยมเล็ก

รูปภาพที่ 380 ลายมูมใบไม้สามเหลี่ยมหงายประดับโคนเสาบริเวณมณฑปของปราสาทประธาน
ศาลหลักเมือง
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมหงายประดับโคนเสา

รูปแบบของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมหงายปราสาทสระกำแพงใหญ่ อ.อุทุมพรพิสัย

จ.ศรีสะเกษ

ลายบัวหงายมักปรากฏบนฐานหรือโคนเสาประมาณลายชั้นที่ 4 หรือ 5 หากนับจากชั้นล่างสุด โครงสร้างลายใบไม้สามเหลี่ยมหงายประดับโคนเสาปราสาทประธาน ปราสาทสระกำแพงใหญ่ มีลักษณะส่วนโคนลายประกอบด้วยก้านขดและลายกระหนก โคนลายมีเส้นหนึ่งถึงสองเส้นให้เกิดมิติและมีขนาดใหญ่กว่าก้านขดส่วนปลายเล็กน้อย ดังนั้นจึงมีความใกล้เคียงกับลายใบไม้สามเหลี่ยมหงายบริเวณโคนเสา มณฑปของปราสาทศาลหลักเมือง

รูปภาพที่ 381 ลายใบไม้สามเหลี่ยมหงายประดับโคนเสาบริเวณมณฑปของปราสาทประธานปราสาท
สระกำแพงใหญ่
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมหายปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ

จ.บุรีรัมย์

โครงสร้างลายใบไม้สามเหลี่ยมหายประดับโคนเสาณฑปปราสาทพนมรุ้ง มีลักษณะก้านขดโคนลายอยู่บริเวณกึ่งกลางด้านล่างของใบ ส่วนปลายเป็นกระหนกเรียวยาว ดังนั้นจึงมีความใกล้เคียงกับลายใบไม้สามเหลี่ยมหายบริเวณโคนเสาณฑปของปราสาทศาลหลักเมือง

รูปภาพที่ 382 ลายใบไม้สามเหลี่ยมหายประดับโคนเสาบริเวณระเบียงคดชั้นนอกทางทิศตะวันออกของปราสาทพนมรุ้ง
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมหายปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

โครงสร้างลายใบไม้สามเหลี่ยมหายประดับโคนเสาณฑปปราสาทพิมาย มีลักษณะก้านขดบริเวณโคนลายมีขนาดเล็กและเยื้องไปทางซ้ายสุดหรือขวาสุด ส่วนปลายเป็นกระหนกเรียวยาวแต่รายละเอียดค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับลักษณะใบไม้สามเหลี่ยมหายของปราสาทพนมรุ้ง แต่ด้วยโครงสร้างและภาพรวมแล้ว จึงมีความใกล้เคียงกับลายใบไม้สามเหลี่ยมหายบริเวณโคนเสาณฑปของปราสาทหลักเมือง

รูปภาพที่ 383 ลายใบไม้สามเหลี่ยมหายประดับโคนเสาบริเวณมณฑปทางทิศใต้ของปราสาทพิมาย
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 384 แสดงการเปรียบเทียบลายใบไม้สามเหลี่ยมหายประดับโคนเสา ระหว่าง

ก.ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์

ข.ปราสาทสระกำแพงใหญ่ จ.ศรีสะเกษ

ค.ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์

ง.ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างสมัยปัจจุบันยังคงใช้โครงสร้างแกนหลักของใบไม้สามเหลี่ยมหายอยู่ ซึ่งส่วนประกอบของลายประกอบด้วยลายก้านขดตรงส่วนโคนของลาย และลายกระหนกของส่วนปลายของลาย แต่อาจมีการปรับตำแหน่งที่แตกต่างออกไปจากเดิมเล็กน้อย และรายละเอียดของลายที่มีทั้งเพิ่มขึ้นและลดลงตามความเหมาะสม หรือตามคติความงามของช่าง เมื่อเปรียบเทียบจากโครงสร้างและรายละเอียดแล้ว ลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหายประดับโคนเสาปราสาทศาลหลักเมืองจึงมีความใกล้เคียงกับลายใบไม้สามเหลี่ยมหายทั้งสามปราสาท แต่หากเมื่อเทียบตำแหน่งของก้านขดบริเวณโคนลายแล้ว ลายประดับใบไม้สามเหลี่ยมแบบหายจึงมีความเหมือนกับของปราสาทพนมรุ้งมากที่สุด

หมายเลข 5 ประดับตกแต่งลายบัวตูม มีลักษณะกลีบใบทั้งสี่ข้างเท่ากันและมีเม็ดกลมตรงกลางเป็นเกสร

รูปภาพที่ 385 ลายบัวตูม ประดับโคนเสาบริเวณมณฑปของปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายบัวตูมประดับโคนเสา

รูปแบบของลวดลายดอกบัวตูมปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

ลายดอกบัวตูมมักปรากฏบนฐานหรือโคนเสาประมาณลายชั้นที่ 4-6 หากนับจากชั้นล่างสุด โครงสร้างลายดอกบัวตูมประดับโคนเสากระเปียงคดชั้นนอก ปราสาทเมืองต่ำลายดอกบัวตูมมีลักษณะกลีบหนึ่งถึงสองชั้น มีเกสรเป็นเม็ดกลมตรงกลาง ซึ่งโครงสร้างหลักของดอกบัวตูมมาจากตัวอักษรภาษาอังกฤษคือ ตัวเอ็กซ์ (X) และแบ่งเป็นกลีบทั้งหมด 4 กลีบ มีเส้นหรือช่องว่างเล็กน้อยของแต่ละกลีบ ดังนั้นจึงมีความใกล้เคียงกับลายดอกบัวตูมบริเวณโคนเสามณฑปของปราสาทศาลหลักเมือง

รูปภาพที่ 386 ลายบัวตูม ประดับโคนเสาบริเวณกระเปียงคดชั้นนอกของปราสาทเมืองต่ำ
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายดอกบัวตูมปราสาทสระกำแพงใหญ่ อ.อุทุมพรพิสัย จ.ศรีสะเกษ

ปราสาทสระกำแพงใหญ่ลายดอกบัวตูมมีลักษณะมีลักษณะกลีบหนึ่งชั้น มีเกสรเป็นเม็ดกลมตรงกลาง คล้ายกับดอกบัวตูมที่ปราสาทเมืองต่ำ ดังนั้นจึงมีความใกล้เคียงกับลายดอกบัวตูมบริเวณโคนเสามณฑปของปราสาทศาลหลักเมือง

รูปภาพที่ 387 ลายดอกบัวตูม ประดับโคนเสาบริเวณปราสาทประธานปราสาทสระกำแพงใหญ่
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายดอกบัวตูมปราสาทตาเมือนธม อ.กาบเชิง จ.สุรินทร์

ปราสาทตาเมือนธมประดับลายดอกบัวตูมมีลักษณะกลีบหนึ่งถึงสองชั้น มีเกสรเป็นเม็ดกลมตรงกลาง ซึ่งโครงสร้างคล้ายกับดอกบัวตูมประดับของปราสาทเมืองต่ำเพราะปรากฏชั้นกลีบเป็นสองชั้น ดังนั้นจึงมีความใกล้เคียงกับลายดอกบัวตูมบริเวณโคนเสามณฑปของปราสาทศาลหลักเมือง

รูปภาพที่ 388 ลายดอกบัวตูม ประดับโคนเสาบริเวณปราสาทประธานปราสาทตาเมือนธม
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายดอกบัวตูมปราสาทศรีขรภูมิ อ.ศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์

ปราสาทศรีขรภูมิประดับลายดอกบัวที่มีลักษณะกลีบหนึ่งชั้น มีเกสรเป็นเม็ดกลมตรงกลาง คล้ายกับดอกบัวตูมที่ปราสาทสระกำแพงใหญ่เพราะปรากฏชั้นกลีบเพียงหนึ่งชั้น ดังนั้นจึงมีความใกล้เคียงกับลายดอกบัวตูมบริเวณโคนเสามณฑปของปราสาทศาลหลักเมือง

รูปภาพที่ 389 ลายดอกบัวตูม ประดับโคนเสาบริเวณปราสาทบริวารปราสาทศรีขรภูมิ
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายดอกบัวตูมปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ปราสาทพนมรุ้งประดับลายดอกบัวที่มีลักษณะกลีบหนึ่งชั้น มีเกสรเป็นเม็ดกลมตรงกลาง คล้ายกับดอกบัวตูมที่ปราสาทสระกำแพงใหญ่เพราะปรากฏชั้นกลีบเพียงหนึ่งชั้น ดังนั้นจึงมีความใกล้เคียงกับลายดอกบัวตูมบริเวณโคนเสาของปราสาทศาลหลักเมือง

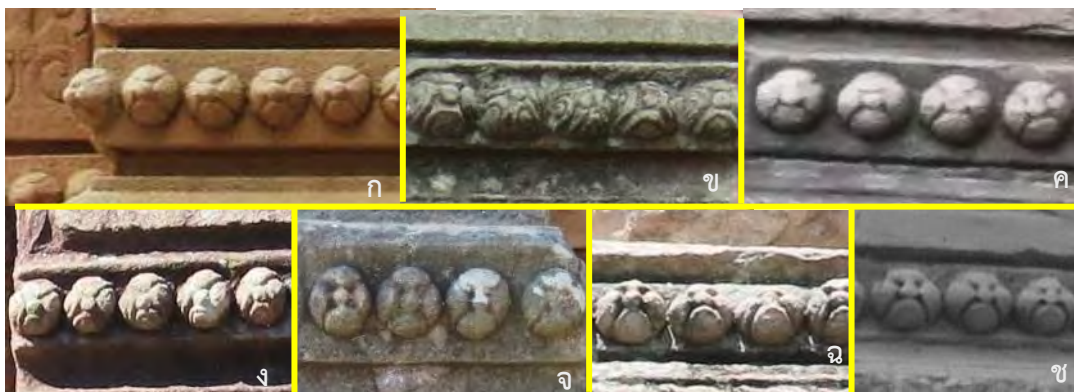
รูปภาพที่ 390 ลายดอกบัวตูม ประดับโคนเสาบริเวณมณฑปของปราสาทประธานปราสาทพนมรุ้ง
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายดอกบัวตูมปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

ปราสาทพิมายประดับลายดอกบัวที่มีลักษณะกลีบหนึ่งชั้น มีเกสรเป็นเม็ดกลมตรงกลาง คล้ายกับดอกบัวตูมที่ปราสาทสระกำแพงใหญ่เพราะปรากฏชั้นกลีบเพียงหนึ่งชั้น ดังนั้นจึงมีความใกล้เคียงกับลายดอกบัวตูมบริเวณโคนเสาของปราสาทศาลหลักเมือง

รูปภาพที่ 391 ลายดอกบัวตูม ประดับโคนเสาบริเวณมณฑปของปราสาทประธานปราสาทพิมาย
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 392 แสดงการเปรียบเทียบลายใบไม้สามเหลี่ยมหายประดับโคนเสา ระหว่าง

ก.ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์

ข.ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์

ค.ปราสาทสระกำแพงใหญ่ จ.ศรีสะเกษ

ง.ปราสาทตาเมือนธม จ.สุรินทร์

จ.ปราสาทศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์

ฉ.ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์

ช.ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างยังคงใช้โครงสร้างหลักแบบเดิมอยู่ ซึ่งโครงสร้างหลักของดอกบัวตูมประกอบด้วยเกสรและกลีบดอกสี่กลีบ แต่ในบรรดาปราสาทหินอาจปรากฏ 1-3 แบบ คือ ปรากฏกลีบสองชั้นแต่ยังคงมีเกสรตรงกลาง ปรากฏกลีบชั้นเดียวมีเกสร และปรากฏกลีบชั้นเดียวแบบไม่มีเกสร แต่ดอกบัวตูมประดับโคนเสาปราสาทศาลหลักเมือง ปรากฏแบบที่ 2 และจากการเปรียบเทียบทั้ง 6 แห่ง จึงทำให้ทราบว่ายังมีเพียง 4 แห่งเท่านั้นที่มีการประดับดอกบัวตูมแบบที่ 2 ซึ่งอาจเป็นแรงบันดาลใจให้การออกแบบลวดลายประดับนี้ขึ้น คือ ดอกบัวตูมประดับโคนเสาปราสาทสระกำแพงใหญ่ จ.ศรีสะเกษ ปราสาทศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์ ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์ และปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา

หมายเลข 6 ประดับตกแต่งลายกรวยเชิง มีลักษณะตรงโคนกรวยเชิงเป็นลายก้าน
 ขดหันหัวออกชนกัน ประดับด้วยลายกระหนก มีแกนกลางเป็นลายช่อต้อดอก คั่นด้วยอุษะบัวขาบหัว
 กลับ กลีบแยกออกมาสามกลีบประดับล้อมรอบด้วยใบไม้สามเหลี่ยมอีกต่อหนึ่ง

รูปภาพที่ 393 ลายกรวยเชิง ประดับโคนเสาบริเวณมณฑปของปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายกรวยเชิงประดับโคนเสา

รูปแบบของลวดลายกรวยเชิงปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ลายกรวยเชิงมักปรากฏบนฐานหรือโคนเสาประมาณลายชั้นที่ 6 หรือ 7 หากนับจาก
 ชั้นล่างสุด โครงสร้างรอบนอกของลายกรวยเชิงประกอบด้วยคล้ายลายกลีบบัวขนาดใหญ่คั่นด้วยอุษะ
 บัวขาบหาง โคจรสร้างภายในของลายกรวยเชิงประกอบด้วยลายก้านขดบริเวณส่วนโคนและต่อด้วย
 ลายก้านต้อดอกบริเวณส่วนปลาย ส่วนอุษะบัวขาบมีลักษณะบานแยกเป็นสองกลีบใหญ่และแทรก
 กลีบเล็กตรงกลาง ซึ่งโครงสร้างกรวยเชิงประดับมณฑปปราสาทพนมรุ้งนั้นมีลักษณะใกล้เคียงกับลาย
 กรวยเชิงประดับบริเวณมณฑปของปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ หากแต่ของปราสาทพนมรุ้ง
 จะมีลายพลอยเม็ดกลมปิดด้านบนบนของลาย

รูปภาพที่ 394 ลายกรวยเชิง ประดับโคนเสาบริเวณมณฑปของปราสาทพนมรุ้ง
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 395 แสดงการเปรียบเทียบลายกรวยเชิงประดับโคนเสา ระหว่าง

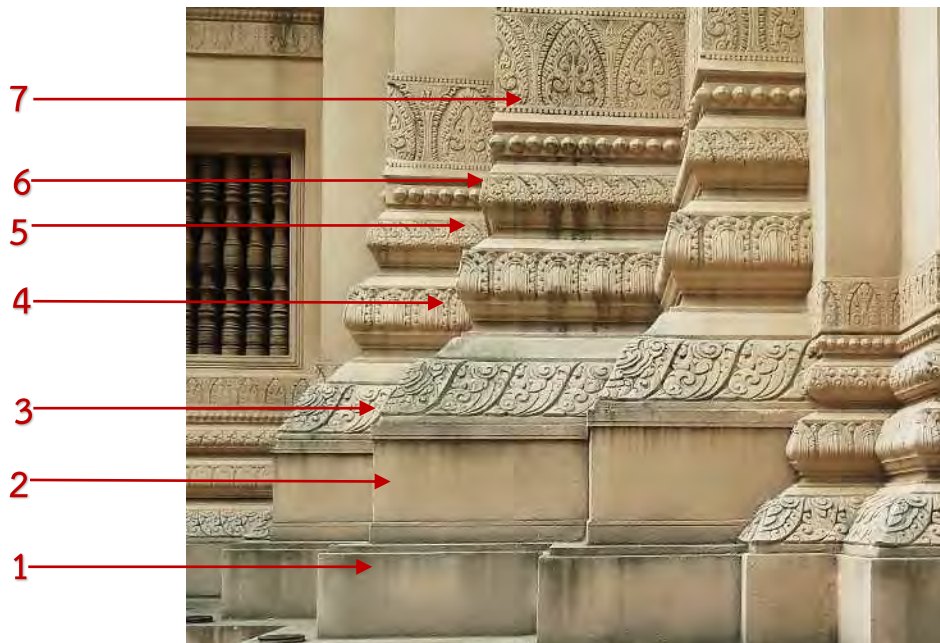
ก. ศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์

ข. ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่า โครงสร้างลวดลายในสมัยปัจจุบันที่ช่างได้สร้างสรรค์ ลวดลายขึ้นมานั้น ก็ยังคงใช้โครงสร้างหลักของลวดลายกรวยเชิงอยู่ ซึ่งลายกรวยเชิง ประกอบด้วยลายก้านขดบริเวณโคนลายต่อด้วยกระหนก และลายก้านต่อดอก แต่ละลายกรวยเชิงก็จะคั่นด้วยลายอุบะบัวขาบ ส่วนการปิดบนหรือปิดล่างของลายนั้นก็จะปรากฏ ทั้งเส้นเรียบและลายพลอยเม็ดกลม ซึ่งจากสำรวจแล้วจึงพบว่าลายกรวยเชิงประดับโคนเสาของปราสาทศาลหลักเมืองจึงมีลักษณะใกล้เคียงกับลายกรวยเชิงประดับโคนเสาของปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์ มากที่สุด

ลวดลายประดับโคนเสาของครมฤคฤหะ ทั้ง 4 ทิศ มีดังนี้

รูปภาพที่ 396 ลวดลายประดับโคนเสาบริเวณห้องครมฤคฤหะของปราสาทประธาน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

หมายเลข 1, 2 เป็นฐานหน้ากระดานเกลี้ยงไม่มีลวดลายประดับ

หมายเลข 3 ประดับด้วยลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมคว่ำ ที่มีลักษณะโครงสร้างลายเป็นลายก้านขด ตกแต่งด้วยใบไม้สามเหลี่ยมขนาดเล็กและขดม้วนขนาดใหญ่บริเวณส่วนปลาย รายละเอียดค่อนข้างมากขึ้นจากส่วนของโคนเสาจนทอป และลายเส้นนิยมเขียนเส้นโค้งปลายแหลม

รูปภาพที่ 397 ลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมประดับโคนเสาบริเวณห้องครมฤคฤหะของปราสาทประธาน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลายมูม ลักษณะคล้ายกับลายกลีบบัวคว่ำ มีโครงสร้างหลักคล้ายกับลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบคว่ำที่ตกแต่งบนโคนเสาของมณฑปตั้งที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้นแล้ว ซึ่งประกอบด้วยลายคล้ายใบบัวกลมและโค้งตกแต่งภายในกลีบบัวคว่ำส่วนด้านข้างของลายกลีบบัวลักษณะคล้ายขดม้วนขนาดเล็กต่อเป็นลายกระหนก ลวดลายตกแต่งด้วยเส้นโค้งเป็นส่วนใหญ่

รูปภาพที่ 398 ลายมูมใบไม้สามเหลี่ยมประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทประธาน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมคว่ำประดับโคนเสา

จากการสำรวจพบว่าไม่มีการประดับตกแต่งใบไม้สามเหลี่ยมคว่ำบริเวณโคนเสาที่มีลักษณะเหมือนกัน จึงสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นลายใหม่ที่ช่างได้ดัดแปลงขึ้นมาจากโครงสร้างหลักหรือโครงสร้างเดิมของลายใบไม้สามเหลี่ยมคว่ำบริเวณโคนเสาของมณฑป และเนื่องจากเป็นส่วนหนึ่งของห้องครรภคฤหะจึงทำให้ลายมีความละเอียดและซับซ้อนมากขึ้นตามลำดับ

หมายเลข 4 ประดับลวดลายบัวหงาย ลักษณะคล้ายกับลายประดับกลีบบัวหงายที่ตกแต่งบนโคนเสามณฑปตั้งที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้นแล้ว ซึ่งมีกลีบซ้อน ลายกลีบบัวด้านในมีสามส่วนประดับด้วยกระหนกอย่างง่ายแบบตัดทอนล้อมรอบกลีบบัว แต่เส้นกลีบบัวทั้งสองข้างนั้นแทบจะไม่โค้งเข้าหากัน

รูปภาพที่ 399 ลายบัวหงายประดับประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทประธาน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายบัวหงายประดับโคนเสา

รูปแบบของลวดลายบัวหงายปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ลายบัวหงายมักปรากฏบนฐานหรือโคนเสาประมาณลายชั้นที่ 3 หรือ 4 หากนับจากชั้นล่างสุด โครงสร้างกลีบบัวหงายประดับโคนเสาปราสาทปะธาน ปราสาทพนมรุ้ง ลักษณะมีกลีบซ้อนโครงสร้างภาพรวมกลีบค่อนข้างกว้างและดูใหญ่ ลายกลีบมีสามส่วนคือส่วนด้านข้างและตรงกลางซึ่งโคนส่วนกลางจะประดับใบไม้สามเหลี่ยมขนาดเล็กล้อมรอบกลีบสองชั้นคือ เส้นขอบกลีบแบบเรียบที่ค่อนข้างมีพื้นที่ว่างเล็กน้อย และประดับด้วยตัวพริ้วหรือลายกระหนกขนาดเล็ก รายละเอียดของลายค่อนข้างสมบูรณ์

รูปภาพที่ 400 ลายบัวหงายประดับประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทพนมรุ้ง
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายบัวหงายปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

ลายบัวหงายมักปรากฏบนฐานหรือโคนเสาประมาณลายชั้นที่ 3 หรือ 4 หากนับจากชั้นล่างสุด โครงสร้างกลีบบัวหงายประดับโคนเสาปราสาทปะธาน ปราสาทพิมาย มีลักษณะลายกลีบซ้อนกัน โครงสร้างกลีบเรียวและเว้าเข้าเล็กน้อย ภายในกลีบประกอบด้วยสามส่วนคือส่วนด้านข้างและตรงกลางซึ่งโคนส่วนกลางจะประดับใบไม้สามเหลี่ยมขนาดเล็กล้อมรอบกลีบสองชั้นคือ เส้นขอบกลีบแบบเรียบขีดกันและประดับด้วยตัวพริ้วหรือลายกระหนกขนาดเล็กซึ่งจะแตกต่างจากปราสาทพนมรุ้งรวมทั้งรายละเอียดของลายค่อนข้างไม่ชัดเจน

รูปภาพที่ 401 ลายบัวหงายประดับประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทพิมาย
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 402 แสดงการเปรียบเทียบลายบัวหงายประดับโคนเสา ระหว่าง
ก.ศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
ข.ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
ค.ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบชัดว่าช่างสมัยปัจจุบันก็ยังนิยมใช้โครงสร้างหลักแบบเก่ามาปรับใช้อยู่ ลายกลีบบัวนี้ประกอบด้วยโครงสร้างหลักคือ กลีบที่ซ้อนกัน และภายในกลีบที่แบ่งเป็นสามส่วนและการประดับของกลีบ ซึ่งก็ยังคงปรากฏบนปราสาทศาลหลักเมือง เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วจึงพบว่า กลีบบัวที่ประดับศาลหลักเมืองมีความเหมือนกับลายกลีบบัวประดับปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์ มากที่สุด

หมายเลข 5 ประดับลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมหงาย มีลักษณะเป็นก้านขดม้วนเข้า ออกตรงบริเวณโคนใบไม้สามเหลี่ยมโดยเรียงขนาดใหญ่ไปเล็กจากโคนสู่ปลาย ประดับด้วยลายกระหนกส่วนด้านข้างและด้านบน ที่มีรายละเอียดกระหนกเล็กล้อมรอบ ลวดลายเน้นกระหนกก้านขดตกแต่งภายในเป็นส่วนใหญ่

รูปภาพที่ 403 ลายใบไม้สามเหลี่ยมหงายประดับประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของ
ปราสาทประธาน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลายมุม ลักษณะคล้ายกับลายกลีบบัวคว่ำ มีโครงสร้างหลักคล้ายกับลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบ
หงายตกแต่งบนโคนเสาของมณฑปดั่งที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้นแล้ว ซึ่งมีลักษณะคล้ายกลีบบัวหงาย
ประกอบด้วยก้านขดหันหัวออกจากกันประดับใบชั้นที่หนึ่งประดับด้วยลายขดม้วนพร้อมก็มีเส้นแถบ
ใบอีกชั้น และประดับตกแต่งด้วยกระหนกสามเหลี่ยมเล็ก

รูปภาพที่ 404 ลายมุมใบไม้สามเหลี่ยมประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทประธาน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมหงายประดับโคนเสา

รูปแบบของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมหงายปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.

บุรีรัมย์

ลายใบไม้สามเหลี่ยมหงายมักปรากฏบนฐานหรือโคนเสาประมาณลายชั้นที่ 5 หรือ 6 หากนับ
จากชั้นล่างสุด โครงสร้างใบไม้สามเหลี่ยมหงายประดับโคนเสาปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง
ประกอบด้วยก้านขดและลายกระหนก ซึ่งก้านขดตกแต่งส่วนโคนของลายอยู่ประมาณกึ่งกลาง ขนาด
ก้านขดเป็น 1/3 ของใบไม้ประดับลายพริ้วหรือลายกระหนกค่อนข้างใหญ่เชื่อมกับส่วนปลายที่เป็น
กระหนกเรียวยาว

รูปภาพที่ 405 ลายใบไม้สามเหลี่ยมหงายประดับประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของ
ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมหงายปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

ลายใบไม้สามเหลี่ยมหงายมักปรากฏบนฐานหรือโคนเสาประมาณลายชั้นที่ 5 หรือ 6 หากนับจากชั้นล่างสุด โครงสร้างใบไม้สามเหลี่ยมหงายประดับโคนเสาปราสาทปะธาน ปราสาทพิมาย ประกอบด้วยก้านขดและลายกระหนก ซึ่งก้านขดตกแต่งส่วนโคนของลายอยู่เอนไปฝั่งใดฝั่งหนึ่ง และลายเน้นการแกะตัดเส้นหลายเส้น ขนาดก้านขดเป็น $\frac{1}{3}$ ของใบไม้ประดับลายพริ้วหรือลายกระหนกที่ค่อนข้างไม่ชัดเจน เนื่องจากมีความสึกกร่อนค่อนข้างมากพอสมควร

รูปภาพที่ 406 ลายใบไม้สามเหลี่ยมหงายประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทพิมาย
จ.นครราชสีมา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 407 แสดงการเปรียบเทียบลายไม้สามเหลี่ยมหายประดับโคนเสา ระหว่าง

ก.ศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์

ข.ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์

ค.ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างยุคปัจจุบันยังคงนิยมใช้โครงสร้างของลายไม้สามเหลี่ยมหาย อยู่และมีการตัดทอนเส้นบางส่วนให้กลายเป็นลายที่เข้าใจง่าย ซึ่งประกอบด้วยลายก้านขดและลาย กระหนก ที่แตกต่างระหว่างการวางก้านขดให้อยู่กึ่งกลางหรือเอนไปด้านใดด้านหนึ่ง และลายประดับ ไม้สามเหลี่ยมหายที่อยู่ปราสาทพนมรุ้งจึงมีความใกล้เคียงมากกว่าปราสาทพิมาย ที่เน้นเรื่องเส้น หรือการเน้นย้ำเส้นมากกว่ารูปร่างของไม้

หมายเลข 6 ประดับตกแต่งลายบัวตูม มีลักษณะกลีบใบทั้งสี่ข้างเท่ากันมีเส้นขอบกลีบสอง ชั้นและมีเม็ดกลมตรงกลางเป็นเกสร ซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากบริเวณมณฑปที่มีเพียงเส้นขอบหนึ่ง เส้นเท่านั้น

รูปภาพที่ 408 ลายดอกบัวตูมประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทศาลหลักเมือง จ.

บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลายดอกบัวตูมประดับโคนเสา

รูปแบบของลวดลายดอกบัวตูมปราสาทตาเมือนธม อ.กาบเชิง จ.สุรินทร์

ลายดอกบัวตูมมักปรากฏบนฐานหรือโคนเสาประมาณลายชั้นที่ 6 หรือ 7 หากนับจากชั้นล่างสุด โครงสร้างลายดอกบัวตูมประดับโคนเสาปราสาทประธานปราสาทตาเมือนธม มีลักษณะกลีบหนึ่งถึงสองชั้น มีเกสรเป็นเม็ดกลมตรงกลาง ซึ่งโครงสร้างคล้ายกับดอกบัวตูมประดับของปราสาทเมืองต่ำเพราะปรากฏชั้นกลีบเป็นสองชั้น ดังนั้นจึงมีความใกล้เคียงกับลายดอกบัวตูมบริเวณโคนเสา มณฑปของปราสาทศาลหลักเมือง

รูปภาพที่ 409 ลายดอกบัวตูมประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทประธาน
ปราสาทตาเมือนธม จ.สุรินทร์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายดอกบัวตูมปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ลายดอกบัวตูมมักปรากฏบนฐานหรือโคนเสาประมาณลายชั้นที่ 6 หรือ 7 หากนับจากชั้นล่างสุด โครงสร้างลายดอกบัวตูมประดับโคนเสาปราสาทประธานปราสาทพนมรุ้ง มีลักษณะกลีบหนึ่งถึงสองชั้น มีเกสรเป็นเม็ดกลมตรงกลางแต่จะมีระยะห่างของช่องกลีบและเกสร และลักษณะเกสรค่อนข้างปลายแหลมมน ดังนั้นจึงมีความใกล้เคียงในส่วนของกลีบแต่ส่วนเกสรนั้นดอกบัวตูมบริเวณโคนเสามณฑปของปราสาทศาลหลักเมืองมีความโค้งมนมากกว่า และช่องว่างน้อยกว่าเช่นกัน

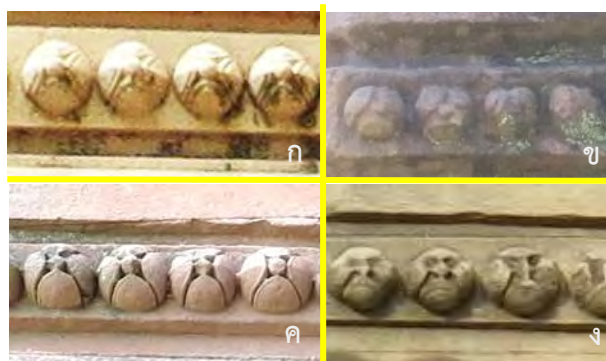
รูปภาพที่ 410 ลายดอกบัวตูมประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทประธาน ปราสาท
พนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายดอกบัวตูมปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

ลายดอกบัวตูมมักปรากฏบนฐานหรือโคนเสาประมาณลายชั้นที่ 6 หรือ 7 หากนับจากชั้นล่างสุด โครงสร้างลายดอกบัวตูมประดับโคนเสาปราสาทประธานปราสาทพิมาย มีลักษณะกลีบหนึ่งถึงสองชั้น มีเกสรเป็นเม็ดกลมตรงกลางแต่จะมีระยะห่างของช่องกลีบและเกสร ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับลายดอกบัวตูมของปราสาทพนมรุ้งที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว ดังนั้นจึงมีความใกล้เคียงในส่วนของกลีบ แต่ส่วนเกสรนั้นดอกบัวตูมบริเวณโคนเสาเมณฑปของปราสาทศาลหลักเมืองมีความโค้งมนมากกว่าและช่องว่างน้อยกว่าเช่นกัน

รูปภาพที่ 411 ลายดอกบัวตูมหรือดอกบัวตูมประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา

รูปภาพที่ 412 แสดงการเปรียบเทียบลายดอกบัวตูมหรือลายดอกบัวตูมประดับโคนเสา ระหว่าง

ก.ศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์

ข.ปราสาทตาเมือนธม จ.สุรินทร์

ค.ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์

ง.ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

จากภาพจะเห็นโครงสร้างของดอกบัวตูม มีกลีบสี่กลีบและเกสรตรงกลาง ซึ่งช่วงสมัยปัจจุบันนำแนวคิดนี้มาปรับใช้ ส่งผลให้ไม่เหมือนในศิลปะรูปแบบเก่า เนื่องจากการหายไป

ของพื้นที่ว่างระหว่างกลีบ และเกสรที่โค้งมนมากขึ้น เส้นขอบตื้นมากขึ้น ดังนั้น ลายดอกบัวตูมจึงมีความคล้ายเฉพาะส่วนของโครงสร้างหลักเท่านั้น

หมายเลข 7 ประดับตกแต่งลายกรวยเชิง มีลักษณะใช้โครงสร้างลายก้านต่อดอกบริเวณโคนประดับด้วยก้านขดม้วนหันหัวเข้าหากัน คั่นด้วยก้านตรงกลาง พร้อมมีสายรัดตรงก้านแต่การรัดไม่เหมือนกับศิลปะแบบบาแค็ง แต่รัดตรงหัวขดม้วนและต่อกับก้านต่อดอกลายกระหนกล้อมรอบด้วยซุ้มสามเหลี่ยมสองชั้น ประดับล้อมรอบด้วยกระหนกเส้นพริ้วสองกลีบ คั่นด้วยบัวขาบหงาย เน้นรายละเอียดลายเส้นเป็นซิกๆ คล้ายเปลวเพลิง ตรงกลางประกอบด้วยลายก้านขดเล็กหัวชนกันต่อกับก้านต่อดอกขนาดเล็ก

รูปภาพที่ 413 ลายกรวยเชิงประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทศาลหลักเมือง
จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลายกรวยเชิงประดับโคนเสา

รูปแบบของลวดลายกรวยเชิงปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ลายกรวยเชิงมักปรากฏบนฐานหรือโคนเสาประมาณลายชั้นที่ 7 หรือ 8 หากนับจากชั้นล่างสุด โครงสร้างรอบนอกของลายกรวยเชิงประกอบด้วยคล้ายลายกลีบบัวขนาดใหญ่คั่นด้วยอุบะบัวขาบหงาย โครงสร้างภายในของลายกรวยเชิงประกอบด้วยลายก้านขดแทรกหงส์คู่บริเวณส่วนโคนต่อกับลายก้านอีกคู่หนึ่งและบริเวณส่วนปลายประดับด้วยกระหนกคู่ ปิดช่องว่างของก้านขดด้วยลายประจำยามทรงขนมเปียกปูนขอบนอกประดับกระหนกขนาดเล็ก ส่วนอุบะบัวขาบมีลักษณะบานแยกออกเป็นเส้นสองข้างตรงกลางประดับก้านต่อดอกทรงพุ่มส่วนขอบประดับด้วยกระหนกขนาดเล็กอีกเช่นกัน ซึ่งโครงสร้างกรวยเชิงประดับห้องครรภคฤหะของปราสาทพนมรุ้งนั้นมีลักษณะใกล้เคียงกับลายกรวยเชิงประดับบริเวณมณฑปของปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ หากแต่ของปราสาทพนมรุ้งมีแทรกหงส์คู่และบัวขาบเป็นลายก้านต่อดอกทรงพุ่ม

รูปภาพที่ 414 ลายกรวยเชิงประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทประธาน ปราสาท
พนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายกรวยเชิงปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

ลายกรวยเชิงมักปรากฏบนฐานหรือโคนเสาประมาณลายชั้นที่ 7 หรือ 8 หากนับจากชั้นล่างสุด โครงสร้างรอบนอกของลายกรวยเชิงประกอบด้วยคล้ายลายกลีบบัวขนาดใหญ่คั่นด้วยอุบะบัวขาบหางย โคร่งสร้างภายในของลายกรวยเชิงประกอบด้วยลายก้านชดบริเวณส่วนโคนต่อด้วยลายกระหนกอีกคู่หนึ่งและบริเวณส่วนปลายประดับด้วยก้านต่อดอกทรงพุ่ม ไม่มีการปิดช่องว่างของก้านชดแบบปราสาทพนมรุ้งเพราะที่พิมายเป็นเส้นแกนของลายก้านต่อดอก ขอบนอกประดับกระหนกขนาดเล็ก ส่วนอุบะบัวขาบมีลักษณะบานแยกออกเป็นเส้นสองข้างตรงกลางประดับก้านต่อดอกทรงพุ่มส่วนขอบประดับด้วยกระหนกขนาดเล็กอีกเช่นกัน ซึ่งโครงสร้างกรวยเชิงประดับห้องครรภคฤหะของปราสาทพิมายนั้นค่อนข้างมีลักษณะใกล้เคียงกับลายกรวยเชิงประดับบริเวณมณฑปของปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์มากกว่าที่ปราสาทพนมรุ้ง แตกต่างเพียงแค่ลายปิดด้านบนของปราสาทพิมายประดับด้วยดอกไม้สี่เหลี่ยม แต่ที่ศาลหลักเมืองประดับพลอยเม็ดกลมทั้งบนและล่างคล้ายกับปราสาทพนมรุ้ง

รูปภาพที่ 415 ลายกรวยเชิงประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทประธาน
ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 416 แสดงการเปรียบเทียบลายกรวยเชิงประดับโคนเสา ระหว่าง

ก. ศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์

ข. ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์

ค. ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างสมัยปัจจุบันได้ใช้การถอดลายจากลายกรวยเชิงประดับห้อง
 ธรรมาคฤหะของปราสาทพิมายมากกว่าปราสาทพนมรุ้ง และมีลักษณะใกล้เคียงมากที่สุด ทั้งโครงสร้าง
 ภายนอกและภายใน คือ ตั้งแต่ก้านขด ลายก้านต่อดอก แต่จะแตกต่างกันเล็กน้อยคือเรื่องของ
 ลายเส้นหรือการเน้นย้ำเส้น ซึ่งทางช่างสมัยปัจจุบันมีการตัดทอนส่วนนั้นไป และเพิ่มความแหลมคม
 ของลายกระหนกมากขึ้น

ลวดลายประดับเสาติดผนัง

เนื่องจากการตกแต่งลวดลายประดับบริเวณเสาติดผนังมีลักษณะเหมือนกันในส่วนของทิศตรงกันข้าม
 ได้แก่ ทิศตะวันออกกับทิศตะวันตก ทิศใต้ของมณฑปกับทิศเหนือของมณฑป และทิศใต้ของธรรมาคฤ
 หะกับทิศเหนือของธรรมาคฤหะ มีลวดลายประดับดังนี้

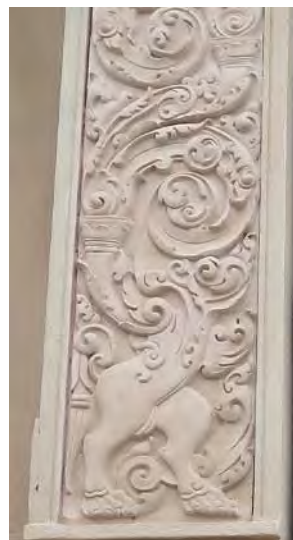
ทิศตะวันออกกับทิศตะวันตก : ตกแต่งลวดลายประดับก้านขดสลัปไปมา โคนลายประกอบด้วยลายคล้ายสัตว์ตระกูลสิงห์ไม่มีศีรษะตัวเชื่อมกับลายขดม้วน รอยต่อระหว่างเชื่อมขดม้วนประดับด้วยลายกลีบบัว ภายในขดม้วนประดับด้วยขดม้วนเล็กและเม็ดกลมขนาดเล็กๆประกอบกับลายใบไม้พริ้วหรือใบที่มีลักษณะคล้ายยอดใบผักกูด

รูปภาพที่ 417 ลายก้านขดประดับเสา
ติดผนังบริเวณมณฑปทางทิศตะวันออก

และห้องครรภคฤหะทางทิศตะวันตกของปราสาท

ศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์

รูปภาพที่ 418 รายละเอียดของลายก้านขด

(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลายก้านขดประดับเสาดัดมนัง

รูปแบบของลวดลายก้านขดประดับเสาดัดมนังปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา

ลายก้านขดที่ประดับส่วนของเสาดัดมนังจะมีโครงสร้างหลักคือก้านต่อสลับข้างของขดม้วนที่มีลักษณะคล้ายกับเลขหนึ่งไทย (๑) ซึ่งลายก้านขดประดับเสาดัดมนังปราสาทประธานปราสาทบันทายสรี มีลักษณะ โคนลายหรือต้นลายประดับด้วยลำตัวสิงห์ มีการแทรกก้านขดขนาดเล็กใหญ่ไม่เท่ากันซึ่งส่วนใหญ่สุดจะเป็นปลายขดม้วนและตัวแทรกจะมีขนาดค่อนข้างใกล้เคียงกัน ส่วนการต่อลายนั้นค่อนข้างสั้นและเป็นอัตราส่วนคล้ายกับสี่เหลี่ยมจัตุรัส กล่าวคือ ก้านขดไม่ได้มีลักษณะยาวชิดกัน ไม่มีพื้นที่ว่าง ขดม้วนค่อนข้างกลม

รูปภาพที่ 419 ลายก้านขดประดับเสาดัดมนัง

บริเวณมณฑปทางทิศตะวันออก

ของปราสาทบันทายสรี

จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 420 รายละเอียดของลายก้านขด

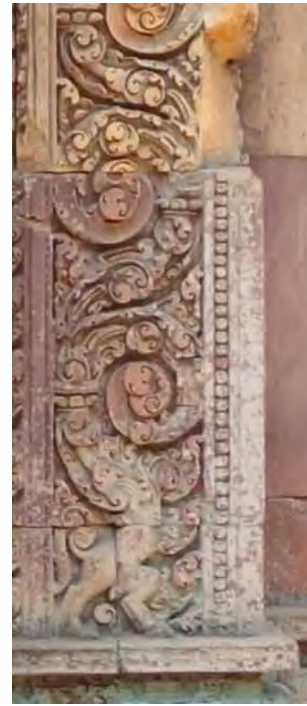
(ที่มา: ผู้วิจัย)

นอกจากลายก้านขดประดับเสาดัดมนังบริเวณปราสาทประธานยังมีลายก้านขดประดับเสาดัดมนังของซุ้มประตูทางเข้าชั้นในสุด ที่สัดส่วนของลายค่อนข้างยาวและมีพื้นที่ว่าง ตลอดจนการแทรกลายกระหนกขนาดเล็ก ส่วนขดม้วนไม่ได้มีขนาดกลมจนเกือบเป็นวงกลม แต่มีลักษณะเส้นขด

ม้วนที่ชัดเจน ปลายจึงดูค่อนข้างอ่อนช้อยมากขึ้น หากนำลายก้านขดของศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ มาเปรียบเทียบแล้วจึงมีความใกล้เคียงกับลายก้านขดบริเวณนี้มากกว่า ตลอดจนลายก้านขดประดับเสาติดผนังห้องครรภคฤหะของปราสาทประธาน ที่มีความยาวและตกแต่งรายละเอียดของลายพริ้ว ลายก้านขดที่มีขนาดหลากหลาย

รูปภาพที่ 421 ลายก้านขดประดับเสาติดผนัง
บริเวณซุ้มประตูชั้นในสุด
ทางทิศตะวันออกของปราสาทบันทายสรี
จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 422 รายละเอียดของลายก้านขด

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 423 ลายก้านขด ประดับเสาดิตตผนัง
ห้องครรภคฤหะ ของปราสาทประธาน
ปราสาทบันทายศรีจังหวัดเสียมเรียบ
ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 424 รายละเอียดของลายก้านขด

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายก้านขดประดับเสาดิตตผนังปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย

จ.บุรีรัมย์

ลายก้านขดที่ประดับส่วนของเสาดิตตผนังจะมีโครงสร้างหลักคือก้านต่อสลับข้างของขดม้วนที่มีลักษณะคล้ายกับเลขหนึ่งไทย (๑) ซึ่งลายก้านขดประดับเสาดิตตผนังประตูทางเข้าชั้นที่สองทางทิศตะวันออก มีลักษณะโคนลายหรือต้นลายประดับด้วยลำตัวสิงห์ขนาดเล็ก ต่อด้วยลายก้านขดที่มีขนาดเล็กและเหลือพื้นที่ว่างด้านข้างเล็กน้อยที่สามารถแทรกลายกระหนกขนาดเล็กได้ ส่วนภายในก้านขดมีการแทรกขดม้วนและกระหนกผักกูดที่มีขนาดแตกต่างกันชัดเจน ซึ่งไม่มีขนาดกลาง มีเพียงขนาดใหญ่และเล็ก จึงทำให้ขนาดใหญ่ค่อนข้างเด่น ซึ่งลายก้านขดของศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์จึงมีความใกล้เคียงกับก้านขดของปราสาทเมืองต่ำในส่วนของเฉพาะก้านขดตรงกลาง เพราะที่ศาลหลักเมืองไม่มีการประดับลายกระหนกขนาดเล็กบริเวณด้านข้างของก้านขด

รูปภาพที่ 425 ลายก้านขด ประดับเสาดิตตผนัง
บริเวณซุ้มประตูทางเข้าชั้นที่ 2

ทางทิศตะวันออกของปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 426 รายละเอียดของลายก้านขด

รูปภาพที่ 427 แสดงการเปรียบเทียบลายก้านขดประดับเสาดัดผนัง ระหว่าง

ก. ลายก้านขดประดับเสาดัดผนังทิศตะวันออกและทิศตะวันตกปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์

ข. ลายก้านขดประดับเสาดัดผนังมณฑปทิศตะวันออกปราสาทประธาน ปราสาทบันทายสรี

ประเทศกัมพูชา

ค. ลายก้านขดประดับเสาดัดผนังซุ้มประตูทางเข้าชั้นในสุด ทิศตะวันออก

ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา

ง. ลายก้านขดประดับเสาดัดผนังห้องครรภคฤหะ ปราสาทประธาน ปราสาทบันทายสรี

ประเทศกัมพูชา

จ. ลายก้านขดประดับเสาดัดผนังซุ้มประตูทางเข้าระเบียงคดชั้นนอกชั้นที่สองทิศตะวันออก

ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างปัจจุบันได้ศึกษาการตกแต่งลวดลายภายในคล้ายกับก้านขดประดับเสาดัดผนังห้องครรภคฤหะ ปราสาทประธาน ปราสาทบันทายสรี และลายก้านขดประตูทางเข้าระเบียงคดชั้นนอกชั้นที่สองทางทิศตะวันออกของปราสาทเมืองต่ำ มากที่สุด เนื่องจาก ลายก้านขดอื่นๆ ค่อนข้างมีอัตราส่วนเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส และค่อนข้างเป็นวงกลมมากกว่า ลายก้านขดที่เป็นลักษณะของไม้เลื้อยหรือพันธุ์พุกชา เนื่องจากการเว้นระยะความห่างของการต่อลาย ทำให้ลายยาวขึ้น แต่มีการเพิ่มรายละเอียดของลายเส้นหรือใบไม้มากขึ้น

ทิศใต้ของมณฑปและทิศเหนือของมณฑป : ตกแต่งลวดลายประดับคล้ายกันต่อดอกบนโครงสร้างลายก้ามปู ประกอบด้วยลวดลายก้านต่อดอกมีส่วนฐานเป็นลายขดม้วนหันหัวออกจากกัน และเชื่อมด้วยลายกระหนกลักษณะคล้ายลายก้ามปู ซึ่งลายแต่ละชุดมีการซ้ำกันเรียงเป็นแนวตั้ง

รูปภาพที่ 428 ลายก้ามปูประดับเสาดิตตผนัง
บริเวณมณฑปทิศใต้และทิศเหนือของปราสาท
ศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์

รูปภาพที่ 429 รายละเอียดของลาย
ก้ามปูก้านต่อดอก

(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลายก้ามปูประดับเสาดิตตผนัง

รูปแบบของลวดลายก้ามปูประดับเสาดิตตผนังบริเวณมณฑปปราสาทบันทายสรี
ประเทศกัมพูชา

ลายก้ามปูประดับเสาดิตตผนังที่ปราสาทบันทายสรี มีค่อนข้างหลายรูปแบบ แต่ละรูปแบบยังคงยึดหลักโครงสร้างแกนหลักอยู่ ซึ่งประกอบด้วยลายก้านขดและลายก้านต่อดอก ซึ่งมีลายก้ามปูบริเวณประตูทางเข้ามณฑปทางทิศเหนือและทิศใต้ ที่อาจจะเป็นแรงบันดาลใจให้แก่ช่างปัจจุบัน ก้านขดของปราสาทบันทายสรีค่อนข้างไม่กลมชัด แต่หากเน้นเส้นที่มีความพริ้วไหวมากกว่า และเส้นโค้งมากกว่า

รูปภาพที่ 430 ลายกำมปู ระดับเสาดิถผนังมณฑป

ปราสาทประธาน ฝั่งทิศเหนือและใต้

ปราสาทบันทายสรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 431 รายละเอียดของลาย

กำมปูกำนต่อดอก

รูปแบบของลวดลายกำมปูระดับเสาดิถผนังปราสาทประธานปราสาทศรีขรภูมิ อ.

ศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์

ลายกำมปูประกอบด้วย แกนกลางเป็นลายกำนต่อดอก และกำนขดสองคู่ กึ่งกลางของลายกำนขดมีลายดอกไม้สี่เหลี่ยมคล้ายดอกประจายาม ส่วนลายกำนขดประดับด้วยลายกระหนกและการตกแต่งด้วยรายละเอียดของเส้น ส่วนปลายของเสาดิถผนังประดับด้วยกำนขดแทรกภาพบุคคลทำท่าคล้ายรำร่าทั้งสองข้าง ต้นลายเป็นลายประดับนางอัปสรถือดอกไม้คล้ายดอกบัว หรือดอกไม้ตระกูลดอกไม้หอมอย่างจำปี จำปา มีนกกแก้ว พังพอน ซึ่งเป็นสัตว์สัญลักษณ์แห่งความมงคล พบว่าโครงสร้างของลายกำมปูของศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์มีความคล้ายเพียงแค่โครงสร้างลายเท่านั้น และยังคงตัดทอนบางส่วนให้ลายมีความเรียบง่ายซึ่งประกอบไปด้วยลายกำนขดและลายกำนต่อดอกเท่านั้น

รูปภาพที่ 432 ลายก้ามปู ประดับเสาดิฉนัง
ปราสาทประธานปราสาทศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์

รูปภาพที่ 433 รายละเอียดของลายก้ามปู
ก้านต่อดอก

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 434 แสดงการเปรียบเทียบ ลายกำมปู ระดับเสาดิฉันัง ระหว่าง
 ก. ประตู่ทางเข้ามณฑปฝั่งทิศเหนือและทิศใต้ปราสาทประธาน ศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
 ข. ประตู่ทางเข้ามณฑปฝั่งทิศเหนือและทิศใต้ปราสาทประธาน ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
 ค. ประตู่ทางเข้าทิศตะวันออก ปราสาทประธาน ปราสาทศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างปัจจุบันได้รับแรงบันดาลใจจากปราสาทบันทายสรี ซึ่งรายละเอียดของลายนั้นแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย ซึ่งลายแบบใหม่ค่อนข้างเรียวแหลม จึงทำให้ความอ่อนช้อยลดลง แต่ยังคงความเป็นโครงสร้างหลักตลอดจนการประดับกระหนกภายในลวดลาย

ทิศใต้ของครรภคฤหะและทิศเหนือของครรภคฤหะ : ตกแต่งลวดลายประดับด้วยลายกำมปูต่อดอกแทรกใบหน้าสัตว์ พญาครุฑ สลับหน้ากาลคายใบไม้มีวนออก และตกแต่งด้วยลายกระหนก ลักษณะคล้ายใบไม้สามเหลี่ยมภายในโครงสร้างลายกำมปู แต่โครงสร้างแกนกลางหรือโครงสร้างหลักเป็นลายกำมปูต่อดอก

รูปภาพที่ 435 ลายหน้ากาลสลับน้าครุฑ
คายใบไม้มีวนประดับเสาดิฉนังประตูทางเข้า
ห้องครรภคฤหะทิศเหนือและทิศใต้
ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์

รูปภาพที่ 436 ลายหน้ากาลสลับน้าครุฑ
คายใบไม้มีวน

(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลายกำมปูประดับเสาดิฉนัง

จากการตรวจสอบจะพบว่าลายเสาดิฉนังห้องครรภคฤหะทั้งทางทิศเหนือและทิศใต้ของปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ ได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบบันทายสรีอย่างชัดเจน

รูปแบบของลวดลายกำมปูประดับเสาดิฉนังประตูทางเข้าทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตกของปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา

ลายกำมปูประกอบด้วย ลายกำนขด กำนต่อดอกและลายกระหนก ตลอดแทรกใบหน้าสัตว์อาทิ หน้าพญาครุฑ และหน้ากาลคายกำนขดมีวนออกจากกัน ด้านล่างกำนขดประดับด้วยลายกระหนกเรียวยาว ส่วนด้านบนจะมีขนาดที่สั้นกว่า ทั้งหมดสามชั้นด้านบนสุดเป็นปลายกำนต่อดอก

รูปภาพที่ 437 ลายหน้ากาลสลับน้าครุฑ
 คายใบไม้ม้วนประดับเสาดัดผนัง
 ประตู่ทางเข้าทิศตะวันออก
 ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 438 หน้ากาลสลับน้าครุฑ
 คายใบไม้ม้วน

รูปภาพที่ 439 แสดงการเปรียบเทียบลายหน้ากาลสลับน้าครุฑคายใบไม้ม้วนประดับเสาดัดผนัง ระหว่าง
 ก.ลายหน้ากาลสลับน้าครุฑคายใบไม้ม้วนประดับเสาดัดผนังประตู่ทางเข้าห้องครรภคฤหะทิศเหนือ
 และทิศใต้ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
 ข.ลายหน้ากาลสลับน้าครุฑคายใบไม้ม้วนประดับเสาดัดผนังประตู่ทางเข้าทิศตะวันออก
 ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา

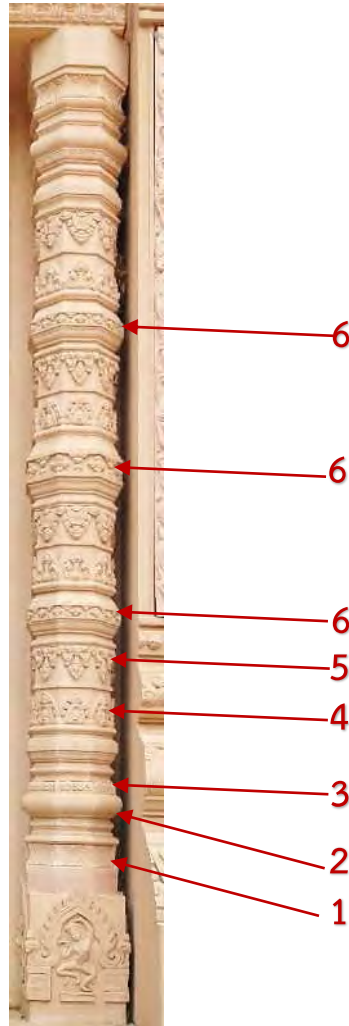
พบว่าช่างสมัยปัจจุบันได้ถอดแบบลวดลายจากแบบเก่า ซึ่งลวดลายมีความคล้ายมากแต่หากสังเกตรายละเอียดภายในของลายก็จะแตกต่างกันไปไม่มากนัก เนื่องจากอัตราส่วนที่อาจจะแปรตามพื้นที่หรือขนาดของสถาปัตยกรรม

ลวดลายประดับเสาประดับกรอบประตู

เนื่องจากการตกแต่งลวดลายประดับบริเวณเสาประดับกรอบประตูมีลักษณะเหมือนกันในส่วนของทิศตรงกันข้าม ได้แก่ ทิศตะวันออกกับทิศตะวันตก ทิศใต้ของมณฑลกับทิศเหนือของมณฑล และทิศใต้ของครรรคฤหะกับทิศเหนือของครรรคฤหะ มีลวดลายประดับดังนี้

ทิศตะวันออกกับทิศตะวันตก : ลักษณะเสาเป็นทรงแปดเหลี่ยม ประกอบด้วยวงแหวนหลายชั้น ลักษณะฐานเสาจะเป็นสี่เหลี่ยม ลวดลายประดับเสาประดับกรอบประตู ประกอบด้วยลายดังต่อไปนี้

- 1.ลายกลีบบัวคว่ำลักษณะใบปลายแหลมคล้ายสามเหลี่ยม
  - 2.คั่นลายด้วยวงแหวนโค้งกลมคล้ายทรงหม้อน้ำมนต์
  - 3.ลายใบไม้สามเหลี่ยมเล็กแบบพินปลาชนิดหางและคว่ำ
  - 4.ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหาง และคว่ำ ประดับด้านเหลี่ยมละใบ เชื่อมกลีบใบแต่ละใบด้วยกลีบบัวสามเหลี่ยม จะประดับตกแต่งสลัแบบหางและคว่ำในแต่ละชุด
  - 5.ลายสามเหลี่ยมที่ตัดทอนจากก้านต่อดอกแบบหาง และคว่ำ ประดับด้านเหลี่ยมละใบ คั่นใบระหว่างเหลี่ยมด้วยใบไม้สามเหลี่ยมขนาดเล็ก จะประดับตกแต่งสลัแบบหางและคว่ำในแต่ละชุด
- ซึ่งแต่ละชุดของใบไม้สามเหลี่ยมและสามเหลี่ยมคล้ายก้านต่อดอก ปรากฏเส้นวงแหวนเล็กๆ คั่นตรงกลาง
- 6.ลายหน้ากระดานดอกซีกดอกซ้อน แบ่งเป็นสามส่วน ส่วนบนและล่างจะมีขนาดเล็ก ส่วนตรงกลางจะมีขนาดเป็นสองเท่าของส่วนบนและล่าง

รูปภาพที่ 440 ลวดลายประดับเสากรอบประตูทิศตะวันออกและทิศตะวันตก
ปราสาทศาลหลักเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

บริเวณส่วนฐานเสาปรากฏภาพอัปสราร่ายรำบนฐานในซุ้มสามเหลี่ยม

รูปภาพที่ 441 ภาพสลักส่วนฐานของเสาประดับกรอบประตู
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับเสากรอบประตู

รูปแบบของลวดลายเสาประดับกรอบประตูทางเข้าปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา

ช่างสมัยปัจจุบันได้สร้างสรรค์ลวดลายประดับเสากรอบประตู โดยอาจจะได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบบันทายสรีเนื่องจากการประดับลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมบนและล่างคั่นด้วยเส้นตรง หากแต่ช่างได้ดัดแปลงขนาดและลักษณะของใบไม้สามเหลี่ยมซึ่งด้านบนล่างรายละเอียดของลายจะไม่เหมือนกัน และคั่นชุดลายด้วยลายดอกซีกดอกซ้อน ซึ่งลายกึ่งกลางจะมีขนาดใหญ่

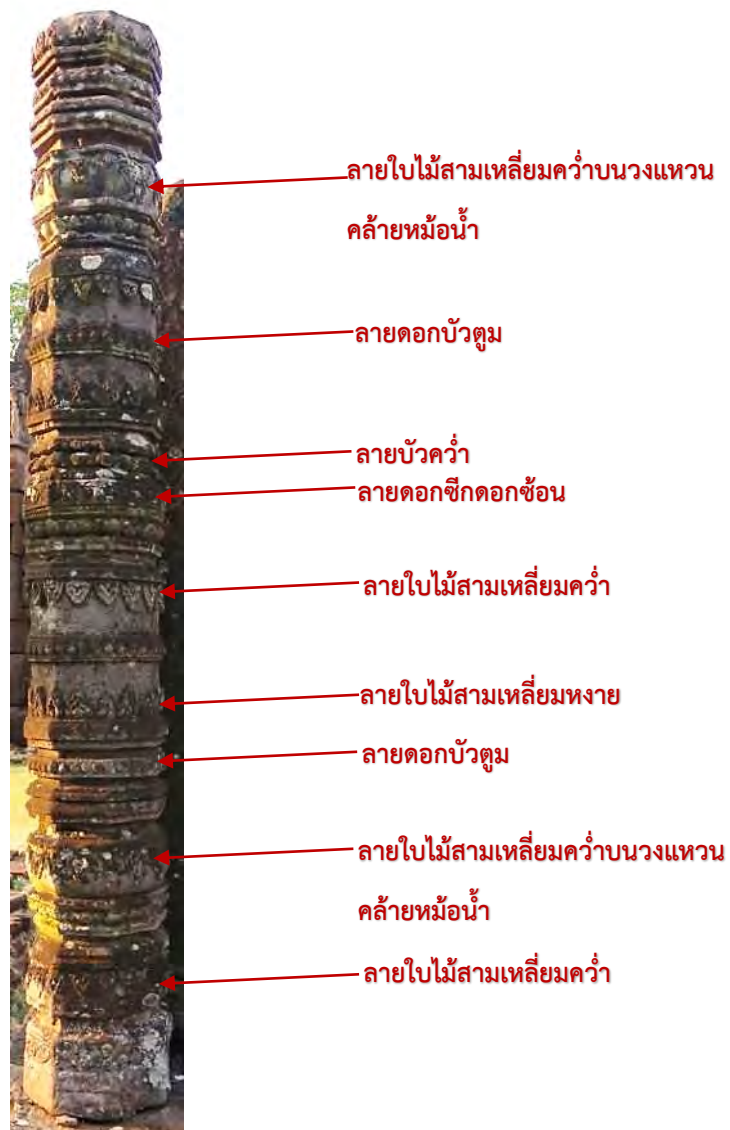
รูปภาพที่ 442 เสาประดับกรอบประตูทางเข้า ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา

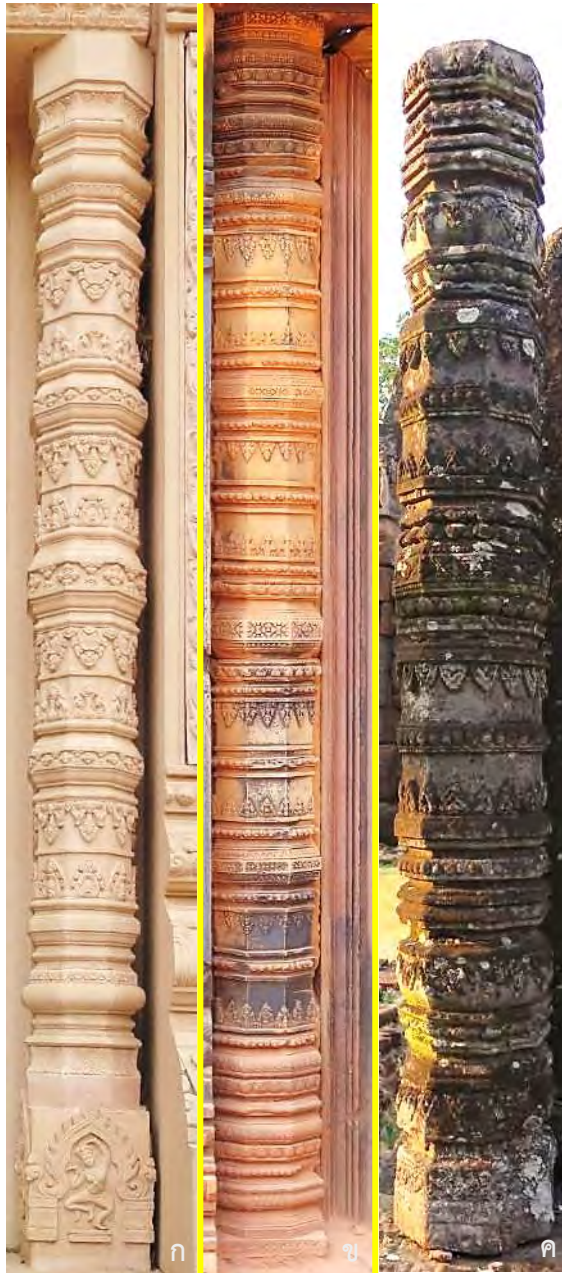
การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับเสากรอบประตู

รูปแบบของลวดลายเสาประดับกรอบประตูทางเข้าปราสาทอิฐหลังเหนือ ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

เสาประดับกรอบประตูแปดเหลี่ยมที่ยังคงหลงเหลืออยู่นี้เป็นเสาประดับกรอบประตูของปราสาทอิฐที่ถูกสร้างขึ้นก่อนที่จะมีการสร้างปราสาทประธานและมีการเสื่อมสภาพตามกาลเวลา จึงเหลือแต่เสาประดับกรอบประตูที่ทำด้วยวัสดุหินทราย ลวดลายประดับเสากรอบประตูที่เห็นได้ชัดเจน คือ ลายใบไม้สามเหลี่ยม ลายบัวคว่ำบัวหงาย ลายดอกบัวตูม ลายดอกซีกดอกซ้อน และลายพลอยเม็ดกลม

รูปภาพที่ 443 เสาประดับกรอบประตูปราสาทอิฐหลังเหนือ ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 444 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับเสากรอบประตู ระหว่าง
 ก.เสาประดับกรอบประตูทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตก
 ปราสาทศาลหลักเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
 ข.ประตูทางเข้า ทางทิศตะวันออก ปราสาทประธานปราสาทบันทายสีรี ประเทศกัมพูชา
 ค.เสาประดับกรอบประตู ปราสาทอิฐหลังเหนือ ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างยุคปัจจุบันนิยมใช้โครงสร้างหลักที่สามารถเห็นได้อย่างชัดเจน อาทิ ปลายใบไม้สามเหลี่ยม ดอกชีกดอกซ้อน และบัวคว่ำบัวหงาย เป็นต้น แต่ช่างสมัยใหม่ได้มีการตัดทอน ส่วนของการคั่นลายด้วยลายกลีบบัวบริเวณลายดอกชีกดอกซ้อน จำนวนของใบไม้สามเหลี่ยมที่มีการปรับเปลี่ยนเหลือเพียงด้านเหลี่ยมละหนึ่งใบ และตัดทอนลายดอกบัวตูมที่คั่นระหว่างใบไม้สามเหลี่ยม ออกให้เหลือเพียงเส้นตรงเรียบ และลายดอกชีกดอกซ้อนที่มีพื้นที่ว่างระหว่างดอก จึงทำให้ทราบว่าช่างสมัยใหม่ได้ปรับเปลี่ยนลายประดับเสากรอบประตูให้เกิดชุดลายใหม่ขึ้น โดยยังคงยึดหลักการประดับแบบเก่าอยู่

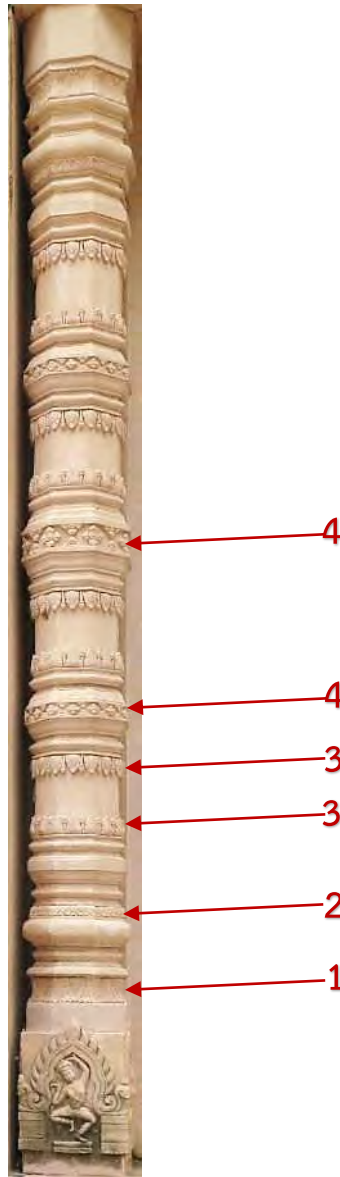
ทิศใต้ของมณฑปและทิศเหนือของมณฑป : ลักษณะเสาเป็นทรงแปดเหลี่ยม ประกอบด้วยวงแหวนหลายชั้น ลักษณะฐานเสาจะเป็นสี่เหลี่ยม ลวดลายประดับเสาประดับกรอบประตู ประกอบด้วยลายดังต่อไปนี้

1. ลายกลีบบัวคว่ำลักษณะใบปลายแหลมคล้ายสามเหลี่ยม คั่นลายด้วยวงแหวนโค้งกลมคล้ายทรงหม้อน้ำมนต์
2. ปลายใบไม้สามเหลี่ยมเล็กแบบพื้นปลาชนิดหงายและคว่ำ
3. ปลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงาย และคว่ำ ประดับด้านเหลี่ยมลามใบ คั่นแต่ละใบด้วยอุบะบัวตูม แต่ละชุดไม่ปรากฏเส้นคั่นตรงกลาง
4. ปลายหน้ากระดานดอกชีกดอกซ้อน แบ่งเป็นสามส่วน ส่วนบนและล่างจะมีขนาดเล็ก ส่วนตรงกลางจะมีขนาดเป็นสองเท่าของส่วนบนและล่าง

บริเวณส่วนฐานเสาปรากฏภาพอัปสราร่ายรำบนฐานในซุ้มสามเหลี่ยม

รูปภาพที่ 445 ภาพสลักส่วนฐานของเสาประดับกรอบประตู

รูปภาพที่ 446 ลวดลายประดับเสากรอบประตูมณฑปทางทิศเหนือและทิศใต้
ปราสาทศาลหลักเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับเสากรอบประตู

รูปแบบของลวดลายเสาประดับกรอบประตูทางเข้าปราสาทบันทายสรี
ประเทศกัมพูชา

ช่วงสมัยปัจจุบันได้สร้างสรรค์ลวดลายประดับเสากรอบประตู โดยอาจจะได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบบันทายสรีเนื่องจากการประดับลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมบนคันทวยพวงอุษะทั้งหงายและ

คว่ำ หากแต่ช่างได้ตัดแปลงขนาดและลักษณะของใบไม้สามเหลี่ยมด้านบนล่างมีลักษณะเรียวยาว พร้อมทั้งรายละเอียด และคั่นชุดลายด้วยลายดอกชีกดอกซ้อน ใบไม้สามเหลี่ยมพื้นปลาขนาดเล็ก

รูปภาพที่ 447 เสาประดับกรอบประตูทางเข้ามณฑป ทางทิศเหนือและใต้ ปราสาทประธาน

ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 448 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับเสากรอบประตู ระหว่าง
 ก.ประตูทางเข้าห้องมณฑปทิศเหนือและทิศใต้ ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
 ข.เสาประดับกรอบประตูทางเข้ามณฑป ทางทิศเหนือและใต้ ปราสาทประธาน
 ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

จึงสรุปได้ว่าลายนี้ช่างสมัยปัจจุบันได้ปรับเล็กน้อยในเรื่องของขนาดของลายแต่ก็สามารถเห็นได้ชัดว่าลายประดับนี้ได้รับแรงบันดาลใจจากชุดลายประดับเสากรอบประตูปราสาทบันทายศรี

ทิศใต้ของกรรมคฤหะและทิศเหนือของกรรมคฤหะ : ลักษณะเสาเป็นทรงแปดเหลี่ยม ประกอบด้วยวงแหวนหลายชั้น ลักษณะฐานเสาจะเป็นสี่เหลี่ยม ลวดลายประดับเสาประดับกรอบประตู ประกอบด้วยลายดังต่อไปนี้

1.ลายกลีบบัวคว่ำลักษณะใบปลายแหลมคล้ายสามเหลี่ยม คั่นลายด้วยวงแหวนโค้งกลมคล้ายทรงหม้อน้ำมนต์

2.ลายใบไม้สามเหลี่ยมเล็กแบบพินปลาชนิดหงายและคว่ำ

3.ลายใบไม้สามเหลี่ยมเรียวยาวแบบหงายประดับด้านเหลี่ยมละใบ คั่นแต่ละใบด้วยอุบะบัวขาบหงาย ในแต่ละชุดจะสลับแบบหงายและคว่ำเพียงลายเดียว ไม่มีลายคู่ตรงข้าม

4.ลายหน้ากระดานดอกชีกดอกซ้อน แบ่งเป็นสามส่วน ส่วนบนและล่างจะมีขนาดเล็ก ส่วนตรงกลางจะมีขนาดเป็นสองเท่าของส่วนบนและล่าง

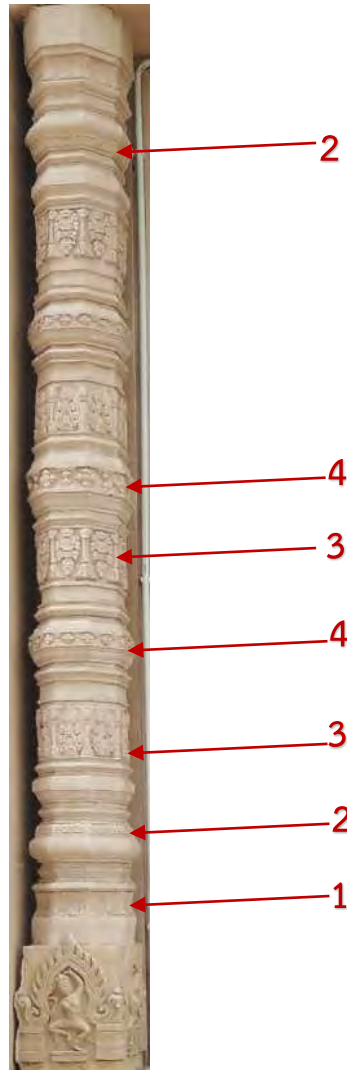
บริเวณส่วนฐานเสาปรากฏภาพอัปสราร่ายรำบนฐานในซุ้มสามเหลี่ยม

รูปภาพที่ 449 ภาพสลักส่วนฐานของเสาประดับกรอบประตู

(ที่มา: ผู้วิจัย)

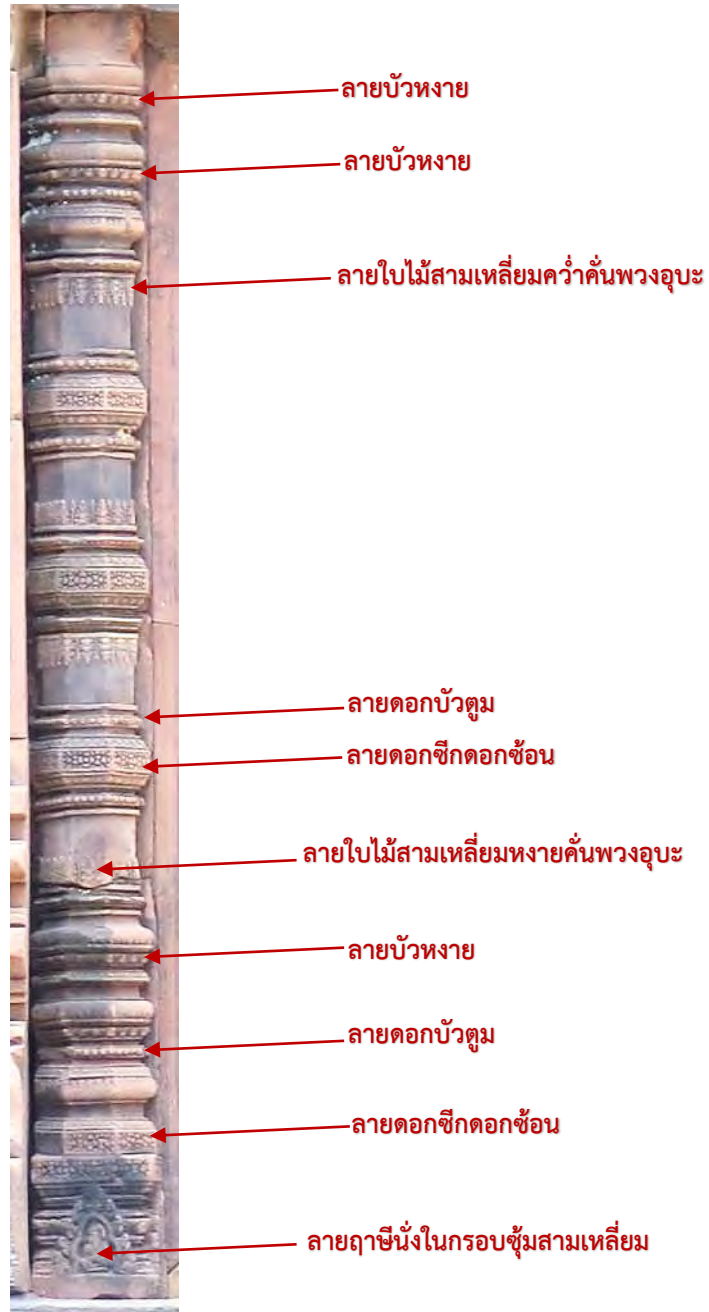
รูปภาพที่ 450 ลวดลายประดับเสากรอบประตูห้องครุฑฤๅษะทางทิศเหนือและทิศใต้
ปราสาทศาลหลักเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับเสากรอบประตู

รูปแบบของลวดลายเสาประดับกรอบประตูทางเข้าปราสาทบันทายศรี
ประเทศกัมพูชา

ช่วงสมัยปัจจุบันได้สร้างสรรค์ลวดลายประดับเสากรอบประตู โดยอาจจะได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบบันทายศรีเนื่องจากการประดับลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมหายหรือคว่ำคั่นด้วยอุษะดอกบัวตูมแต่ใบไม้มีขนาดเล็กกว่าศาลหลักเมือง หากแต่ช่างได้ดัดแปลงคล้ายลวดลายประเภท

เฟืองอุบะและคันท้ายด้วยบัวขาบซึ่งมีขนาดใหญ่โดยประดับด้านเหลี่ยมละใบ และคันทุ่ปลายด้วยลายดอกชีกดอกซ้อน ซึ่งลายกึ่งกลางจะมีขนาดใหญ่

รูปภาพที่ 451 เสาประดับกรอบประตูทางทิศตะวันออก ปราสาทบรืวารหลังเหนือและใต้
ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 452 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับเสากรอบประตู ระหว่าง
 ก.เสากรอบประตูห้องครรภคฤหะทางทิศเหนือและทิศใต้ ปราสาทศาลหลักเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
 ข.ประตุมณฑป ทางทิศเหนือและใต้ ปราสาทประธานปราสาทบันทายสีรี ประเทศกัมพูชา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

จึงสรุปได้ว่าลายนี้ช่างสมัยปัจจุบันได้ปรับเล็กน้อยในเรื่องของขนาดของลายแต่ก็สามารถเห็นได้ชัดว่าลายประดับนี้ได้รับแรงบันดาลใจจากชุดลายประดับเสากรอบประตูปราสาทบันทายสรี

หน้าต่างมีฝั่งละหนึ่งบาน คือ ทิศใต้และทิศเหนือ บริเวณส่วนของทางเชื่อมอันตราระ ระดับลูกมะหวดบานละ 5 ชุด ค่อนข้างชิดติดกัน

รูปภาพที่ 453 หน้าต่างประดับลูกมะหวดที่ทำด้วยไม้
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลวดลายประดับทับหลัง

เนื่องจากการตกแต่งลวดลายประดับบริเวณทับหลังมีลักษณะเหมือนกันในส่วนของทิศตรงกันข้าม ได้แก่ ทิศตะวันออกกับทิศตะวันตก ทิศใต้ของมณฑปกับทิศเหนือของมณฑป และทิศใต้ของครรภคฤหะกับทิศเหนือของครรภคฤหะ มีลวดลายประดับดังนี้

ทิศตะวันออกกับทิศตะวันตก : ปรากฏภาพเทพนั่งวีราสนะในซุ้มสามเหลี่ยมเหนือหน้ากาลซึ่งอยู่กึ่งกลางทับหลัง คายท่อนมาลัยมีลักษณะคล้ายตัวยู (U) มีวงแหวนรัดท่อนพวงมาลัยข้างละสี่ปลายท่อนมาลัยเป็นใบไม้สามเหลี่ยมที่ประกอบด้วยลายขดม้วน ด้านบนท่อนมาลัยประดับด้วยลวดลายใบไม้สามเหลี่ยม ส่วนด้านล่างประกอบด้วยใบไม้ม้วนเข้าแทรกภาพเทพพนมตรงขดม้วนฝั่งละสองขดม้วนซ้ายขวาโดยมีลายบัวขาบคั่นเป็นอุษะ มีลายประดับด้านล่างเป็นลายฐานกลีบบัว มีเกสรเล็กๆ ด้านบนและประดับกลีบบัวเล็กๆ ด้านล่างอีกที

รูปภาพที่ 454 ลวดลายประดับทับหลังทิศตะวันออกและทิศตะวันตก
ของปราสาทศาลหลักเมือง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับทับหลัง

รูปแบบของลวดลายประดับทับหลังหอคำม็กร์ทั้งสี่ทิศ ปราสาทบันทายสรี
อ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ลายประดับทับหลังหอคำม็กร์นี้ มีโครงสร้างหลักคือ หน้ากาลคายท่อนมาลัยที่มีปลายท่อนมาลัยซ้อนกัน เชื่อมกับลายใบไม้ม้วนทั้งฝั่งซ้ายและขวาอย่างละหนึ่งคู่ ศูนย์กลางของทับหลังประดับด้วยท่อนมาลัยที่ใบไม้ม้วนชนกันจึงทำให้หน้ากาลมีขนาดเล็กและมีภาพบุคคลประทับนั่งเหนือหน้ากาล มีซุ้มสามเหลี่ยมยาวคลุมจนสุดหน้ากาล ปลายท่อนมาลัยประดับใบไม้ม้วนประดับปลายช่อก้านต่อดอกขนาดเล็ก ด้านบนประดับใบไม้สามเหลี่ยมซึ่งประกอบด้วยก้านขด ทับหลังทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตกของปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์แห่งนี้จึงมีลักษณะของรูปร่างใบไม้ม้วน และใบไม้สามเหลี่ยมด้านบน แต่ก้านขดภายในกลับหันไปคนละด้านกับที่บันทายสรี จึงทำให้ทราบว่า ช่างสมัยปัจจุบัน ได้นำส่วนของเค้าโครงรอบนอกเป็นแรงบันดาลใจสู่งานศิลปะสมัยใหม่

รูปภาพที่ 455 ทับหลังหอคำม็กร์ ทั้งสี่ทิศ ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายประดับทับหลังประตูทางเข้าทางทิศตะวันออกเฉียงคด
ชั้นนอกปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

ลายประดับทับหลังประตูทางเข้าทิศตะวันออกเฉียงคดชั้นในของปราสาทเมืองต่ำ
จ.บุรีรัมย์ แห่งนี้ โครงสร้างหลักของทับหลัง มีลักษณะท่อนมาลัยเชื่อมต่อกัน ด้านล่างประดับด้วยลาย
ใบไม้ม้วนฝิ่งละคู่ ม้วนเข้าหาหน้ากาล ศูนย์กลางทับหลังประดับภาพบุคคลประทับนั่งในซุ้มเหนือหน้า
กาล ปลายท่อนมาลัยประดับด้วยใบไม้ม้วนและใบไม้สามเหลี่ยมส่วนปลาย พื้นหลังด้านบนประดับ
ด้วยลายใบไม้สามเหลี่ยม

รูปภาพที่ 456 ทับหลังประตูทางเข้าทิศตะวันออกเฉียงคดชั้นนอก ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 457 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับทับหลัง ระหว่าง
 ก.ทับหลังทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์
 ข.ทับหลังประตูทางเข้าหอคำมัวร์ทั้งสี่ทิศ ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
 ค.ทับหลังประตูทางเข้าทิศตะวันออกกระเบื้องคดชั้นนอก ปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างยุคปัจจุบันได้มีการนำจุดเด่นหรือความงามในแต่ละรูปแบบมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ลวดลายประดับในศิลปะสมัยใหม่ อาทิ ลายใบไม้ฉนวน การแทรกอุบะบัวขาบ ใบไม้สามเหลี่ยมที่ประกอบด้วยก้านขดที่มีลักษณะกลม จากปราสาทบันทายสรี หรือลักษณะของท่อนมาลัยและลายประดับท่อนมาลัยที่มีลักษณะคล้ายกับของปราสาทเมืองต่ำ และลักษณะการจัดวางหน้ากาลที่อยู่กึ่งกลางทับหลัง ส่วนภาพบุคคลในชู้มนั้นเปลี่ยนเป็นนั่งขัดสมาธิ เป็นต้น

ทิศใต้ของมณฑปและทิศเหนือของมณฑป : ปรากฏภาพอัปสราร่ายรำทั้งหมดเจ็ดองค์ โดยมีองค์ตรงกลางมีขนาดใหญ่ขนาบข้างละสามองค์ อัปสรารองค์เล็กที่ยืนร่ายรำยกขาข้างหนึ่งนั้นจะยืนบนใบบัว และปรากฏคลื่นน้ำบริเวณด้านล่างพร้อมมีการแทรกลายดอกบัวตูม ขณะเดียวกัน นางอัปสรที่อยู่ตรงกลางขาข้างหนึ่งยืนอยู่บนฐานดอกบัวบาน แต่งกายแบบนางรำนุ่งโจงกระเบนสั้นประดับเข็มขัดลายใบไม้สามเหลี่ยม ใส่กำไลข้อมือและข้อเท้า ลำตัวพาดสังวาล และสวมกรองศอ ศีรษะสวมเทริดประดับลายใบไม้ และมีใบหน้าที่หลับตาและปากที่ยิ้มมุมปากเล็กน้อย

รูปภาพที่ 458 ลวดลายประดับทับหลัง ทิศใต้และทิศเหนือของมณฑป ปราสาทศาลหลักเมือง

จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับทับหลัง

รูปแบบของลวดลายประดับทับหลังในโถงระหว่างระเบียงคดชั้นที่ 2 และ 3 ปราสาทพระขรรค์ อ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ลวดลายนางอัปสรกำลังรำรำ ณ ปราสาทพระขรรค์แห่งนี้ คือลวดลายประดับทับหลังบริเวณประตูทางเดินระเบียงคด ลักษณะของนางอัปสร คือ ยืนเรียงกันเป็นหน้ากระดาน ท่ารำที่มีจังหวะสลับการยกมือและเท้าสลับกัน และมีนางอัปสรที่มีขนาดใหญ่อยู่ตรงศูนย์กลาง ส่วนทั้งสองข้างประดับนางอัปสรที่มีขนาดเล็กลงและแสดงท่าทางรำรำแบบตรงกันข้ามกับอีกฝั่งหนึ่ง ข้างบนและด้านล่างมีลายประกอบขนาดเล็กประดับคล้ายกรอบพื้นที่ของลายอัปสรรำรำ คือ ด้านล่างประดับคล้ายพलयเม็ดกลม ส่วนด้านบนประดับใบไม้สามเหลี่ยมที่ซ้อนกันยกเว้นบริเวณอัปสรที่มีขนาดใหญ่

ซึ่งทำให้หน้าบันห้องมณฑปทิศใต้และทิศเหนือของปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์มีลักษณะใกล้เคียงกับลวดลายบนผนังส่วนบนของเรือนธาตุ ณ ปราสาทพระขรรค์ จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 459 ลวดลายประดับทับหลังนางอัปสรรำรำ บริเวณโถงระหว่างระเบียงคดชั้นที่ 2 และ 3

ปราสาทพระขรรค์ ประเทศกัมพูชา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

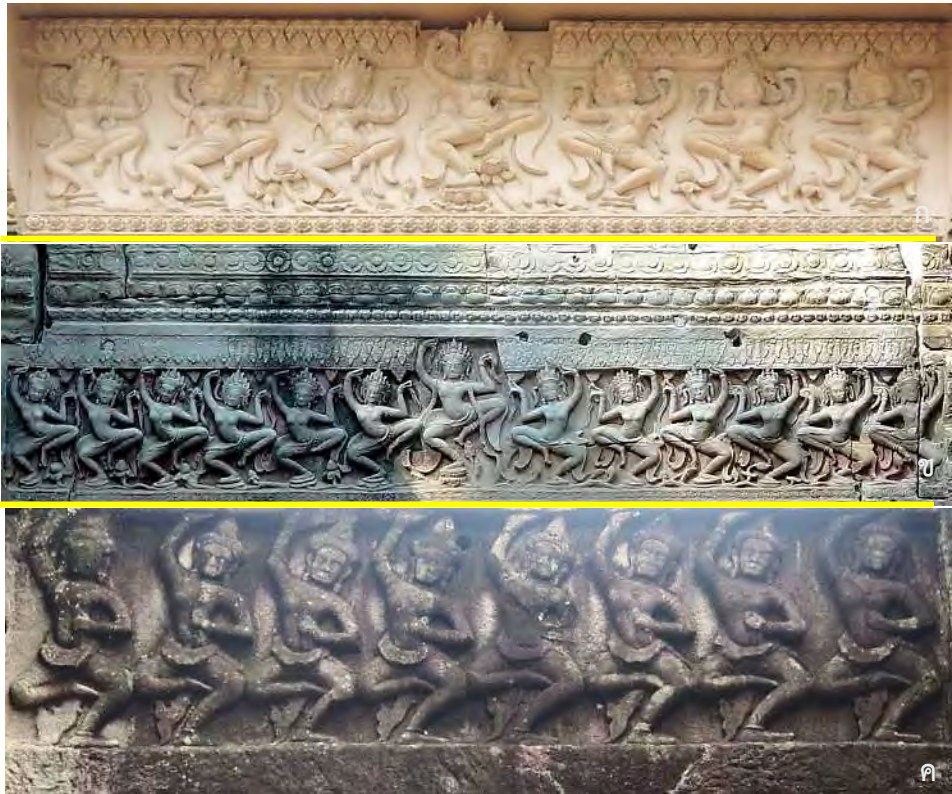

รูปแบบของลวดลายประดับทับหลังบริเวณทางเดินเข้าปราสาททางทิศใต้
ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

ลวดลายทับหลังนี้สลักภาพนางอัปสราร่ายรำในทิศทางเดียวกัน และมีขนาดเท่ากัน ซึ่งมีความแตกต่างจากปราสาทพระขรรค์ในด้านการแต่งกาย เครื่องทรงประดับเศียร ทำรำมีลักษณะใกล้เคียงกันแต่มีอีกข้างกลับหันเข้าหาลำตัว

รูปภาพที่ 460 ลวดลายประดับทับหลังบริเวณทางเดินเข้าปราสาททางทิศใต้ ปราสาทพิมาย อ.พิมาย
จ.นครราชสีมา

รูปภาพที่ 461 แสดงการเปรียบเทียบลายอัสสราร่ายรำ ระหว่าง
 ก.ลวดลายนางอัสสราร่ายรำประดับทับหลัง ทิศใต้และทิศเหนือของมณฑป ปราสาทศาลหลักเมือง
 จ.บุรีรัมย์
 ข.ลวดลายประดับนางอัสสราร่ายรำ บนผนังส่วนบนของเรือนธาตุ ปราสาทพระขรรค์
 ประเทศกัมพูชา
 ค.ลวดลายประดับทับหลังบริเวณทางเดินเข้าปราสาททางทิศใต้ ปราสาทพิมาย อ.พิมาย
 จ.นครราชสีมา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่วงยุคปัจจุบันได้นำลวดลายประดับส่วนอื่นที่น่าสนใจและมีลวดลายที่ค่อนข้างเหมาะสมกับแนวความคิดของสถาปัตยกรรมศิลปะสมัยใหม่ ซึ่งลวดลายบนทับหลังปราสาทศาลหลักเมืองนี้ค่อนข้างเหมือนลวดลายที่ปราสาทพระขรรค์มาก อาทิ เรื่องการแต่งกายของนางอัสรา ทำท่างในการร่ายรำ ศูนย์กลางการจัดองค์ประกอบภาพ ตลอดจนเส้นขอบหรือกรอบบนและล่างของชุดลายนางอัสสราร่ายรำ เป็นต้น จึงสรุปได้ว่า ช่วงสมัยใหม่นี้อาจได้รับอิทธิพลลวดลายนางอัสสราร่ายรำ จากปราสาทพระขรรค์ ประเทศกัมพูชา

ทิศใต้ของครรภคฤหะและทิศเหนือของครรภคฤหะ : ปรากฏภาพหน้ากาลขนาดใหญ่อยู่ที่กึ่งกลางภาพประดับด้วยลายกระหนกและลายก้านช่อต่อดอก พร้อมคายนอนมาลัยที่มีลักษณะคล้ายตัวยู (U) กึ่งกลางท่อนมาลัยแบ่งเป็นเสี้ยวทั้งสองข้าง โดยบริเวณตรงแบ่งเป็นเสี้ยวปรากฏภาพพญาครุฑคายนอนอุบะลายช่อต่อดอกคว่ำส่วนปลายประดับบัวขาบและมีช่อแตกใบเป็นใบไม้มีฉนวนออกทั้งสองข้าง ด้านบนเศียรพญาครุฑประดับซุ้มสามเหลี่ยม ปลายท่อนมาลัยประดับด้วยลายใบไม้มีฉนวนออกแทรกเทพาลังร้ายรำในซุ้มสามเหลี่ยม ส่วนบนท่อนมาลัยประดับลายใบไม้สามเหลี่ยม และขอบบนของทับหลังประดับด้วยลายหน้ากระดานกลีบบัวขนาดเล็ก

รูปภาพที่ 462 ลวดลายประดับทับหลัง ทิศใต้และทิศเหนือของห้องครรภคฤหะ
ปราสาทศาลหลักเมือง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับทับหลัง

รูปแบบของลวดลายประดับทับหลังทิศตะวันออกของปราสาทบรีวารหลังเหนือปราสาทบันทายศรี อ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ลายประดับทับหลังของปราสาทบรีวารหลังเหนือนี้ โครงสร้างหลัก มีการแบ่งเสี้ยวท่อนมาลัยอย่างชัดเจนโดยแทรกใบหน้าของพญาครุฑคายนอนอุบะก้านต่อดอกและส่วนปลายปรากฏใบไม้มีฉนวนทั้งสองข้าง บริเวณกึ่งกลางทับหลังประดับภาพจำหลักเล่าเรื่องพระอินทร์อยู่ในซุ้มทรงช้างเอราวัณหนึ่งเศียร บริเวณฐานข้างประดับด้วยครุฑหนึ่งคู่ กำลังทำท่าคล้ายร้ายรำ พื้นหลังด้านบนประดับใบไม้สามเหลี่ยมที่ประกอบด้วยก้านขด ส่วนปลายท่อนมาลัยประดับด้วยใบไม้มีฉนวนแทรกพญาครุฑกำลังร้ายรำ กรอบบนของทับหลังประดับด้วยลายบัวหงาย และใบไม้สามเหลี่ยมคล้ายฟันปลา

ลวดลายประดับทับหลังของปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์จึงมีความคล้ายหรือได้รับแรงบันดาลใจมาจากทับหลังปราสาทบรีวารหลังเหนือ ในส่วนของท่อนมาลัยและการแบ่งเสี้ยว ตลอดจนปลายท่อนมาลัย

รูปภาพที่ 463 ทับหลังประตูกิศจะวันออกปราสาทบรีวารหลังเหนือ ปราสาทบันทายสรี

ประเทศกัมพูชา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายประดับทับหลังประตูทางเข้าทางทิศตะวันออกเฉียงคดชั้นใน
ปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

ลายประดับทับหลังประตูทางเข้าทิศตะวันออกกระเบื้องคดชั้นในของปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์ แห่งนี้ โครงสร้างหลักของทับหลัง มีลักษณะท่อนมาลัยแบ่งเป็นสี่ช่วงชัดเจนด้วยอุบะบัวขาบ และเชื่อมด้วยลายใบไม้ม้วนบริเวณท่อนมาลัย ศูนย์กลางของทับหลังประดับด้วยหน้ากาลคายท่อนมาลัยมีลื่นออกมาเป็นสามเหลี่ยมด้านบนหน้ากาลประดับช่อก้านต่อดอก ส่วนพื้นหลังด้านบนประดับลายใบไม้สามเหลี่ยมที่ประกอบลายด้วยก้านขด ปลายท่อนมาลัยประดับด้วยใบไม้ม้วนและลายกระหนก

รูปภาพที่ 464 ทับหลังประตูทางเข้าทิศตะวันออกกระเบื้องคดชั้นใน ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 465 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับทับหลัง ระหว่าง

ก.ทับหลังทิศเหนือและทิศใต้ของห้องครรภคฤหะ ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์

ข.ทับหลังประตูทิศตะวันออกปราสาทบรีวารหลังเหนือ ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา

ค.ทับหลังประตูทางเข้าทิศตะวันออกเฉียงคดชั้นใน ปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างยุคปัจจุบันได้มีการนำจุดเด่นหรือความงามในแต่ละรูปแบบมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ลวดลายประดับในศิลปะสมัยใหม่ อาทิ การแบ่งเสี้ยวท่อนมาลัยด้วยการแทรกใบหน้าพญาครุฑ หรือ ใบหน้ากาลที่คายท่อนมาลัยที่ถูกปรับมีเพียงลายก้านต่อดอกเป็นต้น ซึ่งหากสังเกตลายเส้นและอัตราส่วนของลายแล้ว มีการปรับเปลี่ยนไปค่อนข้างมาก จึงแสดงให้เห็นว่า ทับหลังศิลปะสมัยใหม่นั้นได้มีการปรับโครงสร้างในส่วนของหน้ากาลที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่

ขึ้น ใบไม้มีขนาดใหญ่มากขึ้น แต่หน้าครุฑบริเวณแบ่งเสี้ยวท่อนมาลัยมีขนาดเล็กกว่าศิลปะรูปแบบเก่าและมีขนาดของปากที่ใหญ่กว่าด้วย

ลวดลายประดับหน้าบันและกรอบซุ้ม

เนื่องจากการตกแต่งลวดลายประดับบริเวณหน้าบันและกรอบซุ้มมีลักษณะเหมือนกันในส่วนของทิศตรงกันข้าม ได้แก่ ทิศใต้ของมณฑปกับทิศเหนือของมณฑป และทิศใต้ของครรภคฤหะกับทิศเหนือของครรภคฤหะ ยกเว้นทิศตะวันออกกับทิศตะวันตก โดยทิศตะวันตกมีลักษณะเหมือนกับทิศใต้และทิศเหนือของห้องครรภคฤหะ ซึ่งมีลวดลายประดับ ดังนี้

ทิศตะวันออก : หน้าบันชั้นที่ 1 ปรากฏภาพศิวนาฏราชเป็นศูนย์กลางของหน้าบัน ร่ายรำบนฐานบัวลูกฟักประดับลวดลายหน้ากระดานบัวหงายและดอกซีกดอกซ้อน พื้นหลังตกแต่งลายก้านขดแทรกภาพบุคคลหรือเทพเล่นเครื่องดนตรีต่างๆ ภายในลวดลายประดับ ประกอบด้วยขดม้วนขนาดเล็กและใบไม้มีขนาด ใบไม้ส่วนยอดคล้ายใบผักกูด โครงสร้างภาพรวมมีลักษณะ คล้ายตัวอักษรภาษาอังกฤษตัวเอ็ม (M) ปกคลุมด้วยกรอบซุ้มหน้าบันที่ประกอบด้วย ซ่อฟ้า ไบระกา และปลายซุ้มที่มีเพียงลวดลายบริเวณส่วนปลายซุ้มเท่านั้น โดยตกแต่งเป็นรูปมกรกายพญานาคมีรัศมีสองชั้นบนศีรษะ

รูปภาพที่ 466 กรอบซุ้มหน้าบันชั้นที่ 1 ภาพจำหลักพระศิวนาฏราช ประตู่ทางเข้าทิศตะวันออก
บริเวณมณฑป ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 467 ลายประดับหน้าบันเล่าเรื่องศิวนาฏราช ประตูทางเข้าทิศตะวันออกบริเวณมณฑป
ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับหน้าบัน

รูปแบบของลวดลายประดับหน้าบันของปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ
จ.บุรีรัมย์

หน้าบันเล่าเรื่องพระศิวนาฏราชที่ปราสาทพนมรุ้ง คือหน้าบันแสดงถึงอากัปกิริยา ร่ายรำและยกเท้าซ้ายขึ้นเล็กน้อย มีสิบกกร เส้นผมที่พริ้วไหวที่แสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็วของพระศิวะบนแท่นฐานบัวลูกฟักประดับลวดลายดอกชอกชอกซ้อน ประกอบกับมีภาพบุคคล ทั้งสองข้างเหนือภาพบุคคลมีซุ้มด้านบนเหนือศรีษะ พื้นหลังของหน้าบันประดับโดยมีการเว้นช่องว่างอย่างเหมาะสม มิได้ประดับลายก้านขดหรือลายพันธุ์พฤกษา มีเพียงเส้นริ้วคล้ายซุ้มจำลองเป็นเส้นเล็กๆคั่นด้วยลายดอกไม้วงกลมคล้ายกับดอกไม้จำพวกดอกดาวเรือง ส่วนยอดบนประดับเป็นดอกไม้สี่เหลี่ยม บริเวณกรอบซุ้มมีการประดับหลายชั้น แต่มิได้ประดับลวดลายภายในกรอบซุ้มใหญ่ปรากฏเพียงสายรัดที่ประดับด้วยดอกประจำยามบริเวณส่วนโค้งของซุ้ม ใบระกาประดับด้วยลายก้านต่อ ดอก และส่วนปลายซุ้มประดับด้วยพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรทั้งสองข้าง ซึ่งหน้าบันของอาคาร หอสมุดวัดจำปามีความคล้ายกับหน้าบันของปราสาทพนมรุ้งเนื่องจากโครงสร้างกรอบซุ้ม และการแสดงอากัปกิริยาร่ายรำที่มีความใกล้เคียงกัน และอาจส่งอิทธิพลต่อศิลปะร่วมแบบเขมรในสมัยใหม่ได้

รูปภาพที่ 468 กรอบซุ้มหน้าบันจำหลักภาพศิวนาฏราช ประติมากรรมทางเข้ามาถนนทป ทางทิศตะวันออกของ
ปราสาทประธานปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายประดับหน้าบันของปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

หน้าบันศิวนาฏราชแห่งนี้ค่อนข้างชำรุดไปมาก จึงไม่สามารถทราบถึงรายละเอียดของภาพพระศิวะและการประดับลวดลายพื้นหลังของหน้าบันได้ จากการศึกษาพบว่ามีความชำรุดส่วนของพระกร และพระบาท จึงไม่สามารถเห็นว่ามีกิ้งกร หรือยกพระบาทข้างไหน แต่ทราบว่าพระองค์ได้มีการร่ายรำบนฐานบัวลูกแก้วอกไก่ประดับลายกลีบบัว ทั้งสองข้างเป็นภาพบุคคลที่มีจำนวนมากว่าที่ปราสาทพนมรุ้ง ส่วนด้านหลังของพระศิวะ ปรางค์คล้ายซุ้มที่มีลักษณะพริ้วตกแต่งด้วยใบไม้สามเหลี่ยมขนาดเล็กประดับด้วยดอกไม้วงกลมคล้ายดอกดาวเรืองและส่วนปลายเป็นยอดแหลม กรอบซุ้มมิได้มีการประดับตกแต่งลวดลาย มีเพียงประดับขอบของกรอบซุ้มเล็กน้อย ส่วนกรอบซุ้มที่เรียบปราศจากสันคมตรงกลางชัดเจน ใบระกาประดับด้วยลายก้านต่อดอก และปลายซุ้มประดับพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร

รูปภาพที่ 469 กรอบซุ้มหน้าบันเล่าเรื่องศิวนาฏราช ประตู่ทางเข้ามณฑป ทางทิศใต้ของปราสาท
 ประธานปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างในยุคปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนลวดลายหน้าบันเล่าเรื่องต่างไปจากเดิม เนื่องจากภาพเล่าเรื่องศิวนาฏราชทั้งสองที่ คือ ปราสาทพนมรุ้งและปราสาทพิมายย่อมมีเนื้อหาและการประดับตกแต่งที่ไปทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ ปรางค์ภาพพระศิวะกำลังร้ายรำบนแท่นฐานบัว ด้านหลังประกอบด้วยภาพบุคคล และซุ้มด้านหลังพระศิวะ มิได้มีการประดับลวดลายอื่นๆ จึงทำให้เห็นว่า การสร้างสรรค์หน้าบันพระศิวนาฏราชของศาลหลักเมือง จึงเป็นการนำส่วนที่สำคัญหรือจุดเด่นของลายมาเป็นอิทธิพลต่องานศิลปะสมัยใหม่ โดยจากการสังเกตแล้ว ลายที่ใกล้เคียงที่สุดคือ พระศิวนาฏราช ที่ปราสาทพนมรุ้ง และช่างสมัยใหม่ จึงได้เพิ่มเติมพื้นหลังด้วยการประดับตกแต่งด้วยลายก้านขด ที่แทรกด้วยเหล่าเทวดาเล่นดนตรี และร้ายรำ ซึ่งการแทรกการเล่นดนตรีนี้จึงทำให้นักถึงทับหลังของปราสาทศรีขรภูมิ ที่มีการแทรกเทวดาภายในก้านขดอีกด้วย

รูปภาพที่ 470 ทับหลังปราสาทประธาน ปราสาทศรีขรภูมิ อ.ศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์

รูปภาพที่ 471 แสดงการเปรียบเทียบลายเล่าเรื่องคิวนาฏราช ระหว่าง

ก.หน้าบันเล่าเรื่องภาพจำหลักคิวนาฏราช ประตูดุทางทิศตะวันออกของมณฑป ปราสาทศาลหลักเมือง

จังหวัดบุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์

ข.หน้าบันเล่าเรื่องภาพจำหลักคิวนาฏราช ประตูดุทางเข้ามณฑป ทางทิศตะวันออกของปราสาท

ประธาน ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์

ค.หน้าบันเล่าเรื่องภาพจำหลักคิวนาฏราช ประตูดุทางเข้ามณฑป ทางทิศใต้ของปราสาทประธาน

ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

หน้าบันชั้นที่ 2 และ 3 ไม่ปรากฏลวดลาย มีเพียงกรอบซุ้มที่ประกอบด้วย ช่อฟ้า ใบระกา และปลายซุ้มที่ประดับตกแต่งด้วยลายมกรคายพญานาคที่มีรัศมีตกแต่งสองชั้นบนศิรชะ

รูปภาพที่ 472 หน้าบันชั้นที่ 2 และ 3 ไม่ปรากฏภาพจำหลัก มีเพียงลวดลายประดับกรอบซุ้ม
ช่อฟ้า และใบระกา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ปลายซุ้มประดับมกรคายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรประดับรัศมีร่วมสองชั้น ซึ่งลักษณะของพญานาคหน้าบันชั้นที่ 1 และ 2 จะมีลักษณะคล้ายกัน แต่ ส่วนของหน้าบันชั้นที่ 3 จะมีขนาดใหญ่ขึ้นและรายละเอียดของลายจะมีขนาดใหญ่ขึ้นเล็กน้อย

ทิศใต้ของมณฑปกับทิศเหนือของมณฑป : หน้าบันชั้นที่ 1 ปรากฏภาพหน้ากาลคายก้านขด แทรกภาพเทวดาขี่เมฆราชทั้งสองข้าง ทั้งก้านขดชุดล่างและชุดบน ส่วนก้านขดเล็กแทรกภาพเทวดา บ้างพ่อนรำ และทำท่ายกพานพุ่มเหนือศิรชะ บนหน้ากาลปรากฏภาพพานพุ่มในซุ้มประดับลวดลาย กระหนก ซุ้มหน้าบันไม่ปรากฏลายตกแต่งใดๆ เพียงแต่ปลายซุ้มยังคงประดับมกรคายพญานาค ทรงเครื่องห้าเศียร

รูปภาพที่ 473 หน้าบันเล่าเรื่อง ประตูดงเข้ามณฑป ทางทิศใต้และทิศเหนือของปราสาท
ศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับหน้าบัน

เนื่องจากหน้าบันทางทิศใต้และเหนือบริเวณมณฑปของศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ นั้น ศูนย์กลางของหน้าบันจะปรากฏภาพของพานพุ่มที่อยู่ในกรอบซุ้มสามเหลี่ยม จากการตรวจสอบ ลวดลายประดับแล้วจึงค้นพบว่า มีการนำจุดเด่นจากศิลปะเขมรแบบเก่ามาสร้างสรรค์ใหม่ขึ้น สิ่งที่น่าสนใจ คือ การแทรกภาพบุคคลเข้าไปในก้านขด

รูปแบบของลวดลายประดับหน้าบันประตูดงเข้าชั้นนอก ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายศรี จ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ลวดลายประดับหน้าบันประตูดงเข้าทางทิศตะวันออกแห่งนี้ เมื่อเข้ามาในเขตศาสนสถาน ประตูแห่งนี้จะเป็นประตูดงเข้าชั้นแรก และมีขนาดใหญ่เป็นปกติ โครงสร้างของลวดลายหน้าบันหลักนี้ ศูนย์กลางประกอบด้วย พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณสามเศียรอยู่เหนือหน้ากาลคายก้านขดและพื้นหลังประกอบด้วยก้านขด ใบไม้สามเหลี่ยม และส่วนยอดประกอบด้วยลายก้านต่อดอก

กรอบซุ้มประดับด้วยลายก้านต่อดอก ส่วนปลายประกอบด้วยลายประจายาม ปลายซุ้มประดับด้วยมกรคายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรคายอุบะก้านต่อดอก และใบระกาประดับด้วยลายก้านขดผสมลายกระหนก พบว่า หน้าบันของปราสาทศาลหลักเมืองมีโครงสร้างการวางตำแหน่งศูนย์กลางของภาพจำหลักที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ การวางตำแหน่งของซุ้มสามเหลี่ยมบรรจุพานพุ่มภายใน มีลักษณะการวางโครงของก้านขดประดับโดยรอบเหมือนกับหน้าบันปราสาท

บันทายสรี แต่หากแตกต่างเพียงการแทรกภาพบุคคลที่มักจะพบในหน้าบันของอาคารที่อยู่บริเวณชั้นรอบนอกของปราสาทบันทายสรี อาทิ หน้าบันเล่าเรื่องอุ้มามเหศวรมีการแทรกภาพบุคคลในก้านขด และ หน้าบันเล่าเรื่องนรสิงห์อวตารที่มีการแทรกภาพบุคคลในก้านขดเช่นกัน เป็นต้น

รูปภาพที่ 474 หน้าบันประตูทางเข้าชั้นนอก ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 475 หน้าบันประตูระเบียงชั้นนอก ทางทิศใต้ ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 476 หน้าบันประตูระเบียงชั้นนอก ทางทิศเหนือ ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายประดับหน้าบันประตูทางเข้าชั้นใน ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี จ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ลวดลายประดับหน้าบันแห่งนี้ประกอบด้วยซุ้มขนาดใหญ่ หน้าบันประกอบด้วยภาพจำหลักบุคคลประทับนั่งท่ามหาราชลีลาเหนือหน้ากาลคายก้านขดขนาดใหญ่กว่าหน้ากาลบริเวณด้านข้างและส่วนบริเวณแนวตั้งประกอบด้วยพื้นหลังก้านขดม้วนเข้าหากันและขีดกับบริเวณของภาพบุคคลเนื่องจากไม่ปรากฏซุ้มสามเหลี่ยม ด้านบนต่อด้วยก้านขดที่มีสายรัด และก้านต่อดอกบริเวณบนสุดของหน้าบัน

กรอบซุ้มมีขนาดใหญ่และหนา ประดับด้วยลวดลายดอกซีกดอกซ้อน คั่นด้วยดอกประจายามปลายด้านข้างโค้ง ส่วนบนสุดประดับด้วยดอกประจายามขนาดใหญ่ ส่วนปลายซุ้มม้วนขดคล้ายกันหอยและประดับใบระกาแทรกด้วยภาพบุคคลแสดงท่าทางคล้ายกับกำลังรำรำ โครงสร้างของใบระกาประดับด้วยลายก้านขดและลายกระหนก พบว่าหน้าบันของปราสาทศาลหลักเมืองมีลักษณะโครงสร้างลายก้านขดบริเวณส่วนของพื้นหลังใกล้เคียงกับทับหลังของปราสาทบันทายสรี แต่หากของปราสาทบันทายสรี มิได้มีการประดับซุ้มรอบนอกของภาพบุคคลเหนือหน้ากาลที่เป็นภาพศูนย์กลางของหน้าบัน

รูปภาพที่ 477 หน้าบันประตูทางเข้าชั้นใน ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันสรี ประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายประดับหน้าบันประตูทางเข้าปราสาทประธาน ทางทิศ
ตะวันออก ปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

ลวดลายหน้าบันปราสาทประธาน ณ ปราสาทเมืองต่ำ ประกอบด้วยภาพจำหลัก
พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณสามเศียรเหนือหน้ากาลคายนกขดที่มีขนาดใกล้เคียงกับหน้ากาลทั้งสอง
ข้าง พื้นหลังประกอบด้วยลายใบไม้สามเหลี่ยมและลายกระหนก ส่วนบนสุดประกอบด้วยลายก้านต่อ
ดอก ซึ่งจะเห็นได้ว่าลายประดับหน้าบันค่อนข้างมีลักษณะเรียวยาว

กรอบซุ้มประกอบด้วยลวดลายก้านต่อดอกเชื่อมต่อกันด้วยพญานาคห้าเศียรมีได้
ทรงเครื่องคายนกขดประดับพลอยเม็ดเหลี่ยมและกลม และไม่พบการประดับเศียรนกร ส่วนบนสุดของ
กรอบซุ้มประดับด้วยหน้ากาลคายนกขดต่อดอก ส่วนใบระกาประดับด้วยลายก้านต่อดอกเช่นกัน

รูปภาพที่ 478 กรอบซุ้มหน้าบันปราสาทประธาน ปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 479 หน้าบันเล่าเรื่องพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ปราสาทประธาน ปราสาทเมืองต่ำ
อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

รูปแบบของลวดลายประดับทับหลังปราสาทประธาน ทางทิศตะวันออก ปราสาทศรีขรภูมิ อ.ศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์

เนื่องจากการตรวจสอบลวดลายประดับหน้าบันว่าด้วยการแทรกภาพเทวดาที่พาหนะสัตว์ตระกูลสิงห์ที่ปรากฏแทรกในลายก้านขด บนหน้าบันของปราสาทศาลหลักเมือง ได้มีความใกล้เคียงกับทับหลังแผ่นใหญ่ ประดับปราสาทประธาน ปราสาทศรีขรภูมิ ตลอดจนเทวดาเล่นเครื่องดนตรี แทรกภายในก้านขดอีกด้วย

รูปภาพที่ 480 ทับหลัง ปราสาทประธาน ปราสาทศรีขรภูมิ อ.ศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างสมัยใหม่ได้นำส่วนของโครงสร้างหลักของศิลปะเขมรแบบเก่าและศิลปะร่วมแบบเขมรมาในส่วนของพื้นหลัง อาทิ ลายก้านขดในแนวระนาบและ แนวตั้ง ตลอดจนภาพบุคคลในซุ้มเหนือหน้ากาล หากแต่หน้าบันของปราสาทศาลหลักเมือง เปลี่ยนจากรูปบุคคลเป็นรูปพานพุ่มภายในซุ้มสามเหลี่ยมเหนือหน้ากาล ซึ่งโครงสร้างก้านขดของศาลหลักเมืองมีความคล้ายคลึงกับหน้าบันประตูทางเข้าชั้นนอก ของปราสาทบันทายศรีมากกว่าหน้าบันอื่นๆ และยังได้รับอิทธิพลการแทรกรูปบุคคลหรือเทวดาขี่พาหนะตระกูลสิงห์จากทับหลังปราสาทประธานของปราสาทศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์ จึงทำให้ทราบว่า ลวดลายประดับหน้าบันปราสาทศาลหลักเมืองได้มีการสร้างสรรค์ใหม่ขึ้นจากอิทธิพลของศิลปะเขมรและศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทย

รูปภาพที่ 481 แสดงการเปรียบเทียบลวดลายประกับหน้าบัน ระหว่าง
 ก. หน้าบันเล่าเรื่อง ประตู่ทางเข้ามณฑป ทางทิศใต้และทิศเหนือของปราสาทศาลหลักเมือง
 จังหวัดบุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์
 ข. หน้าบันประตู่ทางเข้าชั้นนอก ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา
 ค. หน้าบันประตู่ทางเข้าชั้นใน ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันสรี ประเทศกัมพูชา
 ง. หน้าบันปราสาทประธาน ปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
 จ.ทับหลัง ปราสาทประธาน ปราสาทศรีขรภูมิ อ.ศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

หน้าบันชั้นที่ 2 ไม่ปรากฏลวดลาย มีเพียงกรอบซุ้มที่ประกอบด้วย ช่อฟ้า ใบระกา และปลายซุ้มที่ประดับตกแต่งด้วยลายมกรกายพญานาคที่มีรัศมีตกแต่งสองชั้นบนศิระษะ

ปลายซุ้มประดับมกรกายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรประดับรัศมีร่วมสองชั้น ซึ่งลักษณะของพญานาคหน้าบันชั้นที่ 1 และ 2 จะมีลักษณะคล้ายกัน แต่ไม่มีส่วนของหน้าบันชั้นที่ 3

ทิศใต้และทิศเหนือของครรภคฤหะตลอดจนทิศตะวันตก : หน้าบันชั้นที่ 1 ปรากฏภาพหน้ากาลคายก้านขด แทรกภาพเทวดาขี่เมฆราชทั้งสองข้าง ทั้งก้านขดชุดล่างและชุดบน ส่วนก้านขดเล็ก แทรกภาพเทวดา บ้างพ่อนรำ และทำพ่ายกพานพุ่มเหนือศีรชะ บนหน้ากาลปรากฏภาพพานประดับตราสัญลักษณ์ของจังหวัดบุรีรัมย์ในซุ้มประดับลวดลายกระหนก ซุ้มหน้าบันไม่ปรากฏลายตกแต่งใดๆ เพียงแต่ปลายซุ้มยังคงประดับมกรคายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร

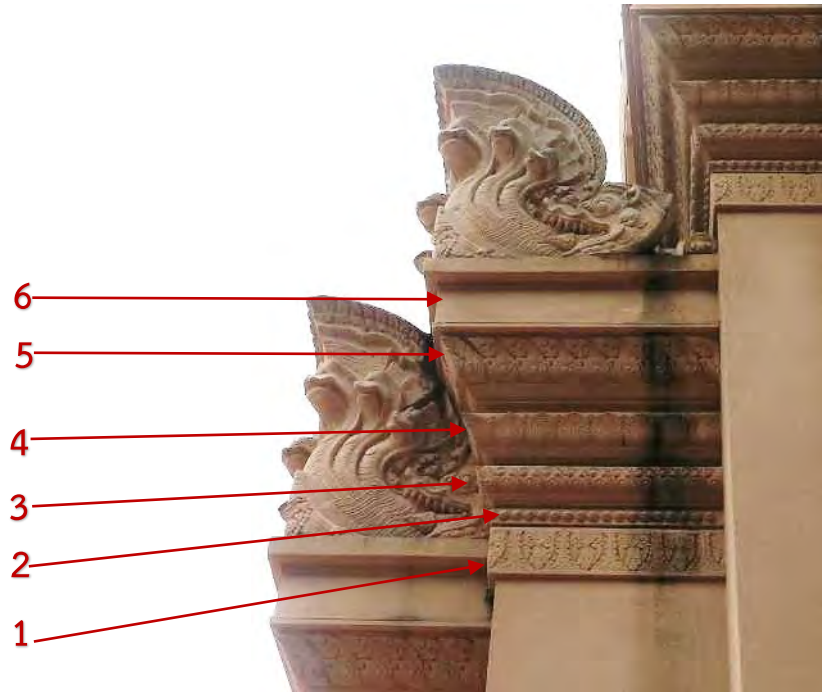
รูปภาพที่ 482 หน้าบันเล่าเรื่อง ประตูทางเข้าห้องครรภคฤหะ ทางทิศใต้ ทิศเหนือ และทิศตะวันตก ของปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ซึ่งการได้รับอิทธิพลของหน้าบัน ทิศใต้ ทิศเหนือ และทิศตะวันตก ของห้องครรภคฤหะ ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์นี้ มีความคล้ายคลึงกับการได้รับอิทธิพลจากหน้าบันของมณฑป ทางทิศใต้และทิศเหนือ ดังได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว เพียงแต่ได้มีการเปลี่ยนภาพจำหลักพานพุ่มเป็น ตราสัญลักษณ์ของจังหวัดบุรีรัมย์ และยังคงประดับตกแต่งลวดลายพื้นหลังเหมือนเดิมทุกประการ จึงสรุปได้ว่า ลวดลายประดับหน้าบันของปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ได้มีการสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่จากการได้รับอิทธิพลโครงสร้างลวดลายของศิลปะเขมร และจุดเด่นลวดลายของศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทย

หน้าบันชั้นที่ 2 ไม่ปรากฏลวดลาย มีเพียงกรอบซุ้มที่ประกอบด้วย ช่อฟ้า ใบระกา และปลายซุ้มที่ประดับตกแต่งด้วยลายมกรคายพญานาคที่มีรัศมีตกแต่งสองชั้นบนศีรชะ

ปลายซุ้มประดับมกรคายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรประดับรัศมีร่วมสองชั้น ซึ่งลักษณะของพญานาคหน้าบันชั้นที่ 1 และ 2 จะมีลักษณะคล้ายกัน แต่ไม่มีส่วนของหน้าบันชั้นที่ 3

ลวดลายประดับหัวเสาฉนวนทพ ทั้ง 4 ทิศ มีดังนี้

รูปภาพที่ 483 ลวดลประดับหัวเสาบริเวณมณฑปของปราสาทประธาน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

หมายเลข 1 ลายเฟืองอุษะที่มีลักษณะคล้ายกับลายกรวยเชิงประดับโคนเสา ดังที่ได้กล่าวในข้างต้น คือ มีลักษณะตรงโคนกรวยเชิงเป็นลายก้านขดหันหัวออกชนกัน ประดับด้วยลายกระหนก มีแกนกลางเป็นลายช่อตอดอก คั่นด้วยอุษะบัวขาบหัวกลับ กลีบแยกออกมาสามกลีบ ประดับล้อมรอบด้วยใบไม้สามเหลี่ยมอีกต่อหนึ่ง

รูปภาพที่ 484 ลายเฟืองอุษะประดับหัวเสา บริเวณมณฑปของปราสาทศาลหลักเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายเฟืองอุบะประดับมณฑป

รูปแบบของลวดลายเฟืองอุบะประดับมณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง

อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ลวดลายเฟืองอุบะที่ประดับมณฑปปราสาทพนมรุ้งแห่งนี้ ประกอบด้วยโครงสร้างลายก้านขด และอุบะบัวขาบ ซึ่งลายเฟืองอุบะบริเวณมณฑปของปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้งปรากฏลาย 2 แบบ คือ ลายเฟืองอุบะประดับมุขมณฑปที่ยื่นออกมา และลายเฟืองอุบะประดับผนังอันตรालะหรือทางเชื่อมระหว่างมณฑปกับห้องครรภคฤหะ กล่าวคือ ลายแบบที่ 1 มีได้มีการแทรกลายหงส์ ภายในเฟืองอุบะประกอบด้วยก้านขดที่มีใบขนาดเล็กๆประมาณสามถึงสี่ใบ ส่วนยอดประกอบด้วยชุ้มปลายแหลมที่ต่อกับก้านหรือกึ่งกลางของลาย ลายแต่ละชุดคั่นด้วยอุบะบัวขาบมีลักษณะเป็นเส้นพริ้วและประดับกรอบหรือขอบลายด้วยกระหนกขนาดเล็ก ส่วนแบบที่ 2 มีการแทรกลายหงส์คู่ขึ้นในลายก้านขด ส่วนปลายประกอบด้วยชุ้มสามเหลี่ยม กึ่งกลางประกอบด้วยแกนหรือก้าน ขอบลายประดับด้วยลายกระหนกขนาดเล็ก และบัวขาบที่มีลักษณะของดอกส่วนปลายมีลักษณะเป็นพุ่มขนาดใหญ่และชัดเจนซึ่งทำให้ลวดลายมีลักษณะแตกต่างกัน แต่ลายเฟืองอุบะทั้งสองลายนี้ มีลายพलयเม็ดกลมปิดหัวและท้ายของลายเฟืองอุบะจึงมีลักษณะคล้ายกรอบบนและล่างของลายเฟืองอุบะ

รูปภาพที่ 485 ลายเฟืองอุบะประดับมุขมณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง

อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 486 ลายเฟืองอุบะประดับผนังอันตราละหรือทางเชื่อมระหว่างมณฑปและห้องครรภคฤหะ

ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายเฟืองอุษะประดับมณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย
อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

ลวดลายเฟืองอุษะประดับมณฑปปราสาทประธานของปราสาทพิมายมีลักษณะเหมือนกันโดยรอบ ลวดลายเฟืองอุษะนี้ประกอบด้วย ก้านขดขนาดใหญ่หนึ่งคู่เชื่อมติดกับแกนกลางที่มีลักษณะคล้ายกับก้านต่อดอก ลายเส้นค่อนข้างพริ้วและปลายแหลม ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับลายกระหนกขนาดเล็ก ลักษณะขอบใบประดับด้วยกระหนกขนาดเล็ก คั่นด้วยลายดอกบัวขาบแกนมีลักษณะเป็นเส้นตรงมีขีดภายในหนึ่งถึงสองขีด บัวขาบมีลักษณะคล้ายดอกบัวตูมมีเส้นพริ้วทั้งสองข้าง ตกแต่งส่วนขอบลายด้วยกระหนกพริ้วที่มีขนาดเล็กและใหญ่ตามลำดับจากด้านบนลงมาข้างล่าง และยังมีการประดับขอบล่างของเฟืองอุษะด้วยลายพลอยเม็ดกลมอีกด้วย

รูปภาพที่ 487 ลายเฟืองอุษะประดับมณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

รูปภาพที่ 488 แสดงการเปรียบเทียบลายเฟืองอุษะประดับมณฑป ระหว่าง

ก.ลายเฟืองอุษะประดับมณฑปปราสาทศาลหลักเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

ข.ลายเฟืองอุษะประดับมณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ค.ลายเฟืองอุษะประดับผนังอันตราละหรือทางเชื่อมระหว่างมณฑปและห้องครรภคฤหะปราสาท

ประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ง.ลายเฟืองอุษะประดับมณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างสมัยใหม่ยังคงใช้โครงสร้างหลักแบบเก่าของลาย แต่ได้ตัดทอนรายละเอียดของลวดลายและการปรับสัดส่วนให้เหมาะสมกับพื้นที่วางหรือผนังของสถาปัตยกรรม อาทิ ลายก้านขดที่อยู่ภายในที่ค่อนข้างมีเส้นรายละเอียดและใบพริ้ว หรือใบกระหนกขนาดเล็กที่แทรกอยู่ ตลอดจนรูทรงรอบนอกที่มีลักษณะคล้ายกับสามเหลี่ยมหัวกลับ จึงทำให้ทราบว่า ช่างได้นำอิทธิพลบางส่วนมาปรับใช้ในงาน และตัดทอนรายละเอียดของเส้น หรือการซับซ้อนของลายที่ลดน้อยลง ลวดลายประดับสมัยใหม่จึงมีลักษณะแตกต่างออกไปจากลวดลายประดับศิลปะแบบเก่า

หมายเลข 2 ประดับตกแต่งลายบัวตุ่ม บัวตุ่ม คล้ายกับลายประดับบริเวณโคนเสา ดังที่ได้กล่าวในข้างต้น มีลักษณะกลีบใบทั้งสองข้างเท่ากันและมีเม็ดกลมตรงกลางเป็นเกสร

รูปภาพที่ 489 ลายดอกบัวตุ่มประดับหัวเสาบริเวณมณฑป ปราสาทศาลหลักเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายดอกบัวตุ่มประดับหัวเสา

รูปแบบของลวดลายบัวตุ่มประดับหัวเสาปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

บัวตุ่มที่ประดับหัวเสาหรือผนังของระเบียงคดนี้รายละเอียดค่อนข้างชัดเจน ลักษณะโครงสร้างเป็นแบบทั่วไป มีรอยกลีบทั้งหมดสี่กลีบ กลีบละสองชั้นหรือเป็นเส้นนูนหนาเล็กน้อย มีเกสรกลมขนาดเล็กตรงกึ่งกลางของดอก ความห่างของแต่ละดอกค่อนข้างชิดติดกัน ตัวดอกค่อนข้างนูนขึ้นมาเกือบลอยตัวออกจากผนัง จึงทำลายดอกบัวตุ่มประดับหัวเสาของปราสาทศาลหลักเมืองมีลักษณะใกล้เคียงกับดอกบัวตูประดับหัวเสาระเบียงคดชั้นนอก

รูปภาพที่ 490 ลายดอกบัวตุ่มประดับหัวเสาบริเวณระเบียงคดชั้นนอก ปราสาทเมืองต่ำ
จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายบัวตูมประดับหัวเสาปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ปราสาทพนมรุ้งประดับลายดอกบัวที่มีลักษณะกลีบหนึ่งชั้น มีเกสรเป็นเม็ดกลมตรงกลาง คล้ายกับดอกบัวตูมที่ปราสาทสระกำแพงใหญ่เพราะปรากฏชั้นกลีบเพียงหนึ่งชั้น ดังนั้นจึงมีความใกล้เคียงกับลายดอกบัวตูมบริเวณหัวเสามณฑปของปราสาทศาลหลักเมือง

รูปภาพที่ 491 ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาบริเวณมณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

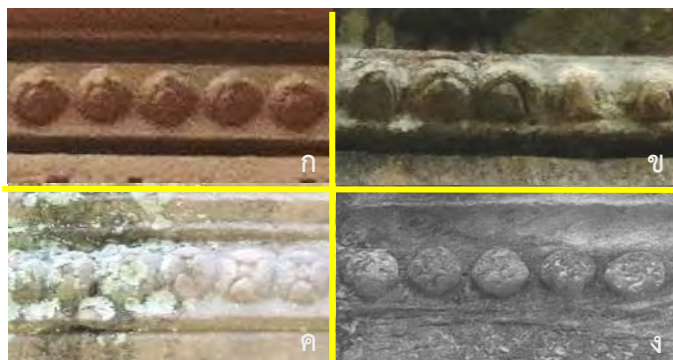
รูปแบบของลวดลายบัวตูมประดับหัวเสาปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

ปราสาทพิมายประดับลายดอกบัวที่มีลักษณะกลีบหนึ่งชั้น มีเกสรเป็นเม็ดกลมตรงกลาง คล้ายกับดอกบัวตูมที่ปราสาทสระกำแพงใหญ่เพราะปรากฏชั้นกลีบเพียงหนึ่งชั้น ดังนั้นจึงมีความใกล้เคียงกับลายดอกบัวตูมบริเวณหัวเสามณฑปของปราสาทศาลหลักเมือง

รูปภาพที่ 492 ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาบริเวณมณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย
จ.นครราชสีมา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่วงยุคปัจจุบันยังคงใช้โครงสร้างเดิมของดอกบัวตูมแบบเก่าอยู่ อาจมีการลดเส้นขอบที่หนาจนทำให้ดอกบัวตูมประดับหัวเสาของปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์มีกลีบดอกบัวแค่หนึ่งชั้นและยังมีเกสรอยู่กลางดอก แต่บางปราสาท อาทิ ปราสาทพนมรุ้ง และปราสาทพิมาย ยังคงใช้โครงสร้างดอกบัวตูมกลีบหนึ่งชั้น จึงสรุปได้ว่า ดอกบัวตูมประดับหัวเสาปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์นี้ ได้รับอิทธิพลจากปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์ และปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา

รูปภาพที่ 493 แสดงการเปรียบเทียบลายดอกบัวตูมประดับหัวเสา ระหว่าง
 ก.ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
 ข.ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสากระเปียงคดปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์
 ค.ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
 ง.ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

หมายเลข 3 ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงาย คล้ายกับลายประดับบริเวณโคนเสาดังที่ได้กล่าวในข้างต้น มีลักษณะคือ ตรงโคนประกอบด้วยขดม้วนในลายกระหนกที่เอียงองศาไปทางขวาและซ้ายหรือทแยงไปทางขวาและซ้ายตามรูปทรงของชั้นและมุม

รูปภาพที่ 494 ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสามณฑป ปราสาทศาลหลักเมือง
 จังหวัดบุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

ลายมุม ลักษณะคล้ายกลีบบัวหงาย ประกอบด้วยก้านขดหันหัวออกจากกันประดับใบชั้นที่หนึ่งประดับด้วยลายขดม้วนพร้อมก็มีเส้นแถบใบอีกชั้น และประดับตกแต่งด้วยกระหนกสามเหลี่ยมเล็ก

รูปภาพที่ 495 ลายมุมของลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาณฑป ปราสาท
ศาลหลักเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสา

รูปแบบของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสา ปราสาทสระกำแพงใหญ่ อ.อุทุมพรพิสัย จ.ศรีสะเกษ

ลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมแห่งนี้มีรูปร่างคล้ายกับลายสามเหลี่ยมแบบคว่ำที่ประดับบริเวณโคนเสาของปราสาทประธาน ปราสาทสระกำแพงใหญ่ มีลักษณะส่วนโคนลายประกอบด้วย ก้านขดและลายกระหนก โคนลายมีเส้นหนึ่งถึงสองเส้นให้เกิดมิติและมีขนาดใหญ่กว่าก้านขดส่วนปลายเล็กน้อย ดังนั้นจึงมีความใกล้เคียงกับลายใบไม้สามเหลี่ยมหงายบริเวณโคนเสามณฑปของปราสาทศาลหลักเมือง

รูปภาพที่ 496 ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาปราสาทประธาน
ปราสาทสระกำแพงใหญ่ จ.ศรีสะเกษ
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสามณฑป ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมประดับโคนเสามณฑปของปราสาทพนมรุ้ง มีลักษณะก้านขดโคนลายอยู่บริเวณกึ่งกลางด้านล่างของใบ ส่วนปลายเป็นกระหนกเรียวยาว ซึ่งมีลักษณะเหมือนกับลายใบไม้สามเหลี่ยมประดับโคนเสามณฑปของปราสาทประธานเช่นกัน แต่รายละเอียดส่วนของลาย

ที่อยู่ด้านบนหรือหัวเสาจะมีรายละเอียดมากกว่า ดังนั้นจึงมีความใกล้เคียงกับลายใบไม้สามเหลี่ยม
 หงายบริเวณโคนเสาของปราสาทศาลหลักเมือง

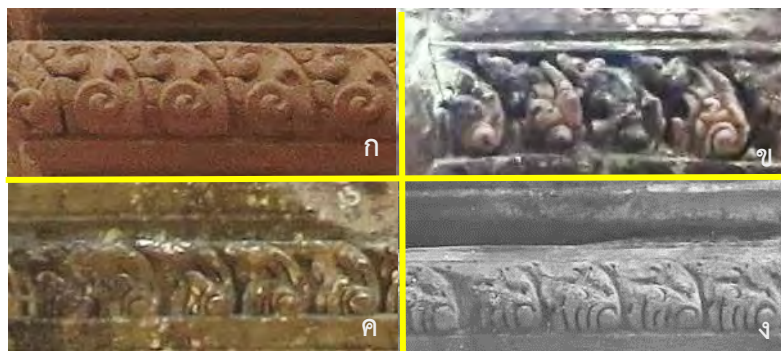
รูปภาพที่ 497 ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาของปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง
 จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาของปราสาท
 ประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาปราสาทพิมาย มีรูปร่างคล้ายกับ
 ลายใบไม้สามเหลี่ยมประดับโคนเสาเช่นกัน กล่าวคือมีลักษณะก้านขอบริเวณโคนลายมีขนาดเล็กและ
 เฉียงไปทางซ้ายสุดหรือขวาสุด ส่วนปลายเป็นกระหนกเรียวยาวแต่รายละเอียดค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบ
 กับลักษณะใบไม้สามเหลี่ยมหงายของปราสาทพนมรุ้ง แต่ด้วยโครงสร้างและภาพรวมแล้ว จึงมีความ
 ใกล้เคียงกับลายใบไม้สามเหลี่ยมหงายบริเวณโคนเสาของปราสาทหลักเมือง

รูปภาพที่ 498 ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาของปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย
 จ.นครราชสีมา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 499 แสดงการเปรียบเทียบลวดลายไม้สามเหลี่ยมแบบหงาย ระหว่าง
 ก.ลายไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาณฑป ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
 ข.ลายไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาปราสาทประชาน ปราสาทสระกำแพงใหญ่

จ.ศรีสะเกษ

ค.ลายไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาณฑปปราสาทประชาน ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
 ง.ลายไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาณฑปปราสาทประชาน ปราสาทพิมาย

จ.นครราชสีมา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างยุคปัจจุบันยังคงใช้โครงสร้างแกนหลักของไม้สามเหลี่ยมแบบหงายอยู่ ซึ่งส่วนประกอบของลายประกอบด้วยลายก้านขดตรงส่วนโคนของลาย และลายกระหนกของส่วนปลายของลาย แต่อาจมีการปรับตำแหน่งที่แตกต่างออกไปจากเดิมเล็กน้อย และรายละเอียดของลายที่มีทั้งเพิ่มขึ้นและลดลงตามความเหมาะสม หรือตามคติความงามของช่าง เมื่อเปรียบเทียบจากโครงสร้างและรายละเอียดแล้ว ลวดลายไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาปราสาทศาลหลักเมืองจึงมีความใกล้เคียงกับลายไม้สามเหลี่ยมหงายทั้งสามปราสาท แต่หากเมื่อเทียบตำแหน่งของก้านขดบริเวณโคนลายแล้ว ลายประดับไม้สามเหลี่ยมแบบหงายจึงมีความเหมือนกับของปราสาทพนมรุ้งมากที่สุด

หมายเลข 4 ประดับลวดลายบัวหงาย คล้ายกับลายประดับบริเวณโคนเสา ดังที่ได้กล่าวในข้างต้น ซึ่งมีลักษณะเป็นกลีบซ้อน ลายกลีบบัวด้านในมีสามส่วนประดับด้วยกระหนกอย่างง่ายแบบตัดทอนล้อมรอบกลีบบัว แต่เส้นกลีบบัวทั้งสองข้างนั้นแทบจะไม่โค้งเข้าหากัน

รูปภาพที่ 500 ลวดลายบัวหงายประดับหัวเสาฉนวนทป ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายบัวหงายประดับหัวเสา

รูปแบบของลวดลายบัวหงายประดับหัวเสาปราสาทศรีขรภูมิ อ.ศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์

ลวดลายบัวหงายประดับหัวเสาของปราสาทศรีขรภูมิมีลักษณะคล้ายกับบัวหงายที่ตกแต่งบนโคนเสาของปราสาทศรีขรภูมิเช่นกัน หากแต่มีรายละเอียดมากกว่า อาทิ เกสรที่อยู่ด้านบนและกลีบซ้อนที่ถูกประดับด้วยกระหนกขนาดเล็กของกลีบบัวที่อยู่ด้านหน้าสุด เป็นต้น ซึ่งลวดลายบัวหงายประดับหัวเสามีลักษณะลายกลีบหนึ่งชั้นพร้อมขอบกลีบประดับตัวบัวหรือลายกระหนก รูปร่างเรียวยาวสับัดโคนกลีบเล็กน้อย จึงมีความใกล้เคียงกับลายกลีบบัวหงายบริเวณโคนเสาฉนวนทปของปราสาทศาลหลักเมือง

รูปภาพที่ 501 ลวดลายบัวหงายประดับหัวเสาปราสาทประธาน ปราสาทศรีขรภูมิ
อ.ศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายบัวหงายประดับหัวเสาฉนวนทปปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ลวดลายบัวหงายประดับมณฑปของปราสาทประธานปราสาทพนมรุ้ง มีลักษณะคล้ายคลึงกับลายบัวหงายประดับบริเวณส่วนโคนเสาเช่นกัน ลายบัวหงายประดับหัวเสานี้กลีบหนึ่งชั้นมีเส้นขอบกลีบและประดับขอบกลีบด้วยลายกระหนกขนาดเล็ก รูปร่างค่อนข้างสมส่วนไม่เรียวยาว

หรือสั้นเกินไป จึงมีความใกล้เคียงกับลายกลีบบัวหงายบริเวณโคนเสาณฑปของปราสาท
ศาลหลักเมือง

รูปภาพที่ 502 ลวดลายบัวหงายประดับหัวเสาณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง

อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายบัวหงายประดับหัวเสาณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย

อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

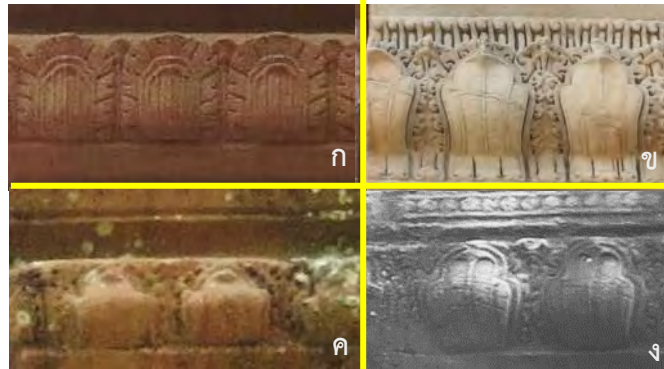
ลวดลายบัวหงายประดับหัวเสาณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย มีลักษณะคล้ายคลึง
กับลายบัวหงายประดับบริเวณส่วนโคนเสาเช่นกัน ลายกลีบหนึ่งชั้นมีเส้นขอบกลีบและประดับขอบ
กลีบด้วยลวดพริ้วขนาดเล็ก ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับกลีบบัวหงายของปราสาทพนมรุ้ง แต่รายละเอียดที่
ถูกลดลงด้วยกาลเวลาทำให้ลายไม่ชัดเจน ดังนั้นจึงมีความใกล้เคียงกับลายกลีบบัวหงายบริเวณโคน
เสาณฑปของปราสาทศาลหลักเมือง

รูปภาพที่ 503 ลวดลายบัวหงายประดับหัวเสาณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย

จ.นครราชสีมา

รูปภาพที่ 504 แสดงการเปรียบเทียบลายบัวหงายประดับหัวเสา ระหว่าง
 ก. ลวดลายบัวหงายประดับหัวเสาณฑปปราสาทประธาน ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัด
 บุรีรัมย์
 ข. ลวดลายบัวหงายประดับหัวเสาปราสาทประธาน ปราสาทศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์
 ค. ลวดลายบัวหงายประดับหัวเสาณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
 ง. ลวดลายบัวหงายประดับหัวเสาณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างสมัยปัจจุบันยังคงใช้โครงสร้างแกนหลักของลายกลีบบัวอยู่ ซึ่งส่วนประกอบของลายนั้นก็ยังคงครบถ้วน แต่หากมีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดภายในโครงสร้าง อาทิ การเพิ่มหรือลดเส้นและพื้นที่ว่าง เป็นต้น เมื่อเปรียบเทียบแล้วจึงพบว่าลายกลีบบัวประดับหัวเสาของปราสาทศาลหลักเมืองจึงมีความใกล้เคียงกับลายกลีบบัวประดับโคนเสาของปราสาทพนมรุ้งมากที่สุด

หมายเลข 5 ประดับด้วยลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายคล้ายกับลายประดับบริเวณโคนเสาที่เป็นใบไม้สามเหลี่ยมแบบคว่ำ ดังที่ได้กล่าวในข้างต้น ที่มีลักษณะ ขดม้วนบริเวณโคนใบไม้ และโค้งเป็นลายกระหนก

รูปภาพที่ 505 ลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาฉนวนป ปราสาทศาลหลักเมือง
จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลายมุม ลักษณะคล้ายกับลายกลีบบัวคว่ำ ประกอบด้วยลายก้านขดหันหัวออกชนกันเป็นส่วน
โคนกลีบ ต่อด้วยลายกลีบบัวสองชั้นโดยชั้นแรกมีลวดลายขดม้วนเล็กๆด้านใน ล้อมด้วยเส้นโค้งคล้าย
ซุ้ม ประดับของกลีบด้วยกระหนกสามเหลี่ยมเล็กๆ

รูปภาพที่ 506 ลายมุมของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาฉนวนปราสาท
ศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสา

รูปแบบของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา

ลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาประตูทางเข้าชั้นในสุด ปราสาท
บันทายสรี มีลักษณะโค้งยาวคล้ายลายก้านขด แต่ส่วนปลายประดับกระหนกเรียวยาว ภาพรวมของ
ลายใบไม้สามเหลี่ยมจึงค่อนข้างโค้งยาว ภายในใบไม้สามเหลี่ยมประกอบด้วยลายก้านขดขนาด
ใกล้เคียงกัน และมีการประดับใบลักษณะคล้ายใบผักกูด ส่วนปลายกับส่วนโคนใบไม้ทั้งระยะห่าง
ชัดเจน จึงปรากฏพื้นที่ว่าง จากโครงสร้างดังกล่าว จึงทำให้ทราบได้ว่า ลายใบไม้สามเหลี่ยมประดับหัว
เสาฉนวนป ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ มีโครงสร้างที่คล้ายคลึงกับลายปราสาทบันทายสรี
ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 507 ลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาประตูทางเข้าชั้นใน
ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย

จ.บุรีรัมย์

โครงสร้างภายในลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงาย ประกอบด้วย ลายก้านขดที่มีขนาดเล็ก มีส่วนปลายที่โค้งแหลม ลักษณะคล้ายลายกระหนกหรือตัวพริ้วขนาดเล็ก ลายใบไม้สามเหลี่ยมแห่งนี้จึงมีลักษณะมีรายละเอียดของลายเนื่องจากมีขนาดเล็กและจำนวนเส้นที่ขดไปมา ทำให้ภาพรวมของลายคล้ายกับประกอบด้วยลายกระหนกทั้งสิ้น จึงทำให้ลายใบไม้สามเหลี่ยมของปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ มีลักษณะคล้ายคลึงกับปราสาทเมืองต่ำในส่วนของตัวกระหนกและลายเส้นที่ประดับภายในใบไม้สามเหลี่ยม

รูปภาพที่ 508 ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาประตูระเบียงคดชั้นใน ทางทิศตะวันออก
ปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

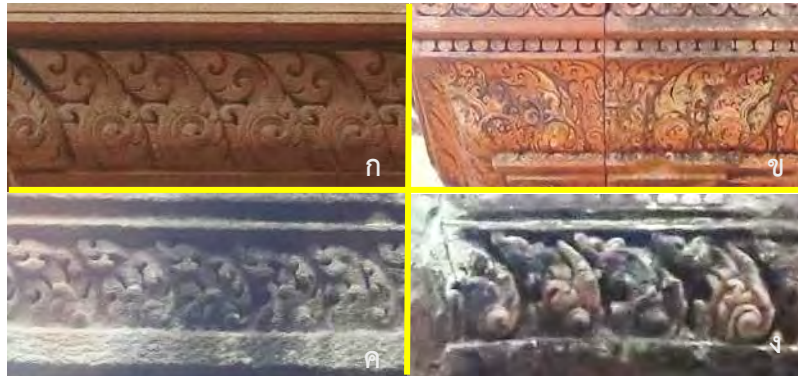
รูปแบบของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายปราสาทสระกำแพงใหญ่ อ.อุทุมพรพิสัย จ.ศรีสะเกษ

โครงสร้างลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาปราสาทประธานปราสาทสระกำแพงใหญ่ ประกอบด้วยลายก้านขดประดับด้วยลายกระหนกขนาดเล็ก ส่วนปลายประดับด้วยลายกระหนกเรียวยาว ขนาดเล็ก ลายเส้นเน้นให้มีลักษณะเรียวแหลม ลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมประดับปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์จึงมีลักษณะคล้ายกับลายใบไม้สามเหลี่ยมจากปราสาทสระกำแพงใหญ่ อ.อุทุมพรพิสัย จ.ศรีสะเกษ

รูปภาพที่ 509 ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาปราสาทประธาน
ปราสาทสระกำแพงใหญ่ จ.ศรีสะเกษ
(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างสมัยปัจจุบันยังคงใช้โครงสร้างแกนหลักและการปรับก้านขดภายในให้
กึ่งกลางเล็กน้อยในการเขียนลายใหม่ตลอดจนการตัดทอนลายเส้นหรือรายละเอียดของเส้นรอบนอก
ลงจึงทำให้ลายสามเหลี่ยมแบบหงายประดับมณฑปของปราสาทศาลจังหวัดมีลักษณะใกล้เคียงกับ
ปราสาทหินศิลปะร่วมเขมรในประเทศไทยแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างและศิลปะเขมรใน
ประเทศกัมพูชา ดังนี้ คือ ปราสาทบันทายศรีประเทศกัมพูชา ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์ ปราสาทสระ
กำแพงใหญ่ จ.ศรีสะเกษ และปราสาทตาเมือนธม จ.สุรินทร์

รูปภาพที่ 510 แสดงการเปรียบเทียบลายสามเหลี่ยมหายประดับหัวเสา ระหว่าง

ก.ลายใบไม้สามเหลี่ยมหายประดับหัวเสามณฑปปราสาทประธาน

ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์

ข.ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหายประดับหัวเสาประตูทางเข้าชั้นใน ปราสาทบันทายศรี

ประเทศกัมพูชา

ค.ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหายประดับหัวเสาประตูระเบียงคดชั้นใน ทางทิศตะวันออก

ปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

ง.ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหายประดับหัวเสาปราสาทประธาน ปราสาทสระกำแพงใหญ่

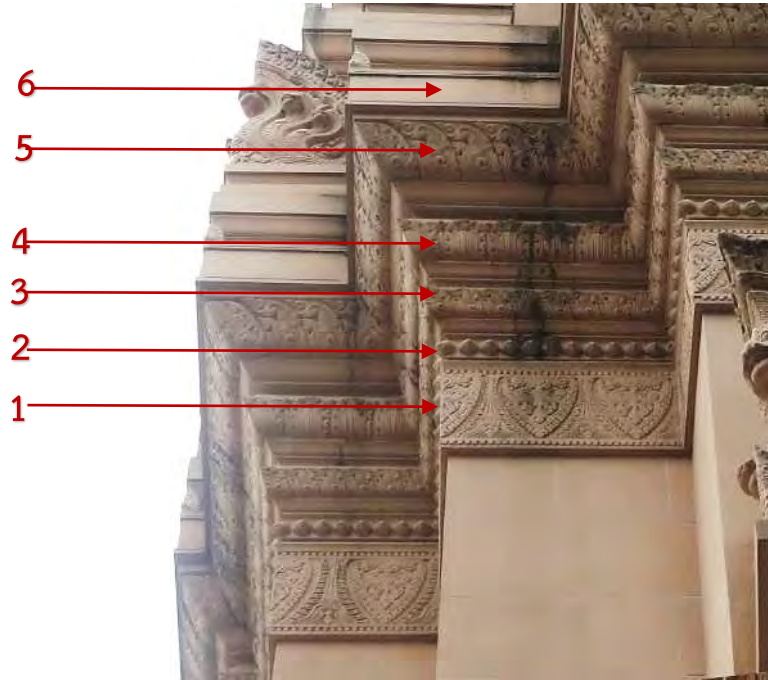
จ.ศรีสะเกษ

(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างสมัยปัจจุบันยังคงใช้โครงสร้างแกนหลักและการปรับก้านขดภายในให้กึ่งกลางเล็กน้อยในการเขียนลายใหม่ตลอดจนการตัดทอนลายเส้นหรือรายละเอียดของเส้นรอบนอกลงจึงทำให้ลายสามเหลี่ยมคว่ำประดับมณฑปของปราสาทศาลจังหวัดมีลักษณะใกล้เคียงกับปราสาทหินศิลปะร่วมเขมรทั้งจากประเทศกัมพูชาและภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ดังนี้ คือ ปราสาทบันทายศรีประเทศกัมพูชา ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์ ปราสาทสระกำแพงใหญ่ จ.ศรีสะเกษ และปราสาทตาเมือนธม จ.สุรินทร์

หมายเลข 6 เป็นฐานหน้ากระดานเกลี้ยงไม่มีลวดลายประดับ

ลวดลายประดับหัวเสาครมฤหะ ทั้ง 4 ทิศ มีดังนี้

รูปภาพที่ 511 ลวดลายประดับหัวเสาบริเวณห้องครมฤหะของปราสาทประธาน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

หมายเลข 1 ประดับตกแต่งลายเฟืองอุษะ มีลักษณะใช้โครงสร้างลายก้านต่อดอก บริเวณโคนประดับด้วยก้านขดม้วนหันหัวเข้าหากัน คั่นด้วยก้านตรงกลาง พร้อมมีสายรัดตรงก้านแต่ การรัดไม่เหมือนกับศิลปะแบบบาแค็ง แต่รัดตรงหัวขดม้วนและต่อดอกด้วยก้านต่อดอกลายกระหนกล้อมรอบด้วยซุ้มสามเหลี่ยมสองชั้น ประดับล้อมรอบด้วยกระหนกเส้นพริ้วสองกลีบ คั่นด้วยบัวขาบ หงาย เน้นรายละเอียดลายเส้นเป็นซิกๆ คล้ายเปลวเพลิง ตรงกลางประกอบด้วยลายก้านขดเล็กหัวชนกันต่อดอกก้านต่อดอกขนาดเล็ก

รูปภาพที่ 512 ลายเฟืองอุษะ ประดับหัวเสาบริเวณห้องครมฤหะของปราสาทศาลหลักเมือง
จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลายเฟื่องอุบะประดับหัวเสา

รูปแบบของลวดลายเฟื่องอุบะประดับห้องครรภคฤหะของปราสาทประธาน
ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ลวดลายเฟื่องอุบะประดับห้องครรภคฤหะปราสาทพนมรุ้งมีลักษณะเหมือนกับลายกรวยเชิงประดับห้องครรภคฤหะเช่นกัน ซึ่งมีลักษณะโครงสร้างรอบนอกของลายประกอบด้วยคล้ายลายกลีบบัวขนาดใหญ่คั่นด้วยอุบะบัวขาบหงาย โครงสร้างภายในของลายเฟื่องอุบะประกอบด้วยลายก้านขดแทรกหงส์คู่บริเวณส่วนโคนต่อด้วยลายก้านอีกคู่หนึ่งและบริเวณส่วนปลายประดับด้วยกระหนกคู่ ปิดช่องว่างของก้านขดด้วยลายประจำยามทรงขนมเปียกปูนขอบนอกประดับกระหนกขนาดเล็ก ส่วนอุบะบัวขาบมีลักษณะบานแยกออกเป็นเส้นสองข้างตรงกลางประดับก้านต่อดอกทรงพุ่มส่วนขอบประดับด้วยกระหนกขนาดเล็กอีกเช่นกัน ซึ่งโครงสร้างเฟื่องอุบะประดับห้องครรภคฤหะของปราสาทพนมรุ้งนั้นมีลักษณะใกล้เคียงกับลายเฟื่องอุบะประดับบริเวณมณฑปของปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ หากแต่ของปราสาทพนมรุ้งมีแทรกหงส์คู่และบัวขาบเป็นลายก้านต่อดอกทรงพุ่ม

รูปภาพที่ 513 ลายเฟื่องอุบะประดับหัวเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทประธาน
ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายเฟื่องอุบะประดับหัวเสาห้องครรภคฤหะปราสาทประธาน
ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

โครงสร้างรอบนอกของลายประกอบด้วยคล้ายลายกลีบบัวขนาดใหญ่คั่นด้วยอุบะบัวขาบหงาย โครงสร้างภายในของลายเฟื่องอุบะประกอบด้วยลายก้านขดบริเวณส่วนโคนต่อด้วยลายกระหนกอีกคู่หนึ่งและบริเวณส่วนปลายประดับด้วยก้านต่อดอกทรงพุ่ม ไม่มีการปิดช่องว่างของก้านขดแบบปราสาทพนมรุ้งเพราะที่พิมายเป็นเส้นแกนของลายก้านต่อดอก ขอบนอกประดับกระหนก

ขนาดเล็ก ส่วนอุบะบัวขาบมีลักษณะบานแยกออกเป็นเส้นสองข้างตรงกลางประดับก้านต่อดอกทรงพุ่มส่วนขอบประดับด้วยกระหนกขนาดเล็กอีกเช่นกัน ซึ่งโครงสร้างลายเฟื่องอุบะประดับห้องครรภคฤหะของปราสาทพิมายนั้นค่อนข้างมีลักษณะใกล้เคียงกับลายกรวยเชิงประดับบริเวณมณฑปของปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์มากกว่าที่ปราสาทพนมรุ้ง แตกต่างเพียงแค่ว่าปิดด้านบนของปราสาทพิมายประดับด้วยดอกไม้สี่เหลี่ยม แต่ที่ศาลหลักเมืองประดับพลอยเม็ดกลมทั้งบนและล่างคล้ายกับปราสาทพนมรุ้ง

รูปภาพที่ 514 ลายเฟื่องอุบะประดับหัวเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทประธาน

ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 515 แสดงการเปรียบเทียบลายเฟื่องอุบะประดับหัวเสา ระหว่าง

ก.ลายเฟื่องอุบะประดับหัวเสาห้องครรภคฤหะ ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์

ข.ลายเฟื่องอุบะประดับหัวเสาห้องครรภคฤหะปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์

ค.ลายเฟื่องอุบะประดับหัวเสาห้องครรภคฤหะปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างสมัยปัจจุบันได้ใช้การถอดลายจากลายเฟื่องอุบะประดับห้องครรภคฤหะของปราสาทพิมายมากกว่าปราสาทพนมรุ้ง และมีลักษณะใกล้เคียงมากที่สุด ทั้งโครงสร้างภายนอกและภายใน คือ ตั้งแต่ก้านขด ลายก้านต่อดอก แต่จะแตกต่างเพียงเล็กน้อยคือเรื่องของลายเส้นหรือการเน้นย้ำเส้น ซึ่งทางช่างสมัยปัจจุบันมีการตัดทอนส่วนนั้นไป และเพิ่มความแหลมคมของลายกระหนกมากขึ้น

หมายเลข 2 ประดับตกแต่งลายบัวตูม มีลักษณะกลีบใบทั้งสองข้างเท่ากันมีเส้นขอบกลีบสองชั้นและมีเม็ดกลมตรงกลางเป็นเกสร ซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากบริเวณผนังที่มีเพียงเส้นขอบหนึ่งเส้นเท่านั้น

รูปภาพที่ 516 ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาห้องครรรคฤหะ ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายดอกบัวตูมประดับหัวเสา

รูปแบบของลวดลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาห้องครรรคฤหะปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

โครงสร้างลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาปราสาทประธานปราสาทพนมรุ้ง มีลักษณะกลีบหนึ่งถึงสองชั้น มีเกสรเป็นเม็ดกลมตรงกลางแต่จะมีระยะห่างของช่องกลีบและเกสร และลักษณะเกสรค่อนข้างปลายแหลมมน ดังนั้นจึงมีความใกล้เคียงในส่วนของกลีบแต่ส่วนเกสรนั้นดอกบัวตูมบริเวณหัวเสาห้องครรรคฤหะของปราสาทศาลหลักเมืองมีความโค้งมนมากกว่า และช่องว่างน้อยกว่าเช่นกัน

รูปภาพที่ 517 ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาบริเวณห้องครรรคฤหะของปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาห้องครรรคฤหะปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

โครงสร้างลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาปราสาทประธานปราสาทพิมาย มีลักษณะกลีบหนึ่งถึงสองชั้น มีเกสรเป็นเม็ดกลมตรงกลางแต่จะมีระยะห่างของช่องกลีบและเกสร ซึ่งมีลักษณะ

คล้ายกับลายดอกบัวตูมของปราสาทพนมรุ้งที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว ดังนั้นจึงมีความใกล้เคียงในส่วน
ของกลีบแต่ส่วนเกสรนั้นดอกบัวตูมประดับหัวเสาห้องครรภคฤหะของปราสาทศาลหลักเมืองมีความ
โค้งมนมากกว่า และช่องว่างน้อยกว่าเช่นกัน

รูปภาพที่ 518 ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทประจัน

ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 519 แสดงการเปรียบเทียบลายดอกบัวตูมประดับหัวเสา ระหว่าง

ก.ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาห้องครรภคฤหะปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์

ข.ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาห้องครรภคฤหะปราสาทประจัน ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์

ค.ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาห้องครรภคฤหะปราสาทประจัน ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

จากภาพจะเห็นโครงสร้างของดอกบัวตูม มีกลีบสี่กลีบและเกสรตรงกลาง
ซึ่งช่วงสมัยปัจจุบันนำแนวคิดนี้มาปรับใช้ ส่งผลให้ไม่เหมือนในศิลปะรูปแบบเก่า เนื่องจากการหายไป
ของพื้นที่ว่างระหว่างกลีบ และเกสรที่โค้งมนมากขึ้น เส้นขอบตื้นมากขึ้น ดังนั้น ลายดอกบัวตูมจึงม
ความคล้ายเฉพาะส่วนของโครงสร้างหลักเท่านั้น

หมายเลข 3 ประดับลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมหงาย มีลักษณะเป็นก้านขดม้วนเข้า
ออกตรงบริเวณโคนใบไม้สามเหลี่ยมโดยเรียงขนาดใหญ่ไปเล็กจากโคนสู่ปลาย ประดับด้วยลาย

กระหนกส่วนด้านข้างและด้านบน ที่มีรายละเอียดกระหนกเล็กล้อมรอบ ลวดลายเน้นกระหนกก้าน
ขดตักแต่งภายในเป็นส่วนใหญ่

รูปภาพที่ 520 ลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาห้องครรภคฤหะ
ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลายมุม ลักษณะคล้ายกับลายกลีบบัวหงาย มีโครงสร้างหลักคล้ายกับลายใบไม้สามเหลี่ยม
แบบหงายตักแต่งบนโคนเสาของมณฑปตั้งที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้นแล้ว ซึ่งมีลักษณะคล้ายกลีบบัวหงาย
ประกอบด้วยก้านขดหันหัวออกจากกันประดับใบชั้นที่หนึ่งประดับด้วยลายขดม้วนพร้อมก็มีเส้นแถบ
ใบอีกชั้น และประดับตักแต่งด้วยกระหนกสามเหลี่ยมเล็ก

รูปภาพที่ 521 ลายมุมของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงายประดับหัวเสาห้องครรภคฤหะ
ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมหงายประดับหัวเสา

รูปแบบของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมหงายประดับหัวเสาห้องครรภคฤหะปราสาท
ประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

โครงสร้างใบไม้สามเหลี่ยมหงายประดับหัวเสาปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้งนี้
มีลักษณะเหมือนกับลายใบไม้สามเหลี่ยมประดับโคนเสาห้องครรภคฤหะเช่นกัน ซึ่งประกอบด้วยก้าน
ขดและลายกระหนก ซึ่งก้านขดตักแต่งส่วนโคนของลายอยู่ประมาณกึ่งกลาง ขนาดก้านขดเป็น 1/3
ของใบไม้ประดับลายพริ้วหรือลายกระหนกค่อนข้างใหญ่เชื่อมกับส่วนปลายที่เป็นกระหนกเรียวยาว

รูปภาพที่ 522 ลายใบไม้สามเหลี่ยมหายประดับประดับหัวเสาบริเวณห้องครรภคฤหะ
ของปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมหายประดับหัวเสาห้องครรภคฤหะปราสาท
ประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

โครงสร้างใบไม้สามเหลี่ยมหายประดับหัวเสาปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย มีลักษณะเหมือนกับลายใบไม้สามเหลี่ยมประดับโคนเสาห้องครรภคฤหะเช่นกัน ซึ่งประกอบด้วยก้านขดและลายกระหนก ซึ่งก้านขดตกแต่งส่วนโคนของลายอยู่เอนไปฝั่งใดฝั่งหนึ่ง และลายเน้นการแกะตัดเส้นหลายเส้น ขนาดก้านขดเป็น $1/3$ ของใบไม้ประดับลายพริ้วหรือลายกระหนกที่ค่อนข้างไม่ชัดเจน เนื่องจากมีความลึกกร่อนค่อนข้างมากพอสมควร

รูปภาพที่ 523 ลายใบไม้สามเหลี่ยมหายประดับหัวเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทประธาน
ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา

รูปภาพที่ 524 แสดงการเปรียบเทียบลายใบไม้สามเหลี่ยมหายประดับโคนเสา ระหว่าง
 ก.ลายใบไม้สามเหลี่ยมหายประดับหัวเสาบริเวณห้องครรภคฤหะ ปราสาทศาลหลักเมือง
 จังหวัดบุรีรัมย์

ข.ลายใบไม้สามเหลี่ยมหายประดับหัวเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทประธาน
 ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์

ค.ลายใบไม้สามเหลี่ยมหายประดับหัวเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทประธาน
 ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่วงยุคปัจจุบันยังคงนิยมใช้โครงสร้างของลายใบไม้สามเหลี่ยมหาย
 อยู่และมีการตัดทอนเส้นบางส่วนให้กลายเป็นลายที่เข้าใจง่าย ซึ่งประกอบด้วยลายก้านขดและลาย
 กระหนก ที่แตกต่างระหว่างการวางก้านขดให้อยู่กึ่งกลางหรือเอนไปด้านใดด้านหนึ่ง และลายประดับ
 ใบไม้สามเหลี่ยมหายที่อยู่ปราสาทพนมรุ้งจึงมีความใกล้เคียงมากกว่าปราสาทพิมาย ที่เน้นเรื่องเส้น
 หรือการเน้นย้ำเส้นมากกว่ารูปร่างของใบไม้

หมายเลข 4 ประดับลวดลายบัวหาย ลักษณะคล้ายกับลายประดับกลีบบัวหายที่
 ตกแต่งบนโคนเสามณฑปตั้งที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้นแล้ว ซึ่งมีกลีบซ้อน ลายกลีบบัวด้านในมีสามส่วน
 ประดับด้วยกระหนกอย่างง่ายแบบตัดทอนล้อมรอบกลีบบัว แต่เส้นกลีบบัวทั้งสองข้างนั้นแทบจะไม่
 โค้งเข้าหากัน

รูปภาพที่ 525 ลายบัวหายประดับหัวเสาห้องครรภคฤหะ ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายบัวหงายประดับหัวเสา

รูปแบบของลวดลายบัวหงายประดับหัวเสาห้องครมคฤหะปราสาทประธาน
ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

โครงสร้างกลีบบัวหงายประดับหัวเสาห้องครมคฤหะปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง
ลักษณะมีกลีบซ้อน โครงสร้างภาพรวมกลีบค่อนข้างกว้างและดูใหญ่ ลายกลีบมีสามส่วนคือส่วน
ด้านข้างและตรงกลางซึ่งโคนส่วนกลางจะประดับใบไม้สามเหลี่ยมขนาดเล็กล้อมรอบกลีบสองชั้นคือ
เส้นขอบกลีบแบบเรียบที่ค่อนข้างมีพื้นที่ว่างเล็กน้อย และประดับด้วยตัวพริ้วหรือลายกระหนกขนาด
เล็ก รายละเอียดของลายค่อนข้างสมบูรณ์

รูปภาพที่ 526 ลายบัวหงายประดับประดับหัวเสาบริเวณห้องครมคฤหะของปราสาทพนมรุ้ง
จ.บุรีรัมย์

รูปแบบของลวดลายบัวหงายประดับหัวเสาห้องครมคฤหะปราสาทประธาน
ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

โครงสร้างกลีบบัวหงายประดับหัวเสาห้องครมคฤหะปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย มี
ลักษณะลายกลีบซ้อนกัน โครงสร้างกลีบเรียวและเว้าเข้าเล็กน้อย ภายในกลีบประกอบด้วยสามส่วน
คือส่วนด้านข้างและตรงกลางซึ่งโคนส่วนกลางจะประดับใบไม้สามเหลี่ยมขนาดเล็กล้อมรอบกลีบสอง
ชั้นคือ เส้นขอบกลีบแบบเรียบชิดกันและประดับด้วยตัวพริ้วหรือลายกระหนกขนาดเล็กซึ่งจะแตกต่าง
จากปราสาทพนมรุ้ง รวมทั้งรายละเอียดของลายค่อนข้างไม่ชัดเจน

รูปภาพที่ 527 ลายบัวหงายประดับหัวเสาบริเวณห้องครรภคฤหะของปราสาทประธาน
ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 528 แสดงการเปรียบเทียบลายบัวหงายประดับโคนเสา ระหว่าง
ก.ลายบัวหงายประดับหัวเสาห้องครรภคฤหะ ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
ข.ลายบัวหงายประดับหัวเสาห้องครรภคฤหะปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
ค.ลายบัวหงายประดับหัวเสาห้องครรภคฤหะปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบชัดว่าช่างสมัยปัจจุบันก็ยังนิยมใช้โครงสร้างหลักแบบเก่ามาปรับใช้อยู่
ลายกลีบบัวนี้ประกอบด้วยโครงสร้างหลักคือ กลีบที่ซ้อนกัน และภายในกลีบที่แบ่งเป็นสามส่วนและ
การประดับของกลีบ ซึ่งก็ยังคงปรากฏบนปราสาทศาลหลักเมือง เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วจึงพบว่า
กลีบบัวที่ประดับศาลหลักเมืองมีความเหมือนกับลายกลีบบัวประดับปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์ มาก
ที่สุด

หมายเลข 5 ประดับด้วยลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมหาย ที่มีลักษณะโครงสร้างลาย เป็นลายก้านขด ตกแต่งด้วยใบไม้สามเหลี่ยมขนาดเล็กและขดม้วนขนาดใหญ่บริเวณส่วนปลาย รายละเอียดค่อนข้างมากขึ้นจากส่วนของโคนสามมณฑป และลายเส้นนิยมเขียนเส้นโค้งปลายแหลม

รูปภาพที่ 529 ลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมประดับหัวเสาห้องครรภคฤหะ ปราสาทศาลหลักเมือง
จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลายมุม ลักษณะคล้ายกับลายกลีบบัวหาย มีโครงสร้างหลักคล้ายกับลายใบไม้สามเหลี่ยม แบบหายที่ตกแต่งบนโคนเสาของมณฑปตั้งที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้นแล้ว ซึ่งประกอบด้วยลายคล้ายใบ บัวกลมและโค้งตกแต่งภายในกลีบบัวคว่ำส่วนด้านข้างของลายกลีบบัวลักษณะคล้ายขดม้วนขนาดเล็ก ต่อเป็นลายกระหนก ลวดลายตกแต่งด้วยเส้นโค้งเป็นส่วนใหญ่

รูปภาพที่ 530 ลายมุมของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมประดับหัวเสาห้องครรภคฤหะ ปราสาท
ศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหายประดับหัวเสา

จากการสำรวจพบว่าไม่มีการประดับตกแต่งใบไม้สามเหลี่ยมแบบหายบริเวณหัว เสาห้องครรภคฤหะของปราสาทศาลหลักเมืองที่มีลักษณะเหมือนกัน จึงสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นลาย ใหม่ที่ช่างได้ตัดแปลงขึ้นมาจากโครงสร้างหลักหรือโครงสร้างเดิมของลายใบไม้สามเหลี่ยมคว่ำบริเวณ โคนเสาของมณฑป และเนื่องจากเป็นส่วนหนึ่งของห้องครรภคฤหะจึงทำให้ลายมีความละเอียดและ ซับซ้อนมากขึ้นตามลำดับ

หมายเลข 6 เป็นฐานหน้ากระดานเกลี้ยงไม่มีลวดลายประดับ

ลวดลายประดับส่วนเครื่องบน

ส่วนยอดเป็นทรงพุ่ม 6 ชั้น ประดับตกแต่งด้วย บันแถลงตกแต่งด้วยภาพเทพประจำทิศ และ กลีบขนุนที่ตกแต่งด้วยพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร ซึ่งมีรายละเอียดการประดับตกแต่ง ดังนี้

ลวดลายประดับบันแถลง

เนื่องจากลวดลายประดับบันแถลงในชั้นที่ 1 ถึง 4 มีลักษณะการตกแต่งคล้ายกัน เพียงแต่มีการเปลี่ยนแปลงขนาดของบันแถลงและซุ้มบันแถลงแบบลดหลั่นตามสัดส่วนของส่วนยอด โดยประดับตกแต่งทั้งหมด 4 ทิศ ดังนี้

ลวดลายประดับบันแถลงชั้นที่ 1 ถึง 4 ทางทิศตะวันออก : บันแถลงประดับตกแต่งด้วยภาพเทพประจำทิศตะวันออก คือ พระอินทร์ทรงสร้างเอราวัณ ระยะเวลาประดับตกแต่งลายอุบะพวงมาลัย และลายดอกไม้ร่วงกระจายทั่วทั้งพื้นหลัง โดยบริเวณด้านบนประกอบด้วยลายซุ้มหน้าบันแถลง ประดับใบระกาเรียบไม่มีลาย ปลายซุ้มประดับพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร ลวดลายเป็นลายก้านขดประกอบด้วยลายใบไม้ม้วนแทรกภาพเทพพนมและยอดใบไม้ขนาดเล็กในขดม้วน

รูปภาพที่ 531 ลวดลายประดับบันแถลงชั้นที่ 1 ถึง 4 ทางทิศตะวันออก

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 532 กลีบขนุนสลักเทพประจำทิศ
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลวดลายประดับบันแถลงชั้นที่ 5 ทางทิศตะวันออก : บันแถลงประดับตกแต่งด้วยภาพเทพประจำทิศตะวันออก คือ พระอินทร์ทรงสร้างเอราวัณ ระยะเวลาหลังประดับตกแต่งลายอุบะพวงมาลัย และลายดอกไม้วางกระจายทั่วทั้งพื้นหลัง บริเวณด้านบนประกอบกับลายซุ้มหน้าบันแถลงประดับใบระกาเรียบไม่มีลาย ปลายซุ้มประดับพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร ลวดลายเป็นลายขดม้วนเข้าหัวชนกันแทรกภาพเทพพนม

รูปภาพที่ 533 ลวดลายประดับบันแถลงชั้นที่ 5 ทางทิศตะวันออก
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 534 กลีบขนุนสลักเทพประจำทิศ
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลวดลายประดับบันแถลงชั้นที่ 6 ทางทิศตะวันออก : บันแถลงประดับตกแต่งด้วยภาพเทพประจำทิศตะวันออก คือ พระอินทร์ทรงสร้างเอราวัณ และไม่ปรากฏการตกแต่งซุ้ม หรือบริเวณพื้นหลังใดๆ มีเพียงภาพเจ้าหลักเทพประจำทิศเท่านั้น

รูปภาพที่ 535 ลวดลายประดับกลีบขนุนชั้นที่ 6 ทางทิศตะวันออก
(ที่มา: ผู้วิจัย)

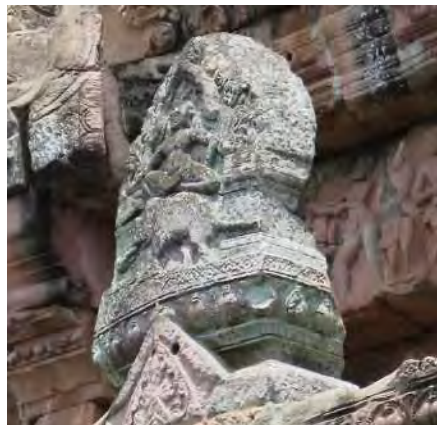
การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับบันแถลงชั้นที่ 1 ถึง 5

เนื่องจากทรงหลังคาและการประดับตกแต่งเครื่องบนของปราสาทศาลหลักเมืองเป็นทรงพุ่มที่ซ้อนลดหลั่นขึ้นไป มีลักษณะคล้ายกับทรงหลังคาปราสาทนครวัด จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา และศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทย คือ ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา แต่เนื่องจากสภาพอากาศ และการถูกกัดกร่อนโดยธรรมชาติ จึงทำให้สองสถานที่ อย่างปราสาทนครวัดและปราสาทพิมาย มีลักษณะการประดับเครื่องบนที่ไม่ชัดเจน และบางส่วนหักพังไปบ้าง ผู้วิจัยจึงนำข้อมูลจากปราสาทพนมรุ้งมาเปรียบเทียบกับเครื่องบนปราสาทศาลหลักเมืองดังต่อไปนี้

รูปแบบของลวดลายประดับบันแถลงชั้นที่ 1 ถึง 5 ทางทิศตะวันออกปราสาท
ประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

การประดับลวดลายบันแถลงในชั้นที่ 1 มักจะประดับด้วยภาพเล่าเรื่องรามายณะ
และมหาภารตะ และตั้งแต่ชั้นที่ 2 ขึ้นไป จะประดับด้วยลวดลายก้านขด ส่วนกึ่งกลางของลายก็จะ
ปรากฏทั้งลายสิงห์ หน้ากาล และภาพโยคีหรือฤาษีในซุ้ม ส่วนชั้นที่ 5 ก็จะปรากฏเพียงกลีบขนุนเทพ
ประจำทิศประดับกึ่งกลางของหลังคาทรงพุ่ม และส่วนกลีบขนุนด้านมุมก็จะประดับด้วย ภาพบุคคล
ยืนอยู่ในซุ้ม ภาพบุคคลยืนกับบุคคลอยู่ในซุ้ม และพญานาคทรงเครื่อง

กลีบขนุนที่สลักเป็นภาพเทพประจำทิศของทิศตะวันออก คือประดับภาพสลักพระ
อินทร์ทรงช้างเอราวัณ

รูปภาพที่ 536 กลีบขนุนสลักภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ เทพประจำทิศของทิศ
ตะวันออกปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายประดับเทพประจำทิศบนศิลาสี่เหลี่ยมจัตุรัส ปราสาทประธาน
ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

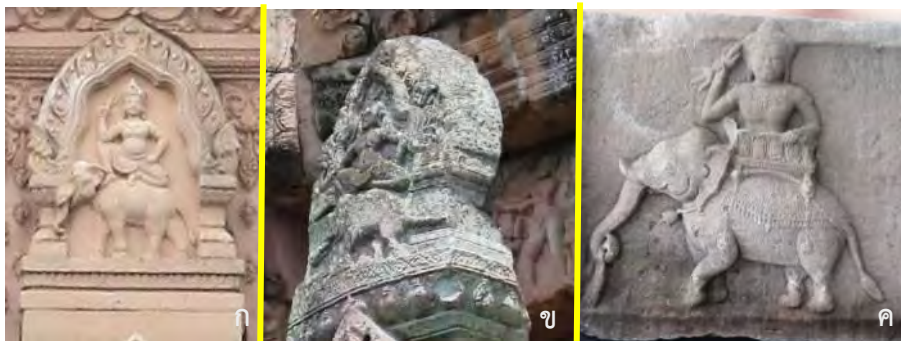
เป็นแท่นหินสี่เหลี่ยมจัตุรัส ด้านบนประดับด้วยลายบัวบาน และส่วนด้านข้างจะปรากฏภาพสลักเทพประจำทิศ อย่างทิศตะวันออก จะปรากฏภาพของพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ

รูปภาพที่ 537 ลายสลักเทพประจำทิศตะวันออก พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ
เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย จ.นครราชสีมา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 538 ลายดอกบัวด้านบนของแท่นสี่เหลี่ยมจัตุรัส
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 539 แสดงการเปรียบเทียบลายเทพประจำทิศประดับกลีบขนุน ระหว่าง
 ก.ลายสลักเทพประจำทิศตะวันออก พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ประดับกลีบขนุน
 ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
 ข.ลายสลักเทพประจำทิศตะวันออก พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ประดับกลีบขนุน
 ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์
 ค.ลายสลักเทพประจำทิศตะวันออก พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ประดับแผ่นสี่เหลี่ยมจัตุรัส
 ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่วงยุคปัจจุบันได้รับอิทธิพลกลีบขนุนจากปราสาทพนมรุ้งมากกว่า เนื่องจากลักษณะของพระอินทร์และช้างเอราวัณค่อนข้างใกล้เคียง แต่อาจมีความแตกต่างเล็กน้อยในเรื่องของการก้าวเท้าของช้าง และส่วนลายประดับบนแท่น ช่างสมัยใหม่ได้ประดับเพียงลายบัวหงายที่ถูกตัดทอนรายละเอียดออกไป ส่วนลายดอกชอกชอกซ้อนไม่มี เป็นเพียงกระดานเกลี้ยงเรียบๆ

ส่วนการตกแต่งบริเวณบันแถลงและส่วนของผนังของปราสาทศาลหลักเมืองเป็นการประดับด้วยลายที่สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ ลักษณะโครงสร้างของลายเป็นลายเฟืองอุษะ และดอกไม้ร่วง ด้านบนหรือภายในกรอบซุ้มบันแถลงประดับด้วยลายก้านขดแทรกภาพบุคคล โครงสร้างคล้ายแบบเก่าแต่ลายนี้เป็นการสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่โดยช่างยุคปัจจุบัน

ลวดลายประดับบันแถลงชั้นที่ 1 ถึง 4 ทางทิศใต้ : บันแถลงประดับตกแต่งด้วยภาพเทพประจำทิศใต้ คือ พระยมทรงกระบือ ระยะหลังประดับตกแต่งลายอุษะพวงมาลัย และลายดอกไม้วางกระจายทั่วทั้งพื้นหลัง โดยบริเวณด้านบนประกอบด้วยลายช่มหน้าบันแถลง ประดับใบระกาเรียบไม่มีลาย ปลายช่มประดับพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร ลวดลายเป็นลายก้านขด ประกอบด้วยลายใบไม้ม้วนแทรกภาพเทพพนมและยอดใบไม้ขนาดเล็กในขดม้วน

รูปภาพที่ 540 ลวดลายประดับบันแถลงและกลีบขนุนชั้นที่ 1 ถึง 4 ทางทิศใต้
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 541 กลีบขนุนหลักเทพประจำทิศ
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลวดลายประดับบันแถลงชั้นที่ 5 ทางทิศใต้ : บันแถลงประดับตกแต่งด้วยภาพเทพประจำทิศใต้ คือ พระยมทรงกระบือ ระยะหลังประดับตกแต่งลายอุษะพวงมาลัย และลายดอกไม้วางกระจายทั่วทั้งพื้นหลัง บริเวณด้านบนประกอบด้วยลายช่มหน้าบันแถลง ประดับใบระกาเรียบไม่มีลาย ปลายช่มประดับพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร ลวดลายเป็นลายขดม้วนเข้าหัวชนกันแทรกภาพเทพพนม ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับทิศตะวันออกที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว

ลวดลายประดับบันแถลงชั้นที่ 6 ทางทิศใต้ : บันแถลงประดับตกแต่งด้วยภาพเทพประจำทิศใต้ คือ พระยมทรงกระบือ และไม่ปรากฏการตกแต่งซุ้ม หรือบริเวณพื้นหลังใดๆ มีเพียงภาพจำหลักเทพประจำทิศเท่านั้น ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับทิศตะวันออกที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับบันแถลงชั้นที่ 1 ถึง 5

รูปแบบของลวดลายประดับบันแถลงชั้นที่ 1 ถึง 5 ทางทิศใต้ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

การประดับลวดลายบันแถลงในชั้นที่ 1 มักจะประดับด้วยภาพเล่าเรื่องรามายณะและมหาภารตะ และตั้งแต่ชั้นที่ 2 ขึ้นไป จะประดับด้วยลวดลายก้านขด ส่วนกึ่งกลางของลายก็จะปรากฏทั้งลายสิงห์ หน้ากาล และภาพโยคีหรือฤาษีในซุ้ม ส่วนชั้นที่ 5 ก็จะปรากฏเพียงกลีบขนุนเทพประจำทิศประดับกึ่งกลางของหลังคาทรงพุ่ม และส่วนกลีบขนุนด้านมุมก็จะประดับด้วย ภาพบุคคลยืนอยู่ในซุ้ม ภาพบุคคลยืนกับบุคคลอยู่ในซุ้ม และพญานาคทรงเครื่อง

กลีบขนุนที่สลักเป็นภาพเทพประจำทิศของทิศใต้ คือประดับภาพสลักพระยมทรงกระบือ

รูปภาพที่ 542 กลีบขนุนสลักภาพพระยมทรงกระบือ เทพประจำทิศของทิศใต้ ปราสาทพนมรุ้งอ.

เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 543 แสดงการเปรียบเทียบลายเทพประจำทิศระดับกลีบขนุน ระหว่าง
ก.ลายสลักเทพประจำทิศใต้ พระยมทรงกระบือ ระดับกลีบขนุน ปราสาทศาลหลักเมือง
จังหวัดบุรีรัมย์

ข.ลายสลักเทพประจำทิศใต้ พระยมทรงกระบือ ระดับกลีบขนุน ปราสาทพนมรุ้ง
อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่วงยุคปัจจุบันได้รับอิทธิพลจากปราสาทพนมรุ้ง เนื่องจากลักษณะของพระยมทรงกระบือค่อนข้างใกล้เคียงกัน แต่อาจมีความแตกต่างเล็กน้อยในเรื่องของการก้าวเท้าของกระบือ และส่วนลายประดับบนแท่น ช่วงสมัยใหม่ได้ประดับเพียงลายบัวหงายที่ถูกตัดทอนรายละเอียดออกไป ส่วนลายดอกซีกดอกซ้อนไม่มี เป็นเพียงกระดานเกลี้ยงเรียบๆ

ส่วนการตกแต่งบริเวณบันแถลงและส่วนของผนังของปราสาทศาลหลักเมืองเป็นการประดับด้วยลายที่สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ ลักษณะโครงสร้างของลายเป็นลายเฟืองอุษะ และดอกไม้ร่วง ด้านบนหรือภายในกรอบซุ้มบันแถลงประดับด้วยลายก้านขดแทรกภาพบุคคล โครงสร้างคล้ายแบบเก่าแต่ลายนี้เป็นการสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่โดยช่วงยุคปัจจุบัน

ลวดลายประดับบันแถลงชั้นที่ 1 ถึง 4 ทางทิศตะวันตก : บันแถลงประดับตกแต่งด้วยภาพเทพประจำทิศตะวันตก คือ พระวรุณทรงพญานาค ระยะเวลาประดับตกแต่งลายอุษะ พวงมาลัย และลายดอกไม้ร่วงกระจายทั่วทั้งพื้นหลัง โดยบริเวณด้านบนประกอบด้วยซุ้มหน้าบัน แถลงประดับใบระกาเรียบไม่มีลาย ปลายซุ้มประดับพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร ลวดลายเป็นลายก้านขดประกอบด้วยลายใบไม้มีวนแทรกภาพเทพพนมและยอดใบไม้ขนาดเล็กในขดมีวน

รูปภาพที่ 544 ลวดลายประดับบันแถลงและกลีบขนุนชั้นที่ 1 ถึง 4 ทางทิศตะวันตก
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 545 กลีบขนุนสลักเทพประจำทิศ
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลวดลายประดับบันแถลงชั้นที่ 5 ทางทิศตะวันตก : บันแถลงประดับตกแต่งด้วยภาพเทพประจำทิศตะวันตก คือ พระवरุณทรงพญานาค ระยะเวลาประดับตกแต่งลายอุบะพวงมาลัย และลายดอกไม้ร่วงกระจายทั่วทั้งพื้นหลัง บริเวณด้านบนประกอบด้วยลายช่มหน้าบันแถลง ประดับใบระกาเรียบไม่มีลาย ปลายช่มประดับพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร ลวดลายเป็นลายขดม้วนเข้าหัวชนกันแทรกภาพเทพพนม ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับทิศตะวันออกที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว

ลวดลายประดับบันแถลงชั้นที่ 6 ทางทิศตะวันตก : บันแถลงประดับตกแต่งด้วยภาพเทพประจำทิศตะวันตก คือ พระवरุณทรงพญานาค และไม่ปรากฏการตกแต่งช่ม หรือบริเวณพื้นหลังใดๆ มีเพียงภาพจำหลักเทพประจำทิศเท่านั้น และมีลักษณะคล้ายกับทิศตะวันออกที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับบันแถลงชั้นที่ 1 ถึง 5

รูปแบบของลวดลายประดับบันแถลงชั้นที่ 1 ถึง 5 ทางทิศตะวันตกปราสาทประธาน
ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

การประดับลวดลายบันแถลงในชั้นที่ 1 มักจะประดับด้วยภาพเล่าเรื่องรามายณะ และมหาภารตะ และตั้งแต่ชั้นที่ 2 ขึ้นไป จะประดับด้วยลวดลายก้านขด ส่วนกึ่งกลางของลายก็จะปรากฏทั้งลายสิงห์ หน้ากาล และภาพโยคีหรือฤาษีในซุ้ม ส่วนชั้นที่ 5 ก็จะปรากฏเพียงกลีบขนุนเทพประจำทิศประดับกึ่งกลางของหลังคาทรงพุ่ม และส่วนกลีบขนุนด้านมุมก็จะประดับด้วย ภาพบุคคลยืนอยู่ในซุ้ม ภาพบุคคลยืนกับบุคคลอยู่ในซุ้ม และพญานาคทรงเครื่อง

กลีบขนุนที่สลักเป็นภาพเทพประจำทิศของทิศตะวันตก คือประดับภาพสลักพระ
วรุณทรงหงส์

รูปภาพที่ 546 กลีบขนุนสลักภาพพระวรุณทรงหงส์ เทพประจำทิศของทิศตะวันตก

ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายประดับเทพประจำทิศบนศิลาสี่เหลี่ยมจัตุรัส ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง
อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

เป็นแท่นหินสี่เหลี่ยมจัตุรัส ด้านบนประดับด้วยลายบัวบาน และส่วนด้านข้างจะปรากฏภาพ
สลักเทพประจำทิศ อย่างทิศตะวันตก จะปรากฏภาพของพระวรุณทรงนาค

รูปภาพที่ 547 ลายสลักเทพประจำทิศตะวันตก พระवरุณทรงนาค เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถาน

แห่งชาติพิมาย จ.นครราชสีมา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 548 ลายดอกบัวด้านบนของแท่นสี่เหลี่ยมจัตุรัส

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 549 แสดงการเปรียบเทียบลายเทพประจำทิศระดับกลีบขนุน ระหว่าง

ก.ลายสลักเทพประจำทิศตะวันตก พระวรุณทรงนาค ระดับกลีบขนุน

ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์

ข.ลายสลักเทพประจำทิศตะวันตก พระวรุณทรงหงส์ ระดับกลีบขนุน ปราสาทพนมรุ้ง

อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ค.ลายสลักเทพประจำทิศตะวันตก พระวรุณทรงนาค ระดับแท่นสี่เหลี่ยมจัตุรัส

ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างยุคปัจจุบันได้รับอิทธิพลจากแท่นสี่เหลี่ยมจัตุรัสของปราสาทพนมรุ้ง เนื่องจากลักษณะของพระวรุณทรงนาคค่อนข้างใกล้เคียงกัน แต่ส่วนกลีบขนุนบนปราสาทพนมรุ้งนั้น ปรากฏเป็นพระวรุณทรงหงส์ ซึ่งลักษณะนี้มักพบบนปราสาทศิลปะเขมร อาทิ บนกลีบขนุนหน้าบัน แล่งทางทิศตะวันตก หน้าบันประตูทางเข้าทิศตะวันตก ตลอดจนถึงหลังทิศตะวันตก เป็นต้น แต่อาจมีความแตกต่างเล็กน้อยในเรื่องของการหันหน้าซึ่งบนแท่นพญานาคหันหน้าไปทางซ้ายมือของพระวรุณ ส่วนบนกลีบขนุนของปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์หันหน้าไปทางขวามือของพระวรุณ และส่วนลายประดับบนแท่น ช่างสมัยใหม่ได้ประดับเพียงลายบัวหงายที่ถูกตัดทอนรายละเอียดออกไป ส่วนลายดอกซีกดอกซ้อนไม่มี เป็นเพียงกระดานเกลี้ยงเรียบๆ

ส่วนการตกแต่งบริเวณบันแถลงและส่วนของผนังของปราสาทศาลหลักเมืองเป็นการประดับด้วยลายที่สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ ลักษณะโครงสร้างของลายเป็นลายเฟื้องอุษะ และดอกไม้ร่วง ด้านบนหรือภายในกรอบซุ้มบันแถลงประดับด้วยลายก้านขดแทรกภาพบุคคล โครงสร้างคล้ายแบบเก่าแต่ลายนี้เป็นงานสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่โดยช่างยุคปัจจุบัน

ลวดลายประดับบันแถลงชั้นที่ 1 ถึง 4 ทางทิศเหนือ : บันแถลงประดับตกแต่งด้วยภาพเทพประจำทิศเหนือ คือ ท้าวกุเวรทรงสิงห์ ระยะเวลาหลังประดับตกแต่งลายอุบะพวงมาลัย และลายดอกไม้วางกระจายทั่วทั้งพื้นหลัง โดยบริเวณด้านบนประกอบด้วยลายซุ้มหน้าบันแถลงประดับใบระกาเรียบไม่มีลาย ปลายซุ้มประดับพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร ลวดลายเป็นลายก้านขดประกอบด้วยลายใบไม้ม้วนแทรกภาพเทพพนมและยอดใบไม้ขนาดเล็กในขดม้วน

รูปภาพที่ 550 ลวดลายประดับบันแถลงและกลีบขนุนชั้นที่ 1 ถึง 4 ทางทิศเหนือ
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 551 กลีบขนุนสลักเทพประจำทิศ
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลวดลายประดับบันแถลงชั้นที่ 5 ทางทิศเหนือ : บันแถลงประดับตกแต่งด้วยภาพเทพประจำทิศเหนือ คือ ท้าวกุเวรทรงสิงห์ ระยะเวลาหลังประดับตกแต่งลายอุบะพวงมาลัย และลายดอกไม้วางกระจายทั่วทั้งพื้นหลัง บริเวณด้านบนประกอบด้วยลายซุ้มหน้าบันแถลงประดับใบระกาเรียบไม่มีลาย ปลายซุ้มประดับพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร ลวดลายเป็นลายขดม้วนเข้าหัวชนกันแทรกภาพเทพพนม ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับทิศตะวันออกที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว

ลวดลายประดับบันแถลงชั้นที่ 6 ทางทิศเหนือ : บันแถลงประดับตกแต่งด้วยภาพเทพประจำทิศเหนือ คือ ท้าวกุเวรทรงสิงห์ และไม่ปรากฏการตกแต่งซุ้ม หรือบริเวณพื้นหลังใดๆ มีเพียงภาพจำหลักเทพประจำทิศเท่านั้น และมีลักษณะคล้ายกับทิศตะวันออกที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับบันแถลงชั้นที่ 1 ถึง 5

รูปแบบของลวดลายประดับบันแถลงชั้นที่ 1 ถึง 5 ทางทิศเหนือปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

การประดับลวดลายบันแถลงในชั้นที่ 1 มักจะประดับด้วยภาพเล่าเรื่องรามายณะและมหาภารตะ และตั้งแต่ชั้นที่ 2 ขึ้นไป จะประดับด้วยลวดลายก้านขด ส่วนกึ่งกลางของลายก็จะปรากฏทั้งลายสิงห์ หน้ากาล และภาพโยคีหรือฤาษีในซุ้ม ส่วนชั้นที่ 5 ก็จะปรากฏเพียงกลีบขนุนเทพประจำทิศประดับกึ่งกลางของหลังคาทรงพุ่ม และส่วนกลีบขนุนด้านมุมก็จะประดับด้วย ภาพบุคคลยืนอยู่ในซุ้ม ภาพบุคคลยืนกับบุคคลอยู่ในซุ้ม และพญานาคทรงเครื่อง

กลีบขนุนที่สลักเป็นภาพเทพประจำทิศของทิศเหนือ คือประดับภาพสลักท้าวกุเวรทรงคชสีห์

รูปภาพที่ 552 กลีบขนุนสลักภาพท้าวกุเวรทรงคชสีห์ เทพประจำทิศของทิศเหนือ

ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายประดับเทพประจำทิศบนศิลาสี่เหลี่ยมจัตุรัส ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง
อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

เป็นแท่นหินสี่เหลี่ยมจัตุรัส ด้านบนประดับด้วยลายบัวบาน และส่วนด้านข้างจะ
ปรากฏภาพสลักเทพประจำทิศ อย่างทิศเหนือ จะปรากฏภาพของท้าวภูเวรทรงคชสีห์

รูปภาพที่ 553 ลายสลักเทพประจำทิศเหนือ ท้าวภูเวรทรงคชสีห์ เก็บรักษาที่
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมายจ.นครราชสีมา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 554 ลายดอกบัวด้านบนของแท่นสี่เหลี่ยมจัตุรัส
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 555 แสดงการเปรียบเทียบลายเทพประจำทิศระดับกสิปขนุน ระหว่าง

ก.ลายสลักเทพประจำทิศเหนือ ท้าวภูเวรทรงคชสีห์ ระดับกสิปขนุน

ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์

ข.ลายสลักเทพประจำทิศเหนือ ท้าวภูเวรทรงคชสีห์ ระดับกสิปขนุน

ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ค.ลายสลักเทพประจำทิศเหนือ ท้าวภูเวรทรงคชสีห์ ระดับแท่นสี่เหลี่ยมจัตุรัส

ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่วงยุคปัจจุบันได้รับอิทธิพลจากทั้งแท่นสี่เหลี่ยมจัตุรัสและกสิปขนุนหน้าบันแถลงของปราสาทพนมรุ้ง เนื่องจากลักษณะลำตัวของคชสีห์ค่อนข้างใกล้เคียงกับคชสีห์บนแท่นสี่เหลี่ยมแต่แตกต่างกันในส่วนของหาง และใบหน้าคชสีห์มีลักษณะคล้ายกับคชสีห์บนกสิปขนุน แต่อาจมีความแตกต่างเล็กน้อยในเรื่องของการยืนของคชสีห์ กล่าวคือ คชสีห์บนกสิปขนุนของปราสาทพนมรุ้งมีลักษณะขาสั้นมากกว่า ลักษณะท้าวภูเวรเหมือนกับภาพสลักบนกสิปขนุนของปราสาทพนมรุ้งอีกเช่นกัน แต่ก็ยังคงแตกต่างในเรื่องของรูปร่างและเครื่องประดับ และส่วนลายประดับบนแท่น ช่วงสมัยใหม่ได้ประดับเพียงลายบัวหงายที่ถูกตัดทอนรายละเอียดออกไป ส่วนลายดอกชี่กดอกซ้อนไม่มีเป็นเพียงกระดานเกลี้ยงเรียบๆ

ส่วนการตกแต่งบริเวณบันแถลงและส่วนของผนังของปราสาทศาลหลักเมืองเป็นการประดับด้วยลายที่สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ ลักษณะโครงสร้างของลายเป็นลายเฟืองอุษะ และดอกไม้ร่วง ด้านบนหรือภายในกรอบซุ้มบันแถลงประดับด้วยลายก้านขดแทรกภาพบุคคล โครงสร้างคล้ายแบบเก่าแต่ลายนี้เป็นการสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่โดยช่วงยุคปัจจุบัน

ลวดลายประดับกليبขนุน

ประดับตกแต่งด้วยประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรมีรัศมี 2 ชั้น ตกแต่งโดยรอบ ทั้ง 4 ทิศ

รูปภาพที่ 556 กليبขนุนเศียรพญานาคทรงห้าเศียร ประดับมุม ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายพญานาคทรงเครื่องประดับกليبขนุนทั้ง 4 ทิศ

รูปแบบของลวดลายพญานาคทรงเครื่องประดับกليبขนุนทั้ง 4 ทิศ ปราสาท
ประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

กليبขนุนสลักพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรบนปราสาทพนมรุ้ง มีลักษณะ
ทรงเครื่องใส่เทริดทรงสูงล้อมรอบด้วยกรอบซุ้มประดับลายกระหนกสองชั้น แทนรองรับพญานาค
ประดับด้วยลายดอกซีกดอกซ้อนด้านบนสุด รองลงมาประดับด้วยลายบัวหงาย ระหว่างชั้นกليبขนุน
พญานาค มีการประดับกليبขนุนขนาดเล็กประดับด้วยลวดลายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร

รูปภาพที่ 557 กลีบขนุนพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง

อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายพญานาคทรงเครื่องประดับกลีบขนุนทั้ง 4 ทิศ ปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

กลีบขนุนสลักพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร มีลักษณะคล้ายกับกลีบขนุนปราสาทพนมรุ้ง แต่มีข้อแตกต่างในเรื่องของกรอบซุ้ม ที่ของปราสาทพิมายจะมีสองชั้นเช่นกันแต่มีความหนากว่า ภาพรวมรัศมีของพญานาคจึงมีความสูงกว่า แต่ลวดลายรายละเอียดของปราสาทพิมายค่อนข้างจางมาก แต่ก็ยังคงเห็นลวดลายแทนกลีบขนุนอยู่บ้าง ซึ่งประดับด้วยลายดอกชี่กดอกซ้อน และลายบัวหงาย

รูปภาพที่ 558 กลีบขนุนพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร ปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย

จ.นครราชสีมา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 559 แสดงการเปรียบเทียบลายสลักพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรประดับกลีบขนุน ระหว่าง
 ก.กลีบขนุนพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
 ข.กลีบขนุนพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ
 จ.บุรีรัมย์
 ค.กลีบขนุนพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร ปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างปัจจุบันได้รับอิทธิพลจากพนมรุ้งมากกว่าเนื่องจากการเน้น
 ความสูงของเทริดมากกว่ารัศมีด้านบน ลวดลายค่อนข้างเหมือนกัน แต่อาจมีการปรับรายละเอียด
 เพิ่มเติม ส่วนกลีบขนุนของปราสาทพิมายจะเน้นความสูงของรัศมีมากกว่า แต่ใบหน้าของพญานาคก็
 ยังคงคล้ายกัน ทั้งปราสาทพิมายและปราสาทพนมรุ้ง ส่วนในศิลปะสมัยใหม่ช่างได้มีการปรับให้
 ใบหน้าของพญานาคเล็กลงและมีความสูงขลุ่ดมากกว่าแบบเก่า

ลวดลายประดับส่วนยอด

ประดับตกแต่งด้วยบัวบานทั้งหมด 3 ชั้น ลักษณะกลีบบัวมีเส้นสองชั้นเรียบ ไม่มี
 เกสรและการซ้อนของกลีบ ด้านบนสุดส่วนยอด ลักษณะคล้ายดอกบัวตูมสีทองประกายคล้ายโลหะ
 และหุ้มด้วยวัสดุใสคล้ายกระจกอีกชั้นหนึ่ง

รูปภาพที่ 560 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาท

รูปแบบของประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง
อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้งมีลักษณะกลีบบัวหงายทั้งหมดสามชั้น ซึ่งแต่ละชั้นจะมีขนาดลดหลั่นขึ้นไป ส่วนบนชั้นที่ 3 จะประดับคล้ายกลีบดอกบัวตูมอีกชั้นหนึ่ง ลักษณะกลีบบัวค่อนข้างตูม ส่วนลดตายประดับคาดว่าน่าจะจางหายไปตามกาลเวลา

รูปภาพที่ 561 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง
อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย
อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

ดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพิมายมีลักษณะกลีบบัวหงายทั้งหมด สามชั้นซึ่งแต่ละชั้นจะมีขนาดลดหลั่นขึ้นไป ลักษณะกลีบบัวด้านล่างสุดค่อนข้างบานเป็นกลีบขนาดใหญ่ ชั้นถัดขึ้นไป มีลักษณะโค้งกลมและค่อยๆ ตีบแคบขึ้นไป ภาพรวมทั้งหมดมีลักษณะแตกต่างจาก ปราสาทพนมรุ้งที่ดอกบัวมีลักษณะตูมมากกว่า

รูปภาพที่ 562 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย
 จ.นครราชสีมา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทนครวัด
จ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทนครวัดมีลักษณะคล้ายดอกบัวบาน ซ้อนกันสามถึงสี่ชั้นยอดบนสุดเป็นทรงกลมศ โดยขนาดของกลีบดอกบัวจะลดหลั่นขึ้นไป รูปแบบยอด ปราสาทศาลหลักเมืองจึงมีลักษณะคล้ายกับปราสาทนครวัด แต่ลักษณะกลีบดอกบัวแตกต่างกัน

รูปภาพที่ 563 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทนครวัด จ.เสียมเรียบ
 ประเทศกัมพูชา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 564 แสดงการเปรียบเทียบประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาท ระหว่าง

ก.ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์

ข.ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ค.ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

ง.ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทนครวัด จ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่ารูปแบบโครงสร้างส่วนยอดมีลักษณะใกล้เคียงกับดอกบัวประดับยอดปราสาทนครวัดมากที่สุด หากแต่แตกต่างกันเล็กน้อยเฉพาะกลีบที่มีลักษณะกำลังเบ่งบาน ซึ่งแบบเก่าอย่างปราสาทนครวัดมีลักษณะของดอกที่เบ่งบานเต็มที่ ส่วนลักษณะกลีบดอกบัวของปราสาทพนมรุ้งจะมีลักษณะตูมเรียงเป็นชั้น ในขณะที่ของปราสาทพิมายจะมีลักษณะค่อยๆ ตูมส่วนชั้นล่างสุดก็ยังคงกำลังบาน คล้ายดอกแต่ละชั้นค่อยๆ เบ่งบานตามลำดับ

ซึ่งลักษณะกลีบบัวของปราสาทศาลหลักเมืองจึงเป็นการสร้างสรรค์ใหม่ขึ้นจากโครงสร้างแบบเดิมจากปราสาทนครวัดแห่งจังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

จากการสำรวจสรุปได้ว่า จุดเด่นของการประดับลวดลายสถาปัตยกรรมศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ มีดังนี้

1. เน้นใช้สัญลักษณ์ที่สื่อถึงตัวจังหวัดบุรีรัมย์ คือตราจังหวัดบุรีรัมย์

รูปภาพที่ 565 รูปตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

2. การใช้ภาพเทวดาที่มีความรื่นรมย์แทรกบริเวณขดม้วน ในลายประดับก้านขด และขดม้วนภายในขนาดค่อนข้างเท่ากัน ในชุดขดม้วนนั้นๆ

รูปภาพที่ 566 การแทรกภาพบุคคลภายในก้านขด
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 567 การแทรกบุคคลและสัตว์พาหนะในก้านขด
(ที่มา: ผู้วิจัย)

3. ลวดลายประดับที่เน้นประดับด้วยโครงสร้างลวดลายก้านขดซึ่งมีลายประกอบภายในด้วยใบไม้พริ้วและใบไม้ส่วนยอดลักษณะคล้ายใบผักกูด และลายก้านต่อดอกที่มีการปรับใช้ฐานช่อกับลายช่อ ลายหน้ากาลสลับครุฑคายใบไม้ม้วน และลายก้านขด โดยปรับขนาดของรูปร่างหรือโครงสร้างภายนอก

รูปภาพที่ 568 รายละเอียดของลาย
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 569 รายละเอียดของลาย
(ที่มา: ผู้วิจัย)

หอพระพุทธรูปไตรคาบวรไตรรัตนมงคล โรงพยาบาลบุรีรัมย์

รูปภาพที่ 570 หอพระพุทธรูปไตรคาบวรไตรรัตนมงคล โรงพยาบาลบุรีรัมย์ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ตั้งอยู่บริเวณทางฝั่งทิศตะวันออกของพื้นที่โรงพยาบาลบุรีรัมย์ และติดถนนสันติสุข เยื้องกับวัดป่าธรรมธีราราม (วัดป่าหลังโรงเลื่อย) ทางฝั่งทิศตะวันออก ทิศใต้เป็นอาคารหอพักนักศึกษาแพทย์ และพยาบาล ทิศตะวันตกติดกับอาคารอเนกประสงค์ 60 ปี และทางทิศเหนือติดกับบ้านพักข้าราชการแพทย์ เป็นอาคารประดิษฐานพระพุทธรูปที่ถูกสร้างพร้อมกับอาคารครบรอบ 60 ปี

โรงพยาบาลบุรีรัมย์ ราวปีพุทธศักราช 2556 สร้างขึ้นเพื่อฉลองครบรอบ 60 ปี โรงพยาบาลบุรีรัมย์ และเพื่อสักการะบูชาของประชาชนทั่วไปตลอดจนผู้ป่วยและญาติผู้ป่วยที่มารักษา ณ โรงพยาบาลบุรีรัมย์ สถาปัตยกรรมโดยรวมเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนซึ่งมีแรงบันดาลใจจากศิลปะเขมร แผนผังอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสไม่มีส่วนฐานรองรับน้ำหนักอาคารทั้งหมด ตัวอาคารหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีทางเข้าด้านข้างทิศใต้ เพื่อเข้าประตูฝั่งทิศตะวันออก ตกแต่งด้วยเศียรพญานาค และเสานางเรียง โดยมีประดับเสานางเรียงและเศียรพญานาคทุกทิศ ยกเว้นทิศตะวันตก ที่ติดกับตัวอาคาร 60 ปี และไม่มีประตูทางเข้า ผนังอาคารมีหน้าต่างประดับลูกมะหวดเพื่อเพิ่มความสว่างในตัวอาคาร หลังคาเป็นทรงจั่วโค้ง ไม่ปรากฏส่วนยอดใดๆ

ลวดลายประดับส่วนฐาน

ไม่ปรากฏส่วนฐานรองรับน้ำหนักตัวอาคาร จึงไม่มีการประดับตกแต่งในบริเวณส่วนนี้

ลวดลายประดับส่วนเรือนธาตุ

เนื่องจากตัวอาคารมีโครงสร้างแผนผังเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ไม่ปรากฏส่วนที่เป็นปราสาทที่ประกอบด้วยมณฑป อังคาราระ และห้องครรภคฤหะ เป็นเพียงอาคารทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสประดิษฐานพระพุทธรูปตรงกลางเท่านั้น

ลวดลายประดับโคนเสา ทั้ง 4 ทิศ

ประดับด้วยลวดบัวเชิงซ้อนชั้นแบบลดหลั่น 4 ชั้น เหมือนกันทั้ง 4 ทิศ คือ ทิศตะวันออก ทิศใต้ ทิศตะวันตก และทิศเหนือ ลักษณะไม่ปรากฏลวดลายประดับตกแต่งใดๆ

รูปภาพที่ 571 โคนเสาแบบเรียบไม่ปรากฏลวดลายประดับใดๆ

(ที่มา: ผู้วิจัย)

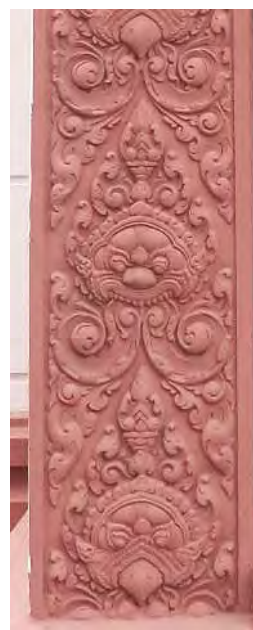
ลวดลายประดับเสาดัดผนัง

เนื่องจากการตกแต่งลวดลายประดับบริเวณเสาดัดผนังมีลักษณะเหมือนกันทั้ง 4 ทิศ ดังนี้

ทิศตะวันออก ทิศใต้ ทิศตะวันตก และทิศเหนือ : ประดับตกแต่งด้วยโครงสร้างแกนหลักตรงกลางด้วยลายก้านต่อดอก แทรกใบหน้ากาล สลับใบหน้าพญาครุฑ คายใบไม้ม้วนออกตกแต่งด้วยเชื่อมลายเป็นลายกระหนกสามเหลี่ยม ภาพรวมของลายจึงมีลักษณะโครงสร้างรอบนอกแบบลายกำมปู

รูปภาพที่ 572 ลายหน้ากาลสลับครุฑคายน
ใบไม้ม้วนประดับเสาดัดผนัง

รูปภาพที่ 573 รายละเอียดของลาย

(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายก้ามปูประดับเสาดัดผนัง

จากการตรวจสอบจะพบว่าลายเสาดัดผนังของหอพระพุทธรูปวิโรคาบวรรัตนมงคลได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบันทายศรีอย่างชัดเจน

รูปแบบของลวดลายก้ามปูประดับเสาดัดผนังประตูทางเข้าทางทิศตะวันออกเฉียงของปราสาทบันทายศรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ลายก้ามปูประกอบด้วย ลายก้านขด ก้านต่อดอกและลายกระหนก ตลอดแทรกใบหน้าสัตว์ อาทิ หน้าพญาครุฑ และหน้ากาลคายก้านขดม้วนออกจากกัน ด้านล่างก้านขดประดับด้วยลายกระหนกเรียวยาว ส่วนด้านบนจะมีขนาดที่สั้นกว่า ทั้งหมดสามชั้นด้านบนสุดเป็นปลายก้านต่อดอก

รูปภาพที่ 574 ลายหน้ากาลสลักรูทคายใบไม้ม้วน
ประตูทางเข้าทิศตะวันออกเฉียง ปราสาทบันทายศรี
ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 575 รายละเอียดของลาย
ประดับเสาดัดผนัง

รูปภาพที่ 576 แสดงการเปรียบเทียบลายหน้ากาลสลักรูทศคาบใบไม้ไม้้วนประดับเสาดัดผนัง ระหว่าง
 ก.เสาดัดผนังหอพระพุทธวิโรคาบวรไตรรัตนมงคล โรงพยาบาลจังหวัดบุรีรัมย์
 ข.เสาดัดผนังประตูทางเข้าทิศตะวันออกปราสาทบันทายสรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

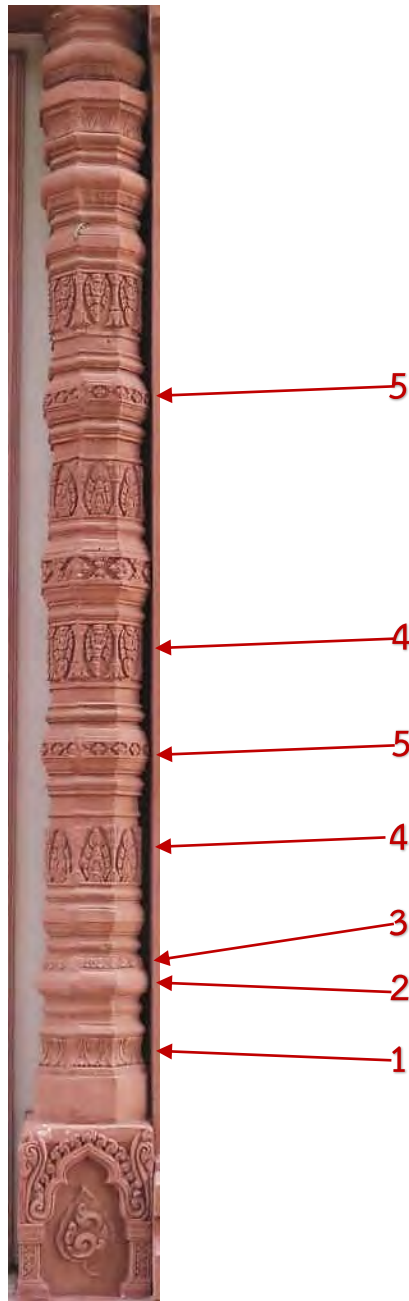
จากภาพจะเห็นว่าช่างสมัยปัจจุบันได้ถอดแบบลวดลายจากแบบเก่า ซึ่งลวดลายมีความคล้ายมากแต่หากสังเกตรายละเอียดภายในของลายก็จะแตกต่างกัน เนื่องจากอัตราส่วนที่อาจจะแปรตามพื้นที่หรือขนาดของสถาปัตยกรรม

ลวดลายประดับเสาประดับกรอบประตู

เนื่องจากการตกแต่งลวดลายประดับบริเวณเสาประดับกรอบประตูมีลักษณะเหมือนกันของทิศตรงกันข้าม 1 คู่ คือ ทิศใต้และทิศเหนือ ส่วนทิศตะวันออกและทิศตะวันตก มีลวดลายประดับเฉพาะ ซึ่งไม่ได้มีลักษณะเหมือนกันแต่อย่างใด

ทิศตะวันออก : ลักษณะเสาเป็นทรงแปดเหลี่ยม ประกอบด้วยวงแหวนหลายชั้น ลักษณะฐาน
เสาจะเป็นสี่เหลี่ยม ลวดลายประดับเสาประดับกรอบประตู ประกอบด้วยลายดังต่อไปนี้

- 1.ลายกลีบบัวคว่ำลักษณะใบปลายแหลมคล้ายสามเหลี่ยม
- 2.คันทันลายด้วยวงแหวนโค้งกลมคล้ายทรงหม้อน้ำมนต์
- 3.ลายใบไม้สามเหลี่ยมเล็กแบบพินปลาชนิดหงายและคว่ำ
- 4.ลายใบไม้สามเหลี่ยมเรียวยาวแบบหงายประดับด้านเหลี่ยมละใบ คันทันแต่ละใบด้วย
อุบะบัวขาบหงาย มีวงแหวนลายดอกชีกดอกซ้อนคันทันกลางระหว่างลายใบไม้สามเหลี่ยมเรียวยาวหงาย
และคว่ำ
- 5.ลายหน้ากระดานดอกชีกดอกซ้อน แบ่งเป็นสามส่วน ส่วนบนและล่างจะมีขนาด
เล็ก ส่วนตรงกลางจะมีขนาดเป็นสองเท่าของส่วนบนและล่าง

รูปภาพที่ 577 ลวดลายประดับเสาประดับกรอบประตู ทิศตะวันออก หอพระพุทธ
 วิโรคาบวรไตรรัตนมงคล
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

บริเวณส่วนฐานเสาปรากฏภาพคล้ายใบโพธิ์ด้านในตกแต่งด้วยลายก้านขดบนฐานในซุ้มสามเหลี่ยม

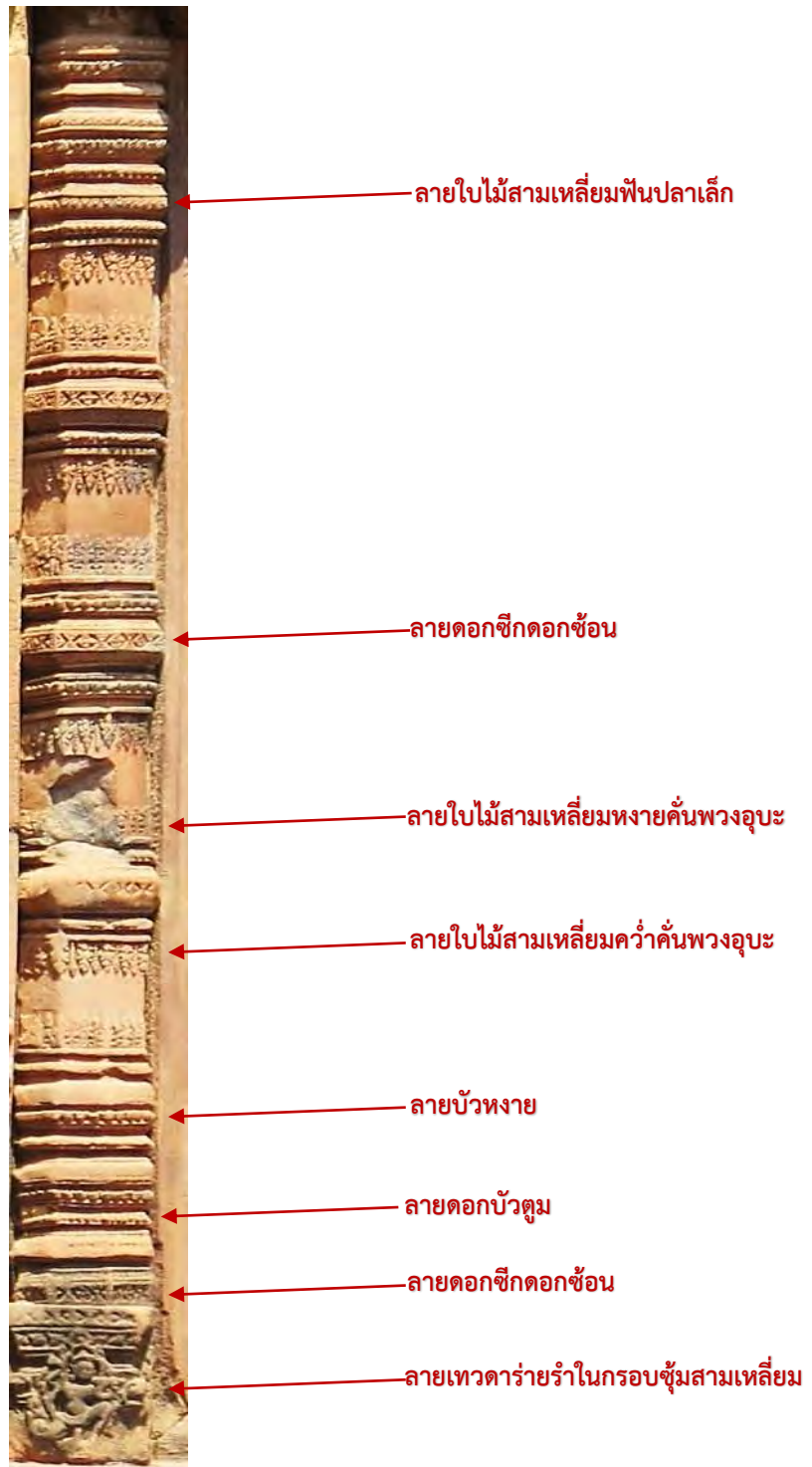
รูปภาพที่ 578 ภาพหลักส่วนฐานของเสาประดับกรอบประตู
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับเสากรอบประตู

รูปแบบของลวดลายเสาประดับกรอบประตูมณฑลปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา

ช่างสมัยปัจจุบันได้สร้างสรรค์ลวดลายประดับเสากรอบประตู โดยอาจจะได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบบันทายสรีเนื่องจากมีการประดับลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมคั่นด้วยอุษะดอกบัวตูม หากแต่ช่างได้ดัดแปลงคล้ายลายประเภทเฟืองอุษะและคั่นด้วยด้วยบัวขาบ และคั่นชุดลายด้วยลายดอกชีกดอกซ้อน ซึ่งลายกึ่งกลางจะมีขนาดใหญ่

จึงสรุปได้ว่าลายนี้ช่างสมัยปัจจุบันได้ปรับเล็กน้อยในเรื่องของขนาดของลายแต่ก็สามารถเห็นได้ชัดว่าลายประดับนี้ได้รับแรงบันดาลใจจากชุดลายประดับเสากรอบประตูปราสาทบันทายสรี

รูปภาพที่ 579 เสาประดับกรอบประตูลมณฑป ทางทิศเหนือและใต้ ปราสาทประธาน
ปราสาทบันทายลรีประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 580 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับเสากรอบประตู ระหว่าง
 ก.หอพระพุทธโรคาบวรไตรรัตนมงคล โรงพยาบาลจังหวัดบุรีรัมย์
 ข.ประตูมณฑป ทางทิศเหนือและใต้ ปราสาทประธานปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

ทิศใต้และทิศเหนือ : ลักษณะเสาเป็นทรงแปดเหลี่ยม ประกอบด้วยวงแหวนหลายชั้น ลักษณะฐานเสาจะเป็นสี่เหลี่ยม ลวดลายประดับเสาประดับกรอบประตู ประกอบด้วยลายดังต่อไปนี้

1. ลายกลีบบัวคว่ำลักษณะใบปลายแหลมคล้ายสามเหลี่ยม
2. คั่นลายด้วยวงแหวนโค้งกลมคล้ายทรงหม้อน้ำมนต์
3. ลายใบไม้สามเหลี่ยมเล็กแบบพื้นปลาชนิดหงายและคว่ำ
4. ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงาย และคว่ำ ประดับด้านเหลี่ยมละใบ เชื่อมกลีบบัว แต่ละใบด้วยกลีบบัวสามเหลี่ยม จะประดับตกแต่งสลับแบบหงายและคว่ำในแต่ละชุด

5. ลายสามเหลี่ยมที่ตัดทอนจากช่อตอดอกแบบหงาย และคว่ำ ประดับด้านเหลี่ยมละใบ คั่นใบระหว่างเหลี่ยมด้วยใบไม้สามเหลี่ยมขนาดเล็ก จะประดับตกแต่งสลับแบบหงายและคว่ำ ในแต่ละชุด

ซึ่งแต่ละชุดของใบไม้สามเหลี่ยมและสามเหลี่ยมแบบช่อตอดอก ปรากฏเส้นวงแหวนเล็กๆคั่นตรงกลาง

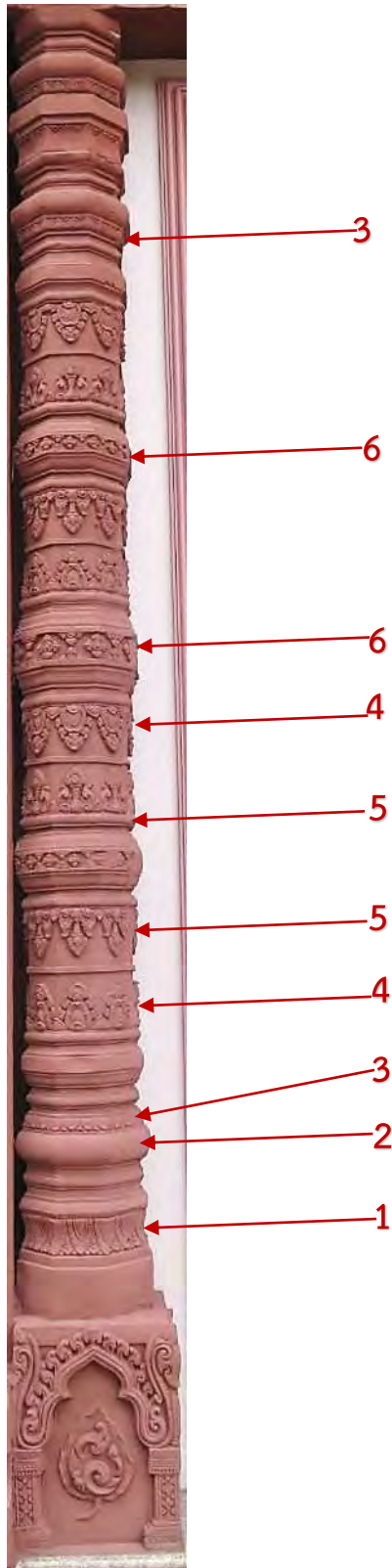
6. ลายหน้ากระดานดอกซีกดอกซ้อน แบ่งเป็นสามส่วน ส่วนบนและล่างจะมีขนาดเล็ก ส่วนตรงกลางจะมีขนาดเป็นสองเท่าของส่วนบนและล่าง

บริเวณส่วนฐานเสาปรากฏภาพคล้ายใบโพธิ์ด้านในตกแต่งด้วยลายก้านขดบนฐานในซุ้มสามเหลี่ยม

รูปภาพที่ 581 ภาพสลักส่วนฐานของเสาประดับกรอบประตู

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 582 ลวดลายประดับเสาติดผนัง ทิศใต้และทิศเหนือ หอพระพุทธวิโรคาบวรไตรรัตนมงคล

(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับเสากรอบประตู

รูปแบบของลวดลายเสาประดับกรอบประตูทางเข้าปราสาทบันทายสรี ประเทศ

กัมพูชา

ช่างสมัยปัจจุบันได้สร้างสรรค์ลวดลายประดับเสากรอบประตู โดยอาจจะได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบบันทายสรีเนื่องจากการประดับลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมบนและล่างคั่นด้วยเส้นตรง หากแต่ช่างได้ดัดแปลงขนาดและลักษณะของใบไม้สามเหลี่ยมซึ่งด้านบนล่างรายละเอียดของลายจะไม่เหมือนกัน และคั่นชุดลายด้วยลายดอกชีกดอกซ้อน ซึ่งลายกึ่งกลางจะมีขนาดใหญ่

รูปภาพที่ 583 เสาประดับกรอบประตูทางเข้า ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายลรี ประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 584 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับเสากรอบประตู ระหว่าง
 ก. หอพระพุทธโรคาวรรตไตรรัตน์มงคล โรงพยาบาลจังหวัดบุรีรัมย์
 ข. ประตูทางเข้า ทางทิศตะวันออก ปราสาทประธานปราสาทบันทายสีรี ประเทศกัมพูชา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

จึงสรุปได้ว่าลายนี้ช่างสมัยปัจจุบันได้ปรับเล็กน้อยในเรื่องของขนาดของลายแต่ก็สามารถเห็นได้ชัดว่าลายประดับนี้ได้รับแรงบันดาลใจจากชุดลายประดับเสากรอบประตูปราสาทบันทายสรี

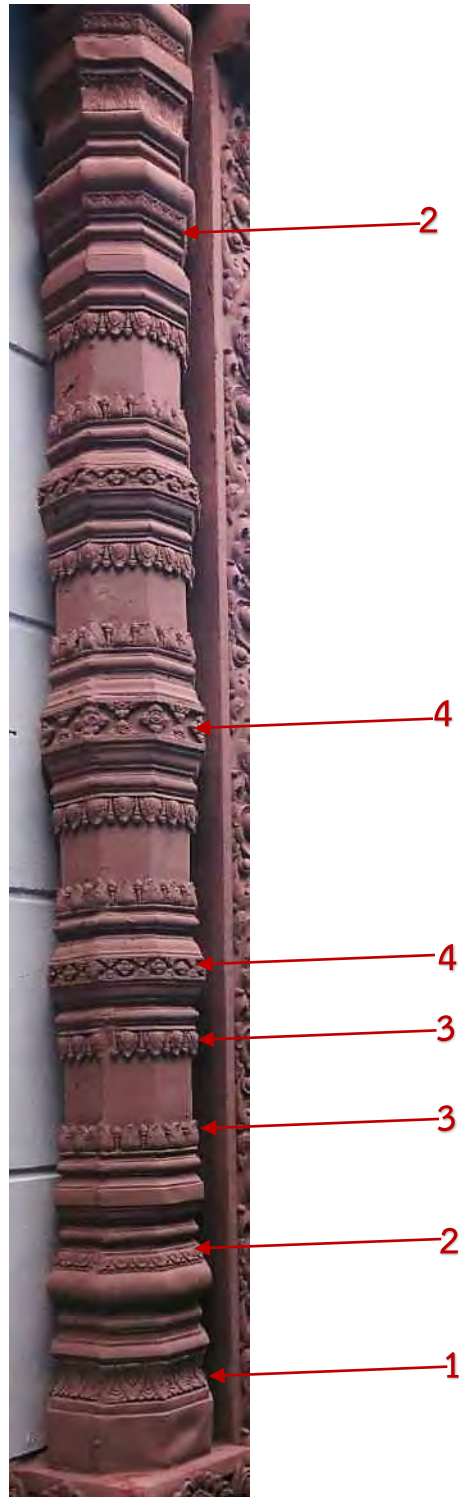
ทิศตะวันตก : ลักษณะเสาเป็นทรงแปดเหลี่ยม ประกอบด้วยวงแหวนหลายชั้น ลักษณะฐานเสาจะเป็นสี่เหลี่ยม ลวดลายประดับเสาประดับกรอบประตู ประกอบด้วยลายดังต่อไปนี้

1. ลายกลีบบัวคว่ำลักษณะใบปลายแหลมคล้ายสามเหลี่ยม
คั่นลายด้วยวงแหวนโค้งกลมคล้ายทรงหม้อน้ำมนต์
2. ลายใบไม้สามเหลี่ยมเล็กแบบพินปลาชนิดหงายและคว่ำ
3. ลายใบไม้สามเหลี่ยมเล็กแบบหงายประดับด้านเหลี่ยมละสามใบ คั่นแต่ละใบด้วยอุบะบัวตูมหงายและคว่ำ
4. ลายหน้ากระดานดอกซีกดอกซ้อน แบ่งเป็นสามส่วน ส่วนบนและล่างจะมีขนาดเล็ก ส่วนตรงกลางจะมีขนาดเป็นสองเท่าของส่วนบนและล่าง

บริเวณส่วนฐานเสาปรากฏภาพคล้ายใบโพธิ์ด้านในตกแต่งด้วยลายก้านขดบนฐานในซุ้มสามเหลี่ยม

รูปภาพที่ 585 ภาพสลักส่วนฐานของเสาประดับกรอบประตู
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 586 ลวดลายประดับเสาติดผนัง ทิศตะวันตก หอพระพุทธรูปวิโรคาบวรไตรรัตน์มงคล
(ที่มา: ผู้วิจัย)

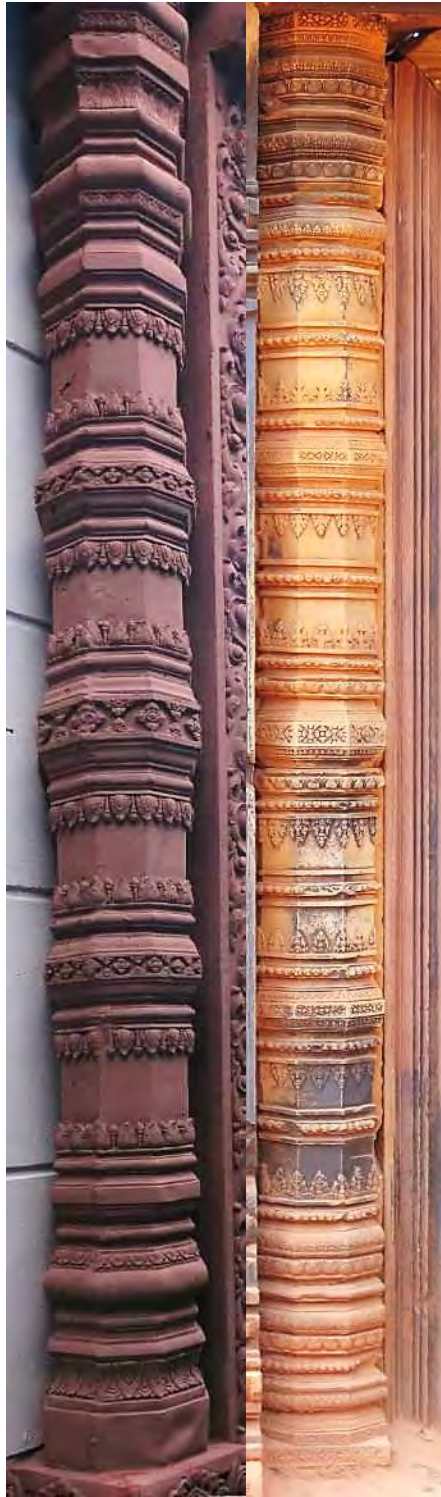
การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับเสากรอบประตู

รูปแบบของลวดลายเสาประดับกรอบประตูทางเข้าปราสาทบันทายสรี
ประเทศกัมพูชา

ช่างสมัยปัจจุบันได้สร้างสรรค์ลวดลายประดับเสากรอบประตู โดยอาจจะได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบบันทายสรีเนื่องจากการประดับลวดลายใบไม้สามเหลี่ยมบนและล่างคั่นด้วยเส้นตรง หากแต่ช่างได้ดัดแปลงขนาดและลักษณะของใบไม้สามเหลี่ยมซึ่งด้านบนล่างรายละเอียดของลายจะไม่เหมือนกัน และคั่นชุดลายด้วยลายดอกชี่กดอกซ้อน ซึ่งลายกึ่งกลางจะมีขนาดใหญ่

รูปภาพที่ 587 เสาประดับกรอบประตูทางเข้า ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 588 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับเสากรอบประตู ระหว่าง
 ก. หอพระพุทธโรคาบวรไตรรัตนมงคล โรงพยาบาลจังหวัดบุรีรัมย์
 ข. ประตูทางเข้า ทางทิศตะวันออก ปราสาทประธานปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

จึงสรุปได้ว่าลายนี้ช่างสมัยปัจจุบันได้ปรับเล็กน้อยในเรื่องของขนาดของลายแต่ก็สามารถเห็นได้ชัดว่าลายประดับนี้ได้รับแรงบันดาลใจจากชุดลายประดับเสากรอบประตูปราสาทบันทายสรี

หน้าต่างมีฝัองละลีสีบานประดับลูกมะหวดบานละ 5 ชุด และไม่ปรากฏลวดลายประดับตกแต่งใดๆ

รูปภาพที่ 589 ลูกมะหวดตกแต่งหน้าต่าง ไม่ประดับลวดลายใดๆ
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลวดลายประดับทับหลัง

เนื่องจากการตกแต่งลวดลายประดับบริเวณทับหลังมีลักษณะเหมือนกันทั้ง 4 ทิศ ดังนี้

ทิศตะวันออก ทิศใต้ ทิศตะวันตก และทิศเหนือ : ทับหลัง ปรากฏภาพเทพนั่งวีราสนะในซุ้มสามเหลี่ยมเหนือหน้ากาลซึ่งอยู่กึ่งกลางทับหลัง คายท่อนมาลัยมีลักษณะคล้ายตัวยู (U) มีวงแหวนรัดท่อนพวงมาลัยข้างละสี่ ปลายท่อนมาลัยเป็นใบไม้สามเหลี่ยมที่ประกอบด้วยลายขดม้วน ด้านบนท่อนมาลัยประดับด้วยลวดลายใบไม้สามเหลี่ยม ส่วนด้านล่างประกอบด้วยใบไม้ม้วนตรงขดม้วนฝัองละสองขดม้วนซ้ายขวาโดยมีลายบัวขาบคั่นเป็นอุบะ

รูปภาพที่ 590 ลายประดับทับหลังทั้ง 4 ทิศ
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับทับหลัง

รูปแบบของลวดลายประดับทับหลังประตูทางเข้าปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา

จากการสำรวจพบว่าช่างสมัยปัจจุบันยังคงใช้หลักโครงสร้างแบบเดิมในรูปแบบของศิลปะแบบบาปวน กล่าวคือ ทับหลังบาปวนจะมีข้อกำหนดที่ชัดเจน บุคคลนั่งในซุ้มเหนือหน้ากาล คายท่อนมาลัย ปลายท่อนมาลัยเป็นไปไม้มีวนประดับกระหนก ซึ่งช่างได้รับอิทธิพลจากทับหลังสองบริเวณของปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา เนื่องจากมีการประดับหน้ากาลขนาดเล็กบริเวณปลายของท่อนมาลัย ซึ่งตรวจสอบแล้วพบว่า เป็นทับหลังบริเวณประตูทิศใต้ของปราสาทบรีวารหลังใต้ ซึ่งมีส่วนปลายท่อนมาลัยที่คล้ายกัน และรูปแบบของ ภาพบุคคลในซุ้มลักษณะคล้ายกับหน้าบันอาคารเก็บคัมภีร์ ข้างหน้าประตูทางเข้าปราสาทประธานทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 591 ทับหลังประตูทางเข้าทิศใต้ของปราสาทบรีวารหลังใต้ ปราสาทบันทายสรี
ประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 592 ทับหลังประตูทางเข้าหอคัมภีร์ ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายลรี ประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายประดับทับหลังประตูทางเข้าปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

นอกจากนี้ ทับหลังของหอพระแห่งนี้ ยังมีความคล้ายกับทับหลังของปราสาทเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์อีกด้วย เนื่องจากมีลักษณะของท่อนมาลัยที่เชื่อมต่อกัน

รูปภาพที่ 593 ทับหลังประตูทางเข้าซุ้มประตูทิศตะวันออก ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 594 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับหน้าบัน ระหว่าง
 ก. หอพระพุทธโรคาบวรไตรรัตนมงคล โรงพยาบาลจังหวัดบุรีรัมย์
 ข. ประตูทิศใต้ ปราสาทบรีวารหลังใต้ ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
 ค. ประตูทางเข้าหอคัมภีร์ ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
 ง. ประตูทางเข้าซุ้มประตูทิศตะวันออก ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

จึงสรุปได้ว่าทับหลังประดับหอพระพุทธวิโรคาบวรไตรรัตนมงคล ได้รับอิทธิพลแค่เพียงบางส่วน และช่างสมัยปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนภายใต้ศิลปะรูปแบบเก่า ซึ่งทำให้เกิดลวดลายผสมและความเป็นอัตลักษณ์ของช่าง

ลวดลายประดับหัวเสา ทั้ง 4 ทิศ

ประดับด้วยลวดบัวเชิงซ้อนชั้นแบบลดหลั่น 4 ชั้น จากด้านบนลงล่าง เหมือนกันทั้ง 4 ทิศ คือ ทิศตะวันออก ทิศใต้ ทิศตะวันตก และทิศเหนือ ลักษณะไม่ปรากฏลวดลายประดับตกแต่งใดๆ

รูปภาพที่ 595 ลวดบัวประดับหัวเสาไม่ปรากฏการประดับลวดลายใดๆ

(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลวดลายประดับหน้าบัน

เนื่องจากการตกแต่งลวดลายประดับบริเวณหน้าบันและกรอบซุ้มมีลักษณะเหมือนกันในส่วนของทิศตรงกันข้าม ได้แก่ ทิศตะวันออกกับทิศตะวันตก และทิศใต้กับทิศเหนือ ซึ่งมีลวดลายประดับ ดังนี้

ทิศตะวันออกกับทิศตะวันตก : หน้าบัน ปรากฏภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณสามเศียรเป็นแกนกลางของภาพมีซุ้มล้อมรอบ ประดับพื้นหลังด้วยลายก้านขดที่ออกจากปากหน้ากาลพร้อมใบไม้สามเหลี่ยมสามใบออกมาบริเวณกึ่งกลางและเชื่อมลวดลายเป็นคุ่ม้วนเข้าและม้วนออก ตกแต่งด้วยลายกระหนก

รูปภาพที่ 596 หน้าบันทิศตะวันออกและทิศตะวันตก

(ที่มา: ผู้วิจัย)

หน้าบันตกแต่งด้วยกรอบซุ้มเรียบๆสามชั้น ส่วนปลายตกแต่งตัวมกรคายพญานาคห้าเศียรทั้งสองข้างตลอดจนการปรากฏประดับส่วนฐานของมกรและพญานาค ด้านบนตกแต่งใบระกาที่ประดับด้วยลวดลายก้านต่อดอก

รูปภาพที่ 597 รายละเอียดหน้าบัน

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 598 รายละเอียดหน้าบัน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

บริเวณหลังคาเป็นทรงจั่วโค้งเกือกม้า ประดับบราลีรูปทรงดอกบัวด้านส่วนเป็นสันหรือมุม
ของหลังคา

รูปภาพที่ 599 หลังคาที่ประดับด้วยบราลีรูปทรงคล้ายดอกบัวตูม
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับหน้าบ้าน

รูปแบบของลวดลายประดับหน้าบ้านของปราสาทบ้านทาสรี อ.เสียมเรียบ ประเทศ

กัมพูชา

ลายประดับหน้าบ้านมักเป็นภาพเล่าเรื่องเล็กๆ หรืออาจมีเพียงลายหน้ากาลคายลาย ก้านขดกระจายทั่วพื้นที่ของหน้าบ้าน ซึ่งจากการสำรวจจึงพบว่าหน้าบ้านฝั่งทิศตะวันออกของหอพระมี ลักษณะคล้ายกับหน้าบ้านประตูทางเข้ามณฑลทิศตะวันออกของปราสาทประธาน มีลักษณะเป็นภาพ จำหลักเล่าเรื่องพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณสามเศียรเหนือหน้ากาลคายก้านขดสามคู่ที่อยู่ระนาบ เดียวกัน ถัดขึ้นไปมีการแทรกภาพบุคคลคล้ายทำท่าร้ายรำดีดกับก้านขดขนาดเล็กประดับด้านหลัง บุคคลด้วยลายกระหนก ประกอบกับประดับก้านขดที่ตกแต่งในแนวตั้ง

กรอบซุ้มประดับด้วยลายดอกซีกดอกซ้อนมีประจายามคั้นปลายซุ้มประดับมกรคาย พญานาคทรงเครื่องห้าเศียรคายอุบะ และใบระกาประดับลายก้านขดซึ่งจะแตกต่างจากใบระกาที่หอ พระพุทธวิโรคาบวรไตรรัตนมงคล

รูปภาพที่ 600 หน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทิศตะวันตกของปราสาทประธาน ปราสาทบันทายสรี
ประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 601 รายละเอียดหน้าบัน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 602 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับหน้าบัน ระหว่าง
 ก. หน้าบันทางทิศตะวันออก หอพระพุทธรูปโรคาบวรไตรรัตนมงคล โรงพยาบาลบุรีรัมย์
 ข. หน้าประตูทางเข้ามณฑปทิศตะวันออกของปราสาทประธาน ปราสาทบันทายสีรี ประเทศกัมพูชา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่า ภาพรวมของหน้าบันทั้งสองนี้ดูคล้ายคลึงกันมาก แต่หากพิจารณาแต่ละส่วน จะพบว่า ช่างสมัยปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนค่อนข้างเยอะ อาทิ ขนาดของช้างเอราวัณและพระอินทร์ ตลอดจนหน้ากาลที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่เมื่อเป็นภาพจำหลักหน้าบันของหอพระแห่งนี้

โครงสร้างแกนหลักของลายก้านขดมีการปรับโดยก้านขดคู่แรกถูกเน้นให้มีขนาดใหญ่และวางตำแหน่งที่สูงขณะก้านขดอีกสองคู่ให้มีขนาดเล็กลง ส่วนรายละเอียดภายในก้านขดกระหนกมีความโค้งกลมมากกว่าแบบเก่าและมีขนาดใหญ่ขึ้นเช่นกัน ทำให้ลายไม่มีพื้นที่ว่าง ส่วน

ด้านหลังและด้านบนของพระอินทร์ถูกตัดทอนออกไปให้เหลือแค่ปลายของใบไม้สามเหลี่ยมและก้าน
ขดขนาดเล็ก

ทิศใต้และทิศเหนือ : หน้าบัน ปรากฏภาพคชลักษณ์โดยมีช้างสองเชือกกำลังหลังน้ำบนเศียร
ของพระนางลักษมีที่นั่งท่าวีราสนะบนแท่นฐานประดับดอกบัวเป็นแกนกลางหลักของโครงสร้างซึ่ง
ประทับเหนือพญาครุฑอยู่กึ่งกลางพวงมาลัยซึ่งหน้าบันนี้คือการรวมระหว่างหน้าบันและทับหลัง
ลวดลายหน้าบันชิ้นนี้โดดเด่นเรื่องลายก้านขดและใบไม้ม้วน

รูปภาพที่ 603 หน้าบันทิศใต้และทิศเหนือ

(ที่มา: ผู้วิจัย)

หน้าบันตกแต่งด้วยกรอบซุ้มเรียบๆสามชั้น ส่วนปลายตกแต่งด้วยมกรคายนพพานาคห้าเศียรทั้ง
สองข้างตลอดจนการปรากฏประดับส่วนฐานของมกรและพญานาค ด้านบนตกแต่งฝักเพกาที่ประดับ
ด้วยลวดลายก้านต่อดอก

รูปภาพที่ 604 รายละเอียดดหน้าบัน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 605 รายละเอียดดหน้าบัน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับหน้าบัน

รูปแบบของลวดลายประดับหน้าบันของปราสาทบันทายสรี อ.เสียมเรียบ
ประเทศกัมพูชา

ลายประดับหน้าบันประกอบด้วยภาพจำหลักเล่าเรื่องคชลักษณ์ กล่าวคือ พิธีการรดน้ำอภิเชกแก่พระนางลักษมีพระชายาของพระวิษณุ อยู่เหนือพญาครุฑที่โอบรัดท่อนมาลัย ปลายท่อนแทรกตัวสิงห์ ด้านล่างของท่อนมาลัยประดับใบไม้มีวน ส่วนตรงกลางประดับด้วยก้านขดสองคู่ขนาดเล็ก ส่วนพื้นหลังด้านบนข้างคู่ประดับก้านขดสามคู่หันหัวชนกันแบบเอกลักษณ์ของปราสาทบันทายสรี ประดับด้านข้างด้วยกระหนก และส่วนปลายสุดประดับก้านต่อดอก ปลายจั่วมีความโค้งกรอบซุ้มประดับด้วยลายก้านต่อดอก ปลายซุ้มประดับมกรคายสิงห์ ส่วนใบระกาประดับด้วยก้านขด

รูปภาพที่ 606 หน้าบันซุ้มประตูทางเข้ากำแพงแก้วชั้นใน ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี

ประเทศกัมพูชา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 607 รายละเอียดหน้าบัน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 608 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับหน้าบัน ระหว่าง
 ก. หน้าบันทางทิศตะวันออก หอพระพุทธวิโรคาบวรไตรรัตนมงคล โรงพยาบาลบุรีรัมย์
 ข. หน้าประตูทางเข้ามณฑปทิศตะวันออกของปราสาทประธาน ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่า ภาพรวมของหน้าบันทั้งสองนี้ดูคล้ายคลึงกันมาก แต่หากพิจารณาแต่ละส่วน จะพบว่าช่างสมัยปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างบางส่วนของลายตามพื้นที่ว่างบน สถาปัตยกรรม อาทิ บริเวณใต้ฐานของช้าง ลายก้านขดมีขนาดใหญ่และกลมกว่าลายแบบเก่า ตลอดจนจำนวนชั้นของก้านขดที่อยู่ด้านบนอีกด้วย เนื่องจากหน้าบันของหอพระแห่งนี้มีความสูง

ส่วนบริเวณท่อนมาลัยที่พญาครุฑโอบรัดนั้นก็ไม่มีการแทรกภาพของตัวสิงห์แต่อย่างใด แต่กลับประดับใบไม้ม้วนอย่างเรียบง่าย กรอบซุ้มหน้าบันไม่มีลวดลายมีเพียงใบระกาที่ประดับด้วยลายก้านต่อดอกซึ่งแตกต่างจาแบบเก่าที่ใช้ลายก้านขด

ลวดลายประดับส่วนเครื่องบน

ไม่ปรากฏการประดับตกแต่งส่วนยอดใดๆ มีเพียงหลังคาจั่วโค้ง เป็นวงแหวนเรียบไม่มีลวดลายประดับ

รูปภาพที่ 609 ส่วนหลังคาหอพระพุทธรูปวัดไตรรัตน์มงคล โรงพยาบาลจังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

จากการสำรวจสรุปได้ว่า จุดเด่นของการประดับลวดลายสถาปัตยกรรมหอพระพุทธรูปวัดไตรรัตน์มงคลโรงพยาบาลจังหวัดบุรีรัมย์ มีดังนี้

1. การแต่งด้วยลวดลายก้านขด และใบไม้ม้วน ซึ่งมีอยู่สองลักษณะ คือการตกแต่งภายในด้วยขดม้วนที่มีหลายขนาดและลายประกอบด้วยใบไม้พริ้วและใบไม้คล้ายยอดผักกูด อีกลักษณะหนึ่งตกแต่งด้วยขดม้วนภายในที่ขนาดค่อนข้างเท่ากันและลายประกอบด้วยใบไม้ที่พริ้วเพียงเล็กน้อย
2. การใช้โครงสร้างลายก้านต่อดอกในการประดับตกแต่ง ซึ่งโครงสร้างที่เห็นได้ชัดคือส่วนของใบระกา และลายก้ามปูที่แทรกใบหน้ากาลและพญาครุฑ ตลอดจนแกนโครงสร้างหน้าบันที่แตกลายออกมาเป็นลายก้านขดม้วนเข้าและออก

รูปภาพที่ 610 รายละเอียดลายกำนขด ทิศตะวันออกและทิศตะวันตก
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 611 รายละเอียดลายกำนขด ทิศเหนือและทิศใต้
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 612 รายละเอียดลายก้านต่อดอก
(ที่มา: ผู้วิจัย)

พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวคณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย จังหวัดบุรีรัมย์

รูปภาพที่ 613 พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวคณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าเขาน้อยซึ่งติดกับวนอุทยานภูเขาไฟกระโดง โดยเดินทางจากถนนทางหลวงหมายเลข 2445 (บุรีรัมย์-ประโคนชัย) ไปทางเข้าเจดีย์ศรีสุวคณานุสรณ์ ระยะทางราว 1.2 กิโลเมตร สร้างขึ้นราวปีพุทธศักราช 2546 และแล้วเสร็จราวปีพุทธศักราช 2550 เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน รูปแบบเป็นศิลปะเขมร คือ เป็นทรงปราสาทหลังคาทรงพุ่ม มีทางเข้าทางฝั่งทิศเหนือ พร้อมทั้งบันไดทางขึ้นประดับตกแต่งด้วยสะพานนาค เจดีย์ศรีสุวคณานุสรณ์สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐาน

พระบรมสารีริกธาตุ และเครื่องระลึกถึงพระคุณแห่งพระสุวเจตร ตลอดจนเป็นสถานที่บำเพ็ญจิตภาวนา ปฏิบัติธรรม ให้เกิดปัญญาและความสงบสุขแก่ชีวิต

เจดีย์ศรีสุวคุณานุสรณ์มีลักษณะเป็นทรงปราสาท มีฐานไพที 2 ชั้น ทางขึ้นด้านทิศเหนือ ตกแต่งด้วยสะพานนาคราช พร้อมกับทวารบาลรูปสิงห์ 1 คู่ ส่วนฐานรองรับน้ำหนักอาคารเป็นฐานเชิงหน้ากระดานเรียบ มีมุขยื่นออกมา ทั้ง 4 ทิศ แต่เข้าได้แค่ 3 ทิศ ยกเว้นทางทิศใต้ที่เข้าไม่ได้ เนื่องจากประดิษฐานแผ่นศิลาที่สลักประวัติการสร้างของเจดีย์ โคนเสาและหัวเสาประดับด้วยบัวลูกแก้วเรียบ ทับหลังประดับภาพเล่าเรื่องเกี่ยวกับพระสุวเจตร สุวโจ ส่วนบริเวณหน้าบัน 3 ชั้น มีการประดับหน้าบันด้วยการหล่อพระพุทธรูปปางรำพึงในท่านั่ง ตามอย่างพระพุทธรูปที่พระสุวเจตร สุวโจอัญเชิญมาประดิษฐานไว้ ณ ที่นี้ ซึ่งเป็นวันพระจำวันศุกร์วันคล้ายวันเกิดของท่าน มีหลังคาทรงพุ่ม 6 ชั้น ประดับด้วยบันแถลงที่ประดิษฐานพระพุทธรูปและกลีบขนุนพระพุทธรูปปางรำพึงแบบยื่นกับพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร เจดีย์แห่งนี้ พระธรรมวิสุทธิมงคล หรือ หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน ได้เป็นประธานงานพิธีวางศิลาฤกษ์ ในการก่อสร้างเจดีย์และงานบรรจุพระบรมสารีริกธาตุพร้อมฉลองพระเจดีย์ฯ ซึ่งเป็นวาระครบ 5 ปี ของวันมรณภาพของพระสุวเจตร ในปีพุทธศักราช 2550

ลวดลายประดับส่วนฐาน

ปรากฏการสร้างฐานไพที 2 ชั้น ขนาดใหญ่ เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสและรูปทรงแปดเหลี่ยม ไม่ปรากฏการตกแต่งลวดลายประดับบนส่วนนี้ แต่ปรากฏการตกแต่งส่วนของราวบันได คือ สะพานนาคราชทั้ง 4 ทิศ คือ ทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออก และทิศตะวันตก มีลักษณะเป็นพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร

รูปภาพที่ 614 สะพานนาคราชทรงเครื่องห้าเศียร ทั้งสี่ทิศ ทางขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงค์
นุสรณ์วัดป่าเขาน้อย จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 615 สะพานนาคราชทรงเครื่องห้าเศียรด้านข้าง
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่อง

รูปแบบของประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องที่ปรากฏภายในปราสาทพนมรุ้งนั้น มีการประดับบริเวณสะพานนาครเพื่อจำลองสวรรค์โลก หรือบันไดไปสู่สวรรค์ ปราสาทพนมรุ้งจึงมีการตกแต่งทั้งหมด 3 บริเวณ คือ ลานชานชาลาด้านล่างก่อนขึ้นบันไดทางขึ้นหลายชั้น ลานชานชาลาหน้าประตูทางเข้าระเบียงคดทางทิศตะวันออก และ ชานชาลาบริเวณด้านหน้าประตูทางเข้ามณฑปของปราสาทประธาน จากการสังเกตจึงพบว่า รายละเอียด และเครื่องทรง ตลอดจนหน้าตาของพญานาคนั้น มิได้มีความคล้ายคลึงกันแต่อย่างใด หากแต่มีเอกลักษณ์ แต่ละบริเวณ

รูปภาพที่ 616 ประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องบริเวณก่อนทางขึ้นบันไดด้านบน
ทางทิศตะวันออก ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

มีลักษณะเครื่องทรงและเครื่องประดับน้อย ไม่มีหมวดเครา บริเวณหน้าท้องมีเพียงรูปวงกลมคล้ายธรรมจักรหรือดอกบัว เทร็ดด้านบนสูง ไม่มีสร้อยประดับ

รูปภาพที่ 617 ประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องหน้าประตูทางเข้าระเบียงคด
ทางทิศตะวันออก ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

มีลักษณะเครื่องประดับเพิ่มขึ้นเล็กน้อย มีหนวด บริเวณท้องมีสร้อยประดับ เทริดมีชั้นที่สูงขึ้นจากเดิม แสดงให้เห็นถึงอายุหรือศตวรรษที่มากขึ้นตามลำดับ

รูปภาพที่ 618 ประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องหน้าประตูทางเข้ามณฑป ทางทิศตะวันออก
ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 619 แสดงการเปรียบเทียบประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่อง ระหว่าง

ก. ประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องประดับทางขึ้นบันได ทั้งสี่ทิศ
ทางขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงคุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย อ.เมือง จ.บุรีรัมย์

ข. ประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องบริเวณก่อนทางขึ้นบันไดด้านบน
ทางทิศตะวันออก ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์

ค. ประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องหน้าประตูทางเข้าระเบียงคด
ทางทิศตะวันออก ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์

ง. ประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องหน้าประตูทางเข้ามณฑป
ทางทิศตะวันออก ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่วงยุคปัจจุบันมีการปรับประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องในแต่ละส่วน ตั้งแต่รายละเอียดของตัวเศียรตลอดจนเครื่องประดับนั้นมีการปรับจากแบบเดิมและสร้างสรรค์ ลวดลายบางส่วนขึ้นเอง ส่วนภาพรวมค่อนข้างคล้ายกับพญานาคบริเวณทางขึ้นบันไดด้านบนของ ปราสาทพนมรุ้ง แต่เครื่องประดับบนเศียรคล้ายกับเครื่องทรงสูงของพญานาคบริเวณหน้าระเบียงคด ทางทิศตะวันออก จึงสรุปได้ว่ามีลักษณะคล้ายคลึงกับประติมากรรมพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร บริเวณทางขึ้นบันไดและหน้าประตูทางเข้าระเบียงคด ทางทิศตะวันออก

มีลักษณะเครื่องประดับเพิ่มขึ้นจากเดิม มีหนวดและเครา บริเวณท้องมีสร้อยประดับเป็นแผง สามเหลี่ยม เทร็ดมีชั้นสูงขึ้น มีผมและใบหูเห็นได้ชัด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอายุและยศของพญานาคที่ยิ่ง เข้าใกล้ปราสาทประธานมากขึ้น

และการประดับฐานเชิงหน้ากระดานเรียบรองรับน้ำหนักของตัวอาคาร 1 ชั้น ไม่ปรากฏการประดับตกแต่งลวดลายใดๆ

ทวารบาลเหนือส่วนฐานรองรับตัวอาคาร เป็นประติมากรรมหล่อหินทราย ติดตั้งเพียง 1 ทิศ บริเวณทางเข้าตัวอาคาร

ทิศเหนือ : ประดับตกแต่งด้วยทวารบาลสิงห์ 1 คู่ วัสดุเป็นหล่อหินทราย มีฐานบัวลูกแก้ว เรียบไม่มีลวดลายประดับรองรับ ลักษณะเป็นสิงห์ทรงเครื่องประดับ สวมใส่ข้อเท้า กรองศอที่มี ลักษณะเป็นเกล็ดปลาสามเหลี่ยม และเทริดลายใบไม้สามเหลี่ยม ดวงตาเบิกมองตรง จมูกขนาดใหญ่ ปากกว้างมีฟันแหลมเล็ก

รูปภาพที่ 620 ทวารบาลสิงห์ทรงเครื่อง 1 คู่ ประดับบันไดทางขึ้นฝั่งทิศเหนือ พระบรมธาตุเจดีย์
ศรีสุวคณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบประติมากรรมตัวสิงห์ทรงเครื่อง

รูปแบบของประติมากรรมตัวสิงห์ทรงเครื่องปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ
จ.บุรีรัมย์

ทวารบาลสิงห์ปราสาทพนมรุ้ง มีลักษณะทรงเครื่องประดับ ไม่ปรากฏการสวมใส่ข้อเท้า ปรากฏเพียงกรองศอที่มีลักษณะคล้ายเกล็ดปลาเป็นรูปทรงสามเหลี่ยม และเทริดลายค่อนข้างไม่ชัดแต่ประดับด้วยลายกระหนก และเห็นใบหูทั้งสองข้างอย่างชัดเจน ดวงตาเบิกมองตรง จมูกมีขนาดใหญ่ ปากกว้างมีฟันสามเหลี่ยมขนาดเล็ก ลำตัวยาว จึง โค้งได้รูปอย่างสง่างาม ดังนั้นทวารบาลสิงห์คู่ประดับฐานบันไดพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวคณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อยจึงมีลักษณะใกล้เคียงกับสิงห์ที่ปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์

รูปภาพที่ 621 ทวารบาลสิงห์ทรงเครื่อง ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์ เก็บรักษาที่
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของประติมากรรมตัวสิงห์ทรงเครื่องปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

ทวารบาลสิงห์ปราสาทพิมาย มีลักษณะทรงเครื่องประดับ ไม่ปรากฏการสวมใส่ข้อเท้า ปรากฏเพียงกรงคอที่มีลักษณะคล้ายกับตาข่ายเป็นช่องๆขนาดเล็กเป็นรูปสามเหลี่ยมยาวจรดหน้าอก และเทริดที่ชำรุดจนมองไม่เห็นรายละเอียดของลาย ด้านหลังศรีษะปรากฏลวดลายคล้ายเกล็ดปลา ดวงตาเบิกมองตรง จมูกมีขนาดพอดีกับหน้า ปากอ้ากว้าง ฟันมีขนาดเล็กและมีเขี้ยวข้างบนหนึ่งคู่และข้างล่างหนึ่งคู่ ลำตัวสั้น ทานั่งจึงไม่สมส่วน ดังนั้นทวารบาลสิงห์คู่ประดับฐานบันไดพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวาคุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อยจึงมีลักษณะใกล้เคียงเฉพาะในส่วนเครื่องประดับบางส่วนกับสิงห์ที่ปราสาทพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

รูปภาพที่ 622 ทวารบาลสิงห์ทรงเครื่อง บริเวณบันไดทางเข้าปราสาททางทิศใต้ ปราสาทพิมาย

จ.นครราชสีมา อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 623 แสดงการเปรียบเทียบทวารบาลสิงห์ ประดับฐานบันได ระหว่าง
 ก.ทวารบาลสิงห์ทรงเครื่อง 1 คู่ ประดับบันไดทางขึ้นฝั่งทิศเหนือ พระบรมธาตุเจดีย์
 ศรีสุวคณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย จังหวัดบุรีรัมย์
 ข.ทวารบาลสิงห์ทรงเครื่อง ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์ เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถาน
 แห่งชาติพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา
 ค.ทวารบาลสิงห์ทรงเครื่อง ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถาน
 แห่งชาติพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างยุคปัจจุบันยังคงนิยมใช้รูปแบบหรือโครงสร้างบางส่วนของศิลปะ
 รูปแบบเก่าอยู่ แต่หากมีการปรับเปลี่ยนในเรื่องของเครื่องประดับและรายละเอียดของแต่ละส่วน และ
 ใบหน้ามีความคล้ายคลึงกับสิงห์ที่ปราสาทพนมรุ้งมากกว่าเนื่องจากบริเวณปากไม่มีเขี้ยวเหมือนอย่าง
 ที่ปราสาทพิมาย ตลอดจนจุมูกที่เห็นเด่นชัดคล้ายคลึงกับสิงห์ที่พบจากปราสาทพนมรุ้งเช่นกัน

ลวดลายประดับส่วนเรือนธาตุ

เนื่องจากตัวอาคารมีโครงสร้างแผนผังเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ไม่ปรากฏส่วนที่เป็นปราสาทที่ประกอบด้วย
 มณฑป อังคาราระ มีเพียงแค่ห้องครรภคฤหะ เป็นเพียงอาคารทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสประดิษฐาน
 พระบรมสารีริกธาตุและอัฐิธาตุของพระสุวัจน์ ตลอดจนรูปปั้นหุ่นขี้ผึ้งพระสุวัจน์ สุวโจ เท่านั้น

ลวดลายประดับโคนเสา ทั้ง 4 ทิศ

ประดับด้วยลวดบัวเชิงซ้อนชั้นแบบฐานบัวลูกแก้ว เหมือนกันทั้ง 4 ทิศ คือ ทิศ ตะวันออก ทิศใต้ ทิศตะวันตก และทิศเหนือ ลักษณะไม่ปรากฏลวดลายประดับตกแต่งใดๆ

รูปภาพที่ 624 โคนเสา ทั้งสี่ทิศ มิได้มีการประดับตกแต่งลวดลายใดๆ

(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลวดลายเสาดัดผนัง ทั้ง 4 ทิศ

ประดับด้วยกระดานเรียบแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ไม่ปรากฏการประดับตกแต่งลวดลายใดๆ

ลวดลายเสาประดับกรอบประตู ทั้ง 4 ทิศ

เสาประดับกรอบประตูทรงแปดเหลี่ยม ไม่ปรากฏลวดลายประดับตกแต่ง มีเพียงรูปทรงวงแหวนซ้อนกัน โดยแบ่งเป็นส่วนๆ 4 ส่วน ประกอบด้วยดังต่อไปนี้

ในหนึ่งชุดประกอบด้วยวงแหวนเล็กๆ 4 ชั้น ตามลักษณะบัวคว่ำบัวหงายโดยมีเส้นคั่นกลาง และหน้ากระดานเรียบที่มีขนาดเป็นสองเท่าของเส้นคั่นเพื่อแบ่งส่วน

และบริเวณกรอบประตูก็ยังปรากฏลายเส้นกรอบขนาดเล็กๆ และไม่ปรากฏลวดลาย
ประดับตกแต่ง

รูปภาพที่ 625 เสาประดับกรอบประตูไม่ปรากฏลายประดับใดๆ
(ที่มา: ผู้วิจัย)

บริเวณส่วนฐานเสามีลักษณะทรงสี่เหลี่ยมปรากฏภาพคล้ายใบไม้หรือใบโพธิ์ลวดลายด้านใน
คล้ายใบม้วนประดับล้อมรอบด้วยซุ้มสามเหลี่ยม

รูปภาพที่ 626 ฐานเสาประดับลายใบไม้คล้ายใบโพธิ์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับเสากรอบประตู

รูปแบบของเสาประดับกรอบประตูทางเข้าทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี
อ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

เนื่องจากเสาประดับกรอบประตูที่พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวคณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย ไม่ได้มีการประดับตกแต่งลวดลายใดๆ แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะส่วนของโครงสร้างเสาแบบไม่มีลวดลายประดับ จึงได้พบว่าโครงสร้างเสาประดับกรอบประตูแห่งนี้มีความคล้ายแค่บางส่วนกับเสาประดับกรอบประตูปราสาทบันทายสรี เนื่องจากเสาประดับกรอบประตูของบันทายสรีนั้น มีการเว้นว่างของหน้ากระดานเรียบ และการเว้นจำนวนค่อนข้างสูง

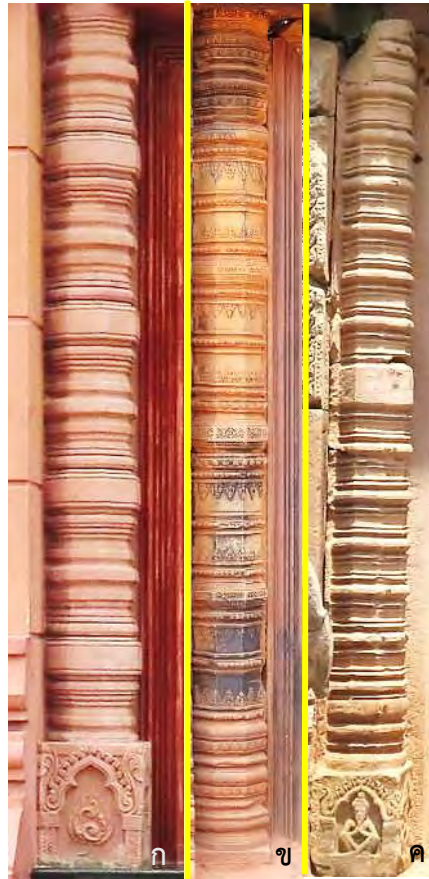
รูปภาพที่ 627 เสาประดับกรอบประตูทางเข้าทิศตะวันออกปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของเสาประดับกรอบประตูแบบเรียบ ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

เนื่องจากเสาประดับกรอบประตูที่พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงคุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย ไม่ได้มีการประดับตกแต่งลวดลายใดๆ แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะส่วนของโครงสร้างเสาแบบไม่มีลวดลายประดับ จึงได้พบว่าโครงสร้างเสาประดับกรอบประตูแห่งนี้มีความคล้ายคลึงกับเสาประดับกรอบประตูปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์ ที่มีลักษณะเป็นชั้นคล้ายวงแหวนในส่วนของโคนเสา และปลายเสา บริเวณกึ่งกลางปรากฏเป็นวงแหวนเรียบขนาดใหญ่ ส่วนอื่นๆคล้ายกับชุดฐานบัวลูกฟักขนาดจำลองและคันท้ายวงแหวนโค้งมน

รูปภาพที่ 628 เสาประดับกรอบประตูมิได้มีลวดลายประดับใดๆ
ประตูทางเข้าปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 629 แสดงการเปรียบเทียบเสาประดับกรอบประตุมิได้มีลวดลายประดับ ระหว่าง
 ก.เสาประดับกรอบประตูทางเข้าพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวาคุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย จ.บุรีรัมย์
 ข.เสาประดับกรอบประตูทางเข้าปราสาททางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา
 ค.เสาประดับกรอบประตูทางเข้าปราสาททางทิศตะวันออก ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างสมัยปัจจุบันได้มีการปรับขึ้นวงแหวนประดับเสากรอบประตู จึงทำให้ชั้นวงแหวนเหล่านี้มีลักษณะไม่เหมือนกับเสาประดับกรอบประตูของปราสาทพนมรุ้งหรือแม้กระทั่งของปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา ตลอดจนการจำลองโครงสร้างรอบนอกของเสาซึ่งปราศจากลวดลายประดับก็ตาม การออกแบบของศิลปะสมัยใหม่นี้ ได้มีการเน้นวงแหวนหรือความเป็นมิติมากกว่าการจำลองลักษณะคล้ายกับส่วนฐานบัวลูกฟัก ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า เสาประดับกรอบ

ประตูประดับพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงค์คุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย ได้มีการสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่โดยใช้หลักหรืออิทธิพลของงานศิลปกรรมรูปแบบเก่า

หน้าต่างมีฝั่งละสองบานประดับลูกมะหวดบานละหกชุด ซึ่งค่อนข้างชิดกัน ในแต่ละส่วนก็จะตกแต่งด้วยวงแหวนเล็กซ้อนกันตรงกลาง และส่วนบนและล่างจะมีลักษณะลดหลั่นกันไป

รูปภาพที่ 630 หน้าต่างประดับลูกมะหวด
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลวดลายประดับทับหลัง

เป็นภาพเล่าเรื่องเหตุการณ์ของพระสุวัจน์ สุวโจ กับบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้อง

ทิศเหนือ : ปราภภูมิภาพเล่าเรื่อง ระหว่างอาจารย์ฝั้น อาจาโร และ พระสุวัจน์ สุวโจ นั่งขัดสมาธิมือถือบาตร ณ วัดขาม จังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นภาพเล่าเรื่องเหตุการณ์ชีวิตของท่าน ฝั้น หลัง คล้ายกับกุฎไม้ และประดับด้วยผ้ามา่าน⁹⁰

⁹⁰ ประตูประดับพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงค์คุณานุสรณ์. “ประวัติสังเขป พระโพธิธรรมมาจารย์เถร (หลวงปู่สุวัจน์ สุวโจ)” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://www.dharma-gateway.com/monk/monk_biography/lp-suwat_hist.htm [ม.ป.ป.]. สืบค้น 20 กันยายน 2562.

ถอดด้วยรัก ฮักบุรีรัมย์. “วัดป่าในธรรม ของชาวบุรีรัมย์ วัดป่าเขาน้อย” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <https://www.hugburiram.com/วัด-ป่า-ใน-ธรรม-ของชา> [ม.ป.ป.]. สืบค้น 20 กันยายน 2562.

รูปภาพที่ 631 ทับหลังเล่าเรื่อง ทางฝั่งทิศเหนือ พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงค์คุณานุสรณ์
วัดป่าเขาน้อย อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ทิศตะวันออก : ปรางค์ภาพพระภิกษุ 10 รูป คล้ายกับเหตุการณ์การประชุมมติในหมู่สงฆ์
ภาพนี้คือพระสุวัจน์กับพระอาจารย์สิงห์ทอง ธัมมวโร หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน หลวงปู่เทศก์
เทศรังสี หลวงปู่ท่อน ญาณธโร และพระภิกษุท่านอื่นๆ ณ บ้านสุขสมปอง⁹¹

รูปภาพที่ 632 ทับหลังเล่าเรื่อง ทางฝั่งทิศตะวันออก พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงค์คุณานุสรณ์
วัดป่าเขาน้อย อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ทิศใต้ : ปรางค์ภาพพระภิกษุ 3 รูป คือ พระสุวัจน์กำลังบิณฑบาตกับหลวงตามหาบัว
ญาณสัมปันโน และหลวงปู่ปัญญา ปัญญาวิฑโฒ ณ วัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี⁹²

⁹¹ ประตูลูธรรม แหล่งข้อมูลและความรู้เรื่องพุทธศาสนา. “ประวัติสังเขป พระโพธิธรรมจารเถร (หลวงปู่สุวัจน์ สุวโจ)” [ออนไลน์].
เข้าถึงได้จาก: http://www.dharma-gateway.com/monk/monk_biography/lp-suwat_hist.htm [ม.ป.ป]. สืบค้น 20 กันยายน 2562.

กอดด้วยรัก ฮักบุรีรัมย์. “วัดป่าในธรรม ของชาวบุรีรัมย์ วัดป่าเขาน้อย” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <https://www.hugburiram.com/วัด-ป่า-ใน-ธรรม-ของชา> [ม.ป.ป.]. สืบค้น 20 กันยายน 2562.

⁹² เรื่องเดียวกัน

รูปภาพที่ 633 ทับหลังเล่าเรื่อง ทางฝั่งทิศใต้ พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงคณานุสรณ์
วัดป่าเขาน้อย อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ทิศตะวันตก : ปรางค์ภาพพระสุวิจน์ สุวโจ ถ่ายภาพร่วมกับ หลวงปู่ชอบ ฐานสโม ณ วัด
ภุริทัตตวนาราม ประเทศสหรัฐอเมริกา⁹³

รูปภาพที่ 634 ทับหลังเล่าเรื่อง ทางฝั่งทิศตะวันตก พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงคณานุสรณ์
วัดป่าเขาน้อย จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

⁹³ เรื่องเดียวกัน

รูปภาพที่ 635 ภาพถ่ายพระสุวัจน์ สุวโจ กับหลวงปู่ชอบ ฐานสโม ณ วัดภูริทัตตวนาราม ประเทศ
สหรัฐอเมริกา

(ที่มา: Dhammada.net คือความเรียบง่าย คือธรรมะ คือธรรมดา. “เรื่องเล่าครูบาอาจารย์: หลวงปู่สุวัจน์ สุวโจ
บรรลุนิพพานด้วยอริยาบถเดิน” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.dhammada.net/2011/12/23/12976>

[ม.ป.ป.]. สืบค้น 20 กันยายน 2562.)

พบว่าช่างในยุคปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างหลักหรือรูปแบบการ
ทำทับหลังอย่างสิ้นเชิง เนื่องจากช่างได้พยายามเล่าเรื่องหรือชีวประวัติของหลวงปู่ ที่ได้อิทธิพลมาจาก
ภาพถ่าย จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและศิลปกรรมรูปแบบใหม่ขึ้นมา จึงสรุปได้ว่า ทับหลังที่ระดับ
ประตูทางเข้าของพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวาคุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย ได้สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่จาก
ภาพถ่าย

ลวดลายประดับหน้าบันและกรอบซุ้ม

เนื่องจากการตกแต่งลวดลายประดับบริเวณหน้าบัน 3 ชั้น มีลักษณะเหมือนกันทั้ง 4 ทิศ ดังนี้

หน้าบันชั้นที่ 1 ปรากฏภาพพระพุทธรูปปางรำพึงประทับนั่ง ประดับตกแต่งด้วยบรรยากาศคล้ายกับสระบัว มีใบบัว ขนาดต่างๆ เล็กใหญ่ ดอกบัวบาน และดอกบัวตูม ตลอดจนมีปลาที่อยู่ในน้ำ ซ่อนตัวบริเวณใบบัว ล้อมรอบด้วยซุ้มกรอบหน้าบัน ด้านในประดับตกแต่งด้วยกระหนกใบไม้สามเหลี่ยม ส่วนปลายซุ้มประดับตกแต่งด้วยมกรคายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรและตกแต่งลวดลายประดับบริเวณใบระกาด้วยลายช่อต่อดอก

รูปภาพที่ 636 ลายประดับหน้าบันชั้นที่ 1 ทั้งสี่ทิศ พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวาคุณานุสรณ์
วัดป่าเขาน้อย จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

หน้าบันชั้นที่ 2 ปรากฏภาพพระพุทธรูปปางห้ามสมุทรสองพระหัตถ์ประทับยืน ทรงหงส์เป็นพาหนะ บริเวณโดยรอบประดับตกแต่งด้วยลวดลายก้านขดซึ่งมีพระพุทธรูปเป็นแกนหลักของการจัดองค์ประกอบ หรือแกนกลางของภาพ หน้าบันตกแต่งด้วยซุ้มที่ไม่ปรากฏลวดลายประดับปลายซุ้มด้วยรูปมกรคายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร และตกแต่งลวดลายประดับบริเวณใบระกาด้วยลายช่อต่อดอก

รูปภาพที่ 637 ลายประดับหน้าบันชั้นที่ 2 ทั้งสี่ทิศ พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงค์คุณานุสรณ์
วัดป่าเขาน้อย จังหวัดบุรีรัมย์

หน้าบันชั้นที่ 3 ปรากฏภาพพระพุทธรูปปางมารวิชัยด้านหลังมีรัศมีเป็นธรรมจักร พร้อมทั้งมีรูปของพระสาวกขนาดทั้งสองข้าง ด้านหลังประดับตกแต่งลวดลายพันธุ์พฤกษา ลายเครือดอกโบตั๋นแทรกลวดลายด้วยใบไม้มีวน และลายก้านขด ชุ่มหน้าบันไม่ปรากฏลวดลายประดับ ส่วนปลายชุ่มประดับด้วยลายมกรคายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร และใบระกาประดับตกแต่งด้วยลวดลายก้านต่อดอก บริเวณกึ่งกลางมีแทรกภาพหน้ากาลเข้าไปในลายก้านต่อดอกด้วยเช่นกัน

รูปภาพที่ 638 ลายประดับหน้าบันชั้นที่ 3 ทั้งสี่ทิศ พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงค์คุณานุสรณ์
วัดป่าเขาน้อย จังหวัดบุรีรัมย์

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายหน้าบันและกรอบซุ้ม

เนื่องจากกรอบซุ้มมีลักษณะเรียบ ปลายซุ้มประดับด้วยมกรคายพญานาคทรงเครื่อง ห้าเศียร และใบระกาประดับด้วยลายก้านต่อดอก ซ่อฟ้าบางส่วนมีประดับใบหน้ากาลอีกด้วย ซุ้มประดับหน้าบันทั้งหมดนี้จึงได้รับอิทธิพลของการตกแต่งใบระกา ซ่อฟ้า และปลายซุ้ม ดังนี้

รูปแบบของลวดลายใบระกาประดับด้วยลายก้านต่อดอกปราสาทประธาน
ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ลวดลายประดับใบระกาและซ่อฟ้า ตลอดจนปลายซุ้มพญานาค บริเวณประตูทางเข้ามณฑปทางทิศตะวันออก ลักษณะของลายก้านต่อดอกประดับใบระกาประกอบด้วยก้านขดขนาดเล็กและลายกระหนกที่ปลายโค้งงอ ส่วนก้านดอกมีรายละเอียดของกลีบใบไม้ขนาดเล็ก รายละเอียดภายในค่อนข้างมาก ส่วนซ่อฟ้าก็มีลักษณะเดียวกัน

ปลายซุ้มมกรคายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร มีการตกแต่งด้วยลายเส้นและกระหนกขนาดเล็ก ฟันและลิ้นเห็นชัดเจน พญาทรงเครื่องมีลักษณะเทริดไม่สูงมาก รัศมีมีความสูงมากกว่า ประดับด้วยใบไม้สามเหลี่ยมก้านขดและกระหนก ส่วนชั้นล่างเป็นลายกระหนกซ้อนกันคล้ายเป็นเส้นพริ้ว ใบหน้าโค้งได้รูป บริเวณท้องมีรูปวงกลมคล้ายดอกบัวหรือรัศมี

รูปภาพที่ 639 ลายประดับกรอบซุ้มหน้าบันประตูทางเข้ามณฑป ทิศตะวันออก ปราสาทประธาน

ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายใบระกาประดับด้วยลายก้านต่อดอกปราสาทประธาน
ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

ลวดลายก้านต่อดอกที่ประดับใบระกาและช่อฟ้า ประกอบด้วยลายกระหนกปลายแหลมลักษณะก้านดอกประดับด้วยกลีบดอกไม้สามกลีบพร้อมตัดเส้นด้านในสองเส้น ส่วนช่อฟ้าจะเพิ่มรายละเอียดของก้านชดภายในลายกระหนกจึงทำให้ลายก้านต่อดอกมีรายละเอียดเพิ่มขึ้น

ปลายซุ้มประดับด้วยพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรไม่ปรากฏมกร ลักษณะพญานาคสวมเทริดปลายแหลมทรงเตี้ย รัศมีด้านบนมีความสูงและแบ่งเป็นสองชั้นอย่างชัดเจน ชั้นล่างประดับด้วยลายกระหนกเรียงกันเป็นเส้นคล้ายกับของปราสาทพนมรุ้ง ส่วนชั้นที่สองประดับด้วยลายใบไม้สามเหลี่ยมประกอบด้วยก้านชดและกระหนก บริเวณท้องมีรูปวงกลมคล้ายดอกบัวหรือรัศมี

รูปภาพที่ 640 ลายประดับกรอบซุ้มหน้าบันประตูทางเข้ามณฑป ทิศตะวันออก ปราสาทประธาน
ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 641 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับกรอบซุ้ม ระหว่าง
 ก.ลายประดับกรอบซุ้มหน้าประตูทางเข้าปราสาทพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงคุณานุสรณ์
 วัดป่าเขาน้อย อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
 ข.ลายประดับกรอบซุ้มหน้าบันประตูทางเข้ามณฑป ทิศตะวันออก ปราสาทประธาน
 ปราสาทนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์
 ค.ลายประดับกรอบซุ้มหน้าบันประตูทางเข้ามณฑป ทิศตะวันออก ปราสาทประธาน
 ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

ซ่อฟ้าประดับตกแต่งด้วยลายก้านต่อดอกแทรกหน้ากาลบนหน้าบันชั้นที่ 2 และ 3
และใบระกาประดับตกแต่งด้วยลายก้านต่อดอก

รูปภาพที่ 642 ซ่อฟ้าประดับลายก้านต่อดอกแทรกใบหน้ากาล บนหน้าบันชั้นที่ 2 และ 3
(ที่มา: ผู้วิจัย)

อิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับซ่อฟ้าแทรกใบหน้ากาลบนกรอบซุ้มประตู

ภาพสลักใบหน้ากาลมักจะปรากฏบนยอดหรือซ่อฟ้าของกรอบซุ้มประตูทางเข้าชั้น
ในทางทิศตะวันออก ฝั่งทิศตะวันตก ปราสาทบันทายศรี หากแต่มีเทพพนมอยู่เหนือหน้ากาลขนาด
เล็ก และยังปรากฏบนกรอบหน้าบันปราสาทประธานทางทิศตะวันออก ปราสาทหินเมืองต่ำ อำเภอ
ประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ แต่มีได้พบหน้ากาลแทรกบนซ่อฟ้าแต่อย่างใด ซึ่งส่วนมากจะปรากฏเป็น
ภาพพญานาค เทวดา พระพุทธรูปหรือ ถາชี เป็นส่วนใหญ่

รูปภาพที่ 643 ซ่อฟ้าประดับถาชี หน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทิศใต้ ปราสาทประธาน ปราสาทพนม
รุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 644 แสดงการเปรียบเทียบลายช่อฟ้าแทรกใบหน้ากาล ระหว่าง

ก. ช่อฟ้าประดับลายก้านต่อดอกแทรกใบหน้ากาล บนหน้าบันชั้นที่ 2 และ 3 ประตูทางเข้าปราสาท

พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวาคุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย อ.เมือง จ.บุรีรัมย์

ข. ช่อฟ้าประดับลายใบหน้ากาล ชุ่มประตูชั้นในทางทิศตะวันออก ฝั่งทิศตะวันตก

จังหวัดเลยมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ค. ลายหน้ากาลประดับบนกรอบชุ่มหน้าบันทางทิศตะวันออก ปราสาทประธาน ปราสาทหินเมืองต่ำ

อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างยุคปัจจุบันได้ใช้คติความเชื่อทางพุทธศาสนาเข้ามาในการปรับเปลี่ยนลวดลายประดับหน้าบัน โดยได้รับอิทธิพลจากพระพุทธรูปที่ประดิษฐานที่วัดป่าเขาน้อย ซึ่งจุดศูนย์กลางของหน้าบันนั้นจะประดับพระพุทธรูป และตกแต่งบรรยากาศให้อยู่เสมือนกับสรวงสวรรค์ หรือสัญลักษณ์ที่แสดงเขตพื้นที่ของชั้นเบื้องบน อาทิ หงส์ เป็นต้น

จึงก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนคติความเชื่อแบบดั้งเดิมในการประดับตกแต่งส่วนของหน้าบันของปราสาทศิลปะแบบเขมรขึ้น กลายเป็นการสร้างสรรคัลวดลายประดับภาพจำหลักพระพุทธรูปและเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา

กรอบชุ่มประดับใบระกา ช่อฟ้า และปลายชุ่มมกรคายนพพานาคทรงเครื่องห้าเศียรพบว่าได้รับอิทธิพลจากปราสาทพนมรุ้งมากกว่า แต่หากมีความแตกต่างกันในเรื่องของรายละเอียด แต่การแทรกหน้ากาลบนช่อฟ้าอาจเป็นการได้รับอิทธิพลจากปราสาทบันทายศรีที่ปรากฏช่อฟ้าประดับบุคคลเหนือหน้ากาลแต่หากมีขนาดค่อนข้างเล็ก จึงอาจกล่าวได้ว่าการแทรกหน้ากาลบนช่อฟ้าที่มีขนาดใหญ่ขึ้นเป็นการคิดสร้างสรรค์เพิ่มเติมขึ้นของช่าง ส่วนมกรคายนพพานาคทรงเครื่องห้าเศียรได้รับอิทธิพลมาจากพนมรุ้งอีกเช่นกัน แต่พญานาคศิลปะสมัยใหม่ได้ตัดทอนส่วนของรัศมีด้านบนออก

จึงทำให้ทราบว่าช่างสมัยใหม่ไม่ได้มีการคัดลอกอย่างเดียวหากมีการตัดทอนหรือเพิ่มเติมจากลวดลายแบบเดิม จึงทำให้เกิดลวดลายใหม่ขึ้น

ลวดลายประดับหัวเสา ทั้ง 4 ทิศ

ประดับด้วยลวดบัวเชิงซ้อนชั้นแบบฐานบัวลูกแก้ว ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับโคนเสาดกแต่งเหมือนกันทั้ง 4 ทิศ คือ ทิศตะวันออก ทิศใต้ ทิศตะวันตก และทิศเหนือ ลักษณะไม่ปรากฏลวดลายประดับตกแต่งใดๆ

ลวดลายประดับส่วนเครื่องบน

ส่วนยอดเป็นทรงพุ่ม 6 ชั้น ประดับตกแต่งเหมือนกันทั้ง 4 ทิศ ด้วยบันแถลงประดิษฐานพระพุทธรูปและกลีบขนุนที่ตกแต่งด้วยพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรและพระพุทธรูปปางรำพึงประทับยืน ซึ่งมีรายละเอียดการประดับตกแต่ง ดังนี้

ลวดลายประดับบันแถลง

บันแถลงชั้นที่ 1 เป็นการจำลองอาคารโดยประดิษฐานพระพุทธรูปภายในชั้นแรก ประดิษฐานพระพุทธรูปปางนาคปรกแบบศิลปะเขมร ชุ่มไม่ปรากฏลวดลายแต่มีประดับลายกระหนกสามเหลี่ยมเล็กๆบริเวณขอบชุ่ม และตกแต่งลวดลายประดับบริเวณใบระกาด้วยลายก้านต่อดอกปลายชุ่มประดับด้วยลายมกรคายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร

รูปภาพที่ 645 พระพุทธรูปนาคปรก ประดิษฐานบริเวณบันแถลงชั้นที่ 1

เครื่องบนพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวาคุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย

(ที่มา: ผู้วิจัย)

บันแถลงชั้นที่ 2 เป็นการจำลองอาคารโดยประดิษฐานพระพุทธรูปปางสมาธิบนฐานบัว ชุ่มไม่ปรากฏลวดลายแต่มีประดับลายกระหนกสามเหลี่ยมเล็กๆบริเวณขอบชุ่ม และตกแต่งลวดลายประดับบริเวณใบระกาด้วยลายก้านต่อดอก ปลายชุ่มประดับด้วยลายมกรคายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร

รูปภาพที่ 646 พระพุทธรูปปางสมาธิฐานบัว ประดิษฐานบริเวณบันแถลงชั้นที่ 2 เครื่องบนพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวาคุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย (ที่มา: ผู้วิจัย)

บันแถลงชั้นที่ 3 เป็นการจำลองอาคารโดยประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย ชุ่มไม่ปรากฏลวดลายแต่มีประดับลายกระหนกสามเหลี่ยมเล็กๆบริเวณขอบชุ่ม และตกแต่งลวดลายประดับบริเวณใบระกาด้วยลายก้านต่อดอก ปลายชุ่มประดับด้วยลายมกรคายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร

รูปภาพที่ 647 พระพุทธรูปปางมารวิชัย ประดิษฐานบริเวณบันแถลงชั้นที่ 3 เครื่องบนพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวาคุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย (ที่มา: ผู้วิจัย)

บันแถลงชั้นที่ 4 เป็นการจำลองอาคารโดยประดิษฐานพระพุทธรูปปางวิตรรกะ ชุ่มไม่ปรากฏ ลวดลายแต่มีประดับลายกระหนกสามเหลี่ยมเล็กๆบริเวณขอบชุ่ม และตกแต่งลวดลายประดับบริเวณ ใบระกาด้วยลายก้านต่อดอก ปลายชุ่มประดับด้วยลายมกรคายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร

รูปภาพที่ 648 พระพุทธรูปปางวิตรรกะ ประดิษฐานบริเวณบันแถลงชั้นที่ 4 เครื่องบนพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวคณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย (ที่มา: ผู้วิจัย)

บันแถลงชั้นที่ 5 เป็นการจำลองอาคารโดยประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย และมีการประดับตกแต่งคล้ายกับบันแถลงชั้นที่ 3 ดังได้กล่าวไว้ในข้างต้นแล้ว

รูปภาพที่ 649 พระพุทธรูปปางมารวิชัย ประดิษฐานบริเวณบันแถลงชั้นที่ 5 เครื่องบนพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวคณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย (ที่มา: ผู้วิจัย)

บันแถลงชั้นที่ 6 เป็นการจำลองอาคารโดยประดิษฐานพระพุทธรูปปางวิตรรกะ และมีการประดับตกแต่งคล้ายกับบันแถลงชั้นที่ 4 ดังได้กล่าวไว้ในข้างต้นแล้ว

รูปภาพที่ 650 พระพุทธรูปปางวิตรรกะ ประดิษฐานบริเวณบันแถลงชั้นที่ 6
เครื่องบนพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวาคุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย
(ที่มา: ผู้วิจัย)

อิทธิพลรูปแบบของการประดับเครื่องบนหรือหลังคาทรงพุ่ม

เนื่องจากสถานที่แห่งนี้เป็นพุทธศาสนสถานจึงมีการปรับเปลี่ยนเทพประจำทิศแต่เป็นการประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่างๆ แต่ลักษณะของหลังคาหรือทรงพุ่มนี้ จึงอาจได้รับอิทธิพลจากศิลปะร่วมแบบเขมรดังนี้

รูปแบบของการประดับเครื่องบนหรือหลังคาทรงพุ่มปราสาทประธาน
ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

หลังคาทรงพุ่มของปราสาทพนมรุ้งมีทั้งหมด 5 ชั้น ประดับกลีบขนุนเทพประจำทิศ และเทพบุตร เทพธิดาไว้ ส่วนกลีบขนุนประดับด้วยพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร ภาพมทรงหลังคาค่อนข้างสมส่วน เนื่องจากกลีบขนุนลาดเอนไม่มาก

รูปภาพที่ 651 หลังคาทรงพุ่มปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของการประดับเครื่องบนหรือหลังคาทรงพุ่มปราสาทประธาน ปราสาท
พิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

หลังคาทรงพุ่มของปราสาทพิมายมีทั้งหมด 6 ชั้น รวมชั้นเชิงบาตรครุฑแบกอีกด้วย
ประดับกลีบขนุนเทพประจำทิศ และเทพเทวดายืน ส่วนกลีบขนุนตรงมุมประดับด้วยพญานาค
ทรงเครื่องห้าเศียร แต่ภาพรวมของทรงหลังคาเป็นพุ่มใหญ่หรือส่วนฐานมีลักษณะกว้างและการลาด
เอียงค่อนข้างมาก ทำให้พุ่มดูเป็นทรงเตี้ย

รูปภาพที่ 652 หลังคาทรงพุ่มปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

จากภาพที่มีการประดับตกแต่งของชั้นบันแถลงประกอบด้วยกรอบซุ้มประดับใบระกาลวดลายก้านต่อดอก ปลายซุ้มประดับพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร และประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่างๆ ในแต่ละชั้น และมีการนำพระพุทธรูปปางเดิมหรือมีการประดับซ้ำในส่วนของบันแถลงชั้นด้านบน ซึ่งจะเห็นได้ว่าช่างสมัยใหม่ได้มีการปรับเปลี่ยนคติความเชื่อจากเทพ อาทิจากการประดับเทพประจำทิศ เป็นต้น สู่การประดับทางพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจน

และลักษณะทรงหลังคาเมื่อพิจารณาแล้วพบว่ามีความใกล้เคียงกับปราสาทพนมรุ้งมากกว่า เพราะฟุ้งค่อนข้างสูง แต่มีความแตกต่างส่วนยอด เนื่องจากยอดแบบศิลปะสมัยใหม่ค่อนข้างไม่ต่อเนื่อง ส่วนยอดจึงไม่สมส่วนกับชั้นหลังคาที่ลดหลั่นขึ้นมา

กลีบขนุน ปรางค์ประดับมหารธรรมพระพุทธรูปทรงเครื่องแบบเขมร ปางรำพึง ข้างหลังประดับด้วยรัศมีจำลองซุ้มสามเหลี่ยม ฐานบัวประดับลายดอกชอกดอกซ้อนส่วนล่างและลายกลีบบัวหางพร้อมเกสร เสาซุ้มเพิ่มรายละเอียดด้วยลายพลอยเม็ดกลม ประดับรอบเสาด้วยลายใบไม้สามเหลี่ยมที่ประดับภายในด้วยก้านขดเป็นเส้นปลายประดับคล้ายลายกระหนก

รูปภาพที่ 653 แสดงการเปรียบเทียบลายกลีบขนุน ระหว่าง

ก.กลีบขนุนภาพจำหลักพระพุทธรูปทรงเครื่องแบบเขมร ปางรำพึง

พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงค์คุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย อ.เมือง จ.บุรีรัมย์

ข.กลีบขนุนภาพเทพธิดาและเทพบุตร ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ค.กลีบขนุนภาพเทพ เทวดา ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างยุคปัจจุบันอาจได้รับอิทธิพลจาก ปราสาทพนมรุ้งและปราสาทพิมายในการปรับจากเทพเป็นพระพุทธรูปยืน เพื่อประดับบนกลีบขนุน

ลวดลายประดับส่วนยอด

ประดับตกแต่งด้วยบัวบานทั้งหมด 4 ชั้น ลักษณะกลีบบัวมี 2 แบบ คือ ชั้นที่หนึ่งและสอง จะมีลักษณะกลีบบัวตูมมีเส้นคั่นตรงกลางประดับขอบด้วยลายกระหนกขนาดเล็ก ส่วนโคนใบและปลายใบประดับด้วยใบไม้สามเหลี่ยม ชั้นที่สามประดับด้วยกลีบบัวบานส่วนโคนประดับใบไม้สามเหลี่ยม กลีบแบ่งเป็นสามส่วนรอบนอกประดับด้วยกระหนกขนาดเล็ก ชั้นที่สี่หรือยอดสุดเป็นดอกบัวตูมสีทอง มีประดับเส้นกลีบ

รูปภาพที่ 654 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาท พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงค์มานุสรณ์
วัดป่าเขาน้อย อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาท

รูปแบบของประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง
อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้งมีลักษณะกลีบบัวหงายทั้งหมดสามชั้น ซึ่งแต่ละชั้นจะมีขนาดลดหลั่นขึ้นไป ส่วนบนชั้นที่ 3 จะประดับคล้ายกลีบดอกบัวตูมอีกชั้นหนึ่ง ลักษณะกลีบบัวค่อนข้างตูม ส่วนลวดลายประดับคาดว่าน่าจะจางหายไปตามกาลเวลา

รูปภาพที่ 655 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระ

เกียรติ จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย

อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

ดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพิมายมีลักษณะกลีบบัวหงายทั้งหมดสามชั้นซึ่งแต่ละชั้นจะมีขนาดลดหลั่นขึ้นไป ลักษณะกลีบบัวด้านล่างสุดค่อนข้างบานเป็นกลีบขนาดใหญ่ ชั้นถัดขึ้นไป มีลักษณะโค้งกลมและค่อยๆ ต่อมยัดชั้นถัดไป ภาพรวมทั้งหมดมีลักษณะแตกต่างจากปราสาทพนมรุ้งที่ดอกบัวมีลักษณะตูมมากกว่า

รูปภาพที่ 656 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.

นครราชสีมา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 657 แสดงการเปรียบเทียบประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาท ระหว่าง
 ก. ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาท พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวคณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย

อ.เมือง จ.บุรีรัมย์

ข. ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ค. ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่ารูปแบบโครงสร้างส่วนยอดมีลักษณะใกล้เคียงกับดอกบัวประดับยอดปราสาทพนมรุ้งมากที่สุด หากแต่แตกต่างกันเล็กน้อยเฉพาะกลีบชั้นที่สามที่มีลักษณะกำลังแบ่งบานซึ่งแบบเก่าอย่างปราสาทพนมรุ้งมีลักษณะของดอกค่อนข้างตุม

ซึ่งลักษณะกลีบบัวของปราสาทพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวคณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย จึงเป็นการสร้างสรรค์เพิ่มเติมขึ้นจากโครงสร้างดอกบัวตุมปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์

จากการสำรวจสรุปได้ว่า จุดเด่นของการประดับลวดลายสถาปัตยกรรมพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวคณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย จังหวัดบุรีรัมย์ มีดังนี้

1. เน้นการเล่าประวัติของพระสุวรรณ สุวโจ บนทับหลัง
2. การประดับตกแต่งลวดลาย และประติมากรรมพระพุทธรูป ปางนาคปรก
 ปางวิตรรกะ(แสดงธรรม) ปางสมาธิ ปางมารวิชัย

รูปภาพที่ 658 ทับหลังเล่าเรื่องชีวประวัติของพระสุวัจน์ สุวโจ พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวาคุณานุสรณ์
วัดป่าเขาน้อย จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 659 ภายในเรือนธาตุซ้อนชั้นประดับพระพุทธรูปแต่ละชั้น
(ที่มา: ผู้วิจัย)

สะพานนาครินทร์ชั้นที่ 1 เชื่อมยาวคล้ายลำตัวประดับด้านล่างตรงทางเข้าทุกด้านของสถาปัตยกรรม
ลักษณะของพญานาค เป็นพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรมีหวนดเครามงกุฎที่มีชั้นสูงแสดงถึงช่วงอายุ
ของพญานาค ที่หมายถึงพญานาคที่มีอายุเยอะและมีวิชาความสามารถตามอายุ ซึ่งจะคอยปกป้องศา
สนสถาน

รูปภาพที่ 661 ประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องบริเวณก่อนทางขึ้นบันไดตั้งสี่ทิศ
วงเวียนปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูปลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 662 ประติมากรรมเศียรพญานาคด้านข้าง
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 663 ประติมากรรมเศียรพญานาคด้านหลัง
(ที่มา: ผู้วิจัย)

สะพานนาครชั้นที่ 2 ปรากฏเพียงเศียร ลำตัวไม่ยาวเนื่องจากระยะห่างจากเศียรและอาคารน้อย ลักษณะของพญานาคชั้นนี้ เป็นพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรมีทวารเล็กน้อย ขณะที่มงกุฎมีชั้นน้อยกว่าพญานาคชั้นที่ 1 ซึ่งอาจจะเป็นลักษณะของพญานาคที่หนุ่มกว่า

รูปภาพที่ 664 ประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องบริเวณหน้าประตูทางเข้า ทั้งสี่ทิศ
หอพระพุทธรูปลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่อง

รูปแบบของประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องปราสาทพนมรุ้ง
อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องที่ปรากฏภายในปราสาทพนมรุ้งนั้น มีการประดับบริเวณสะพานนาครเพื่อจำลองสวรรค์โลก หรือบันไดไปสู่สวรรค์ ปราสาทพนมรุ้งจึงมีการตกแต่งทั้งหมด 3 บริเวณ คือ ลานชานชาลาด้านล่างก่อนขึ้นบันไดทางขึ้นหลายชั้น ลานชานชาลาหน้าประตูทางเข้าระเบียงคดทางทิศตะวันออก และ ชานชาลาบริเวณด้านหน้าประตูทางเข้ามณฑปของปราสาทประธาน จากการสังเกตจึงพบว่า รายละเอียด และเครื่องทรง ตลอดจนจินตนาการของพญานาคนั้น มิได้มีความคล้ายคลึงกันแต่อย่างใด หากแต่มีเอกลักษณ์ แต่ละบริเวณ

รูปภาพที่ 665 ประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องบริเวณก่อนทางขึ้นบันไดด้านบน
ทางทิศตะวันออก ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

มีลักษณะเครื่องทรงและเครื่องประดับน้อย ไม่มีหมวดเครา บริเวณหน้าท้องมีเพียงรูปวงกลม
คล้ายธรรมจักรหรือดอกบัว เทร็ดด้านบนสูง ไม่มีสร้อยประดับ

รูปภาพที่ 666 ประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องหน้าประตูทางเข้าระเบียงคด
ทางทิศตะวันออก ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

มีลักษณะเครื่องประดับเพิ่มขึ้นเล็กน้อย มีหนวด บริเวณท้องมีสร้อยประดับ เทริดมีชั้นที่สูงขึ้นจากเดิม แสดงให้เห็นถึงอายุหรือศตวรรษที่มากขึ้นตามลำดับ

รูปภาพที่ 667 ประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องหน้าประตูทางเข้ามณฑป ทางทิศตะวันออก
ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

มีลักษณะเครื่องประดับเพิ่มขึ้นจากเดิม มีหนวดและเครา บริเวณท้องมีสร้อยประดับเป็นแผงสามเหลี่ยม เทริดมีชั้นสูงขึ้น มีผมและใบหูเห็นได้ชัด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอายุและยศของพญานาคที่ยิ่งเข้าใกล้ปราสาทประธานมากขึ้น

- รูปภาพที่ 668 แสดงการเปรียบเทียบประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่อง ระหว่าง
- ก.ประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องประดับทางขึ้นบันได ทั้งสี่ทิศ
วงเวียนปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูปลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์
- ข.ประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องบริเวณก่อนทางขึ้นบันไดด้านบน ทางทิศตะวันออก
ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
- ค.ประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องหน้าประตูทางเข้าระเบียงคด ทางทิศตะวันออก
ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
- ง.ประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องหน้าประตูทางเข้ามณฑป ทางทิศตะวันออก
ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์

พบว่าช่วงยุคปัจจุบันมีการปรับประติมากรรมเศียรพญานาคทรงเครื่องในแต่ละส่วน ตั้งแต่รายละเอียดของตัวเศียรตลอดจนเครื่องประดับนั้นมีการปรับจากแบบเดิมและสร้างสรรค์ ลวดลายบางส่วนขึ้นเอง ส่วนภาพรวมค่อนข้างคล้ายกับพญานาคบริเวณทางขึ้นบันไดด้านบนของ ปราสาทพนมรุ้ง แต่เครื่องประดับบนเศียรคล้ายกับเครื่องทรงสูงของพญานาคบริเวณหน้าระเบียงคด ทางทิศตะวันออก จึงสรุปได้ว่ามีลักษณะคล้ายคลึงกับประติมากรรมพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร บริเวณทางขึ้นบันไดและหน้าประตูทางเข้าระเบียงคด ทางทิศตะวันออก

ลวดลายประดับส่วนเรือนธาตุ

เนื่องจากตัวอาคารมีโครงสร้างแผนผังเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ไม่ปรากฏส่วนที่เป็นปราสาทที่ประกอบด้วย มณฑป อังคาราระ มีเพียงแค่ห้องครรภคฤหะ เป็นเพียงอาคารทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสประดิษฐาน พระพุทธรูป เท่านั้น

ลวดลายประดับโคนเสา ทั้ง 4 ทิศ

ประดับด้วยลวดบัวเชิงซ้อนชั้นแบบฐานบัวลูกแก้วอกไก่ เหมือนกันทั้ง 4 ทิศ คือ ทิศ ตะวันออก ทิศใต้ ทิศตะวันตก และทิศเหนือ ลักษณะไม่ปรากฏลวดลายประดับตกแต่งใดๆ

ลวดลายประดับเสาดัดผนัง

เนื่องจากการตกแต่งลวดลายประดับบริเวณเสาดัดผนัง มีลักษณะเหมือนกันทั้ง 4 ทิศ ดังนี้

ทิศตะวันออก ทิศใต้ ทิศตะวันตก และทิศเหนือ : ประดับตกแต่งด้วยโครงสร้างแกนหลักตรง กลางด้วยลายก้านต่อดอก แทรกใบหน้ากาล คายไปไม่มีวนออกตกแต่งด้วยเชื่อมลายเป็นลายกระหนก สามเหลี่ยมและตกแต่งกรอบเสาดัดผนังด้วยลายพลอยเม็ดกลม ภาพรวมของลายจึงมีลักษณะ โครงสร้างรอบนอกแบบลายกำมปู

รูปภาพที่ 669 ลายหน้ากาลคายใบไม้ม้วน
อาคารหอพระพุทธรูปลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 670 รายละเอียดของลาย
ประดับเสาติดผนัง

(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายก้ามปูประดับเสาติดผนัง

จากการตรวจสอบจะพบว่าลายเสาติดผนังของหอพระพุทธรูวิโรคาบวรรัตนมงคลได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบันทายศรีอย่างชัดเจน

รูปแบบของลวดลายก้ามปูประดับเสาติดผนังประตูทางเข้าทางทิศตะวันออกเฉียงของปราสาทบันทายศรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ลายก้ามปูประกอบด้วย ลายก้านขด ก้านต่อดอกและลายกระหนก ตลอดแทรกใบหน้าสัตว์ อาทิ หน้าพญาครุฑ และหน้ากาลคายก้านขดม้วนออกจากกัน ด้านล่างก้านขดประดับด้วยลายกระหนกเรียวยาว ส่วนด้านบนจะมีขนาดที่สั้นกว่า ทั้งหมดสามชั้นด้านบนสุดเป็นปลายก้านต่อดอก

จากภาพจะเห็นว่าช่างสมัยปัจจุบันได้ถอดแบบลวดลายจากแบบเก่า ซึ่งลวดลายมีความคล้ายมากแต่หากสังเกตรายละเอียดภายในของลายก็จะแตกต่างกันไม่มากนัก เนื่องจากอัตราส่วนที่อาจจะแปรตามพื้นที่หรือขนาดของสถาปัตยกรรม และประดับแค่ลายหน้ากาลเท่านั้น ไม่มีมีการสลับลายหน้าครุฑเหมือนลายแบบเก่า

ลวดลายเสาประดับกรอบประตู

เนื่องจากการตกแต่งลวดลายประดับบริเวณเสาประดับกรอบประตู มีลักษณะเหมือนกันทั้ง 4 ทิศ ดังนี้

ทิศตะวันออก ทิศใต้ ทิศตะวันตก และทิศเหนือ : เสาประดับกรอบประตู ลักษณะเป็นทรงแปดเหลี่ยม ไม่ปรากฏลวดลายประดับตกแต่ง แต่แบ่งส่วนของเสาเป็นสี่ส่วน โดยจำลองชั้นคล้ายลักษณะฐานบัวลูกฟัก และคั่นส่วนเสาแต่ละส่วนด้วยหน้ากระดานเกลี้ยงขนาดหน้ากว้าง

รูปภาพที่ 674 เสาประดับกรอบประตูไม่ปรากฏลายประดับใดๆ

(ที่มา: ผู้วิจัย)

บริเวณส่วนฐานเสา มีลักษณะทรงสี่เหลี่ยมปรากฏภาพคล้ายใบไม้หรือใบโพธิ์ลวดลายด้านในคล้ายใบม้วน ประดับล้อมรอบด้วยซุ้มสามเหลี่ยม

รูปภาพที่ 675 ฐานเสาประดับลายใบไม้คล้ายใบโพธิ์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับเสากรอบประตู

รูปแบบของเสาประดับกรอบประตูทางเข้าทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี
อ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

เนื่องจากเสาประดับกรอบประตูที่หอพระพุทธรูปลำปลายมาศไม่ได้มีการประดับตกแต่งลวดลายใดๆ แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะส่วนของโครงสร้างเสาแบบไม่มีลวดลายประดับ จึงได้พบว่าโครงสร้างเสาประดับกรอบประตูแห่งนี้มีความคล้ายแค่บางส่วนกับเสาประดับกรอบประตูปราสาทบันทายสรี เนื่องจากเสาประดับกรอบประตูของบันทายสรีนั้น มีการเว้นว่างของหน้ากระดานเรียบ และการเว้นจำนวนค่อนข้างสูง

รูปภาพที่ 676 เสาประดับกรอบประตูทางเข้าทิศตะวันออกปราสาทบันทายลรี ประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 677 รายละเอียดเสาประดับกรอบประตูทางเข้าทิศตะวันออกปราสาทบันทายสรี
 ประเทศกัมพูชา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของเสาประดับกรอบประตูแบบเรียบ ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

เนื่องจากเสาประดับกรอบประตูที่หอพระพุทธรูปลำปลายมาศไม่ได้มีการประดับตกแต่งลวดลายใดๆ

แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะส่วนของโครงสร้างเสาแบบไม่มีลวดลายประดับ จึงได้พบว่าโครงสร้างเสาประดับกรอบประตูแห่งนี้มีความคล้ายคลึงกับเสาประดับกรอบประตูปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์ ที่มีลักษณะเป็นชั้นคล้ายวงแหวนในส่วนของโคนเสาและปลายเสา บริเวณกึ่งกลางปรากฏเป็นวงแหวนเรียบขนาดใหญ่ ส่วนอื่นๆคล้ายกับชุดฐานบัวลูกฟักขนาดจำลองและคันทวยวงแหวนโค้งมน

รูปภาพที่ 678 เสาประดับกรอบประตูมิได้มีลวดลายประดับใดๆ ประตูทางเข้าปราสาทพนมรุ้ง

จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 679 แสดงการเปรียบเทียบเสาประดับกรอบประตุนิคมิตได้มีลวดลายประดับ ระหว่าง
 ก.เสาประดับกรอบประตูทางเข้าปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูปลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์
 ข.เสาประดับกรอบประตูทางเข้าปราสาททางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
 ค.เสาประดับกรอบประตูทางเข้าปราสาททางทิศตะวันออก ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างสมัยปัจจุบันได้มีการปรับขึ้นวงแหวนประดับเสากรอบประตู จึงทำให้ชั้นวงแหวนเหล่านี้มีลักษณะไม่เหมือนกับเสาประดับกรอบประตูของปราสาทพนมรุ้งหรือแม้กระทั่งของปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา ตลอดจนการจำลองโครงสร้างรอบนอกของเสาซึ่งปราศจากลวดลายประดับก็ตาม การออกแบบของศิลปะสมัยใหม่นี้ ได้มีการเน้นวงแหวนหรือความเป็นมิติมากกว่าการจำลองลักษณะคล้ายกับส่วนฐานบัวลูกฟัก ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า เสาประดับกรอบประตูประดับปราสาทหอพระพุทธรูปลำปลายมาศ ได้มีการสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่โดยใช้หลักหรืออิทธิพลของงานศิลปกรรมรูปแบบเก่า

หน้าต่างตกแต่งด้วยลูกมะหวดที่แบ่งเป็นส่วนๆบานละ 5 ชุด และประดับวงแหวนเล็กๆ คล้ายจำลองการตกแต่งฐานบัวลูกฟัก การแบ่งส่วนมีทั้งหมดราวๆ 3 ส่วน ซึ่งหน้าต่างบานที่เป็นส่วนสำคัญหรือกึ่งกลางจะมีขนาดใหญ่เป็นสองเท่า ของวงแหวนขนาดเล็ก เสาลูกมะหวดนี้ เป็นตัวกันแสงธรรมชาติ ทำหน้าที่เป็นหน้าต่าง

ลวดลายประดับทับหลัง

เนื่องจากการตกแต่งลวดลายประดับบริเวณทับหลังมีลักษณะเหมือนกันในส่วนของทิศตรงกันข้าม ได้แก่ ทิศเหนือกับทิศใต้ และทิศตะวันออกกับทิศตะวันตก มีลวดลายประดับดังนี้

ทิศเหนือกับทิศใต้ : ทับหลัง ปรากฏภาพหน้ากาลขนาดใหญ่อยู่กึ่งกลางภาพประดับด้วยลายกระหนกและลายก้านช่อดอก พร้อมคายนทอนมาลัยที่มีลักษณะคล้ายตัวยู (U) กึ่งกลางทอนมาลัยแบ่งเป็นเสี้ยวทั้งสองข้าง โดยบริเวณตรงแบ่งเป็นเสี้ยวปรากฏภาพพญาครุฑคายนทอนอุบะลายช่อดอกคว่ำส่วนปลายประดับบัวขาบและมีช่อแตกใบเป็นใบไม้มีวนออกทั้งสองข้าง ด้านบนเศียรพญาครุฑประดับช่มสามเหลี่ยม ปลายทอนมาลัยประดับด้วยลายใบไม้มีวนออกแทรกเทพกำลังร้ายรำในช่มสามเหลี่ยม ส่วนบนทอนมาลัยประดับลายใบไม้สามเหลี่ยม และขอบบนของทับหลังประดับด้วยลายหน้าต่างบานกลับบัวขนาดเล็ก

รูปภาพที่ 680 ลวดลายประดับทับหลังทิศเหนือและทิศใต้
 ปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูปลำปลายมาศ
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับทับหลัง

รูปแบบของลวดลายประดับทับหลังทิศตะวันออกของปราสาทบรีวารหลังเหนือ
 ปราสาทบันทายสรี อ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ลายประดับทับหลังของปราสาทบรีวารหลังเหนือนี้ โครงสร้างหลัก มีการแบ่งเสี้ยว
 ท่อนมาลัยอย่างชัดเจนโดยแทรกใบหน้าของพญาครุฑคายอุบะก้านต่อดอกและส่วนปลายปรากฏ
 ใบไม้มีวนทั้งสองข้าง บริเวณกึ่งกลางทับหลังประดับภาพจำหลักเล่าเรื่องพระอินทร์อยู่ในซุ้มทรงช้าง
 เอราวิณหนึ่งเศียร บริเวณฐานข้างประดับด้วยครุฑหนึ่งคู่ กำลังทำท่าคล้ายรำรำ พื้นหลังด้านบน
 ประดับใบไม้สามเหลี่ยมที่ประกอบด้วยก้านขด ส่วนปลายท่อนมาลัยประดับด้วยใบไม้มีวนแทรกพญา
 ครุฑกำลังรำรำ กรอบบนของทับหลังประดับด้วยลายบัวหางย และใบไม้สามเหลี่ยมคล้ายฟันปลา

ลวดลายประดับทับหลังของปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูปลำปลายมาศจึงมีความ
 คล้ายหรือได้รับแรงบันดาลใจมาจากทับหลังปราสาทบรีวารหลังเหนือ ในส่วนของท่อนมาลัยและการ
 แบ่งเสี้ยว ตลอดจนปลายท่อนมาลัย

รูปภาพที่ 681 ทับหลังประตูกิศจะวันออกปราสาทบรวิหารหลังเหนือ
ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายประดับทับหลังประตูทางเข้าทางทิศตะวันออกเฉียงคดชั้นใน
ปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

ลายประดับทับหลังประตูทางเข้าทิศตะวันออกเฉียงคดชั้นในของปราสาทเมืองต่ำ
จ.บุรีรัมย์ แห่งนี้ โครงสร้างหลักของทับหลัง มีลักษณะท่อนมาลัยแบ่งเป็นเสี้ยวชัดเจนด้วยอุบะบัวขาบ
และเชื่อมด้วยลายใบไม้ม้วนบริเวณท่อนมาลัย ศูนย์กลางของทับหลังประดับด้วยหน้ากาลคายท่อน
มาลัยมีลื่นออกมาเป็นสามเหลี่ยมด้านบนหน้ากาลประดับช่อก้านต่อดอก ส่วนพื้นหลังด้านบนประดับ
ลายใบไม้สามเหลี่ยมที่ประกอบลายด้วยก้านขด ปลายท่อนมาลัยประดับด้วยใบไม้ม้วนและลาย
กระหนก

รูปภาพที่ 682 ทับหลังประตูทางเข้าทิศตะวันออกเฉียงคดชั้นใน ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 683 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับทับหลัง ระหว่าง

ก.ทับหลังทิศเหนือและทิศใต้ ปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูปลำปลายมาศ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์

ข.ทับหลังประตูทิศตะวันออกปราสาทบรีวารหลังเหนือ ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา

ค.ทับหลังประตูทางเข้าทิศตะวันออกกระเบื้องคดชั้นใน ปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างยุคปัจจุบันได้มีการนำจุดเด่นหรือความงามในแต่ละรูปแบบมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ลวดลายประดับในศิลปะสมัยใหม่ อาทิ การแบ่งเสี้ยวท่อนมาลัยด้วยการแทรกใบหน้าพญาครุฑ หรือ ใบหน้ากาลที่คายท่อนมาลัยที่ถูกปรับมีเพียงลายก้านต่อดอกเป็นต้น ซึ่งหากสังเกตลายเส้นและอัตราส่วนของลายแล้ว มีการปรับเปลี่ยนไปค่อนข้างมาก จึงแสดงให้เห็นว่า ทับหลังศิลปะสมัยใหม่นั้นได้มีการปรับโครงสร้างในส่วนของหน้ากาลที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่

ขึ้น ใบไม้มีขนาดใหญ่มากขึ้น แต่หน้าครุฑบริเวณแบ่งเสี้ยวท่อนมาลัยมีขนาดเล็กกว่าศิลปะรูปแบบเก่าและมีขนาดของปากที่ใหญ่กว่าด้วย

ทิศตะวันออกกับทิศตะวันตก : ทับหลัง ปรากฏภาพเทพในซุ้มนั่งทำวีราสนะเหนือหน้ากาล อยู่กึ่งกลางคายท่อนมาลัยมีลักษณะคล้ายตัวยู (U) และวกขึ้นด้านบนทั้งสองข้าง ปลายท่อนมาลัยประดับด้วยลายใบไม้มีวนและกระหนกใบไม้สามเหลี่ยม ด้านล่างท่อนพวงมาลัยประดับด้วยใบไม้มีวน แทรกภาพเทพพนม ส่วนด้านบนท่อนพวงมาลัยประดับด้วยกระหนกใบไม้สามเหลี่ยม และขอบล่างของทับหลังประดับด้วยลายหน้ากระดานกลีบบัวขนาดเล็ก

รูปภาพที่ 684 ลวดลายประดับทับหลังทิศตะวันออกและทิศตะวันตก

ปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูปลำปลายมาศ

(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับทับหลัง

รูปแบบของลวดลายประดับทับหลังหอคำม็กร์ทั้งสี่ทิศ ปราสาทบันทายสรี
อ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ลายประดับทับหลังหอคำม็กร์นี้ มีโครงสร้างหลักคือ หน้ากาลคายท่อนมาลัยที่มีปลายท่อนมาลัยซ้อนกัน เชื่อมกับลายใบไม้มีวนทั้งฝั่งซ้ายและขวาอย่างละหนึ่งคู่ ศูนย์กลางของทับหลังประดับด้วยท่อนมาลัยที่ใบไม้มีวนชนกันจึงทำให้หน้ากาลมีขนาดเล็กและมีภาพบุคคลประทับนั่งเหนือหน้ากาล มีซุ้มสามเหลี่ยมยาวคลุมจนสุดหน้ากาล ปลายท่อนมาลัยประดับใบไม้มีวนประดับปลายช่อก้านต่อดอกขนาดเล็ก ด้านบนประดับใบไม้สามเหลี่ยมซึ่งประกอบด้วยก้านขด ทับหลังทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตกของปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูปลำปลายมาศนี้จึงมีลักษณะของรูปร่างใบไม้มีวน และใบไม้สามเหลี่ยมด้านบน แต่ก้านขดภายในกลับหันไปคนละด้านกับที่บันทายสรี

จึงทำให้ทราบว่า ช่างสมัยปัจจุบัน ได้นำส่วนของเค้าโครงรอบนอกเป็นแรงบันดาลใจสู่งานศิลปะสมัยใหม่

รูปภาพที่ 685 ทับหลังหอคัมภีร์ ทั้งสี่ทิศ ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายประดับทับหลังประตูทางเข้าทางทิศตะวันออกเฉียงคด
ชั้นนอกปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

ลายประดับทับหลังประตูทางเข้าทิศตะวันออกเฉียงคดชั้นในของปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์ แห่งนี้ โครงสร้างหลักของทับหลัง มีลักษณะท่อนมาลัยเชื่อมต่อกัน ด้านล่างประดับด้วยลายใบไม้ม้วนฝั่งละคู่ ม้วนเข้าหาหน้ากาล ศูนย์กลางทับหลังประดับภาพบุคคลประทับนั่งในซุ้มเหนือหน้ากาล ปลายท่อนมาลัยประดับด้วยใบไม้ม้วนและใบไม้สามเหลี่ยมส่วนปลาย พื้นหลังด้านบนประดับด้วยลายใบไม้สามเหลี่ยม

รูปภาพที่ 686 ทับหลังประตูทางเข้าทิศตะวันออกเฉียงคดชั้นนอก ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 687 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับทับหลัง ระหว่าง
 ก. ทับหลังทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูปลำปลายมาศ
 อ. ลำปลายมาศ จ. บุรีรัมย์
 ข. ทับหลังประตูทางเข้าหอคัมภีร์ทั้งสี่ทิศ ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
 ค. ทับหลังประตูทางเข้าทิศตะวันออกกระเบื้องคดชั้นนอก ปราสาทเมืองต่ำ อ. ประโคนชัย จ. บุรีรัมย์

พบว่าช่างยุคปัจจุบันได้มีการนำจุดเด่นหรือความงามในแต่ละรูปแบบมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ลวดลายประดับในศิลปะสมัยใหม่ อาทิ ลายใบไม้ฉนวน การแทรกอุบะบัวขาบ ใบไม้สามเหลี่ยมที่ประกอบด้วยก้านขดที่มีลักษณะกลม จากปราสาทบันทายสรี หรือลักษณะของท่อนมาลัยและลายประดับท่อนมาลัยที่มีลักษณะคล้ายกับของปราสาทเมืองต่ำ และลักษณะการจัดวางหน้ากาลที่อยู่กึ่งกลางทับหลัง ส่วนภาพบุคคลในชุนั้นเปลี่ยนเป็นนั่งขัดสมาธิ เป็นต้น

ลวดลายประดับหน้าบันและกรอบซุ้ม

เนื่องจากการตกแต่งลวดลายประดับบริเวณหน้าบันและกรอบซุ้ม มีลักษณะเหมือนกันทั้ง 4 ทิศ ดังนี้

หน้าบันชั้นที่ 1 ปรากฏภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณสามเศียรเป็นแกนกลางของ ภาพมีซุ้มล้อมรอบประดับด้วยก้านขดคล้ายเลขแปดบริเวณกรอบนอก กรอบในประดับลายพलयเม็ดกลม พร้อมทั้งมีสายรัดตรงซุ้มที่มีลวดลายดอกประจายามตรงกลาง พื้นหลังประดับด้วยลายก้านขดที่ ออกจากปากหน้ากาลพร้อมใบไม้สามเหลี่ยมสามใบออกมาบริเวณกึ่งกลางและเชื่อมลวดลายเป็น คู่ม้วนเข้าและม้วนออก ตกแต่งด้วยลายกระหนก ปลายซุ้มประดับด้วยพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร ส่วนใบระกาประดับด้วยลายก้านต่อดอก

รูปภาพที่ 688 หน้าบันเล่าเรื่องพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ระดับทั้งสี่ทิศ ปราสาทประดิษฐาน

พระพุทธรูปลำปลายมาศ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับหน้าบัน

รูปแบบของลวดลายประดับหน้าบันของปราสาทบันทายสรี อ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ลายประดับหน้าบันมักเป็นภาพเล่าเรื่องเล็กๆ หรืออาจมีเพียงลายหน้ากาลคายลาย ก้านขดกระจายทั่วพื้นที่ของหน้าบัน ซึ่งจากการสำรวจจึงพบว่าหน้าบันฝั่งทิศตะวันออกของหอพระมี

ลักษณะคล้ายกับหน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทิศตะวันออกของปราสาทประธาน มีลักษณะเป็นภาพจำหลักเล่าเรื่องพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณสามเศียรเหนือหน้ากาลคายก้านขดสามคู่ที่อยู่ระนาบเดียวกัน ถัดขึ้นไปมีการแทรกภาพบุคคลคล้ายทำท่ารำยรำติดกับก้านขดขนาดเล็กประดับด้านหลังบุคคลด้วยลายกระหนก ประกอบกับประดับก้านขดที่ตกแต่งในแนวตั้ง

กรอบซุ้มประดับด้วยลายดอกชอกชอกซ้อนมีประจายามคั้นปลายซุ้มประดับมกรคายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรคายอุบะ และใบระกาประดับลายก้านขดซึ่งจะแตกต่างจากใบระกาที่หอพระพุทธรูปลำปลายมาศ

รูปภาพที่ 689 หน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทิศตะวันออกของปราสาทประธาน
ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 690 รายละเอียดหน้าบัน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 691 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับหน้าบัน ระหว่าง
 ก. หน้าบันเล่าเรื่องพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ประดับทั้งสี่ทิศ ปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูปลำ
 ปลายมาศ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์
 ข. หน้าประตูทางเข้ามณฑปทิศตะวันออกของปราสาทประธาน ปราสาทบันทายสีรี ประเทศกัมพูชา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่า ภาพรวมของหน้าบันทั้งสองนี้ดูคล้ายคลึงกันมาก แต่หากพิจารณาแต่ละส่วน จะพบว่า ช่างสมัยปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนค่อนข้างเยอะ อาทิ ขนาดของช้างเอราวัณและพระอินทร์ ตลอดจนหน้ากาลที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่เมื่อเป็นภาพจำหลักหน้าบันของหอพระแห่งนี้

โครงสร้างแกนหลักของลายก้านขดมีการปรับโดยก้านขดคู่แรกถูกเน้นให้มีขนาดใหญ่และวางตำแหน่งที่สูงขณะก้านขดอีกสองคู่ให้มีขนาดเล็กลง ส่วนรายละเอียดภายในก้านขด กระหนกมีความโค้งกลมมากกว่าแบบเก่าและมีขนาดใหญ่ขึ้นเช่นกัน ทำให้ลายไม่มีพื้นที่ว่าง ส่วนด้านหลังและด้านบนของพระอินทร์ถูกตัดทอนออกไปให้เหลือแค่ปลายของใบไม้สามเหลี่ยมและก้านขดขนาดเล็ก

หน้าบันชั้นที่ 2 ไม่ปรากฏภาพเล่าเรื่องหรือลวดลายหน้าบัน มีเพียงแต่ลายประดับกรอบซุ้ม ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับกรอบซุ้มหน้าบันชั้นที่ 1 ดังได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว

บริเวณหลังคาเป็นทรงจั่วโค้งเกือกม้า ประดับบราลีรูปทรงดอกบัวด้านส่วนเป็นสันหรือมุมของหลังคา

รูปภาพที่ 692 หลังคาประดับบราลีที่มีลักษณะคล้ายดอกบัวตูม

(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลวดลายประดับหัวเสา ทั้ง 4 ทิศ

ตกแต่งลักษณะคล้ายกับบริเวณส่วนโคนเสา ทำด้วยฐานบัวลูกแก้วอกไก่เรียบทั้ง 4 ทิศ และ
ไม่มีการประดับตกแต่งลวดลายใดๆ

รูปภาพที่ 693 หัวเสาประดับด้วยบัวลูกแก้วอกไก่เรียบมิได้ประดับตกแต่งลวดลายใดๆ
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลวดลายประดับส่วนเครื่องบน

เนื่องจากการตกแต่งลวดลายประดับบริเวณส่วนยอด มีลักษณะเหมือนกันทั้ง 4 ทิศ ดังนี้

หลังคาเป็นทรงจั่วโค้งเกือกม้า ด้านบนประดับปราสาทบัวตุมบริเวณสันหลังคา ประดับ
ส่วนยอดประดับพรมพักตร์และส่วนยอดทรงศิขระ ถัดขึ้นไปประดับทับหลัง บันแถลงและกรอบซุ้ม
ส่วนยอดสุดประดับด้วยบัวบาน 1 ชั้น รองรับยอดทรงครึ่งวงกลม

บันแถลง เนื่องจากเครื่องบนไม่ได้ออกแบบในลักษณะรูปทรงศิขระ หรือเรือนธาตุ
ซ้อนชั้นจึงไม่ได้มีการประดับบันแถลงแต่อย่างใด มีเพียงการตกแต่งด้วยภาพพรมพักตร์ทั้งสี่ทิศใน
ส่วนของบริเวณชั้นเชิงบาตรครุฑแบก ลักษณะใบหน้า โครงหน้าคล้ายกับพรมพักตร์สมัยบายน
กรอบหน้าค่อนข้างเหลี่ยม ปากหนา จมูกบาน หางตาชี้ขึ้น สวมเทริดลวดลายก้านต่อดอกและลายเม็ด
พลอยกลม ใบหูมีลักษณะยาวสวมต่างหูคล้ายทรงกลีบของดอกบัวตุม ประดับลวดลายกลีบบัวและ
ใบไม้สามเหลี่ยม และสวมกรองศอลายดอกบัวบานพร้อมกรอบลายเม็ดพลอยกลม

รูปภาพที่ 694 ใบหน้าประดับเครื่องบนหรือส่วนหลังคา ของปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูป
อำเภอลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับเครื่องบนและการประดับใบหน้าพรหมพักตร์

รูปแบบของการประดับตกแต่งด้วยใบหน้าทั้งสี่ทิศหรือพรหมพักตร์ปราสาทบายน
จ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

เนื่องจากการประดับหน้าพรหมพักตร์บริเวณเครื่องบนของปราสาทบายน เป็น
เอกลักษณ์และเป็นจุดเปลี่ยนในเรื่องของรูปแบบศิลปะแบบใหม่ขึ้นในยุครูปแบบศิลปะบายน ซึ่ง
ใบหน้าที่ปรากฏบนปราสาทบายนนี้ ใบหน้าไม่ได้มีลักษณะเหมือนกันและมีอากัปกริยาที่คล้ายกับอม
ยิ้มที่มุมปากและใบหน้าที่ดูสงบ

รูปภาพที่ 695 ใบหน้าประดับเครื่องบนหรือส่วนหลังคา ของปราสาทบายน ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 696 แสดงการเปรียบเทียบใบหน้าประดับเครื่องบน ระหว่าง
 ก. ใบหน้าประดับเครื่องบนหรือส่วนหลังคา ของปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูป
 อำเภอลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์
 ข. ใบหน้าประดับเครื่องบนหรือส่วนหลังคา ของปราสาทบายน ประเทศกัมพูชา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่วงยุคปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนลวดลายเครื่องประดับที่มีลักษณะเป็นลายหลักหรือลายสำคัญที่เห็นได้ชัดเจน อาทิ บริเวณกรอบหน้าของเทริดสวมศรีษะนั้นช่วงสมัยใหม่ได้ประดับลายดอกไม้กลมขนาดเล็กซึ่งของบายนจะมีขนาดค่อนข้างใหญ่และคั่นด้วยลายดอกประจำยาม ส่วนลายเทริดด้านบนของปราสาทบายนประดับลายรักร้อยประดับดอกไม้กลมด้านหน้า ส่วนของปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูปลำปลายมาศนั้นประดับด้วยลายก้านต่อดอก เป็นต้น

ซึ่งทำให้การประดับตกแต่งด้วยใบหน้าพรหมพักตร์ของปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูปลำปลายมาศนั้น มีความแตกต่างจากแบบเก่า แต่ก็ยังมีลวดลายประกอบบางส่วนที่มีลักษณะคล้ายกับแบบเก่า เพียงแต่มีอัตราส่วนที่แตกต่างกันออกไป

บริเวณส่วนยอด ตกแต่งด้วยชั้นที่ลดหลั่นแบบซิดกันของชั้นลักษณะทรงคล้ายศิขระในสมัยศิลปะเขมรในยุคแรกเริ่ม แต่ชั้นบนสุด ปรากฏภาพลักษณะคล้ายกับทับหลัง ลวดลายกึ่งกลาง ปรากฏภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณในซุ้มสามเหลี่ยม ช้างสามเศียรอยู่บนฐานคล้ายช่อต่อดอก

ส่วนล่างเป็นลายก้านขดซึ่งเกิดจากการเชื่อมท่อนพวงมาลัย ปลายท่อนพวงมาลัยปรากฏลวดลายก้านขดแทรกภาพบุคคลคล้ายพ่อนรำ ด้านล่างท่อนพวงมาลัยประดับด้วยลายใบไม้มีฉนวน ส่วนบนท่อนมาลัย ประดับลวดลายกระหนกใบไม้สามเหลี่ยม

รูปภาพที่ 697 บริเวณส่วนยอดของหลังคา ปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูป

อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

บริเวณส่วนยอดเครื่องบน ปรากฏคล้ายซุ้มบันแถลงชั้นสุดท้าย ประดับตกแต่งด้วยลวดลายหน้ากาลคายลายก้านขดจากโครงสร้างหลักลายก้านต่อดอก กรอบซุ้มตกแต่งด้วยลายก้านขดขนาดเล็กที่ไม่ได้เชื่อมต่อกันเป็นเส้นสองชั้น ปลายกรอบซุ้มประดับพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร บริเวณด้านบนซุ้ม หรือใบระกา ประดับด้วยลายกระหนกใบไม้สามเหลี่ยม ใบกึ่งกลางประดับด้วยลวดลายดอกไม้กลม และส่วนปลายยอดประดับด้วยดอกบัวบาน ตรงกลางเกสรเป็นครึ่งวงกลม และมียอดคล้ายตรีศูลอยอยู่บนสุด

รูปภาพที่ 698 บริเวณส่วนยอดของหลังคา ปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูป
อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 699 รายละเอียดบริเวณส่วนยอดของหลังคา ปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูป
อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาท

รูปแบบของประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง
อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้งมีลักษณะกลีบบัวหงายทั้งหมดสามชั้น ซึ่งแต่ละชั้นจะมีขนาดลดหลั่นขึ้นไป ส่วนบนชั้นที่ 3 จะประดับคล้ายกลีบดอกบัวตูมอีกชั้นหนึ่ง ลักษณะกลีบบัวค่อนข้างตูม ส่วนลดหลั่นประดับคาดว่าน่าจะจางหายไปตามกาลเวลา

รูปภาพที่ 700 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง
 อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย
อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

ดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพิมายมีลักษณะกลีบบัวหงายทั้งหมดสามชั้นซึ่งแต่ละชั้นจะมีขนาดลดหลั่นขึ้นไป ลักษณะกลีบบัวด้านล่างสุดค่อนข้างบานเป็นกลีบขนาดใหญ่ ชั้นถัดขึ้นไป มีลักษณะโค้งกลมและค่อยๆ ตูมยัดชั้นถัดไป ภาพรวมทั้งหมดมีลักษณะแตกต่างจากปราสาทพนมรุ้งที่ดอกบัวมีลักษณะตูมมากกว่า

รูปภาพที่ 701 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย

อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทนครวัด

จ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทนครวัดมีลักษณะคล้ายดอกบัวบาน ซ้อนกันสามถึงสี่ชั้นยอดบนสุดเป็นทรงกลศ โดยขนาดของกลีบดอกบัวจะลดหลั่นขึ้นไป รูปแบบยอดปราสาทหอพระพุทธรูปอำเภอลำปลายมาศจึงมีลักษณะคล้ายกับปราสาทนครวัด แต่ลักษณะกลีบดอกบัวแตกต่างกัน

รูปภาพที่ 702 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทนครวัด จ.เสียมเรียบ

ประเทศกัมพูชา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 703 แสดงการเปรียบเทียบประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาท ระหว่าง
 ก.บริเวณส่วนยอดของหลังคา ปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูป อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์
 ข.ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์
 ค.ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา
 ง.ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทนครวัด จ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่ารูปแบบโครงสร้างส่วนยอดมีลักษณะใกล้เคียงกับดอกบัวประดับยอดปราสาทนครวัดมากที่สุด หากแต่แตกต่างกันเล็กน้อยเฉพาะกลีบที่มีลักษณะกำลังเบ่งบาน ซึ่งแบบเก่าอย่างปราสาทนครวัดมีลักษณะของดอกที่เบ่งบานเต็มที่ ส่วนลักษณะกลีบดอกบัวของปราสาทพนมรุ้งจะมีลักษณะตูมเรียงเป็นชั้น ในขณะที่ของปราสาทพิมายจะมีลักษณะค่อยๆ ตูมส่วนชั้นล่างสุดก็ยังคงกำลังบาน คล้ายดอกแต่ละชั้นค่อยๆ เบ่งบานตามลำดับ

ซึ่งลักษณะกลีบบัวของหอประดิษฐานพระพุทธรูปอำเภอลำปลายมาศจึงเป็นการสร้างสรรค์ใหม่ขึ้นจากโครงสร้างแบบเดิมจากปราสาทนครวัดแห่งจังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

จากการสำรวจสรุปได้ว่า จุดเด่นของการประดับลวดลายสถาปัตยกรรมวงเวียนปราสาทหอพระ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ มีดังนี้

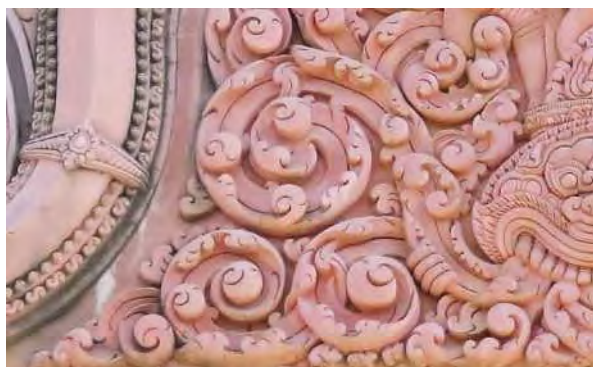
1. ลายก้านต่อดอกที่ปรากฏบนใบระกา และยังใช้ประดับในส่วนของเทริดตลอดจนการใช้โครงสร้างหลัก ของลายก้านต่อดอกมาตกแต่งในส่วนของหน้า

บันที่ตกแต่งด้วยขดม้วน และลายเสาดัดผนังที่แรกใบหน้ากาลและการตกแต่ง
โครงสร้างแบบลายกำปู

2. การแทรกภาพบุคคลลงไปในขดม้วน และลายภายในกำปูประกอบด้วยขดม้วนที่มีขนาดค่อนข้างเท่ากัน และลายภายในกำปูที่มีหลากหลายขนาดขดม้วน
3. การซ้ำลายภายในชุดลายนั้นๆ เช่น การซ้ำลายของเสาดัดผนังโดยไม่มีการสลับลวดลาย เป็นต้น

รูปภาพที่ 704 ลวดลายกำปูต่อดอกและลวดลายกำปูที่ใช้โครงสร้างแกนหลักด้วยลายกำปูต่อดอก
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 705 รายละเอียดลายกำปูขด
(ที่มา: ผู้วิจัย)

หอประดิษฐานพระพุทธรูป ประตูกกลาง โรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม อำเภอประโคนชัย
จังหวัดบุรีรัมย์

รูปภาพที่ 706 หอประดิษฐานพระพุทธรูปประตูกกลาง โรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม
อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ตั้งอยู่ภายในโรงเรียนประโคนชัยพิทยาคมด้านด้านฝั่งทิศตะวันตกติดกับประตูทางเข้า ประตูกลางฝั่งทางทิศตะวันตกของโรงเรียน ทิศใต้ทิศกับถนนทางหลวงหมายเลข 24 (ถนนสีคิ้ว-เดชอุดม) หอพระแห่งนี้สร้างขึ้นราวในปีพุทธศักราช 2552 เพื่อเป็นที่สักการะบูชาสำหรับนักเรียนและผู้ปกครองโรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ด้านหน้ามีลักษณะคล้ายกับทางเข้ามณฑป แต่ถูกสร้างจำลองเพียงด้านเดียวเท่านั้น ตั้งอยู่บนส่วนฐานเชิงวงกลม 2 ชั้น ส่วนฐานรองรับน้ำหนักอาคารทั้งหมดตกแต่งด้วยฐานบัวลูกฟัก ส่วนเรือนธาตุประดับตกแต่งด้วยเสาติดผนังและเสาประดับกรอบประตู ตลอดจนการตกแต่งทับหลังและหน้าบัน

ประดิษฐานพระพุทธรูปปางลีลาอยู่ด้านหน้า หันหน้าไปทางทิศตะวันออก โดยพระพุทธรูปมีฐานรองรับเป็นดอกบัวบาน ซึ่งมีลักษณะสองชั้นตกแต่งรายละเอียดของขอบกลีบดอกบัวด้วยก้านขดเล็กคล้ายกับตัวอักษร (ร) และมีชั้นฐานบัวลูกแก้วรองรับอีกชั้นหนึ่ง

ลวดลายประดับส่วนฐาน

ชุดฐานไพทีวงกลม 2 ชั้น และฐานบัวลูกฟูกที่รองรับตัวอาคารทั้งหมด ลักษณะเรียบ และไม่มีการประดับตกแต่งลวดลายใดๆ

ลวดลายประดับส่วนเรือนธาตุ

ลวดลายประดับโคนเสา

ประดับตกแต่งด้วยฐานบัวลูกแก้วอกไก่ และฐานบัวลูกแก้ว ชนิดเรียบ ไม่มีการตกแต่งลวดลายประดับใดๆ

รูปภาพที่ 707 โคนเสาประดับบัวลูกแก้วอกไก่ไม่ได้ประดับตกแต่งลวดลายใดๆ
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลวดลายประดับเสาดัดผนัง

ประดับตกแต่งด้วยโครงสร้างแกนหลักตรงกลางด้วยลายก้านต่อดอก แทรกใบหน้ากาล คายใบไม้ม้วนออกตกแต่งด้วยเชื่อมลายเป็นลายกระหนกสามเหลี่ยมและตกแต่งกรอบเสาดัดผนังด้วยลายพลอยเม็ดกลม ภาพรวมของลายจึงมีลักษณะโครงสร้างรอบนอกแบบลายกำมปู

รูปภาพที่ 708 ลวดลายประดับเสาดัดผนัง

หอประดิษฐานพระพุทธรูปประตูกกลาง

โรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

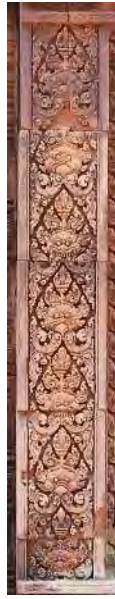
รูปภาพที่ 709 รายละเอียดลายกำมปู

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายกำมปูประดับเสาดัดผนัง

จากการตรวจสอบจะพบว่าลายเสาดัดผนังของหอประดิษฐานพระพุทธรูป โรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม ได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบบันทายศรีอย่างชัดเจน

รูปแบบของลวดลายกำมปูประดับเสาดัดผนังประตูทางเข้าทางทิศตะวันออกของปราสาทบันทายศรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

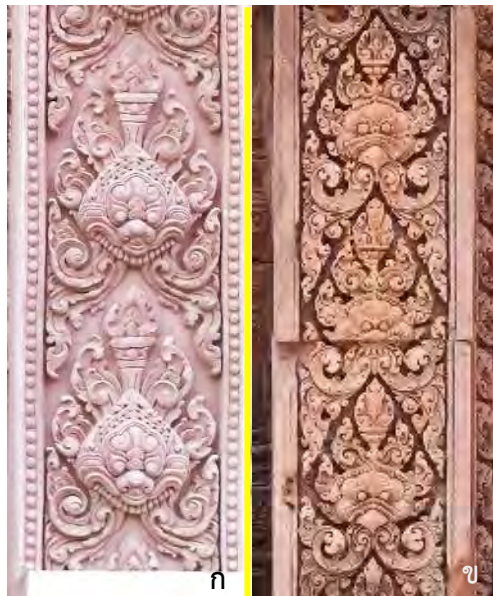
ลายกำมปูประกอบด้วย ลายก้านขด ก้านต่อดอกและลายกระหนก ตลอดแทรกใบหน้าสัตว์ อาทิ หน้าพญาครุฑ และหน้ากาลคายก้านขดม้วนออกจากกัน ด้านล่างก้านขดประดับด้วยลายกระหนกเรียวยาว ส่วนด้านบนจะมีขนาดที่สั้นกว่า ทั้งหมดสามชั้นด้านบนสุดเป็นปลายก้านต่อดอก

รูปภาพที่ 710 ลายก้ามปู ประดับเสาดัดผนัง
ประตูทางเข้าทิศตะวันออกปราสาท
บันทายสรี ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 711 รายละเอียดลายก้ามปู

รูปภาพที่ 712 แสดงการเปรียบเทียบลายก้ามปูประดับเสาดัดผนัง ระหว่าง

ก.ลายก้ามปูเสาดัดผนัง หอประดิษฐานพระพุทธรูป ประตูกลาง

โรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม จ.บุรีรัมย์

ข.เสาดัดผนังประตูทางเข้าทิศตะวันออกปราสาทบันทายสรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

จากภาพจะเห็นว่าช่างสมัยปัจจุบันได้ถอดแบบลวดลายจากแบบเก่า ซึ่งลวดลายมีความคล้ายมากแต่หากสังเกตรายละเอียดภายในของลายก็จะแตกต่างกันไม่มากนัก เนื่องจากอัตราส่วนที่อาจจะแปรตามพื้นที่หรือขนาดของสถาปัตยกรรม และประดับแค่ลายหน้ากาลเท่านั้น ไม่มีมีการสลับลายหน้าครุฑเหมือนลายแบบเก่า

ลวดลายเสาประดับกรอบประตู

เสาประดับกรอบประตู ไม่ปรากฏลวดลายประดับตกแต่ง แต่แบ่งส่วนของเสาเป็นสี่ส่วน โดยจำลองชั้นคล้ายลักษณะฐานบัวลูกฟัก และคั่นส่วนเสาแต่ละส่วนด้วยหน้ากระดานเกลี้ยงขนาดหน้ากว้าง

รูปภาพที่ 713 เสาประดับกรอบประตูมิได้ประดับตกแต่งลวดลายใดๆ หอประดิษฐานพระพุทธรูป
ประตูกลางโรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

บริเวณส่วนฐานเสา มีลักษณะทรงสี่เหลี่ยมปรากฏภาพคล้ายใบไม้หรือใบโพธิ์ ลวดลายด้านในคล้ายใบม้วน ประดับล้อมรอบด้วยซุ้มสามเหลี่ยม

รูปภาพที่ 714 ฐานเสาประดับลายใบไม้คล้ายใบโพธิ์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับเสากรอบประตู

รูปแบบของเสาประดับกรอบประตูทางเข้าทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี อ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

เนื่องจากเสาประดับกรอบประตูที่หอประดิษฐานพระพุทธรูป ประตูกลาง โรงเรียน ประโคนชัยพิทยาคม ไม่ได้มีการประดับตกแต่งลวดลายใดๆ แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะส่วนของโครงสร้าง เสาแบบไม่มีลวดลายประดับ จึงได้พบว่าโครงสร้างเสาประดับกรอบประตูแห่งนี้มีความคล้ายแค่ บางส่วนกับเสาประดับกรอบประตูปราสาทบันทายสรี เนื่องจากเสาประดับกรอบประตูของบันทายสรี นั้น มีการเว้นว่างของหน้ากระดานเรียบ และการเว้นจำนวนค่อนข้างสูง

รูปภาพที่ 715 เสาประดับกรอบประตูทางเข้าทิศตะวันออกปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของเสาประดับกรอบประตูแบบเรียบ ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

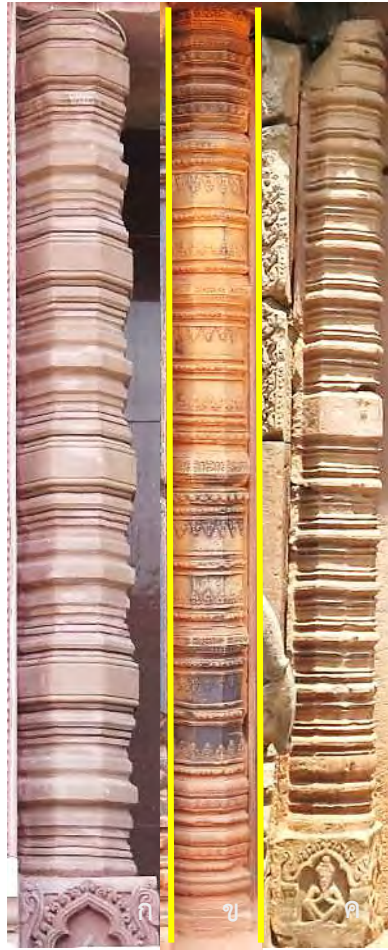
เนื่องจากเสาประดับกรอบประตูที่หอประดิษฐานพระพุทธรูป ประตูกลาง โรงเรียน ประโคนชัยพิทยาคม ไม่ได้มีการประดับตกแต่งลวดลายใดๆ แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะส่วนของโครงสร้าง เสาแบบไม่มีลวดลายประดับ จึงได้พบว่าโครงสร้างเสาประดับกรอบประตูแห่งนี้มีความคล้ายคลึงกับ เสาประดับกรอบประตูปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์ ที่มีลักษณะเป็นชั้นคล้ายวงแหวนในส่วนของโคน เสาและปลายเสา บริเวณกึ่งกลางปรากฏเป็นวงแหวนเรียบขนาดใหญ่ ส่วนอื่นๆคล้ายกับชุดฐานบัวลูก ฟักขนาดจำลองและคั่นด้วยวงแหวนโค้งมน

รูปภาพที่ 716 เสาประดับกรอบประตูมิได้มีลวดลายประดับใดๆ ประตูทางเข้าปราสาทพนมรุ้ง

จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 717 แสดงการเปรียบเทียบเสาประดับกรอบประตุมิได้มีลวดลายประดับ ระหว่าง
 ก.เสาประดับกรอบประตูดุหอประดิษฐานพระพุทธรูป ประตูกกลาง โรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม
 จ.บุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์

ข.เสาประดับกรอบประตูทางเข้าปราสาททางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
 ค.เสาประดับกรอบประตูทางเข้าปราสาททางทิศตะวันออก ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างสมัยปัจจุบันได้มีการปรับขึ้นวงแหวนประดับเสากรอบประตู จึงทำให้ชั้นวงแหวนเหล่านี้มีลักษณะไม่เหมือนกับเสาประดับกรอบประตูของปราสาทพนมรุ้งหรือแม้กระทั่งของปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา ตลอดจนการจำลองโครงสร้างรอบนอกของเสาซึ่งปราศจากลวดลายประดับก็ตาม การออกแบบของศิลปะสมัยใหม่นี้ ได้มีการเน้นวงแหวนหรือความเป็นมิติมากกว่าการจำลองลักษณะคล้ายกับส่วนฐานบัวลูกฟัก ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า เสาประดับกรอบประตูหอประดิษฐานพระพุทธรูป ประตูกกลาง โรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม ได้มีการสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่โดยใช้หลักหรืออิทธิพลของงานศิลปกรรมรูปแบบเก่า

ลวดลายประดับทับหลัง

ทับหลัง ปรากฏภาพเทพในชู้มนั่งท่ามหาชราชลีลาสนะเหนือหน้ากาลอยู่กึ่งกลาง คายท่อนมาลัยมีลักษณะคล้ายตัวยู (U) และวกขึ้นด้านบนทั้งสองข้าง ปลายท่อนมาลัยลวดลายคล้าย หน้ามกรขนาดเล็กเท่ากับท่อนมาลัยคายใบไม้มี้วนและกระหนกใบไม้สามเหลี่ยม ด้านล่างท่อน พวงมลัยประดับด้วยใบไม้มี้วนคั่นด้วยอุษะบัวขาบ ส่วนด้านบนท่อนพวงมลัยประดับด้วยกระหนก ใบไม้สามเหลี่ยม

รูปภาพที่ 718 ลวดลายประดับทับหลัง หอประดิษฐานพระพุทธรูป
ประตูกกลางโรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 719 ลวดลายกึ่งกลางทับหลังประดับภาพบุคคลประทับนั่งในกรอบชู้มสามเหลี่ยม
เหนือหน้ากาล
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับทับหลัง

จากการสำรวจพบว่าช่างสมัยปัจจุบันยังคงใช้หลักโครงสร้างแบบเดิมในรูปแบบของศิลปะแบบบาปวน กล่าวคือ ทับหลังบาปวนจะมีข้อกำหนดที่ชัดเจน บุคคลนั่งในซุ้มเหนือหน้ากาล คายท่อนมาลัย ปลายท่อนมาลัยเป็นใบไม้ม้วนประดับกระหนก ซึ่งช่างได้รับอิทธิพลจากทับหลังสองบริเวณของปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา เนื่องจากการประดับหน้ากาลขนาดเล็กริเวณปลายของท่อนมาลัย ซึ่งตรวจสอบแล้วพบว่า เป็นทับหลังบริเวณประตูทิศใต้ของปราสาทบิรวารหลังใต้ ซึ่งมีส่วนปลายท่อนมาลัยที่คล้ายกัน และรูปแบบของ ภาพบุคคลในซุ้มลักษณะคล้ายกับหน้าบันอาคารเก็บคัมภีร์ ซ่างหน้าประตูทางเข้าปราสาทประธานทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 720 ทับหลังประตูทางเข้าทิศใต้ของปราสาทบิรวารหลังใต้
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 721 ทับหลังประตูทางเข้าหอคัมภีร์ ทางทิศตะวันออก
(ที่มา: ผู้วิจัย)

นอกจากนี้ ทับหลังหลังของหอพระแห่งนี้ ยังมีความคล้ายกับทับหลังของปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์อีกด้วย เนื่องจากมีลักษณะของท่อนมาลัยที่เชื่อมต่อกัน

รูปภาพที่ 722 ทับหลังประตูทางเข้าสู่ประตูทิศตะวันออก ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 723 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับหน้าบัน ระหว่าง
 ก. หอประดิษฐานพระพุทธรูป ประตูกกลาง โรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม จ.บุรีรัมย์
 ข. ประตูกใต้ ปราสาทบรืวารหลังใต้ ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
 ค. ประตูกทางเข้าหอคัมภีร์ ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
 ง. ประตูกทางเข้าซุ้มประตูกทิศตะวันออก ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

จึงสรุปได้ว่าทับหลังประดับหอนประดิษฐานพระพุทธรูป ประตูกกลาง โรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม จ.บุรีรัมย์ ได้รับอิทธิพลแค่เพียงบางส่วน และช่างสมัยปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนภายใต้ศิลปะรูปแบบเก่า ซึ่งทำให้เกิดลวดลายผสมและความเป็นอัตลักษณ์ของช่าง

ลวดลายประดับหน้าบันและกรอบซุ้ม

ปรากฏภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณสามเศียรเป็นแกนกลางของภาพมีซุ้มล้อมรอบประดับด้วยก้านขดคล้ายเลขแปดบริเวณกรอบนอก กรอบในประดับลายพलयเม็ดกลมพร้อมทั้งมีสายรัดตรงซุ้มที่มีลวดลายดอกประจํายามตรงกลาง พื้นหลังประดับด้วยลายก้านขดที่ออกจากรากหน้ากาลพร้อมใบไม้สามเหลี่ยมสามใบออกมาบริเวณกึ่งกลางและเชื่อมลวดลายเป็นคู้ม้วนเข้าและม้วนออก ตกแต่งด้วยลายกระหนก ปลายซุ้มประดับด้วยมกรคายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรและบริเวณใบระกาดตกแต่งด้วยลวดลายก้านต่อดอกที่ประกอบด้วยขดม้วนเล็กๆภายใน

รูปภาพที่ 724 ลวดลายประดับหน้าบัน หอนประดิษฐานพระพุทธรูป
ประตูกกลาง โรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับหน้าบัน

รูปแบบของลวดลายประดับหน้าบันของปราสาทบันทายสรี อ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ลายประดับหน้าบันมักเป็นภาพเล่าเรื่องเล็กๆ หรืออาจมีเพียงลายหน้ากาลคายลาย ก้านขดกระจายทั่วพื้นที่ของหน้าบัน ซึ่งจากการสำรวจจึงพบว่าหน้าบันฝั่งทิศตะวันออกของหอพระมี ลักษณะคล้ายกับหน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทิศตะวันออกของปราสาทประธาน มีลักษณะเป็นภาพ จำหลักเล่าเรื่องพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณสามเศียรเหนือหน้ากาลคายก้านขดสามคู่ที่อยู่ระนาบ เดียวกัน ถัดขึ้นไปมีการแทรกภาพบุคคลคล้ายทำท่าร้ายรำดีดกับก้านขดขนาดเล็กประดับด้านหลัง บุคคลด้วยลายกระหนก ประกอบกับประดับก้านขดที่ตกแต่งในแนวตั้ง

กรอบซุ้มประดับด้วยลายดอกซีกดอกซ้อนมีประจายามคั้นปลายซุ้มประดับมกรคาย พญานาคทรงเครื่องห้าเศียรคายอุบะ และใบระกาประดับลายก้านขดซึ่งจะแตกต่างจากใบระกาที่หอ ประดิษฐานพระพุทธรูป ประตูกกลาง โรงเรียนประโคนชัยพิทยาคมซึ่งประดับด้วยลายก้านต่อดอก

รูปภาพที่ 725 หน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทิศตะวันออกของปราสาทประธาน
ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 726 รายละเอียดดหน้าบัน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 727 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับหน้าบัน ระหว่าง
ก. หน้าบันหอประดิษฐานพระพุทธรูป ประตูกกลาง โรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม จ.บุรีรัมย์
ข. หน้าประตูทางเข้ามณฑปทิศตะวันออกของปราสาทประธาน ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่า ภาพรวมของหน้าบันทั้งสองนี้ดูคล้ายคลึงกันมาก แต่หากพิจารณาแต่ละส่วน จะพบว่า ช่างสมัยปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนค่อนข้างเยอะ อาทิ ขนาดของข้างเอราวัณและพระอินทร์ ตลอดจนหน้ากาลที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่เมื่อเป็นภาพจำหลักหน้าบันของหอพระแห่งนี้

โครงสร้างแกนหลักของลายก้านขดมีการปรับโดยก้านขดคู่แรกถูกเน้นให้มีขนาดใหญ่และวางตำแหน่งที่สูงขณะก้านขดอีกสองคู่ให้มีขนาดเล็กลง ส่วนรายละเอียดภายในก้านขด กระหนกมีความโค้งกลมมากกว่าแบบเก่าและมีขนาดใหญ่ขึ้นเช่นกัน ทำให้ลายไม่มีพื้นที่ว่าง ส่วนด้านหลังและด้านบนของพระอินทร์ถูกตัดทอนออกไปให้เหลือแค่ปลายของใบไม้สามเหลี่ยมและก้านขดขนาดเล็ก

ลวดลายประดับหัวเสา

ตกแต่งด้วยฐานลวดบัวหงายซ้อนชั้น 2 ชั้น ไม่ปรากฏการตกแต่งลวดลายประดับ

ลวดลายประดับส่วนเครื่องบน

ไม่ปรากฏการสร้างส่วนหลังคาและส่วนยอด ตลอดจนการตกแต่งลวดลายประดับส่วนเครื่องบน

จากการสำรวจสรุปได้ว่า จุดเด่นของการประดับลวดลายสถาปัตยกรรมหอบประดิษฐานพระพุทธรูป ประตูกกลาง โรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ มีดังนี้

1. การตกแต่งด้วยลายก้านขด ที่ประกอบด้วยขดม้วนขนาดค่อนข้างเท่ากัน และตกแต่งด้วยลายใบไม้สามเหลี่ยม ที่หุ้มส่วนที่เป็นก้านขด ตกแต่งด้วยกระหนก ส่วนหัวของขดม้วน เพื่อกลายเป็นลายใบไม้สามเหลี่ยม แต่ยังคงยึดหลักโครงสร้างก้านขดอยู่
2. ลายช่อตอดอกที่ปรับเปลี่ยนมาเป็นทั้งโครงสร้างแกนหลักของลายก้ามปู ที่มีการแทรกลายใบหน้าสัตว์ และประดับด้วยลายช่อตอดอก ตลอดจนการประดับตกแต่งด้วยลายก้านตอดอกบริเวณใบระกา ก็ยังคงใช้ลวดลายขดม้วนในการประดับตกแต่งหรือเป็นส่วนประกอบของลาย

รูปภาพที่ 728 ลายกำนด
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 729 ลายกำมปูแทรกใบหน้ากาลคายใบไม้้วน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

หอประดิษฐานพระพุทธรูป โรงเรียนไพศาลพิทยาคม อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

รูปภาพที่ 730 หอประดิษฐานพระพุทธรูป โรงเรียนไพศาลพิทยาคม
อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ตั้งอยู่บริเวณประตูทางเข้าของโรงเรียนติดกับถนนหลักกิโลเมตรที่ 115 -116 (ถนนสี่คิ้ว-เดชอุดม) ซึ่งห่างจาก อำเภอประโคนชัย 13 กิโลเมตร หอประดิษฐานพระพุทธรูปแห่งนี้สร้างขึ้นระหว่างปีพุทธศักราช 2554-2558 เพื่อเป็นที่สักการบูชาของนักเรียน ครูและผู้ปกครอง ตลอดจนศิษย์เก่าของโรงเรียน

หอพระแห่งนี้เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน แผนผังหอพระเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสประกอบด้วยฐานไพที 3 ชั้น รองรับน้ำหนักอาคาร ตัวอาคารโปร่ง ไม่มีผนัง แต่มีการตกแต่งเสาดัดมนั่ง เสาประดับกรอบประตูและทับหลัง หลังคาด้านบนที่ประดับตกแต่งด้วยพรมพักตร์มีฐานบัวบานรองรับและส่วนยอดบนสุดประดับทับหลัง หน้าบันพร้อมประดับซุ้มและบัวบานรองรับยอดครึ่งวงกลมด้านบนสุด อาคารถูกสร้างให้หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ประดิษฐานพระพุทธรูปปางวิตรรกะมุทรา จุดเด่นอาคารคือ

การตกแต่งชั้นเชิงบาตรครุฑแบกด้วยพรหมพักตร์ทั้งสี่ทิศ และการประดับตกแต่งลวดลายประดับศิลปะเขมร อาคารแห่งนี้ร่วมกันสร้างโดยศิษย์เก่าชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 รุ่นที่ 16

ลวดลายประดับส่วนฐาน

ประดับด้วยฐานไพทีเรียบ 3 ชั้น และฐานบัวลูกฟักเรียบรองรับน้ำหนักทั้งหมดของอาคาร พร้อมทั้งมีบันไดทางขึ้นเพื่อสักการะพระพุทธรูป 3 ทิศ ยกเว้นทิศตะวันตก ไม่ปรากฏลวดลายประดับใดๆ

ลวดลายประดับส่วนเรือนธาตุ

ลวดลายประดับโคนเสา

ประดับฐานบัวลูกแก้วอกไก่เรียบ ทั้ง 4 ทิศ ไม่ปรากฏการประดับตกแต่งลวดลายใดๆ

รูปภาพที่ 731 โคนเสาประดับบัวลูกแก้วอกไก่เรียบมิได้ประดับตกแต่งลวดลายประดับใดๆ

(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลวดลายประดับเสาดัดผนัง

ประดับตกแต่งด้วยโครงสร้างแกนหลักตรงกลางด้วยลายก้านต่อดอก แทรกใบหน้ากาล คายใบไม้ฉนวนออกตกแต่งด้วยเชื่อมลายเป็นลายกระหนกสามเหลี่ยมและตกแต่งกรอบเสาดัดผนังด้วยลายพลอยเม็ดกลม ภาพรวมของลายจึงมีลักษณะโครงสร้างรอบนอกแบบลายกำมปู

รูปภาพที่ 732 ลวดลายประดับเสาดัดผนัง

หอประดิษฐานพระพุทธรูป

โรงเรียนไพศาลพิทยาคม จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 733 รายละเอียดของลาย

(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายกำมปูประดับเสาดัดผนัง

จากการตรวจสอบจะพบว่าลายเสาดัดผนังของหอประดิษฐานพระพุทธรูป โรงเรียนไพศาลพิทยาคม ได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบบันทายสรีอย่างชัดเจน

รูปแบบของลวดลายกำมปูประดับเสาดัดผนังประตูทางเข้าทางทิศตะวันออกของปราสาทบันทายสรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ลายกำมปูประกอบด้วย ลายก้านขด ก้านต่อดอกและลายกระหนก ตลอดแทรกใบหน้าสัตว์ อาทิ หน้าพญาครุฑ และหน้ากาลคายก้านขดม้วนออกจากกัน ด้านล่างก้านขดประดับด้วยลายกระหนกเรียวยาว ส่วนด้านบนจะมีขนาดที่สั้นกว่า ทั้งหมดสามชั้นด้านบนสุดเป็นปลายก้านต่อดอก

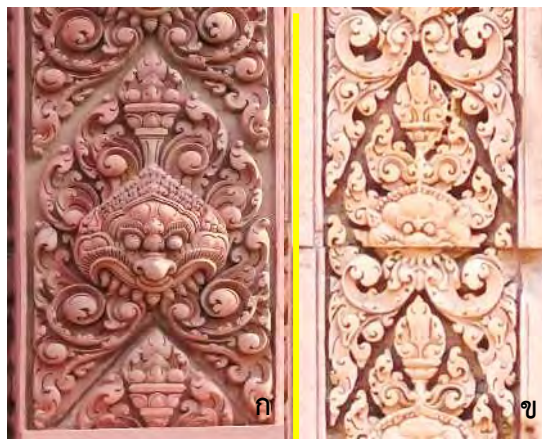

รูปภาพที่ 734 ลายก้ามปู ระดับเสาดัดผนัง
ประตูทางเข้าทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี
ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 735 รายละเอียดลายก้ามปู

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 736 แสดงการเปรียบเทียบลายก้ามปูระดับเสาดัดผนัง ระหว่าง
ก.ลายก้ามปูเสาดัดผนัง หอประดิษฐานพระพุทธรูป ประตูกลาง โรงเรียนไพศาลพิทยาคม จ.บุรีรัมย์
ข.เสาดัดผนังประตูทางเข้าทิศตะวันออกปราสาทบันทายสรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

จากภาพจะเห็นว่าช่างสมัยปัจจุบันได้ถอดแบบลวดลายจากแบบเก่า ซึ่งลวดลายมีความคล้ายมากแต่หากสังเกตรายละเอียดภายในของลายก็จะแตกต่างกันไม่มากนัก เนื่องจากอัตราส่วนที่อาจจะแปรตามพื้นที่หรือขนาดของสถาปัตยกรรม และประดับแค่ลายหน้ากาลเท่านั้น ไม่มีมีการสลับลายหน้าครุฑเหมือนลายแบบเก่า

ลวดลายเสาประดับกรอบประตู

ลักษณะเสาเป็นทรงแปดเหลี่ยม ไม่ปรากฏลวดลายประดับตกแต่ง แต่แบ่งส่วนของเสาเป็นสี่ส่วน โดยจำลองชั้นคล้ายลักษณะฐานบัวลูกฟัก และคั่นส่วนเสาแต่ละส่วนด้วยหน้ากระดานเกลี้ยงขนาดหน้ากว้าง

รูปภาพที่ 737 เสาประดับกรอบประตูมิได้ประดับตกแต่งลวดลายใดๆ
หอประดิษฐานพระพุทธรูป โรงเรียนไพศาลพิทยาคม จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

บริเวณส่วนฐานเสา มีลักษณะทรงสี่เหลี่ยมปรากฏภาพคล้ายใบไม้หรือใบโพธิ์ลวดลายด้านในคล้ายใบม้วน ประดับล้อมรอบด้วยซุ้มสามเหลี่ยม

รูปภาพที่ 738 ฐานเสาประดับลายใบไม้คล้ายใบโพธิ์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับเสากรอบประตู

รูปแบบของเสาประดับกรอบประตูทางเข้าทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี

อ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

เนื่องจากเสาประดับกรอบประตูที่หอประดิษฐานพระพุทธรูป โรงเรียนไพศาลพิทยาคม ไม่ได้มีการประดับตกแต่งลวดลายใดๆ แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะส่วนของโครงสร้างเสาแบบไม่มีลวดลายประดับ จึงได้พบว่าโครงสร้างเสาประดับกรอบประตูแห่งนี้มีความคล้ายแค่บางส่วนกับเสาประดับกรอบประตูปราสาทบันทายสรี เนื่องจากเสาประดับกรอบประตูของบันทายสรีนั้น มีการเว้นว่างของหน้ากระดานเรียบ และการเว้นจำนวนค่อนข้างสูง

รูปภาพที่ 739 เสาประดับกรอบประตูทางเข้าทิศตะวันออกปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของเสาประดับกรอบประตูแบบเรียบ ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

เนื่องจากเสาประดับกรอบประตูที่หอประดิษฐานพระพุทธรูป โรงเรียนไพศาลพิทยาคม ไม่ได้มีการประดับตกแต่งลวดลายใดๆ แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะส่วนของโครงสร้างเสาแบบไม่มีลวดลายประดับ จึงได้พบว่าโครงสร้างเสาประดับกรอบประตูแห่งนี้มีความคล้ายคลึงกับเสาประดับกรอบประตูปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์ ที่มีลักษณะเป็นชั้นคล้ายวงแหวนในส่วนของโคนเสาและปลายเสา บริเวณกึ่งกลางปรากฏเป็นวงแหวนเรียบขนาดใหญ่ ส่วนอื่นๆคล้ายกับชุดฐานบัวลูกฟูกขนาดใหญ่จำลองและคั่นด้วยวงแหวนโค้งมน

รูปภาพที่ 740 เสาประดับกรอบประตูมิได้มีลวดลายประดับใดๆ ประตูทางเข้าปราสาทพนมรุ้ง
จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 741 แสดงการเปรียบเทียบเสาประดับกรอบประตุมิได้มีลวดลายประดับ ระหว่าง
 ก.เสาประดับกรอบประตูหอประดิษฐานพระพุทธรูป โรงเรียนไพศาลพิทยาคม จ.บุรีรัมย์
 ข.เสาประดับกรอบประตูทางเข้าปราสาททางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา
 ค.เสาประดับกรอบประตูทางเข้าปราสาททางทิศตะวันออก ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างสมัยปัจจุบันได้มีการปรับขึ้นวงแหวนประดับเสากรอบประตู จึงทำให้ชั้นวงแหวนเหล่านี้มีลักษณะไม่เหมือนกับเสาประดับกรอบประตูของปราสาทพนมรุ้งหรือแม้กระทั่งของปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา ตลอดจนการจำลองโครงสร้างรอบนอกของเสาซึ่งปราศจากลวดลายประดับก็ตาม การออกแบบของศิลปะสมัยใหม่นี้ ได้มีการเน้นวงแหวนหรือความเป็นมิติมากกว่าการจำลองลักษณะคล้ายกับส่วนฐานบัวลูกฟัก ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า เสาประดับกรอบประตูหอประดิษฐานพระพุทธรูป โรงเรียนไพศาลพิทยาคม ได้มีการสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่โดยใช้หลักหรืออิทธิพลของงานศิลปกรรมรูปแบบเก่า

หน้าต่าง ไม่ปรากฏการตกแต่งหน้าต่างเนื่องจากเป็นอาคารโปร่ง ไม่มีผนัง

ลวดลายประดับทับหลัง

เนื่องจากการตกแต่งลวดลายประดับบริเวณทับหลังมีลักษณะเหมือนกันทั้ง 4 ทิศ ดังนี้

ทับหลัง ปรากฏภาพเทพในชู้มนั่งท่ามกลางราชสีลาสนะเหนือหน้ากาลอยู่กึ่งกลาง คายท่อนมัลลย์มีลักษณะคล้ายตัวยู (U) และวกขึ้นด้านบนทั้งสองข้าง ปลายท่อนมัลลย์ลวดลายคล้ายหน้ามกรขนาดเล็กเท่ากับท่อนมัลลย์คายใบไม้มีวนและกระหนกใบไม้สามเหลี่ยม ด้านล่างท่อนพวงมัลลย์ประดับด้วยใบไม้มีวนคั่นด้วยอุษะบัวขาบ ส่วนด้านบนท่อนพวงมัลลย์ประดับด้วยกระหนกใบไม้สามเหลี่ยม

รูปภาพที่ 742 ลวดลายประดับทับหลัง หอประดิษฐานพระพุทธรูป

โรงเรียนไพศาลพิทยาคม จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับทับหลัง

จากการสำรวจพบว่าช่างสมัยปัจจุบันยังคงใช้หลักโครงสร้างแบบเดิมในรูปแบบของศิลปะแบบบาปวน กล่าวคือ ทับหลังบาปวนจะมีข้อกำหนดที่ชัดเจน บุคคลนั่งในซุ้มเหนือหน้ากาล คายท่อนมาลัย ปลายท่อนมาลัยเป็นใบไม้ม้วนประดับกระหนก ซึ่งช่างได้รับอิทธิพลจากทับหลังสองบริเวณของปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา เนื่องจากการประดับหน้ากาลขนาดเล็กริเวณปลายของท่อนมาลัย ซึ่งตรวจสอบแล้วพบว่า เป็นทับหลังบริเวณประตูทิศใต้ของปราสาทบิรวารหลังใต้ ซึ่งมีส่วนปลายท่อนมาลัยที่คล้ายกัน และรูปแบบของ ภาพบุคคลในซุ้มลักษณะคล้ายกับหน้าบันอาคารเก็บคัมภีร์ ซ่างหน้าประตูทางเข้าปราสาทประธานทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 743 ทับหลังประตูทางเข้าทิศใต้ของปราสาทบิรวารหลังใต้
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 744 ทับหลังประตูทางเข้าหอคัมภีร์ ทางทิศตะวันออก
(ที่มา: ผู้วิจัย)

นอกจากนี้ ทับหลังของหอพระแห่งนี้ ยังมีความคล้ายกับทับหลังของปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์ เนื่องจากมีลักษณะของท่อนมาลัยที่เชื่อมต่อกัน

ก. หอประดิษฐานพระพุทธรูป โรงเรียนไพศาลพิทยาคม จ.บุรีรัมย์
 ข. ประตูดุสิตใต้ ปราสาทบวรวิหารหลังใต้ ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
 ค. ประตูทางเข้าหอคัมภีร์ ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
 ง. ประตูทางเข้าซุ้มประตูดุสิตตะวันออก ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

จึงสรุปได้ว่าทับหลังประดับหอนประดิษฐานพระพุทธรูป โรงเรียนไพศาลพิทยาคม ได้รับอิทธิพลแค่เพียงบางส่วน และช่างสมัยปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนภายใต้ศิลปะรูปแบบเก่า ซึ่งทำให้เกิดลวดลายผสมและความเป็นอัตลักษณ์ของช่าง

ลวดลายประดับหน้าบันและกรอบซุ้ม

ไม่ปรากฏหน้าบันหรือกรอบซุ้ม

ลวดลายประดับหัวเสา

ประดับฐานลวดบัวหงายซ้อนชั้น 2 ชั้น ทั้ง 4 ทิศ ไม่ปรากฏการประดับตกแต่งลวดลายใดๆ

รูปภาพที่ 746 หัวเสาประดับลวดบัวซ้อนชั้นมีได้ประดับตกแต่งลวดลายใดๆ
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลวดลายประดับส่วนเครื่องบน

บันแถลง ไม่ปรากฏการตกแต่งบันแถลงเป็นเนื่องจากเครื่องบนไม่ได้ออกแบบในลักษณะรูปทรงศิขระ หรือเรือนธาตุซ้อนชั้นจึงไม่ได้มีการประดับบันแถลงแต่อย่างใด มีเพียงการตกแต่งด้วยภาพพรหมพักตร์ทั้งสี่ทิศในส่วนของบริเวณชั้นเชิงบาตรครุฑแบก ลักษณะใบหน้า โคนงหน้าคล้ายกับพรหมพักตร์สมัยบายน กรอบหน้าค่อนข้างเหลี่ยม ปากหนา จมูกบาน หางตาชี้ขึ้น สวมเทริดลวดลายก้านต่อดอกและลายเม็ดพลอยกลม ใบหูมีลักษณะยาวสวมต่างหูคล้ายทรงกลับของดอกบัวตูม ประดับลวดลายกลีบบัวและใบไม้สามเหลี่ยม และสวมกรองศอลายดอกบัวบานพร้อมกรอบลายเม็ดพลอยกลม รองรับด้วยบัวบานด้านล่างพรหมพักตร์

รูปภาพที่ 747 ใบหน้าประดับเครื่องบนหรือส่วนหลังคา ของหอประดิษฐานพระพุทธรูป
โรงเรียนไพศาลพิทยาคม จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับเครื่องบนและการประดับใบหน้าพรหมพักตร์

รูปแบบของการประดับตกแต่งด้วยใบหน้าทั้งสี่ทิศหรือพรหมพักตร์ปราสาทบายน

จ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

เนื่องจากการประดับหน้าพรหมพักตร์บริเวณเครื่องบนของปราสาทบายน เป็นเอกลักษณ์และเป็นจุดเปลี่ยนในเรื่องของรูปแบบศิลปะแบบใหม่ขึ้นในยุครูปแบบศิลปะแบบบายน ซึ่งใบหน้าที่ปรากฏบนปราสาทบายนนี้ ใบหน้าไม่ได้มีลักษณะเหมือนกันและมีอากัปกริยาที่คล้ายกับอมยิ้มที่มุมปากและใบหน้าที่ดูสงบ

รูปภาพที่ 748 ใบหน้าประดับเครื่องบนหรือส่วนหลังคา ของปราสาทบายน ประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างยุคปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนลวดลายเครื่องประดับที่มีลักษณะเป็นลายหลักหรือลายสำคัญที่เห็นได้ชัดเจน อาทิ บริเวณกรอบหน้าของเทริดสวมศรีษะนั้นช่างสมัยใหม่ได้ประดับลายดอกไม้กลมขนาดเล็กซึ่งของบายนจะมีขนาดค่อนข้างใหญ่และค้นด้วยลายดอกประจำยาม ส่วนลายเทริดด้านบนของปราสาทบายนประดับลายรั้วประดับดอกไม้กลมด้านหน้า ส่วนของปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูปลำปลายมาศนั้นประดับด้วยลายก้านต่อดอก เป็นต้น

รูปภาพที่ 749 แสดงการเปรียบเทียบใบหน้าประดับเครื่องบน ระหว่าง
 ก. ใบหน้าประดับเครื่องบนหรือส่วนหลังคา ของหอประดิษฐานพระพุทธรูป
 โรงเรียนไพศาลพิทยาคม จ.บุรีรัมย์
 ข. ใบหน้าประดับเครื่องบนหรือส่วนหลังคา ของปราสาทบายน ประเทศกัมพูชา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

ซึ่งทำให้การประดับตกแต่งด้วยใบหน้าพรหมพักตร์ของปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูปที่โรงเรียนไพศาลพิทยาคม นั้น มีความแตกต่างจากแบบเก่า แต่ก็ยังมีลวดลายประกอบบางส่วนที่มีลักษณะคล้ายกับแบบเก่า เพียงแต่มีอัตราส่วนที่แตกต่างกันออกไป

ส่วนยอด บริเวณส่วนยอด ตกแต่งด้วยชั้นที่ลดหลั่นแบบซิดกันของชั้นลักษณะฐานบัวลูกฟัก แต่ชั้นบนสุด ปรากฏภาพลักษณะคล้ายกับทับหลัง ลวดลายกึ่งกลางปรากฏภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณในซุ้มสามเหลี่ยม ซ่างสามเศียรอยู่บนฐานคล้ายช่อตอดอกส่วนล่างเป็นลายก้านขดซึ่งเกิดจากการเชื่อมท่อนพวงมาลัย ปลายท่อนพวงมาลัยปรากฏลวดลายก้านขดแทรกภาพบุคคลคล้ายฟ้อนรำ ด้านล่างท่อนพวงมาลัยประดับด้วยลายใบไม้ม้วน ส่วนบนท่อนมาลัยประดับลวดลายกระหนกใบไม้สามเหลี่ยม

รูปภาพที่ 750 บริเวณส่วนยอดของหลังคา หอประดิษฐานพระพุทธรูป
โรงเรียนไพศาลพิทยาคม จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

บริเวณส่วนยอดเครื่องบน ปรากฏคล้ายซุ้มบันแถลงชั้นสุดท้าย ประดับตกแต่งด้วย ลวดลายหน้ากาลคายนลายก้านขดจากโครงสร้างหลักลายก้านต่อดอก กรอบซุ้มตกแต่งด้วยลายก้านขด ขนาดเล็กที่ไม่ได้เชื่อมต่อกันเป็นเส้นสองชั้น ปลายกรอบซุ้มประดับพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร บริเวณด้านบนซุ้ม หรือฝักเพกา ประดับด้วยลายกระหนกใบไม้สามเหลี่ยม ใบกึ่งกลางประดับด้วย ลวดลายดอกไม้กลม และส่วนปลายยอดประดับด้วยดอกบัวบาน ตรงกลางเกสรเป็นครึ่งวงกลม

รูปภาพที่ 751 รายละเอียดบริเวณส่วนยอดของหลังคา หอประดิษฐานพระพุทธรูป
โรงเรียนไพศาล จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาท

รูปแบบของประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง
อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้งมีลักษณะกลีบบัวหงายทั้งหมดสามชั้น ซึ่งแต่ละชั้นจะมีขนาดลดหลั่นขึ้นไป ส่วนบนชั้นที่ 3 จะประดับคล้ายกลีบดอกบัวตูมอีกชั้นหนึ่ง ลักษณะกลีบบัวค่อนข้างตูม ส่วนลาดปลายประดับคาดว่าน่าจะจางหายไปตามกาลเวลา

รูปภาพที่ 752 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน
ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย

อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

ดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพิมายมีลักษณะกลีบบัวหงายทั้งหมด สามชั้นซึ่งแต่ละชั้นจะมีขนาดลดหลั่นขึ้นไป ลักษณะกลีบบัวด้านล่างสุดค่อนข้างบานเป็นกลีบขนาดใหญ่ ชั้นถัดขึ้นไป มีลักษณะโค้งกลมและค่อยๆ ตัดชั้นถัดไป ภาพรวมทั้งหมดมีลักษณะแตกต่างจากปราสาทพนมรุ้งที่ดอกบัวมีลักษณะตูมมากกว่า

รูปภาพที่ 753 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน

ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทนครวัด

จ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทนครวัดมีลักษณะคล้ายดอกบัวบาน ซ้อนกันสามถึงสี่ชั้นยอดบนสุดเป็นทรงกลด โดยขนาดของกลีบดอกบัวจะลดหลั่นขึ้นไป รูปแบบยอดหอประดิษฐานพระพุทธรูป โรงเรียนไพศาลพิทยาคม อำเภอประโคนชัยจึงมีลักษณะคล้ายกับปราสาทนครวัด แต่ลักษณะกลีบดอกบัวแตกต่างกัน

รูปภาพที่ 754 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน
ปราสาทนครวัด จ.เสียมเรียบประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 755 แสดงการเปรียบเทียบประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาท ระหว่าง
ก.บริเวณส่วนยอดของหลังคา หอประดิษฐานพระพุทธรูปโรงเรียนไพศาลพิทยาคม
อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

ข.ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์
ค.ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา
ง.ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทนครวัด จ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่ารูปแบบโครงสร้างส่วนยอดมีลักษณะใกล้เคียงกับดอกบัวประดับยอดปราสาทนครวัดมากที่สุด หากแต่แตกต่างกันเล็กน้อยเฉพาะกลีบที่มีลักษณะกำลังเบ่งบาน ซึ่งแบบเก่าอย่างปราสาทนครวัดมีลักษณะของดอกที่เบ่งบานเต็มที่ ส่วนลักษณะกลีบดอกบัวของปราสาทพนมรุ้งจะมีลักษณะตูมเรียงเป็นชั้น ในขณะที่ของปราสาทพิมายจะมีลักษณะค่อยๆ ตูมส่วนชั้นล่างสุดก็ยังคงกำลังบาน คล้ายดอกแต่ละชั้นค่อยๆ เบ่งบานตามลำดับ

ซึ่งลักษณะกลีบบัวของหอประดิษฐานพระพุทธรูปโรงเรียนไพศาลพิทยาคม อำเภอประโคนชัย จึงเป็นการสร้างสรรค์ใหม่ขึ้นจากโครงสร้างแบบเดิมจากปราสาทนครวัดแห่งจังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

จากการสำรวจสรุปได้ว่า จุดเด่นของการประดับลายสถาปัตยกรรมหอพระ โรงเรียนไพศาลพิทยาคม อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ มีดังนี้

1. การตกแต่งลายก้านขด ที่ประกอบด้วยลายขดม้วนภายในที่มีขนาดใหญ่สุดเป็นลายหลัก พร้อมทั้งมีลายประกอบขดม้วนขนาดเล็กที่ลดหลั่นลงไป ตกแต่งด้วยลายใบไม้พริ้วขนาดเล็ก ตลอดจนลายที่ประกอบด้วยลายกระหนก แต่ยังคงมีลายขดม้วนเป็นลายหลักภายในลายกระหนกเช่นกัน
2. ลายก้านต่อดอกที่ปรับเปลี่ยนมาเป็นทั้งโครงสร้างแกนหลักของลายก้ามปู ที่มีการแทรกลายใบหน้าสัตว์ และประดับด้วยลายช่อดอก ตลอดจนการประดับตกแต่งด้วยลายก้านต่อดอกบริเวณเทริดของใบหน้าพรหมพักตร์ทั้งสี่ทิศ

รูปภาพที่ 756 ลายก้านขดประดับ

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 757 ลายก้านต่อดอกแทรกใบหน้ากาลคายใบไม้ม้วน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

อาคารและสถานที่

อนุสรณ์สถานการเสด็จพระราชดำเนิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ วัดอินทบูรพา
อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์

รูปภาพที่ 758 อาคารอนุสรณ์สถานการเสด็จพระราชดำเนิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ภูมิพลอดุลยเดชฯ วัดอินทบูรพา อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ตั้งอยู่ภายในวัดอินทบูรพา บ้านกะนัง ตำบลบ้านปรือ อำเภอกะรัง จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนที่ได้รับอิทธิพลศิลปะเขมร อาคารอนุสรณ์แห่งนี้สร้างขึ้นราวปีพุทธศักราช 2550 เพื่อรำลึกถึงการเสด็จพระราชดำเนิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ณ วัด อินทบูรพา วันที่ 18 ธันวาคม พุทธศักราช 2522 เพื่อแก้ปัญหาแหล่งน้ำให้แก่ประชาชน

ตัวอาคารมีลักษณะแผนผังเป็นทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส ทางเข้าหันหน้าไปทางทิศเหนือ ตั้งอยู่บนฐานบัวลูกฟูกสูงพร้อมบันไดทางขึ้นทั้ง 4 ทิศ ตัวเรือนธาตุประกอบด้วย หน้าต่างประดับลูกมะหวดเสาดัดผนัง เสาประดับกรอบประตู ทับหลังและหน้าบันพร้อมกรอบซุ้ม หลังทรงจั่วโค้งเกือกม้าประดับบราลีด้านบน ไม่มีการประดับส่วนยอดใดๆ บริเวณทางเข้า-ออก ตกแต่งด้วยเสานางเรียง และประดับพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรแต่ไม่มีการเชื่อมเป็นสะพานนาคแต่อย่างใด และมีทางเข้าอีกด้านโดยตกแต่งเสานางเรียงด้วยเช่นกัน แต่มีระยะทางเดินที่ยาว ในทางฝั่งทิศตะวันตก

ลวดลายประดับส่วนฐาน

ประดับตกแต่งด้วยฐานบัวลูกฟูกสูง โดยรอบพร้อมบันไดทางขึ้น ทั้ง 4 ทิศ ไม่ปรากฏการตกแต่งลวดลายประดับใดๆ

ลวดลายประดับส่วนเรือนธาตุ

ลวดลายประดับโคนเสา

ประดับตกแต่งด้วยฐานลวดบัวซ้อนชั้น 3 ชั้น และลวดบัวลูกแก้ว ชั้นที่ 4 ไม่ปรากฏการประดับตกแต่งลวดลายใดๆ

รูปภาพที่ 759 โคนเสาประดับลวดบัวซ้อนชั้น มิได้ประดับตกแต่งลวดลายใดๆ
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลวดลายประดับเสาตีผนัง

ไม่ปรากฏลวดลายประดับตกแต่ง

ลวดลายเสาประดับกรอบประตู

ลักษณะเสาเป็นทรงแปดเหลี่ยม ไม่ปรากฏลวดลายประดับตกแต่ง แต่แบ่งส่วนของเสาเป็นสี่ส่วน โดยจำลองชั้นคล้ายลักษณะฐานบัวลูกฟัก และคั่นส่วนเสาแต่ละส่วนด้วยหน้ากระดานเกลี้ยงขนาดหน้ากว้าง

รูปภาพที่ 760 เสาประดับกรอบประตูไม่ปรากฏลายประดับใดๆ

(ที่มา: ผู้วิจัย)

บริเวณส่วนฐานเสา มีลักษณะทรงสี่เหลี่ยมปรากฏภาพคล้ายใบไม้หรือใบโพธิ์
 ลวดลายด้านในคล้ายใบม้วน ประดับล้อมรอบด้วยซุ้มสามเหลี่ยม

รูปภาพที่ 761 ฐานเสาประดับคล้ายใบไม้คล้ายใบโพธิ์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับเสากรอบประตู

รูปแบบของเสาประดับกรอบประตูทางเข้าทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสีรี
 อ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

เนื่องจากเสาประดับกรอบประตูที่อาคารอนุสรณ์สถานการเสด็จราชดำเนินไม่ได้มีการประดับตกแต่งลวดลายใดๆ แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะส่วนของโครงสร้างเสาแบบไม่มีลวดลายประดับ จึงได้พบว่าโครงสร้างเสาประดับกรอบประตูแห่งนี้มีความคล้ายแค่บางส่วนกับเสาประดับกรอบประตูปราสาทบันทายสรี เนื่องจากเสาประดับกรอบประตูของบันทายสรีนั้น มีการเว้นว่างของหน้ากระดานเรียบ และการเว้นจำนวนค่อนข้างสูง

รูปภาพที่ 762 เสาประดับกรอบประตูทางเข้าทิศตะวันออกปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

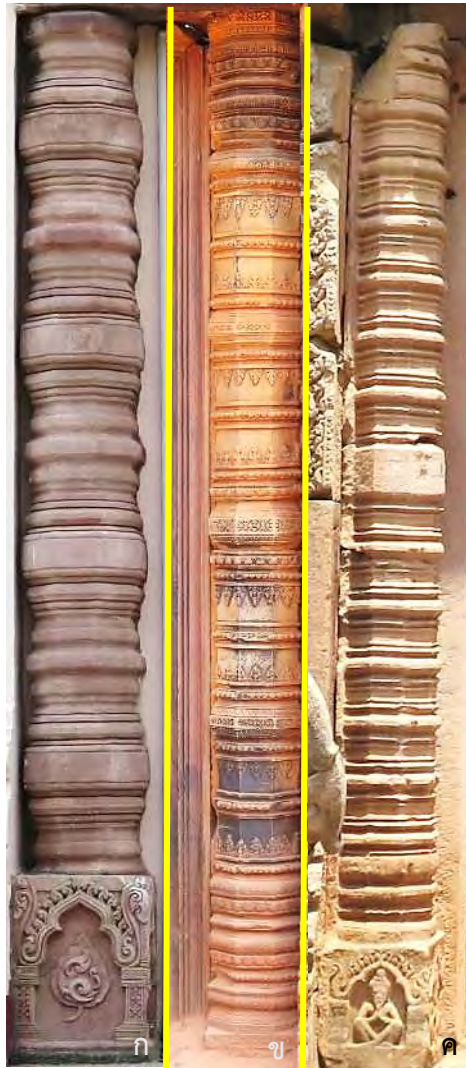
รูปแบบของเสาประดับกรอบประตูแบบเรียบ ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ
จ.บุรีรัมย์

เนื่องจากเสาประดับกรอบประตูที่อาคารอนุสรณ์สถานการเสด็จราชดำเนินไม่ได้มีการประดับตกแต่งลวดลายใดๆ แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะส่วนของโครงสร้างเสาแบบไม่มีลวดลายประดับ จึงได้พบว่าโครงสร้างเสาประดับกรอบประตูแห่งนี้มีความคล้ายคลึงกับเสาประดับกรอบประตูปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์ ที่มีลักษณะเป็นชั้นคล้ายวงแหวนในส่วนของโคนเสาและปลายเสา บริเวณกึ่งกลางปรากฏเป็นวงแหวนเรียบขนาดใหญ่ ส่วนอื่นๆคล้ายกับชุดฐานบัวลูกฟักขนาดจำลองและคันทวยวงแหวนโค้งมน

รูปภาพที่ 763 เสาประดับกรอบประตูมิได้มีลวดลายประดับใดๆ ประตูทางเข้าปราสาทพนมรุ้ง

จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 764 แสดงการเปรียบเทียบเสาประดับกรอบประตูไม้ที่มีลวดลายประดับ ระหว่าง
 ก.เสาประดับกรอบประตูทางเข้าอาคารอนุสรณ์สถานการเสด็จราชดำเนิน วัดอินทบูรพา จ.บุรีรัมย์
 ข.เสาประดับกรอบประตูทางเข้าปราสาททางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
 ค.เสาประดับกรอบประตูทางเข้าปราสาททางทิศตะวันออก ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างสมัยปัจจุบันได้มีการปรับขึ้นวงแหวนประดับเสากรอบประตู จึงทำให้ขึ้นวงแหวนเหล่านี้มีลักษณะไม่เหมือนกับเสาประดับกรอบประตูของปราสาทพนมรุ้งหรือแม้กระทั่งของปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา ตลอดจนการจำลองโครงสร้างรอบนอกของเสาซึ่งปราศจากลวดลายประดับก็ตาม การออกแบบของศิลปะสมัยใหม่นี้ ได้มีการเน้นวงแหวนหรือความเป็นมิติมากกว่าการจำลองลักษณะคล้ายกับส่วนฐานบัวลูกฟัก ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า เสาประดับกรอบ

ประตูอาคารอนุสรณ์สถานการเสด็จราชดำเนิน วัดอินทบูรพาราม ได้มีการสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่โดยใช้หลักหรืออิทธิพลของงานศิลปกรรมรูปแบบเก่า

หน้าต่างตกแต่งฝั่งละ 4 บาน ประดับด้วยลูกมะหวดบานละ 5 ชุด และ 4 ชุดตามลำดับ ลูกมะหวดไม่ชิดกันหรือห่างกันเกินไป ไม่ปรากฏการตกแต่งลวดลาย มีเพียงการประดับวงแหวนโดยรอบเท่านั้น

รูปภาพที่ 765 หน้าต่างประดับลูกมะหวด

(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลวดลายประดับทับหลัง

เนื่องจากการตกแต่งลวดลายประดับบริเวณทับหลังซึ่งมีลักษณะเหมือนกัน ทั้ง 4 ทิศ ดังนี้

ทับหลัง พระบรมฉายาลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมราชูปถัมภ์ คู่กับ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

รูปภาพที่ 766 ทับหลังพระบรมฉายาลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลย
เดชมหาราชบพิตร และ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับทับหลัง

เนื่องจากการประดับตกแต่งทับหลังแห่งนี้ เป็นการบันทึกเรื่องราวที่เคยเกิดขึ้นใน
ครั้งอดีต จึงส่งผลให้ภาพถ่ายมีความสำคัญและเป็นอิทธิพลต่อการนำมาเป็นแบบอย่างหรือลอกแบบ
ลวดลายลงบนทับหลัง

รูปภาพที่ 767 พระบรมฉายาลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดช
มหาราชบพิตร และ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี

(ที่มา: เว็บไซต์จังหวัดบุรีรัมย์. “พระราชกรณียกิจพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระนาง
เจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เมื่อครั้งเสด็จจังหวัดบุรีรัมย์” [ออนไลน์]. เข้าถึงจาก:
<http://www.buriram.go.th/king/index.htm> [ม.ป.ป.]. สืบค้น 25 กันยายน 2562)

พบว่าช่วงยุคปัจจุบันได้มีการนำเรื่องราวหรือเหตุการณ์สำคัญที่เคยเกิดขึ้นครั้งที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบพิตรได้เสด็จพระราชดำเนินพบปะประชาชนที่แห่งนี้เพื่อแก้ปัญหาแหล่งน้ำ จึงเป็นเหตุการณ์ที่นำมาสู่การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงแก่ชุมชน ตลอดจนเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการสร้างสรรคภาพเล่าเรื่องบนทับหลังศิลปะสมัยใหม่แห่งนี้ขึ้นมา

ลวดลายประดับหน้าบันและกรอบซุ้ม

เนื่องจากการตกแต่งลวดลายประดับบริเวณหน้าบันและกรอบซุ้มมีลักษณะเหมือนกันในส่วนของทิศทั้ง 3 ได้แก่ ทิศตะวันออก ทิศใต้ และทิศตะวันตก ยกเว้นทิศเหนือ ที่มีลักษณะแตกต่างจากทิศอื่นๆ ซึ่งมีลวดลายประดับ ดังนี้

ทิศเหนือ : หน้าบันชั้นที่ 1 ตกแต่งด้วยสัญลักษณ์พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา ประจำปีระองค์ รัชกาลที่ 9 บริเวณซุ้มไม่ปรากฏตกแต่งลวดลายประดับมีเพียงตกแต่งเส้นซุ้มสามชั้น ตกแต่งด้วยใบระกาประดับด้วยลวดลายก้านต่อดอก และปลายซุ้มตกแต่งด้วยมกรคายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร

รูปภาพที่ 768 หน้าบนชั้นที่ 1 ทางฝั่งทิศเหนือ อาคารอนุสรณ์สถานการเสด็จราชดำเนิน
วัดอินทบูรพา จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับหน้าบัน

เนื่องจากอาคารอนุสรณ์สถานแห่งนี้สร้างขึ้นเพื่อแสดงถึงพระองค์ทรงห่วงใยพสกนิกรชาวไทยที่ได้รับความเดือดร้อนจากการขาดแคลนน้ำในสมัยนั้น จึงอาจเป็นแรงบันดาลใจในการนำสัญลักษณ์ประจำพระองค์ เนื่องในวาระพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา

รูปภาพที่ 769 ตราสัญลักษณ์พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา
ประจำรัชกาลที่ 9

(ที่มา: วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี. “ตราสัญลักษณ์พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: https://th.wikipedia.org/wiki/ตราสัญลักษณ์พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา_80_พรรษา [ม.ป.ป.]. สืบค้น 25 กันยายน 2562).

ก

ข

รูปภาพที่ 770 แสดงการเปรียบเทียบตราสัญลักษณ์พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา
80 พรรษา ระหว่าง

ก. หน้าบันชั้นที่ 1 ทางฝั่งทิศเหนือ อาคารอนุสรณ์สถานการเสด็จราชดำเนิน วัดอินทบูรพา จ.บุรีรัมย์
ข. ตราสัญลักษณ์พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา ประจำปีรัชกาลที่ 9

พบว่าช่วงยุคปัจจุบันได้มีการนำสัญลักษณ์พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระ
ชนมพรรษา 80 พรรษา ทั้งสองตรามีลักษณะเหมือนกันทุกประการ แต่สัดส่วนของที่ประดับอาคาร
นั้นจะมีลักษณะกว้างกว่าเล็กน้อย เพื่อสามารถประดับอยู่บนหน้าบันของอาคารนั้นได้อย่างพอดี

หน้าบันชั้นที่ 2 ไม่ปรากฏลวดลายใดๆ นอกเหนือจากการตกแต่งบริเวณซุ้ม ที่มี
ลักษณะคล้ายกับหน้าบันชั้นที่ 1 และยังปรากฏช่อฟ้าประดับด้วยลายหน้ากาล

รูปภาพที่ 771 ช่อฟ้าประดับหน้ากาลบนหน้าบันชั้นที่ 2 ทางฝั่งทิศเหนือ
(ที่มา: ผู้วิจัย)

อิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับช่อฟ้าแทรกใบหน้ากาลบนกรอบซุ้มประตู

ภาพสลักใบหน้ากาลมักจะมีปรากฏบนยอดหรือช่อฟ้าของกรอบซุ้มประตูทางเข้าชั้นในทางทิศตะวันออก ฝั่งทิศตะวันตก ปราสาทบันทายศรี หากแต่มีเทพพนมอยู่เหนือหน้ากาลขนาดเล็ก และยังปรากฏบนกรอบหน้าบันปราสาทประธานทางทิศตะวันออก ปราสาทหินเมืองต่ำ อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ แต่มีได้พบหน้ากาลแทรกบนช่อฟ้าแต่อย่างใด ซึ่งส่วนมากจะปรากฏเป็นภาพพญานาค เทวดา พระพุทธรูปหรือ ฤๅษี เป็นส่วนใหญ่

รูปภาพที่ 772 ช่อฟ้าประดับฤๅษี หน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทิศใต้ ปราสาทประธาน
ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 773 แสดงการเปรียบเทียบลวดลายช่อฟ้าแทรกใบหน้ากาล ระหว่าง
ก. ช่อฟ้าประดับหน้ากาลบนหน้าบันชั้นที่ 2 ทางฝั่งทิศเหนือ อาคารอนุสรณ์สถานการเสด็จราชดำเนิน
วัดอินทบูรพา อ.กระสัง จ.บุรีรัมย์
ข. ช่อฟ้าประดับลายใบหน้ากาล ซุ้มประตูชั้นในทางทิศตะวันออก ฝั่งทิศตะวันตก จังหวัดเลียมเรียบ
ประเทศกัมพูชา
ค. ลายหน้ากาลประดับบนกรอบซุ้มหน้าบันทางทิศตะวันออก ปราสาทประธาน ปราสาทหินเมืองต่ำ
อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

จากภาพทำให้ทราบว่ามีการปรับเปลี่ยนไปจากข้อฟ้าประดับหน้ากาลขนาดเล็ก
อย่างปราสาทบันทวยศรี คือการขยายใบหน้ากาลให้เต็มพื้นที่ของข้อฟ้าและไม่ปรากฏภาพบุคคล ซึ่ง
ด้านบนประดับด้วยลายก้านต่อดอก

ทิศตะวันออก ทิศใต้ และทิศตะวันตก : หน้าบันชั้นที่ 1 ปรากฏภาพพระพุทธรูปปางรำพึง
ประทับนั่ง ประดับตกแต่งด้วยบรรยากาศคล้ายกับสระบัว มีใบบัว ขนาดต่างๆ เล็กใหญ่ ดอกบัวบาน
และดอกบัวตูม ตลอดจนมีปลาที่อยู่ในน้ำช้อนตัวบริเวณใบบัว ล้อมรอบด้วยซุ้มกรอบหน้าบัน ด้านใน
ประดับตกแต่งด้วยกระหนกใบไม้สามเหลี่ยม ส่วนปลายซุ้มประดับตกแต่งด้วยมกรคายพญานาค
ทรงเครื่องห้าเศียรและตกแต่งลวดลายประดับบริเวณฝักเพกาด้วยลายช่อต่อดอก

รูปภาพที่ 774 หน้าบันชั้นที่ 1 ทางฝั่งทิศตะวันออก ทิศใต้ และทิศตะวันตก

อาคารอนุสรณ์สถานการเสด็จราชดำเนิน วัดอินทบูรพา จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับหน้าบัน

เนื่องจากหน้าบันมีลวดลายประดับคล้ายกับหน้าบันประดับพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงคุณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมศิลปะสมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบเขมร ที่ได้กล่าวนมาแล้วในข้างต้น

รูปภาพที่ 775 หน้าบันชั้นที่ 1 ทางฝั่งทิศเหนือ ปราสาทพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงคุณานุสรณ์

วัดป่าเขาน้อย จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 776 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับหน้าบัน ระหว่าง
 ก. หน้าบันชั้นที่ 1 ทางฝั่งทิศตะวันออก ทิศใต้ และทิศตะวันตก อาคารอนุสรณ์สถานการ
 เสด็จราชดำเนิน วัดอินทบูรพา จ.บุรีรัมย์
 ข. หน้าบันชั้นที่ 1 ทางฝั่งทิศเหนือ ปราสาทพระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงคณานุสรณ์
 วัดป่าเขาน้อย จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างในยุคปัจจุบันได้มีการนำงานสร้างสรรค์กลับมาใช้ประดับตกแต่ง
 ซ้ำอีกครั้ง ซึ่งอาจขึ้นอยู่กับสถาปัตยกรรมและคติความเชื่อทางศาสนาพุทธ หรือศาสนาพราหมณ์ฮินดู
 อาทิ อาคารแห่งนี้สร้างขึ้นในเขตของพุทธศาสนา จึงอาจเป็นส่วนหนึ่งของแรงบันดาลใจในการเลือกใช้
 หน้าบันประดับลวดลายพระพุทธรูปปางรำพึงประทับนั่งบนสระบัว เป็นต้น

หน้าบันชั้นที่ 2 ไม่ปรากฏลวดลายใดๆ นอกเหนือจากการตกแต่งบริเวณซุ้ม ที่มีลักษณะคล้ายกับหน้าบันชั้นที่ 1 ทางฝั่งทิศเหนือ ดังได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว

ลวดลายประดับหัวเสา

ประดับตกแต่งด้วยฐานลวดบัวซ้อนชั้น 3 ชั้น และลวดบัวลูกแก้วอกไก่ชั้นล่างสุด ไม่ปรากฏการประดับตกแต่งลวดลายใดๆ

รูปภาพที่ 777 ลวดบัวซ้อนชั้นหัวเสาไม่ได้มีการประดับตกแต่งลวดลายใดๆ
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลวดลายประดับส่วนเครื่องบน

ส่วนหลังคา บริเวณหลังคาเป็นทรงโค้งเกือกม้า ประดับบราลีรูปทรงดอกบัวด้านส่วน เป็นสันหรือมุมของหลังคา

รูปภาพที่ 778 หลังคาประดับบราลีลักษณะคล้ายดอกบัวตูม
(ที่มา: ผู้วิจัย)

จากการสำรวจสรุปได้ว่า จุดเด่นของการประดับลวดลายสถาปัตยกรรมอนุสรณ์สถานการณืเสด็จพระราชดำเนิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ วัดอินทบูรพา มีดังนี้

ลายภาพเล่าเรื่องบนทับหลังที่ปรับเปลี่ยนจากใช้ภาพเทพ หรือเทวดา และลวดลายที่เป็นสัญลักษณ์มงคล โดยตกแต่งด้วยพระบรมฉายาลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมราชูปถัมภ์ คู่กับ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

รูปภาพที่ 779 ทับหลังพระบรมฉายาลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชูปถัมภ์ และ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
(ที่มา: ผู้วิจัย)

หอสมุดวัดจำปา อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

รูปภาพที่ 780 หอสมุดวัดจำปา อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ตั้งอยู่ภายในวัดจำปา ทางฝั่งทิศตะวันออกติดกับถนนทางหลวงหมายเลข 2445 (บุรีรัมย์-ประโคนชัย) ตำบลประโคนชัย อำเภอประโคนชัย สร้างขึ้น ระหว่างปีพุทธศักราช 2554-2557 เนื่องจากทางเข้าวัดอยู่ทางฝั่งทิศตะวันออก และติดกับบริเวณที่จอดรถ ทางด้านฝั่งทิศตะวันออกนั้น จึงเป็นบริเวณประดิษฐานพระพุทธรูปศิลปะเขมรสมัยใหม่ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยแบบเขมรปางมารวิชัย พระเศียรสวมมงกุฎทรงศิขระประดับลวดลายกลีบบัว พระพุทธรูปหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีธรรมจักรสองข้างขนาดใหญ่ตกแต่งลวดลายอย่างละเอียด และบริเวณด้านหน้าสุดประดับด้วยพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร สร้างเพื่อเป็นแหล่งให้ความรู้หรือเป็นห้องสมุดของวัด ถือได้ว่าเป็นแหล่งที่ให้ความรู้แก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ใกล้บริเวณนั้น

ลวดลายประดับส่วนฐาน

ไม่ปรากฏการประดับตกแต่งส่วนฐาน

ลวดลายประดับส่วนเรือนธาตุ

ลวดลายประดับโคนเสา

ตกแต่งด้วยฐานบัวลูกแก้วอกไก่แบบเรียบ โดยรอบอาคาร ทั้ง 4 ทิศ ไม่ปรากฏการตกแต่งลวดลายประดับใดๆ

รูปภาพที่ 781 โคนเสาประดับบัวลูกแก้วอกไก่เรียบมิได้ประดับตกแต่งลวดลายใดๆ

(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลวดลายประดับเสาดัดผนัง

เนื่องจากการตกแต่งลวดลายประดับบริเวณเสาดัดผนังมีลักษณะเหมือนกัน ทั้ง 4 ทิศ ซึ่งมีลวดลายประดับ ดังนี้

ประดับตกแต่งด้วยโครงสร้างแกนหลักตรงกลางด้วยลายก้านต่อดอก แทรกใบหน้ากาล คายใบไม้ฉนวนออกตกแต่งด้วยเชื่อมลายเป็นลายกระหนกสามเหลี่ยมและตกแต่งกรอบเสาดัดผนังด้วยลายพลอยเม็ดกลม ภาพรวมของลายจึงมีลักษณะโครงสร้างรอบนอกแบบลายก้ามปู

รูปภาพที่ 782 ลายก้ามปูประดับเสาดัดผนัง   รูปภาพที่ 783 รายละเอียดลายก้ามปู
หอสมุดวัดจำปา อ.ประโคนชัย
จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายก้ามปูประดับเสาดัดผนัง

จากการตรวจสอบจะพบว่าลายเสาดัดผนังของหอสมุดวัดจำปา อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบบันทายสรีอย่างชัดเจน

รูปแบบของลวดลายก้ามปูประดับเสาดัดผนังประตูทางเข้าทางทิศตะวันออกเฉียงของปราสาทบันทายสรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ลายก้ามปูประกอบด้วย ลายก้านขด ก้านต่อดอกและลายกระหนก ตลอดแทรก
 ใบหน้าสัตว์ อาทิ หน้าพญาครุฑ และหน้ากาลคายก้านขดม้วนออกจากกัน ด้านล่างก้านขดประดับ
 ด้วยลายกระหนกเรียวยาว ส่วนด้านบนจะมีขนาดใหญ่ที่สั้นกว่า ทั้งหมดสามชั้นด้านบนสุดเป็นปลายก้าน
 ต่อดอก

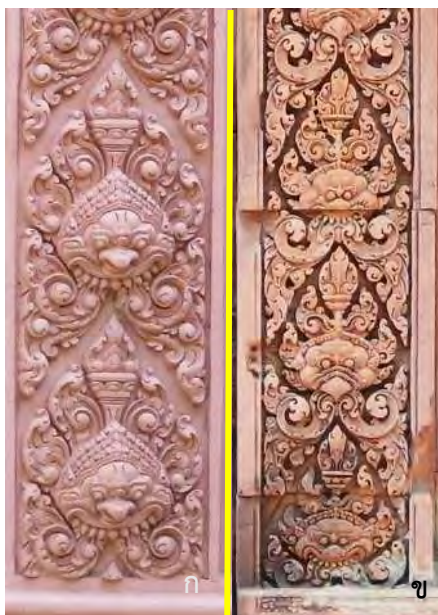

รูปภาพที่ 784 ลายก้ามปู ประดับเสาดิถผนัง
 ประตูทางเข้าทิศตะวันออก
 ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 785 รายละเอียดลายก้ามปู

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 786 แสดงการเปรียบเทียบลายก้ามปูประดับเสาดัดผนัง ระหว่าง
 ก.ลายก้ามปูเสาดัดผนัง อาคารห้องสมุดวัดจำปา อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
 ข.เสาดัดผนังประตูทางเข้าทิศตะวันออกปราสาทบันทายสรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

จากภาพจะเห็นว่าช่างสมัยปัจจุบันได้ถอดแบบลวดลายจากแบบเก่า ซึ่งลวดลายมีความคล้ายมากแต่หากสังเกตรายละเอียดภายในของลายก็จะแตกต่างกัน เนื่องจากอัตราส่วนที่อาจจะแปรตามพื้นที่หรือขนาดของสถาปัตยกรรม และประดับแค่ลายหน้ากาลเท่านั้น ไม่มีมีการสลับลายหน้าครุฑเหมือนลายแบบเก่า

ลวดลายเสาประดับกรอบประตู

เนื่องจากการประดับลวดลายเสาประดับกรอบประตู ตกแต่งเพียงบริเวณทางเข้าทางทิศใต้เท่านั้น ซึ่งมีการตกแต่ง ดังนี้

ลักษณะเสาเป็นทรงแปดเหลี่ยม ไม่ปรากฏลวดลายประดับตกแต่ง แต่แบ่งส่วนของเสาเป็นสี่ส่วน โดยจำลองชั้นคล้ายลักษณะฐานบัวลูกฟัก และคั่นส่วนเสาแต่ละส่วนด้วยหน้ากระดานเกลี้ยงขนาดหน้ากว้าง

รูปภาพที่ 787 เสาประดับกรอบประตูไม่ปรากฏลายประดับใดๆ
(ที่มา: ผู้วิจัย)

บริเวณส่วนฐานเสา มีลักษณะทรงสี่เหลี่ยมปรากฏภาพคล้ายใบไม้หรือใบโพธิ์
ลวดลายด้านในคล้ายใบม้วน ประดับล้อมรอบด้วยซุ้มสามเหลี่ยม

รูปภาพที่ 788 ฐานเสาประดับลายใบไม้คล้ายใบโพธิ์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับเสากรอบประตู

รูปแบบของเสาประดับกรอบประตูทางเข้าทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี
อ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

เนื่องจากเสาประดับกรอบประตูที่อาคารห้องสมุดวัดจำปา อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ไม่ได้มีการประดับตกแต่งลวดลายใดๆ แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะส่วนของโครงสร้างเสาแบบไม่มีลวดลายประดับ จึงได้พบว่าโครงสร้างเสาประดับกรอบประตูแห่งนี้มีความคล้ายแค่บางส่วนกับเสาประดับกรอบประตูปราสาทบันทายสรี เนื่องจากเสาประดับกรอบประตูของบันทายสรีนั้น มีการเว้นว่างของหน้ากระดานเรียบ และการเว้นจำนวนค่อนข้างสูง

รูปภาพที่ 789 เสาประดับกรอบประตูทางเข้าทิศตะวันออกปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของเสาประดับกรอบประตูแบบเรียบ ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ

จ.บุรีรัมย์

เนื่องจากเสาประดับกรอบประตูที่อาคารห้องสมุดวัดจำปา อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ไม่ได้มีการประดับตกแต่งลวดลายใดๆ แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะส่วนของโครงสร้างเสาแบบไม่มีลวดลายประดับ จึงได้พบว่าโครงสร้างเสาประดับกรอบประตูแห่งนี้มีความคล้ายคลึงกับเสาประดับกรอบประตูปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์ ที่มีลักษณะเป็นชั้นคล้ายวงแหวนในส่วนของโคนเสา และปลายเสา บริเวณกึ่งกลางปรากฏเป็นวงแหวนเรียบขนาดใหญ่ ส่วนอื่นๆคล้ายกับชุดฐานบัวลูกฟัก ขนาดจำลองและคั่นด้วยวงแหวนโค้งมน

รูปภาพที่ 790 เสาประดับกรอบประตูมิได้มีลวดลายประดับใดๆ

ประตูทางเข้าปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 791 แสดงการเปรียบเทียบเสาประดับกรอบประตุมิได้มีลวดลายประดับ ระหว่าง
 ก.เสาประดับกรอบประตูทางเข้าอาคารห้องสมุดวัดจำปา อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
 ข.เสาประดับกรอบประตูทางเข้าปราสาททางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา
 ค.เสาประดับกรอบประตูทางเข้าปราสาททางทิศตะวันออก ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างสมัยปัจจุบันได้มีการปรับชั้นวงแหวนประดับเสากรอบประตู จึงทำให้ชั้นวงแหวนเหล่านี้มีลักษณะไม่เหมือนกับเสาประดับกรอบประตูของปราสาทพนมรุ้งหรือแม้กระทั่งของปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา ตลอดจนการจำลองโครงสร้างรอบนอกของเสาซึ่งปราศจากลวดลายประดับก็ตาม การออกแบบของศิลปะสมัยใหม่นี้ ได้มีการเน้นวงแหวนหรือความเป็นมิติมากกว่าการจำลองลักษณะคล้ายกับส่วนฐานบัวลูกฟัก ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า เสาประดับกรอบ

ประตูประดับอาคารห้องสมุดวัดจำปา อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ได้มีการสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ โดยใช้หลักหรืออิทธิพลของงานศิลปกรรมรูปแบบเก่า

หน้าต่าง ไม่ปรากฏการประดับลูกมะหวด มีเพียงตกแต่งบริเวณส่วนขอบหน้าต่าง ส่วนหน้าต่างเป็นบานกระจกเลื่อนแบบศิลปะสมัยใหม่

ลวดลายประดับทับหลัง

ลวดลายประดับทับหลังที่ศิไล (อาคารหลัก) : ทับหลัง ปรากฏภาพนารายณ์บรรทมสินธุ์ หรือ ภาพวิชฌณันตศายินปัทมนาภา ลักษณะของภาพ เป็นภาพเล่าเรื่องโดยมีโครงสร้างของภาพเป็น คล้ายท่อนมัลลย์แบบตัวยู (U) ตรงกลาง และส่วนซ้ายขวาแบ่งเป็นเสี้ยวที่ประดับตกแต่งด้วยลายหน้ากาลคายใบไม้ม้วนและอุษะบัวขาบพร้อมมีนกแก้วสองตัวขนานข้างอุษะ ด้านบนเหนือหน้ากาลมีภาพ คล้ายครุฑยุคนาคตกแต่งโดยรอบด้วยลายขดม้วน บริเวณมุมทั้งสองข้างปรากฏภาพลิงกอดกัน สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นลิงแม่ลูก จุดเด่นของภาพคือภาพนารายณ์บรรทมเหนือพญานาคราชที่แทนที่ ใบหน้าคล้ายสิงห์ แต่มีเกล็ดคล้ายมังกร จึงสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นตัวมังกร บริเวณหน้าท้องของพระนารายณ์ มีดอกบัวออกมาพร้อมถือกำเนิดพระพรหมในดอกบัว และมีหงส์สองตัวขนานข้างส่วนที่เป็น ดอกบัวและกำเนิดของพระพรหม

รูปภาพที่ 792 ลวดลายประดับภาพจำหลักทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ อาคารหอสมุดวัดจำปา

อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับทับหลัง

รูปแบบของทับหลังภาพจำหลักนารายณ์บรรทมสินธุ์ ปราสาทพนมรุ้ง
อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์หรือทับหลังวิฆณุอนันตศายินปัทมะนาภา นี้ เป็นทับหลังเล่าเรื่องที่มีความงดงามจากการจัดองค์ประกอบของภาพคือ จุดศูนย์กลางของภาพเป็นภาพพระนารายณ์บรรทมเหนือพญานาคราชที่อยู่เหนือตัวมังกรอีกต่อหนึ่ง ส่วนปลายพระบาทมีพระนางลักษมีประทับนั่ง และมีดอกบัวงอกขึ้นมากจากพระนาภีของพระนารายณ์ ปรากฏเป็นพระพรหมอยู่ในดอกบัวบานท่ามกลางหมู่กอบัว พื้นหลังด้านข้างทั้งสองด้านประดับหน้ากาลคายท่อนมาลัย ลักษณะคล้ายแบ่งเป็นเสี้ยวพร้อมประดับอุบะและนกแก้วคู่ เหนือหน้ากาลเป็นครุฑยุดนาค บริเวณมุมด้านบน ลักษณะคล้ายกับแม่ลิงอุ้มลูกลิง และส่วนของหงส์คู่หันหน้าออกจากกันหันหน้าเข้าหาข้างที่มีอาภักิริยาคล้ายกับยี่น ซึ่งอาจส่งอิทธิพลต่อช่างสมัยใหม่เป็นอย่างมาก เนื่องจากทับหลังประดับประตูทางเข้าอาคารหอสมุดวัดจำปา อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ มีลักษณะค่อนข้างใกล้เคียงกับทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ณ ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์

รูปภาพที่ 793 ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์หรือวิฆณุอนันตศายินปัทมะนาภา บริเวณประตูทางเข้ามณฑปทางทิศตะวันออกของปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของทับหลังภาพจำหลักนารายณ์บรรทมสินธุ์ ปราสาทกุสุมาเตศวร อ.บ้านใหม่
ไชยพนธ์ จ.บุรีรัมย์

ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์หลักนี้ หากดูจากภาพรวมของทับหลังคือ ท่อนพวงมาลัยยังคงปรากฏอยู่ ปลายท่อนมาลัยประดับด้วยใบไม้ม้วนและใบไม้สามเหลี่ยม ศูนย์กลางหรือกึ่งกลางของทับหลังปรากฏภาพจำหลักนารายณ์บรรทมเหนือพญานาคราชที่อยู่เหนือตัวมังกรอีกต่อหนึ่งเช่นกัน และมีพระพรหมออกมาจากพระนาภีท่ามกลางดอกบัวด้านบนคล้ายกับมีเทวดาร่วม

ยินดี ท่าทางคล้ายกำลังร้ายราบนอากาศ พื้นหลังยังคงปรากฏใบไม้สามเหลี่ยมอยู่ ส่วนบริเวณปลายพระบาทปรากฏหญิงสองคน อาจเป็นพระชายาทั้งสองพระองค์ของพระวิษณุ คือ พระนางลักษมี และ

พระกมุเทวี ส่วนบริเวณด้านข้างยังคงประดับใบไม้ม้วน ซึ่งทับหลังประดับอาคารหอสมุดวัดจำปาจึงมีความคล้ายกับทับหลังที่ปราสาทพนมรุ้งมากกว่าปราสาทกุสุมาลย์ แสดงถึงการเล่าเรื่องเพียงศูนย์กลางของทับหลังเท่านั้น

รูปภาพที่ 794 ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์หรือวิษณุอนันตศายินปัทมะนาภา ปราสาทกุสุมาลย์ อ.บ้านใหม่ไชยพจน์ จ.บุรีรัมย์ เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร จ.กรุงเทพมหานคร (ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 795 แสดงการเปรียบเทียบลายทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ระหว่าง

ก.ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ อาคารหอสมุดวัดจำปา อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
 ข.ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์หรือวิฆณุอนันตศายินปัทมะนาภา บริเวณประตูทางเข้ามณฑปทางทิศ
 ตะวันออกของปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
 ค.ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์หรือวิฆณุอนันตศายินปัทมะนาภา ปราสาทกุสุมาลย์
 อ.บ้านใหม่ไชยพจน์ จ.บุรีรัมย์ เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร จ.กรุงเทพมหานคร
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างในยุคปัจจุบันได้มีการลอกเลียนแบบลวดลายแบบเก่า ซึ่งทำให้
 ทับหลังของอาคารหอสมุดวัดจำปามีลักษณะเหมือนกับทับหลังปราสาทพนมรุ้ง โดยมีได้สร้างสรรค์
 ลวดลายแตกต่างจากแบบเก่า มีเพียงการต่อเติมส่วนที่หายไปให้เกิดความสมบูรณ์บนทับหลัง ส่วน
 ลายรายละเอียดของลายเส้นนั้นอาจมีแตกต่างกัน อาทิ ลายเส้นของลายก้านขดที่ปรากฏบนหน้าบัน
 ศิลปะสมัยใหม่

ลวดลายประดับทับหลังทิศตะวันตก : ไม่ปรากฏการประดับตกแต่งทับหลังในฝั่งทิศตะวันตก

ลวดลายประดับทับหลังทิศเหนือ : ไม่ปรากฏการประดับตกแต่งทับหลังในฝั่งทิศเหนือ

ลวดลายประดับทับหลังทิศตะวันออก : ไม่ปรากฏการประดับตกแต่งทับหลังในฝั่งทิศ

ลวดลายประดับหน้าบันและกรอบซุ้ม

ทิศใต้ : หน้าบัน ปรากฏภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณสามเศียรเป็นแกนกลางของภาพมีซุ้ม
 ล้อมรอบประดับด้วยก้านขดคล้ายเลขแปดบริเวณกรอบนอก กรอบในประดับลายพलयเม็ด พื้นหลัง
 ประดับด้วยลายก้านขดที่ออกจากปากหน้ากาลบริเวณด้านข้างพร้อมใบไม้สามเหลี่ยมสามใบออกมา
 บริเวณกึ่งกลางและเชื่อมลวดลายเป็นคุ่ม้วนเข้าและม้วนออก ตกแต่งด้วยลายกระหนก ส่วนบริเวณ
 ตรงกลางมีลายอุษาคัลยดอกบัวตูมออกจากปากหน้ากาลโดยตรงพร้อมกับประดับลายก้านขด
 ด้านข้าง และส่วนปลายเพิ่มลวดลายกระหนกสามเหลี่ยม ปลายกรอบซุ้มยังคงประดับตกแต่งด้วย
 พญานาคทรงเครื่องห้าเศียร

รูปภาพที่ 796 หน้าบันพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณสามเศียร หน้าบันทางทิศใต้ อาคารหอสมุดวัดจำปา

อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

ใบระกาและช่อฟ้า ประดับตกแต่งด้วยลายก้านต่อดอก

รูปภาพที่ 797 ใบระกาประดับด้วยลายก้านต่อดอก

(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับหน้าบัน

รูปแบบของลวดลายประดับหน้าบันของปราสาทบันทายสรี อ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ลายประดับหน้าบันมักเป็นภาพเล่าเรื่องเล็กๆ หรืออาจมีเพียงลายหน้ากาลคายลาย ก้านขดกระจายทั่วพื้นที่ของหน้าบัน ซึ่งจากการสำรวจจึงพบว่าหน้าบันฝั่งทิศตะวันออกของหอพระมี ลักษณะคล้ายกับหน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทิศตะวันออกของปราสาทประธาน มีลักษณะเป็นภาพ จำหลักเล่าเรื่องพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณสามเศียรเหนือหน้ากาลคายก้านขดสามคู่ที่อยู่ระนาบ เดียวกัน ถัดขึ้นไปมีการแทรกภาพบุคคลคล้ายทำท่าร้ายรำติดกับก้านขดขนาดเล็กประดับด้านหลัง บุคคลด้วยลายกระหนก ประกอบกับประดับก้านขดที่ตกแต่งในแนวตั้ง

กรอบซุ้มประดับด้วยลายดอกซีกดอกซ้อนมีประจำยามคั่นปลายซุ้มประดับมกรคาย พญานาคทรงเครื่องห้าเศียรคายอุบะ และใบระกาประดับลายก้านขดซึ่งจะแตกต่างจากใบระกาที่ อาคารหอสมุดวัดจำปา อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

รูปภาพที่ 798 หน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทิศตะวันออกของปราสาทประธาน
ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา.

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 799 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับหน้าบัน ระหว่าง
 ก. หน้าบันทางทิศใต้ อาคารหอสมุดวัดจำปา อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
 ข. หน้าประตูทางเข้ามณฑปทิศตะวันออกของปราสาทประธาน ปราสาทบันทายสีรี ประเทศกัมพูชา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่า ภาพรวมของหน้าบันทั้งสองนี้ดูคล้ายคลึงกันมาก แต่หากพิจารณาแต่ละส่วน จะพบว่า ช่างสมัยปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนค่อนข้างเยอะ อาทิ ขนาดของช้างเอราวัณและ พระอินทร์ ตลอดจนหน้ากาลที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่เมื่อเป็นภาพจำหลักหน้าบันของหอพระแห่งนี้ แต่เนื่องด้วยหน้าบันแห่งนี้ได้มีการสร้างสรรค์เพิ่มเติมจากส่วนที่เคยมีมา คือบริเวณส่วนล่างของหน้ากาล ที่มีการประดับหน้ากาลคายนางอุเบประดับด้วยลายก้านขดทั้งสองฝั่งของนางอุเบ ตลอดจนเพิ่มพื้นหลังด้วยก้านขดขนาดใหญ่เพื่อให้เหมาะสมกับพื้นที่ว่างบริเวณส่วนล่างของหน้าบัน

โครงสร้างแกนหลักของลายก้านขดมีการปรับโดยก้านขดคู่แรกถูกเน้นให้มีขนาดใหญ่และวางตำแหน่งที่สูงขณะก้านขดอีกสองคู่ให้มีขนาดเล็กลง ส่วนรายละเอียดภายในก้านขดกระหนกมีความโค้งกลมมากกว่าแบบเก่าและมีขนาดใหญ่ขึ้นเช่นกัน ทำให้ลายไม่มีพื้นที่ว่าง ส่วนด้านหลังและด้านบนของพระอินทร์ถูกตัดทอนออกไปให้เหลือแค่ปลายของใบไม้สามเหลี่ยมและก้านขดขนาดเล็ก

จึงสรุปได้ว่าช่างสมัยใหม่ได้มีการสร้างสรรค์เพิ่มเติมจากส่วนที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะรูปแบบเก่าอย่างลวดลายประดับหน้าบันประตูทางเข้ามณฑลปราสาทประธาน ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา

ทิศตะวันตกและทิศตะวันออก (อาคารหลัก) : หน้าบัน เป็นการประดับรวมลวดลาย โดยภาพที่เด่นที่สุดและเป็นศูนย์กลางของหน้าบัน คือ ภาพพระศิวะนาฏราช ร่ายรำบนฐานประดับตกแต่งด้วยลายก้านขดแทรกภาพเทวดาเล่นดนตรีในก้านขด เหนือพระศิวะ ตกแต่งด้วยหน้ากาลคายท่อนมาลัยเป็นซุ้มก้านขด ตกแต่งลวดลายด้วยลายใบไม้ม้วนและกระหนกใบไม้สามเหลี่ยม ลวดลายประดับด้านล่างแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนด้านซ้ายและขวา เป็นภาพบุคคลนั่งบนฐานสี่เหลี่ยมในซุ้มจำลองอาคาร ส่วนบริเวณตรงกลาง เป็นทับหลังประดับลวดลายหน้ากาลคายท่อนมาลัยแบ่งเป็นสี่เหลี่ยม โดยส่วนสี่เหลี่ยมประดับตกแต่งด้วยหน้าพญาครุฑคายอุบะเป็นใบไม้ม้วนและบัวขาบ ปลายท่อนมาลัยประดับด้วยใบไม้ม้วนแทรกภาพบุคคลทำท่าคล้ายพ่อนรำ ด้านบนท่อนมาลัยประดับตกแต่งกระหนกใบไม้สามเหลี่ยม

รูปภาพที่ 800 หน้าบันคิวนาฏราช หน้าบันทางทิศตะวันตกและทิศตะวันออกของอาคารหลัก
อาคารหอสมุดวัดจำปา อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ข้อฟ้า ตกแต่งด้วยลวดลายก้านต่อดอกโดยแทรกภาพพระพุทธรูปปางสมาธิบนลาย
ใบไม้ม้วน

รูปภาพที่ 801 ข้อฟ้าประดับด้วยลายก้านต่อดอกและแทรกพระพุทธรูปปางสมาธิ
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ใบระกา ตกแต่งด้วยลวดลายก้านต่อดอกโดยแทรกภาพพระพุทธรูปปางสมาธิซุ้ม ล้อมรอบ และประดับลวดลายด้วยลายกระหนกใบไม้สามเหลี่ยม

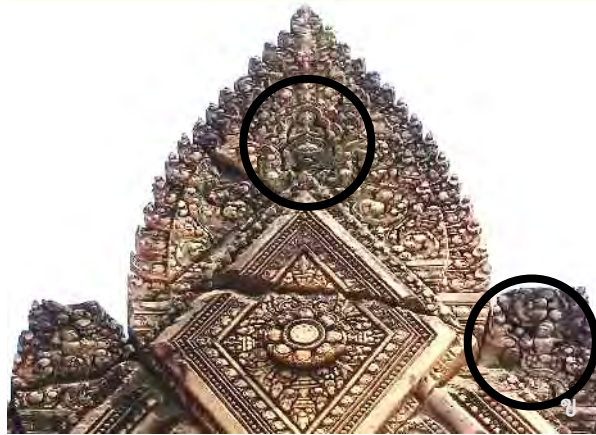
รูปภาพที่ 802 ใบระกาประดับด้วยลายก้านต่อดอกและแทรกภาพพระพุทธรูปปางสมาธิ
(ที่มา: ผู้วิจัย)

อิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับซุ้มฟ้าแทรกใบหน้ากาลบนกรอบซุ้มประตู

ภาพสลักใบหน้ากาลมักจะปรากฏบนยอดหรือซุ้มฟ้าของกรอบซุ้มประตูทางเข้าชั้น ในทางทิศตะวันออก ฝั่งทิศตะวันตก ปราสาทบันทายสรี หากแต่มีเทพพนมอยู่เหนือหน้ากาลขนาดเล็ก และยังปรากฏบนกรอบหน้าบันปราสาทประธานทางทิศตะวันออก ปราสาทหินเมืองต่ำ อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ แต่มิได้พบหน้ากาลแทรกบนซุ้มฟ้าแต่อย่างใด ซึ่งส่วนมากจะปรากฏเป็นภาพพญานาค เทวดา พระพุทธรูปหรือ ฤาษี เป็นส่วนใหญ่

รูปภาพที่ 803 ซุ้มฟ้าประดับฤาษี หน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทิศใต้ ปราสาทประธาน
ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 804 แสดงการเปรียบเทียบลายช่อฟ้าแทรกใบหน้ากาล ระหว่าง
 ก. ช่อฟ้าและใบระกาประดับลายก้านตอดอกแทรกพระพุทธรูปทรงเครื่องปางสมาธิ
 บนหน้าบันทิศตะวันออกและตะวันตก หอสมุดวัดจำปา อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
 ข. ช่อฟ้าประดับลายใบหน้ากาล ชุ่มประตูชั้นในทางทิศตะวันออก ฝั่งทิศตะวันตก จังหวัดเลียมเรียบ
 ประเทศกัมพูชา

ปลายซุ้มประดับด้วยพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร

รูปภาพที่ 805 ปลายซุ้มประดับด้วยพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับหน้าบัน

รูปแบบของลวดลายประดับหน้าบันของปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ
จ.บุรีรัมย์

หน้าบันเล่าเรื่องพระศิวนาฏราชที่ปราสาทพนมรุ้ง คือหน้าบันแสดงถึงอากัปกิริยาร่ายรำและยกเท้าซ้ายขึ้นเล็กน้อย มีสิบกกร เส้นผมที่ฟรุ้งฟริ้วที่แสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็วของพระศิวะบนแท่นฐานบัวลูกฟักประดับลวดลายดอกชีกดอกซ้อน ประกอบกับมีภาพบุคคลทั้งสองข้างเหนือภาพบุคคลมีซุ้มด้านบนเหนือศรีษะ พื้นหลังของหน้าบันประดับโดยมีการเว้นช่องว่างอย่างเหมาะสม มีได้ประดับลายก้านขดหรือลายพันธุ์พฤกษา มีเพียงเส้นริ้วคล้ายซุ้มจำลองเป็นเส้นเล็กๆคั่นด้วยลายดอกไม้วงกลมคล้ายกับดอกไม้จำพวกดอกดาวเรือง ส่วนยอดบนประดับเป็นดอกไม้สี่เหลี่ยม บริเวณกรอบซุ้มมีการประดับหลายชั้น แต่มีได้ประดับลวดลายภายในกรอบซุ้มใหญ่ปรากฏเพียงสายรัดที่ประดับด้วยดอกประจำยามบริเวณส่วนโค้งของซุ้ม ใบระกาประดับด้วยลายก้านต่อดอก และส่วนปลายซุ้มประดับด้วยพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรทั้งสองข้าง ซึ่งหน้าบันของอาคารหอสมุดวัดจำปามีความคล้ายกับหน้าบันของปราสาทพนมรุ้งเนื่องจากโครงสร้างกรอบซุ้ม และการแสดงอากัปกิริยาร่ายรำที่มีความใกล้เคียงกัน และอาจส่งอิทธิพลต่อศิลปะร่วมแบบเขมรในศิลปะสมัยใหม่ได้

รูปภาพที่ 806 หน้าบันเล่าเรื่องภาพจำหลักคือนาฏราช ประตู่ทางเข้ามณฑป ทางทิศตะวันออกของ
ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายประดับหน้าบันของปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

หน้าบันคือนาฏราชแห่งนี้ค่อนข้างชำรุดไปมาก จึงไม่สามารถทราบถึงรายละเอียดของภาพพระศิวะและการประดับลวดลายพื้นหลังของหน้าบันได้ จากการศึกษาพบว่ามีความชำรุด ส่วนของพระกร และพระบาท จึงไม่สามารถเห็นว่ามิกีกร หรือยกพระบาทข้างไหน แต่ทราบว่า พระองค์ได้มีการร่ายรำบนฐานบัวลูกแก้วอกไก่ประดับลายกลีบบัว ทั้งสองข้างเป็นภาพบุคคลที่มีจำนวนมากว่าที่ปราสาทพนมรุ้ง ส่วนด้านหลังของพระศิวะ ปรากฏคล้ายซุ้มที่มีลักษณะพริ้วตกแต่งด้วยใบไม้สามเหลี่ยมขนาดเล็กประดับด้วยดอกไม้วงกลมคล้ายดอกดาวเรืองและส่วนปลายเป็นยอดแหลม กรอบซุ้มมิได้มีการประดับตกแต่งลวดลาย มีเพียงประดับขอบของกรอบซุ้มเล็กน้อย ส่วนกรอบซุ้มที่เรียบปรากฏสันคมตรงกลางชัดเจน ใบระกาประดับด้วยลายก้านต่อดอก และปลายซุ้มประดับพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร

รูปภาพที่ 807 หน้าบนเล่าเรื่องภาพจำหลักคือนาฏราช ประตู่ทางเข้ามณฑป ทางทิศใต้ของ
ปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 808 แสดงการเปรียบเทียบปลายเล่าเรื่องคิวนาฏราช ระหว่าง
 ก. หน้าบันเล่าเรื่องภาพจำหลักคิวนาฏราช ประตู่ทางทิศตะวันตกและทิศตะวันออกของ
 อาคารหอสมุดวัดจำปา อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
 ข. หน้าบันเล่าเรื่องภาพจำหลักคิวนาฏราช ประตู่ทางเข้ามณฑป ทางทิศตะวันออกของ
 ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
 ค. หน้าบันเล่าเรื่องภาพจำหลักคิวนาฏราช ประตู่ทางเข้ามณฑป ทางทิศใต้ของปราสาทประธาน
 ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

เนื่องจากหน้าบันขนาดใหญ่แห่งนี้มีรวมกันระหว่างส่วนของหน้าบันและส่วนของทับ
 หลังภายในหน้าบันขนาดใหญ่ ลวดลายประดับจึงถูกแบ่งเป็นส่วนด้วยรูปร่างของสิ่งนั้น ซึ่งในที่นี้
 หมายถึง ได้นำทับหลังมาประกอบและต่อกันเป็นแนวยาวซึ่งกลายเป็นลายหน้ากระดาน ต่อเชื่อมกับ
 ลายของภาพบุคคลในซุ้มที่เราจะเห็นการตกแต่งแบบนี้บริเวณส่วนพื้นที่ที่เป็นหน้ากระดานยาวและมี
 พื้นที่ความสูงจำกัด ผู้วิจัยจึงแบ่งหน้าบันขนาดใหญ่นี้ออกเป็นสองส่วน คือ ส่วนที่เป็นหน้าบัน และ

ส่วนที่เป็นทับหลังเชื่อม เพื่อสะดวกแก่การวิเคราะห์เกี่ยวกับอิทธิพลของศิลปะร่วมแบบเขมรสู่ศิลปะสมัยใหม่

นอกจากนี้บริเวณลายเหนือพระศิวะ มีการแทรกใบหน้ากาลคายท่อนมาลัยก่อนจะเชื่อมกับลายก้านขดที่เป็นพื้นหลังของหน้าบัน จากการพิจารณาแล้วช่างอาจได้รับอิทธิพลจากหน้าบันทิศตะวันออก ปราสาทประธาน ปราสาทเมืองต่ำ อำเภอบางขัน จังหวัดบุรีรัมย์

รูปภาพที่ 809 แสดงการเปรียบเทียบลายหน้ากาลคายท่อนมาลัยประดับหน้าบัน ระหว่าง
ก. หน้าบันเล่าเรื่องภาพจำหลักคิวนาฏราช ประติมากรรมทิศตะวันตกและทิศตะวันออกของอาคารหอสมุด

วัดจำปา อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

ข. หน้าบันพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ประติมากรรมเข้าทิศตะวันออก ปราสาทประธาน

ปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับทับหลัง

รูปแบบของลวดลายประดับทับหลังทิศตะวันออกของปราสาทบรีวารหลังเหนือปราสาทบันทายสรี อ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ลายประดับทับหลังของปราสาทบรีวารหลังเหนือนี้ โครงสร้างหลัก มีการแบ่งเสี้ยวท่อนมาลัยอย่างชัดเจนโดยแทรกใบหน้าของพญาครุฑคายอุบะก้านต่อดอกและส่วนปลายปรากฏใบไม้ฉนวนทั้งสองข้าง บริเวณกึ่งกลางทับหลังประดับภาพจำหลักเล่าเรื่องพระอินทร์อยู่ในซุ้มทรงช้างเอราวัณหนึ่งเศียร บริเวณฐานข้างประดับด้วยครุฑหนึ่งคู่ กำลังทำท่าคล้ายร้ายรำ พื้นหลังด้านบนประดับใบไม้สามเหลี่ยมที่ประกอบด้วยก้านขด ส่วนปลายท่อนมาลัยประดับด้วยใบไม้ฉนวนแทรกพญาครุฑกำลังร้ายรำ กรอบบนของทับหลังประดับด้วยลายบัวหงาย และใบไม้สามเหลี่ยมคล้ายฟันปลา

ลวดลายประดับทับหลังประดับหน้าบันของอาคารหอสมุดวัดจำปา อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ จึงมีความคล้ายหรือได้รับแรงบันดาลใจมาจากทับหลังปราสาทบรีวารหลังเหนือ ในส่วนของท่อนมาลัยและการแบ่งเสี้ยว ตลอดจนปลายท่อนมาลัย

รูปภาพที่ 810 ทับหลังประตูทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ปราสาทบันทายศรี

ประเทศกัมพูชา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายประดับทับหลังประตูทางเข้าทางทิศตะวันออกเฉียงคดชั้นใน ปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

ลายประดับทับหลังประตูทางเข้าทิศตะวันออกเฉียงคดชั้นในของปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์ แห่งนี้ โครงสร้างหลักของทับหลัง มีลักษณะท่อนมาลัยแบ่งเป็นเสี้ยวชัดเจนด้วยอุบะบัวขาบ และเชื่อมด้วยลายใบไม้ม้วนบริเวณท่อนมาลัย ศูนย์กลางของทับหลังประดับด้วยหน้ากาลคายท่อนมาลัยมีลื่นออกมาเป็นสามเหลี่ยมด้านบนหน้ากาลประดับช่อก้านต่อดอก ส่วนพื้นหลังด้านบนประดับลายใบไม้สามเหลี่ยมที่ประกอบลายด้วยก้านขด ปลายท่อนมาลัยประดับด้วยใบไม้ม้วนและลายกระหนก

รูปภาพที่ 811 ทับหลังประตูทางเข้าทิศตะวันออกเฉียงคดชั้นใน ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 812 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับทับหลัง ระหว่าง
 ก.ทับหลังประดับหน้าบัน ทางทิศตะวันตกและทิศตะวันออกของอาคารหลัก

อาคารหอสมุดวัดจำปา จ.บุรีรัมย์

ข.ทับหลังประตูทิศตะวันออกปราสาทบรีวารหลังเหนือ ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา

ค.ทับหลังประตูทางเข้าทิศตะวันออกกระเบื้องคดชั้นใน ปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างยุคปัจจุบันได้มีการนำจุดเด่นหรือความงามในแต่ละรูปแบบมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ลวดลายประดับในศิลปะสมัยใหม่ อาทิ การแบ่งเสี้ยวท่อนมาลัยด้วยการแทรกใบหน้าพญาครุฑ หรือ ใบหน้ากาลที่คายท่อนมาลัยที่ถูกปรับมีเพียงลายก้านต่อดอกเป็นต้น ซึ่งหากสังเกตลายเส้นและอัตราส่วนของลายแล้ว มีการปรับเปลี่ยนไปค่อนข้างมาก จึงแสดงให้เห็นว่า ทับหลังศิลปะสมัยใหม่นั้นได้มีการปรับโครงสร้างในส่วนของหน้ากาลที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่ขึ้น ใบไม้มีขนาดใหญ่อขึ้น แต่หน้าครุฑบริเวณแบ่งเสี้ยวท่อนมาลัยมีขนาดเล็กกว่าศิลปะรูปแบบเก่าและมีขนาดของปากที่ใหญ่กว่าด้วย

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับทับหลัง

ลายบุคคลหรือฤาษีในซุ้มต่อกันทั้งสองข้าง ลักษณะเสาเป็นแบบเสากลมโค้งเล็กน้อย ด้านบนประดับซุ้มกระหนกเล็ก บุคคลประทับนั่งบนแท่นสี่เหลี่ยมเรียบ เมื่อเทียบกับลายทับหลังฤาษีของปราสาทพนมรุ้ง และปราสาทนครวัด จะพบว่ามีลักษณะทำนองที่ไม่เหมือนกัน แต่ลักษณะการประดับซุ้มคล้ายกัน จึงอาจกล่าวสรุปได้ว่าช่างยุคปัจจุบันได้รับแรงบันดาลใจจากศิลปะแบบเก่าและสร้างสรรค์แบบใหม่ขึ้นเป็นงานสมัยใหม่

รูปภาพที่ 813 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับทับหลัง ระหว่าง
ก. ทับหลังประดับหน้าบัน ทางทิศตะวันตกและทิศตะวันออกของอาคารหลัก

อาคารหอสมุดวัดจำปา จ.บุรีรัมย์

ข. ทับหลังประติมากรรมในโถงปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ค. ทับหลังประดับทางเดินขึ้นปราสาทนครวัด จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

จากภาพรวมทั้งหมดของหน้าบันอาคารหอสมุดวัดจำปา อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ จะเห็นได้ว่าช่างสมัยใหม่ได้มีการนำจุดเด่นของแต่ละรูปแบบมาสร้างสรรค์ลวดลายแบบผสมผสานขึ้นมา โดยยังคงยึดหลักโครงสร้างแบบเดิมอยู่ และยังมีการปรับอัตราส่วนหรือขนาดไป

ตามพื้นที่ด้วย ซึ่งทำให้ลวดลายที่ลอกเลียนแบบจากของเดิมนั้นเปลี่ยนไป ตลอดจนช่างได้นำลวดลายที่เคยสร้างสรรค์และประดับตกแต่งสถานที่ที่ก่อสร้างขึ้นก่อนมาแล้ว และมีการเพิ่มเติมลวดลายขึ้นมาใหม่เพื่อให้สมบูรณ์และเหมาะสมตามพื้นที่ว่างของสถาปัตยกรรม หน้าบันขนาดใหญ่ของอาคารหอสมุดวัดจำปา จึงมีการรวมลวดลายประดับขึ้น โดยการผสมระหว่างลายแบบเก่าและลายแบบใหม่ตลอดจนลายใหม่ขึ้นมา แต่ยังคงความเป็นรูปแบบศิลปะเขมรที่เต็มไปด้วยลวดลายที่มีความประณีตและงดงาม

ทิศตะวันตกและทิศตะวันออก (อาคารย่อย) : หน้าบัน ปรากฏภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณสามเศียรเป็นแกนกลางของภาพมีซุ้มล้อมรอบประดับด้วยก้านขดคล้ายเลขแปดบริเวณกรอบนอก กรอบในประดับลายพलयเม็ดกลม พร้อมทั้งมีสายรัดตรงซุ้มที่มีลวดลายดอกประจํายามตรงกลาง ปลายซุ้มประดับมกรคายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร ใบระกาประดับตกแต่งด้วยลายก้านต่อดอกภายใน ส่วนพื้นหลังประดับด้วยลายก้านขดที่ออกจากปากหน้ากาลพร้อมใบไม้สามเหลี่ยมสามใบ ออกมาบริเวณกึ่งกลางและเชื่อมลวดลายเป็นคุ่ม้วนเข้าและม้วนออก ตกแต่งด้วยลายกระหนก

รูปภาพที่ 814 หน้าบันพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณสามเศียร หน้าบันทางทิศตะวันตกและตะวันออกของอาคารย่อย อาคารหอสมุดวัดจำปา อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การได้รับอิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับหน้าบัน

รูปแบบของลวดลายประดับหน้าบันของปราสาทบันทายสรี อ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ลายประดับหน้าบันมักเป็นภาพเล่าเรื่องเล็กๆ หรืออาจมีเพียงลายหน้ากาลคายลาย ก้านขดกระจายทั่วพื้นที่ของหน้าบัน ซึ่งจากการสำรวจจึงพบว่าหน้าบันฝั่งทิศตะวันออกของหอพระมี ลักษณะคล้ายกับหน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทิศตะวันออกของปราสาทประธาน มีลักษณะเป็นภาพ จำหลักเล่าเรื่องพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณสามเศียรเหนือหน้ากาลคายก้านขดสามคู่ที่อยู่ระนาบ เดียวกัน ถัดขึ้นไปมีการแทรกภาพบุคคลคล้ายทำท่าร้ายรำดีดกับก้านขดขนาดเล็กประดับด้านหลัง บุคคลด้วยลายกระหนก ประกอบกับประดับก้านขดที่ตกแต่งในแนวตั้ง

กรอบซุ้มประดับด้วยลายดอกซีกดอกซ้อนมีประจายามคั้นปลายซุ้มประดับมกรคาย พญานาคทรงเครื่องห้าเศียรคายอุบะ และใบระกาประดับลายก้านขดซึ่งจะแตกต่างจากใบระกาที่ อาคารหอสมุดวัดจำปา อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

รูปภาพที่ 815 หน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทิศตะวันออกของปราสาทประธาน

ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 816 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับหน้าบัน ระหว่าง
 ก. หน้าบันพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณสามเศียร หน้าบันทางทิศตะวันตกและทิศตะวันออกของ
 อาคารย่อย อาคารหอสมุดวัดจำปา อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
 ข. หน้าประตูทางเข้ามณฑปทิศตะวันออกของปราสาทประธาน ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่า ภาพรวมของหน้าบันทั้งสองนี้ดูคล้ายคลึงกันมาก แต่หากพิจารณาแต่ละส่วน จะพบว่า ช่างสมัยปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนค่อนข้างเยอะ อาทิ ขนาดของช้างเอราวัณและพระอินทร์ ตลอดจนหน้ากาลที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่เมื่อเป็นภาพจำหลักหน้าบันของหอสมุดแห่งนี้

โครงสร้างแกนหลักของลายก้านขดมีการปรับโดยก้านขดคู่แรกถูกเน้นให้มีขนาดใหญ่และวางตำแหน่งที่สูงขณะก้านขดอีกสองคู่ให้มีขนาดเล็กลง ส่วนรายละเอียดภายในก้านขดกระหนกมีความโค้งกลมมากกว่าแบบเก่าและมีขนาดใหญ่ขึ้นเช่นกัน ทำให้ลายไม่มีพื้นที่ว่าง ส่วน

ด้านหลังและด้านบนของพระอินทร์ถูกตัดทอนออกไปให้เหลือแค่ปลายของใบไม้สามเหลี่ยมและก้าน
ขดขนาดเล็ก ตลอดจนส่วนด้านล่างของหน้ากาลมิได้มีการสร้างสรรค์ลวดลายเพิ่มคล้ายกับหน้าบันฝั่ง
ทิศใต้ เนื่องจากพื้นที่หน้าบันค่อนข้างสูงจึงต้องมีการเพิ่มเติมลวดลายขึ้นตามลำดับ

ทิศเหนือ : ไม่ปรากฏการตกแต่งหน้าบัน

ลวดลายประดับหัวเสา

ตกแต่งด้วยฐานบัวลูกแก้วอกไก่แบบเรียบ โดยรอบอาคาร ทั้ง 4 ทิศ ไม่ปรากฏการ
ตกแต่งลวดลายประดับใดๆ

รูปภาพที่ 817 หัวเสาประดับบัวลูกแก้วอกไก่แบบเรียบมิได้ประดับตกแต่งลวดลายใดๆ
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลวดลายประดับส่วนเครื่องบน

หลังคา บริเวณหลังคาเป็นทรงโค้งเกือกม้า ประดับบราลีรูปทรงดอกบัวด้านส่วนเป็น
สันหรือมุมของหลังคา

รูปภาพที่ 818 หลังคาประดับบราลีลักษณะคล้ายดอกบัวตูม
(ที่มา: ผู้วิจัย)

จากการสำรวจสรุปได้ว่า จุดเด่นของการประดับลวดลายสถาปัตยกรรมหอสมุดวัดจำปา อำเภอบริหารกิจ จังหวัดบุรีรัมย์ มีดังนี้

1. ลายก้านขดที่ภายในตกแต่งด้วยขดม้วน ทั้งประเภทที่ตกแต่งขดม้วนที่มีขนาดหลากหลายและขนาดที่ค่อนข้างเท่ากัน และลวดลายสามารถปรับเปลี่ยนโครงสร้างสลับกันไปมาได้อย่างเหมาะสม
2. การผสมระหว่างลายก้านขดกับลายก้านขดบนใบระกา ตลอดจนการแทรกพระพุทธรูปทรงเครื่องเขมรปางสมาธิอีกด้วย

รูปภาพที่ 819 การผสมระหว่างลายก้านขดกับลายก้านขดบนใบระกาและการแทรกภาพ

พระพุทธรูปปางสมาธิในก้านขด

(ที่มา: ผู้วิจัย)

สิ่งก่อสร้างอื่นๆ

ซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

รูปภาพที่ 820 ซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ตั้งอยู่บนถนนทางหลวงหมายเลข 2447 (บุรีรัมย์บ้านพลวง) ฝั่งตรงข้ามทางทิศใต้เป็นอาคารพาณิชย์ซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส นี้ ถูกสร้างขึ้น ระหว่างปีพุทธศักราช 2555-2557 เป็นซุ้มประตูก่ออิฐถือปูน รูปแบบซุ้มประตูจำลองประตูทางเข้าปราสาทเขมรมีมุขด้านข้างประดับหน้าบันและกรอบซุ้มมกรคายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร มีหลังคาทรงจั่วโค้งเกือกม้าประดับบราลีคล้ายดอกบัวตูม ด้านบนของมุขทั้ง 2 ข้าง รองรับน้ำหนักทั้งหมดด้วยฐานไพทีหน้ากระดานเรียบ โคนเสาและหัวเสาประดับฐานบัวลูกแก้วอกไก่ทั้งหมด 8 ต้น เสา 4 ต้นบริเวณซุ้มประตูทางเข้ารองรับส่วนที่เป็นหน้าบัน 2 ชั้น ประดับกรอบซุ้มไม่มีใบระกา ปลายซุ้มประดับมกรคายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร ส่วนยอดประดับฐานบัวลูกฟักด้านบนประกอบด้วยบันแถลงปรากฏภาพราหูทั้ง 4 ทิศ และส่วนยอดสุดดอกบัวตูม 3 ชั้น

ลวดลายประดับส่วนฐาน

ประดับตกแต่งด้วยฐานด้วยฐานไพที 1 ชั้น หน้ากระดานเรียบ ไม่ปรากฏการประดับตกแต่งใดๆ

ทวารบาล เป็นยักษ์ประดับตกแต่งด้านหน้าทางเข้า

รูปภาพที่ 821 ทวารบาลยักษ์คู่ ซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลวดลายประดับส่วนเรือนธาตุ

ลวดลายประดับโคนเสา

ตกแต่งด้วยฐานบัวลูกแก้วอกไก่เรียบ ไม่ปรากฏการประดับตกแต่งลวดลายใด

ลวดลายประดับเสาติดผนัง

เนื่องจากการตกแต่งลวดลายประดับบริเวณเสาติดผนังมีลักษณะเหมือนกัน ทั้ง 4 ทิศ ซึ่งมีลวดลายประดับ ดังนี้

ประดับตกแต่งด้วยโครงสร้างแกนหลักตรงกลางด้วยลายก้านต่อดอก แทรกใบหน้ากาล คายใบไม้ฉนวนออกตกแต่งด้วยเชื่อมลายเป็นลายกระหนกสามเหลี่ยมและตกแต่งกรอบเสาติดผนังด้วยลายพลอยเม็ดกลม ภาพรวมของลายจึงมีลักษณะโครงสร้างรอบนอกแบบลายก้ามปู

รูปภาพที่ 822 ลายกำมปู หน้ากาลคายใบไม้ม้วน   รูปภาพที่ 823 รายละเอียดลายกำมปู
 ระดับเสาดิตตผนัง ชุมประตูดักกษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

อิทธิพลรูปแบบของลวดลายกำมปู หน้ากาลคายใบไม้ม้วนระดับเสาดิตตผนัง

จากการตรวจสอบจะพบว่าลายเสาดิตตผนังของชุมประตูดักกษิณาวาส อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบบันทายสรีอย่างชัดเจน

รูปแบบของลวดลายกำมปูระดับเสาดิตตผนังประตูทางเข้าทางทิศตะวันออกของปราสาทบันทายสรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ลายกำมปูประกอบด้วย ลายก้านขด ก้านต่อดอกและลายกระหนก ตลอดแทรกใบหน้าสัตว์ อาทิ หน้าพญาครุฑ และหน้ากาลคายก้านขดม้วนออกจากกัน ด้านล่างก้านขดประดับด้วยลายกระหนกเรียวยาว ส่วนด้านบนจะมีขนาดที่สั้นกว่า ทั้งหมดสามชั้นด้านบนสุดเป็นปลายก้านต่อดอก

รูปภาพที่ 824 ลายก้ามปู ประดับเสาดัดผนังประตูทางเข้า
ทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
รูปภาพที่ 825 รายละเอียดลายก้ามปู
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 826 แสดงการเปรียบเทียบลายก้ามปูประดับเสาดัดผนัง ระหว่าง
ก. ลายก้ามปูเสาดัดผนัง ซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
ข. เสาดัดผนังประตูทางเข้าทิศตะวันออกปราสาทบันทายสรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

จากภาพจะเห็นว่าช่างสมัยปัจจุบันได้ถอดแบบลวดลายจากแบบเก่า ซึ่งลวดลายมีความคล้ายมากแต่หากสังเกตรายละเอียดภายในของลายก็จะแตกต่างกันไม่มากนัก เนื่องจากอัตราส่วนที่อาจจะแปรตามพื้นที่หรือขนาดของสถาปัตยกรรม และประดับแค่ลายหน้ากาลเท่านั้น ไม่มีมีการสลับลายหน้าครุฑเหมือนลายแบบเก่า

ลวดลายเสาประดับกรอบประตู

เสาประดับกรอบประตู ไม่ปรากฏการประดับตกแต่งใดๆ

หน้าต่าง ไม่ปรากฏการตกแต่งหน้าต่าง

ลวดลายประดับทับหลัง

ทับหลัง ไม่ปรากฏการตกแต่งทับหลัง แต่มีการตกแต่งส่วนผนังด้านในทั้งสองข้าง เป็นภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติ

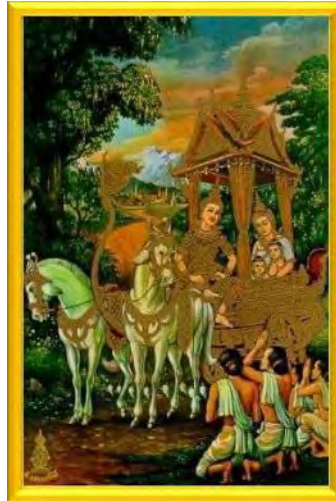
รูปฝังทิศตะวันออก เป็นภาพจากเรื่อง พระเวสสันดรชาดก โดยสันนิษฐานว่าเป็นกัณฑ์ที่ 3 ทานกัณฑ์ คือ ภาพพราหมณ์ทูลขอรถและม้าระหว่างทางที่พระองค์กำลังเสด็จไปที่ป่าหิมพานต์

รูปภาพที่ 827 ภาพพระเวสสันดร ตอนพราหมณ์ขอรถและม้า ประดับผนังทิศตะวันออก
 ชุมประตู่วัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

อิทธิพลรูปแบบของภาพเล่าเรื่องพระเวสสันดรชาดกประดับเรือนธาตุ

เนื่องจากภาพที่ปรากฏบนผนังด้านในของชุมประตู่วัดทักษิณาวาสเป็นรูปที่มาจาก
 ภาพวาดของสำนักพิมพ์ ส.ธรรมภักดี ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาจากภาพถ่ายบนเว็บไซต์ ดังนี้

รูปภาพที่ 828 มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 3 ทานกัณฑ์ พระเวสสันดรพระราชทานม้าและ
ราชรถแก่พราหมณ์ที่ตามมาขออนอกเมือง

(ที่มา: วัดทอง. “กัณฑ์ที่ 3 ทานกัณฑ์” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

<http://watthong.com/index.php/en/2014-12-09-01-22-19> [ม.ป.ป.]. สืบค้น 20 ธันวาคม
2562.)

รูปฝั่งทิศตะวันตก เป็นภาพจากเรื่อง พระเวสสันดรชาดกเช่นกัน โดยสันนิษฐานว่า
เป็น กัณฑ์ที่ 13 นครกัณฑ์ คือ ภาพหกกษัตริย์เสด็จกลับเมือง และการลาผนวชเพื่อกลับมาขึ้น
ครองราชย์ที่เมืองพระนคร

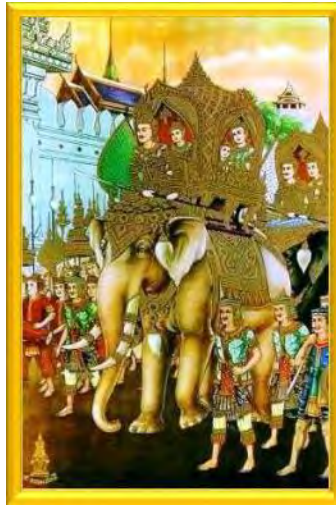

รูปภาพที่ 829 ภาพพระเวสสันดร ตอนหกษัตริย์เสด็จกลับเมือง ประดับผนังทิศตะวันตก
 ชุมประตู่วัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

อิทธิพลรูปแบบของภาพเล่าเรื่องพระเวสสันดรชาดกประดับเรือนธาตุ

เนื่องจากภาพที่ปรากฏบนผนังด้านในของชุมประตู่วัดทักษิณาวาสเป็นรูปที่มาจาก
 ภาพวาดของสำนักพิมพ์ ส.ธรรมภักดี ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาจากภาพถ่ายบนเว็บไซต์ ดังนี้

รูปภาพที่ 830 มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 13 นครกัณฑ์ ทกษัตริย์นำพยุหโยธาเสด็จกลับสู่พระนคร
แล้วขึ้นครองนครเชตุครแทนพระราชบิดา
(ที่มา: วัดทอง. “กัณฑ์ที่ 3 ทานกัณฑ์” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
<http://watthong.com/index.php/en/2014-12-09-01-27-44> [ม.ป.ป.]. สืบค้น 20 ธันวาคม
2562.)

พบว่าช่างยุคปัจจุบัน ได้นำภาพวาดเก่า มาคัดลอกลาย หากภาพมีความ
เหมาะสมกับพื้นที่ หรือสัดส่วนภาพของภาพอาจมีปรับเปลี่ยนไปตามพื้นที่เช่นกัน แต่หากภาพต้นแบบ
มีลักษณะที่เล็ก ช่างก็จะเพิ่มเติมภาพ โดยการนำส่วนที่มีในภาพอยู่แล้วมาทำซ้ำขึ้น จึงมิได้มีการ
เปลี่ยนเอกลักษณ์ของผลงานแบบเก่าแต่อย่างใด หากแต่มีอัตราส่วนหรือขนาดหรือการซ้ำจำนวนขึ้น
ตามพื้นที่สถาปัตยกรรมศิลปะสมัยใหม่เท่านั้น

ลวดลายประดับหน้าบันและกรอบซุ้ม

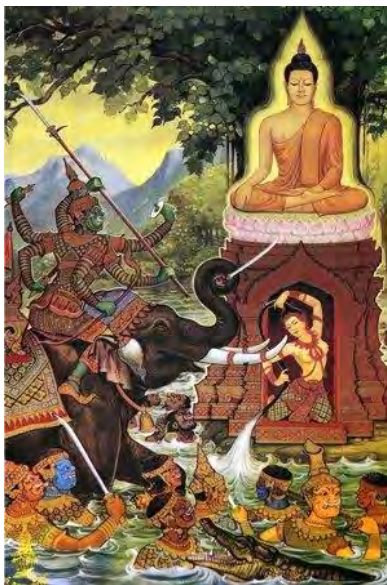
ทิศใต้ (ด้านหน้า) ปรางค์ภาพพุทธประวัติ ตอน ฌกญมาร จุดเด่นหรือศูนย์กลางของ
หน้าบันคือรูปพญามารี่ข้างที่กำลังจะเข้าไปทำร้ายพระสั้มาสัมพุทธเจ้า ด้านล่างเป็นพญามารี่
กำลังจมน้ำขณะพระแม่ธรณีบีบมวยผม ได้ฐานพระสั้มาสัมพุทธเจ้า

รูปภาพที่ 831 หน้าบันทึกได้ประดับภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนมัจจุมาร
 ชุมประตู่วัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

อิทธิพลรูปแบบของภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติประดับหน้าบัน

เนื่องจากภาพที่ปรากฏบนผนังด้านในของชุมประตู่วัดทักษิณาวาสเป็นรูปที่มาจาก
 ภาพวาดของสำนักพิมพ์ ส.ธรรมภักดี ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาจากภาพถ่ายบนเว็บไซต์ ดังนี้

รูปภาพที่ 832 ภาพพุทธประวัติ ตอน ผจญมาร

(ที่มา: teerapong081 พระพุทธศาสนา ศาสนาสำคัญของโลก. “พุทธประวัติ ผจญมาร” [ออนไลน์].
เข้าถึงได้จาก: <https://teerapong081.wordpress.com/category/พุทธประวัติ/พุทธประวัติ-ตอน-ผจญมาร> [ม.ป.ป.]. สืบค้น 20 ธันวาคม 2562.)

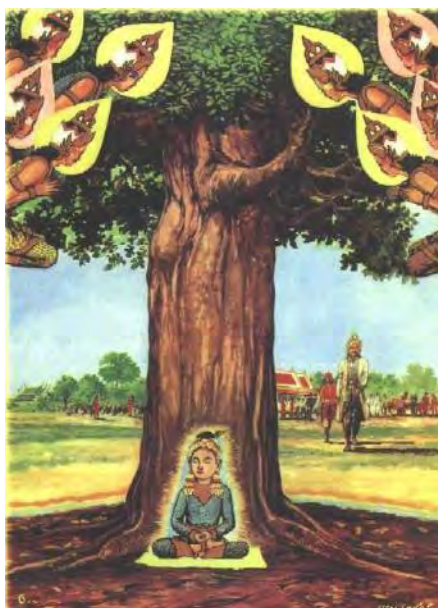
ทิศตะวันตก (หน้าบันมุขด้านข้าง) ปรางค์ภาพเจ้าชายสิทธัตถะทรงเยาว์ ได้บรรลุ
ปฐมฌานใต้ต้นหว้า ขณะที่พิธีแรกนาขวัญอยู่ด้านหลัง ซึ่งเหตุการณ์นี้นำไปสู่การตรัสรู้เป็นพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคต ซึ่งจุดศูนย์กลางภาพคือเจ้าชายสิทธัตถะนั่งสมาธิใต้ต้นหว้าหรือต้นชมพู
พฤกษ์

รูปภาพที่ 833 หน้าบันทิศตะวันตกประดับภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอน ทรงบรรลุปฐมฌานตั้งแต่
ทรงพระเยาว์ ขณะประทับใต้ร่มหว่านในพิธิแรกนาขวัญ ชุ่มประตู่วัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

อิทธิพลรูปแบบของภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติประดับหน้าบัน

เนื่องจากภาพที่ปรากฏบนผนังด้านในของชุ่มประตู่วัดทักษิณาวาสเป็นรูปที่มาจาก
ภาพวาดของสมุดภาพพระพุทธประวัติฉบับอนุรักษ์ภาพเขียนทางพระพุทธศาสนา โดย ครูเหม เวชกร
ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาจากภาพถ่ายบนเว็บไซต์ ดังนี้

รูปภาพที่ 834 ภาพพุทธประวัติ ตอน ทรงบรรลุปฐมฌานตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ขณะประทับใต้ร่มหว่า
ในโพธิ์แรกนาขวัญ

(ที่มา: 8400 พระธรรมชั้นร์. “สมุดภาพพระพุทธประวัติ” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

<http://www.84000.org/tipitaka/picture/f06.html> [ม.ป.ป.]. สืบค้น 20 ธันวาคม 2562.)

ทิศเหนือ (ด้านหลัง) ปรางค์ภาพพุทธประวัติ ตอน โปรดช้างนาฬาคีรี จุดเด่นหรือ
ศูนย์กลางของหน้าบันคือภาพช้างขนาดใหญ่โน้มตัวลงให้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้สัมผัสสบริเวณศิระ
อยู่เบื้องหน้าบรรดาพระภิกษุสงฆ์ ส่วนด้านหลังเป็นภาพเมืองและทหารเฝ้าเมือง

รูปภาพที่ 835 หน้าบันทิศเหนือประดับภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอน พระพุทธเจ้าโปรดช้างนาฬาคีรี
 ชุ่มประตู่วัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

อิทธิพลรูปแบบของภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติประดับหน้าบัน

เนื่องจากภาพที่ปรากฏบนผนังด้านในของชุ่มประตู่วัดทักษิณาวาสเป็นรูปที่มาจากภาพวาดของสำนักพิมพ์ ส.ธรรมภักดี ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาจากภาพถ่ายบนเว็บไซต์ ดังนี้

รูปภาพที่ 836 ภาพพุทธประวัติ ตอน โปรดช้างนาฬาคีรี
 (ที่มา: Buddha's life. “พระพุทธประวัติพระพุทธเจ้า พุทธศาสดา ตอนตรัสรู้” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้
 จาก: <http://pimprapas.blogspot.com/2012/08/14-3.html> [ม.ป.ป.]. สืบค้น 20 ธันวาคม
 2562.)

ทิศตะวันออก (หน้าบ้านมุขด้านข้าง) ปรากฏภาพพระนางสิริมหามายา ทรงให้กำเนิด
เจ้าชายสิทธัตถะ ในป่าลุมพินีวัน ซึ่งพระราชกุมารมีอิริยาบถ ย่างพระบาท 7 ก้าว โดยมีดอกบัวบาน
รองรับฝ่าพระบาท ศูนย์กลางของหน้าบ้านคือภาพของพระนางสิริมหามายาที่ทรงให้กำเนิดพระองค์ได้
ต้นสาละ พื้นหลังมีภาพต้นไม้และสัตว์เล็กๆ ซึ่งแสดงถึงบริเวณป่า

รูปภาพที่ 837 หน้าบ้านทิศตะวันออกประดับภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอน เจ้าชายสิทธัตถะประสูติ
ซุ้มประตูดัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

อิทธิพลรูปแบบของภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติประดับหน้าบ้าน

เนื่องจากภาพที่ปรากฏบนผนังด้านในของซุ้มประตูดัดทักษิณาวาสเป็นรูปที่มาจาก
ภาพวาดของสำนักพิมพ์ ส.ธรรมภักดี ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาจากภาพถ่ายบนเว็บไซต์ ดังนี้

รูปภาพที่ 838 ภาพพุทธประวัติ ตอน ประสูติ

(ที่มา: ไทยรัฐออนไลน์. “ตำนานการประสูติของพระพุทธเจ้า” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

<https://www.thairath.co.th/lifestyle/life/1273696> [ม.ป.ป.]. สืบค้น 20 ธันวาคม 2562.)

พบว่าช่วงยุคปัจจุบัน ได้นำภาพวาดเก่า มาคัดลอกถ่าย หากภาพมีความเหมาะสมกับพื้นที่ หรือสัดส่วนภาพของภาพอาจมีปรับเปลี่ยนไปตามพื้นที่เช่นกัน แต่หากภาพต้นแบบมีลักษณะที่เล็ก ช่างก็จะเพิ่มเติมภาพ โดยการนำส่วนที่มีในภาพอยู่แล้วมาทำซ้ำขึ้น จึงมิได้มีการเปลี่ยนเอกลักษณ์ของผลงานแบบเก่าแต่อย่างใด หากแต่มีอัตราส่วนหรือขนาดหรือการซ้ำจำนวนขึ้นตามพื้นที่สถาปัตยกรรมศิลปะสมัยใหม่เท่านั้น

ส่วนภาพเล่าเรื่อง อาทิตอนประสูตินี้ ช่างได้ทำการตัดทอนเหล่านางฟ้า เทวดาออกไป มีสระน้ำ และการเพิ่มเติมต้นไม้ระยะหลังขึ้น หรือ จะเป็นตอนทรงบรรลุปฐมฌานตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ก็มีการปรับพื้นหลังพิธีแรกนาขวัญมาอยู่ตรงด้านซ้ายมือ และกำลังทำพิธีอยู่อย่างชัดเจน ซึ่งทำให้ทราบว่า ภาพถ่ายหรือภาพเขียนต้นฉบับอาจมีแรงบันดาลใจให้ช่างเกิดความคิดสร้างสรรค์เพิ่มเติมมากขึ้น

กรอบซุ้มเรียบ ไม่ปรากฏใบระกา ประดับกรอบซุ้มส่วนบนด้วยลายใบไม้สามเหลี่ยม ที่ประกอบด้วยขดม้วนบริเวณส่วนโคนของใบไม้สามเหลี่ยม ซ่อฟ้าประกอบด้วยลายขดม้วนหัวชนกัน แบบม้วนเข้าชั้นถัดไปม้วนออกแบบหัวชนกัน ส่วนยอดประกอบด้วยใบไม้สามเหลี่ยม บริเวณปลายซุ้มประดับด้วยมกรคายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร

รูปภาพที่ 839 กรอบซุ้มประดับด้วยใบไม้สามเหลี่ยมจากก้านขดขนาดเล็ก
ซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 840 ประดับด้วยก้านขดและใบไม้คล้ายใบโพธิ์ ซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 841 ปลายซุ้มประดับพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร
ซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

อิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับกรอบซุ้ม

พบว่าไม่มีการประดับใบระกา แต่มีเพียงใบไม้สามเหลี่ยมทรงคล้ายกิ่งดอกไม้กลมกับลายกระหนกประดับ ซ่อฟ้าที่เกิดจากการรวมกันขดพันหัวออกจากกันบนใบไม้สามเหลี่ยมคล้ายใบโพธิ์ ลายเหล่านี้จึงเกิดจากการสร้างสรรค์ของช่างยุคปัจจุบันขึ้นมาใหม่ ส่วนลายปลายซุมนั้นอาจมีการได้รับอิทธิพลจากศิลปะเขมรหรือศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทย ดังนี้

รูปแบบของลวดลายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรประดับปลายซุ้มปราสาทประธาน
ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ปลายซุ้มมกรคายนพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร มีการตกแต่งด้วยลายเส้นและกระหนกขนาดเล็ก ฟันและลื่นเห็นชัดเจน พญาทรงเครื่องมีลักษณะเทริดไม่สูงมาก รัศมีมีความสูงหนากว่าประดับด้วยใบไม้สามเหลี่ยมก้านขดและกระหนก ส่วนชั้นล่างเป็นลายกระหนกซ้อนกันคล้ายเป็นเส้นพริ้ว ใบหน้าโค้งได้รูป บริเวณท้องมีรูปวงกลมคล้ายดอกบัวหรือรัศมี

รูปภาพที่ 842 ลายประดับปลายกรอบซุ้มหน้าบันประตูทางเข้ามณฑป ทิศตะวันออก ปราสาท
 ประธานปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรประดับปลายซุ้มปราสาทประธาน
 ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

ปลายซุ้มประดับด้วยพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรไม่ปรากฏมกร ลักษณะพญานาค
 สวมเทริดปลายแหลมทรงเตี้ย รัศมีด้านบนมีความสูงและแบ่งเป็นสองชั้นอย่างชัดเจน ชั้นล่างประดับ
 ด้วยลายกระหนกเรียงกันเป็นเส้นคล้ายกับของปราสาทพนมรุ้ง ส่วนชั้นที่สองประดับด้วยลายใบไม้
 สามเหลี่ยมประกอบด้วยก้านขดและกระหนก บริเวณท้องมีรูปวงกลมคล้ายดอกบัวหรือรัศมี

รูปภาพที่ 843 ลายประดับปลายกรอบซุ้มหน้าบันประตูทางเข้ามณฑป ทิศตะวันออก
ปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 844 แสดงการเปรียบเทียบลายประดับปลายกรอบซุ้ม ระหว่าง
 ก.ลายประดับปลายกรอบซุ้มหน้าประตูวัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
 ข.ลายประดับปลายกรอบซุ้มหน้าบันประตูทางเข้ามณฑป ทิศตะวันออก ปราสาทประธาน
 ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์
 ค.ลายประดับปลายกรอบซุ้มหน้าบันประตูทางเข้ามณฑป ทิศตะวันออก ปราสาทประธาน
 ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าได้รับอิทธิพลจากปราสาทพนมรุ้งมากกว่า แต่หากมีความแตกต่างกัน
 ในเรื่องของรายละเอียด แต่การแทรกหน้ากาลบนซ่อฟ้าอาจเป็นการสร้างสรรค์มาใหม่ ส่วนมกรคายน
 พญานาคทรงเครื่องห้าเศียรได้รับอิทธิพลมาจากพนมรุ้งอีกเช่นกัน จึงทำให้ทราบว่าช่างสมัยใหม่ได้
 คัดลอกมาจากเดิมมิได้มีการตัดทอนหรือเพิ่มเติมสิ่งใหม่เข้าไปในลายประดับส่วนนี้

ลวดลายประดับหัวเสา

ตกแต่งด้วยลวดบัวเชิงประดับลวดลาย ดังนี้

รูปภาพที่ 845 ลายประดับตกแต่งหัวเสา ชุ่มประตู่วัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

หมายเลข 1 ลายดอกบัวตูม ที่มีเกสรเม็ดกลมตรงกึ่งกลางดอก

รูปภาพที่ 846 ลายบัวตูมประดับหัวเสา ชุ่มประตู่วัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

อิทธิพลรูปแบบของลวดลายดอกบัวตูมประดับหัวเสา

รูปแบบของลวดลายบัวตูมประดับหัวเสาปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

บัวตูมที่ประดับหัวเสาหรือผนังของระเบียงคดนี้รายละเอียดค่อนข้างชัดเจน ลักษณะโครงเป็นแบบทั่วไป มีรอยกลีบทั้งหมดสี่กลีบ กลีบละสองชั้นหรือเป็นเส้นนูนหนาเล็กน้อย มีเกสรกลมขนาดเล็กตรงกึ่งกลางของดอก ความห่างของแต่ละดอกค่อนข้างชิดติดกัน ตัวดอกค่อนข้างนูนขึ้นมาเกือบลอยตัวออกจากผนัง จึงทำลวดลายบัวตูมประดับหัวเสาของชุ่มประตู่มีลักษณะใกล้เคียงกับดอกบัวตูมประดับหัวเสาระเบียงคดชั้นนอก

รูปภาพที่ 847 ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาบริเวณระเบียงคดชั้นนอก
ปราสาทเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายบัวตูมประดับหัวเสาปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ปราสาทพนมรุ้งประดับลายดอกบัวที่มีลักษณะกลีบหนึ่งชั้น มีเกสรเป็นเม็ดกลมตรงกลาง คล้ายกับดอกบัวตูมที่ปราสาทสระกำแพงใหญ่เพราะปรากฏชั้นกลีบเพียงหนึ่งชั้น ดังนั้นจึงมีความใกล้เคียงกับลายดอกบัวตูมบริเวณหัวเสาซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส

รูปภาพที่ 848 ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาบริเวณมณฑปปราสาทประธาน

ปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายบัวตูมประดับหัวเสาปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

ปราสาทพิมายประดับลายดอกบัวที่มีลักษณะกลีบหนึ่งชั้น มีเกสรเป็นเม็ดกลมตรงกลาง คล้ายกับดอกบัวตูมที่ปราสาทสระกำแพงใหญ่เพราะปรากฏชั้นกลีบเพียงหนึ่งชั้น ดังนั้นจึงมีความใกล้เคียงกับลายดอกบัวตูมบริเวณหัวเสาซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส

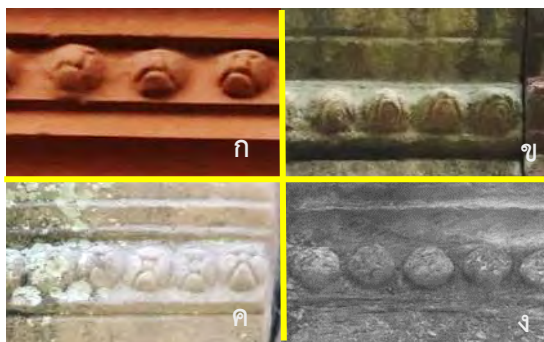

รูปภาพที่ 849 ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาบริเวณมณฑปปราสาทประธาน

ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 850 แสดงการเปรียบเทียบลายดอกบัวตูมประดับหัวเสา ระหว่าง
 ก.ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส จังหวัดบุรีรัมย์
 ข.ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาระเปียงคคปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์
 ค.ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
 ง.ลายดอกบัวตูมประดับหัวเสาปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างยุคปัจจุบันยังคงใช้โครงสร้างเดิมของดอกบัวตูมแบบเก่าอยู่ อาจมีการลดเส้นขอบที่หนาลงทำให้ดอกบัวตูมประดับหัวซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส จังหวัดบุรีรัมย์มีกลีบดอกบัวแค่หนึ่งชั้นและยังมีเกสรอยู่กลางดอก แต่บางปราสาท อาทิ ปราสาทพนมรุ้ง และปราสาทพิมาย ยังคงใช้โครงสร้างดอกบัวตูมกลีบหนึ่งชั้น จึงสรุปได้ว่า ดอกบัวตูมประดับซุ้มประตูทางเข้าวัดทักษิณาวาสจังหวัดบุรีรัมย์นี้ ได้รับอิทธิพลจากปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์ และปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา

หมายเลข 2 ลายบัวหงาย ที่เว้นระยะใกล้เคียงกับขนาดของกลีบบัว จึงดูคล้ายกับมีกลีบบัวเรียงชิดติดกัน แต่สามารถแยกระหว่างช่องว่างกับกลีบบัวได้ด้วยใบไม้สามเหลี่ยมสองชั้นและขนาดใหญ่ที่อยู่ด้านหน้ากลีบ

รูปภาพที่ 851 ลายกลีบบัวหงายและใบไม้สามเหลี่ยม ซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส
 อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

อิทธิพลรูปแบบของลวดลายบัวหงายประดับหัวเสา

จากการสำรวจศิลปะเขมรและศิลปะร่วมแบบเขมรมิปรากฏลักษณะกลีบบัวดังกล่าว และอาจจะเป็นลวดลายที่พัฒนามาจากลายไทยอีกต่อหนึ่ง ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่าลายกลีบบัวนี้ เป็นลายที่เกิดจากการสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่

หมายเลข 3 ลายประจายามก้ามปู ประกอบด้วยดอกประจายามกลีบสามเหลี่ยม เกสรคล้ายดอกบัวตูม และก้ามปูที่มีลักษณะคล้ายลายกระหนกใบไม้สามเหลี่ยมที่ประกอบด้วยขดม้วนขนาดเล็ก ม้วนเข้าหากัน

รูปภาพที่ 852 ลายดอกประจายามก้ามปู ชุ่มประตู่วัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

อิทธิพลรูปแบบของลวดลายดอกประจายามก้ามปูประดับหัวเสา

ลายประจายามก้ามปูมักปรากฏสลักบนส่วนฐาน โคนเสา และหัวเสา ของปราสาทเขมร หากแต่จะมีรายละเอียดที่ซับซ้อนกว่า จึงทำให้ลายประจายามก้ามปูประดับชุ่มประตู่นี้ได้รับอิทธิพลศิลปะเขมรแต่อย่างใด หากแต่เป็นเพียงลายประดับที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่

ลวดลายประดับส่วนเครื่องบน

ส่วนหลังคา ปรากฏเฉพาะบริเวณมุขประกอบซุ้มประตู เป็นทรงจั่วโค้งเกือกม้า ประดับบราลี
ด้านบน ลักษณะคล้ายดอกบัวตูม

รูปภาพที่ 853 ลักษณะหลังคา ซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ส่วนยอด ฐานบัวลูกฟักประดับลวดลายใบไม้สามเหลี่ยม ชั้นถัดไปตกแต่งดอกประจํายามตรง
กึ่งกลางและประดับการซ้อนกลีบใบไม้สามเหลี่ยม ด้านบนประดับบันแถลงรูปราหู ทั้ง 4 ทิศ กรอบ
ซุ้มเรียบปลายซุ้มตัดทอนมกรคายนาคห้าเศียร บนยอดสุดประดับดอกบัวตูม 3 ชั้น บริเวณยอด
สุดของซุ้มประตู

รูปภาพที่ 854 ประติมากรรมดอกบัวตูมประดับยอด ซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส
อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

อิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับส่วนเครื่องบน

หากดูประตูทางเข้าทางทิศใต้และทิศเหนือจะพบว่าการประดับตกแต่งซุ้มประตูคล้ายกับการจำลองประตูทางเข้าปราสาทพนมรุ้ง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ และปราสาทนครวัด จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา ตั้งแต่ระเบียงคดชั้นนอกทางทิศตะวันออก ซุ้มประตูจึงมีการจำลองยอดปราสาทด้วยยอดของดอกบัวสามชั้น ลักษณะเป็นดอกบัวกำลังจะบานเรียงลำดับจากใหญ่ไปเล็กแต่เมื่อตรวจสอบลักษณะดอกบัวประดับยอดปราสาทพนมรุ้งพบว่ามึลักษณะโครงสร้างคล้ายกันแต่กลีบบัวต่างกันเนื่องจากดอกบัวประดับซุ้มประตูประดับเป็นกลีบบัวซ้อนซึ่งอาจจะได้รับอิทธิพลโครงสร้างจากปราสาทพนมรุ้งแต่ได้ผสมผสานความเป็นรูปแบบศิลปะสมัยใหม่ในเรื่องของรายละเอียดดอกบัวและกลีบบัว

รูปภาพที่ 855 แสดงการเปรียบเทียบดอกบัวประดับส่วนยอดของเครื่องบน ระหว่าง

ก. ดอกบัวประดับส่วนยอดซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส จังหวัดบุรีรัมย์

ข. ดอกบัวประดับส่วนยอดเครื่องบนปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์

ค. ดอกบัวประดับส่วนยอดเครื่องบนปราสาทนครวัด ประเทศกัมพูชา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

จากการสำรวจสรุปได้ว่า จุดเด่นของการประดับลวดลายสถาปัตยกรรมซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ มีดังนี้

ภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยยังคงใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมซึ่งได้รับอิทธิพลเขมร และลวดลายประดับเสาดัดผนัง และปรับส่วนภาพเล่าเรื่องของเหล่าเทพอินดูเปลี่ยนเป็นภาพพุทธประวัติ

รูปภาพที่ 856 ภาพพระเวสสันดร ตอนพราหมณ์ขอรถและม้า ประดับผนังทิศตะวันออก ซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 857 ภาพพระเวสสันดร ตอนทกษัตริย์เสด็จกลับเมือง ประดับผนังทิศตะวันตก ซุ้มประตูวัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 858 หน้าบันทิศใต้ประดับภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนผจญมาร ชุมประตู่วัดทักษิณาวาส
อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 859 หน้าบันทิศตะวันตกประดับภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอน ทรงบรรลุปฐมฌานตั้งแต่
ทรงพระเยาว์ขณะประทับใต้ร่มหว่านในโพธิ์แรกนาขวัญ ชุมประตู่วัดทักษิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 860 หน้าบันทิศเหนือประดับภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอน พระพุทธเจ้าโปรดช้างนาฬาคีรี
 ชุมประตูดัดทักซิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 861 หน้าบันทิศตะวันออกประดับภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอน เจ้าชายสิทธัตถะประสูติ
 ชุมประตูดัดทักซิณาวาส อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

ซุ้มประตูวัดตาदान อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

รูปภาพที่ 862 ซุ้มประตูวัดตาदान อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

ตั้งอยู่บนถนนประโคนชัย-โคกเมือง บริเวณโดยรอบเป็นป่า สร้างขึ้นระหว่างปีพุทธศักราช 2552 โดยประชาชนอำเภอประโคนชัย เป็นซุ้มประตูก่อดูภูมิทัศน์ และซุ้มประตูหันหน้าไปทางทิศใต้

ลวดลายประดับส่วนฐาน

ไม่ปรากฏการประดับส่วนฐาน

ทวารบาล สัตว์ตระกูลสิงห์ยืนบนฐานบัวลูกฟัก 2 ชั้น ซึ่งประดับลายกลีบบัวขนาดเล็ก และลายพลอยเม็ดกลม

รูปภาพที่ 863 ตัวหระา บนฐานบัวลูกฟัก ทางทิศตะวันออก

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 864 ตัวสิงห์ บนฐานบัวลูกฟัก ทางทิศตะวันตก
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ลวดลายประดับส่วนเรือนธาตุ

ลวดลายประดับโคนเสา

ประดับด้วยฐานบัว 2 ชั้น คือ ฐานบัวลูกแก้ว และฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ลักษณะเรียบ
ไม่ปรากฏการประดับลวดลายใดๆ

ลวดลายประดับเสาติดผนัง

รูปภาพที่ 865 ลายกำมปูประดับเสาติดผนัง
 ชุมประตู่วัดตาด่าน อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 866 รายละเอียดลายกำมปู

(ที่มา: ผู้วิจัย)

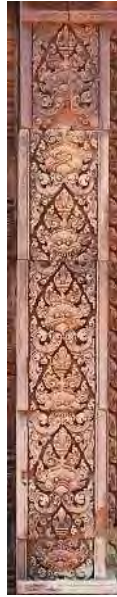
ประดับตกแต่งด้วยโครงสร้างแกนหลักตรงกลางด้วยลายก้านต่อดอก แทรกใบหน้ากาล คายใบไม้ม้วนออกตกแต่งด้วยเชื่อมลายเป็นลายกระหนกสามเหลี่ยมและตกแต่งกรอบเสาติดผนังด้วยลายพลอยเม็ดกลม ภาพรวมของลายจึงมีลักษณะโครงสร้างรอบนอกแบบลายกำมปู

อิทธิพลรูปแบบของลวดลายหน้ากาลคายใบไม้ม้วนประดับเสาติดผนัง

จากการตรวจสอบจะพบว่าลายเสาติดผนังของชุมประตู่วัดตาด่าน อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบบันทายสรีอย่างชัดเจน

รูปแบบของลวดลายกำมปูประดับเสาติดผนังประตู่ทางเข้าทางทิศตะวันออกของปราสาทบันทายสรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ลายก้ามปูประกอบด้วย ลายก้านขด ก้านต่อดอกและลายกระหนก ตลอดแทรก
 ใบหน้าสัตว์ อาทิ หน้าพญาครุฑ และหน้ากาลคายก้านขดม้วนออกจากกัน ด้านล่างก้านขดประดับ
 ด้วยลายกระหนกเรียวยาว ส่วนด้านบนจะมีขนาดใหญ่ที่สั้นกว่า ทั้งหมดสามชั้นด้านบนสุดเป็นปลายก้าน
 ต่อดอก

รูปภาพที่ 867 ลายก้ามปู ประดับเสาดัดมนึงประตูทางเข้า
 ทิศตะวันออกปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 868 รายละเอียดลายก้ามปู

รูปภาพที่ 869 แสดงการเปรียบเทียบลายก้ามปูประดับเสาดัดผนัง ระหว่าง
 ก.ลายก้ามปูเสาดัดผนัง ชุมประตูดวดาด่าน อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
 ข.เสาดัดผนังประตูทางเข้าทิศตะวันออกปราสาทบันทายลรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

จากภาพจะเห็นว่าช่างสมัยปัจจุบันได้ถอดแบบลวดลายจากแบบเก่า ซึ่งลวดลายมีความคล้ายมากแต่หากสังเกตรายละเอียดภายในของลายก็จะแตกต่างกันไม่มากนัก เนื่องจากอัตราส่วนที่อาจจะแปรตามพื้นที่หรือขนาดของสถาปัตยกรรม และประดับแค่ลายหน้ากาลเท่านั้น ไม่มีมีการสลับลายหน้าครุฑเหมือนลายแบบเก่า

ลวดลายเสาประดับกรอบประตู

ไม่ปรากฏการประดับตกแต่งเสาประดับกรอบประตู

หน้าต่าง ไม่ปรากฏการประดับหน้าต่าง แต่ปรากฏการประดับทวารบาลในซุ้มบนผนัง ซึ่งตกแต่งลวดลายประดับดังนี้

ซุ้มประดับทวารบาลทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ทวารบาลนุ่งโจงกระเบนสั้นแบบเขมร ทรงผมคล้ายทรงกระบอกปล่อยผมเรียงคล้ายเชือก ส่วนเส้นผมมีขนาดใหญ่ มือขวาถือหอกแหลม มือ

ซ้ายจับดอกไม้ลักษณะคล้ายดอกบัวยืนบนฐานสี่เหลี่ยมประดับตกแต่งลวดลายกลีบบัวหงาย เกสรบัว และ ลายดอกบัวตูม ส่วนซุ้มล้อมรอบด้วยการจำลองประตูทางเข้า ซึ่งประดับลวดลาย ดังนี้

ฐานและหัวเสา ประกอบด้วยลายที่หนึ่ง เป็นลายดอกชีกดอกซ้อนที่มีขนาดค่อนข้างเหมือนกัน ลายที่สองเป็นลายกระหนกสามเหลี่ยมแบบคว่ำ ส่วนลายที่สามลายบัวหงายมีประดับเกสร ส่วนบน

รูปภาพที่ 870 ซุ้มทวารบาล
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 871 ลวดลายประดับฐานและหัวเสากรอบซุ้ม
(ที่มา: ผู้วิจัย)

เสาดิฉฉน้ง ประดิบัคค่างด้วยลายดอกช้กดอกช้อน และขอบลายประดิบัคด้วยลาย
พลอยเม้คกลม

รูปภำพที่ 872 ลวดลายดอกช้กดอกช้อนประดิบัคเสำดิฉฉน้ง
(ที่มำ: ผู้วิจัย)

กรอบชุ้ม ประกอบด้วยตัวพริ้วเล็ก ๆ หรือกระหนกเล็ก ๆ ลักษณะคล้ายเลขแปด
ประดิบัคค่างบริเวณขอบชุ้ม และย้งปรำกฏไปเม้กลมพำคผ่านกึ่งกลำงบริเวณขอบชุ้มด้วย

รูปภำพที่ 873 ลายกระหนกประดิบัคกรอบชุ้ม
(ที่มำ: ผู้วิจัย)

ปลายชุ้มหรือหางหงส์ ประดิบัคค่างไปเม้ม้วนที่มีรูปทรงคล้ายพญำนาคพร้อมทั้ง
ประดิบัคค่างลายกระหนกไปเม้สามเหลี่ยมด้ำนบนอ้กด้วย

รูปภาพที่ 874 ปลายซุ้มประดับใบไม้มีวัน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ใบระกา ลักษณะเหมือนมีสองชั้น คือ ชั้นแรกเป็นลายกระหนกสามเหลี่ยมขนาดใหญ่มาก ส่วนชั้นนอกสุดเป็นลายกระหนกใบไม้สามเหลี่ยมที่มีขนาดใหญ่พร้อมทั้งรายละเอียดของลายที่มีมากขึ้นเช่นกัน ลวดลายภายในค่อนข้างใช้ลายใบไม้มีวันและตัวพริ้วขนาดเล็ก

ช่อฟ้า ประดับด้วยลายก้านต่อดอก มีฐานดอกที่หนาเท่ากับครึ่งของช่อดอก ด้านบนประดับด้วยใบไม้สามเหลี่ยมขนาดเล็ก

รูปภาพที่ 875 ลายก้านต่อดอกประดับช่อฟ้า
(ที่มา: ผู้วิจัย)

อิทธิพลรูปแบบของลวดลายทวารบาลในกรอบซุ้มประดับผนังอาคาร

รูปแบบของลวดลายซุ้มทวารบาลประดับเรือนธาตุปราสาทประธาน
ปราสาทบันทายสรี จ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ซุ้มทวารบาลนี้ประกอบด้วยตัวซุ้ม ที่จำลองประตูทางเข้าอาคาร และทวารบาลที่ยืนอยู่บนแท่น ทวารบาลนุ่งโจงกระเบนสั้นเหนือเข้าประดับทบผ้าบริเวณเอว ท่อนบนปล่อยเปลือย ศรีษะรวบผมขึ้นสูงสวมมงกุฎทรงกระบอกร ใบหน้ามีกรามเล็กน้อยและมีใบหูยาว ทำยืนแบบตริภังค์

มือขวาถือหอก มือซ้ายถือค้ำยดอกไม้หรือดอกบัว ส่วนซุ้มจำลอง โคนเสาและหัวเสาประดับด้วยลายดอกไม้วงรี ลายใบไม้สามเหลี่ยม และลายใบไม้สามเหลี่ยม ส่วนเสาประดับด้วยลายดอกซีกดอกซ้อน

กรอบซุ้มประดับด้วยกระหนกขนาดเล็ก และใบกระหนกผักกูด ปลายซุ้มประดับด้วยใบไม้สามเหลี่ยมที่ประกอบด้วยลายก้านขด ส่วนใบระกาก็ประดับด้วยใบไม้สามเหลี่ยมที่ประกอบด้วยลายก้านขดเช่นกัน ส่วนช่อฟ้าประดับด้วยลายยอดก้านต่อดอก

รูปภาพที่ 876 ซุ้มทวารบาลประดับเรือนธาตุปราสาทประธาน ปราสาทบันทายสรี

จ.เสียมเรียม ประเทศกัมพูชา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 877 แสดงการเปรียบเทียบลายซุ้มทวารบาลประดับเรือนธาตุ ระหว่าง
 ก.ซุ้มทวารบาลประดับประตูทางเข้าวัดตาด่าน อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
 ข.ซุ้มทวารบาลประดับเรือนธาตุปราสาทประธาน ปราสาทบันทายสรี จ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าทวารบาลที่อยู่ในซุ้มประดับประตูทางเข้าวัดตาด่าน อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ มีความคล้ายคลึงกับทวารบาลที่อยู่ในซุ้มของปราสาทบันทายสรี แต่หากมีบางส่วนแตกต่างกัน คือ ทำยี่นตรีภังค์คนละด้าน ลวดลายประดับหัวเสาและโคนเสาเนื่องจากของปราสาทบันทายสรี ประดับด้วยลายดอกไม้วงรี ส่วนของประตูวัดตาด่าน ประดับด้วยลายดอกชุกดอกซ้อน

กรอบซุ้มของประตูวัดตาด่านมีขนาดหนากว่า และมีใบระกาที่มีขนาดใหญ่กว่า ตลอดจนรายละเอียดของลวดลายภายในใบระกามีมากกว่าแบบปราสาทบันทายสรี

ลวดลายประดับทับหลัง

การประดับตกแต่งทับหลัง สามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนขวาและซ้าย ปรางค์ภาพเทวดาพ่อนรำ พื้นหลังประดับด้วยลายใบไม้ม้วนและก้านขดที่มีศูนย์กลางออกจากปลายเท้าของเทวดาโดยม้วนออกหัวชนกัน ส่วนบริเวณด้านหลังเทวดาลักษณะเป็นซุ้มประดับด้วยกระหนกใบไม้สามเหลี่ยม และเก็บมุมด้วยลายใบไม้ม้วนขนาดเล็ก

รูปภาพที่ 878 ลายเทวดาร่ายรำบนพื้นหลังลายก้านขด ประตูดาด่าน อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

อิทธิพลรูปแบบของลวดลายเทวดาร่ายรำประดับทับหลัง

รูปแบบของลวดลายภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณประตูทิศตะวันออกเฉียงออกปราสาท
ประธาน ปราสาทบันทายศรี จ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

มีลักษณะเป็นภาพจำหลักเล่าเรื่องพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณสามเศียรเหนือหน้ากาลคายก้านขดสามคู่ที่อยู่ระนาบเดียวกัน ถัดขึ้นไปมีการแทรกภาพบุคคลคล้ายทำท่าร่ายรำติดกับก้านขดขนาดเล็กประดับด้านหลังบุคคลด้วยลายกระหนก ประกอบกับประดับก้านขดที่ตกแต่งในแนวตั้ง

กรอบซุ้มประดับด้วยลายดอกชีกดอกซ้อนมีประจายามคั้นปลายซุ้มประดับมกรคายนพพานาคทรงเครื่องห้าเศียรคายนุบะ และใบระกาประดับลายก้านขด

รูปภาพที่ 879 หน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทิศตะวันออกของปราสาทประธาน

ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 880 แสดงการเปรียบเทียบลายเทวดาร่ายรำ ระหว่าง

ก.ลายเทวดาร่ายรำบนพื้นหลังลายก้านขด ประตูวัดตาด่าน อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
ข.หน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทิศตะวันออกของปราสาทประธาน ปราสาทบันทายสรี

ประเทศกัมพูชา

(ที่มา: ผู้วิจัย)

หากเราพิจารณาเฉพาะภาพสลักพระอินทร์บนหน้าบัน ปราสาทบันทายสรี กับทับหลังประดับประตูวัดตาด่านแล้ว จะพบว่ามียุคสมัยใกล้เคียงกัน อาจแตกต่างกันเล็กน้อย อาทิ รูปร่างของเทริดและต่างหู การนุ่งผ้า ชายผ้าที่มีลักษณะต่างกัน แต่ตำแหน่งของลวดลายที่ไม่ตรงกันจากหน้าบันกลายเป็นทับหลัง และการนำภาพสลักของพระอินทร์มาปรับเข้ากับพื้นหลังก้านขดที่รองรับกับการประดับทับหลัง

จึงทำให้ทราบว่าช่วงยุคปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนตำแหน่งและการสร้างสรรค์ ลวดลายภายใต้โครงสร้างแบบเก่า เช่น พื้นหลังที่นำมาสร้างสรรค์เพิ่มเติมจากเดิมเป็นลายก้านขดที่ พบบริเวณกึ่งกลางของทับหลัง เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพบว่ามี การตัดแปลงลวดลายจากการสร้างสรรค์ของช่างเองอีกด้วย กล่าวคือ มีการตัดแปลงลวดลายศิลปะสมัยใหม่ มาเป็นลายใหม่อีกต่อหนึ่ง

ส่วนตรงกลาง ปรากฏภาพนารายณ์บรรทมสินธุ์ หรือภาพวิษณุอนันตศायินปัทมนาภา ลักษณะของภาพ เป็นภาพเล่าเรื่องโดยมีโครงสร้างของภาพเป็นคล้ายพ่อนมาลัยแบบตัวยู (U) ตรงกลาง และส่วนซ้ายขวาแบ่งเป็นเสี้ยวที่ประดับตกแต่งด้วยลายหน้ากาลหายไปไม่ม้วนและอุบะบัวขาบ พร้อมมีนกแก้วสองตัวขนาบข้างอุบะ ด้านบนเหนือหน้ากาลมีภาพคล้ายครุฑยุคขนาดตกแต่งโดยรอบ ด้วยลายขดม้วน บริเวณมุมทั้งสองข้างปรากฏภาพลิงกอดกันสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นลิงแม่ลูก จุดเด่นของภาพคือภาพนารายณ์บรรทมเหนือพญานาคราชที่แท่นที่ใบหน้าคล้ายสิงห์ แต่มีเกล็ดคล้ายมังกร จึงสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นตัวมังกร บริเวณหน้าท้องของพระนารายณ์ มีดอกบัวออกมาพร้อมถือกำเนิด พระพรหมในดอกบัว และมีหงส์สองตัวขนาบข้างส่วนที่เป็นดอกบัวและกำเนิดของพระพรหม

รูปภาพที่ 881 ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ประตูดาดาด่าน อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

อิทธิพลรูปแบบของลวดลายทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์

รูปแบบของทับหลังภาพจำหลักนารายณ์บรรทมสินธุ์ ปราสาทพนมรุ้ง
อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์หรือทับหลังวิษณุอนันตศायินปัทมนาภา นี้ เป็นทับ หลังเล่าเรื่องที่มีความงดงามจากการจัดองค์ประกอบของภาพคือ จุดศูนย์กลางของภาพเป็นภาพ พระนารายณ์บรรทมเหนือพญานาคราชที่อยู่เหนือตัวมังกรอีกต่อหนึ่ง ส่วนปลายพระบาทมีพระนาง ลักษณะมีประทับนั่ง และมีดอกบัวงอกขึ้นมาจากพระนาภีของพระนารายณ์ ปรากฏเป็นพระพรหมอยู่

ในดอกบัวบานท่ามกลางหมู่กอบัว พื้นหลังด้านข้างทั้งสองด้านประดับหน้ากาลคายท่อนมาลัย ลักษณะคล้ายแบ่งเป็นเสี้ยวพร้อมประดับอุบะและนกกแก้วคู่ เหนือหน้ากาลเป็นครุฑยุคนาค บริเวณมุมด้านบนลักษณะคล้ายกับแม่ลิงอุ้มลูกลิง และส่วนของหงส์คู่หันหน้าออกจากกันหันหน้าเข้าหาข้างที่มี อากัปกริยาล้ายกับยี่น ซึ่งอาจส่งอิทธิพลต่อช่างสมัยใหม่เป็นอย่างมาก เนื่องจากทับหลังประดับ ประตุทางเข้าวัดตาต่าน อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ มีลักษณะค่อนข้างใกล้เคียงกับทับหลัง นารายณ์บรรทมสินธุ์ ณ ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์

รูปภาพที่ 882 ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์หรือวิษณุอนันตศายินปัทมะนาภา บริเวณประตูทางเข้า มณฑปทางทิศตะวันออกของปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์ (ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของทับหลังภาพจำหลักนารายณ์บรรทมสินธุ์ ปราสาทกุสุวันแดง อ.บ้านใหม่ไชยพจน์ จ.บุรีรัมย์

ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์หลักนี้ หากดูจากภาพรวมของทับหลังคือ ท่อน พวงมาลัยยังคงปรากฏอยู่ ปลายท่อนมาลัยประดับด้วยใบไม้ม้วนและใบไม้สามเหลี่ยม ศูนย์กลางหรือ กึ่งกลางของทับหลังปรากฏภาพจำหลักนารายณ์บรรทมเหนือพญานาคราชที่อยู่เหนือตัวมังกรอีกต่อ หนึ่งเช่นกัน และมีพระพรหมออกมาจากพระนาภิต่ามกลางดอกบัวด้านบนคล้ายกับมีเทวดาร่วม ยินดี ท่าทางคล้ายกำลังร้ายราบอากาศ พื้นหลังยังคงปรากฏใบไม้สามเหลี่ยมอยู่ ส่วนบริเวณปลาย พระบาทปรากฏหญิงสองคน อาจเป็นพระชายาทั้งสองพระองค์ของพระวิษณุ คือ พระนางลักษมี และ พระกมุเทวี ส่วนบริเวณด้านข้างยังคงประดับใบไม้ม้วน ซึ่งทับหลังประดับประตูวัดตาต่านจึงมีความ คล้ายกับทับหลังที่ปราสาทพนมรุ้งมากกว่าปราสาทกุสุวันแดง ที่แสดงถึงการเล่าเรื่องเพียงศูนย์กลาง ของทับหลังเท่านั้น

รูปภาพที่ 883 ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์หรือวิษณุอนันตคายนปัทมะนาภา ปราสาทกุ່สวนแดง
อ.บ้านใหม่ไชยพจน์ จ.บุรีรัมย์ เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร จ.กรุงเทพมหานคร
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 884 แสดงการเปรียบเทียบลายทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ระหว่าง

ก.ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ประติมากรรมเขี้ยววัดตาด่าน อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
 ข.ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์หรือวิฆณุอนันตคายนปัทมะนาภา บริเวณประตูทางเข้ามณฑปทางทิศ
 ตะวันออกของปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
 ค.ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์หรือวิฆณุอนันตคายนปัทมะนาภา ปราสาทกุ່สวนแดง อ.บ้านใหม่ไชย
 พจน์ จ.บุรีรัมย์ เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร จ.กรุงเทพมหานคร
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าช่างในยุคปัจจุบันได้มีการลอกเลียนแบบลวดลายแบบเก่า ซึ่งทำให้
 ทับหลังของประตูทางเข้าวัดตาด่าน อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ มีลักษณะเหมือนกับทับหลัง
 ปราสาทพนมรุ้ง โดยมิได้สร้างสรรค์ลวดลายแตกต่างจากแบบเก่า มีเพียงการต่อเติมส่วนที่หายไปให้
 เกิดความสมบูรณ์บนทับหลัง ส่วนลายรายละเอียดของลายเส้นนั้นอาจมีแตกต่างกัน อาทิ ลายเส้นของ
 ลายก้านขดที่ปรากฏบนหน้าบันศิลปะสมัยใหม่

ลวดลายประดับหน้าบันและกรอบซุ้ม

หน้าบัน ปรากฏภาพพระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะเขมร ปางสมาธิประทับบนฐานประดับลาย
 กลีบบัวมีเกสร ลายด้านล่างเป็นลายกลีบบัวหงายและบัวคว่ำ พระพุทธรูปประทับอยู่ในซุ้มเหนือหน้า
 กาลที่คายนกรอบซุ้มและก้านขดม้วนออกประดับตกแต่งด้วยใบไม้ม้วนและกระหนกใบไม้สามเหลี่ยม
 กรอบซุ้มประดับขอบด้วยก้านขดขนาดเล็กสองชั้น ไม่ปรากฏลวดลายประดับ

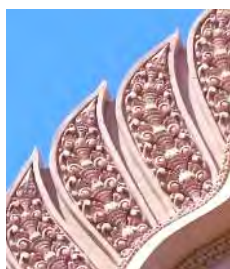

รูปภาพที่ 885 หน้าบันพระพุทธรูปทรงเครื่องเขมร ปางสมาธิ ประติมากรรมเขี้ยววัดตาด่าน
 อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

ช่อฟ้าประดับตกแต่งด้วยลายก้านต่อดอกแทรกหน้ากาล และใบระกาประดับตกแต่งด้วยลายก้านต่อดอก

รูปภาพที่ 886 ช่อฟ้าประดับลายก้านต่อดอกแทรกใบหน้ากาล
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 887 ใบระกาประดับด้วยลายก้านต่อดอก
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ปลายกรอบซุ้มประดับตกแต่งด้วยพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร

รูปภาพที่ 888 ปลายซุ้มประดับพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร
(ที่มา: ผู้วิจัย)

อิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับช่อฟ้าแทรกใบหน้ากาลบนกรอบซุ้มประตู

ภาพสลักใบหน้ากาลมักจะปรากฏบนยอดหรือช่อฟ้าของกรอบซุ้มประตูทางเข้าชั้นในทางทิศตะวันออก ฝั่งทิศตะวันตก ปราสาทบันทายสรี หากแต่มีเทพพนมอยู่เหนือหน้ากาลขนาดเล็ก และยังปรากฏบนกรอบหน้าบันปราสาทประธานทางทิศตะวันออก ปราสาทหินเมืองต่ำ อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ แต่มิได้พบหน้ากาลแทรกบนช่อฟ้าแต่อย่างใด ซึ่งส่วนมากจะปรากฏเป็นภาพพญานาค เทวดา พระพุทธรูปหรือ ถายี่ เป็นส่วนใหญ่

รูปภาพที่ 889 ช่อฟ้าประดับถายี่ หน้าบันประตูทางเข้ามณฑปทิศใต้
ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

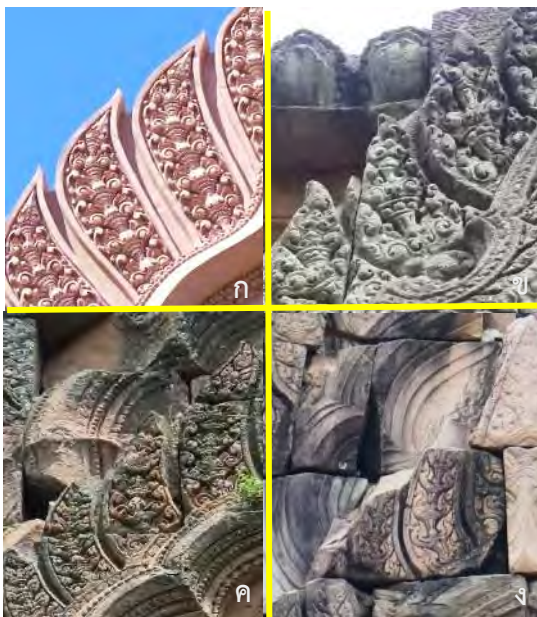

รูปภาพที่ 890 แสดงการเปรียบเทียบลายช่อฟ้าแทรกใบหน้ากาล ระหว่าง
ก. ช่อฟ้าประดับลายใบหน้ากาล ซุ้มประตูวัดตาต่าน อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
ข. ช่อฟ้าประดับลายใบหน้ากาล ซุ้มประตูชั้นในทางทิศตะวันออก ฝั่งทิศตะวันตก
จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา
ค. ลายหน้ากาลประดับบนกรอบซุ้มหน้าบันทางทิศตะวันออก ปราสาทประธาน
ปราสาทหินเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

จากภาพทำให้ทราบว่ามีการปรับเปลี่ยนไปจากข้อฟ้าประดับหน้ากาลขนาดเล็ก
อย่างปราสาทบันทวยสรี คือการขยายใบหน้ากาลให้เต็มพื้นที่ของข้อฟ้าและไม่ปรากฏภาพบุคคล ซึ่ง
ด้านบนประดับด้วยลายก้านต่อดอก

อิทธิพลรูปแบบของลวดลายประดับใบระกาบนกรอบซุ้มประตู

ลายก้านต่อดอกที่ปรากฏบนใบระกาประดับกรอบซุ้มประตูนี้ มีความใกล้เคียงกับ
ปราสาทหินเมืองต่ำ อำเภอประโคนชัย ปราสาทหินพนมรุ้ง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์
และปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีลักษณะโครงสร้างเหมือนกัน คือ
ก้านดอกเป็นศูนย์กลางและเชื่อมก้านขดม้วนออกจากกันและประดับด้วยลายคล้ายลายกระหนก
ด้านบนของก้านขด แต่ลายเส้นของแต่ละปราสาทมีไม่เหมือนกัน

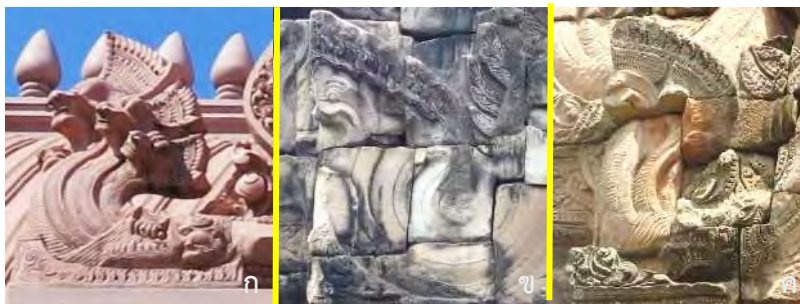

รูปภาพที่ 891 แสดงการเปรียบเทียบลายก้านต่อดอกประดับใบระกา ระหว่าง
 ก.ลายก้านต่อดอกประดับใบระกา ชุ่มประตู่วัดตาด่าน อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
 ข.ลายก้านต่อดอกประดับใบระกา ชุ่มประตู่ทางเข้าชั้นนอกทิศตะวันออก
 ปราสาทหินเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
 ค.ลายก้านต่อดอกประดับใบระกา ชุ่มประตู่ทางเข้ามณฑปทิศตะวันออก
 ปราสาทหินพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์
 ง.ลายก้านต่อดอกประดับใบระกา ชุ่มประตู่ทางเข้ามณฑปทิศตะวันออก
 ปราสาทหินพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าลายก้านต่อดอกประดับใบระกาบนกรอบชุ่มประตู่วัดตาด่านได้รับอิทธิพลจาก
 ปราสาทหินพนมรุ้งมากกว่าเนื่องจากมีลายเส้นคล้ายกับการคัดลอกวาดลาย

อิทธิพลรูปแบบของลวดลายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรประดับปลายกรอบชุ่มประตู่

จากการตรวจสอบเครื่องทรงและรูปร่างของพญานาคห้าเศียรจึงทำให้ทราบว่า
 พญานาคทรงเครื่องประดับกรอบชุ่มที่มีลักษณะเป็นแรงบันดาลใจให้แก่สถาปัตยกรรมสมัยใหม่คือ
 ปราสาทหินพนมรุ้ง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ และปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย
 จังหวัดนครราชสีมา

รูปภาพที่ 892 แสดงการเปรียบเทียบลายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรประดับปลายซุ้ม ระหว่าง
 ก.ลายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรประดับปลายซุ้ม ซุ้มประตูวัดตาด่าน อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
 ข.ลายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรประดับปลายซุ้ม ซุ้มประตูทางเข้ามณฑปทิศตะวันออก
 ปราสาทหินพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์
 ค.ลายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรประดับปลายซุ้ม ซุ้มประตูทางเข้ามณฑปทิศตะวันออก
 ปราสาทหินพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

พบว่าพญานาคทรงเครื่องประดับปลายกรอบซุ้มประตูวัดตาด่านมีลักษณะ
 เหมือนกับพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรประดับปลายซุ้มหน้าบันปราสาทพนมรุ้ง มากกว่าปราสาทพิ
 มาย จึงอาจกล่าวสรุปได้ว่า ได้รับแรงบันดาลใจและคัดลอกแบบมาจากปราสาทพนมรุ้ง อำเภอเฉลิม
 พระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์

อิทธิพลรูปแบบของลวดลายหน้าบันประดับพระพุทธรูปทรงเครื่องปางสมาธิ

เนื่องจากช่วงสมัยใหม่อาจมีการสร้างสรรค์ลวดลายหน้าบันแบบใหม่ขึ้น โดย
 ศูนย์กลางของหน้าบัน ประดับพระพุทธรูปทรงเครื่องปางสมาธิประทับบนฐานบัวหงายมีเกสร เหนือ
 หน้ากาลคายก้านขด และกรอบซุ้มประดับด้วยใบระกา ก้านขด ซึ่งการประดับหน้าบันที่ยังคงปรากฏ
 หน้ากาลคายก้านขดมีดังนี้

รูปแบบของลวดลายประดับหน้าบันประตูทางเข้าชั้นนอก ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี จ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ลวดลายประดับหน้าบันประตูทางเข้าทางทิศตะวันออกแห่งนี้ เมื่อเข้ามาในเขตศาสนสถาน ประตูแห่งนี้จะเป็นประตูทางเข้าชั้นแรก และมีขนาดใหญ่เป็นปกติ โครงสร้างของลวดลายหน้าบันหลักนี้ ศูนย์กลางประกอบด้วย พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณสามเศียรอยู่เหนือหน้ากาลคายก้านชดและพื้นหลังประกอบด้วยก้านชด ใบไม้สามเหลี่ยม และส่วนยอดประกอบด้วยลายก้านต่อดอก

กรอบซุ้มประดับด้วยลายก้านต่อดอก ส่วนปลายประกอบด้วยลายประจํายาม ปลายซุ้มประดับด้วยมกรคายพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรคายอุบะก้านต่อดอก และใบระกาประดับด้วยลายก้านชดผสมลายกระหนก พบว่า หน้าบันของประตูวัดตาด่านมีโครงสร้างการวางตำแหน่งศูนย์กลางของภาพจำหลักที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ การวางตำแหน่งของซุ้มสามเหลี่ยมมีพระพุทธรูปภายในกรอบซุ้ม มีลักษณะการวางโครงของก้านชดประดับโดยรอบเหมือนกับหน้าบันปราสาทบันทายสรี

รูปภาพที่ 893 หน้าบันประตูทางเข้าชั้นนอก ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายประดับหน้าบันประตูทางเข้าชั้นใน ทางทิศตะวันออก ปราสาท
บันทายศรี จ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

ลวดลายประดับหน้าบันแห่งนี้ประกอบด้วยซุ้มขนาดใหญ่ หน้าบันประกอบด้วยภาพ
จำหลักบุคคลประทับนั่งท่ามหาราชลีลาเหนือหน้ากาลคายก้านขดขนาดใหญ่กว่าหน้ากาลบริเวณ
ด้านข้างและส่วนบริเวณแนวดิ่งประกอบด้วยพื้นหลังก้านขดม้วนเข้าหากันและชิดกับบริเวณของ
ภาพบุคคลเนื่องจากไม่ปรากฏซุ้มสามเหลี่ยม ด้านบนต่อด้วยก้านขดที่มีสายรัด และก้านต่อดอก
บริเวณบนสุดของหน้าบัน

กรอบซุ้มมีขนาดใหญ่และหนา ประดับด้วยลวดลายดอกซีกดอกซ้อน คั่นด้วยดอก
ประจายามปลายด้านข้างโค้ง ส่วนบนสุดประดับด้วยดอกประจายามขนาดใหญ่ ส่วนปลายซุ้มม้วนขด
คล้ายกันหอยและประดับใบระกาแทรกด้วยภาพบุคคลแสดงท่าทางคล้ายกับกำลังรำรำ โครงสร้าง
ของใบระกาประดับด้วยลายก้านขดและลายกระหนก พบว่าหน้าบันของประตูวัดตาด่านมีลักษณะ
โครงสร้างลายก้านขดบริเวณส่วนของพื้นหลังใกล้เคียงกับทับหลังของปราสาทบันทายศรี แต่หากของ
ปราสาทบันทายศรี มิได้มีการประดับซุ้มรอบนอกของภาพบุคคลเหนือหน้ากาลที่เป็นภาพศูนย์กลาง
ของหน้าบัน

รูปภาพที่ 894 หน้าบันประตูทางเข้าชั้นใน ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปแบบของลวดลายประดับหน้าบันประตูทางเข้าปราสาทประธาน
ทางทิศตะวันออก ปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

ลวดลายหน้าบันปราสาทประธาน ณ ปราสาทเมืองต่ำ ประกอบด้วยภาพจำหลัก
พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณสามเศียรเหนือหน้ากาลคายก้านขดที่มีขนาดใกล้เคียงกับหน้ากาลทั้งสอง
ข้าง พื้นหลังประกอบด้วยลายใบไม้สามเหลี่ยมและลายกระหนก ส่วนบนสุดประกอบด้วยลายก้านต่อ
ดอก ซึ่งจะเห็นได้ว่าลายประดับหน้าบันค่อนข้างมีลักษณะเรียบง่าย

กรอบซุ้มประกอบด้วยลวดลายก้านต่อดอกเชื่อมต่อกันด้วยพญานาคห้าเศียรมีได้
ทรงเครื่องกายอุบะประดับพลอยเม็ดเหลี่ยมและกลม และไม่พบการประดับเศียรมกร ส่วนบนสุดของ
กรอบซุ้มประดับด้วยหน้ากาลคายก้านต่อดอก ส่วนใบระกาประดับด้วยลายก้านต่อดอกเช่นกัน

รูปภาพที่ 895 หน้าบันปราสาทประธาน ปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 896 แสดงการเปรียบเทียบลวดลายประกับหน้าบัน ระหว่าง
 ก. หน้าบันพระพุทธรูปทรงเครื่องปางสมาธิ ประตูทางเข้าวัดตาด่าน อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
 ข. หน้าบันประตูทางเข้าชั้นนอก ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา
 ค. หน้าบันประตูทางเข้าชั้นใน ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันสรี ประเทศกัมพูชา
 ง. หน้าบันปราสาทประธาน ปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
 (ที่มา: ผู้วิจัย)

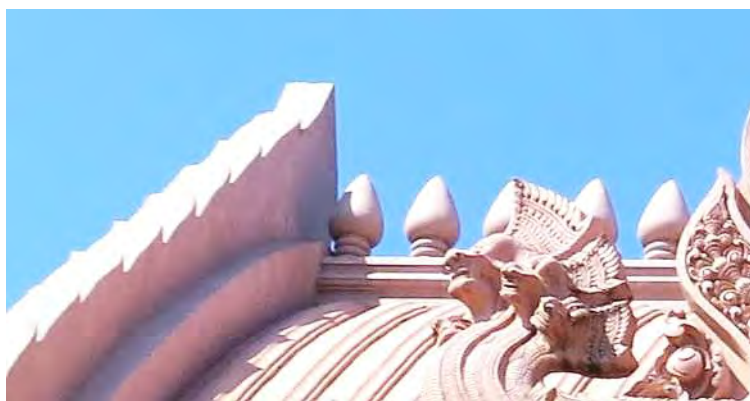
พบว่าช่างสมัยใหม่ได้นำส่วนของโครงสร้างหลักของศิลปะเขมรแบบเก่า และศิลปะร่วมแบบเขมรมาในส่วนของพื้นหลัง อาทิ ลายก้านขดในแนวระนาบและ แนวตั้ง ตลอดจน ภาพบุคคลในซุ้มเหนือหน้ากาล หากแต่หน้าบันของประตูทางเข้าวัดตาด่าน เปลี่ยนจากรูปบุคคลเป็น พระพุทธรูปทรงเครื่องปางสมาธิภายในซุ้มสามเหลี่ยมเหนือหน้ากาล ซึ่งโครงสร้างของประตูวัดตาด่าน มีความคล้ายคลึงกับหน้าบันประตูทางเข้าชั้นนอก ของปราสาทบันทายสรีมากกว่าหน้าบันอื่นๆ จึงทำให้ทราบว่า ลวดลายประดับหน้าบันของประตูวัดตาด่าน ได้มีการสร้างสรรค์ใหม่ขึ้นจากอิทธิพลของ ศิลปะเขมรและศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทย

ลวดลายประดับหัวเสา

ประดับตกแต่งด้วยฐานบัวลูกแก้วอกไก่เรียบ ไม่ปรากฏการประดับลวดลายใดๆ

ลวดลายประดับส่วนเครื่องบน

หลังคา บริเวณหลังคาเป็นทรงจั่วโค้งเกือกม้า ประดับบราลีรูปทรงดอกบัวด้านส่วน เป็นสันหรือมุมของหลังคา และส่วนยอดไม่ปรากฏลวดลายประดับตกแต่ง

รูปภาพที่ 897 หลังคาประดับบราลีรูปทรงดอกบัวตูม
(ที่มา: ผู้วิจัย)

จากการสำรวจสรุปได้ว่า จุดเด่นของการประดับลวดลายสถาปัตยกรรมซุ้มประตูหน้าต่างน อำเภอบริรักษ์ จังหวัดบุรีรัมย์ มีดังนี้

1. ลายก้านขดที่ตกแต่งด้วยขดม้วนขนาดใหญ่เป็นหลักของลาย และตกแต่งด้วย ใบไม้พริ้วและยอดของใบผักกูด ซึ่งลวดลายก้านขดได้เป็นส่วนประกอบของลาย อื่นๆ เช่น ใบระกา ลายช่อตอดอกที่แตกออกมาเป็นขดม้วน ตลอดจนขดม้วนที่ ประดับตกแต่งบนทับหลัง
2. ลายก้านตอดอกซึ่งเป็นแกนหลังของการตกแต่งลายก้ามปูแทรกใบหน้ากาล ประกอบกับลวดลายใบไม้สามเหลี่ยม และลายกระหนกตลอดจนลายก้านตอดอกประดับบนใบระกาที่ประกอบด้วยลายหลักเป็นขดม้วนและลายกระหนก ระยะก้านสั้น ดอกใบจึงค่อนข้างชิดกัน

3. ลายประดับและการตกแต่งซุ้มรอบทวารบาลที่แต่งกายแบบเทพศิลปะเขมร

รูปภาพที่ 898 ลายก้านขดประดับหน้าบัน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 899 ลายหน้ากาลคายใบไม้ม้วน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

รูปภาพที่ 900 ทวารบาลในกรอบซุ้ม
(ที่มา: ผู้วิจัย)

จากการสำรวจสถาปัตยกรรมศิลปะสมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลการตกแต่งลวดลายประดับสถาปัตยกรรมจากศิลปะเขมรในประเทศกัมพูชาโดยเฉพาะปราสาทบันทายศรี และศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทย ในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ จึงสามารถจัดกลุ่มการสร้างสรรคลวดลายจำหลักประดับสถาปัตยกรรมศิลปะสมัยใหม่ได้ 3 กลุ่ม ดังนี้

1. ลายที่เกิดจากการคัดลอกลวดลายศิลปะแบบเก่า
2. ลายผสมระหว่างลวดลายแบบเก่าและลายสร้างสรรค์จากช่งยุคปัจจุบัน
3. ลายสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่โดยได้รับอิทธิพลศิลปะแบบเก่า

บทที่ 4

บทวิเคราะห์

โดยการศึกษาและวิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบและอิทธิพลของลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมศิลปะเขมรที่ให้อิทธิพลและแรงบันดาลใจต่อการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะสมัยใหม่ในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์

ลวดลายประดับสถาปัตยกรรมในศิลปะเขมรมีจุดเด่นและวิวัฒนาการเกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัย หรือแม้กระทั่งจุดเด่นในของแต่ละยุค โดยยุคเก่ากว่ามีอิทธิพลต่อยุคที่ใหม่กว่า ช่างเขมรได้นำลวดลายประดับที่มีเอกลักษณ์มาพัฒนาต่อยอดในยุคสมัยของตน ให้เกิดความวิจิตรพิสดารระหว่างลวดลายศิลปะรูปแบบเก่าและศิลปะรูปแบบใหม่ ณ เวลานั้น การออกแบบลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม ผู้วิจัยจัดแบ่งกลุ่มออกเป็น 3 กลุ่ม โดยศิลปะรูปแบบเก่ามีอิทธิพลต่อศิลปะรูปแบบใหม่ ดังนี้

1. การคัดลอกศิลปะเขมรแบบเก่าจากอิทธิพลศิลปะเขมรในประเทศกัมพูชาและศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทย
2. การผสมผสานระหว่างการคัดลอกลวดลายศิลปะรูปแบบเก่ากับการสร้างสรรค์ลวดลายประดับศิลปะรูปแบบใหม่
3. สร้างสรรค์ลวดลายประดับรูปแบบใหม่ที่เกิดจากการตัดทอนหรือเพิ่มเติมรายละเอียดภายในโครงสร้างของลายสลักรูปแบบศิลปะเขมรในประเทศกัมพูชาและศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทยบริเวณพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล เพื่อประกอบการวิเคราะห์การออกแบบลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมใน จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ได้รับแรงบันดาลใจจากสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นในอดีตจริง ได้แก่ ประสาทหินบันทายศรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา ประสาทหินพนมรุ้ง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นต้น หากแต่มีการปรับเปลี่ยนในเรื่องของตำแหน่ง หน้าที่และประโยชน์ใช้สอย ตลอดจนการทำศิลปะในรูปแบบเชิงพาณิชย์ หรือแม้กระทั่งการลดค่าใช้จ่าย นำไปสู่การแก้ปัญหาและการปรับเปลี่ยนรูปแบบโครงสร้างของลวดลายประดับขึ้น นำมาซึ่งการตรวจสอบวิเคราะห์ในความสัมพันธ์ของลวดลายที่ปรากฏขึ้นไป

อย่างไรก็ตาม อิทธิพลหลักของช่างออกแบบลวดลายประดับตกแต่งนั้นเริ่มจากปราสาทพนมรุ้ง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ ที่นำไปสู่การย้อนกลับไปและได้ซาบซึ้งถึงคุณค่าและลวดลายสลักหินที่มีความวิจิตรพิสดารอย่างปราสาทบันทายศรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา ที่มีเอกลักษณ์การขึ้นโครงสร้างของลวดลายก้านต่อดอกอย่างชัดเจน การเพิ่มรายละเอียดภายในลวดลายต่างๆ เช่น ลวดลายกระหนก ก้านขด ตลอดจนลายพริ้วเล็กๆที่ประดับลวดลายประดับอีกต่อหนึ่ง

เครื่องมือวิเคราะห์โครงสร้างหลักของลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม

เนื่องจากลวดลายประดับนั้นค่อนข้างมีเส้นลวดลายที่ซับซ้อนและอาจทำให้เกิดความสับสนได้ระหว่างการเปรียบเทียบและการสังเกตถึงรายละเอียดของลาย ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการศึกษาเอกลักษณ์ของแต่ละรูปแบบ ได้แก่ ลวดลายลอกเลียนแบบเก่า ลวดลายผสมระหว่างแบบเก่ากับสมัยใหม่ และการสร้างสรรค์ลวดลายสมัยใหม่

การวิเคราะห์โครงสร้างนี้ ผู้วิจัยได้พิจารณาจากเส้นเค้าโครงรอบนอก ตลอดจนเส้นประดับภายใน เพื่อแบ่งหมวดหมู่อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

ลายประดับส่วนเรือนธาตุ

1.ลายดอกชีกดอกซ้อน โดยโครงสร้างหลักของลายมีลักษณะเป็นตัวอักษรภาษาอังกฤษตัวเอ็กซ์เชื่อมต่อกันบนพื้นที่หน้ากระดาน (XX) ลายดอกประจํายามประกอบด้วยดอกไม้วงกลมหนึ่งชั้น กลีบกลมอีกหนึ่งชั้น และมีกลีบใบไม้สามเหลี่ยมที่เชื่อมต่อกันคล้ายรูปทรงขนมเปียกปูนรองรับอีก 1 ชั้น ซึ่งลายหลักและลายย่อยมีลักษณะเหมือนกัน

รูปภาพที่ 901 ลายประดับดอกชีกดอกซ้อน บริเวณฐานห้องครรภคฤหะ ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 902 ลายเส้นลายประดับดอกซีกดอกซ้อน

2.ลายใบไม้สามเหลี่ยม โครงสร้างแกนหลักของลวดลายประดับใบไม้สามเหลี่ยมที่ประดับบริเวณส่วนฐานของมณฑปนี้ ประกอบด้วยขดม้วนและใบไม้ขดม้วน ซึ่งประกอบลายขึ้นโดยมีลักษณะของขดม้วนที่สอดเข้าหากันภายในรูปทรงใบไม้สามเหลี่ยมที่โค้งเข้าหาส่วนมุมของอาคาร

รูปภาพที่ 903 ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบคว่ำ บริเวณฐานห้องครรภคฤหะ ปราสาทประธานปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 904 ลายเส้นลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบคว่ำ

รูปภาพที่ 905 ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงาย บริเวณฐานห้องครรภคฤหะ ปราสาทประธานปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 906 ลายเส้นลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงาย

การตกแต่งลวดลายประดับใบไม้สามเหลี่ยมแบบคว่ำ บริเวณส่วนฐานของอาคารมณฑป บนสถาปัตยกรรมศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์เป็นโครงสร้างที่นิยมประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมเป็นอย่างมาก ซึ่งผู้วิจัยได้แปลเป็นโครงสร้างแกนหลักของลวดลายก่อนที่จะมีการปรับเปลี่ยนหรือพัฒนาในรูปแบบอื่นๆตามเทคนิคของช่างและความเป็นท้องถิ่น แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1). โครงสร้างขดม้วนที่หันหัวเข้า-ออก เข้าหากัน

รูปภาพที่ 907 ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบคว่ำ บริเวณฐานซุ้มประตูทางเข้าชั้นในสุด
ปราสาทบันทายศรีจังหวัดเลียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 908 โครงสร้างภายในขดม้วนหันหัวเข้า เข้าหากัน

รูปภาพที่ 909 ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบหงาย บริเวณฐานห้องครรภคฤหะ ปราสาทประธาน
ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 910 โครงสร้างภายในขดม้วนหันหัวออก เข้าหากัน

รูปภาพที่ 911 ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบคว่ำ บริเวณฐานรองรับน้ำหนักปราสาททั้งสามหลัง
ปราสาทบันทายสรี

รูปภาพที่ 912 โครงสร้างภายในขดม้วนหันหัวออกเข้าหากัน

2). โครงสร้างขดม้วนที่หันหัวเข้า-ออกต่างทิศทางกัน

รูปภาพที่ 913 ลายใบไม้สามเหลี่ยมแบบคว่ำ บริเวณฐานห้องครรภคฤหะ ปราสาทประธาน
ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 914 โครงสร้างภายในขดม้วนหันหัวเข้าและออก ต่างทิศทางกัน

ซึ่งการแปลโครงสร้างแกนหลักนี้ เพื่อง่ายต่อการตรวจสอบลวดลายประดับที่ได้รับอิทธิพล
และมีการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างของลวดลายอย่างไรบ้าง จากการสำรวจการสร้างสถาปัตยกรรม
สมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลศิลปะเขมรนิยมใช้โครงสร้างจากการลวดลายประดับจากปราสาทบันทายสรี

ประเทศกัมพูชา เพื่อผสมผสานลวดลายของท้องถิ่นหรือลวดลายประดับที่อยู่บนปราสาทพนมรุ้ง
อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์

3.ลายกลีบบัว โดยโครงสร้างหลักนั้นจะมีเพียงกลีบด้านนอกปกคลุมกลีบชั้นใน และการ
ตกแต่งลายกลีบบัว แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1). โครงสร้างหลักกลีบบัว 1 ชั้น หมายถึง ไม่มีการประดับเกสรหรือลายพริ้วบริเวณ
ด้านนอกขอบกลีบ

รูปภาพที่ 915 ลายบัวทรงายประดับโคนเสาปราสาทบรีวาร ปราสาทบันทายสรี
จ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 916 โครงสร้างลายกลีบบัวไม่ประดับเกสรและลายพริ้วบริเวณขอบกลีบ

2). โครงสร้างหลักกลีบบัว 2 ชั้น หมายถึง ตกแต่งด้านนอกของกลีบด้วยเกสรหรือ
ลายพริ้ว

รูปภาพที่ 917 ลายบัวทรงายประดับโคนเสา บริเวณห้องครรภคฤหะ ปราสาทประธาน
ปราสาทบันทายสรี จ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 918 โครงสร้างลายกลีบบัวประดับเกสรและลายพริ้วบริเวณขอบกลีบ

รูปภาพที่ 919 ลายบัวหยาบประดับโคนเสา บริเวณห้องครรภคฤหะ ปราสาทประธาน
ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 920 โครงสร้างลายกลีบบัวประดับเกสรและลายพริ้วบริเวณขอบกลีบ

การประดับตกแต่งด้วยลายกลีบบัวหยาบบริเวณมณฑปบนศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์เป็นการประดับกลีบบัวโครงสร้างประเภทที่ 2 คือ ด้านในตกแต่งด้วยเส้นแบ่งเป็นสามซีก ตกแต่งบริเวณโดยรอบด้วยใบไม้สามเหลี่ยมขนาดเล็ก และระหว่างช่องก็จะปรากฏการซ้อนทับของกลีบบัวที่อยู่ระยะข้างหลัง ซึ่งลายกลีบบัวหยาบนี้นิยมประดับตกแต่งในศิลปะเขมรเป็นอย่างมาก แต่ในส่วนของลักษณะกลีบบัวของปราสาทศาลหลักเมืองเป็นรูปร่างคล้ายสี่เหลี่ยมมนและส่วนแหลมคือปลายกลีบจะเห็นได้ว่า รูปร่างของกลีบบัวนั้นจะมีลักษณะแตกต่างจากปราสาทศิลปะเขมร แต่โครงสร้างในการประดับภายในกลีบบัวยังคงมีลักษณะคล้ายกัน

4.ลายดอกบัวตูม ลักษณะกลีบดอกและเกสรกลมตรงกลางเรียบไม่มีตกแต่งรายละเอียดใดๆ ซึ่งสามารถแปลโครงสร้างหลักได้อย่างง่ายคือ โครงสร้างรูปวงกลมที่มีตัวอักษรภาษาอังกฤษคือตัวเอ็กซ์ (X) อยู่ภายในวงกลม ตลอดจนการตกแต่งแบบมีเกสรและไม่มีเกสรตรงกลางดอก

รูปภาพที่ 921 ลายดอกบัวตูมสามกลีบ บริเวณฐานรองรับน้ำหนักปราสาททั้งสามหลัง
ปราสาทบันทายสีรี จ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 922 โครงสร้างลายกลีบบัวตูมทั้งหมดสามกลีบ มีขอบกลีบเรียบสองชั้น

รูปภาพที่ 923 ลายบัวตูมสี่กลีบและเกสร บริเวณฐานโคนเสาระเปียงคุดชั้นนอกทิศตะวันออก
ปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 924 โครงสร้างลายกลีบบัวตูมทั้งหมดสี่กลีบและเกสร มีขอบกลีบเรียบสองชั้น

รูปภาพที่ 925 ลายบัวตูมสี่กลีบและเกสร บริเวณฐานห้องครรภคฤหะ ปราสาทประธาน
ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 926 โครงสร้างลายกลีบบัวตูมทั้งหมดสี่กลีบและเกสร มีขอบกลีบเรียบสองชั้น

5.ลายกรวยเชิง ลักษณะกรวยเชิงคล้ายโครงสร้างกลีบบัวภายในประกอบด้วยลายก้านขดบริเวณส่วนล่างของลาย มีแกนกึ่งกลางคล้ายก้านต่อดอก ส่วนปลายเหนือลายก้านขดประกอบด้วยลายคล้ายลายกระหนก ระหว่างกลีบหรือใบกรวยเชิง จะคั่นประดับด้วยก้านหรือแกนสูงด้านบนเหนือก้านประดับคล้ายดอกบัวบานมุมด้านข้าง ซึ่งลายกรวยเชิงอาจแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1). ลายซ้อนทับกัน ซึ่งตัวคั่นหรือแกนคล้ายอุบะมีลักษณะคล้ายกับแกนขององค์ประกอบลายกรวยเชิง หรือลายหลัก เมื่อเชื่อมต่อแนวระนาบทำให้เกิดมิติการซ้อนทับของลายคล้ายสามเหลี่ยม

รูปภาพที่ 927 ลายกรวยเชิงซ้อน บริเวณฐานโคนเสาหอคัมภีร์ด้านในสุด
ปราสาทบันทายสีรี จ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 928 โครงสร้างลายกรวยเชิงแบบซ้อนกัน

2). ลายแบ่งสัดส่วนชัดเจน ซึ่งตัวคั่นหรือแกนคล้ายอุบะลักษณะแตกต่างกัน และมีระยะเว้นที่แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างหลักได้อย่างชัดเจน

รูปภาพที่ 929 ลายกรวยเชิงคั่นด้วยแกนอุบะหงาย บริเวณฐานโคนเสาผนัง
ปราสาทประธานปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 930 โครงสร้างลายกรวยเชิงแบบแบ่งสัดส่วนชัดเจน

รูปภาพที่ 931 ลายกรวยเชิงคั่นด้วยอุบะแกนอุบะหงาย บริเวณฐานห้องครรภคฤหะ ปราสาท
ประธานปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

รูปภาพที่ 932 โครงสร้างลายกรวยเชิงแบบแบ่งสัดส่วนชัดเจน

รูปภาพที่ 933 ลายกรวยเชิงคั่นด้วยแกนอุบะหงาย บริเวณฐานห้องครรภคฤหะ
ปราสาทประธานปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 934 โครงสร้างลายกรวยเชิงแบบแบ่งสัดส่วนชัดเจน

6.ลายก้านต่อดอก ลักษณะโครงสร้างรอบนอกลายก้านต่อดอกคือการซ้อนกันของสามเหลี่ยมหัวคว่ำในแนวตั้งหรือตัวอักษรภาษาอังกฤษตัววี (V) ซ้อนกันในแนวตั้ง ส่วนลักษณะโครงสร้างภายในประกอบด้วย ก้านดอกประดับกลีบเลี้ยงประมาณสามกลีบอยู่กึ่งกลางแนวตั้ง เชื่อมกับก้านขดขนาดเล็กด้วยใบไม้สามเหลี่ยม โค้งหันหัวออกจากกันเชื่อมติดกับลายใบไม้สามเหลี่ยมคล้ายลายกระหนก และต่อเชื่อมกันกับก้านดอกแต่ละชั้นตามความสูงของสถาปัตยกรรม

รูปภาพที่ 935 ลายก้านต่อดอก บริเวณด้านข้าง รูปภาพที่ 936 โครงสร้างลายก้านต่อดอก
เสาติดผนังประตูทางเข้าชั้นนอก ทิศตะวันออก
ปราสาทบันทายสรีประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 937 ลายก้านต่อดอก บริเวณเสาดัด
ผนังหอคัมภีร์ ปราสาทบันทายสรี
ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 938 โครงสร้างลายก้านต่อดอก

รูปภาพที่ 939 ลายก้านต่อดอก บริเวณมณฑป
ทิศตะวันออก ปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย
จ.นครราชสีมา

รูปภาพที่ 940 โครงสร้างลายก้านต่อดอก

รูปภาพที่ 941 ลายก้านต่อดอก บริเวณห้อง
 ครอบพระคฤหาสน์ ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง
 จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 942 โครงสร้างลายก้านต่อดอก

7.ลายก้ามปู ลักษณะโครงสร้างรอบนอกลายก้ามปูคือการซ้อนกันของสามเหลี่ยมในแนวตั้ง หรือตัวอักษรภาษาอังกฤษตัววี (V) คว่ำซ้อนเรียงกันในแนวตั้ง ซึ่งการตกแต่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1). โครงสร้างศูนย์กลางองค์ประกอบด้วยลายก้านต่อดอก กล่าวคือ โครงสร้างภายในลายก้ามปูแบ่งออกเป็นสามส่วนย่อย คือส่วนกลางประกอบด้วยก้านขดเชื่อมต่อกับลายคล้ายลายกระหนกเชื่อมกับก้านและกลีบเลี้ยงสามกลีบกลายเป็นลายก้านต่อดอก ส่วนบนประกอบด้วยดอกไม้ตูมมีกลีบเลี้ยงเชื่อมติดกับส่วนกลาง และส่วนล่างประกอบด้วยส่วนกลางทั้งสองข้างประดับลายก้านขดขนาดเล็กม้วนเข้าหากันขึ้นด้านบนด้านล่างเชื่อมกับลายคล้ายลายกระหนกที่มีขนาดยาวเล็กน้อยคล้ายสามเหลี่ยม

รูปภาพที่ 943 ลายก้ามปู บริเวณมณฑป
ทิศเหนือและใต้ปราสาทประธาน ปราสาทบันทายสรี
ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 944 โครงสร้างลายก้ามปู

2). โครงสร้างศูนย์กลางองค์ประกอบด้วยลายซุ้มสามเหลี่ยม กล่าวคือ โครงสร้างลายก้ามปูแบ่งออกเป็นสามส่วนย่อย ดังที่กล่าวมาข้างต้น แต่ลักษณะส่วนกลางและส่วนบนจะแตกต่างออกไปจากประเภทแรก คือ กรอบซุ้มสามเหลี่ยมภายในประดับใบไม้สามเหลี่ยมเล็กหรืออาจมีบุคคลภายในซุ้ม บริเวณบนกรอบซุ้มประดับใบไม้สามเหลี่ยม ส่วนบนประกอบด้วยดอกไม้ตูมอาจมีขนาดเล็กลงจากประเภทแรกเล็กน้อย ส่วนบริเวณด้านล่างยังคงประดับใบไม้สามเหลี่ยมที่ประกอบด้วยก้านขดขนาดเล็ก บางครั้งอาจมีก้านขดเพิ่มขึ้นเป็นสองชั้นเพื่อให้ความยาวมากขึ้น และรายละเอียดของเส้นมีอาจมีแตกต่างกัน

รูปภาพที่ 945 ลายก้ามปู บริเวณมณฑป
ทิศตะวันออก ปราสาทประธาน
ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 946 โครงสร้างลายก้ามปู

3). โครงสร้างศูนย์กลางองค์ประกอบด้วยลายใบหน้าสัตว์ กล่าวคือ โครงสร้างลายก้ามปูแบ่งออกเป็นสามส่วนย่อย ดังที่กล่าวมาข้างต้น แต่ลักษณะส่วนกลางแตกต่างออกไปจากประเภทแรกและประเภทที่สอง คือ ใบหน้าสัตว์มงคลที่โครงหน้าคล้ายสามเหลี่ยม ส่วนบนประกอบด้วยดอกไม้ตูมคล้ายประเภทที่สอง ส่วนบริเวณด้านล่างแตกต่างจากประเภทที่หนึ่งและสอง ตรงส่วนขนาดของก้านขดที่ม้วนออกจากกันไปด้านบนและมีขนาดใหญ่เชื่อมกับลายคล้ายลายกระหนกด้านล่างทั้งสองข้าง

รูปภาพที่ 947 ลายกำมปู บริเวณประตูทางเข้าชั้นใน
ทิศตะวันออก ปราสาทบันทายลรี
ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 948 โครงสร้างลายกำมปู

8.ลายกำมปู ลักษณะโครงสร้างหลักของลายคล้ายกับเลขหนึ่งไทย (๑) ต่อกันสลับซ้ายขวา
ไปมา ซึ่งการตกแต่งแบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ

1). กำมปูประดับขอบด้วยกระหนกขนาดเล็ก กล่าวคือ การประดับกระหนกขนาด
เล็กบนขอบของกำมปูทั้งสองข้าง ส่วนบริเวณด้านในของกำมปู มักประกอบด้วยกำมปูขนาดเล็ก
สองถึงสามชุด ประกอบกับตกแต่งด้วยยอดใบมุดด้านข้าง หากแต่ส่วนปลายของกำมปูที่เป็นเลขหนึ่ง
ไทย (๑) อาจมีการปรับเปลี่ยนตามรูปแบบของช่าง

รูปภาพที่ 949 โครงสร้างกำมปูประดับขอบ
ด้วยกระหนกขนาดเล็กบริเวณประตูระเบียงคด
ชั้นนอกทิศตะวันออก ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 950 โครงสร้างภายในกำมปู

2). ก้านขดประดับกระหนกเฉพาะช่องว่างบนหรือล่างก้านขด กล่าวคือ การประดับกระหนกขนาดเล็กเฉพาะส่วนที่เป็นช่องว่างเนื่องจากก้านขดค่อนข้างขยายเต็มพื้นที่ของช่องตกแต่งสถาปัตยกรรม ส่วนบริเวณภายในก้านขดมักประกอบด้วยก้านหรือฐานดอกเพื่อเชื่อมระหว่างก้านขด จึงทำให้ก้านขดค่อนข้างห่างและมีพื้นที่โค้งมากกว่า จึงเกิดลายก้านขดเต็มพื้นที่ ลักษณะก้านที่เชื่อมจะคล้ายกับกลีบเลี้ยงของลายก้านต่อดอกที่ได้กล่าวในข้างต้น หากแต่ลายก้านขดอาจจะลดความสำคัญของกลีบเลี้ยงให้มีขนาดเล็กลง และประดับก้านขดและใบไม้ภายในใบไม้เวลานั้น

รูปภาพที่ 951 โครงสร้างก้านขดประดับ

กระหนกเฉพาะช่องว่างบริเวณเสาติดผนัง

หอคำภีร์ด้านใน ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 952 โครงสร้างภายในก้านขด

9. ลายเฟืองอุบะ ลักษณะเฟืองอุบะคล้ายกับลายกรวยเชิงที่ได้กล่าวมาในข้างต้น กล่าวคือ โครงสร้างคล้ายกันทุกประการ ตลอดจนการแบ่งประเภททั้ง 2 ประเภท เพียงแต่ลายเฟืองอุบะจะมีลักษณะคว่ำลงคล้ายการประดับพวงมาลัยและอุบะบริเวณเรือนธาตุใต้ทับหลังหรือหน้าบัน

10. ลายประดับทับหลัง ซึ่งโครงสร้างหลักของทับหลังมักจะปรับเปลี่ยนตามรูปแบบแต่ละสมัย ซึ่งผู้วิจัยได้จัดเป็นกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกันทั้งหมด 9 กลุ่ม โดยการตรวจสอบโครงสร้างหลักที่ประกอบด้วยห้าส่วนคือ ส่วนที่หนึ่งภาพจำหลักกลางองค์ประกอบ ส่วนที่สองท่อนมาลัย ส่วนที่สามปลายท่อนมาลัยทั้งสองข้าง ส่วนที่สี่ใบไม้สามเหลี่ยมเหนือท่อนมาลัย ส่วนที่ห้าใบไม้ม้วนหรืออุบะส่วนล่างของท่อนมาลัย

ก.สมัยก่อนเมืองพระนคร

กลุ่มที่หนึ่ง ศิลปะรูปแบบถาลาปริวัต - สมโบร์ไพรกุก มีลักษณะโครงสร้างของทับหลัง คือ ประดับครึ่งคนครึ่งสัตว์ในกรอบวงรีบริเวณศูนย์กลางขององค์ประกอบ ท่อนมัลย์โค้งประดับดอกไม้รูปทรงเรขาคณิต เหนือท่อนมัลย์ประดับใบไม้สามเหลี่ยม ใต้ท่อนมัลย์ประดับอุษะดอกไม้ ส่วนปลายท่อนมัลย์ประดับมกรทั้งตัวหันหัวเข้าหากันและอาจมีการแทรกภาพบุคคลเหนือตัวมกร

รูปภาพที่ 953 ทับหลังทับหลังที่ถาลาปริวัต ศิลปะแบบถาลาปริวัต

(ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ถาลาปริวัต” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

<http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ถาลาปริวัต>

[ออนไลน์]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)

ท่อน
มัลย์โค้ง

รูปภาพที่ 954 โครงสร้างหลักของทับหลังศิลปะรูปแบบถาลาปริวัตและศิลปะรูปแบบสมโบร์ไพรกุก

กลุ่มที่สอง ศิลปะรูปแบบไพรกเมง มีลักษณะโครงสร้างของทับหลัง คือ ลดภาพบุคคล ประดับลายใบไม้คล้ายใบผักกาดในกรอบวงรีทั้งสามวง ท่อนมัลย์เริ่มตรงประดับดอกไม้รูปทรงเรขาคณิต เหนือท่อนมัลย์ประดับใบไม้สามเหลี่ยมขนาดเล็ก ใต้ท่อนมัลย์ประดับอุษะดอกไม้

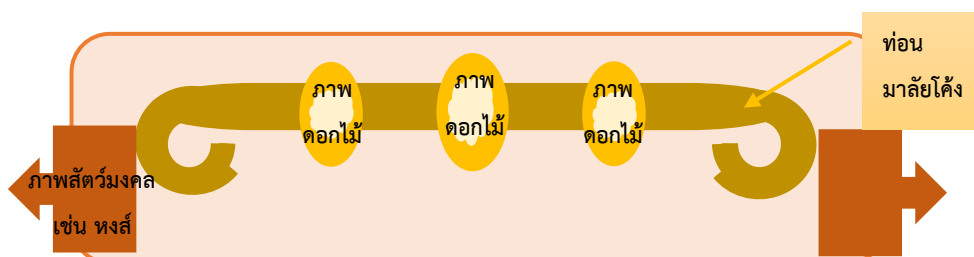
คล้ายตัวภาษาอังกฤษตัวยู (U) ส่วนปลายท่อนมาลัย โค้งม้วนเข้าหากันส่วนล่างและข้างๆของมาลัยม้วน ปรากฏรูปสลัต์ว์หันหน้าออกจากกัน

รูปภาพที่ 955 ทับหลังทับหลังปราสาทบ้านน้อย อ.วัฒนานคร จ.สระแก้ว แสดงถึงการมาแทนที่ของพันธุ์พฤกษา และลดจำนวนความโค้งของท่อนมาลัย บริเวณส่วนปลายไม่ปรากฏรูปมกร

(ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ไพรกเมง” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

<http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ไพรกเมง>
[ออนไลน์]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)

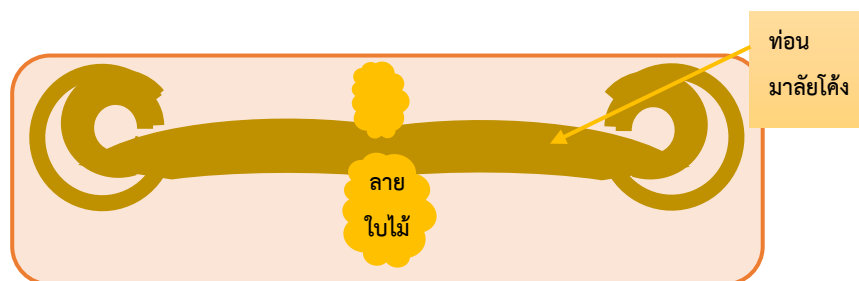

รูปภาพที่ 956 โครงสร้างหลักของทับหลังศิลปะรูปแบบไพรกเมง

กลุ่มที่สาม ศิลปะรูปแบบกำพงพระ มีลักษณะโครงสร้างของทับหลัง คือ ไม่มีภาพบุคคลและสัตว์ เน้นตกแต่งด้วยใบไม้คล้ายใบผักกาด ศูนย์กลางองค์ประกอบภาพประดับด้วยใบไม้เป็นช่อใหญ่ขนาดเป็นสองเท่าของใบไม้สามเหลี่ยม ท่อนมาลัยประดับด้วยลายใบไม้ขนาดเล็กลงท่อนมาลัยค่อนข้างตรง อาจมีโค้งเล็กน้อยบริเวณบริเวณใกล้ส่วนปลายท่อนมาลัย เหนือท่อนมาลัยประดับด้วยใบไม้คล้ายใบผักกาดแยกออกเป็นสองถึงสามแฉก ใต้ท่อนมาลัยจะประดับใบไม้คล้ายใบผักกาดที่มีลักษณะโค้งเข้าหาจุดศูนย์กลางของทับหลัง ส่วนปลายท่อนมาลัย โค้งม้วนเข้าหากันด้านบนซึ่งประดับด้วยใบไม้ม้วนอีกเช่นกัน

รูปภาพที่ 957 ทับหลัง ทับหลังปราสาทภูมิปราสาท ปรางค์เพียงลวดลายใบไม้
 (ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ปราสาทภูมิปราสาท” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
[http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ปราสาท](http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ปราสาทภูมิปราสาท)
 ภูมิปราสาท [ออนไลน์]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)

รูปภาพที่ 958 โครงสร้างหลักของทับหลังศิลปะรูปแบบกำแพงพระ

ข.สมัยเมืองพระนคร

กลุ่มที่สี่ ศิลปะรูปแบบกุเลน – พระโค – บาแค็ง – เกาะแกร์ – แปรรูป มีลักษณะโครงสร้างของทับหลัง คือมีหน้ากาลเป็นศูนย์กลางขององค์ประกอบและอาจมีภาพบุคคลประทับเหนือหน้ากาล นอกจากนี้ยังพัฒนาไปสู่การประดับด้วยใบหน้าและสัตว์เต็มตัวอื่นๆ หรือแม้กระทั่งเริ่มแทรกภาพเล่าเรื่องที่สำคัญ ท่อนมาลัยแสดงออกถึงการถูกกลืนหรือคายจากปากหน้ากาล ซึ่งภายในอาจประดับทั้งใบไม้ ลายก้านขด หรือลายคั่นด้วยดอกบัว เนื้อท่อนมาลัยประดับใบไม้สามเหลี่ยมคล้ายผักกาดในระยะแรก อาจมีการแทรกภาพบุคคลแต่ละใบ จากนั้นพัฒนามาเป็นใบไม้สามเหลี่ยมที่ประกอบด้วยลายก้านขดและลายคล้ายลายกระหนก ใต้ท่อนมาลัยประดับด้วยใบไม้ม้วนโดยม้วนเข้าสู่ศูนย์กลางขององค์ประกอบ อาจมีแทรกภาพบุคคลหรือช่องว่างระหว่างใบอาจคั่นด้วยอุษะบัวดอกไม้หรือดอกบัวมุมด้านข้าง ส่วนปลายท่อนมาลัยประดับมกรหันหน้าออกจากกันซึ่งเชื่อมกับท่อนมาลัยม้วนเข้าหากันด้านบน หรือประดับด้วยสัตว์อื่นที่หันหน้าออกจากกันและเชื่อมกับลายใบไม้สามเหลี่ยมด้านบน

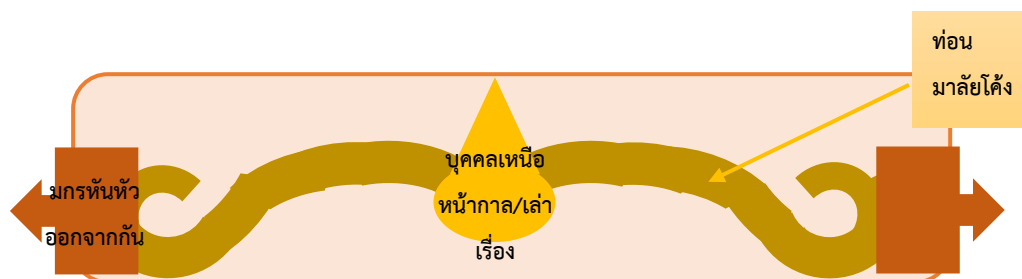
สำหรับรูปแบบโครงสร้างของทับหลังทั้งห้ารูปแบบนี้ ค่อนข้างมีลักษณะใกล้เคียงกัน เนื่องจากมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องด้วยวิธีผสมผสานจุดเด่นของยุคก่อนหน้า จึงเกิดการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบศิลปะขึ้น โดยมีได้สร้างความเป็นอัตลักษณ์ที่ชัดเจนมากขึ้น

รูปภาพที่ 959 ทับหลังปราสาทโกกกี ปรากฏภาพบุคคลประทับนั่งเหนือหน้ากาล ตลอดจนการแทรกภาพบุคคลบริเวณใบไม้สามเหลี่ยมด้านบน

(ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทธรติศ ดิศกุล. “ปราสาทโกกกี” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

<http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ปราสาทโกกกี> [ออนไลน์]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)

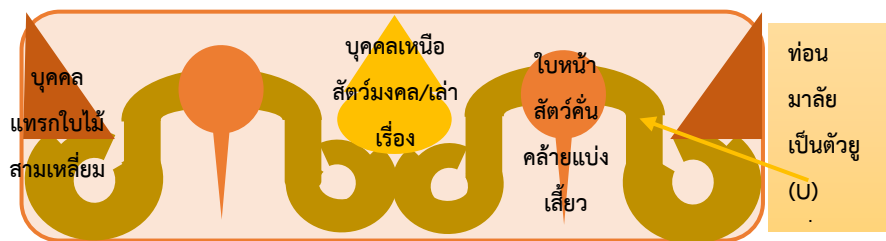
รูปภาพที่ 960 โครงสร้างหลักของทับหลังทั้งห้ารูปแบบศิลปะ

กลุ่มที่ห้า ศิลปะรูปแบบบันทายศรี มีลักษณะโครงสร้างทับหลังคือ อาจมีการพัฒนาต่อยอดจากรูปแบบเก่าทั้งห้ารูปแบบศิลปะที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้น รายละเอียดความสวยงามมีมากยิ่งขึ้น ยังคงมีหน้ากาลหรือภาพเล่าเรื่องเป็นศูนย์กลางองค์ประกอบของทับหลัง หากแต่มีการปรับเปลี่ยนเครื่องประดับแบบใหม่ขึ้น ท่อนมัลย์มีลักษณะคล้ายกับตัวอักษรภาษาอังกฤษตัวยู (U) บริเวณกึ่งกลางเชื่อมด้วยการม้วนของท่อนมัลย์ซึ่งจะเชื่อมกับลายหน้ากาลหรือลายเล่าเรื่อง ท่อนมัลย์ทั้งสองข้างยกสูงระดับกึ่งกลางแนวระนาบของทับหลังและโค้งลงเท่ากับบริเวณกึ่งกลางของทับหลัง ภายในท่อนมัลย์ประกอบด้วยก้านขด ใบไม้สามเหลี่ยมหรือลายคล้ายลายช่องหรืออาจแทรกใบหน้าหรือสัตว์เต็มตัวบริเวณกึ่งกลางหรือบริเวณ $\frac{1}{4}$ ของท่อนมัลย์ เหนือท่อนมัลย์ประดับด้วยใบไม้สามเหลี่ยมประกอบด้วยลายก้านขดและลายคล้ายลายกระหนก บางครั้งอาจมีแทรกภาพบุคคลใต้ท่อนมัลย์ประดับด้วยใบไม้ม้วนโดยม้วนเข้าสู่ศูนย์กลางของทับหลังและยังเชื่อมกับท่อนมัลย์อีก

ด้วย ส่วนปลายท่อนมาลัยยังคงประดับใบไม้ม้วนและใบไม้สามเหลี่ยมมีแทรกภาพบุคคลและสัตว์
มงคล

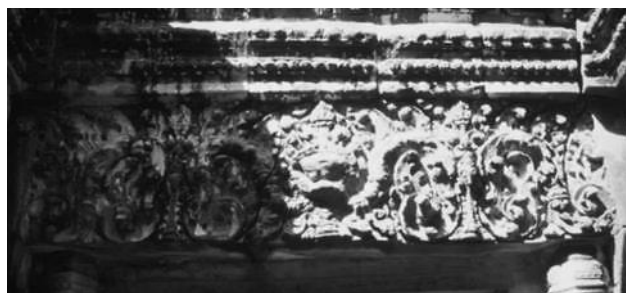

รูปภาพที่ 961 ทับหลังทิศตะวันออกปราสาทบิรวารหลังเหนือ ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 962 โครงสร้างหลักของทับหลังศิลปะรูปแบบบันทายสรี

กลุ่มที่หก ศิลปะรูปแบบประตูประราชวัง มีลักษณะโครงสร้างทับหลัง ที่พัฒนาต่อในส่วนของการแบ่งเสี้ยวท่อนมาลัยที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ประดับหน้ากาลเป็นศูนย์กลางขององค์ประกอบทับหลัง เหนือหน้ากาลตกแต่งด้วยใบไม้สามเหลี่ยมขนาดเล็กเรียงกันคล้ายซุ้มส่วนปลายประดับก้านต่อดอกไม้ตูม หน้ากาลเชื่อมกับท่อนมาลัยคล้ายกลืนและคาย โดยรูปแบบการเชื่อมแตกต่างจากศิลปะรูปแบบบันทายสรีที่ยังคงเห็นมาลัยขดม้วนอยู่กึ่งกลางของทับหลังนั้นได้เปลี่ยนเป็นการเชื่อมเส้นท่อนมาลัยและแสดงให้เห็นลึนสามเหลี่ยมของหน้ากาลอย่างชัดเจน ท่อนมาลัยวกขึ้นและโค้งลงเชื่อมกับใบไม้ม้วนที่อยู่ใต้ท่อนมาลัยโดยหันใบไม้ม้วนเข้าหาศูนย์กลางคั่นด้วยแกนอุระดอกไม้เหนือแกนประดับใบไม้สามเหลี่ยมที่ประกอบด้วยก้านขดม้วนออกจากกันแต่มีสายรัดให้ชิดกันและส่วนยอดประกอบด้วยก้านต่อดอกไม้ตูม ถัดมาเป็นท่อนมาลัยและใบไม้ม้วนอีกเสี้ยวโค้งม้วนออกจากศูนย์กลางของทับหลัง เหนือท่อนมาลัยประดับใบไม้สามเหลี่ยมประกอบด้วยก้านขดและลายคล้ายลายกระหนก ส่วนปลายท่อนมาลัยประดับด้วยใบไม้ม้วนและใบไม้สามเหลี่ยม

รูปภาพที่ 963 ทับหลัง ประตูประราชวังหลวง แสดงการแบ่งเสี้ยวของพวงมาลัยได้อย่างชัดเจน (ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ประตูประราชวังหลวง” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ประตูประราชวังหลวง> [ออนไลน์]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)

รูปภาพที่ 964 รูปโครงสร้างหลักของทับหลังศิลปะรูปแบบประตูประราชวังหลวง

กลุ่มที่เจ็ด ศิลปะรูปแบบบาบวน มีลักษณะโครงสร้างทับหลังที่กลับนิยม การสลักท่อนพวงมาลัยให้เชื่อมต่อกันดั้งเดิม ภาพบุคคลประทับนั่งในซุ้มเหนือหน้ากาลคือศูนย์กลางขององค์ประกอบทับหลัง ปลายท่อนพวงมาลัยประดับใบไม้ม้วนและใบไม้สามเหลี่ยมชัดเจน เหนือท่อนพวงมาลัยจะประดับใบไม้สามเหลี่ยมที่ประกอบด้วยลายก้านขดและลายคล้ายลายกระหนก ส่วนใต้ท่อนพวงมาลัยประดับใบไม้ม้วน ม้วนเข้าสู่ศูนย์กลางของทับหลัง และในช่วงปลายยุคศิลปะแบบบาบวนบริเวณศูนย์กลางจะถูกเปลี่ยนจากลายบุคคลในซุ้มสามเหลี่ยมเหนือหน้ากาลเป็นภาพเล่าเรื่อง

รูปภาพที่ 965 ทับหลังปราสาททุดงค์ ศิลปะขอมแบบบาปวน แสดงถึงท่อนพวงมาลัยกลับมาเชื่อมต่อ
กันเหมือนเดิม

(ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ปราสาททุดงค์” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
<http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ปราสาททุดงค์> [ออนไลน์]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)

รูปภาพที่ 966 รูปโครงสร้างหลักของทับหลังศิลปะรูปแบบบาปวน

กลุ่มที่แปด ศิลปะรูปแบบนครวัด มีลักษณะโครงสร้างพัฒนาต่อจากแบบบาปวนตอนปลาย เริ่มแทรกภาพเล่าเรื่องจนวนิยมสลักภาพเล่าเรื่องภายในโครงสร้างหลักที่ดัดแปลงจากการโค้งของท่อนพวงมาลัย ในการจัดองค์ประกอบภาพ เมื่อถึงช่วงปลายของยุค ภาพเล่าเรื่องลดขนาดเป็นเพียงศูนย์กลางของทับหลังและกลับมาประดับด้วยใบไม้ม้วนและใบไม้สามเหลี่ยมเชื่อมต่อกัน หรือใบไม้สามเหลี่ยมเรียวยาวห้อยโค้งคล้ายตัวภาษาอังกฤษตัวเอส (S) หันหน้าเข้าสู่ศูนย์กลางองค์ประกอบ ปลายใบไม้สามเหลี่ยมนี้ประกอบด้วยลายก้านขดสองถึงสามชั้นลดหลั่นขนาดจากล่างสู่ด้านบนของใบไม้ และรูปแบบทับหลังศิลปะนครวัดนี้จึงได้พัฒนาสู่ศิลปะแบบบายน

รูปภาพที่ 967 ทับหลังบริเวณซุ้มประตูทางเข้าทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ปราสาทประธาน
ปราสาทนครวัด ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 968 รูปโครงสร้างหลักของทับหลังศิลปะรูปแบบนครวัด

กลุ่มที่เก้า ศิลปะรูปแบบบายน มีลักษณะโครงสร้างพัฒนาต่อจากทับหลังที่ปรากฏบุคคลในซุ้มเหนือหน้ากาลเป็นองค์ประกอบหลักของทับหลัง แต่ไม่ปรากฏท่อนพวงมาลัย พื้นหลังประดับด้วยใบไม้สามเหลี่ยมภายในประดับลายก้านขดที่มีวนเกือบเป็นวงกลมสามถึงสี่วงลดหลั่นขนาดขึ้นไปส่วนปลายของใบไม้ที่โค้งเข้าสู่ศูนย์กลางของทับหลัง ต่อมาบริเวณพื้นหลังประดับด้วยใบไม้มีวนแบ่งเสี้ยวขนาดเล็กเชื่อมต่อกันแถบล่าง ส่วนบริเวณแถบบนประดับใบไม้สามเหลี่ยมภายในประดับก้านขดขนาดเล็กเช่นกัน ซึ่งการจัดเรียงด้านบนด้านล่างมิได้ตรงกัน ต่อมามีการประดับภาพบุคคลประทับนั่งและยืนเหนือหน้ากาลขนาดใหญ่เป็นศูนย์กลางขององค์ประกอบทับหลัง อาจมีแทรกภาพบุคคลประทับยืนเหนือสองก้านขดมีวนออกจากกันบริเวณเสี้ยวหรือ 1/4 ของทับหลัง

รูปภาพที่ 969 ทับหลังปราสาทบายน ศิลปะขอมแบบบายน เป็นทับหลังสมัยที่ 3 ซึ่งมีลักษณะค่อนข้างแคบและไม่มีท่อนมาลัย ปรากฏเพียงลายก้านขดเป็นวงกลมบริเวณด้านล่าง (ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ปราสาทบายน” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ปราสาทบายน> [ออนไลน์]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)

รูปภาพที่ 970 รูปโครงสร้างหลักของทับหลังศิลปะรูปแบบบายน

11. ลายประดับหน้าบันและกรอบซุ้ม

เนื่องจากหน้าบันระหว่างช่วงปีพุทธศักราช 1150 – 1350 ตัวหน้าบันและกรอบซุ้มได้พังทลายไปหมดในปัจจุบัน⁹⁴ เนื่องจากใช้วัสดุอย่างอิฐและปูนปั้น จึงไม่สามารถคงสภาพได้ยาวนาน อาจมีเพียงปรากฏเล็กน้อยเท่านั้น แต่เมื่อเข้าสู่ยุคศิลปะที่นิยมสร้างหน้าบันและกรอบซุ้มด้วยหินทราย หน้าบันเหล่านี้จึงคงสภาพค่อนข้างสมบูรณ์มากกว่า ได้แก่ ตั้งแต่สมัยศิลปะก่อนเมืองพระนคร

หน้าบันและกรอบซุ้ม ซึ่งแบ่งกลุ่มออกเป็น 4 กลุ่ม ตามพัฒนาการที่เด่นชัดของหน้าบัน ดังนี้

หน้าบันกลุ่มที่หนึ่ง ศิลปะรูปแบบกุเลน – พระโค มีลักษณะ เน้นภาพบุคคลหรือเทวดานั่งพนมมือทั้งสองข้างและอาจมีเทวดาองค์สำคัญอยู่กึ่งกลางภายในภาพจำลองศาสนสถานบนหน้าบัน ต่อมาภาพจำลองศาสนสถานเหลือเพียงซุ้มวงโค้งเท่านั้น

⁹⁴ สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., ศิลปะขอม, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2539, หน้า 100

การจำลองศาสนสถาน

รูปภาพที่ 971 รูปโครงสร้างหลักของหน้าบันกลุ่มที่หนึ่ง หน้าบันปราสาทคำไรกราบ

ศิลปะแบบกุเลน

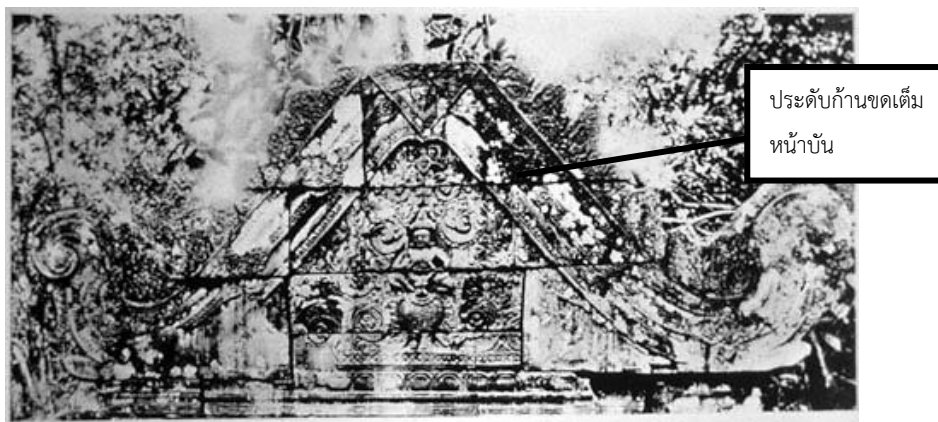
(ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ปราสาทคำไรกราบ” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

<http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ปราสาท>

คำไรกราบ [ออนไลน์]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)

กรอบซุ้มกลุ่มที่หนึ่ง ศิลปะรูปแบบกุเลน – พระโค มีลักษณะ เป็นกรอบวงโค้งประกอบขึ้นหลายวง ปลายซุ้มม้วนเข้าข้างในและม้วนออกข้างนอก บนซุ้มประดับด้วยใบไม้สามเหลี่ยม ต่อมาเริ่มประกอบวงโค้งหลายวงกรอบซุ้มจึงมีลักษณะสูงขึ้น ปลายกรอบซุ้มปรากฏเศียรมกรหันหน้าเข้าหากันหรืออาจปรากฏรูปเศียรพญานาคหลายเศียร ซึ่งลวดลายเหล่านี้ไม่สามารถพบรายละเอียดได้เนื่องจากปูนปั้นชำรุด

หน้าบันกลุ่มที่สอง ศิลปะรูปแบบบาแค็ง - เกาะแกร์ มีลักษณะ เน้นลายพันธุ์พฤกษามากขึ้น ได้แก่ ลายก้านขดประดับเทวดาองค์กลาง และพัฒนาลายพันธุ์พฤกษาเต็มหน้าบัน ตลอดจนล้อมรอบเทวดาทรงพาหนะตรงกลางซึ่งเหลืออยู่องค์เดียว

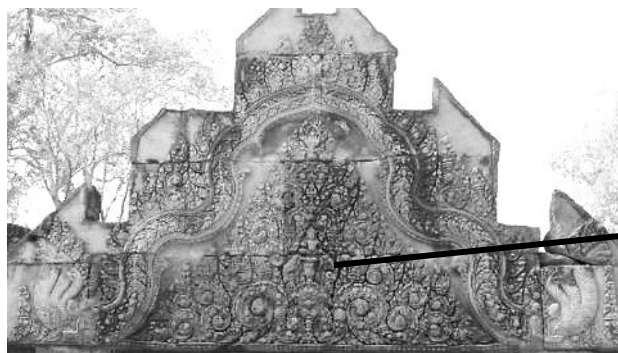

รูปภาพที่ 972 รูปโครงสร้างหลักของหน้าบ้านกลุ่มที่สอง หน้าบ้านปราสาทตระกัป ศิลปะแบบเกาะแกร์
 (ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทราดิศ ดิศกุล. “ปราสาทตระกัป” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
<http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ปราสาทตระกัป> [ออนไลน์]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)

กรอบซุ้มกลุ่มที่สอง ศิลปะรูปแบบบาแคว็ง – เกาะแกร์ มีลักษณะ รูปร่างวงโค้งเริ่มสูงขึ้น ปลายซุ้มประดับเศียรอมรมิงวงเกี่ยวกับพวงอุบะหันหน้าออกจากกันซึ่งปลายซุ้มทำมุมฉากกับตัวปราสาทจึงปรากฏลายมุมสองด้านหันหน้าชนกัน ซึ่งต่อมาได้ปรากฏเป็นเศียรพญานาคส่วนยอดกรอบซุ้มประดับลายหน้ากาล ภายในซุ้มขอบลายประดับด้วยลายพलयเม็ดกลมและลายดอกชี่กดอกซ้อนคั่นด้วยลายดอกไม้ใหญ่ตรงกลาง ส่วนปลายซุ้มประดับลายม้วนเป็นก้นหอย

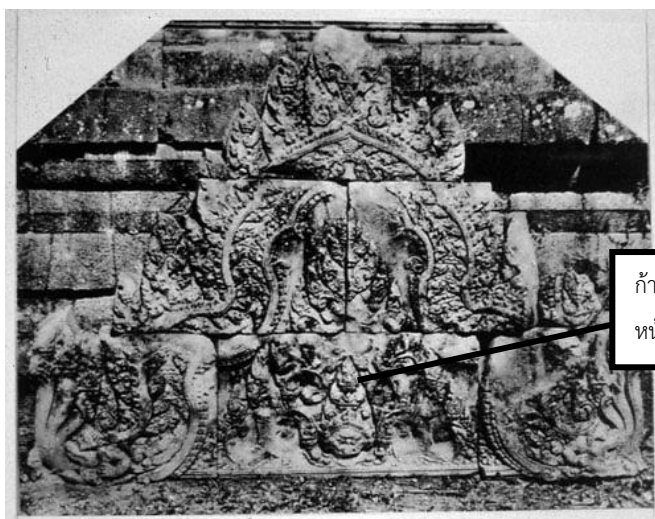
หน้าบ้านกลุ่มที่สาม ศิลปะรูปแบบบันทายสรี - ประตูประราชวังหลวง มีลักษณะ ปรากฏหน้ากาลใต้เทวดาทรงพาหนะหรือไม่ทรงพาหนะบริเวณกึ่งกลางหน้าบ้านและมีลายพันธุ์พฤกษาอยู่ด้านบน ต่อมาเริ่มปรากฏภาพเล่าเรื่องหรือแม้กระทั่งการผสมผสานระหว่างภาพเล่าเรื่องและลายพันธุ์พฤกษา

บุคคลประทับนั่ง
สัตว์พาหนะเหนือ
หน้ากาล

รูปภาพที่ 973 รูปโครงสร้างหลักของหน้าบันกลุ่มที่สาม หน้าบันปราสาทบันทายสรี
ศิลปะแบบบันทายสรี

ก้านต่อดอกเหนือ
หน้ากาล

รูปภาพที่ 974 รูปโครงสร้างหลักของหน้าบันกลุ่มที่สาม หน้าบันปราสาทตาแก้ว ศิลปะแบบคลัง
(ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ปราสาทตาแก้ว” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

<http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ปราสาทตาแก้ว> [ออนไลน์]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)

กรอบซุ้มกลุ่มที่สาม ศิลปะรูปแบบบันทายสรี – ประตูประราชวังหลวง มีลักษณะ ปลายซุ้มประดับมกรที่เริ่มคายสิงห์และคายครุฑซึ่งเป็นการเลียนแบบศิลปะแบบเก่าบนยอดกรอบซุ้มปรากฏลายหน้ากาลขนาดเล็ก ต่อมาปลายกรอบซุ้มเริ่มเปลี่ยนเป็นหน้ากาลคายพญานาคหลายเศียรคายพวงอุบะเพชรพลอย ส่วนกรอบซุ้มประดับด้วยลายก้านต่อดอกและลายดอกซีกดอกซ้อนอยู่ระหว่างลายพลอยเม็ดกลม บนกรอบซุ้มยังคงประดับใบไม้สามเหลี่ยมประกอบด้วยลายก้านขดและต่อมาประกอบด้วยลายก้านต่อดอก และพัฒนาบริเวณหน้ากาลมีแขนคล้ายมนุษย์งอกออกมาและจากนั้นเหลือแต่รูปพญานาคหลายเศียรไม่มีหน้ากาลจึงทำให้กรอบซุ้มคล้ายลำตัวพญานาค

หน้าบันกลุ่มที่สี่ ศิลปะรูปแบบบาปวน - นครวัด - บายน มีลักษณะ นิยมภาพเล่าเรื่องตอนเดียวเต็มแผ่นพัฒนาสู่ความซับซ้อนในการจัดองค์ประกอบของตัวละครเนื่องจากมีจำนวนมากขึ้นและหน้าบันที่แบ่งเป็นส่วนๆคล้ายกับหลายตอนในแผ่นเดียว และจัดองค์ประกอบสำคัญอยู่ตรงกลางของภาพ ซึ่งมักนิยมประดับหน้าบันเล่าเรื่องพุทธศานามหายานในยุคศิลปะแบบบายน

รูปภาพที่ 975 รูปโครงสร้างหลักของหน้าบันกลุ่มที่สี่ หน้าบันปราสาทธมมานนท์ ศิลปะแบบนครวัด (ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ปราสาทธมมานนท์” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=ปราสาทธมมานนท์>[ออนไลน์]. สืบค้น 28 ธันวาคม 2562.)

รูปภาพที่ 976 รูปโครงสร้างหลักของหน้าบันกลุ่มที่สี่ หน้าบันปราสาทบายน ศิลปะแบบบายน

กรอบซุ้มกลุ่มที่สี่ ศิลปะรูปแบบบาปวน - นครวัด - บายน มีลักษณะ กรอบซุ้มเรียบโค้งมนไม่มีลวดลาย ระยะเวลาปรากฏลวดลายประดับบนกรอบซุ้มอีกครั้งแต่ลายก้านดอกสลับเรียงจากต่ำไปสูงบางครั้งอาจมีลายดอกไม้คั่น ปลายกรอบซุ้มประดับมกรมีวงขนาดเล็กมีขอบเป็นหยักที่กำลังจะกลายเป็นมังกรในศิลปะแบบนครวัด ส่วนบนกรอบซุ้มประดับด้วยลายก้านดอกและลายก้านขดแทรกภาพบุคคล ต่อมาเมื่อเริ่มไม่มีครีบทเหลือแต่เครื่องประดับบนคอเท่านั้น บน

กรอบซุ้มสลักเป็นลายก้านต่อดอกแบบไม่ละเอียดระหว่างลายพลอยเม็ดกลมหรือลายกลีบดอกไม้สามกลีบซ้อนกันและลายใบไม้สามเหลี่ยมประดับกรอบซุ้มเริ่มไม่ปรากฏการแทรกภาพบุคคลบนลายก้านดอกอีกต่อไป⁹⁵

ลายประดับส่วนเครื่องบนหรือหลังคา

เนื่องจากการสร้างสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์นิยมสร้างเครื่องบนทรงพุ่มจิงพิจารณาโครงสร้างเครื่องบนหรือหลังคาแบบเก่าจาก ปราสาทหินพนมรุ้ง ปราสาทหินพิมาย ปราสาทหินนครวัด โดยมีเครื่องประดับส่วนเครื่องบน ดังนี้

12.บันแถลง มักนิยมสลักภาพเล่าเรื่อง รามเกียรติ์และมหาภารตะ ตลอดจนภาพเทพฮินดู และภาพค่อนข้างเลือนกลางยากที่จะตรวจสอบรายละเอียดของลายพื้นหลังตลอดจนลายประกอบ

13.กลีบขนุน นิยมสลักรูป เทวดาพนมมือหรือเทพธิดาพนมมือประทับยืนหรือนั่ง ภาพพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร

รูปภาพที่ 977 กลีบขนุนพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง
อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

และกลีบขนุนบริเวณตรงกับบันแถลงประดับด้วยเทพประจำทิศ ได้แก่

เทพประจำทิศตะวันออก คือ พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ

รูปภาพที่ 978 กลีบขนุนสลักภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ เทพประจำทิศของทิศตะวันออก
ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 100 - 124

เทพประจำทิศใต้ คือ พระยมทรงกระบือ

รูปภาพที่ 979 กลีบขมุนสลักภาพพระยมทรงกระบือ เทพประจำทิศของทิศใต้
ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

เทพประจำทิศตะวันตก คือ พระวรุณทรงหงส์

รูปภาพที่ 980 กลีบขมุนสลักภาพพระวรุณทรงหงส์ เทพประจำทิศของทิศตะวันตก
ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

เทพประจำทิศเหนือ คือ ท้าวภูเวรทรงสิงห์

รูปภาพที่ 981 กลีบขมุนสลักภาพท้าวภูเวรทรงคชสีห์ เทพประจำทิศของทิศเหนือ
ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

14. หน้าพรหมพักตร์ เป็นปรากฏการณ์แบบใหม่ของยุคศิลปะแบบบายอนที่นิยมสร้างเครื่องบนสลักใบหน้าบุคคลทรงเครื่องประดับทั้งสี่ทิศ จึงมักพบเห็นที่ประตูเมืองนครธมและปราสาทบายอน

รูปภาพที่ 982 ใบหน้าประดับเครื่องบนหรือส่วนหลังคา ของปราสาทบายอน ประเทศกัมพูชา

15. ยอดบนสุด (ดอกบัวหรือทรงกลศ)

ยอดบนสุดมักนิยมประดับดอกบัวตูม ดอกบัวบานเป็นชั้นๆ และทรงกลศกลม

รูปภาพที่ 983 ส่วนยอดประดับกลศ ลักษณะคล้ายหม้อน้ำมนต์ ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 984 ประติมากรรมดอกบัวประดับยอดปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง

อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

จากการแบ่งสัดส่วนเพื่อง่ายต่อการตรวจสอบรายละเอียดของลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม

ผู้วิจัย จึงแบ่งการตรวจสอบลวดลายตกแต่งสถาปัตยกรรมเป็น 3 ประเภท ดังนี้

- 1.ศาสนสถาน
- 2.อาคารและสถานที่
- 3.สิ่งก่อสร้างอื่นๆ

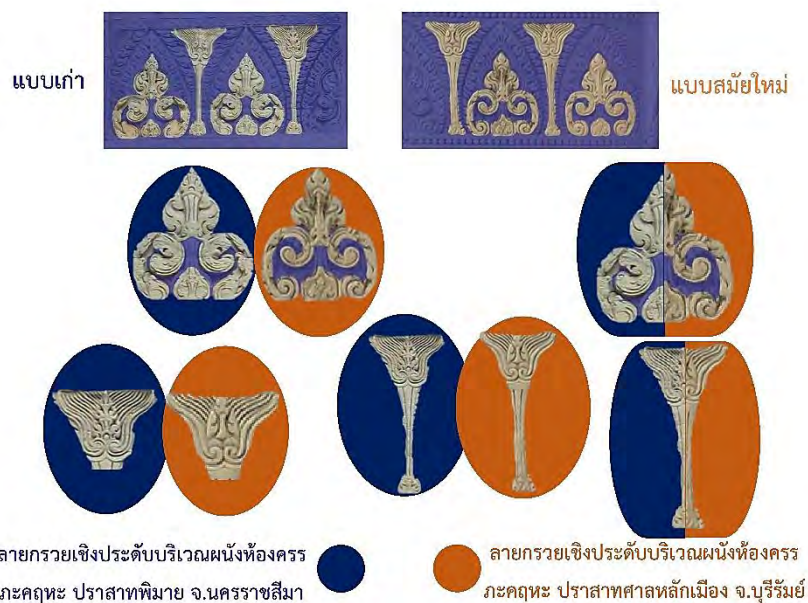
1.ศาสนสถาน

1.1 ศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์

ตัวอย่างลวดลายคัตลอก

ลวดลายตกแต่งส่วนเรือนธาตุ

ลายกรวยเชิงประดับโคนเสาและลายเฟืองอุบะประดับเรือนธาตุห้องครรภคฤหะ

รูปภาพที่ 985 วิเคราะห์เปรียบเทียบลายกรวยเชิงประดับโคนเสาบริเวณห้องครรภคฤหะ
ปราสาทศาลหลักเมือง จ.บุรีรัมย์

ลักษณะลายกรวยเชิงที่ประกอบด้วยก้านขดและก้านต่อดอก ซึ่งโครงสร้างรอบนอกและรายละเอียดของเส้นลายที่อยู่ภายในรูปทรงสามเหลี่ยมที่มีลักษณะแตกต่างกันในส่วนของปลาย

ก้านขดที่ศิลปะแบบเก่าอย่างปราสาทพิมายมีความกลมและหนามากกว่าแบบศิลปะสมัยใหม่ แต่ความหนาของเส้นลายก้านขดของปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์มีรูปทรงที่เล็กและบางกว่า ส่วนรายละเอียดของลายเส้นที่อยู่ภายในมีน้อยกว่าลายกรวยเชิงจากปราสาทพิมาย และส่วนที่เป็นพวงอุบะคั่นลายระหว่างรูปทรงสามเหลี่ยมได้มีการตัดทอนรายละเอียดของลายกระหนกที่เป็นองค์ประกอบของลายคล้ายดอกบัวตูมและลดจำนวนเส้นพริ้วที่เป็นเส้นส่วนปลายของลายท่อนอุบะนี้ (รูปที่ 985) จึงทำให้ลายคัดลอกนี้มีความแตกต่างในส่วนของรายละเอียด

ลายหน้ากาลและหน้าครุฑคายใบไม้มี้วนประดับเสาดัดผนัง

รูปภาพที่ 986 วิเคราะห์เปรียบเทียบลายหน้ากาลสลักรูทคายใบไม้มี้วน ปราสาทศาลหลักเมือง จ.บุรีรัมย์

สัดส่วนใบหน้าของครุฑและหน้ากาลมีความเปลี่ยนแปลงจากแบบเก่า เช่น ตำแหน่งของตาและใบหู ซึ่งใบหน้าจากปราสาทบันทายสรี จะมีความสูงระดับเดียวกัน แต่ลายแบบใหม่จากปราสาทศาลหลักเมือง ใบหูจะอยู่ระดับที่ต่ำกว่าตา จึงส่งผลให้ใบหน้าสัตว์ทั้งสองสัดส่วนดูแปลกไป ใบหน้าดูยาวมากขึ้น นอกจากนี้ ส่วนปลายของก้านขด มีลักษณะแตกต่างกันซึ่งในสมัยใหม่มีลักษณะมีวงกลมมากกว่าและตัดทอนส่วนที่เป็นลายเส้นภายใน เช่น ลายกระหนก เป็นต้น (รูปที่ 986) ซึ่งความแตกต่างที่กล่าวมาข้างต้น เป็นความแตกต่างเพียงเล็กน้อยจากการคัดลอกลายแบบเก่าเพื่อมาปรับใช้ประดับตกแต่งในงานศิลปะสมัยใหม่

ลายกำมปูก้านต่อดอกประดับเสาดัดผนัง

รูปภาพที่ 987 วิเคราะห์เปรียบเทียบลายกำมปูต่อดอกประดับเสาดัดผนัง ปราสาทศาลหลักเมือง จ.บุรีรัมย์

ลายสมัยใหม่มีความชัดเจนและมีสัดส่วนที่ใหญ่กว่าเล็กน้อย จึงมีการเพิ่มเติมลาย
 ก้านขดเล็กๆภายในมากกว่าการประดับเพิ่มเติมด้วยเส้น ลักษณะเส้นหรือส่วนปลายของลายกระหนก
 นั้นในส่วนของลายจากปราสาทบันทายสรีจะมีความโค้งมากกว่า เส้นไม่แหลมคมชัดเจนเท่ากับ
 ปราสาทศาลหลักเมือง ที่มักจะนิยมประดับด้วยลายที่ค่อนข้างชัดเจนและกระหนกจะมีลักษณะโค้ง
 แหลมมากกว่าศิลปะรูปแบบเก่า (รูปที่ 987) แต่เมื่อพิจารณาภาพรวมทั้งหมดของลายทั้งสองแล้ว จะ
 พบว่าโครงสร้างและการประดับต่างๆนั้นมีลักษณะเหมือนกันเป็นอย่างมาก

ตัวอย่างลวดลายผสมผสาน

ลวดลายตกแต่งส่วนเรือนธาตุ

ลายทับหลังห้องครรภคฤหะ ทิศเหนือและทิศใต้

รูปภาพที่ 988 วิเคราะห์เปรียบเทียบลายทับหลังก่อนมาลัยเสี้ยว ทิศเหนือและใต้ห้องครรภคฤหะ
 ปราสาทศาลหลักเมือง จ.บุรีรัมย์

เมื่อพิจารณาภาพรวมของทับหลังสมัยใหม่หลักนี้แล้ว คล้ายกับการผสมผสานระหว่างศิลปะรูปแบบบันทายศรีและศิลปะรูปแบบประตูพระราชวังหลวงหรือศิลปะรูปแบบคลัง ซึ่งปรากฏลดทอนแบบเก่าจากปราสาทบันทายศรี ในส่วนของท่อนพวงมาลัยเส้นของศิลปะสมัยใหม่ประดับด้วยใบหน้าครุฑคายท่อนอุบะค่อนข้างหนาเชื่อมกับใบไม้ม้วน ปลายใบไม้ม้วนมีลักษณะโค้งกลมกว่าบันทายศรีซึ่งอาจได้รับอิทธิพลจากศิลปะรูปแบบท้องถิ่นอย่างปราสาทเมืองต่ำ ส่วนรายละเอียดภายในท่อนมาลัยเส้นของศาลหลักเมืองประกอบด้วยลายช่องและลายกลีบบัวซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากบันทายศรีที่ประดับคล้ายกับดอกประจายามและลายก้านขด (รูปที่ 988) ส่วนใบหน้ากาลเหนือเศียรประดับด้วยใบไม้สามเหลี่ยมและก้านต่อดอก ซึ่งอาจเป็นลายใบหน้าที่สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่จากอิทธิพลศิลปะรูปแบบประตูพระราชวังหลวงหรือคลัง

ลายหน้าบันมณฑป ทิศตะวันออก

รูปภาพที่ 989 วิเคราะห์เปรียบเทียบหน้าบันคิวนาฏราช ปราสาทศาลหลักเมือง จ.บุรีรัมย์

ช่างในยุคปัจจุบันได้รับแรงบันดาลใจและนำภาพจำหลักศิวนาฏราชจากหน้าบันทิศ ตะวันออกของปราสาทพนมรุ้ง หากแต่ใบหน้าเป็นรูปไข่มากขึ้น ส่วนลายประดับบริเวณแท่นแบบเก่า เป็นลายใบไม้สามเหลี่ยมเมื่อถูกคัดลอกลายมาประดับสถาปัตยกรรมสมัยใหม่จึงเปลี่ยนเป็นลายบัว หงาย แต่ส่วนลวดลายพื้นหลังถูกสร้างขึ้นใหม่ เปลี่ยนจากภาพเล่าเรื่องในแบบเดิม แต่เป็นลายก้าน ขดแทรกนักดนตรีภายใน (รูปที่ 989) ซึ่งวิธีการแทรกภาพบุคคลในก้านขดหรือใบไม้ม้วนมีมาตั้งแต่ ศิลปะรูปแบบพระโค และศิลปะรูปแบบการประดับนักดนตรีที่เป็นพื้นหลังภาพจำหลักศิวนาฏราช ยัง ปรากฏบนทับหลังปราสาทศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งถือว่าเป็นปราสาทในพื้นที่ใกล้เคียงแบบท้องถิ่น จังหวัดบุรีรัมย์ ปลายก้านขดคล้ายกับศิลปะแบบบันทายศรีมีลักษณะโค้งพริ้วมากกว่าม้วนกลม ตลอด จนถึงศิลปะรูปแบบประติมากรรมราชวงศ์หลวง แต่จะเริ่มมีลักษณะม้วนกลมมากขึ้นในยุคศิลปะรูปแบบ บาววน

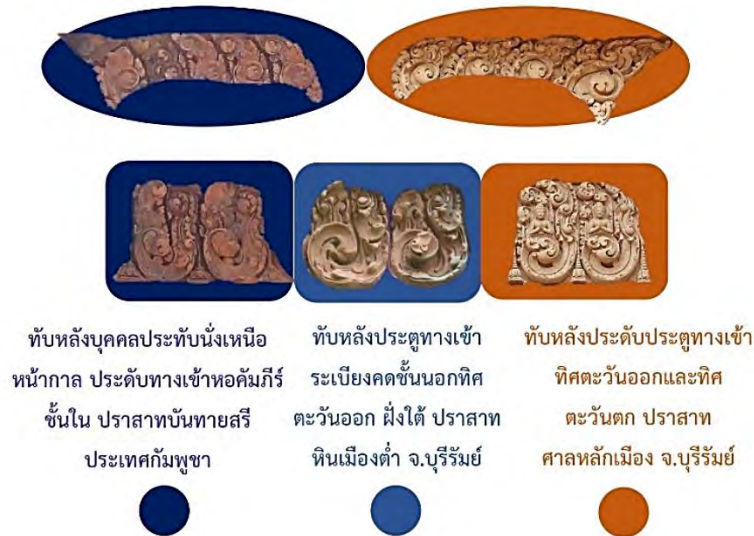
ตัวอย่างลวดลายสร้างสรรค์ใหม่

ลวดลายตกแต่งส่วนเรือนธาตุ

ลายทับหลังมณฑป ทิศตะวันออกและครุระคะฤหะทิศตะวันตก

แบบสมัยใหม่

ทับหลังบุคคลประทับนั่งเหนือ
หน้ากาล ระดับทางเข้าหอคัมภีร์
ชั้นใน ปราสาทบันทายสรี
ประเทศกัมพูชา

ทับหลังประตูทางเข้า
ระเบียงคดชั้นนอกทิศ
ตะวันออก ฝั่งใต้ ปราสาท
หินเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์

ทับหลังประดับประตูทางเข้า
ทิศตะวันออกและทิศ
ตะวันตก ปราสาท
ศาลหลักเมือง จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 990 วิเคราะห์เปรียบเทียบลายทับหลัง ประตูทางเข้ามณฑลทิศตะวันออกและ
ห้องครรภคฤหะทิศตะวันตก ปราสาทศาลหลักเมือง จ.บุรีรัมย์

ช่วงยุคปัจจุบันได้รับแรงบันดาลใจจากศิลปะรูปแบบเก่าทั้งจากประเทศกัมพูชา และศิลปะร่วมแบบเขมรในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ตลอดจนศิลปะจากพื้นที่ใกล้เคียงในการคิดสร้างสรรค์ลวดลายขึ้นมาใหม่ หากพิจารณาลักษณะของทับหลังจะพบว่า เป็นทับหลังที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะรูปแบบบาปวน ซึ่งสังเกตจาก ภาพบุคคลประทับนั่งในซุ้มสามเหลี่ยมเหนือหน้ากาลคายท่อนพวงมาลัยและปลายท่อนพวงมาลัยประดับด้วยใบไม้มีวนและใบไม้สามเหลี่ยม (รูปที่ 990) แต่เมื่อพิจารณารายละเอียดแล้ว จึงพบว่ามี การปรับเปลี่ยนจากเทพหรือบุคคลที่นั่งในท่ามหาราชลีลาม่าเป็นนั่งขัดสมาธิภายในซุ้มสามเหลี่ยม ซึ่งลักษณะนี้มักพบบนปราสาทศิลปะเขมรรูปแบบบายนหรือยุคสมัยที่มีความรุ่งเรืองทางศาสนาพุทธ ส่วนรายละเอียดของลายก้านขดบนทับหลังหลักนี้จะพบว่า ส่วนปลายมี 2 ลักษณะ คือ กระหนกพริ้วคล้ายใบไม้ และ กระหนกแบบมีวนกลม ท่อนพวงมาลัยประดับลายแบบท้องถิ่น อย่างปราสาทเมืองต่ำ แต่บริเวณด้านล่างประดับด้วยใบไม้มีวนที่มีลักษณะคล้ายกับปราสาทบันทายสรี และมีการแทรกภาพเทพพนมภายในปลายก้านขด ซึ่งการแทรกลักษณะนี้ได้ปรากฏตั้งแต่สมัยศิลปะรูบพระโคและสงอิทธิพลความงามยังปราสาทบันทายสรี ตลอดจนการนิยมนำสร้างสรรค์ลวดลายการแทรกภาพบุคคลสู่ยุคปัจจุบันเช่นกัน

ลายหน้าบันห้องมณฑป ทิศเหนือและทิศใต้

แบบสมัยใหม่

หน้าบันประตูระเบียงชั้นนอก ทาง
ทิศใต้ ปราสาทบันทายศรี
ประเทศกัมพูชา

หน้าบันประตูทางเข้าทิศ
ตะวันออก ปราสาทประธาน
ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์

เทวดาทรงแหวนบนทับหลังปราสาท
ประธาน ปราสาทศรีขรภูมิ
จ.สุรินทร์

หน้าบันประตุมณฑปทิศเหนือ
และทิศใต้ ปราสาทศาลหลักเมือง
จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 991 วิเคราะห์เปรียบเทียบลายประดับหน้าบันห้องมณฑป ทิศเหนือและทิศใต้
ปราสาทศาลหลักเมือง จ.บุรีรัมย์

เมื่อพิจารณาเฉพาะลวดลายประดับหน้าบันปราสาทศาลหลักเมืองหลักนี้ อาจได้รับอิทธิพลจากกลุ่มศิลปะรูปแบบบันทายศรีและศิลปะรูปแบบประตูพระราชวังหลวงซึ่งมีซุ้ม หรือภาพบุคคลเหนือใบหน้ากาลอยู่บริเวณส่วนล่างที่กำลังคายก้านขด แต่หากได้มีการปรับเปลี่ยนภาพภายในซุ้มเป็นพานพุ่มที่ประดับด้วยลายกระหนกเรียงซ้อนกันเป็นสามเหลี่ยม และเมื่อพิจารณาจากโครงสร้างของเส้นลายก้านขดกับซุ้มสามเหลี่ยมที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว มีลักษณะคล้ายกับการนำจุดเด่นลายเส้นและการจัดวางจากปราสาทบันทายศรีและปราสาทเมืองต่ำจังหวัดบุรีรัมย์ ในขณะเดียวกันการแทรกภาพบุคคลหรือเทวดาที่กำลังขี่ตัวเหราขึ้น (รูปที่ 991) ยังได้รับอิทธิพลจากลวดลายบางส่วนของทับหลังปราสาทประธาน ปราสาทศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ นอกจากการได้รับอิทธิพลศิลปะแบบเก่าจากประเทศกัมพูชา แต่ศิลปะท้องถิ่นหรือพื้นที่ใกล้เคียงก็ย่อมส่งอิทธิพลต่อการสร้างสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์อีกด้วย

1.2 หอพระพุทธรูปโรคาบวรไตรรัตนมงคล โรงพยาบาลบุรีรัมย์

ตัวอย่างลวดลายคัดลอก

ลวดลายตกแต่งส่วนเรือนธาตุ

ลายหน้ากาลคายใบไม้ม้วนประดับเสาดัดผนัง

รูปภาพที่ 992 วิเคราะห์เปรียบเทียบลายหน้ากาลสลับนครทคายใบไม้ม้วน
หอพระวิโรคาบวรไตรรัตนมงคล โรงพยาบาลบุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์

ลายหน้ากาลคายใบไม้ม้วนประดับเสาดัดผนัง เป็นที่นิยมในการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ดังที่กล่าวมาในข้างต้น คือ ลวดลายหน้ากาลคายใบไม้ม้วนประดับเสาดัดผนังที่ปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ และเมื่อพิจารณาลวดลายประดับเสาดัดผนังที่หอพระพุทธรูปโรคาบวรไตรรัตนมงคล ในโรงพยาบาลจังหวัดบุรีรัมย์ จะเห็นได้ว่าสัดส่วนใบหน้าของครุฑและหน้ากาลมีความเปลี่ยนแปลงจากแบบเก่า เช่น ตำแหน่งของตาและใบหู ซึ่งใบหน้าจากปราสาทบันทายสรี จะมีความสูงระดับเดียวกัน แต่ลายแบบใหม่จากปราสาทศาลหลักเมือง ใบหูจะอยู่ระดับที่ต่ำกว่าตา จึงส่งผลให้ใบหน้าสัตว์ทั้งสองสัดส่วนดูแปลกไป ใบหน้าดูยาวมากขึ้น นอกจากนี้ ส่วนปลายของก้านขด มีลักษณะแตกต่างกันซึ่งในสมัยใหม่มีลักษณะม้วนกลมมากกว่าและตัดทอนส่วนที่เป็นลายเส้นภายใน ได้แก่ ลายกระหนก เป็นต้น (รูปที่ 986) และ

(รูปที่ 992) ซึ่งความแตกต่างที่กล่าวมาข้างต้น เป็นความแตกต่างเพียงเล็กน้อยจากการคัดลอกลายแบบเก่าเพื่อมาปรับใช้ประดับตกแต่งในงานศิลปะสมัยใหม่

ลายพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณประดับหน้าบัน ทิศตะวันออกและทิศตะวันตก

หน้าบันพระอินทร์
ทรงช้างเอราวัณ
ประตุมณฑปทิศ
ตะวันออก ปราสาท
ประธาน ปราสาทบัน
ทายสรี
ประเทศกัมพูชา

หน้าบันพระอินทร์ทรงช้าง
เอราวัณ ประตูทางเข้าหอ
พระทิศตะวันออกทิศ
ตะวันตก หอพระพุทธ
วิโรคาบวรไตรรัตนมงคล
โรงพยาบาลบุรีรัมย์
จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 993 วิเคราะห์เปรียบเทียบหน้าบันจำหลักเล่าเรื่องพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ หอพระวิโรคาบวรไตรรัตนมงคล โรงพยาบาลบุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์

เมื่อพิจารณาจากภาพเล่าเรื่องพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณประดับหน้าบันหอพระพุทธวิโรคาบวรไตรรัตนมงคล โรงพยาบาลจังหวัดบุรีรัมย์ จึงพบว่าหอพระแห่งนี้ได้รับอิทธิพลจากหน้าบันเล่าเรื่องพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณบริเวณประตูทางเข้ามณฑปฝั่งทิศตะวันออกของปราสาทประธาน ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา แต่หากเมื่อนำมาเปรียบเทียบสัดส่วนตั้งแต่ภาพพระ

อินทร์ทรงช้างเอราวัณสามเศียรทั้งสองแห่งจึงพบว่ามีารคัดลอกเครื่องประดับและกิริยาท่าทางของภาพบุคคล ส่วนสัตว์พาหนะมีการตัดทอนรายละเอียดเครื่องประดับเล็กน้อย สัดส่วนระหว่างภาพบุคคลและสัตว์พาหนะมีลักษณะตรงกันข้าม เนื่องจากศิลปะรูปแบบเก่าอย่างปราสาทบันทายศรีช่างเขมรโบราณได้ให้ความสำคัญกับสัดส่วนที่ค่อนข้างเสมือนจริง (รูปที่ 993) กล่าวคือภาพบุคคลจะเล็กกว่าช้างเอราวัณสามเศียรและถดลงมาเป็นใบหน้ากาลที่มีสัดส่วนเล็กกว่าช้างสามเศียรอีกด้วย ส่วนศิลปะรูปแบบสมัยใหม่สัดส่วนของช้างถูกลดลงให้เล็กกว่าสัดส่วนอื่นๆ จึงอาจสรุปได้ว่าช่างในยุคปัจจุบันให้ความสำคัญกับใบหน้ากาลและพระอินทร์โดยลดทอนความเสมือนจริงลง ภาพทับหลังเล่าเรื่องศิลปะรูปแบบสมัยใหม่นี้จึงเป็นภาพเหนือจริงที่แสดงถึงการสร้างสรรค์แบบใหม่โดยมิได้ยึดหลักตามศิลปะรูปแบบเก่า ในกรณีทั้งสองพื้นหลังนี้ประดับด้วยลายก้านขดที่มีลักษณะแตกต่างกัน ได้แก่ การผูกปลายของก้านขดเพื่อตกแต่งพื้นที่ว่างจากภาพเล่าเรื่องและการแทรกภาพบุคคลในปลายก้านขด ตลอดจนลายก้านขดเล็กๆ ที่อยู่ภายในวงก้านขดใหญ่ที่มีลักษณะปลายก้านขดแตกต่างกัน ซึ่งศิลปะรูปแบบก้านขดที่สร้างสรรค์โดยช่างสมัยใหม่นิยมประดับด้วยก้านขดที่มีลักษณะม้วนกลมมากกว่าการประดับด้วยกระหนกที่มีลักษณะเหมือนใบไม้ขอบหยัก

ลายคชลักษณ์มีประดับหน้าบัน ทิศเหนือและทิศใต้

แบบเก่า

แบบสมัยใหม่

หน้าบันคชลักษณ์
ประตูทางเข้าทิศ
ตะวันออก ปราสาท
บันทายสรี
ประเทศกัมพูชา

หน้าบันคชลักษณ์
ประตูทางเข้าทิศเหนือ
และทิศใต้ หอพระพุทธ
วิโรคาบวรไตรรัตนมง
คล โรงพยาบาลบุรีรัมย์
จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 994 วิเคราะห์เปรียบเทียบหน้าบันจำหลักเล่าเรื่องคชลักษณ์
หอพระวิโรคาบวรไตรรัตนมงคล โรงพยาบาลบุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์

ภาพเล่าเรื่องคชลักษณ์ที่อยู่เหนือพญาครุฑแตกต่างกันระหว่างภาพบุคคล สัตว์
พาหนะ และสัตว์มงคลประกอบภาพหลัก เนื่องจากภาพเล่าเรื่องคชลักษณ์จากปราสาทบันทายสรี มี
การจัดลำดับองค์ประกอบภาพเสมือนจริง กล่าวคือ หน้าบันหลักนี้มีขนาดใหญ่ราวกับเชื่อมต่อ
ระหว่างหน้าบันและทับหลังจึงทำให้เกิดลำดับสายตาขึ้น คือส่วนที่ระดับพญาครุฑเชื่อมกับท่อน
พวงมาลัยนั้นมีขนาดใหญ่กว่าภาพพระนางลักษมีและช้างคู่เล็กน้อย (รูปที่ 994) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า
ส่วนของพญาครุฑนี้อยู่ระยะหน้าสุด และภาพพระนางลักษมีมีขนาดเล็กกว่าช้างคู่อย่างชัดเจนเพื่อ
ความเสมือนจริง แต่เมื่อพิจารณาภาพเล่าเรื่องคชลักษณ์ในศิลปะสมัยใหม่แล้วสัดส่วน บุคคลและสัตว์
มงคลนั้นใกล้เคียงกัน ภาพนี้ได้ถูกจัดเรียงเป็นลำดับสายตา ส่วนพื้นหลังหน้าบันประดับด้วยใบไม้ม้วน
และใบไม้สามเหลี่ยมที่แตกต่างกันเพียงส่วนปลายของก้านขด เมื่อลายก้านขดจากหอพระมีลักษณะ
ม้วนกลมมากกว่าซึ่งเป็นลักษณะก้านขดที่มีความนิยมในศิลปะเขมรรูปแบบบาปวน จึงแสดงให้เห็นว่า
ช่างยุคปัจจุบันได้รับแรงบันดาลใจจากท้องถิ่นที่มีความเจริญรุ่งเรืองในยุคสมัยศิลปะร่วมแบบบาปวน
ครั้งอดีต

ตัวอย่างลวดลายผสมผสาน

ลวดลายตกแต่งส่วนเรือนธาตุ

ลายทับหลังจำหลักบุคคลประทับนั่งในซุ้มสามเหลี่ยมเหนือหน้ากาล ทั้งสี่ทิศ

ทับหลังบุคคลประทับนั่งเหนือ
หน้ากาล ประดับทางเข้าหอคัมภีร์
ชั้นใน ปราสาทบันทายสรี
ประเทศกัมพูชา

ทับหลังพระยมทรงกระบือประตุ
ทิศใต้ ปราสาทบิรวารหลังใต้
ปราสาทบันทายสรี
ประเทศกัมพูชา

ทับหลังประตูทางเข้า
ระเบียงคดชั้นนอกทิศ
ตะวันออก ฝั่งใต้ ปราสาท
หินเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์

ทับหลังบุคคลประทับนั่งในซุ้ม
สามเหลี่ยมเหนือหน้ากาลประดับ
ประตูทางเข้าทั้งสี่ทิศ หอพระพุทธ
วิโรคาบวรไตรรัตนมงคล
โรงพยาบาลบุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 995 วิเคราะห์เปรียบเทียบลายทับหลังบุคคลประทับนั่งในซุ้มสามเหลี่ยมเหนือหน้ากาล

หอพระวิโรคาบวรไตรรัตนมงคล โรงพยาบาลบุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์

เมื่อพิจารณาจากโครงสร้างของทับหลังประดับด้วยภาพบุคคลประทับนั่ง
 มหาราชลีลาในซุ้มสามเหลี่ยมเหนือหน้ากาลคายนพวงมาลัยเชื่อมต่อติดกันและส่วนปลายท่อน
 นพวงมาลัยประดับใบไม้ม้วนและใบไม้สามเหลี่ยม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าช่างสมัยใหม่นิยมออกแบบลวดลาย
 ทับหลังศิลปะรูปแบบบาปวนและศิลปะร่วมแบบบาปวน หากแต่รายละเอียดของลายประดับภายใน
 แต่ละส่วนมีความหลากหลายของลายที่มีทั้งการผสมผสานลวดลายคัดลอกจากศิลปะรูปแบบเก่าและ
 การสร้างสรรค์ลายใหม่จากช่างยุคปัจจุบัน ส่วนของลายประดับภายในของท่อนนพวงมาลัยมีลักษณะ
 คล้ายกับศิลปะร่วมแบบบาปวนจากปราสาทเมืองต่ำ (รูปที่ 995) กล่าวคือ ลายบนท่อนนพวงมาลัยจะ
 ประดับด้วยลายก้านขดม้วนกลมเล็กและใบที่แสดงให้เห็นเพียงมุมข้างเท่านั้น ลายทั้งสองนี้จะอยู่ใน
 ความยาวเท่าๆกันและคั่นด้วยลายดอกบัวบานมุมข้าง แต่ส่วนระหว่างท่อนนพวงมาลัยกับส่วนปลายมี
 ประดับลายหน้ากาลเล็กๆ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับลายหน้ากาลเล็กๆประดับบนท่อนนพวงมาลัยของทับ
 หลังประตูทิศใต้ ปราสาทบรีวารหลังใต้ ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา ก่อนจะเชื่อมกับใบไม้
 ม้วนกับใบไม้สามเหลี่ยมส่วนปลาย ส่วนลักษณะปลายก้านขดที่ประดับบนใบไม้ม้วนและใบไม้
 สามเหลี่ยมของศิลปะรูปแบบสมัยใหม่จะม้วนกลมมากกว่า ศิลปะรูปแบบจากปราสาทบันทายศรี และ
 ปราสาทเมืองต่ำ แต่หากมีลายเส้นก้านขดเล็กๆและเส้นใบไม้จึงมีลักษณะคล้ายกับศิลปะรูปแบบบัน
 ทายศรี ส่วนโครงสร้างของใบที่แบ่งออกเป็นสองช่วงต่อนั้น มีความแตกต่างจากศิลปะรูปแบบเดิม คือ
 ก้านขดข้อที่สองมักนิยมตกแต่งม้วนเข้าไปในทิศทางเดิมหรือการม้วนซ้ำ ขณะที่ใบไม้ม้วนสมัยใหม่
 ก้านขดกลับม้วนออกต่างทิศทางจากขดม้วนข้อแรก ส่งผลให้ทับหลังแห่งนี้มีความงามที่หลากหลาย
 ภายใต้อิทธิพลของท้องถิ่น

1.3 พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงคณานุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย อำเภอเมือง

ตัวอย่างลวดลายคัดลอก

ลวดลายตกแต่งส่วนเรือนธาตุ

สะพานนาคราชประดับทางขึ้น ทิศเหนือ

แบบสมัยใหม่

สะพานนาคราชชั้นที่ 1 ทิศ
ตะวันออก ปราสาทพนมรุ้ง
จ.บุรีรัมย์

สะพานนาคราชชั้นที่ 3 ทิศ
ตะวันออก ปราสาทพนมรุ้ง
จ.บุรีรัมย์

สะพานนาคราชชั้นที่ 1
ทิศเหนือ พระบรมธาตุ
เจดีย์ศรีสุวงคณา
นุสรณ์ วัดป่าเขาน้อย
จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 996 วิเคราะห์เปรียบเทียบสะพานนาคราช พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงคณานุสรณ์
วัดป่าเขาน้อย จ.บุรีรัมย์

ใบหน้าของพญานาคศิลปะรูปแบบสมัยใหม่มีความแตกต่างเล็กน้อยบริเวณหนวดทั้ง
สองข้างของพญานาค ส่วนเครื่องประดับบริเวณเศียรซ้อนกันสูงกว่าศิลปะรูปแบบเก่าจากปราสาท

พนมรุ้งจังหวัดบุรีรัมย์ มีมกรคายลำตัวพญานาคอยู่ด้านล่าง แตกต่างกันเพียงสัดส่วนความโค้งของลำตัวพญานาคบริเวณราวทางเดิน จึงอาจกล่าวสรุปได้ว่าพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรจากฝีมือช่างยุคปัจจุบัน ได้รับอิทธิพลและทำการคัดลอกแบบจากสะพานนาคราชชั้นที่ 1 ทิศตะวันออก ปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ (รูปที่ 996) โดยเพิ่มเติมรายละเอียดในส่วนเครื่องประดับและลายเกล็ดบนใบหน้ากับเศียรทั้งห้า นอกจากนี้พญานาคทรงเครื่อง ณ ปราสาทพนมรุ้งอีก 2 ลำดับ คือ บริเวณลานหน้าประตูทางเข้าระเบียงคดทางทิศตะวันออก และบริเวณลานหน้าประตูทางเข้าปราสาทประธานทางทิศตะวันออกเช่นกัน ซึ่งลักษณะของพญานาคจะมีความแตกต่าง ตั้งแต่ใบหน้าที่เริ่มมีหนวดเครามากขึ้น และเครื่องทรงที่เริ่มมีมากขึ้นเช่นกัน สันนิษฐานว่า อาจเป็นลำดับชั้นเพื่อแสดงถึงเขตศักดิ์สิทธิ์ และพญานาคทรงเครื่องบริเวณทางขึ้นที่ช่างยุคปัจจุบันเลือกคัดลอกอาจเพราะเป็นเขตเชื่อมระหว่างโลกสวรรค์และโลกมนุษย์ เมื่อมนุษย์ต้องการเข้าสู่เขตศาสนสถานอันศักดิ์สิทธิ์

สิงห์คู่ ประดับประตูทางเข้า ทิศเหนือ

แบบสมัยใหม่

สิงห์คู่ ประดับประตูทางเข้า

ปราสาทพนมรุ้ง

จ.บุรีรัมย์

สิงห์คู่ ประดับประตูทางเข้า

พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวาคุณานุสรณ์

วัดป่าเขาน้อย จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 997 วิเคราะห์เปรียบเทียบสิงห์คู่ประดับทางเข้า พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวาคุณานุสรณ์
วัดป่าเขาน้อย จ.บุรีรัมย์

จากการพิจารณาจะเห็นได้ว่าลักษณะใบหน้าของสิงห์โดยช่างสมัยใหม่จะมีขนาดเล็กลงเมื่อเทียบกับแบบเก่า แต่ได้ให้ความสำคัญกับแผงคอและเครื่องทรงบริเวณเศียรของสิงห์ กล้ามเนื้อส่วนโค้งถูกตัดทอนลง ทำให้ลำตัวสิงห์ใหม่เป็นธรรมชาติ ซึ่งจะแตกต่างจากสิงห์รูปแบบเก่า เพราะช่างเขมรโบราณมักนิยมแกะสลักสัตว์มงคล หรือสัตว์พาหนะ มีลักษณะอ่อนช้อย และกล้ามเนื้อที่มีส่วนโค้งชัดเจน อาจจะเน้นในเรื่องของความอุดมสมบูรณ์ ส่วนเครื่องประดับบริเวณลำตัว มีลักษณะเป็นเกล็ดเล็กๆ หากแต่สิงห์สมัยใหม่ขนาดของเกล็ดเครื่องประดับมีขนาดใหญ่กว่าประมาณสองเท่า จึงอาจกล่าวสรุปได้ว่า (รูปที่ 997) สิงห์คู่นี้ได้คัดลอกรูปแบบจากศิลปะรูปแบบเก่าและมีการปรับเปลี่ยนเล็กน้อยตามรสนิยมของช่างยุคปัจจุบัน

ลวดลายตกแต่งส่วนเครื่องบน

กลีบขนุนประดับพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร ทั้งสี่ทิศ

แบบสมัยใหม่

กลีบขนุนประดับพญานาค
ทรงเครื่องห้าเศียร ปราสาทพนมรุ้ง
จ.บุรีรัมย์

กลีบขนุนประดับพญานาคทรงเครื่องห้า
เศียร พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงค์มานุสรณ์
วัดป่าเขาน้อย จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 998 วิเคราะห์เปรียบเทียบกลีบขนุน พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงค์มานุสรณ์
วัดป่าเขาน้อย จ.บุรีรัมย์

โครงสร้างรอบนอกของพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรจากศิลปะรูปแบบเก่ามาจากรายเส้นที่คล้ายกับกระหนกซึ่งเส้นมีความต่อเนื่องกัน ภายในประกอบด้วยพญานาคทรงเครื่องห้าเศียรและก้านขดบริเวณส่วนโค้งหรือมุมเพื่อไม่ให้เกิดช่องว่าง เส้นรัศมีเชื่อมลำตัวและเศียรตามลำดับ

เก่ามีเพียงแค่กรอบขุ้มเท่านั้น เมื่อเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงศาสนาหรือลัทธิความเชื่อ กิริยาท่าทาง หรือ เครื่องทรงบางอย่างมักปรับเปลี่ยนไปตามศาสนานั้นๆ ได้อย่างเหมาะสม

ดอกบัวประดับยอดปราสาท

รูปภาพที่ 1000 วิเคราะห์เปรียบเทียบดอกบัวประดับยอดปราสาท พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวงคุณานุสรณ์วัดป่าเขาน้อย จ.บุรีรัมย์

รูปทรงของดอกบัวมีลักษณะกลมตุ้มคล้ายหม้อน้ำหรือทรงกลศ ซึ่งทรงกลศนี้ยังปรากฏการประดับบนยอดปราสาทบันทายสรี ส่วนยอดดอกบัวบาน หรือดอกบัวกำลังบานนี้มักพบเห็นตามปราสาทหินศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทยซึ่งมีการตกแต่งที่แตกต่างกันออกไป ได้แก่ เส้นขอบใบ เส้นกึ่งกลางของกลีบบัว หรือแม้กระทั่งบริเวณส่วนโคนของดอกบัว เป็นต้น หากแต่ดอกบัวประดับยอดปราสาทศิลปะรูปแบบสมัยใหม่มีร่องและการตกแต่งลวดลายของกลีบดอกบัวเล็กน้อย และมีจำนวนชั้นของดอกบัวทั้งหมดสามชั้นแตเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับยอดปราสาทจากปราสาทเมืองต่ำจึงพบว่า ช่วงยุคปัจจุบันได้มีการประดับลวดลายค่อนข้างละเอียดและแก้ปัญหาพื้นว่างระหว่างกลีบบัวเช่นกับศิลปะรูปแบบเก่า (รูปที่ 1000) และบนยอดสุดอาจมีส่วนที่เป็นโลหะที่ประดับสัญลักษณ์มงคลหรือสัญลักษณ์แทนศาสดาตามความเชื่อหรือลัทธิทางศาสนานั้นๆ ซึ่งในภาพ

ศิลปะรูปแบบสมัยใหม่ประดับยอดสุดเป็นดอกบัวตูมสีทอง ซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับการบูชาและเป็นมงคลอย่างยิ่ง

ตัวอย่างลวดลายสร้างสรรค์ใหม่

ลวดลายตกแต่งส่วนเรือนธาตุ

หน้าบันชั้นที่ 1 ประดับพระพุทธรูปปางรำพึงประทับนั่ง ทั้งสี่ทิศ

แบบสมัยใหม่

หน้าบันประดับพระพุทธรูปปางรำพึงประทับนั่ง

รูปภาพที่ 1001 กรอบซุ้มหน้าบันชั้นที่1 พระบรมธาตุเจดีย์ศรีสุวาคุณานุสรณ์
วัดป่าเขาน้อย จ.บุรีรัมย์

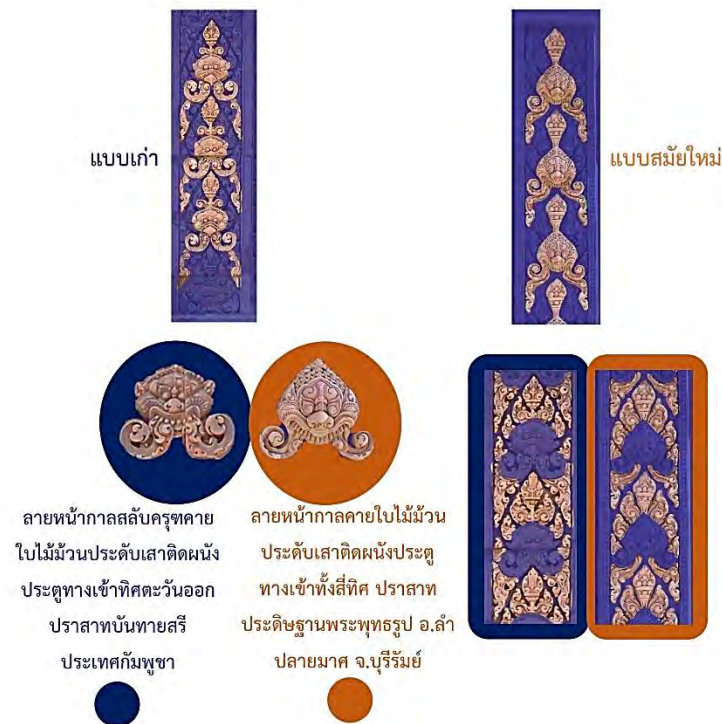
ช่วงยุคปัจจุบันได้สร้างหน้าบันประดับภาพพระปางรำพึงประทับนั่งตามแบบพระพุทธรูปที่พระอาจารย์สุวัจน์ได้นำมาประดิษฐาน ณ วัดป่าเขาน้อย ซึ่งหน้าบันนี้เป็นการดัดแปลงพระพุทธรูปมาให้กลายเป็นภาพนูนสูง ที่รายล้อมด้วยหมู่ดอกบัว (รูปที่ 1001) ซึ่งแสดงถึงความบริสุทธิ์และการบรรลุธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า จึงส่งผลให้ศาสนสถานแห่งนี้แสดงออกถึงลัทธิความเชื่อทางพุทธศาสนาและให้ความสำคัญกับหลักคำสอน และพึงปฏิบัติได้จริง นอกจากกระประดับพระพุทธรูปบนหน้าบันแล้วยังปรากฏประดิษฐานพระพุทธรูปบนบันแถลงแต่ละชั้นของเครื่องบนที่เป็นทรงพุ่มอีกด้วย

1.4 วงเวียนปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูป อำเภอลำปลายมาศ

ตัวอย่างลวดลายคัดลอก

ลวดลายตกแต่งส่วนเรือนธาตุ

ลายหน้ากาลคายใบไม้มีวนประดับเสาดัดผนัง ทั้งสี่ทิศ

รูปภาพที่ 1002 วิเคราะห์เปรียบเทียบลายหน้ากาลคายใบไม้มีวนประดับเสาดัดผนัง วงเวียนปราสาท
ประดิษฐานพระพุทธรูป อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์

เมื่อพิจารณาจากภาพรวมของลายประดับเสาดัดผนังสมัยใหม่ทั้งหมดจึงพบว่ามิได้ประดับสลัใบหน้าครุฑแต่อย่างใด ช่วงยุคปัจจุบันได้ทำการข้าลายหน้ากาลคายใบไม้มีวน ซึ่งลายประดับเสาดัดผนังนี้มักเป็นที่นิยมในการตกแต่งศาสนสถานหรือสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ศิลปะแบบเขมร ความแตกต่างของลวดลายคือสัดส่วนใบหน้าของหน้ากาล กล่าวคือหน้ากาลรูปแบบสมัยใหม่มีลักษณะคล้ายสามเหลี่ยม ใบหูอยู่ตำแหน่งที่สูงกว่าดวงตาและแนบเข้ากับศรีษะที่มีเครื่องประดับหลายชิ้น ส่วนใบไม้มีวนกลับมีลักษณะเล็กกว่าศิลปะรูปแบบเก่าและมีพื้นเป็นทรงกระบอกหลายซี่ติดกันไม่แหลมคมอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งช่วงสมัยใหม่ได้ลดทอนความเป็นศิลปะรูปแบบเก่า (รูปที่ 1002) ที่สัตรวมคลที่ทำหน้าที่คล้ายกับดูแลรักษาศาสนสถานอาจมีใบหน้าที่ดูและดูหน้ากลัวซึ่งอาจแสดงออก

ผ่านพื้นที่แหลมคม ส่วนปลายใบไม้มีวุ้นหรือก้านขดที่ถูกคายออกมา ยังคงมีลักษณะมีวุ้นกลมมากกว่า ก้านขดจากปราสาทบันทายศรีและรายละเอียดของลายใบไม้สามเหลี่ยมก็มักถูกตัดทอนลายเส้นหรือรายละเอียดภายในจากการคัดลอกศิลปะรูปแบบเก่าที่มีลายเส้นเล็กๆ ชัดเจนกว่า

หน้าบันพระอินทร์ ทรงช้างเอราวัณ ทั้งสี่ทิศ

หน้าบันพระอินทร์
ทรงช้างเอราวัณ
ประตุมณฑปทิศ
ตะวันออก ปราสาท
ประธาน ปราสาทบัน
ทายศรี
ประเทศกัมพูชา

หน้าบันพระอินทร์
ทรงช้างเอราวัณ
ประตูทั้งสี่ทิศ วงเวียน
ปราสาทประดิษฐาน
พระพุทธรูป อ.ลำ
ปลายมาศ จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 1003 วิเคราะห์เปรียบเทียบหน้าบันเล่าเรื่องพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ วงเวียนปราสาท
ประดิษฐานพระพุทธรูป อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์

เมื่อพิจารณาจากภาพเล่าเรื่องพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณประดับหน้าบันและยังเป็น
ที่นิยมในการประดับตกแต่งหน้าบันศาสนสถานหรือสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ศิลปะเขมรอื่นๆ ในเขต
พื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ดังได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วนั้น จึงพบว่าหอประดิษฐานพระพุทธรูปอำเภอลำปลาย
มาศ แห่งนี้ได้รับอิทธิพลจากหน้าบันเล่าเรื่องพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณบริเวณประตูทางเข้ามณฑป

ฝั่งทิศตะวันออกของปราสาทประธาน ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชาเช่นกัน แต่หากเมื่อนำมาเปรียบเทียบสัดส่วนตั้งแต่ภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณสามเศียรทั้งสองแห่งจึงพบว่าการคัดลอกเครื่องประดับและกิริยาท่าทางของภาพบุคคล ส่วนสัตว์พาหนะมีการตัดทอนรายละเอียดเครื่องประดับเล็กน้อย สัดส่วนระหว่างภาพบุคคลและสัตว์พาหนะมีลักษณะตรงกันข้าม เนื่องจากศิลปะรูปแบบเก่าอย่างปราสาทบันทายสรีช้างเขมรโบราณได้ให้ความสำคัญกับสัดส่วนที่ค่อนข้างเสมือนจริง กล่าวคือภาพบุคคลจะเล็กกว่าช้างเอราวัณสามเศียรและถัดลงมาเป็นใบหน้ากาลที่มีสัดส่วนเล็กกว่าช้างสามเศียรอีกด้วย (รูปที่ 1003) ส่วนศิลปะรูปแบบสมัยใหม่สัดส่วนของช้างถูกลดลงให้เล็กกว่าสัดส่วนอื่นๆ จึงอาจสรุปได้ว่าช่างในยุคปัจจุบันให้ความสำคัญกับใบหน้ากาลและพระอินทร์โดยลดทอนความเสมือนจริงลง ภาพทับหลังเล่าเรื่องศิลปะรูปแบบสมัยใหม่นี้จึงเป็นภาพเหนือจริงที่แสดงถึงการสร้างสรรค์แบบใหม่โดยมิได้ยึดหลักตามศิลปะรูปแบบเก่า ในกรณีทั้งสองพื้นหลังนี้ประดับด้วยลายก้านขดที่มีลักษณะแตกต่างกัน ได้แก่ การผูกปลายของก้านขดเพื่อตกแต่งพื้นที่ว่างจากภาพเล่าเรื่องและการแทรกภาพบุคคลในปลายก้านขด ตลอดจนลายก้านขดเล็กๆที่อยู่ภายในวงก้านขดใหญ่ที่มีลักษณะปลายก้านขดแตกต่างกัน ซึ่งรูปแบบก้านขดที่สร้างสรรค์โดยช่างสมัยใหม่นิยมประดับด้วยก้านขดที่มีลักษณะม้วนกลมมากกว่าการประดับด้วยกระหนกที่มีลักษณะเหมือนใบไม้ขอบหยัก

ตัวอย่างลวดลายผสมผสาน

ลวดลายตกแต่งส่วนเรือนธาตุ

ลายทับหลัง ทิศเหนือและทิศใต้

แบบสมัยใหม่

ท่อนมลัยเสี้ยว ทับหลังทิศ
ตะวันออก ปราสาทบรีวาร
หลังเหนือ ปราสาทบัน
ทายสรี ประเทศกัมพูชา

ท่อนมลัยเสี้ยว ทับหลังทิศ
ตะวันออก ระเบียงคดชั้นใน
ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์

ทับหลังประตูทางเข้าทิศ
ตะวันออกและทิศตะวันตก
วงเวียนปราสาท
ประดิษฐานพระพุทธรูป
อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 1004 วิเคราะห์เปรียบเทียบทับหลังจำหลักภาพบุคคลนั่งสมาธิในซุ้มเหนือหน้ากาล
วงเวียนปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูป อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์

ภาพรวมของทับหลังจะสามารถพบว่าได้รับอิทธิพลจากศิลปะเขมรรูปแบบบันทายสรีกับประติมากรรมราชวังหลวงโดยสังเกตจาก หน้ากาลประดับก้านต่อดอกคายนท่อนพวงมลัยแบ่งเป็นเสี้ยวชัดเจน แต่เนื่องด้วยเอกลักษณ์การประดับเสี้ยวด้วยใบหน้าครุฑคายนท่อนอุบะและใบไม้ม้วนจึงมีลักษณะเหมือนกับทับหลังปราสาทบรีวารหลังใต้ ประตูทิศใต้ ปราสาทบันทายสรี ประเทศกัมพูชา หากสังเกตรายละเอียดของลายประดับท่อนพวงมลัยจะพบว่าแตกต่างออกไปจากศิลปะรูปแบบบันทายสรี คือ ท่อนพวงมลัยสมัยใหม่จะประดับด้วยลายช่องและลายดอกบัวบานสองถึงสามชั้นซ้อนกัน และตำแหน่งของอุบะใบไม้สามเหลี่ยมที่โค้งไปตามทิศทางเดียวกัน ส่วนใบหน้ากาลคายนท่อนพวงมลัยที่เชื่อมออกจากปากเป็นท่อนพวงมลัยตรง มิได้เป็นท่อนมลัยม้วนเหมือนศิลปะรูปแบบเก่า (รูปที่ 1004) ส่วนนี้จึงทำให้ทับหลังมีลักษณะคล้ายทับหลังศิลปะรูปแบบประติมากรรมราชวังหลวงมากกว่าศิลปะรูปแบบบันทายสรี รูปแบบโครงสร้างใบไม้ม้วนและใบไม้สามเหลี่ยมได้รับอิทธิพลจากศิลปะรูปแบบบันทายสรี และประติมากรรมราชวังหลวง จากปราสาทเมืองต่ำ แต่หากรายละเอียดภายในยังคงใช้ลายเส้นก้านขด และปลายก้านขดที่มีลักษณะม้วนกลม จากปราสาทเมืองต่ำ อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งถือว่าเป็นปราสาทหินแห่งศิลปะร่วมแบบเขมรท้องถิ่น

ลวดลายตกแต่งส่วนเครื่องบน

ลายประดับหน้าพรหมพักตร์ ทั้งสี่ทิศ

แบบเก่า

แบบสมัยใหม่

หน้าพรหมพักตร์
ประดับส่วนยอด
ปราสาทขยาน
ประเทศกัมพูชา

หน้าพรหมพักตร์ประดับ
ส่วนยอดวงเวียนปราสาท
ประดิษฐานพระพุทธรูป
อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 1005 วิเคราะห์เปรียบเทียบพรหมพักตร์ประดับยอดปราสาททั้งสี่ทิศ

วงเวียนปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูป อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์

ลักษณะดวงตา จมูก และรอยยิ้มมุมปาก มีความคล้ายคลึงกัน แต่สัดส่วนและโครงหน้ารอบนอกนั้น อาจมีลักษณะแตกต่างกัน เนื่องจากปราสาทบายน ประเทศกัมพูชา ประดับด้วยใบหน้าบุคคลทุกยอด ยอดละสีหน้า หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าพรหมพักตร์ แต่ใบหน้าบุคคลที่ปรากฏทั้งหมดบนเครื่องบนของปราสาทบายนก็มีได้มีใบหน้าที่ซ้ำกันแต่อย่างใด เพียงแต่ช่างเขมรได้ให้ความสำคัญกับอารมณ์ที่แสดงออกผ่านใบหน้า คือ การยิ้มจนเกิดเส้นโค้งที่มุมปาก และเครื่องประดับอย่างกษัตริย์ และยังส่งอิทธิพลต่อการสร้างพรหมพักตร์แก่ช่างสมัย กล่าวคือ ช่างยังคงออกแบบใบหน้าและมีเครื่องอย่างกษัตริย์ แต่รายละเอียดของลายที่ปรากฏบนเครื่องประดับนั้นไม่ได้มีลักษณะคล้ายกับศิลปะรูปแบบเก่าทั้งหมด อาจมีการเพิ่มเติม และการสร้างสรรค์ลายจากการนำลายที่ปรากฏบนปราสาทหินในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ หรือลายจากปราสาทหินสมัยเมืองพระนคร ในประเทศกัมพูชา ลวดลายก้านต่อดอกประดับเทริดสมัยใหม่ ซึ่งแตกต่างจากศิลปะรูปแบบเก่าอย่างบายนที่นิยมประดับเทริดด้วยลายดอกไม้กลมและลายรักร้อย ส่วนบริเวณเส้นกรอบใบหน้าและกรองศอประดับดอกไม้กลมและลายสามเหลี่ยมเล็กซึ่งมีลักษณะคล้ายกันกับศิลปะรูปแบบเก่า ส่วนต่างหูประดับด้วยลายกลีบบัวแต่ลายภายในแตกต่างกันดังภาพ (รูปที่ 1005) ซึ่งอาจกล่าวสรุปได้ว่า เมื่อช่างสมัยใหม่ได้นำจุดเด่นจากศิลปะเขมรประเทศกัมพูชามาปรับใช้ในขณะที่ยังคงอนุรักษ์ความเป็นท้องถิ่นของตนเองไว้เช่นกัน

ตัวอย่างลวดลายสร้างสรรค์ใหม่

ลวดลายตกแต่งส่วนเรือนธาตุ

ลายทับหลัง ทิศตะวันออกและทิศตะวันตก

ทับหลังบุคคลประทับนั่งเหนือ
หน้ากาล ประดับทางเข้าหอคัมภีร์
ชั้นใน ปราสาทบันทายสรี
ประเทศกัมพูชา

ทับหลังประตูทางเข้า
ระเบียงคดชั้นนอกทิศ
ตะวันออก ผังใต้ ปราสาท
หินเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์

ทับหลังประตูทางเข้าทิศตะวันออก
และทิศตะวันตก
วงเวียนปราสาทประดิษฐาน
พระพุทธรูป อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 1006 วิเคราะห์เปรียบเทียบทับหลังจำหลักภาพบุคคลนั่งสมาธิในซุ้มเหนือหน้ากาล
วงเวียนปราสาทประดิษฐานพระพุทธรูป อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์

ช่วงยุคปัจจุบันนิยมประดับทับหลังลวดลายนี้ดังที่เคยกล่าวไว้ข้างต้น ณ ปราสาท
ศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจจากศิลปะรูปแบบเก่าทั้งจากประเทศกัมพูชา และ
ศิลปะร่วมแบบเขมรในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ตลอดจนศิลปะจากพื้นที่ใกล้เคียงในการคิดสร้างสรรค์
ลวดลายขึ้นมาใหม่ หากพิจารณาลักษณะของทับหลังจะพบว่า เป็นทับหลังที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะ
รูปแบบบาปวน ซึ่งสังเกตจาก ภาพบุคคลประทับนั่งในซุ้มสามเหลี่ยมเหนือหน้ากาลคายท่อน
พวงมาลัยและปลายท่อนพวงมาลัยประดับด้วยใบไม้มีนและใบไม้สามเหลี่ยม แต่เมื่อพิจารณา
รายละเอียดแล้ว จึงพบว่ามีารปรับเปลี่ยนจากเทพหรือบุคคลที่นั่งในท่ามหาราชาลีลามมาเป็น
นั่งขัดสมาธิภายในซุ้มสามเหลี่ยม ซึ่งลักษณะนี้มักพบบนปราสาทศิลปะเขมรรูปแบบบายนหรือยุคสมัย
ที่มีความรุ่งเรืองทางศาสนาพุทธ ส่วนรายละเอียดของลายก้านขดบนทับหลังหลักนี้จะพบว่า ส่วน
ปลายมี 2 ลักษณะ (รูปที่ 1006) คือ กระหนกพริ้วคล้ายใบไม้ และ กระหนกแบบมีนกลม ท่อน
พวงมาลัยประดับลายแบบท้องถิ่น อย่างปราสาทเมืองต่ำ แต่บริเวณด้านล่างประดับด้วยใบไม้มีนที่มี
ลักษณะคล้ายกับปราสาทบันทายสรี และมีการแทรกภาพเทพพนมภายในปลายก้านขด ซึ่งการแทรก
ลักษณะนี้ได้ปรากฏตั้งแต่สมัยศิลปะรูปพระโคและสงอิทธิพลความงามยังปราสาทบันทายสรี
ตลอดจนการนิยมสร้างสรรค์ลวดลายการแทรกภาพบุคคลสู่ยุคปัจจุบันเช่นกัน

2.อาคารและสถานที่

หอสมุดวัดจำปา อำเภอประโคนชัย

ตัวอย่างลวดลายคัดลอก

ลวดลายตกแต่งส่วนเรือนธาตุ

ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ประดับประตูทางเข้าทิศใต้

แบบสมัยใหม่

แบบเก่า

ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ประดับ
ทางเข้ามณฑป ทิศตะวันออก
ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง
อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์
ประดับทางเข้ามณฑป ทิศ
ใต้ หอสมุดวัดจำปา
อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 1007 วิเคราะห์เปรียบเทียบลายทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์

หอสมุดวัดจำปา อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

สัดส่วนทั้งสองแห่งนี้ มีความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากสัดส่วนของลายจะถูกออกแบบในกรอบพื้นที่ว่างบนสถาปัตยกรรม ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์สามารถแบ่งออกเป็นสามส่วนจากลายทั้งหมด คือ ส่วนกลาง และส่วนด้านข้างทั้งสองข้าง กล่าวคือ ส่วนกลางเป็นภาพเล่าเรื่องพระวิษณุกำลังบรรทมอยู่บนหลังมังกร ปลายเท้ามีพระนางลักษมีนั่งอยู่ (รูปที่ 1007) ขณะหลับได้กำเนิดพระพรหมประสูติออกมาจากพระนาภีหรือหน้าท้อง เป็นดอกบัวบานรองรับพระพรหมที่นั่งอยู่ด้านบน จะสังเกตเห็นว่าศิลปะรูปแบบเก่าจะมีสัดส่วนที่เสมือนจริงเมื่อนำมาจัดวางกับสัตว์อื่นๆในระยະเท่ากัน แต่การจัดวางลำดับระยะของภาพค่อนข้างใกล้เคียงกับศิลปะรูปแบบเก่า แต่ความเป็นมิติจากภาพนูนต่ำหรือสูงนั้นมักมีน้อยกว่าศิลปะรูปแบบเก่าจากปราสาทพนมรุ้งมาก เนื่องจากลายที่เกิดจากการแกะสลักหินสามารถแกะเนื้อหินทรายให้ลึกและมีมิติอย่างไรก็ย่อมได้ เมื่อเปรียบเทียบกับวิธีการหล่อและแกะพิมพ์จึงมีแต่ความนูนสูงมากกว่ามิติความลึกจากด้านหลัง ช่วงยุคปัจจุบันได้จำลองอีกฝั่งหนึ่งของทับหลังที่หายไปให้เกิดความสมดุลขึ้นทั้งสองด้าน ทับหลังที่ถูกสร้างขึ้นใหม่นี้จึงมีสภาพสมดุลและสมบูรณ์ แต่ส่วนที่มีความแตกต่างที่สุดในทับหลังคือรูปร่างของพญานาคราชที่ลักษณะทรงเครื่องและเศียรมีได้เป็นไปตามศิลปะรูปแบบเก่า ดังนั้นจึงกล่าวสรุปได้ว่าทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ได้รับแรงบันดาลใจจากทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ของปราสาทพนมรุ้งจังหวัดบุรีรัมย์

แต่หากมีการตัดทอนลายเส้น และการปรับองค์ประกอบอื่นๆ ไปตามเอกลักษณ์ของช่างตลอดจนมิติ
 ลึกของภาพที่ถูกกลทอนไปจากเทคนิคเชิงช่าง

ตัวอย่างลวดลายผสมผสาน

ลวดลายตกแต่งส่วนเรือนธาตุ

หน้าบันพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ทิศใต้

รูปภาพที่ 1008 วิเคราะห์เปรียบเทียบลายหน้าบันเล่าเรื่องพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ
 ประตูทางเข้าทิศใต้ หอสมุดวัดจำปา อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

ลวดลายประดับหน้าบันเล่าเรื่องพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณเมื่อพิจารณาจากภาพเล่าเรื่องพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณประดับหน้าบันและยังเป็นที่นิยมในการประดับตกแต่งหน้าบันศาสนสถานหรือสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ศิลปะเขมรอื่นๆในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ดังได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วนั้น จึงพบว่าหอสมุด วัดจำปา แห่งนี้ได้รับอิทธิพลจากหน้าบันเล่าเรื่องพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณบริเวณประตูทางเข้ามณฑลฝั่งทิศตะวันออกของปราสาทประธาน ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชาเช่นกัน แต่หากเมื่อนำมาเปรียบเทียบสัดส่วนตั้งแต่ภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณสามเศียรทั้งสองแห่งจึงพบว่ามีารคัดลอกเครื่องประดับและกิริยาท่าทางของภาพบุคคล สัตว์พาหนะมีการตัดทอนรายละเอียดเครื่องประดับเล็กน้อย (รูปที่ 1008) สัดส่วนระหว่างภาพบุคคลและสัตว์พาหนะมีลักษณะตรงกันข้าม เนื่องจากศิลปะรูปแบบเก่าอย่างปราสาทบันทายศรีช่างเขมรโบราณได้ให้ความสำคัญกับสัดส่วนที่ค่อนข้างเสมือนจริง กล่าวคือภาพบุคคลจะเล็กกว่าช้างเอราวัณสามเศียรและถดลงมาเป็นใบหน้ากาลที่มีสัดส่วนเล็กกว่าช้างสามเศียรอีกด้วย ส่วนศิลปะรูปแบบสมัยใหม่ สัดส่วนของช้างถูกลดลงให้เล็กกว่าสัดส่วนอื่นๆ จึงอาจสรุปได้ว่าช่างในยุคปัจจุบันให้ความสำคัญกับใบหน้ากาลและพระอินทร์โดยลดทอนความเสมือนจริงลง ภาพทับหลังเล่าเรื่องศิลปะรูปแบบสมัยใหม่นี้จึงเป็นภาพเหนือจริงที่แสดงถึงการสร้างสรรค์แบบใหม่โดยมิได้ยึดหลักตามศิลปะรูปแบบเก่า ในกรณีทั้งสองพื้นหลังนี้ประดับด้วยลายก้านขดที่มีลักษณะแตกต่างกัน ได้แก่ การผูกปลายของก้านขดเพื่อตกแต่งพื้นที่ว่างจากภาพเล่าเรื่อง การแทรกภาพบุคคลในปลายก้านขดและการเพิ่มเติมลายหน้ากาลคายนอนอุบะไปไม้ม้วน เป็นต้น ตลอดจนลายก้านขดเล็กๆที่อยู่ภายในวงก้านขดใหญ่ที่มีลักษณะปลายก้านขดแตกต่างกัน ซึ่งรูปแบบก้านขดที่สร้างสรรค์โดยช่างสมัยใหม่นิยมประดับด้วยก้านขดที่มีลักษณะม้วนกลมมากกว่าการประดับด้วยกระหนกที่มีลักษณะเหมือนใบไม้ขอบหยัก เป็นต้น

หน้าบันคิวนาฏราช ทิศตะวันออกและทิศตะวันตก

แบบสมัยใหม่

รูปภาพที่ 1009 หน้าบันเล่าเรื่องคิวนาฏราช ทิศตะวันออกและทิศตะวันตก หอสมุดวัดจำปา
อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

เนื่องจากหน้าบันอาคารหอสมุดทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตก มีขนาดค่อนข้างใหญ่ จึงส่งผลให้เกิดการผสมผสานลวดลายที่หลากหลาย และการจัดวางที่ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมตามโครงสร้างสถาปัตยกรรม ผู้วิจัยจึงได้แบ่งการวิเคราะห์ลวดลายประดับหน้าบันออกเป็น 4 ส่วน ดังต่อไปนี้

- 1). ภาพจำหลักเล่าเรื่องคิวนาฏราช
- 2). พื้นหลังลายก้านขดบริเวณด้านบนของลายหน้ากาลคายท่อนก้านขด
- 3). ลายช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าบริเวณด้านล่างภาพจำหลักเล่าเรื่อง
- 4). ลายประดับกรอบซุ้มและใบระกา

การแบ่งลวดลายประดับหน้าบันออกเป็น 4 ส่วน

รูปภาพที่ 1010 การแบ่งสัดส่วนในการวิเคราะห์ลดทอนประดับหน้าบัน

1). ภาพจำหลักเล่าเรื่องศิวนาฏราช

รูปภาพที่ 1011 วิเคราะห์เปรียบเทียบหน้าบันศิวนาฏราช ส่วนที่ 1
 หอสมุดวัดจำปา อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

ภาพจำหลักศิวนาฏราชเป็นที่นิยมในงานประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์เป็นอย่างมาก เนื่องจากมิได้ถูกการประดับไว้เพียงสถานที่เดียว นอกจากปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ ยังปรากฏการประดับตกแต่งหน้าบันขนาดใหญ่ และมีการสร้างสรรค์ลวดลายเพิ่มเติมบนหอสมุดวัดจำปา อำเภอประโคน จากที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้นแล้ว คือ มีการคัดลอกลายหน้าบันทิศตะวันออกของปราสาทพนมรุ้ง หากแต่ใบหน้าเป็นรูปไข่มากขึ้น ส่วนลาย

ระดับบริเวณแทนแบบเก่าเป็นลายใบไม้สามเหลี่ยมเมื่อถูกคัดลอกกลับมาประดับสถาปัตยกรรมสมัยใหม่จึงเปลี่ยนเป็นลายบัวหงาย แต่ส่วนลวดลายพื้นหลังถูกสร้างขึ้นใหม่ เปลี่ยนจากภาพเล่าเรื่องในแบบเดิม แต่เป็นลายก้านขดแทรกนักษัตรภายใน (รูปที่ 1011) ซึ่งวิธีการแทรกภาพบุคคลในก้านขดหรือใบไม้มีวนมีมาตั้งแต่ศิลปะรูปแบบพระโค และศิลปะรูปแบบการประดับนักษัตรที่เป็นพื้นหลังภาพจำหลักศิวนาฏราช ยังปรากฏบนทับหลังปราสาทศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งถือว่าเป็นปราสาทในพื้นที่ใกล้เคียงแบบท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ ปลายก้านขดคล้ายกับศิลปะแบบบันทายศรีมีลักษณะโค้งพริ้วมากกว่าม้วนกลม ตลอดจนถึงศิลปะรูปแบบประติมากรรมราชวังหลวง แต่จะเริ่มมีลักษณะม้วนกลมมากขึ้นในยุคศิลปะรูปแบบบาปวน

2). พื้นหลังลายก้านขดบริเวณด้านบนของลายหน้ากาลคายท่อนก้านขด

หน้าบันพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ
ประตูทางเข้าปราสาททางทิศ
ตะวันออก ปราสาทบันทายศรี
ประเทศกัมพูชา

หน้าบันพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ
ปราสาทประธาน ปราสาทเมืองต่ำ
อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

หน้าบันอุมาเทศวร อัครระเบียง
ทางเข้าทิศใต้ ปราสาทบันทายศรี
ประเทศกัมพูชา

หน้าบันศิวนาฏราช ทิศตะวันออก
และทิศตะวันตก หอสมุดวัดจำปา
อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 1012 วิเคราะห์เปรียบเทียบหน้าบันศิวนาฏราช ส่วนที่ 2

หอสมุดวัดจำปา อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

เมื่อพิจารณาจากลายหน้ากาลคายท่อนพวงมาลัยประดับหน้าบันจะพบว่ามี การนำ ท่อนพวงมาลัยที่เป็นลักษณะกรอบของหน้าบันอย่างปราสาทเมืองต่ำ อำเภอประโคนชัย มาประดับใน ตำแหน่งอื่นเนื่องจากเป็นเทคนิคเชิงช่างในการแก้ปัญหาพื้นที่ว่างบนหน้าบัน หรือพื้นที่ว่างที่เกิดจาก การประดับลวดลายจากพิมพ์เดิมที่มีได้ขยายอัตราส่วนขึ้นมาใหม่ การประดับหน้ากาลคายท่อนมาลัย นี้จึงกลายเป็นลายถูกสร้างสรรค์เพิ่มเติมจากลวดลายเดิม เมื่อสังเกตลักษณะใบหน้ากาลประดับด้าน ลายก้านต่อดอกเหนือเศียรจะเห็นได้ว่า ยังมีปรากฏบนกึ่งกลางทับหลังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นในปราสาท ศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ หากแต่ช่างสมัยใหม่ได้เพิ่มเติมท่อนมาลัยและก้านขดประดับส่วนพื้น หลังของหน้าบัน ซึ่งการเพิ่มลวดลายก้านขดที่มีลักษณะคล้ายกับศิลปะรูปแบบสมัยบันทายศรีและ ประศูพระราชวังหลวงเนื่องจากปลายก้านขดมีได้มีวนกลมมากแต่เป็นลักษณะคล้ายตัวกระหนกและมีการ แทรกภาพบุคคลแบบบันทายศรีอีกด้วย (รูปที่ 1012) แต่เมื่อพิจารณารายละเอียดของลายจะ พบว่าลายก้านขดนั้นได้รับอิทธิพลจากปราสาทบันทายศรีมากกว่าศิลปะรูปแบบท้องถิ่นอย่างปราสาท เมืองต่ำ จึงอาจกล่าวสรุปได้ว่าช่างสมัยใหม่มักนิยมคัดลอกลวดลายศิลปะรูปแบบบันทายศรีประเทศ กัมพูชาเพื่อแสดงถึงความงดงามและความอ่อนช้อยของลาย ที่ค่อนข้างซับซ้อนทำให้สถาปัตยกรรม แห่งนั้นมีคุณค่าทางวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น

3). ลายช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าบริเวณด้านล่างภาพจำหลักเล่าเรื่อง

แบบสมัยใหม่

ท่อนมลัยเสี้ยว ทับ
หลังทิศตะวันออก
ปราสาทบรีวารหลัง
เหนือ ปราสาทบัน
ทายศรี ประเทศ
กัมพูชา

ทับหลังประตูทางเข้า
ระเบียงคดชั้นนอกทิศ
ตะวันออก ผังใต้
ปราสาทหินเมืองต่ำ
อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

ทับหลังประตูภายในโถงปราสาท
ประธาน ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิม
พระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

หน้าบันคือนาฏราช ทิศตะวันออก
และทิศตะวันตก หอสมุดวัดจำปา
อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 1013 วิเคราะห์เปรียบเทียบหน้าบันคือนาฏราช ส่วนที่ 3

หอสมุดวัดจำปา อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

ภาพรวมของทับหลังที่ประดับบริเวณตรงกลางจะสามารถพบได้ว่าได้รับอิทธิพลจากศิลปะเขมรรูปแบบบันทายศรีกับประติมากรรมราชวงศ์หฺลวง แต่เมื่อสังเกตรายละเอียดของทับหลังแล้วจะพบว่าทับหลังลายนี้เคยปรากฏบนทับหลังประดับสถาปัตยกรรมสมัยในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้นแล้ว ได้แก่ ทับหลังประดับประตูทางเข้าปราสาทศาลหลักเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ และหอประดิษฐานพระพุทธรูปลำปลายมาศ อำเภอลำปลายมาศ เป็นต้น ลักษณะของทับหลังประดับด้วยหน้ากาลเหนือเศียรประดับก้านต่อดอกคายที่อ่อนพวงมาลัยแบ่งเป็นสี่ช่วงชัดเจน แต่เนื่องด้วยเอกลักษณ์การประดับเสี้ยวด้วยใบหน้าครุฑคายที่อ่อนอุบะและใบไม้มี้วนจึงมีลักษณะเหมือนกับทับหลังปราสาทบิรวารหลังใต้ ประตูทิศใต้ ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา หากสังเกตรายละเอียดของลายประดับที่อ่อนพวงมาลัยจะพบว่าแตกต่างออกไปจากศิลปะรูปแบบบันทายศรี คือ ที่อ่อนพวงมาลัยสมัยใหม่จะประดับด้วยลายช่องและลายดอกบัวบานสองถึงสามชั้นซ้อนกันและตำแหน่งของอุบะใบไม้สามเหลี่ยมที่โค้งไปตามทิศทางเดียวกัน (รูปที่ 1013) ส่วนใบหน้ากาลคายที่อ่อนพวงมาลัยที่เชื่อมออกจากปากเป็นที่อ่อนพวงมาลัยตรง มิได้เป็นที่อ่อนมาลัยมี้วนเหมือนศิลปะรูปแบบเก่า ส่วนนี้จึงทำให้ทับหลังมีลักษณะคล้ายทับหลังศิลปะรูปแบบประติมากรรมราชวงศ์หฺลวงมากกว่าศิลปะรูปแบบบันทายศรี รูปแบบโครงสร้างใบไม้มี้วนและใบไม้สามเหลี่ยมได้รับอิทธิพลจากศิลปะรูปแบบบันทายศรี และประติมากรรมราชวงศ์หฺลวง จากปราสาทเมืองต่ำ แต่หากรายละเอียดภายในยังคงใช้ลายเส้นก้านขด และปลายก้านขดที่มีลักษณะมี้วนกลม จากปราสาทเมืองต่ำ อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งถือว่าเป็นปราสาทหินแห่งศิลปะร่วมแบบเขมรท้องถิ่น นอกจากนี้การประดับทับหลังบริเวณด้านข้างทั้งสองที่ปรากฏภาพบุคคลในซุ้มมีลักษณะคล้ายกับลายนักรบจากปราสาทพนมรุ้ง หากแต่ช่างได้ประดับด้วยลายประดับส่วนเสาใหม่ลายเส้นที่พริ้วมากกว่า ส่วนภาพบุคคลอาจเป็นเทพเนื่องจากเครื่องทรงและท่าทางซึ่งมีความแตกต่างจากนักรบชวชาติ จึงอาจกล่าวสรุปได้ว่าทับหลังทั้งสามหลักนี้ ได้รับอิทธิพลจากปราสาทบันทายศรีและปราสาทพนมรุ้งมาสร้างสรรคัลายใหม่ขึ้นอย่างมีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง

4). ลายประดับกรอบซุ้มและใบระกา

- กรอบซุ้มหน้าบัน ประตูทางเข้า
ชั้นในปรางทิศตะวันออก ปราสาท
บันทายสรี ประเทศกัมพูชา ●
- กรอบซุ้มหน้าบันชั้นที่ 1 ทิศใต้มณฑป
ปราสาทพระธาน ปราสาทพนมรุ้ง ●
- อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ ●
- กรอบซุ้มหน้าบันทิศใต้ห้องครรภคฤหะ
ปราสาทพระธาน ปราสาทพนมรุ้ง
อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ ●
- กรอบซุ้มหน้าบันชั้นที่ 2 ทิศใต้มณฑป
ปราสาทพระธาน ปราสาทพนมรุ้ง
อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ ●
- หน้าบันคือนาฏราช ทิศตะวันออก
และทิศตะวันตก หอสมุดวัดจำปา ●
- อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์ ●

รูปภาพที่ 1014 วิเคราะห์เปรียบเทียบหน้าบันคือนาฏราช ส่วนที่ 4
หอสมุดวัดจำปา อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

การแทรกภาพบุคคลหรือสัตว์มงคลบนช่อฟ้าหรือใบระกา ได้ปรากฏมาตั้งแต่ศิลปะรูปแบบบันทายศรี นอกจากนี้ยังปรากฏอยู่บนช่อฟ้าหน้าบันชั้นที่ 1 และ 2 ประตูทางเข้ามณฑปทางทิศใต้ของปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ หากแต่เป็นลายถักหรือถักทอของช่างช่างฝีมือ และช่างฝีมือ (รูปที่ 1014) ซึ่งอาจสอดคล้องกับศาสนสถานที่ยังคงมีอยู่โดยนักบวช แต่เมื่อสังเกตบริเวณใต้ฐานของภาพบุคคลนั้งชัตสมาธิซึ่งอาจเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องปางสมาธิ จากหอสมุดวัดจำปามีลักษณะเป็นก้านออกมาโคนช่อฟ้าหรือใบระกาเป็นลายดอกบัวชัตเงิน จึงมีลักษณะคล้ายกับใบระกาจากปราสาทบันทายศรี ส่วนพื้นหลังของช่อฟ้ามีความคล้ายกับช่อฟ้าจากปราสาทพนมรุ้ง ซึ่งประกอบด้วยซุ้มและใบไม้สามเหลี่ยมที่ประกอบด้วยลายก้านขด ลายก้านขดและลายกระหนกมีความโค้งกลมตกแต่งด้วยยอดใบขนาดเล็กด้านใน แต่ส่วนของการประดับซุ้มช่อฟ้าเปลี่ยนจากก้านต่อดอกเป็นใบไม้สามเหลี่ยมธรรมดา ส่วนการประดับใบระกาที่นั้นภาพบุคคลมีลักษณะเหมือนกับช่อฟ้า แต่ลายพื้นหลังมีความแตกต่างกันคือลายประกอบด้วยลายก้านขดและลายใบไม้สามเหลี่ยมขนาดเล็ก ซึ่งมีการใช้ลายก้านขดคล้ายกับใบระกาจากหน้าบันประตูทางเข้าทิศตะวันออกปราสาทบันศรีประเทศกัมพูชา หากแต่ลายสมัยใหม่เป็นก้านขดที่มีขนาดใหญ่และตกแต่งด้วยลายกระหนกขนาดเล็ก แต่ใบระกาจากปราสาทบันทายศรีจะประดับด้วยก้านขดขนาดเล็กถึงห้าก้านขด และการประดับส่วนของใบขนาดเล็กอีกมากมายสลับกันไปมาบนใบระกา จึงอาจกล่าวสรุปได้ว่าการประดับช่อฟ้าใบระกาเป็นการผสมผสานระหว่างศิลปะรูปแบบเก่าอย่างศิลปะรูปแบบบันทายศรีกับรูปแบบหัวเลี้ยวหัวต่อบาปวนนครวัดปรับตัวและเพิ่มเติมความเป็นอัตลักษณ์ของช่างสมัยใหม่ส่งผลให้ลายที่เกิดขึ้นเป็นลายที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่แบบผสมผสาน และนอกจากนี้การแทรกภาพบุคคลนั้งชัตสมาธิยังมีปรากฏบนทับหลังของศาสนสถานที่ถูกสร้างขึ้นในสมัยศิลปะรูปแบบบายนซึ่งนิยมนับถือพุทธมหายานอีกด้วย

3. สิ่งก่อสร้างอื่นๆ

ซุ้มประตูวัดตาด่าน อำเภอประโคนชัย

ตัวอย่างลวดลายคัตลอก

ลวดลายตกแต่งส่วนเรือนธาตุ

ทวารบาลในกรอบซุ้ม ทั้งสอง

แบบเก่า

แบบสมัยใหม่

ภาพทวารบาลบนผนัง
ห้องพระภคคฤหะ ปราสาทประธาน
ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา

ภาพทวารบาลบนผนัง
ซุ้มประตูทางเข้า วัดตาด่าน
อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 1015 วิเคราะห์เปรียบเทียบลวดลายทวารบาลประดับผนัง

ซุ้มประตูทางเข้าวัดตาด่าน อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

ลักษณะทวารบาลมีความคล้ายกันเมื่อสังเกตจากการแต่งกาย และการหับจับอาวุธ และถุ่สิ่งของ หากแต่ทำยืนต่างกัน เนื่องจากศิลปะรูปแบบเก่าจากปราสาทบันทายสรีมีลักษณะทำยืนพักขาข้างซ้าย สะโพกด้านขวาของลำตัวจึงยกสูงขึ้น หรืออาการทำยืนนี้เรียกว่า ท่าตรีภังค์ ซึ่งจะเห็นชัดเจนกว่าศิลปะรูปแบบสมัยใหม่ที่ทำการคัดลอกทำทางแต่ลักษณะทำยืนกลับไม่เหมือนกันเพราะลักษณะการยืนขาทั้งสองข้างค่อนข้างห่างกันมากพอสมควรและทำยืนตรีภังค์คล้ายกับเอี้ยวไปคนละฝั่งจากศิลปะรูปแบบเดิม แต่เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าทำยืนนี้ได้มีความคล้ายตรีภังค์แต่มีลักษณะคล้ายกับการเอียงตัวมากกว่า บริเวณส่วนฐานศิลปะรูปแบบจากขุมประตู่วัดตาด่านจะมีความสูง และประดับลวดลายบัวหงาย เกสรและดอกบัวตูม จึงทำให้สูงกว่าศิลปะรูปแบบเก่าที่มีเพียงแค่ลายบัวหงายเท่านั้น (รูปที่ 1015) จึงอาจสรุปได้ว่าช่างปัจจุบันได้คัดลอกลายจากปราสาทบันทายสรี และได้เพิ่มเติมรายละเอียดลายประกอบอื่นๆให้ดูน่าสนใจ เนื่องจากทวารบาลมีได้ประดับในกรอบขุมที่ประดับด้วยลายที่หลากหลายอย่างศิลปะรูปแบบบันทายสรี หากแต่ประดับบนผนังเรียบของขุมประตู่เข้าวัดเท่านั้น

ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์

แบบสมัยใหม่

แบบเก่า

ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ประดับ
ทางเข้ามณฑป ทิศตะวันออก
ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง
อ.เฉลิมพระเกียรติจ.บุรีรัมย์

ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์
ประดับซุ้มประตูทางเข้า
วัดตาต่าน อ.ประโคนชัย
จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 1016 วิเคราะห์เปรียบเทียบลายทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์
ซุ้มประตูทางเข้าวัดตาต่าน อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

ลายทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์เป็นที่นิยมของช่างสมัยปัจจุบันค่อนข้างมาก นอกจากที่ซุ้มประตูวันตาต่าน อำเภอประโคนชัยนี้แล้ว ยังปรากฏการประดับตกแต่งบริเวณทางเข้า หอสมุดวิจำปา อำเภอประโคนชัย ตามที่กล่าวไว้ข้างต้นแล้วว่า สัดส่วนทั้งสองแห่งนี้ มีความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากสัดส่วนของลายจะถูกออกแบบในกรอบพื้นที่ว่างบนสถาปัตยกรรม ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์สามารถแบ่งออกเป็นสามส่วนจากลายทั้งหมด (รูปที่ 1016) คือ ส่วนกลาง และ ส่วนด้านข้างทั้งสองข้าง กล่าวคือ ส่วนกลางเป็นภาพเล่าเรื่องพระวิษณุกำลังบรรทมอยู่บนหลังมังกร ปลายเท้ามีพระนางลักษมีนั่งอยู่ ขณะหลับได้กำเนิดพระพรหมประสูติออกมาจากพระนาภีหรือหน้าท้อง เป็นดอกบัวบานรองรับพระพรหมที่นั่งอยู่ด้านบน จะสังเกตเห็นว่าศิลปะรูปแบบเก่าจะมีสัดส่วน

ที่เสมือนจริงเมื่อนำมาจัดวางกับสัตว์อื่นๆในระยะเท่ากัน แต่การจัดวางลำดับระยะของภาพค่อนข้างใกล้เคียงกับศิลปะรูปแบบเก่า แต่ความเป็นมิติจากภาพนูนต่ำหรือสูงนั้นมักมีน้อยกว่าศิลปะรูปแบบเก่าจากปราสาทพนมรุ้งมาก เนื่องจากลายที่เกิดจากการแกะสลักหินสามารถแกะเนื้อหินทรายให้ลึก และมีมิติอย่างไรก็ย่อมได้ เมื่อเปรียบเทียบกับวิธีการหล่อและแกะพิมพ์จึงมีแต่ความนูนสูงมากกว่ามิติ ความลึกจากด้านหลัง ช่วงยุคปัจจุบันได้จำลองอีกฝั่งหนึ่งของทับหลังที่หายไปให้เกิดความสมดุลขึ้นทั้งสองด้าน ทับหลังที่ถูกสร้างขึ้นใหม่นี้จึงมีสภาพสมดุลและสมบูรณ์ แต่ส่วนที่มีความแตกต่างที่สุดในทับหลังคือรูปร่างของพญานาคราชที่ลักษณะทรงเครื่องและเศียรมิได้เป็นไปตามศิลปะรูปแบบเก่า ดังนั้นจึงกล่าวสรุปได้ว่าทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ได้รับแรงบันดาลใจจากทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ของปราสาทพนมรุ้งจังหวัดบุรีรัมย์ แต่หากมีการตัดทอนลายเส้น และการปรับองค์ประกอบอื่นๆไปตามเอกลักษณ์ของช่างตลอดจนมีศิลปะของภาพที่ถูกกลดทอนไปจากเทคนิคเชิงช่าง

ตัวอย่างลวดลายผสมผสาน

ลวดลายตกแต่งส่วนเรือนธาตุ

ซุ้มประดับทวารบาล ทั้งสองข้าง

แบบเก่า

แบบสมัยใหม่

แบบเก่า

แบบสมัยใหม่

กรอบซุ้มภาพทวารบาลบนผนัง
ห้องครุฑหอดุเห ประสาทประธาน
ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา

กรอบซุ้มภาพทวารบาลบนผนัง
ซุ้มประตูทางเข้า วัดตาด่าน
อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 1017 วิเคราะห์เปรียบเทียบลายกรอบซุ้มทวารบาลประดับผนัง
ซุ้มประตูทางเข้าวัดตาด่าน อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

ลายใบไม้สามเหลี่ยมสมัยใหม่มีรายละเอียดมากกว่าโดยการเพิ่มลายก้านขดเป็นองค์ประกอบของลายกระหนกค่อนข้างชัดเจน และลายข้อฟ้าที่เพิ่มรายละเอียดของลายชั้นบริเวณโคนก้านต่อดอกทำให้มีลักษณะที่สูงและยาวขึ้น ส่วนลายประดับบริเวณหัวเสาค่อนข้างชัดเจน คือ

ประดับด้วยลายดอกชอกดอกซ้อน ลายใบไม้สามเหลี่ยม และลายบัวหงาย (รูปที่ 1017) จึงอาจกล่าวสรุปได้ว่า ยังคงมีการคัดลอกลวดลายจากเดิมและเพิ่มเติมบางส่วน เนื่องจากทวารบาลสมัยใหม่ประดับบริเวณที่มีพื้นที่ว่างมากและไม่มีกรอบรอบนอกอื่นๆอย่างศิลปะรูปแบบบันทายศรี ช่างจึงให้ความสำคัญกับลวดลายบริเวณรอบนอกให้ละเอียดชัดเจนและงดงามมากยิ่งขึ้น

ตัวอย่างลวดลายสร้างสรรค์ใหม่

ลวดลายตกแต่งส่วนเรือนธาตุ

ทับหลังภาพบุคคลร้ายรำ

แบบสมัยใหม่

หน้าบันพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ประตุมณฑปทิศตะวันออก ปราสาทประธาน ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา

ทับหลังภาพบุคคลร้ายรำ ชุ่มประตูทางเข้า วัดตาต่าน อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 1018 ทับหลังประดับลายบุคคลร้ายรำ ชุ่มประตูทางเข้า วัดตาต่าน
อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

ช่วงยุคปัจจุบันได้นำลวดลายภาพบุคคลหรือสัตว์มงคลมาพัฒนาเป็นลายใหม่ขึ้น เมื่อพิจารณาจากภาพบุคคลทำกิริยาท่าทางคล้ายถือสิ่งของมือขวา ประทับนั่งแบบมหาราชลีลา การแต่งกายอย่างบันทายศรี จึงพบว่าช่างสมัยใหม่ได้ถอดลายภาพบุคคลจากภาพเล่าเรื่องประดับหน้าบัน

อย่างพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ หน้าบันประตุมณฑปทิศตะวันออก ปราสาทประธาน ปราสาทบันทวยศรี นอกจากนี้ลายนี้ช่างยังได้ทำการคัดลอกลายทั้งแผ่นอีกด้วย และอาจเป็นไปได้ว่าช่างได้นำลวดลายที่เคยออกแบบนำกลับมาสร้างสรรค์เพิ่มเติมจนเกิดเป็นลายใหม่ดังภาพ (รูปที่ 1018) ที่ปรากฏและได้แทรกลายก้านขดและใบไม้มีวน ซึ่งลักษณะลายพื้นหลังนั้นลายเส้นและรายละเอียดภายในมีศิลปะรูปแบบจากปราสาทบันทวยศรีและแบบท้องถิ่นอย่างศิลปะรูปแบบบาปวน ทับหลังภาพบุคคลนี้ จึงเป็นลายที่สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่จากการพัฒนาต่อยอดของช่างในยุคปัจจุบัน เพื่อความหลากหลายในงานประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม

หน้าบันประดับพระพุทธรูปปางสมาธิ

แบบสมัยใหม่

กรอบชும்หน้าบัน ประตูทางเข้า
ชั้นในปรางทิตตะวันตก ปราสาท
บันทายสรี ประเทศกัมพูชา

กรอบชும்หน้าบัน ประตูทางเข้า
วัดตาด่าน
อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

หน้าบันคชลักษณ์ ประตูทางเข้าทิต
ตะวันตก ปราสาทบันทายสรี
ประเทศกัมพูชา

กรอบชும்หน้าบันทางเข้ามณฑป ทิต
ตะวันตก ปราสาทประธาน ปราสาท
พนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 1019 กรอบหน้าบัน ชุ่มประตูทางเข้า วัดตาด่าน อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

หน้าบันประดับลายพระพุทธรูปทรงเครื่องปางนาคปรกซึ่งได้รับอิทธิพลจากพระพุทธรูปศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทยและรูปแบบศิลปะสมัยใหม่ การจัดวางภาพนั้นอาจได้รับแรงบันดาลใจจากหน้าบันทิตตะวันตกของประตูทางเข้ากำแพงแก้วชั้นใน อย่างหน้าบันคชลักษณ์ เนื่องจากพื้นหลังประดับด้วยใบไม้สามเหลี่ยมที่ล้อมรอบภาพเล่าเรื่องชัดเจน ก้านขดมีลักษณะคล้ายกับศิลปะรูปแบบเก่าอย่างปราสาทบันทายสรีที่มีรายละเอียดภายในก้านขดค่อนข้างมาก ได้แก่ การใช้

ใบหรือยอดขนาดเล็กประดับภายใน และการแทรกภาพบุคคลในปลายก้านขด (รูปที่ 1019) เป็นต้น หากสังเกตบริเวณหน้ากาลจะเห็นได้ว่า มีการประดับเศียรหน้ากาลด้วยลายก้านต่อดอกซึ่งลายนี้ยังคงปรากฏการประดับตกแต่งทับหลังของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ได้แก่ ทับหลังจากปราสาทศาลหลักเมือง และหอประดิษฐานพระพุทธรูปลำปลายมาศ เป็นต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ช่วงสมัยใหม่ได้นำลวดลายที่ตนได้สร้างสร้างมาพัฒนาต่อยอดในการนำมาปรับใช้ในส่วนของพื้นที่อื่นๆได้นอกเหนือจากการประดับในตำแหน่งเดิม ตลอดจนการเพิ่มเติมลวดลายให้เกิดความสวยงามมากขึ้น จึงเกิดเป็นการสร้างสรรค์ลายขึ้นมาใหม่ได้เช่นกัน ส่วนบริเวณกรอบซุ้มเมื่อพิจารณาจากภาพรวมทั้งหมดจะพบว่าได้รับอิทธิพลจากปราสาทพนมรุ้งจังหวัดบุรีรัมย์ กล่าวคือ ใบระกาประดับด้วยลายก้านต่อดอก และปลายกรวยซุ้มพญานาคทรงเครื่องห้าเศียร หากแต่บริเวณซุ้มฟ้าอาจได้รับแรงบันดาลใจการแทรกใบหน้ากาลจากหน้าบันก่อนถึงประตูทางเข้าทิศตะวันออกของปราสาทบันทายศรีที่มักจะปรากฏใบภาพบุคคลเหนือหน้ากาลเล็กๆแทรกอยู่บนซุ้มฟ้า แต่ส่วนของปราสาทพนมรุ้งก็มีการแทรกภาพบุคคลในซุ้มฟ้าเช่นกัน แต่เป็นภาพของฤๅษีหรือนักบวช ซึ่งประดับบนซุ้มฟ้าประตูทางเข้ามณฑปทางทิศใต้ ปราสาทประธาน ปราสาทพนมรุ้ง จึงอาจกล่าวสรุปได้ว่า ภาพหน้าบันแห่งนี้มีการผสมผสานศิลปะรูปแบบบันทายศรีในส่วนจายละเอียดภาพจำหลักหรือลายพันธุ์พฤกษาที่มีลักษณะโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ และศิลปะช่วงหัวเลี้ยวหัวต่ออย่างศิลปะรูปแบบบาปวนกับศิลปะรูปแบบนครวัดที่มีลวดลายพญานาคทรงเครื่องและลายก้านต่อดอกที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

การศึกษาวิเคราะห์และเปรียบเทียบลวดลายประดับที่ปรากฏบนสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในยุคปัจจุบัน จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ อาจกล่าวสรุปได้ว่าลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะเขมรและศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทยมิได้รับอิทธิพลแค่ปราสาทพนมรุ้ง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์เพียงแห่งเดียว หากแต่ยังได้รับอิทธิพลจากปราสาทเมืองต่ำ อำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ปราสาทศรีขรภูมิ อำเภอสคริขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ตลอดจนได้รับอิทธิพลจากปราสาทบันทายศรี จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา ซึ่งปราสาททั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นนี้ คือศิลปะเขมรตั้งแต่ศิลปะรูปแบบบันทายศรีจนถึงศิลปะรูปแบบบาปวน และการสร้างสรรค์ลายประดับสถาปัตยกรรมสามารถจัดแบ่งกลุ่มออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1) กลุ่มคัดลอกลายจากศิลปะแบบเก่า พบว่ามักนิยมคัดลอกลายโครงสร้างจากศิลปะเขมรในประเทศไทยกัมพูชามากกว่าขณะที่มักนิยมคัดลอกกรวยละเอียดภายในลวดลายศิลปะร่วมแบบเขมรในท้องถิ่น

2) กลุ่มผสมผสานระหว่างลายศิลปะแบบเก่ากับลายศิลปะแบบใหม่ ในส่วนของลายผสมนี้มักนิยมคัดลอกมาจากศิลปะร่วมแบบเขมรในท้องถิ่นมากกว่าศิลปะเขมรในกัมพูชา แต่อาจมีการเพิ่มเติมรายละเอียดศิลปะเขมรจากประเทศกัมพูชา แต่โครงสร้างหลักยังคงเป็นศิลปะร่วมแบบเขมรในรูปแบบของท้องถิ่น

3) กลุ่มลายสร้างสรรค์ใหม่ซึ่งลายกลุ่มนี้ได้รับอิทธิพลจากศิลปะเขมรในประเทศกัมพูชาและศิลปะร่วมแบบเขมรในท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ หรือในเขตพื้นที่ใกล้เคียงจังหวัดบุรีรัมย์ที่มีชายแดนติดกับประเทศกัมพูชาอีกด้วย ลายประดับกลุ่มนี้มักนิยมเพิ่มเติมความเป็นอัตลักษณ์ของช่างได้อย่างชัดเจน ได้แก่ ภาพบุคคล ภาพสัตว์มงคล ลายเส้นกระหนก และปลายก้านขด เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพบว่าช่างสมัยใหม่ได้นำลวดลายที่ตนออกแบบสร้างสรรค์มาใช้ซ้ำบนศาสนสถาน อาคาร และสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ตลอดจนนำลายเหล่านั้นมาผสมผสาน พัฒนาต่อยอดจนกลายเป็นชุดลายใหม่ หรือการปรับลวดลายไปใช้บนตำแหน่งอื่นๆ นอกเหนือจากการประดับอย่างศิลปะรูปแบบเก่า ซึ่งการกลับมาใช้ซ้ำนั้น อาจช่วยประหยัดเวลาและลดต้นทุนในการออกแบบงานก็เป็นได้ จึงมิได้เป็นสิ่งแปลกตา หากผู้คนพบเห็นว่ามีการใช้ลายซ้ำในแต่ละพื้นที่ของจังหวัดบุรีรัมย์

ลายประดับสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ทั้งหมดนี้จึงเต็มไปด้วยรากฐานแห่งความเป็นศิลปะร่วมแบบเขมรท้องถิ่นของจังหวัดบุรีรัมย์ และศิลปะเขมรจากประเทศกัมพูชาที่เป็นศูนย์กลางใหญ่ของอารยธรรมเขมรสู่การเผยแพร่วัฒนธรรมส่งผลอิทธิพลต่อศิลปะร่วมแบบเขมรท้องถิ่นจนเกิดการผสมผสานและการสร้างสรรค์ศิลปะรูปแบบใหม่ขึ้นบนสถาปัตยกรรมสมัยใหม่และเป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนจังหวัดบุรีรัมย์อีกด้วย

บทที่ 5

สรุปผล

การศึกษาเรื่อง วิวัฒนาการลวดลายประดับสถาปัตยกรรมร่วมแบบเขมรสู่แรงบันดาลใจในการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ มีความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิวัฒนาการ คติความเชื่อ และรูปแบบลวดลายสลักตกแต่งสถาปัตยกรรมศิลปะร่วมแบบเขมรที่มีอิทธิพลต่อศาสนสถานและสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ตลอดจนกระบวนการคิดภูมิปัญญาของช่างโบราณในอดีต ที่ปรับเปลี่ยนมาสู่การสร้างสรรคงานประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมยุคปัจจุบัน

จากการศึกษาพบว่า คติความเชื่อและรูปแบบศิลปะในการสร้างสรรค์ลวดลายตกแต่งสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ได้มีการปรับเปลี่ยนจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดูสู่ลัทธิเทวราชามาเป็นศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ ตลอดจนนำไปสู่การพัฒนาลวดลายจำหลักตกแต่งสถาปัตยกรรมไปอย่างหลายรูปแบบ ดังนั้นรูปแบบศิลปกรรมและวิวัฒนาการของลวดลายตกแต่งสถาปัตยกรรมจึงเปลี่ยนแปลงไปตามคติความเชื่อของผู้สร้าง รวมทั้งกระบวนการคิดสร้างสรรค์ลวดลายจำหลักประดับสถาปัตยกรรมของช่างสมัยใหม่ที่ได้มีความแตกต่างจากช่างเขมรโบราณแม้แต่น้อย ซึ่งลวดลายที่สามารถตรวจสอบหรือกำหนดรูปแบบได้ คือ ลวดลายสลักจากทับหลังและเสาประดับกรอบประตู

ลวดลายตกแต่งสถาปัตยกรรมแบบเขมรประเทศกัมพูชา ประกอบด้วยภาพจำหลักเล่าเรื่องหรือภาพเทพในกรอบซุ้มซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญบนหน้าบันและทับหลัง ส่วนลวดลายพันธุ์พฤกษาและสัตว์มงคลมักเป็นลายรองหรือลายประดับพื้นหลังที่ทำให้องค์ประกอบของภาพสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งลวดลายประดับในระยะเริ่มต้นหรือสมัยก่อนเมืองพระนคร รวุดันพุทธศตวรรษที่ 12 ถึง กลางพุทธศตวรรษที่ 14 มักนิยมประดับใบหน้าบุคคลและพันธุ์พฤกษารูปทรงแบบเรขาคณิตหรือรูปทรงอย่างง่าย ต่อมาเริ่มมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบศิลปกรรมขึ้นตั้งแต่รูปแบบศิลปะเขมรแบบกุเลนเป็นต้นมา ซึ่งเป็นปฐมบทของเขมรยุคสมัยเมืองพระนคร รวากลางพุทธศตวรรษที่ 14 ถึง พุทธศตวรรษที่ 18 ซึ่งได้รับอิทธิพลจากศิลปะจามและศิลปะชวาจึงปรากฏลวดลายสลักทับหลังโดยมีศูนย์กลางเป็นลายหน้ากาล และปลายท่อนมาลัยโค้งแทรกมกรหันหน้าออกจากกันเป็นครั้งแรก

จากนั้นมีการพัฒนาลวดลายสลักต่อจากศิลปะแบบกุเลนจนถึงยุคศิลปะแบบบันทายสรี รวพุทธศักราช 1370 ถึงพุทธศักราช 1545 ที่มีการนำจุดเด่นของยุคเก่ามาพัฒนาต่อยอดจนถึงขีดสุด รายละเอียดมีมากขึ้น มีการแทรกใบหน้าสัตว์มงคล ตัวสัตว์มงคล และบุคคลทรงเครื่องประดับใน

อิริยาบถต่างๆ ศูนย์กลางทับหลังมีเพียงแต่ปรากฏหน้ากาล แต่มีการแทรกภาพจำหลักเล่าเรื่องและแทรกสัตว์มงคลอื่นๆ เชื่อมกับท่อนมาลัย ตลอดจนเริ่มปรากฏการแบ่งเสี้ยวของท่อนมาลัย ซึ่งจะพัฒนาไปสู่ศิลปะเขมรรูปแบบประตูประราชวังหลวง ราวปีพุทธศักราช 1550 ถึงพุทธศักราช 1600 ที่มีการแบ่งเสี้ยวท่อนมาลัยบนทับหลังได้อย่างชัดเจน

สำหรับศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทย มีการพัฒนาศิลปะร่วมแบบบาปวนชัดเจนมากขึ้น เนื่องจากเป็นพื้นที่กำเนิดของราชวงศ์มหัทธิบุรุษ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับศิลปะเขมรแบบบาปวนในประเทศไทยกัมพูชา แต่ถือกำเนิดในประเทศไทย ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 17 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 18 โดยมีศาสนสถานที่สำคัญ คือ ปราสาทพิมาย ตั้งอยู่อำเภอพิมาย ปราสาทพนมวัน ตั้งอยู่อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา และปราสาทพนมรุ้ง ตั้งอยู่อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์

ลวดลายสลักประดับสถาปัตยกรรมศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทยในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างบริเวณกลุ่มพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ เต็มไปด้วยปราสาทหินสมัยหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างศิลปะร่วมแบบประตูประราชวังหลวงกับศิลปะร่วมแบบบาปวน ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 16 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 18 อาทิ การแบ่งเสี้ยวท่อนมาลัยบนทับหลัง และการประดับภาพบุคคลหรือเทพชั้นรองในซุ้มสามเหลี่ยมเหนือหน้ากาล เป็นต้น ลายก้านขดมีพัฒนาการจากส่วนปลายของกระหนกมีความโค้งคล้ายกับเศียรพญานาคกลายมาเป็นปลายกระหนกที่มีความโค้งกลมมากยิ่งขึ้น ลวดลายพันธุ์พฤกษาเริ่มจางหายไป แต่ยังคงปรากฏบนทับหลังบางส่วน เมื่อเข้าสู่ศิลปะร่วมแบบนครวัดเริ่มมีการแทรกภาพเล่าเรื่องบริเวณกึ่งกลางตลอดจนแทรกภาพจำหลักเล่าเรื่องทุกพื้นที่ของสถาปัตยกรรม

สำหรับลวดลายสลักตกแต่งสถาปัตยกรรมกลุ่มปราสาทหินจังหวัดบุรีรัมย์ มีปราสาทสำคัญอยู่ 2 แห่ง คือ ปราสาทหินเมืองต่ำ อำเภอประโคนชัย และปราสาทหินพนมรุ้ง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งลวดลายสลักประดับปราสาททั้งสองสามารถจัดกลุ่มได้อย่างชัดเจน คือ ปราสาทหินเมืองต่ำมีการประดับตกแต่งด้วยศิลปะรูปแบบผสมผสานระหว่างศิลปะร่วมแบบประตูประราชวังหลวงกับศิลปะร่วมแบบบาปวน ลายพันธุ์พฤกษานิยมจำหลักลายก้านขดและลายก้านต่อดอก ส่วนปราสาทพนมรุ้งมีการตกแต่งลวดลายจำหลักรูปแบบศิลปะร่วมแบบบาปวนจนถึงศิลปะร่วมแบบนครวัด ดังปรากฏทับหลังเล่าเรื่องตลอดจนการแทรกภาพหงส์ในลายก้านขดบริเวณห้องครรภคฤหะที่ประดิษฐานรูปเคารพ และลายก้านต่อดอกที่มีรายละเอียดเส้นที่ซับซ้อน ซึ่งช่างเขมร

โบราณได้สร้างสรรค์ลวดลายเพิ่มเติมจากน้อยไปมากตามลำดับจนกระทั่งมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของช่างท้องถิ่น ลวดลายแต่ละรูปแบบจึงมีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กันเสมอ

ลวดลายสลักตกแต่งที่มีเอกลักษณ์อันงดงามบนปราสาททั้งสองแห่งนี้ จึงสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมในครั้งอดีตของท้องถิ่น ยังคงสืบทอดมาถึงยุคปัจจุบันจากกระบวนการพัฒนาลวดลายภาพจำหลักของช่างเขมรโบราณสู่แรงบันดาลใจในการพัฒนาสร้างสรรค์ลวดลายตกแต่งสถาปัตยกรรมของช่างสมัยใหม่ ซึ่งลวดลายตกแต่งสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์สามารถแบ่งรูปแบบศิลปะออกเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

1. การคัดลอกศิลปะเขมรแบบเก่าจากอิทธิพลศิลปะเขมรในประเทศกัมพูชาและศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทย พบว่าช่างสมัยใหม่ได้มีการคัดลอกลวดลายประเภทลายหน้ากระดานและลายสลักหน้าบันจากศิลปะเขมรประเทศกัมพูชา มากกว่าการนำลวดลายประดับศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทยจากกลุ่มพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างที่ติดกับชายแดนประเทศกัมพูชา แต่ลวดลายเหล่านี้ช่างผู้ออกแบบมักนิยมตัดทอนลายเส้นเดิมบางส่วนหรือปรับอัตราส่วนตลอดจนความโค้งของเส้นตามพื้นที่และอัตลักษณ์ของช่างท้องถิ่นในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งลวดลายที่มีอิทธิพลต่อการคัดลอกประกอบด้วยลายพันธุ์พฤกษาที่ได้มีข้อจำกัดในเรื่องของคติความเชื่อ กล่าวคือ ยังสามารถใช้ตกแต่งศาสนสถานที่ถูกปรับเปลี่ยนจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมาเป็นพุทธศาสนสถานได้อย่างเหมาะสม

ตัวอย่าง

รูปภาพที่ 1020 หน้าบันประตูทางเข้ากำแพงแก้ว
ทางทิศตะวันออก ปราสาทบันทายสรี
ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 1021 หน้าบันประตูทางเข้าทิศใต้
หอพระพุทธโรคาบวรไตรรัตนมงคล
โรงพยาบาลบุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์

หน้าบันคชลักษณ์
ประตูทางเข้าทิศ
ตะวันออก ปราสาท
บันทายศรี
ประเทศกัมพูชา

หน้าบันคชลักษณ์
ประตูทางเข้าทิศเหนือ
และทิศใต้ หอพระพุทธ
วิโรคาบวรไตรรัตนมง
คล โรงพยาบาลบุรีรัมย์
จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 1022 วิเคราะห์เปรียบเทียบหน้าบันเล่าเรื่องคชลักษณ์แบบเก่า จากปราสาทบันทายศรี
ประเทศกัมพูชา และแบบสมัยใหม่ จากจังหวัดบุรีรัมย์

พบว่ามี การคัดลอก ลวดลาย ในที่ละจุด แต่เนื่องด้วย โครงสร้าง และอัตราส่วน ของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ มีได้ใกล้เคียง หรือเหมือนกับ สถาปัตยกรรมต้นแบบ จึงส่งผลให้ อัตราส่วน และลายเส้น มีการเปลี่ยนแปลง เล็กน้อย

2. การผสมผสาน ระหว่างการคัดลอก ลวดลาย ศิลปะ แบบเก่า กับการสร้างสรรค์ ลวดลาย ประดับ แบบใหม่ โดยช่วงยุคปัจจุบัน ได้คัดลอก จุดเด่น ของแต่ละรูปแบบ อาทิ ภาพใบหน้า สัตว์ มงคล ภาพ สัตว์ มงคล แบบเต็มตัว และ ภาพเทพ ชั้นรอง ทรงเครื่องประดับ เป็นต้น ซึ่งได้จาก ศิลปะ เขมร ใน ประเทศ กัมพูชา และ ศิลปะ ร่วมแบบ เขมร ใน ประเทศไทย มา ใช้ กับ ลวดลาย รูปแบบ ใหม่ ที่ เกิด จากการ ตัดทอน หรือ เพิ่มเติม รายละเอียด ภายใน โครงสร้าง ของ ลวดลาย รูปแบบ เก่า ใน ท้องถิ่น จน เกิด เป็น ลวดลาย ที่ เต็มไป ด้วย อัตลักษณ์ ของ ช่วง สมัย ใหม่ ซึ่ง มัก ปรากฏ ลวดลาย จำหลัก เหล่า นี้ บน ทับหลัง และ หน้าบัน เป็น ส่วน ใหญ่ แต่ การ สร้างสรรค์ ลวดลาย ประดับ ยัง คง อยู่ ภายใต้ การ อนุรักษ์ โครงสร้าง หลัก ของ รูปแบบ ศิลปะ ร่วมแบบ ประตู พระราชวัง หลวง จน ถึง ศิลปะ ร่วมแบบ นครวัด ที่ เป็น รูปแบบ เอกลักษณะ ของ ปราสาท หิน เมือง ต่ำ และ ปราสาท หิน พนม รุ่ง ใน จังหวัด บุรีรัมย์

ตัวอย่าง

รูปภาพที่ 1023 ทับหลังทิศตะวันออกปราสาท
บริวารหลังเหนือปราสาทบันทวายเสรี
ประเทศกัมพูชา

รูปภาพที่ 1024 ทับหลังทิศใต้และเหนือห้อง
ครรภคฤหะปราสาท ศาลหลักเมือง
จ. บุรีรัมย์

แบบร่วมสมัย

ท่อนมาลัยเสี้ยว ทับหลังทิศ
ตะวันออก ปราสาทบริวาร
หลังเหนือ ปราสาทบัน
ทวายเสรี ประเทศกัมพูชา

ท่อนมาลัยเสี้ยว ทับหลังทิศ
ตะวันออก ระเบียงคดชั้นใน
ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์

ท่อนมาลัยเสี้ยว ประคูดิศ
เหนือและใต้ ห้องครรภคฤ
หะ ปราสาทศาลหลักเมือง
จ.บุรีรัมย์

รูปภาพที่ 1025 วิเคราะห์เปรียบเทียบทับหลังแบบเก่าจากปราสาทบันทวายเสรี
ประเทศกัมพูชา และแบบใหม่ จากจังหวัดบุรีรัมย์

พบการผสมผสานระหว่างการคัดลอกลวดลายแบบเก่ากับการปรับลวดลายประดับภายใน
โครงสร้างหลักอื่นๆ อาทิ การปรับรายละเอียดลวดลายบนท่อนมาลัยใบไม้ม้วน การปรับลวดลายใบไม้
สามเหลี่ยม และการปรับภาพจำหลักที่เป็นศูนย์กลางทับหลัง เป็นต้น

**3. การสร้างสรรค์ลวดลายประดับรูปแบบใหม่ที่เกิดจากการตัดทอนหรือเพิ่มเติม
รายละเอียดภายในโครงสร้างของลายสลักรูปแบบศิลปะเขมรในประเทศกัมพูชาและศิลปะร่วม
แบบเขมรในประเทศไทยบริเวณพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์** ช่วงยุคปัจจุบันได้นำจุดเด่นของลวดลายแต่ละ
รูปแบบศิลปกรรมมาปรับโครงสร้างภายในและภายนอกให้เหมาะสมกับพื้นที่บนสถาปัตยกรรม หรือ
อาจมีการนำลวดลายตำแหน่งอื่นมาปรับใช้พร้อมทั้งการแทรกลวดลายพันธุ์พฤกษา อาทิ การนำ
ลวดลายจากส่วนฐานมาปรับใช้บนทับหลัง หรือลวดลายที่ปรากฏบนทับหลังมาปรับใช้บนเสาดัดผนัง
 เป็นต้น ซึ่งลวดลายสลักบนสถาปัตยกรรมที่ถูกตัดทอนหรือเพิ่มเติมมาแล้วนั้น ล้วนยังคงสร้างสรรค์
ภายใต้อิทธิพลรูปแบบศิลปะร่วมแบบเขมรของท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์

ตัวอย่าง

แบบร่วมสมัย

ทับหลังบุคคลประทับนั่งเหนือ
หน้ากาล ประดับทางเข้าหอคัมภีร์
ชั้นใน ปราสาทบันทายสรี
ประเทศกัมพูชา

ทับหลังประตูทางเข้า
ระเบียงคดชั้นนอกทิศ
ตะวันออก ฝั่งใต้ ปราสาท
หินเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์

ทับหลังประตูทางเข้าทิศ
ตะวันออกและทิศตะวันตก
วงเวียนปราสาทประดิษฐาน
พระพุทธรูป อำเภอลำปลายมาศ

รูปภาพที่ 1026 วิเคราะห์เปรียบเทียบทับหลังแบบเก่าซึ่งมีอิทธิพลต่อทับหลังศิลปะแบบใหม่

พบว่าช่างยุคปัจจุบันมิได้มีการคัดลอกศิลปะแบบเก่าเพียงอย่างเดียว แต่ได้นำรูปแบบภาพรวมของทับหลังมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ลวดลายใหม่ขึ้นทั้งโครงสร้างหลักและรายละเอียดของลวดลาย ทับหลังหลักนี้จึงมีความสมัยใหม่และอัตลักษณ์ของช่างสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นภายใต้อิทธิพลศิลปะเขมรแบบท้องถิ่น

ซึ่งรูปแบบนี้ สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการคิดภูมิปัญญาของช่างตั้งแต่สมัยโบราณที่สืบทอดมายังช่างสมัยใหม่ในการนำจุดเด่นของแต่ละรูปแบบศิลปกรรมมาดัดแปลงและแทรกความเป็นอัตลักษณ์ของช่างบนลวดลายประดับเหล่านั้น โดยใช้โครงสร้างหลักของลายจากศิลปะแบบเก่าจากท้องถิ่นมาเป็นแรงบันดาลใจสำคัญ จนในที่สุดก็กลายเป็นศิลปะรูปแบบใหม่ประจำกลุ่มช่างและท้องถิ่น

ลวดลายจำหลักที่ปรากฏบนสถาปัตยกรรมสมัยใหม่จึงนำไปสู่ความเชื่อมโยงระหว่างรูปแบบศิลปกรรมในอดีตกับปัจจุบันได้อย่างชัดเจน และสิ่งสำคัญที่สุดในการสร้างสรรค์ลวดลายตกแต่งสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์นี้ ได้ก่อให้เกิดความตระหนักในคุณค่าและเอกลักษณ์ที่เป็นดั่งมรดกทางศิลปะวัฒนธรรมท้องถิ่นของทุกคน ที่ควรแก่การเชิดชูและอนุรักษ์สืบไป

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. **ปราสาทพนมรุ้ง**. กรุงเทพมหานคร : กองโบราณคดี, 2531.
- กรมศิลปากร. **ปราสาทเมืองต่ำ**. กรุงเทพมหานคร : กองโบราณคดี, 2540.
- กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า. **อีสานใต้**. กรุงเทพมหานคร : จงเจริญการพิมพ์, 2533.
- ธาดา สุทธิธรรม. ภูมิที่ตั้งรอยศาลา : ความสัมพันธ์กับบริบททางผังเมือง. **วารสารเมืองโบราณ** 30, 3(2547): 49-67.
- ธิดา สาระยา. **ปราสาท (เขา) พระวิหาร**. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2552.
- ธิดา สาระยา. **เมืองพิมาย**. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2535.
- นิคม มูลิกะคามะ. **ประวัติศาสตร์ โบราณคดี - กัมพูชา CAMBODGE**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : กองโบราณคดี กรมศิลปากร (บริษัทประชาชน จำกัด), 2536.
- ผศ.รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. **ปราสาทขอมในดินแดนไทยความเป็นมาและข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2551.
- พลาดิศัย สิทธิธัญนิจ. **ตามรอยอารยธรรมขอม**. กรุงเทพมหานคร : สยามความรู้, 2555.
- ราเชนทรธรรมัน. **ย้อนรอยเทวราชา ผ่านกษัตราแห่งนครธม**. กรุงเทพมหานคร : ปราชญ์สยาม, 2548.
- สมนึก พานิชกิจ. **ห้องแดนปราสาทหินถิ่นอีสาน**. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2558.
- สมมาตร ผลเกิด. **การศึกษาปราสาทศรีขรภูมิ**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ.. **ประวัติเมืองพระนคร (Angkor) ของขอม**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท จัน วาณิชย์ จำกัด (โรงพิมพ์จันทว่าเดิม), 2526.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ.. **ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศไทยใกล้เคียง**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2549.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ.. **ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ. 2000**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : สมาคมประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2560.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ.. **ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม**. กรุงเทพมหานคร : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ.. **ศิลปะขอม**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2547.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ.. **ศิลปะขอม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2539.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ.. **ศิลปะในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550.

สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว.. **ปราสาทเขาพนมรุ้ง ศาสนบรรพตที่งดงามที่สุดในประเทศไทย**.

สมุทรปราการ : สำนักพิมพ์เรือนบุญ, 2549.

สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว.. **ปราสาทเขาพนมรุ้ง : ศาสนบรรพตที่งดงามที่สุดในประเทศไทย**.

สมุทรปราการ : สำนักพิมพ์เรือนบุญ, 2549.

สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว.. **ปราสาทหินและทับหลัง**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สตาร์ปรีนท์ จำกัด, 2542.

สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว.. **ศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทย : ภูมิหลังทางปัญญา – รูปแบบทาง**

ศิลปกรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, 2537.

ห้องสมุดดิจิทัล ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. **“ศิลปะเขมร”** [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

<http://www.thapra.lib.su.ac.th/supatlib/picture2.php?check=word&keyword=>

ศิลปะเขมร [ม.ป.ป].

อนงค์ หนูแป้น. **การศึกษากลุ่มปราสาทตาเมือน อำเภอท่าวุ้ง จังหวัดสุรินทร์**. วิทยานิพนธ์

มหาบัณฑิตวิทยาลัย ภาควิชา โบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2535.

อนันต์ พงศ์ภาค. **ปราสาทสระกำแพงใหญ่ ตำบลกำแพง อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ**.

วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตวิทยาลัย ภาควิชา โบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526.

อนุวิทย์ เจริญศุภกุล. **ปราสาทหินเมืองต่ำ การศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม**. กรุงเทพมหานคร :

มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550.

อภิวันท์ อดุลยพิเชษฐ. **นำเที่ยว 7 ปราสาทหินแห่งอีสานใต้**. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2550.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นางสาวทิพยาภรณ์ ทองแฉ่ม
วัน เดือน ปี เกิด	03 กันยายน 2535
สถานที่เกิด	โรงพยาบาลบุรีรัมย์ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
วุฒิการศึกษา	ศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต (ศป.บ.) ภาควิชาทัศนศิลป์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ที่อยู่ปัจจุบัน	2/82 ถนนหน้าสถานี ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ รหัสไปรษณีย์ 31000
รางวัลที่ได้รับ	ทุนอุดหนุนการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา เพื่อเฉลิมฉลองวโรกาสที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมายุครบ 72 พรรษา จาก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์นิสิต จากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

